This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Catalogued throughout

20

NAAUKEURIGE VERSAMELING DER *GEDENK-WAARDIGSTE* REYSEN Na OOST EN WEST-INDIËN,

Mitsgaders andere Geweſten gedaan;

ZEDERT HET JAAR 1586 TOT 1592.

De namen der Reyſigers ſtaan agter de volgende Tijtel uytgedrukt.

20

NAAUKEURIGE VERSAMELING
DER GEDENK-WAARDIGSTE
ZEE EN LAND-REYSEN
NA
OOST EN WEST-INDIËN:

Mitsgaders andere Geweſten, ter eerſter Ontdekking en ſoo vervolgens van verſcheyde Volkeren, meerendeels door Vorſten, of Maatſchappyen derwaarts geſonden, gedaan;

ZEDERT HET JAAR 1586 TOT 1592.

Waar van eenige noyt gedrukt, andere nu eerſt uyt haar Oorſpronkelijke Taalen overgeſet, en ſommige merkelijk verbeterd zijn;
Zijnde een waaragtige en bondige Beſchrijving van veele vreemde Koningrijken, Landſchappen en Steeden, der ſelver Benamingen, Gelegentheden, Sterktens, Stroomen, Zee-Havens, Goud- en Silver-Mijnen, Peerl-Viſſeryen, en menigvuldige Wonderen;
Benevens de Oorlogs-daden en Gedenk-waardige Bedrijven der Ontdekkers, in het op-doen deſer Landen voorgevallen; voorts hunne gevaarlijke en ſeldſame Ontmoetingen, merk-waardige Geſchiedeniſſen, grouwſame Verwoeſtingen, voornaame Volk-Plantingen en Veſtiging der Koopmanſchappen aldaar.
Alles doorgaans met nodige Land-Kaarten, menigte Konſt-Printen, en bequame Regiſters verrijkt.

In het ligt gegeven

TE LEYDEN,
Door PIETER VANDER AA,
Boekverkoper in de St. Pieters Koor-ſteeg, in PLATO. 1707.
Alwaar deſelve te bekomen zijn.

Met Oftreyen van de Heeren Staten van Holland, 's Lands van Utregt, en Staten Generaal

203. g. 32.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA ·

De VOYAGIEN in dit Deel begrepen, zijn de volgende.

Anno

1586 Twee vermaarde Scheeps-Togten van *Thomas Candish*, *Engels* Edelman. De eerſte rond-om den geheelen Aard-kloot, gedaan in het Jaar 1586 en vervolgens. Vervattende een nette Beſchrijving van veelerhande Eylanden, met de Gewoontens der Inwoonders, Baayen, Rivieren, Zee-Havens, Verwoeſting van eenige Steden en Dorpen, het veroveren van verſcheyde Schepen; en andere Zeldſaamheden, op deſen Togt voorgevallen. De tweede behelſt een ongelukkige en tegenſpoedige Reys na de Zuyd-Zee, opgepropt met alderhande elenden, koude en ongemakken in de *Straat Magellanes*, Oproer, Verraad, Nederlaagen tegen hunne Vyanden in *Braſilien*, en andere ſukkelingen: met des Admiraals eygen hand geſchreven aan den Hr. *Triſtem Gorges*, uytvoerder van ſijn uyterſte Wille.

1589 De Gedenkwaardige Voyagie van *Andries Battel* van *Leigh* in *Eſſex* na *Braſilien*, en deſſelfs wonderlijke Avontuuren, zijnde gevangen gebragt van de Portugijſen na *Angola*, alwaar en waar ontrent hy by-na 18. Jaren gewoond heeft, anno 1589 en vervolgens.

1591 Aanmerkelijke Reys, en verwonderlijk-ſeldſame voorvallen op de ſelve van *Antony Knivet*, gedaan uyt *Engeland* na de Zuyd-Zee, met *Thomas Candish*, anno 1591 en de volgende Jaren.

1592 Ontdekking van *Weſt-Indiën*, vlijtig onderſogt, en naauwkeurig aangeteekend door *Ioſeph d'Acoſta*; Soc. Jeſu; op ſijn Reys-Togt derwaards gedaan anno 1592 en vervolgens. Waar in deſe *Nieuwe Weereld* niet alleen word beſchreven in ſijne *Americaanſe* Volkeren, derſelver Gods-dienſt, Zeden, Gewoontens en Levens-manier: maar ook den aart en eygenſchap dier Geweſten, met al het geen aanmerkens-waardig, tuſſen dien Landaart en hunne Overwinnaars is voor-gevallen.

TWEE VERMAARDE
SCHEEPS-TOGTEN,

Van

THOMAS CANDISCH,

ENGELS EDELMAN,

De Eerſte rond-om den geheelen Aard-kloot,

Gedaan in het Jaar 1586. en vervolgens.

Vervattende een nette Beſchrijving van veelerhande Eylanden, met de Gewoontens der Inwoonders, Baayen, Rivieren, Zee-Havens, Verwoeſting van eenige Steeden en Dorpen, het Veroveren van verſcheyde Scheepen, en andere Zeldſaamheeden, op deſen Togt voorgevallen.

De Tweede behelſt een ongelukkige en tegenſpoedige Reys na de ZUYD-ZEE, *opgepropt met alderhande Elenden, Koude en Ongemakken, in de* STRAAT MAGELLANES, *Oproer, Verraad, Nederlaagen tegen hunne Vyanden in* BRASILIEN, *en andere Sukkelingen: met des Admiraals eygen hand geſchreeven aan den*

Hr. TRISTAM GORGES,

Uytvoerder van ſijn uyterſte Wille.

Nu alder-eerſt uyt het *Engels* vertaald,

Met Konſt-Printen, en een volkoomen Regiſter verrijkt.

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER Aa, Boekverkooper, 1706.

Met Privilegie.

(1)

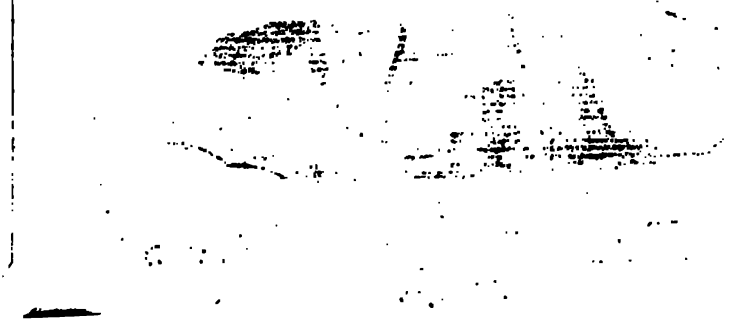

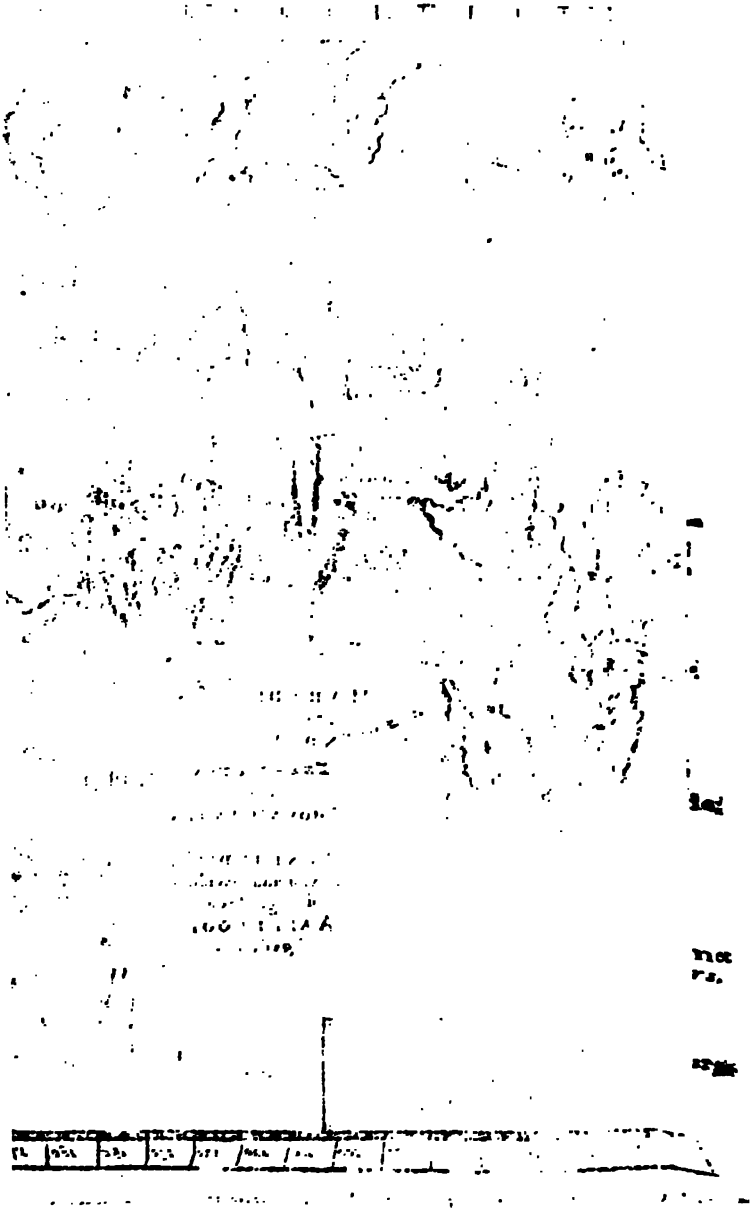

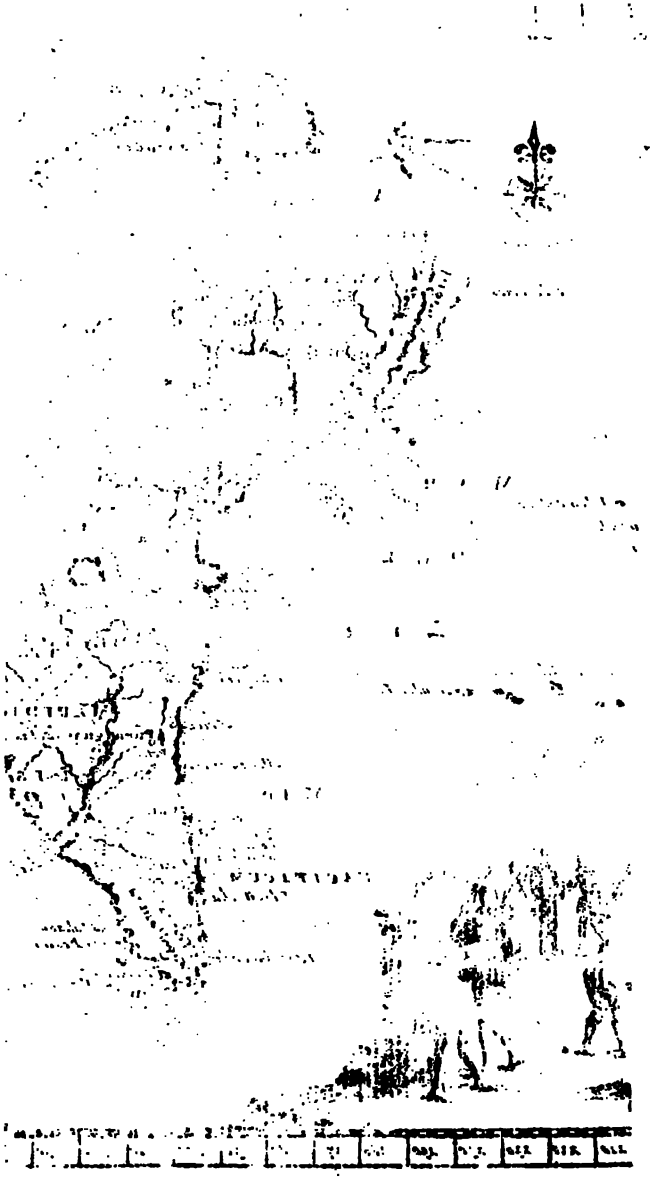

EERSTE SCHEEPS-TOGT VAN THOMAS CANDISCH,

ENGELS EDELMAN,

Met drie Scheepen, rond-om den geheelen Aard-kloot.

Gedaan in het Jaar 1586. en vervolgens.

1586.

IN het Jaar 1586/ ruſte Thomas Candiſch, Engels Edelman/ op eygen koſten een Vloot upt van 3 Scheepen/ waar van het eerſte/ daar hy ſelfs als Admiraal op geboord/ de naam voerde van de Begeerte; het tweede/ de Vergenoeging; het derde de Huyg Gallant; zijnde deſe Vloot bemant met 123 koppen (onder welk geſelſchap ik my mede bevond/) als mede van Oorlog- en krijggereedſchap/ leevens-middelen voor 2 jaaren/ en verdere noodzuft wel voorſien. Uytruſting der Vloot. Naamen der Scheepen.

Alles gereed zijnde/ ligteden wy onſe Ankers/ en liepen op den 21 July 1586, upt de Haaven van Pleymouth in Engeland in Zee; wy raakten met een ſtijve koelte upt den Ooſten/ op den 26. ontrent 45 mijlen van de Kaap Finiſterre, alwaar ons 5 Biſcayſe Daar-tupgen ontmoeteden/ waar mede wy in gevegt raakten/ en 3 uuren ſlaags waaren; doch de nagt koomende/ wierden wy van den anderen geſcheyden/ ſonder dat wy een der ſelver konden bemagtigen. Gaan onder Zeyl. Gevegt met 5 *Biſcayers.*

Wy vervolgden onſe kours/ en quamen op den 1 Auguſti aan Forte Ventura; zijnde een van de Canariſe Eylanden. *Forte Ventura.*

1586. Den 7. quamen wy by Rio d'Oro, of Goud Rivier, geleegen op de Kuſt van Africa.

Rio d'Oro.

Cabo Blanco. Den 9. ſaagen wy Cabo Blanco, of Witte Kaap; dog konden / om de heevige tegen-winden / de ſelve niet te booven koomen: wy hielden het 6 uuren Weſt-Zuyd-Weſt aan / om de gevaarlijke ſanden / die van deſe Kaap Zuyd-Weſt en Zuydelijk geleegen zijn / te mijden.

Cabo Verde. Den 15. bevonden wy ons op de hoogte van Cabo Verde, omtrent 50 mijlen van de Wal.

En Sierra Leona. Den 18. hadden wy Sierra Leona Oosteljk van ons / toen wende ſig de Wind Noord-Weſt / ſulks wy den 20. ons op 6 en een halve graad ten Noorden van den Even-nagts-lijn bevonden.

Den 23. voerden wy met een goede voortgang / ſulks wy den 25. ten Zuyden de Sierra Leona waaren / en een Haaven vonden / daar wy 's anderen daags ten Anker quamen. Wy reekenden nu van Engeland, 950 Engelſe mijlen gevoerdt te zijn. Deſe Haaven heeft ten minſten 5 vaadem water by de Kots / leggende by de Zuyd-Kaap / als wy nu 2 / of 3 kabels lengte binnen de Kots geankerd laagen / hadden wy noopt minder / dan 10 vaadem diepte / tot dat wy quamen tot de Ree / die ſig een mijl Zuyd-waards uytſtrekt / men moet alhier diep in de Baap ankeren / om het ſterk vloeyen van den ſtroom.

Koomen in een Haaven ten Anker.

Die beſchreeven word.

Den 27. quamen twee Negers, aan 't Schip van den Admiraal / hem verwittigende / dat 'er een Portugys Schip / wat hooger op in de Haaven lag / des wierd het kleynſte Schip / omtrent 4 mijlen hooger op geſonden / maar de Schipper durfde het / by gebrek van een loots / niet verder waagen / alſoo den boeſem nog 4 mijlen verder in-liep / en ſeer gevaarlijk te bevaaren was / gelijk wy naamaals / van de Portugyſen verſtonden.

Krijgt kondſchap van een Portugys Schip.

Eenige landen en vervroolijken ſig met de Negers. Den 28. ſond den Admiraal eenig Volk aan Land / die dan den geheelen voor-middag ſig met de Negers vermaakten / danſten en luſtig vroolijk waaren. Dog willende wederom t'Schep gaan / ont-

ontdekten ſy een Portugys, die ſig onder eenige ſtrupken verborgen had; deſe bragten ſe met hen aan boord/ en onder-vraagden hem/ of men ook ſonder groot gevaar, niet konde aan 't Dorp vaaren, om het gemelde Schip aldaar op te ſoeken. Dog dit werd op ſijn afraading uytgeſtelt; deſe bekende ook/ dat hy alhier Schip-breuk geleeden/ en met noch 2 ſijner Lands-lieden/ ſig by de Negers ophield. 1586.

Den 29. begaf ſig den Admiraal met 70 mannen aan Land/ trok naar het Dorp/ alwaar 3 der ſelver hupſen liet afbranden/ en roofde alles/ wat hem dienſtig ſcheen/ dog van weynig waarde/ alſoo d'Inwooners reeds met hun vlugt/ het geborgen en verboert hadden. Maauwlijks bupten het Dorp gekoomen zijnde/ wierden ſe van de Negers, uyt de na-by gelegene boſſen/ aangevallen en met hunne vergiftigde pijlen beſchooten/ werdende 3 mannen door haar gewond/ dog zijn egter wederom geneeſen. Deſe Negers houden hun Koning in groote waarde/ en zijn hem ſeer getrouw. Hunne Dorpen/ zijn naar hun wijſe konſtig gebouwt/ en met een aarde Wal omgraaben/ binnen de ſelve hebben ſe een open plaats/ met paal-werk omheynt/ ook worden hunne ſtraaten en hupſen redelijk ſchoon gehouden.

Candiſch laat een Dorp verwoeſten, dog bekoomt geen groote buyt.

Den 1. September begaaven ſig eenige van onſe Volk aan Land/ om hun Lijn-waat te waſſen/ ſonder dat hen eenig leet weder-voer; maar den volgenden dag/ hadden ſig eenige Negers in de na-by gelegene ſtrupken verborgen/ die door een Timmer-man/ willende ſijn gevoeg doen/ wierden ontdekt; ſy ſiende/ dat ſe verſpied waaren/ vielen met ſulk een furie op de onſe aan/ dat ſy gedwongen wierden de vlugt te neemen/ worpende een Soldaat/ met een vergiftige pijl in 't dikke van ſijn been gewond/ waar aan hy 's anderen daags/ den geeſt gaf.

Den 3. dito, voeren eenige met de boot/ 4 mijlen de Rivier op-waarts/ mede-brengende veele

1586. groene Viſſen / en Lamoenen / ontdekten ook in 't wederkeeren / 2 Buffels.

Candiſch gaat weder t' ſeyl.

Den 6. gingen wy weder onder ſeyl / en quamen 's anderen daags op 20 mijlen van de Eylanden van Cabo Verde, tegens den avond ankerden wy 2 mijlen van de wal / en vonden onder deſe Negers niets / dan eenige Vannanas-boomen.

Komt aan 't Eyland *Madragumba.*

Wy voeren dan met de boot om het Eyland / Madragumba genoemt / en vonden in 't omvaaren 5 vademen waters / tot wy de regte Haaven bereykten / aan welker Oost-eynde / een Dorp is geleegen / door Negers bewoont / alwaar wy ons van leef-togt verſorgden. Aan deſ ſelfs Noord-zijde / vonden wy op verſchepde plaatſen / verſ water. 't Gantſe Eyland is ſeer bos-agtig / behalven alwaar het Dorp geleegen is / dat rond-om met Vannanas-boomen bewaſſen is / draagende vrugten van een aangenaame ſmaak / op het Zuyd-eynde van dit Eyland is geen verſ water / maar aan de Noord-ſy wel op 3 / of 4 plaatſen / men heeft alhier in deſe maand veel donder en blixem / 't welk ik meyn / de oorſaak te zijn / om dat deſe plaats ſoo na by de Even-nagts-linie is.

Vannanas- boomen met ſmaakelijke Vrugten.

Veel donder en blixem alhier.

Den 10. September, ſeylden wy van hier / en naamen onſen kours / naar Braſil in America geleegen.

Den laatſten October, bereykten wy op 24 mijlen naa / met een West-Zuyd-Weſte wind / Cabo Frio, of Koude Kaap in Braſil.

Bereyken *Capo Frio* in *Braſil* geleegen.

Den 1. November, voeren wy tuſſen 't Eyland St. Sebaſtiaan en 't vaſte Land / alwaar wy aan Land quamen / om onſe Scheepen te kalefateren / en 't Jagt gereed te maaken. Hier vertoefden wy tot den 23. als wanneer wy water in-naamen en ons van alle Scheeps-behoeftens verſorgden / terwijl wy hier mede beſig waaren / quam een Indiaanſe Canoe, uyt de Rivier Janeiro af-vaaren / van meening zijnde / om naar 't Eyland St. Vincent over te ſteeken / hebbende binnen Scheepshoord een Spanjaard met 6 Slaaven / welke Spanjaard, onſen Schipper van den Admiraal wel

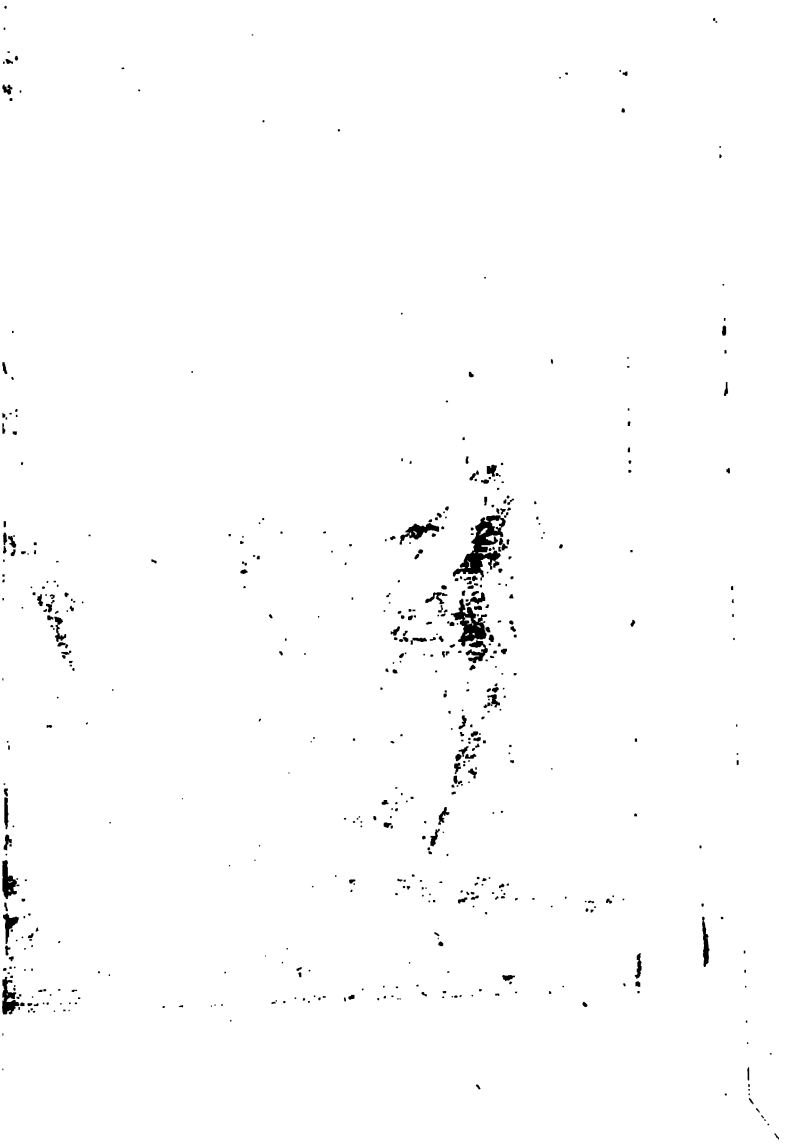

wel kende; als hebbende voor-maals te St. Vincent geweest. Dewijl wy nu hoopten / dat wy van een Engelsman, te St. Vincent woonende / eenige leevens-middelen souden bekoomen / soo lieten wy desen Spanjaard in vreede vaaren / geevende hem een Brief mede aan den gemelden Landsgenoot: beloovende in 10 dagen / wederom aantwoord te sullen brengen; dog op de gemelde tijd niets vermeemende / en alles ter Togt gereed zijnde / voeren wy van daar / en quamen den 16. December, langs d'Americaanse kusten vaaren / tot op de hoogte van 48 graaden. 1586.

's Anderen daags / liepen wy in een haven / die onsen Admiraal Porto Desire, of Haven van begeerte noemde. Omtrent deese haven zijn twee Eylanden / alwaar sig een meenigte Zee-honden / zijnde van eene groote en af-schouwelijke gestalte / onthielden: des selfs voorste deel van 't lichaam had de gelijkenis van een Leeuw / met lange rupge hayren omset: de voeten waren als slag-beeren / en gelijk menschen handen van gedaante; 't agterste verbeelde een vis / deese werpen alle maanden / hunne jongen worden met melk gevoed / hun voedsel soekense in Zee / en aasen op vis; des selfs jongen zijn smaakelijk om te eeten / gesooden of gebraaden zijnde / soo konnense qualijk van lamsvlees onderscheyden worden. De ouden zijn soo groot en sterk / dat 'er vier mannen genoeg mede te doen hebben / om se met stokken dood te slaan / moetende de selve de kop vernoyselen / dewijl sy / wanneer se doorsteeken / of doorschooten worden / egter 't in Zee konnen ontkoomen. Insgelijks vind men hier meede de vogels / Pinguins genoemd / deese leven van vis / maaken kuylen in de aarde / gelijk de swaluwen / waar in sy haare eyeren uytbroeyen.

Komen te *Porto Desire.*

Vinden een meenigte Zee-honden.

Als mede eenige *Pinguins.*

Op den 24. begaf sig een man met een jongen / omtrent een mijl van de scheepen te land / koomende in een schoone valeye / by een bron / voormaals door Engelsen gegraaven / alsoo 'er nergens anders bers water te bekoomen was.

1587. Terwijl ſy alhier beſig waren om hunne hemden te waſſen / wierden ſe / door ontrent 60 Indiaanen overvallen / en met pijlen beſchooten en gewond: 't welk den Admiraal vernemende / belaſte hy 20 ſoldaaten derwaards te gaan / waar op ſy de vlugt naamen. Hunne pijlen zijn van dun riet / der ſelver ſpitſe voor aan is een ſcherp geſleepen key-ſteen / ſeer konſtig en ſterk gemaakt.

D' *Indiaanen* overvallen veele Vlootelingen. Die door andere ontſet worden.

Deſe Land-aart beſchreeven.

Deſe Land-aart is ſeer woeſt / leven als de beeſten / hunne dooden begraaven ſe op de ſteenrotſen aan den oever der Zee / haare boogen / pijlen / en al hun cieraad / wat ſe in hun leven bemind hebben; werd neffens hen in het graf gelegt / het lijk leggen ſe in een van ſteen gemaakt graft / en onder het hoofd eenige ſoorten van ſchulpen / die ſy hoog agten; het graft werd met de pijlen van den overleedene beſtooken / die rood geverft zijn / gelijk de ſelve in hun leven gewoon zijn te beſchilderen.

Den 28. liepen wy wederom uyt de haven van Deſire, en hielden 't naar een Eyland / Zuydwaarts 3 mijlen van daar geleegen / alwaar wy de overgebleevene Pinguïns deeden in-ſouten / en bevoorderden doen onſen togt langs de kuſt Zuydwaerts ten Zuyden: wy liepen voor-by een klip / 5. mijlen in Zee geleegen / leggende op 48 graaden ten Zuyden den Even-nagts-lijn.

Den 2. January 1587 / bereyken wy op 51 graaden een witte Kaap, en den volgenden dag wederom een andere op 52 graaden 45 minuten / deeſe ſtrekte ſig neder-waarts / tot aan de mond der gevaarlijke Straat Magellanes: deeſe Straat heeft aan verſcheydene plaatſen de wijdte van 5 en ook wel 6 mijlen / dog is op veele plaatſen wat naauwer. Terwijl wy voor deeſe Baay ten anker lagen / kreegen wy een ſtorm van 3 dagen / waar in wy een anker verlooren.

Bereyken de Straat van *Magellaan*.

Den 6. quamen wy voor de gemelde Straat / en liepen 'er den 7. in / alwaar wy een Spanjaard magtig wierden / die ſig hier te lande neevens nog 23 andere ophield / zijnde het overſchot van de 400 / die voor 3 jaaren om de Straat te beſcher-

Loopen de zelve in, en vangen een *Spanjaard*.

ſchermen / derwaarts geſchikt waren / en alle be- 1587.
halven deeſe 24 van hongers-nood verſmagt en ge-
ſtorven waren. Deeſen dag vorderden wy nog 14
mijlen Straat-waarts in / het naauwſte van de
Straat tot Pinguïns Eyland is 10 mijlen / ge-
leegen Weſt-Zuyd-Weſt ten Zuyden / alwaar wy
anker wierpen / hier ſloegen wy veele Pinguïns dood / die wy in-ſouteden voor onſe leef-togt.

Krijgen *Pinguins* tot leef-togt.

Den 9. vertrokken wy van dit Eyland en be-
reykten Philips-ſtad, alwaar de gemelde Span-
jaarden geleegen / en op ſoo wepnige naa uytge-
ſtorven waren / ook wierden ſy hier dikwils van
de Indianen beſprongen / dog konden het nog hou-
den / ſoo lang hun leef-togt duurde; maar deeſe ver-
teert en geen ander voor handen zijnde / namen de
ſterkſte elk een buur-roer; wandelende dus een jaar
langs de Zee-kuſten / niet anders genietende als
wat bladen van boomen / vrugten / wortelen en
eenige vogelen / die ſy konden ſchieten / beſlooten ten
leſten na Rio de Plate, of Silver-Rivier te gaan.
Deeſe ſtad had 4 bolwerken / en was ten dien
eynde gebouwd / om aan geene Land-aart / dan
alleen aan Spanjaarden, de door-togt naar de Zuyd-
Zee toe te laaten / op peder deeſer bolwerken von-
den wy een ſtuk geſchut begraaven / die wy mede
namen / na dat wy ons alhier wat ververſt / en
van water en ſout tot behoefte voorſien hadden.
Den Admiraal noemde deeſe haven Porto Famine; of hongerige haven, leggende op 53 graaden be-
zuyden den Even-nagts-lijn.

Keert by *Philips-ſtad* door de *Spanjaarden* gebouwt.

Groot ongemak van de *Indianen*.

Porto Famine.

Den 14. voeren wy Zuyd-Zuyd-Weſt / en 5
mijlen Weſt-Zuyd-Weſt / en quamen aan de Kaap
Froward leggende op 54 graaden. Verder ſtevenden wy Weſt ten Noorden 5 mijlen / en voeren in
eenen inham / of baay ten Zuyden geleegen / deeſe noemde men de Moſſel-baay, om de meenigte moſſelen / die wy daar vonden. Hier vertoefden wy 6 dagen en hadden een Weſte wind.

Als mede in de Moſſel-baay.

Den 21. vertrokken wy uyt deeſe Baay / naamen onſen koers Noord-Weſt ten Weſten 4 mijlen / alwaar wy ten Noorden een ſchoone ſandi-

1587. ge baap aantroffen / die onſen Admiraal de Eliſabeths-baay noemde; terwijl wy hier ten anker lagen / ſtuyf een timmerman / die aldaar begraaven wierd.

Eliſabeths-baay.

Den 22. ſeylden wy verder / vonden / naar twee mijlen gevorderd te hebben / een verſſe Rivier / die den Admiraal dzie mijlen in-voer / ontmoetende alhier een ſchoone en effene lands-douwe / daar ſy te vooren niet dan ſteen-agtige gebergtens hadden / aan deeſe Rivier vertoonden ſig veele Wilden, met wien ſe in geſprek quamen. Deeſe waren menſchen-eeters / en leefden van alderhande raauw vleeſs: ſy hadden de voor-gemelde Spanjaarden dikmaals aangevallen / en van hen eenige meſſen / en ſtukken van gebrooke klingen bekoomen / van welke ſy hunne pijlen maakten. Ook lepden ſy ſeer ernſtig toe / om den Admiraal met ſijn manſchap / verder lande-waarts in te lokken / dog deeſe hun verraderp bemerkende / liet 'er vuur op geeven / waar van eenige ſneuvelden / keerende daar op te rug / en berepkten naar 2 mijlen de Rivier St. Hieronymus. Van hier omtrent 4 mijlen / vonden wy een voor-gebergte ten Noorden geleegen / van waar de door-baart ten epnde der Straat / Noord-weſt / en Weſt-Noord-Weſt ſig upt-ſtrekt. Wy wierden dan om de gedurige tegen-winden / regen-vlaagen en bupen / die over het gebergte quamen / alhier tot den 23. February, opgehouden. Ook waren wy genoodſaakt alle onſe beſte kabels te waagen / want ſoo 't ons met deeſe miſſukt was / hadden wy alle moeten vergaan / of te lande door den honger verſmagten / want in deeſe maand / en konden wy niets dan moſſelen / en eenige vogelen magtig worden.

Ontdekken eenige Wilden, dog menſchen-eeters.

Worden door tegen-winden opgehouden.

Ter weder-ſijden van de Straat vind men om de lengte van een mijl / of twee van een geleegen / allerweegen goede havens / en van de baay St. Hieronymus ten epnde de Straat / naar de Zuyd-Zee / heeft men omtrent 34 mijlen af te leggen / begrijpende alduys de lengte der gantſer Straat / omtrent 90 Engelſe mijlen; ook zijn de monden ſoo wel in

Lengte van de Straat Magellanes.

De

de Zuyd- als Noord-Zee uptkoomende / op een- 1587.
derlep bezuyden de Even-nagts-linie geleegen.

Den 24. February, bereyken wy de Zuyd-Zee / hadden Zuyd-waarts van ons een schoone kaap / en 6 mijlen van 't vaste land sagen wy vijf kleyne Eylandtjes / door de Spanjaarden, Ilhas das Anegades genoemt. Bereyken de Zuyd-Zee.

Den 1. Maart, beliep ons een storm upt den Noorden / die by-naar 4 dagen duurde / waar door de Huyg Gallant, een onser scheepen van ons afdwaalde / en een lek gekreegen hebbende / in d'uyterste nood was / alsoo men 't met pompen nagt en dag boven houden moest / dat het volk / als niet konnende rusten / geweldig vermoeyde. Krijgen een storm, zulks een schip van hen afdwaalt.

Dog den 15. quam het wederom by den Admiraal / die reeds 2 dagen voor 't Eyland La Mocha, ten anker geleegen hadde. Alhier begaven sig eenige te lande / en wierden van d'inwoonders met hun pylen wel ontfangen; dog wy dreeven se met onse vuur-roers op de vlugt. Desen Land-aart / vyanden der Spanjaarden, behooren onder een groot landschap Aranco genoemt / alwaar veel Gouds aders zijn / daar de Spanjaarden nog niet magtig van konnen worden / sy zijn een stout en kloek-moedig volk / altoos strijdende voor hun vryheyd. Op dien selven dag / quamen wy nog aan 't Eyland St. Maria. Komen te La Mocha weder by malkander. Een Goudrijk Landschap Arauco genoemt. Komen aan 't Eyland St. Maria.

Den 16. voer den Admiraal met 80 gewapende mannen te land / worende van twee Oversteng der Indianen, hen voor Spanjaarden aansiende / wel ontfangen. Dese gelepen de Engelsen in eene der Spanjaarden Kercken / die met krupssen en Altaaren verciert was. Om dese Kercken stonden omtrent 60 hupsen / vol van tarwe en garst / zijnde nog in schooven gebonden / en soo schoon / als men in Engeland hebben kan. Ook vonden wy eenige schooven van Potate-wortelen / seer goed om te eeten / alles vergaadert / om den Spanjaarden hen opgelegde schatting daar mede te voldoen. Insgelijks verschaft dit Eyland veele ossen / varkens en hoenderen: en word dese Land-aart / door

1587. de Spanjaarden ſodaanig bedwongen / dat ſe naauwelijks een hoen / of varken / voor hen ten ſpijſe neemen durven. Sy zijn mede van hen / tot het Roomſe geloove gebragt / hebbende een Ave Maria, Pater Noſter, en andere gebeeden in 't Latijn van hen geleert.

Sy deſe geleegenthepd verſorgden wy ons van koorn / geſouten varkens-vleeſ / hoenderen en Potate-wortelen / nevens 500 gedroogde zee-honden / en een ſoort van koorn / dat ſy Mays noemen. Ook onthaalde den Admiraal de gemelde 2 Indiaanen, ſteeds in ſijn ſchip / maakende hen van den wijn ſeer wroolijk. Deeſe nu merkende / dat wy geen Spanjaards waaren; berigten ons / wanneer wy aan 't vaſte land van *Aranco* wilden vaaren, ſoo ſouden wy veel goud en andere rijkdommen konnen bekoomen. Dog den Admiraal ſloeg ſulks in de wind / wy vervorderden ondertuſſen onſe reys / quamen den 20. Maart, van 't Eyland la Conception, aan een ſandige Baay / alwaar wy verſ water en eenig vee vonden / maar vertoefden daar niet lang.

Komen in de Baay Quintero. Den 30. ſeylden wy in een Baay / Quintero genoemd / op 32 graaden en 50 minuten geleegen. Alhier op anker leggende / vertoonde ſig op den top eens bergs een vee-harder / die ons / uyt ſijnen ſlaap ontwaakt zijnde / gewaar wierd / en aanſtonds te paard ſprong / om te ontvlugten. Den Admiraal had naauwlijks met 30 ſoldaten een uur aan land geweeſt / of daar quamen 3 ruppers met bloote ſwaarden / tot een boog-ſcheut naar / op hen aan rennen; over ſulks ſond den Admiraal 2 buur-voets / nevens den Spanjaard, in de Straat gevangen / tot hen / dog ſy wildenſe niet met hunne voets laaten nadeten / maar gaven door bediedingen te verſtaan / dat ſig eene van de ſoldaten tot hen verwoegen ſoude / dus wierd dan de Spanjaard alleen naar hen geſonden / deeſe quam / naa een tijd lang met hen geſprooken te hebben / weder / en verhaalde het geene ſy geſprooken hadden / namentlijk / dat ſy de Engelſen genoegſaame

leef-

leef-togt ſouden beſchikken. Hier op ſond den Admiraal beeſen Spanjaard nebens een gewapenden Engelſman wederom tot hen; maar naa een wepnig geſpreks ſprong den Spanjaard agter op eene der paarden/ en reed met den ruyter in aller pl weg/ niet tegenſtaande hy den Admiraal onder eeden belooft had/ om hem niet te verlaaten, maar met hem ter dood toe in getrouwigheyd te volharden. Als nu den Admiraal ſig bedroogen ſag/ nam hy ſoet water in/ en begaf ſig wederom te ſcheep/ met gedagten van den volgenden dag te landen/ de wooningen op te ſoeken/ de ſelve te plunderen/ en in brand te ſetten. 1587.

Een gevangen Spanjaard ontkomt het.

Dus kreeg dan Kapiteyn Havers, met 60 muſquetten/ laſt/ te landen/ naar 3 mijlen weegs gemarcheert te hebben/ quamen ſy in een goed en vrugtbaar land/ vindende aller-weegen verg water/ ſagen groote kudden van oſſen en koepen aldaar weydende/ dog konden de ſelve niet bekoomen/ om dat ſe te wild waren/ als mede gantſe troupen wilde paarden. Ook waren 'er een meenigte haaſen/ konijnen/ en veld-hoenders/ en van allerley gevoogelte in overvloed. Als ſy nu wegens d'ongemaakbaare bergen/ hun weg niet vervorderen konden/ ververſchten ſy hen van ſoet water/ dat van deeſe bergen afliep/ en keerden in goede ordre wederom te ſcheep; onderweegen/ ſagenſe veele wilde honden/ en wierden van de vpanden/ upt berigt van den verloopenen Spanjaard, met 200 Spaanſe ruyters naa-geſet/ die hen ook ſouden overvallen hebben/ ten waare ſy ons volk ſterker hadden aangeſien.

Kapiteyn *Havers* land met eenige manſchap, doch ſonder yets te verrigten.

Den 1. April gingen eenige van ons volk aan land/ om water te haalen; zijnde ontrent een vierendeel mijls van de ſcheepen/ als ſy nu hier mede beſig waaren in het vullen hunner vaaten/ en gants geen quaad denkende/ wierdenſe van 200 ruyters/ over het gebergte op het onvoorſienſt overvallen/ eer d'andere met hunne wapenen hen ter hulp komen konden/ 12 wierden agterhaald/ die ten deelen gedood/ of gevangen wierden/ d'overi-

Eenige Engelſen van de Spanjaarden overvallen.

1587. verige wierden van de onſe ontſet / alhoe-wel 'er nu maar 15 waren / die hunne wapenen bp ſig hadden / ſoo ſtreedenſe egter ſoo lang met de Spanjaarden, dat 'er 24 van hen verſlagen wierden / ſulks d'andere de vlugt namen.

Dog worden ontſet, met agterlaating van eenige, aan wederſijden.

Den 5. maakten wp zepl en vertrokken; koomende den 15 aan het geweſt Moremoreno, leggende op 23 graden en een half / in een goede haaven. Alhier begaf ſig den Admiraal met 30 mannen te land; d' Indiaanen dit van de rotſen verneemende / quamen hen met verſ water en hout te gemoet / want ſp ſagen de onſe voor Spanjaards aan / dieſe geweldig ontſagen.

Komen aan *Moremoreno.*

Deſen Land-aard beſchreeven.

Deeſen Land-aard is een ſlegt en eenvoudig volk / zijn van een ſeer woeſt leeven. Sp gelepden de onſe naar hunne wooningen / zijnde hutten / waar in ſe eenige huyden op d' aarde ſpreyen / deeſe hutten beſtonden / in 2 / of 3 ſtokken in d'aarde opgeregt / over welke ſe eenige dwers-houten leggen / van buyten bedekt met takken van boomen / hunne ſpijs en leef-togt / beſtaat in raauw en ſinkend vleeſ / hunne dooden begraaven ſp met boogen en pijlen / en wat den verſtorbene aangenaam is geweeſt.

Vaar-tuygen uyt huyden gemaakt.

Sp gebruyken ſeer konſtige gemaakte baar-tuygen / uyt 2 huyden gewrogt / in welke ſp 2 blaaſen hebben / die ſe met een riet op-blaaſen / en ſtijf toe binden; deeſe huyden en blaaſen / weeten ſp met tanden van wilde dieren toe te naapen / zijnde / wanneer ſulks in 't water komt / ſeer digt en vaſt aan een gevoegt. Met deeſe hunne baar-tuygen baarenſe in Zee / weeten veele viſſen te vangen / en betaalen den Spanjaarden hun op-gelegde ſchatting daar mede: dog gaan met hun viſſery ſeer onhebbelijk om.

Komen te *Arica.*

Toen wp wederom vertrokken waren / ontmoete ons den 23. een klepn ſcheepje van Arica koomende / dit bemagtigden wp; in 't inkoomen van deſ ſelfs haaven vonden wp een groot ſchip / dog ſonder laading en volk. In deeſe haaven wierden wp upt de veſting beſchooten; ondertuſſen beſloot den Admiraal deeſe veſting te beſtormen / eer ſp ſig met hun ver-

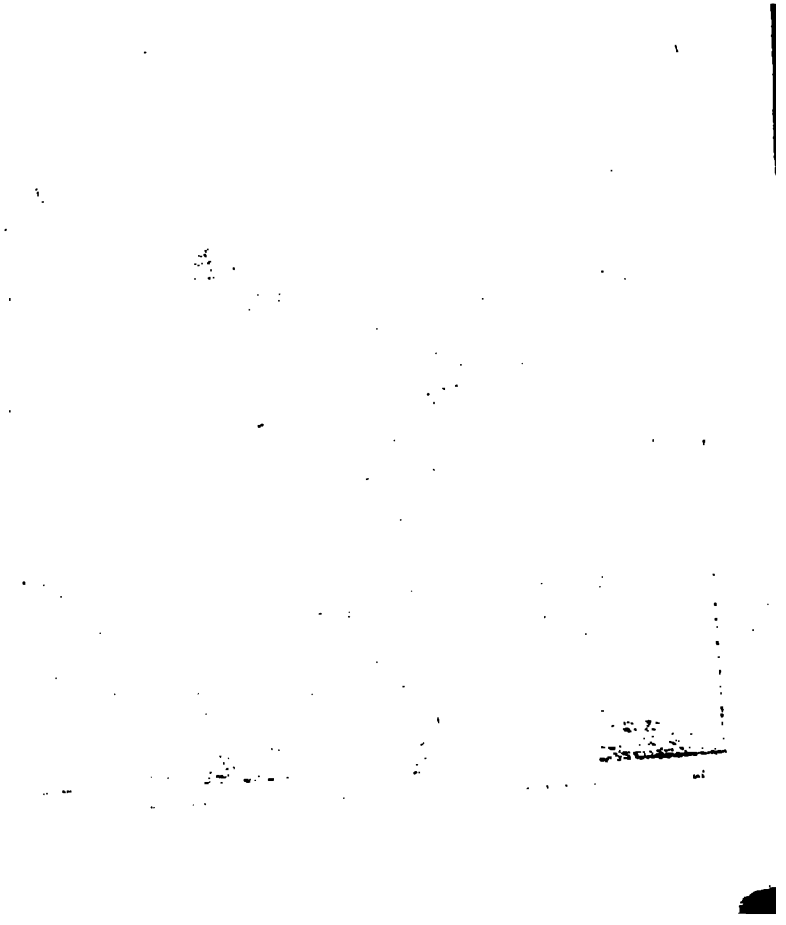

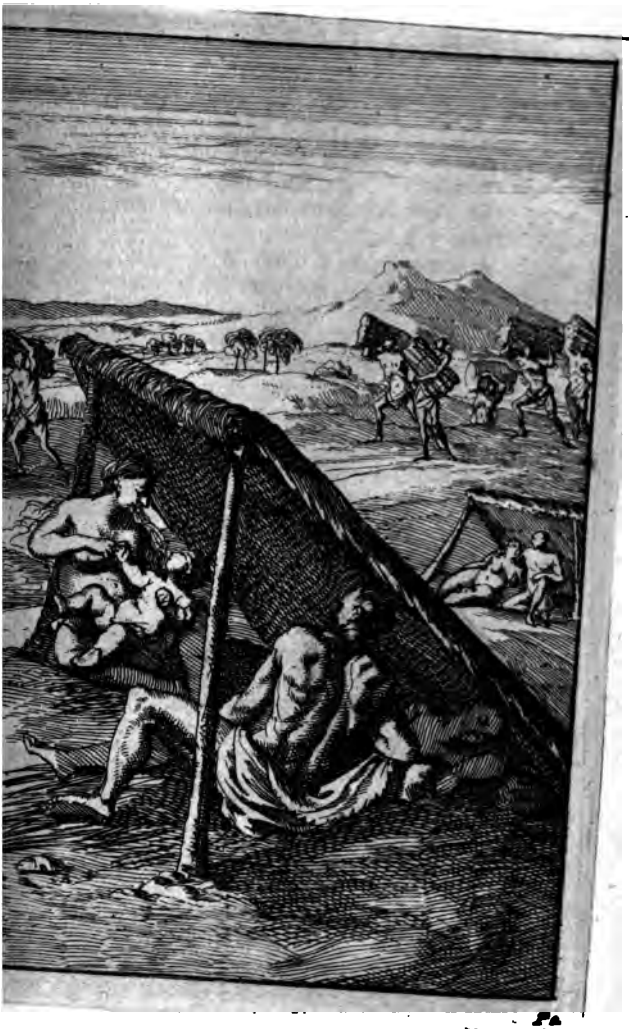

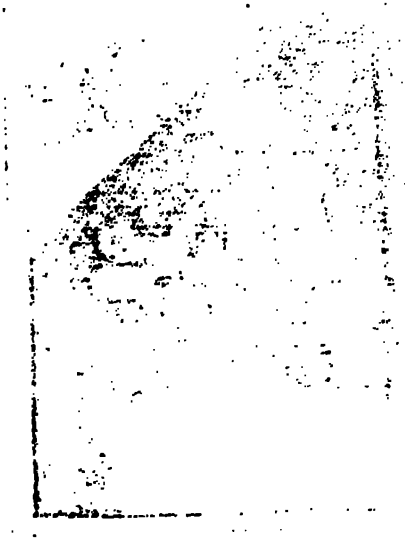

verdere manſchap verſtercken konden / ſoude het ook volbragt hebben / wanneer hy alle ſcheepen by ſig hadde gehad / maar alſoo een der ſelver agter bleef / als hebbende een gantſe ſcheeps-laading met wijn bemagtigd / en van de ſelve ſoo veel ingelaaden / als hy voeren kon / quam hy wederom by ſijn geſelſchap. Midlerwijlen wonnen de Spanden tijd / ſig met al hun magt te verſterken / en hunne goederen en ſchatten te vervoeren / of elders te begraaven: waarom den Admiraal 't niet geraaden vond / voor deeſe reys 't ſelve te waagen. Wy vertoefden egter nog een wijl tijds al daar / en veroverden nog een kleyn ſcheepje / voor anker leggende / niet tegen-ſtaande ſy uyt de veſting met hun geſchut heevige tegenſtand deeden. Vervolgens ſond den Admiraal de boot met een vreede-baantje te Lande / om te verneemen / of ſy het groote Schip begeerden te rantſoeneeren, dat ſy afſloegen / als hebbende hen den Stadhouder van Lima, ſulks op lijf-ſtraffe verbooden / ook had den Admiraal geen ander oogmerk / als om de gevangenen van Quintero, wederom te ontſlaan; anders ſogt hy met hen het minſte geſpreek niet te houden.

1587.

Veroveren een Schip met Spaanſe wijn.

Inſgelijks nog een kleyn ſcheepje.

Den 25. wierden wy nog een ander Spaans Schip / naar Arica willende / gewaar / wy ſonden het eene onſer Scheepen tegen / om het te veroveren: dog het wierd uyt de veſting / door een vuur aan te ſteeken / gewaarſchouwt / ſulks het twee mijlen van daar op ſtrand ſette / en 't volk ſig in aller haaſt met de vlugt redde / eer het ons Schip berepken kon; onder de gevlugte waren eenige Mooniken / deeſe wierden door ſommige ruyters / tot hen geſonden / ontſet / anders ſouden de onſe hen naa-geſet en geplonderd hebben. De onſe voeren dan naar 't verlaatene Schip / dog vonden niets / dat waardig was / om den arbeyd en 't gevaar te kunnen vergoeden; dus keerden ſy wederom tot de andere Scheepen. 'S Anderen daags ſtaaken wy 't groote Schip in brand / en lieten een der barken ſinken / de andere

Een Schip verbrand.

voer-

1587. boerden wp met ons / wp ligten ons anker en vertrokken / neemende den koers Noord-west.

Nog een Bark bemagtigd.

Den 27. bemagtigden wp nog een Bark / welk van St. Jago, een Epland naa-bp Quintero geleegen / ons te gemoet quam. Hier in vonden wp eenen Griek, zijnde een erpaaren Stuurman / die alle de haavens en kusten van Chili kundig was / waar bp nog een Nederlander, nevens 3 Spanjaarden, sig bevonden / alle naar Lima af-gesonden / om der Engelsen aankomst te doen bekent maaken: eer dese te scheep gingen / moestense sweeren / dat, wanneer se gevangen wierden, sy de brieven in Zee werpen souden, datse ook gedaan hadden / toen hen de onse naa-jaagden. Dese wierden seer strengelijk gepijnigt / eerse sulks bekennen wilden. Wp namen hen dan in een onser Scheepen over / en staaken hun Bark in bzand.

Krijgen eenige ververssing.

Den 4. Mey quamen wp in een Baap / geleegen op rupm 13 graden en een half / ten anker / omtrent dese Baap stonden 3 dozpen / eenige van de onse begaven sig hier te land / daarse Bzood / Wijn / Bijgen en Hoenders vonden.

Den 5. vertrokken wp hier van daan / latende onsen Vice-Admiraal binnen een Epland / Zeales genoemd.

Den 11. boer een onser Scheepen in een Haven / geleegen op rupm 12 graden / alwaar wp een verse Rivier vonden / hier begaven sig 18 van ons volk te lande / om verg water te haalen; waar van sp een laading gevuld hebbende / sig weder te Scheep spoepden. Dzie van de onse bleeven te lande / om eenige kundschap op te speuren; dewijl dese lande-waard in gingen / vondense een hoop van omtrent 500 sakken meel / zijnde met riet-takken toe-gedekt; hier van namense soo veel hen goed dagt / dit quam ons seer wel te pas / alsoo reeds onse leef-togt meest op was; 's mozgens quamen sp wederom t' Scheep. d'Indiaanen hen vernemende / dzeven veel vee naar den oever / om haar wederom aan land te lokken / dog

Bekoomen een overvloed van 500 sakken meel.

dog wp vertrouwden hen niet / 'ſ anderen daags vertrokken wp van daar. 1587.

Den 13. liepen wp in een Haven op 9 en een darde graad; hier begaaven ſig eenige van ons volk te land / wandelende een wepnig langs den oever / alwaar ſp een vaartupg vernaamen omtrent 6 laſten groot / op ſtrand geſet / dit kreegen wp niet ſonder groote moepten in Zee / toen de onſe daar in traden / terwijl andere hunne roers haalden / vondenſe dit vaartupg ſoo lek / dat het onbequaam was om te varen / zijnde alle deeſen arbepd / om 't ſelve blot te doen wozden / te vergeefs: als nu de onſe weder op ſtrand quamen / waren ſp nog meer verleegen / alſoo hun eygen vaartupg midlerwijl t' Zee-waards gedzeeven was. Dus warenſe genoodſaakt tot aan de ſchouders toe in Zee te waaden.

Den 16. veroverden wp met de Huyg Gallant, niet tegen-ſtaande wp maar 16 perſoonen waren / een groot Schip van 300 laſten / dit quam met 24 mannen van Guajaquil, hebbende niets dan timmer-hout en leef-togt gelaaden / waar van wp ſoo veel namen / als wp noodig hadden / nevens den Stuurman met een Neger, laatende het Schip ſinken met de Boot. Bemagtigen een groot Schip.

Den 17. quamen wp wederom by den Admiraal en de andere Scheepen / die midlerwijl 2 rijke en koſtelijke Scheepen bemagtigd hadden; 't eene had een laading van Supker / Sproop / Mays, Bardawaniſe Vellen / Varkens-vet / Sakken van Pintados, Indiaanſe Kokken / eenige Marmelaade / nevens 1000 Hoenders: wozdende op 200000 kroonen geſchat; het andere was voozſien van Tarwe-meel en Marmelaade. Hier mede vulden wp onſe Scheepen / ſoo veel wp konden / ſettende de over-gebleevene menſchen te lande. Nog twee andere rijke gelaade Scheepen verovert.

Den 20. quamen wp in de Haaven van Paita ten anker / terſtond begaf ſig den Admiraal met 70 mannen te Land / en raakte met de Stedelingen in gevegt / dzeef hen op de vlugt / tot op 't hoogſte van den Berg by de Stad geleegen; alleen *Paita*, ingenoomen.

een-

1587. eenige Burgers en Slaaven / die niet booven 100 sterk waren / bleeven upt bevel des Stad-houders in de beneeden Stad / ter plaatse / daar men een nieuwe sterkte te bouwen begonnen had. Op desen wierd door 't geschut upt onse Scheepen geschooten / sulks sy eerlang gedwongen wierden / te wijken / en op een Berg te vlugten / van waar sy met hun kleyn geschut op de onse schooten. Egter wierd hen dit binnen een uur belet / terwijl sy van daar gedzeeven / en de Stad ingenoomen wierd. In de selve vonden wy 25 ponden silver / neevens veel Huys-raad. Ook waren de Pak-huysen met allerley goederen voorsien ; dog den Admiraal agte het niet geraaden / dat men sig met den bupt te verboeren belemmeren soude / alsoo van 's Vyands gelegendheyd niet en wist : derhalven keerde hy wederom in de Stad / die wel

4. bebouwt was / bestaande in omtrent 200 huysen / neevens een wel geschikt Stadhuys ; hy gaf dan last / dese met alle de goederen / 18000 dukaaten waardig / in brand te setten / laatende de selve ten gronde toe af-branden / als mede hunne Scheepen in de Haaven geleegen : dit gedaan zijnde / wonden wy onse ankers op / en naamen onse kours naar 't Eyland Puna.

Komen voor 't Eyland *Puna*.

Den 25. quamen wy aan 't gemelde Eyland / dat een goede Haaven heeft / en vonden aldaar een Schip van 250 lasten / dat wy in de grond boorden / en voeren te Land / alwaar den Cacique sijn wooning had / dat aan den Oever der Zee / seer kostelijk en wel gebouwt / met schoone vertrekken / en een vermaakelijke uptsigt / te Lande en Zee-waards hebbende / geleegen was. In het beneeden-gebouw / sag men een schoone Saal / neevens een groot Pak-huys / waar in veele krupken met Pek / ook Harst en Hennip / daar men de Scheeps-touwen van maakt / geleegen waren. Aan desen Cacique waaren alle d'Inwoonders des Eylands ten sijnen dienst te arbeyden verbonden. Dese was een gebooren Indiaan , dog had een schoone Spaanse Dame getrouwt / die om

Vinden de wooning van den *Cacique*, zijnde een schoon gebouw, verlaaten.

sijne

ſijne vermaakelijke wooning / en rijkdom / met hem in 't Huuwelijk getreeden was. Deſe Vrouw wierd van d'Eplanders als eene Koninginne geeert / en van 4 mannen / in een draag-ſeetel / op hunne ſchouderen gedraagen / wanneer ſe haar met haare Jonk-vrouwen verluſtigen wilde / wordende als dan van d'uptgeleeſenſte manſchap begeleyd. Deſe / neevens haar Gemaal / waaren op onſen aankomſt / neevens alle d'Indiaanen vant 't Epland naar de vaſte kuſt gevlooden ; hebbende meer dan 100000 kroonen met hen gevoert / alſoo wp door de ſtilte niet tijdig genoeg konden landen / gelijk wp door een hunner Overſten gewaar wierden / die op kondſchap uptgeſonden was / en van de onſen gevangen wierd. 1587.

Den 27. voer den Admiraal met eenige Soldaaten naar 't vaſte Land / om den gemelden Cacique naa te ſetten ; aan Land gekoomen zijnde / vonden ſe onderweegen vijf baartuygen / met touwen / meel en nog andere leef-togt gelaaden ; waar over den Admiraal verwonderd zijnde / vermits hp niemand daar bp vond ; dus begeerde hp van den gevangen Indiaan, met harde bedreygginge te weeten / wat ſulks beduyde. Dog deſe ſig ten hoogſten verontſchuldigende / met te ſeggen / dat hp het niet en wiſt ; maar als hp met de ſtrop gedreygt wierd / gaf hp ten antwoord / dat hy niets anders denken kon, of 't moeſt voor de 60 Soldaaten dienen, die, alſoo hp verſtaan had / naar *Guyaquil* ſouden geſonden worden, om de nieuwe Scheepen, die men voor den Koning van *Spanje* aldaar bouwde, te bewaaren. *Candiſch* begeeft ſig te Lande om den *Cacique* naa te ſetten.

Verder voort trekkende / quamen ſp in een boſſchaadje / ter plaatſe / daar den gemelden Cacique, met de ſijnen / de voorige nagt geleegen hadde / deſe was naauwelijks van daar in aller haaſt op-gebrooken / want ſp hadden hunne ſpijſe nog braadende agter gelaaten / en hen met alle mede-genomene goederen van daar gemaakt / of eenige daar van begraaven / waar van de onſe egter niets vinden konden ; dus naamen de onſe eenige Hoen- Schielijk vlugten van den *Cacique*.

1587. deren / en wat hen verder aanſtond / met ſig / en toogen weder te rug.

Agterhaalt eenige gevlugte goederen.

Den 29. voer onſen Admiraal naar een kleyn Eyland / niet verre van Puna, waar in den gemelde Cacique, alle ſijne Tapijten / en Kamer-behangſels gebozgen had: deſe waaren ſeer ſchoon van veelerley beeld-werk / en goud-leer gemaakt / benevens al ſijn hups-raad / dat aldaar gevonden wierd. Hier van voerde den Admiraal ſoo veele hem aanſtond / naar boozd.

Het Eyland *Puna* beſchreeven.

Het Eyland Puna is ſeer vermaakelijk / en in alles vzugtbaar / dog goud nog ſilver en wozd 'er niet gevonden. Om de wooning van den Cacique, waren nog omtrent 200 andere hupſen gebouwt / en had dit Eyland behalven die / nog 2 Dozpen. Ter ſijde deſer hupſen waaren vermaakelijke tupnen / en mede een ſoete Fonteyn / rondom met Platoen-boomen / beplant. Men vind 'er ook Bijge-boomen / het gantſe jaar vzugten dzaagende / als mede Pauwoerden / Meloenen / Konkommers / Radijs / Rooſen en Tijm / nevens veele andere krupden en gewaſſen. Ook ſiet men 'er Boomgaarden / van Orangie / Limoenen / Granaaten en diergelijke vzugten. Men vind 'er ook goede Kooren- en Wey-landen / waar in veele Paarden / Oſſen / Koepen / Kalveren / Schapen en Geyten / die wel gevoed en ſchoon zijn / te weyden gaan: als mede een overvloed van Duyven / Hoenderen en Eenden. Den Admiraal hield ſijn verblijf in de wooning van den Cacique, tot hy ſijne Scheepen wederom had doen kalefateren. Eer men weder t' Scheep ging / liet den Admiraal / de Kerk / nevens de wooning ſtaande / alſoo den Cacique om ſijne Gemalinne het Chriſten-geloof had aangenoomen / naar alvooreng 5 klokken daar upt geligt te hebben / verzanden.

d'*Engelſen* door eenige *Spanjaarden* overvallen.

Den 2. Juny, terwijl eenige van ons Volk te Lande gingen gints en herwaarts / om Hoenders / Schaapen en Geyten / ten leef-togt te ſoeken; *vielen* / omtrent 100 Spanjaarden met muſquetten / die

die de voorige nagt / aan d'andere ſijde deſ Ey- 1587.
lands waaren aangeland / tot wien ſig alle d'In-
woonders gevoegt hadden / op de onſe aan : over
deſen overval / waaren wy in geen klepn gevaar /
alſoo ons Volk alle verſtroopt waaren / en niet
booven 20 ſig by elkander vonden / dus wierden
'er 2 gedood / eer wy de hupſen berepken konden.
Als wy nu meer dan ander-half uur / tegens de
Vpanden geſlagen hadden / moeſten wy ons ten
laatſten naar den Oever begeeven / waar toe een Gevegt met
van de onſe met een hellebaard den weg open- de ſelve
de / alſoo hy 2 Spanjaarden doorſtak / en ſelver met
een koegel door-ſchooten zijnde / ſijn leeven eyndig-
de. Hier naa wierd den Vpand / een wepnig te rug
gedreeven tot dat de booten naaderden / die by-naa
overlaaden ſcheenen te gronde te ſullen gaan: 4 Van
de onſen / die te Lande blijven moeſten / tot de boot
wederom quam / begaaven ſig onderwijlen op de
klippen ; dus bleeven 'er van de onſe 12 / waar
onder 9 dooden / en 3 gevangene waaren : maar
van de Spanjaarden moeſten het 46 met de dood
bekoopen.

Den ſelfden dag voeren wy met 70 mannen we- De Stad en
derom naar Land / om met de Vpanden het gevegt eenige
te her-vatten / die wy ook op de vlugt dreeven. Scheepen in
Hier naa verbranden wy de Stad ten gronde brand ge-
toe / als mede 4 nieuwe Scheepen / die nog op de ſtooken.
helling laagen / en verwoeſten alle hunne Tuy-
nen.

'ſ Anderen daags / toen wy in 't geſigt der Vertrekken
Spanjaarden, ons eene Schip ſchoon maakten / en van hier.
een ander / dat de Spanjaarden hadden getragt in
brand te ſteeken / wederom vertimmerden / verlie-
ten wy het Eyland Puna ; na dat wy 11 daagen
aldaar toegebragt hadden.

Den 5. naamen wy onſe kours naar Rio Kours naar
Dulce, of Soete Rivier, verſorgden ons aldaar *Rio Dulce.*
van ſoet waater / deeden mede ons eene Schip /
40 laſten voerende / door gebrek van manſchap /
ſinken.

Den 10. ſetten wy d'Indiaanen by Puna in het

1587. baar-tuyg gevangen / weeder aan Land / en voeren den volgenden dag uyt de Haaven van Rio Dulce.

Paſſeeren den Even-nagts-lijn.

Den 12. paſſeerden wy den Even-nagts-lijn.

Bereyken de kuſt van *Nova Hiſpania*.

Den 1. July, ſaagen wy de kuſt van Nova Hiſpania, hielden ons 4 mijlen van de Wal.

Bemagtigen een Schip. En ſteeken 't in brand.

Den 9. naamen wy een nieuw Schip van 120 laſten / het Opper-hoofd daar van was een Marſiliaan, hebbende nog 5 perſoonen by ſig. Wy naamen de ſeylen / touwen en 't brand-hout / neevens het Volk over / en ſtaaken het Schip in brand.

Den 10. veroverden wy een kleyn Scheepje / oyder hebbende aller-wegen langs de kuſten van onſen komſt te verwittigen / dit ſtaaken wy mede in brand / en ſeylden vervolgens voor-by de Haaven van Aquapulco, alwaar de Scheepen / naar de Philippinas willende / toegetakelt woyden.

Ankeren in de Rivier *Capalita*.

Den 26. ankerden wy op 7 vademen in de Rivier by Capalita, om de Scheepen ſchoon te maaken. Dog een der ſelve quam des nagts voor de Stad Guatulco. Den volgenden dag liepen wy in de Haaven der gemelde Stad / en vonden een Schip van 50 laſten / gelaaden met Cacao en Anil: dewyl nu de Inwooners ſoo wel uyt het Schip / als mede uyt de Stad gevlugt waren / ſoo verbrandden wy de Stad / neevens de Kerk en een ſchoon Tolhuys / waar in 600 ſakken Anil, waar mede men verft / peder van 40 kroonen / en 400 ſakken Cacao, peder 10 kroonen waardig / gevonden wierden.

Guatulco verbrand.

Beſchrijving van de *Cacao*.

Deſe Cacao is een vrugt den Amandel gelijk / dog van ſmaak ſoo aangenaam niet / men eet de ſelve / ook woyd ſy tot een drank gemaakt / en onder het gemeene Volk in plaats van geld gebruykt / houdende 150 / een ſilvere Reaal, in waarde. Toen nu de Stad geplunderd / en verbrand was / quam den Eygenaar van 't bemagtigde Schip / van den berg met een vreede-baantje / woydende in een der Scheepen gebragt / en vervolgens by den Admiraal / die hem naar gedaane onderhandeling wederom liet vertrekken.

Toen nu den 29. den Admiraal weegens de hol-

le

le Zee en tegen-wind niet uptloopen kon / begaf hp ſig den volgenden dag met 30 mannen aan Land / boſch-waards in. Hier wierd den Tollenaar met eenig Hups-raad agterhaald en t'Scheep gebragt. Hp was een Meſtics, of half-ſlag / van een Spanjaard, en een Indiaanſe Vrouw geboren / dog hp wierd naar ondervraaging / wederom te Lande geſet. 1587.

Een Tollenaar gevangen.

Den 24. Auguſti, voer den Admiraal met 30 mannen / in de Haven van Porto de Natividad, alwaar wp verſtonden dat een Schip voor anker lag. Dog eer wp daar aanquamen / was 't ſelve reeds 12 mijlen van daar gevaaren / om Paarlen te viſſen / gelijk ons een Indiaan berigte. Verders onderſchepten wp een Mullato, of halve Moor, te ſlaapen leggende; die vrieven van waarſchouwing bp ſig hadde / welke hp langs alle Geweſten / tot aan Nieuw Mexico ſoude doen verſpreyden. Wp doodeden ſijn Paard / ontnamen hem ſijne vrieven / en lieten hem loopen; waar naa wp de Hupſen / nevens 2 nieuwe Scheepen / peder van 200 laſten / daar nog aan gebouwd wierd / in koolen ſetteden / dit gedaan zijnde begaven wp ons weder te ſcheep.

Vaaren in de Haven *Natividad.*

Verbranden de Huyſen, nevens 2 Scheepen.

Den 26. quamen wp in de Haven van St. Jago, geleegen op 19 graaden en 18 minuten Noorder-breedte / alwaar wp ons van verſ water voorſagen / aan deſen oever ſtonden veele Annanas-boomen; wp vonden 't ook ſeer vis-rijk / alwaar wp mede eenige Paarlen viſten.

Komen in de Haven van *St. Jago.*

Den 2. September, zeylden wp weder van daar / en quamen den volgenden dag in de Haven van Malacca, een mijl van Natividad geleegen: 's middags voer den Admiraal met 30 mannen te lande / komende aan een Indiaans Dorp Acatlam genaemd / beſtaande upt 30 Hupſen nevens de Kerk / dewijl nu d'inwoonders geblooden waren / verbranden wp de ſelve / en voeren dien nagt weder t' Scheep.

Vervolgens te *Malacca.*

Verbranden het Dorp *Acatlam.*

Den 4. zeylden wp wederom van hier / voeren ſteets langs den oever / en quamen den 8. in de

1587. Haven Charcralla genoemd / alhier vonden twee Hupſen; 's morgens ſond den Admiraal 40 mannen te land / deſe trokken 2 mijlen lande-waards in / paſſeerden een engen weg door een wildernis / quamen by 3 wooningen / waar in ſy een Spaanſen timmerman / nevens een Portugys en eenige Indiaanen vonden / deſe bonden en dwongenſe met hen naar den oever te gaan. Ook moeſten de vrouwen ten behoeve van den Admiraal / Limoenen / Orangie-appelen / en andere vrugten aan-draagen / waar naa haare mannen wederom los gelaten wierden / dog den Spanjaard en Portugys, wierden t' ſcheep gebragt / verlaatende den 10. de Haven.

Komen in de Haven *Charcralla.*

St. Andries. Verſorgen hen van leef-togt.

Den 12. berepten wy het Eyland St. Andries, hier vingen wy veele vogels / die wy droogden / en ook tot onſen leef-togt deeden in-ſouten. Inſgelijks ſloegen wy veele See-honden en Ignanos dood; zijnde de laatſte een ſoort van Slangen met vier voeten / hebbende ſpitſe en ſwarte ſtaarten / en ſmaakelijk om te eeten.

Komen te *Maſſatlan.*

Den 24. quamen wy in de Haven voor Maſſatlan, onder deg Kreefts Song-keer-kring / of Tropicus Cancri geleegen / alhier verſorgden wy ons van vers water / viſſen / en allerley goede vrugten / dog niet ſonder gevaar. Een mijl van hier / naa-by een Eyland / ontvlugte een gevangene Spanjaard, dewijl hy met een onſer Engelſen, om Hemden te waſſen te Lande gegaan was; deſe ſwom wel een Engelſe mijl verre door See / naar 't vaſte Land by andere Spanjaarden, aldaar de wagt houdende. In dit Eyland trof ons by-naar een groote ongeleegenthey d / alſoo wy geen vers water vonden / dog een gevangene Spanjaard, gaf raad / dat men in 't ſand graaven ſoude / 't welk geſchiede / alwaar wy dan ſoet water vonden.

Lijden gebrek aan water.

Kaap *St. Lucar.*

Den 14. October berepten wy het door-gebergte St. Lucar, en quamen in de See-boeſem Aguada Segura, waar in een verſſe Rivier vloeyde / woonende aldaar veele Indiaanen; hier namen wy wa-

water in / en verwonderden onſen kours / hebbende de wind Weſtelijk. 1587.

Den 4. November voeren wy by California af en aan. Middelwijl klom den Trompetter van den Onder-Admiraal / in de Mars der groote Maſt / hy nu een Schip / ſynen kours naar de gemelde Kaap ſettende / ſiende / riep over-luyd / een Schip, een Schip, waar door wy alle verheugd wierden; toen nu den Admiraal 't ſelve mede ontdekte / gebood hy / dat men ſig ten ſtrijde ſoude gereed maaken, ſpreekende verders ſijn volk een moed in / en wende 't aanſtondt derwaards / wy betrapten 't ſelve een tijd daar naa / gaven hem de laag. Dit Schip behoorde den Koning van Spanjen, en was Admiraal van de Suyd-Zee / groot zynde 700 laſten / en St. Anna, genoemd. Vaaren langs de kuſt van *California* af en aan.

Als wy dit Schip ten tweede-maal vlugteloos quamen aan te vallen / wierden wy van de Spanjaarden wederom af-gedreeven / alſoo ſy ſig dapper weerden. Dog wanneer wy den derden aanval doen ſouden / alſoo door 't groſ geſchut het Schip ſeer beſchadigd was / ſulks ſy ſig voor 't ſinken beſorgd vonden / ſoo ſtaken ſy een Vreedebaan upt / en ſogten in onder-handeling te treeden / om verſeekering van hun leeven te bedingen / na dat het gevegt omtrent 6 uuren geduurd hadde. Den Admiraal hen dan genaade bewyſende / gebood ook aanſtondt hunne Zeylen te ſtrijken / en de Boot upt te ſetten / om by hem aan boord te koomen. Gevegt der *Engelſen* met den *Spaanſen* Admiraal.

Deſen laſt by hen gewillig aangenoomen / ſoo quam de voornaamſte Koopman / wiens ſig voor den Admiraal neder / en verſogt om genade / die hem / dog onder voorwaarde / dat hy alle den rijkdom van de inlaading getrouwelijk ſoude aanwyſen, toe-geſegt wierd. Vervolgens ſond hy ook den Schipper / die den Admiraal gelijke eerbiedigheyd bewees / waar op dan hen en hunne manſchap verſeekering des leevens / en een goed onthaal belooft wierd. Toen wierden aan den Admiraal alle de goederen aangewees / en vond Die van de *Engelſen* bemagtigd word. Grooten rijkdom daar in gevonden.

1587. men de waarde van 122 Peſos, in Gout/ maakende peder 4 ſchellingen Engels: d' overige goederen waren meeſt Zijde waaren: als/ Atlaſſen/ Damaſten/ en andere diergelijke rijke koop-manſchappen. Inſgelijks veelerley leef-togt/ als Roſijnen/ en alle ſoorten van Spaanſe Wijnen. Toen nu den Schipper en Stuur-man/ alle deſen rijkdom hadden aangeteekent/ wierd hen gelaſt/ ſig tot nader ordre, binnen 't boord van 't bemagtigde Schip te houden.

Porto Segura. Den 6. voeren wy in de Haven van Porto Segura, of Veylige Haven, woonende alle de Spanjaarden, ſoo mannen/ als vrouwen 190 ſterk zijnde/ aldaar te Lande geſet/ vindende vers water/ vis/ vogelen en hout genoeg/ en aan de baſte kuſt veele konijnen en haaſen: waar by den Admiraal hen nog een deel leef-togt/ nevens een wepnig wijn verſorgde/ inſgelijks zeylen tot tenten/ en timmer-hout/ om voor hen een kleyn vaartuyg te konnen bouwen.

Onluſt der *Engelſen* over de deeling van den buyt. Naa deſe verrigting begon men de goederen uyt te laaden/ en het geld te deelen/ met welker deeling veele niet vergenoegd waren/ die op den 8. tegen den Admiraal wederſpannig wierden; egter wierd ſulks geſtilt/ en peder genoegen gegeeven.

Sijne *Majeſteyts* krooning ter verjaardag gevierd. Den 17. was 't verjaar-dag der krooning van ſijn Majeſteyt van Engeland, derhalven gaf den Admiraal laſt/ deſen dag te vieren, laatende al het geſchut van beyde de ſcheepen los-branden/ en 's nagts vreugde-vuuren aanſteeken/ en inſgelijks het geſchut loſſen/ tot verwonderinge der Spanjaarden, die ſulks noyt geſien hadden: ook wierd den Kapiteyn van het genoomen ſchip St. Anna ontſlagen/ den Admiraal vereerde hem eenige wapenen tegen d'Indiaanen; neemende tot hem over/ eenige Indiaanſe jongelingen/ deſe Land-ſtreeken kundig zijnde/ en liet den 19. het ſchip St. Anna, waar in nog omtrent 500 laſten van rijke waaren overig bleeven/ in brand ſteeken/ en aan 't water toe verbranden.

De Kapiteyn van 't veroverde Schip door *Candiſch* ontſlagen.

Vervolgens nu wierd den Admiraal met de ſij-

ne

ne te raade / den togt wederom t' huys-waard te neemen / en naar 't Vaderland te keeren / over sulks liet hy een schoot uyt sijn geschut doen / de zeylen aanslaan / loopende met een goede Oost-Noord-Ooste wind in Zee. Toen den avond begon te naderen / liet men den Onder-Admiraal agter-waards leggen / als zijnde nog niet buyten de Haven gekoomen / met gedagten / hy soude ons wel agterhaalen: dog hy bleef agter / en is ook nooyt wederom te voorschijn gekoomen.

1588.

Candisch beraad sig weder naar 't vaderland te keeren.

Den Vice-Admiraal raakt weg.

Wy aldus uyt de Haven Porto Segura van California gezeyld zijnde / namen den kours naar de Ladrones, of Dieven-Eylanden, welker inwoonders een seer ruuwen / wilden en barbaarsen Land-aard is. Wy quamen dan in 45 dagen gezeyld / naar reekening van 1800 mijlen af-gelegt te hebben / voor een der gesegde Eylanden Guajana genoemd.

Zeylen van *Porto Segura* naar de *Ladrones*.

Landen aan *Guajana*.

Den 3. January, des jaars 1588. toen wy het selve op 2 mijlen naa genaderd waren / quamen omtrent 70 Canoes dier Land-aard / by sig voerende Potatas-wortelen / Vannanas, Cocos en versse vis / eerst door hen gevangen / biedende ons sulks aan / om daar voor met ons te handelen; wy hun meening verstaan hebbende / bonden eenige stukken oud yser aan vis-lijnen / en wierpen die in hunne Canoes, d'Indiaanen dese los gemaakt hebbende / bonden in des selfs plaatse van de gemelde vrugten / die wy wederom tot ons trokken / en deeden dit / soo lange wy ons genoegen hadden. Egter konden wy ons van hen niet ontslaan / als koomende in meenigte tot ons naaderen / sulks se elkander in de weg waren / en den Admiraal hen eyndelijk / sonder hen te beschadigen / met het geschut verdrijven moest / en sy sig met swemmen te water begaven.

Handelen met d'inwoonders.

Desen Land-aard gesamentlijk naakt gaande / zijn vaardige swemmers / wat grooter van gestalte dan d'Europiaanen, bruyn van verwe / hunne hoofd-hayren / die lang zijn / draagen se boven 't hoofd toe-geknoopt. In hunne Canoes hebben sy een gesneeden verbeelding / den Duyvel schijnen-

Desen Land-aard beschreeven.

1588. de te beteekenen / ook zijn se seer konstig sonder werk-tuyg gewrogt; de lengte deser Canoes zijn 20 voeten / voeren somtyds mede een mast / welker zeylen matten zijn / 3 of 4 hoekig gemaakt / zeylen soo wel in / als vooz de wind.

Den 14. berepkten wp een der Philippijnse Eylanden Spiritus Sanctus genoemt / hebbende een haap / sig ten westen verre in Zee uyt-strekkende. Dit Eyland is van Guajana een der Ladrones, 310 mijlen geleegen / dat wp in 11 dagen afgelegt hebben / leggende op 13 graaden ten Noozden de Linie, is een volk-rijk Gewest / dog van een woesten land-aart. Van Manilla, een der voornaamste Philippijnse Eylanden / strekt het sig 60 mijlen; dit Manilla, van Spanjaarden bewoont / is een Goud-rijk Gewest / hebbende een jaarlijksen handeling op Aquapulco in Nova Spanjen geleegen / alwaar ook wel 20 / somtyds 30 scheepen / uyt China en Sanguelos hen verscheyde waaren toe-voeren / dese kooplupden soo van China, als Sanguelos zijn Mooren en Mahometaanen. De Sanguelos zijn konstige hand-werkers / en in alle hunne handelingen voorsigtig en wel ervaaren.

Komst te *S. Sanctus* eene der *Philippinen.*

Goud te *Manilla.*

Nog dien selfden avond quamen wp in de Straat tussen de Eylanden Lucon en Cambaya.

Bereyken 't Eyland *Capul.*

Den 15. berepkten wp het Eyland Capul; hebbende tussen dit en andere Eylanden / een enge dooz-vaart / met eenige Sand-banken / dog sonder gevaar / alsoo het allerweegen diep genoeg is / en omtrent de haap een schoone Haven heeft / alwaar wp ankerden. Naauwelijks was sulks geschied / of wp sagen twee baar-tuygen naderen / in welke 2 Indiaanse Caciquen, welker 7 dit Eyland beheersten / waren; vermits sy dan de onse vooz Spanjaarden aan-sagen / brachtense met hen Potate-woztelen / nevens groene Cocos, of Indiaanse nooten. Hier tegen kreegen sy in betaling een stuk linnen / ontfangende vooz een vierde van een el / 4 Cocos, en vooz soo veel mede een hozsje met Potatos, welke woztelen / gekookt en gebraaden zijnde / een goede spijse en smaakelijk om te eeten zijn.

Vaartuyg met *Caciquen* aan boord.

De

De hupd deſer Caciquen was over-al / met veele merk-teekenen en kerven doorſneeden; wp hielden hen aan boord / laatende alle hunne onder ſig hebbende Indiaanen naar land vaaren / om d'andere 5 af te haalen. Toen deſe aan boord quamen / bzagten ſe hoenders / en ſwijnen met ſig / ontfangende naar der Spanjaarden gebruyk voor peder varken / 8 ſilvere Realen, voor peder hoen een van de ſelve munt / dus verſleet men den gantſen dag met deſe verhandeling. 1588. Koop-handel.

Die ſelfden dag des avonds / verſogt den Portugyſſen Stuurman / van 't ſchip St. Anna overgenomen zijnde / den Admiraal alleen te mogen ſpreeken; na dat hp dan ſulks verkreegen had / was ſijnen aanſpraak: alhoewel ik voormaals uwen vyand was, ſoo ben ik nu, als mijnen trouw geſwooren hebbende, verpligt, u, een aanſtaande verraad, tegens u en uw volk geſmeed, te openbaaren. 't Is dan ſulks dat den *Spaanſen Piloot*, mede nevens my op 't ſchip *St. Anna* geweeſt, een heymelijke brief geſchreeven heeft, en geſegelt zijnde, in ſijne kiſt geſlooten had, met voordagt, om de ſelve, door d'inwoonders van dit Eyland, 60 mijlen van hier, te *Manilla*, naar de *Spanjaarden* te doen overvoeren, zijnde omtrent van deſen inhoud: hen berigtende / hoe dat twee ſcheepen langs de Geweſten van *Chili*, *Peru*, *Nova Hiſpania* en *Nova Gallicia* waren ſtroopende geweeſt, en hadden veele ſcheepen met koſtelijke waaren gerooft, inſgelijks eenige ſteeden in d'aſſe gelegt en verwoeſt, en aller-weegen groote ſchade gedaan; als byſonderlijk het groote ſchip de *St. Anna*, dat van *Manilla* naar *California* uyt-gevaaren was, van des ſelfs ſchat en rijkſte waaren ontbloot, 't ſelve daar naa verbrand, 't volk te lande geſet, en hem egter weldadig mede gevoerd hadden. Over ſulks berigte hp den Stad-houder / dat ſe hunne veſting nevens hunne twee Galeyen van alle behoeften ſoude voorſien, en verſterken; als ook dat deſe Roovers by dit Eyland ten anker lagen, zijnde nu maar een ſchip, met weynig en ſwak volk bemant, die Den Admiraal voor een verraad binnen ſijn boord gewaarſchouwt. Inhoud van een Brief.

men

1588. men ſeer gemakkelijk ſou konnen overweldigen; liet men hen nu van daar vertrekken, hadden ſy geene andere reekening te maaken, dan dat men hun ſtad in 't volgende jaar beleegerde, plunderde, en ter gronde verwoeſtede.

Den verrader opgehangen.

Toen den Admiraal dit berigt verſtond / liet hy deſen Spanjaard tot ſig brengen / houdende hem 't gemelde booz / die ſulks in den beginne loochende / maar naarmaals overtuygt gevonden / ſoo liet hem den Admiraal den volgenden dag ophangen.

d'Inwoonders van *Capul* beſchreeven.

9 Dagen vertoefden wy aan dit Eyland Capul, alwaar wy genoegſame ververſſinge vonden. d'Inwoonders hier van / zijn meeſt naakt / en ſwart van verwe: de mannen draagen niet dan een ſchortje om de middel / die ſe van Vannanas-bladeren toeſtellen / tuſſen hunne beenen door-ſteeken / en omtrent den navel toe-binden / om dus hunne ſchaamte te bedekken. Deſen Land-aart tot af-weeringe van de Sodomie, heeft een ſeer ſeldſaam gebruyk bedagt; de kinderen / die mannelijk zijn / worden door het hoofd hunner roede / met een tinne nagel door-boord / deſe nagel is aan ſijn ſpits-eynde gedeelt / en word dan om-geboogen / of gekromt / het hoofd deſer nagel is kroons-gewijſe; de wond hier door gemaakt / geneeſt by deſe jeugd ſonder eenige ſmerten / ook kommenſe deſe nagel / af en aan doen / naar hun gelieven / gelijk wy in den ſoone dan een der Caciquen ſelfs beſchouwden. Ook bidden deſe den Duyvel aan / waanen / als of ſe met hem geſpreek konnen houden / en dat hy hen ſomtijds in een af-ſchuwelijke gedaante verſchijnt.

Seldſaame vond om de *Sodomie* onder deſe Land-aart te weeren.

Den 23. deed den Admiraal alle de Caciquen, ſoo wel van dit / als veele andere Eylanden tot hem koomen / laatende hen alle den gewoone ſchatting / die in Parkens / Hoenders / Potatas, en Cocos beſtond / aan boord brengen; als deſe quamen / gaf hy hen te verſtaan / hoe hy, nevens ſijne manſchap, *Engelſen*, en vyanden der *Spanjaarden* waren, laatende daar op de vlag waapen / en de trommel roeren / waar over ſy hen alle verwonderden / en

Candiſch maakt met

en ten laatſten geloften deeden / dat ſy niet alleen voor ſig, maar ſelfs alle d'omleggende Eylanders ſouden doen bewilligen, om hem tegens de *Spanjaarden* by te ſtaan, ſoo wanneer hy wederom al-daar quam aan te landen. Ten teeken nu / dat ſulks den Admiraal aan-nam / deed hy hen / voor d'aan-gebragten leef-togt geld tellen / dat ſy met vreugden ontfingen / waar voor ſy hem vriendelijk bedankten. Waar naa ſy rond-om het ſchip roeyden / en ſulks met de grootſte ſnelheyd / om den Admiraal vermaak aan te doen. Tot hen afſchepd liet hy een ſtuk geſchut los branden / verſtrekkende in hen tot meerder verwondering / ſulks ſy met de grootſte genoegen vertrokken. 1588.

deſen Landaart een verdrag om de *Spanjaarden* te bevegten.

Den 24. wonden wy ons anker / zeylden van daar / en dus langs de kuſt van Manilla, onſen kours Noord-weſt neemende / tuſſen Manilla en het Eyland Maſbar.

Vertrekken en neemen den kours tuſſen *Manilla* en *Maſbar*.

Den 28. toen wy tuſſen 2 Eylanden voor anker lagen / wierden wy een Fregat gewaar / waar op wy jagt maakten / als wy dan hen genaderd waren / en aan boord klampen wilden / ontvlugten ſy 't met hun boot / die wy inſgelijks met de onſe quamen naa te ſetten / doch ſy ontweeken 't in een rivier / daar wy hen verlieten. Egter betrapten wy noch een groote Canoe, waar in 6 Indiaanen en een Spanjaard waren / d'Indiaanen ſprongen bupten boord / en ontquamen 't met ſwemmen / maar den Spanjaard kreegen wy gevangen / deſe was een onnooſel man / zijnde lang krank geweeſt / van wien wy / wegens de geſchapenheyd van 't land / weynig berigt kreegen. Te lande ſagen wy ook een bende Spaanſe ſoldaaten / voerende in hun vaandel een rood krups / deſe ſouden een nieuw Konings ſchip begeleyden. Terwijl wy nu de nagt over alhier voor anker lagen / ſoo hadden hen deſe Spanjaarden mede in drie deelen verdeelt / houdende goede wagt.

Krijgen een ſieke *Spanjaard*.

Dit Geweſt was een effen land / alwaar veele hooge boomen / bequaam tot ſcheeps-maſten ſtonden / men vind 'er ook berg-werk / van ſuyver gouds / wel-

Goud-mijnen.

1588. welker Mijnen d'Indiaanen bewaaken.

Den 29. gingen wy wederom t'zepl / voeren geduurende als door een straat / tussen d'Eylanden Panua en der Negros, en vonden daar naa een Haven / alwaar wy den eenvoudigen Spanjaard te lande setteden / bevelende hem / by der *Spanjaarden* Kapiteyn hun groeteniſſe te brengen, met berigt / dat hy onderwijl een rijkdom van goederen en geld soude vergaaderen, dewijl men gedagten had, hem in korte jaaren te *Manilla* te komen besoeken, dat wy wel voor dese reyse soude gedaan hebben, hadde het ons niet aan een groote sloep ontbrooken, om ons volk aan land te voeren.

Den *Spanjaard* met een brief weg gesonden.

Het Eyland *Batachina.*

Den 8. February, saagen wy 't Eyland Batachina, 1 graad ten Noorden den Even-nagtslijn geleegen.

11 Der *Molukſe* Eylanden.

Den 14. quamen wy by 11 der Molukse Eylanden / voeren voor-by veele Sand-banken / vertoonende sig als Eylanden / die van de Zee overstroomt wierden. Als ook den 20. seylende voor-by veele andere Eylanden.

Kapiteyn *Havers* word met de gewoone plegtigheyd in Zee begraaven.

Den 21. sturf den Kapiteyn Havers, van een heete Koorts / na dat hy 'er 8 daagen aan geleegen hadde; dese wierd met beklaaging van den Admiraal / en alle het Volk / naar Scheeps-wijse in een sepl genaapt / en in Zee gevoerpen / voerdende door 2 stukken Geschut / en alle de Vuurroers / plegtelijk over-boord geset. Ook wierden eenige / meer door d'overmaatige hitte / en d'ongesonde getemperthepd der Lugt / in een krankhepd / van 3 weeken / en sommige langer / gerukt.

Koomen voor 't Eyland groot *Java* ten anker.

Den 1. Maart, naa dat wy door de Straat van 't Eyland kleyn Java gevaaren waaren / quamen wy aan de Zuyd-west-sijde van groot Java ten anker / voerdende aldaar eenige Visſers gewaar. Hier op begaf sig den Admiraal met eenige manschap in de boot / in gedagten tot dese Visſers te vaaren: toen dese dan de boot in 't gesigt kreegen / vlooden se upt vreese te Land / en verborgen hen

in

de ſtruyken. Maar den Admiraal liet hen door 1588.
n Moor, van het Schip St. Anna overgenoo-
en / en die hunne ſpraak kundig was / toe-roe-
n / ſulks een van hen wederom aan 't ſtrand
am / en ons naar begeeren / verſ waater / en
uit aanweeſ. Inſgelijks liet hem den Admi-
aal / belaſten / tot ſijnen Koning te gaan / om
en te berigten / dat 'er een vreemd Schip aange- *Candiſch*
nd was, welker lieden begeerden met hem te ſend naar
ndelen, om Diamanten, Paarlen en andere ge- den *In-*
eentens, tegen Goud, of andere Waaren om te *diaanſen*
tten. Koning van
ſijnen aan-
Den 8. quamen 3 vaar-tuygen / van hun Dorp / komſt be-
erende Eyeren / Hoenders / verſſe Vis / Oran- rigt.
e / Limoenen / en andere Vrugten meer; om
u meerder te bekoomen / voeren wy verder naar
un Dorp / onder-weegen ontmoete ons een vaar- 's Koning's
ig / waar in 's Konings Geheym-ſchrijver / die Geheym-
n geverft Lyn-waat / gewonden als een Turkſe ſchrijver
ulband / op ſijn hoofd droeg; deſe was naakt tot komt aan
nder de borſt / die met pijlen door-hierft was / gaan- boord.
e daar neevens bloots voets. Sijnen Volk op ſig
ebbende / was een Meſties, ſaatende den Admi-
aal berigten / dat hy hem nu maar alleenlijk een
'arken, eenige Hoenders, Eyeren, verſſe Vis,
uyker-riet en Wijn (die ſoo ſtark als Brandewijn
as) bragt, maar omtrent naa 4 daagen, ſoude
ien hem ſoo veel leef-togt toe-voeren, als men be-
eerde. Den Admiraal liet deſe deftig onthaalen / Die deftig
n ſijne Speel-lieden voor hem ſpeelen. Vervol- onthaald
ens deed hy hem berigten / dat wy *Engelſen* waa- word.
en, komende uyt *China*, alwaar wy onſen han-
el gedreeven hadden, en alhier toeleg maakten,
m met hen den Koophandel aan te gaan, ook
eſlooten naar *Malacca* te ſeylen: hier op antwoor-
e den Geheym-ſchrijver / dat 'er eenige *Portugy-*
s Lande-waards in woonden, en met hen ſteeds
andelden, en Naagelen, Peeper, Suyker en dier-
elijke Waaren in kogten.
Deſe Geheym-ſchrijver / neevens ſijnen Taals- Blijft aan
man / bleeven die nagt over aan boord / en wier- boord.

den

1588. den hen ter eeren 50 muſquet-ſchooten gedaan / als mede een upt ons geſchut / dat hem ten hoogſten verwonderde / die ſodanige wel gecierde Scheepen weynig geſien hadde ; laatende den Admiraal des morgens hem wel-genoegt vertrekken.

De Koning ſend genoeglaame leef-togt aan boord.

Den 12. zijnde den vijfden dag / naa dat deſen Gehepm-ſchrijver vertrokken was / quamen eenige Konings Canoes aan boord / voerende 2 oſſen / 10 groote en vette varkens / veele hoenders / eenden / en ganſen / ook Vannanas, ſuyker-riet / ſuyker-koeken / Cocos, ſoete en ſuure orangies / limoenen / wijn en brande-wijn / neevens veel ſout / en andere leef-togt / begeleyd van 2 's Konings amptenaaren / en ſoo veele Portugyſen, die van middel-maatige geſtalte / en aanſienlijke mannen waren. Deſe waren gekleed met een kolder / hadden kouſſen aan / tot aan de enkels / en een wit hemd omgeſlagen / behalven dat ſe bloots-voets gingen. Deſe Porrugyſen waren ſeer verheugd / ons te ſien / alſoo ſy in ander-half jaar geen Europeers geſien hadden. Den Admiraal onthaalde hen wel / en waren ſeer vernoegt / vroegen ook / of men van hun Koning, *Don Antonio* geen tijding had, of hy nog leefde, dan of hy dood was; alſoo ſy in lang niet in *Portugaal* waren geweeſt, en de *Spanjaards* hen geſegt hadden, dood te weeſen. Hier op verſeekerde hen den Admiraal / dat hun Koning nog leefde, en by de Koninginne in *Engeland*, eerlijk gehandhaafd wierd, ſelfs dat ſy onder den Koning van *Portugaal*, in de *Zuyd-Zee* waren geweeſt, om de *Spanjaarden* te beoorlogen, en hadden reeds omtrent 20 ſcheepen, van hen verovert, doen ſinken, geplundert en verbrand. Hier over waren ſy wel vernoegt / en verhaalden hem wederom van den toeſtand / en de gelegenthepd van Java, der ſelver groote vrugtbaarhepd / en rijkdom van koſtelijke waaren / aldaar te bekoomen. Ook verhaalden ſe wat den Koning / en ſijnen Landaard aangaande was.

De Koning van *Java*, *Raja*, *Bolamboan* genoemt.

„ Deſen Koning Raja „ Bolamboan genaamt / was een Vorſt van by„ ſondere Majeſtept en geſag onder ſijne Onder-

„ daa-

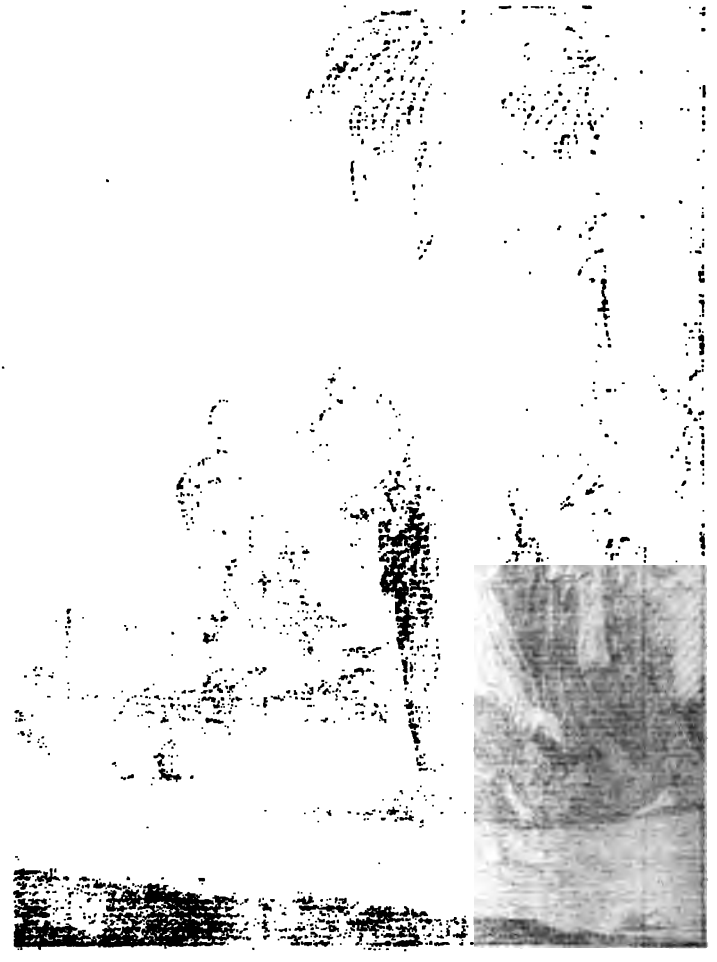

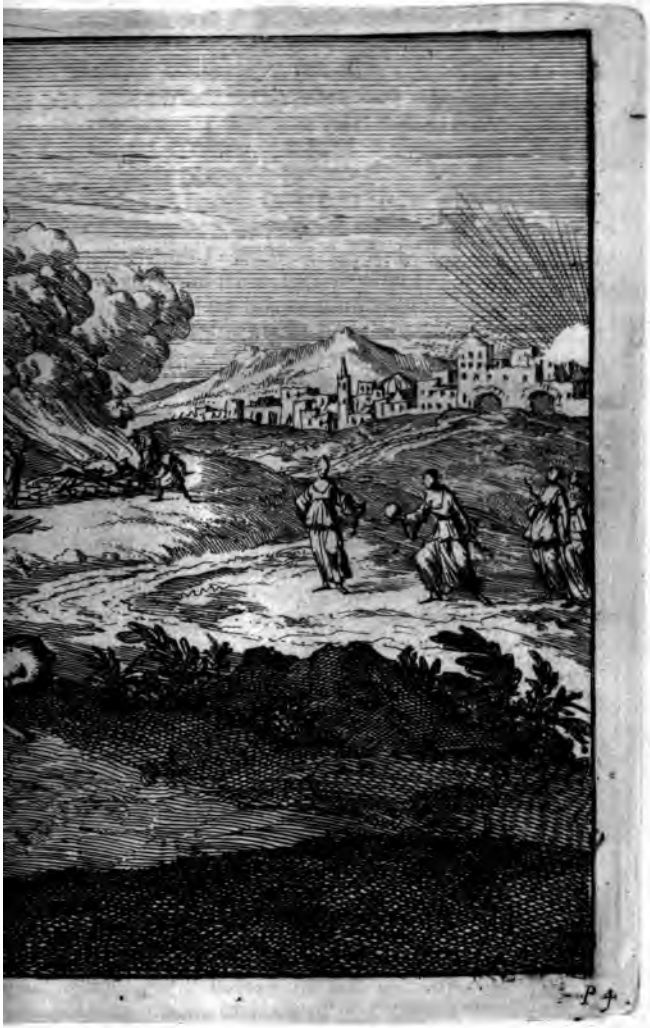

„ daanen / tamelijk oud / hebbende voor ſig 100 1588.
„ Vrouwen / en ſijn Soon 50. Men had by
„ hen het gebruyk / wanneer een Koning ſtierf / Van een groot geſag onder ſijne Onderdaanen.
„ dat ſe ſijn Lijk deeden verbranden / en deg ſelfs
„ aſſe vergaaderden. 5 Dagen hier naa / quamen 'ſ Konings Wijven / naar 'ſ Lands wijſe / op een ſeekere plaatſe; de voornaamſte onder haar / had een koegel in de hand / die ſe weg wierp; alwaar nu de ſelve leggen bleef / gingen ſe alle geſaamentlijk / keerden haar geſigt ten Ooſten / ſtieten haar ſelve met kritſen het hart af / vielen voor over op haare aangeſigten / bande ſig ſelven al ſterbende in haar bloed. Lijk-pligten by de dood eens Konings gebruykelijk.

„ Deſen Land-aard / zijn hun Koning ſodanig onderworpen / tot ſoo verre / dat ſe ſonder ſijn verlof / op ſeekere Lijf-ſtraffen / niet moogen koopen / noch verkoopen / noch met vreemde Volkeren pets handelen / dat ſe ook wel gehoorſaamen. Ook waren ſe ſeer dappere lieden / voor de doodt niet vreeſende / alſoo ſe / wanneer hen gewond ſagen / onder der Vpanden waapenen drongen / ſulks ſe te eerder hun leeven eyndigden. Getrouwheyd deſer Landaard aan hun Koning.

Als ſy nu dit alles en veele diergelijke ſaaken verhaald hadden / voegden ſe daar by / dat wanneer hun Koning *Don Antonio* herwaarts quam, konde hy hem ligtelijk toeleggen, dat hy alle de *Molukſe* Eylanden onder ſijn gehoorſaamheyd bragt; als mede *China*, *Sangles* en de *Philippinen* neevens der ſelver *Indianen*.

Als nu den Admiraal deſe Portugyſen en d'Indianen van Java: weegens hun aangebragten leef-togt / vergenoeging gegeeven hadde / naamen ſy hun affſcheyd / beloovende ons / wanneer wy weder quamen / alle vriendſchap en byſtand te ſullen bewijſen; dus verceerde hen den Admiraal met 3 ſchooten upt het geſchut.

Den 16. naamen wy onſen kours naar Cabo de Bona Eſperanſa, voeren de overige tijd van Maart en April, door den Oceaan / tuſſen Java en de vaſte kuſt van Africa, alwaar wy in agt naamen het geſtarnte / en de Vogelen / die de Zee- Vertrekken naar *Cabo de Bona Eſperanſa*.

1588. lieden ten teeken van ſtormen / of ſchoon weder / houden; naamen ook in agt de wind / omweeren / teegens / neevens de verandering van den ſtroom.

Den 10. Mey, hadden wy den gantſen dag / en den volgenden nagt / een ſtorm uyt den Weſten.

Den 11. wierden wy uyt de maſt / Land gewaar / vermeenden het de Kaap te zijn / dog bevonden 't Cabo Falſo, of Valiſſe Kaap te weeſen / ſulks wy nog wel 50 mijlen tot die van Bon Eſperanſa te ſeylen hadden / die wy den 16. in 't geſigt kreegen / hebbende in 9 weecken / van Java, tot hier / 1860 mijlen afgelegt.

Bereyken de *Caap.*

Als mede *St. Helena.*

Den 9. Juny, bereykten wy St. Helena, wierpen in een goede haaven ons anker / ten Noorden dit Eyland geleegen. Dit Eyland / hoog Land zijnde / legt verre in Zee tuſſen Africa en America, en ſulks op 15 graaden 48 minuten: ten Zuyden den Even-nagts-lijn, en van Cabo de Bona Eſperanſa omtrent 600 mijlen.

St. Helena beſchreeven.

Den 6. dag begaaven wy ons te Land / vonden een vermaakelijk dal / waar in een Kerk ſtond / met Tichelen gedekt / en van buyten met een cierlijk portaal voor-ſien / van binnen was de ſelve met een Autaar / waar op een kruys ſtond / dat konſtig gemaakt was / en met geſchilderde wanden verciert. Neevens deſe Kerk / ſtonden 2 huyſen / aan weer-ſijde een / welke mey om te kooken / en tot ander gerief gebruykt / en zijn booven plat / hebbende yeder een ſchoone Wijn-gaart voor ſig; tuſſen beyde deſe huyſen / vliet een helder en geſond water om te drinken / en van de Kerk af te gaan / heeft men een weg van ſteenen belept / gaande tot den Oever der Zee / door een dal / alwaar een ſchoone Tuyn is / daar veele konkommers en meloenen waſſen / op deſen weg ſtaat een houte gebouw / alwaar 2 klokken in hangen / daar mede men de Miſſe luyd. Op dit gebouw ſtond een kruys / konſtig uyt ſteen gehouwen / en in 't Jaar 1571 aldaar opgeregt. Dit dal is het eenigſte eſ-

St. Helena beſchreeven.

ſen

ſen Land / dat in 't gantſe Epland is / legt ſeer 1588.
vermaakelijk en is allerweegen met Ooſt-boomen beſet; men vind 'er ook Vijge-boomen / die dooz 't gantſe Jaar groene en rijpe Vijgen dzaagen / gelijk ook d'orangie / limoenen / citroenen / granaat- en dadel-boomen: deſe boomen zijn alle in ozder naa elkander geplant / ſulks men tuſſen de ſelve wandelen kan / en op andere leege plaatſen / vind men pieterſelp / baſilicon / venkel / annijs / moſtert-ſaat / radijs / en andere goede krupden; wozdende alle deſe gewaſſen / dooz het vlietende water / van 't gebergte af-ſtroomende bevogtigt. Ook vind men op dit Epland veele groote en tamme veld-hoenders / deſe zijn niet ſchuw / ſchoon men ſe nadert / maar loopen meeſt berg-waarts / zijn asgrauw van verwe / onthouden ſig bp 12 tot ſomtijds wel 20 bp-een in hoolen / ſulks men in peder roer-ſchoot / 2 of 3 te gelijk treffen kan. Ook zijn de fapſanten / de veld-hoenders niet ongelijk / inſgelijks ſwarte en witte Indiaanſe hoenders met roode koppen / wilde geyten zijn 'er ook in grooten overvloed / wozdende ſomtijds wel 200 ſtuks / bp een geſien: eenige zijn ſoo groot als Eſels / en hebben maanen gelijk de Paarden / en een baard ter aarde hangende. Nog onthouden 'er ſig veele groote en vette Varkens / dog meeſt op 't gebergte / en beſwaarlijk te ſchieten. Dit Epland hebben de Portugyſen lang beſeeten / om ſig aldaar te ververſſen / wanneer ſe upt Weſt-Indiën daar quamen aan te landen; laatende niemand / dan alleen hunne kranken / om ſig te verquikken / aldaar woonen / om den leef-togt niet ſchaars te maaken.

Toen wp dan den 20. Juny, ons van alle ververſſing voorſien hadden / gingen wp onder ſepl / neemende onſen kours naar 't Vaderland / en quamen den 24. Auguſti, d'Eplanden Azores te ſien / en den volgenden dag Flores en Corvo. Vertrekken en neemen den kours naar 't Vaderland. *Flores en Corvo.*

Den 3. September, ontmoete ons een Hollands baar-typg / van Lisbona komende / en verhaalde ons de *groote nederlaag* der Spaanſe Vloot voor

1588. Engeland, waar voor wy seer gevreest hadde Eyndelijk / na dat wy een geweldige storm / d wy-naar alle onse seylen onbruykbaar maakt hadden uytgestaan / bereykten wy de lang-gewe ste haaven van Pleymouth in Engeland, alwa wy in 't Jaar 1586 waren uytgevaaren.

Komst in Engeland.

EYNDE.

VERHAAL
VAN
Mr. THOMAS CANDISCH,
Weegens ſijn Ongelukkige, en Tegenſpoedige
REYS,
Naar de
ZUYD-ZEE:
Mitſgaders meenigvuldige ontmoetingen in de *Straat Magellanes*, en andere plaatſen, met ſijn eygen hand geſchreeven aan den *Heer*
THRISTAM GORGES,
Uytvoerder van ſijn nytterſte Welle.

SEer waarde Vriend / daar is in de wereld niets / dat een waaragtig blijk van Vriendſchap is / dan op ſijn ſterven ſorgvuldig ſijne liefde / en vrindſchap te toonen / waar van gy nu een volkomene bevinding ſult ervaren : verſoekende / dat gy mijne geneegenthepd / hoewel gants arm / in ſoo hoog een waarde wild houden / of ik ſeer rijk waar geweeſt. De uytgangen van dit aller ongelukkigſte bedrijf / en de bittere quellingen daar over drukken my ſoo ſwaar / dat ik naauwlijks bequaam ben / deſe wepnige regelen te beſchrijven ; veel minder / om u alle de teegen-ſpoedige gebeurtingen / die my in deſe Togt / overgekoomen zijn / en waar van de hoop / de dood is / te ontdekken. Dog op dat gy des niet onkundig moogt weeſen / heb ik eenige van de meeſt gevoeligſte / die ik naa

Welk de grootſte blijk van vriendſchap is:

Groote quellingen des Schrijvers.

laate/ benoemd/ om u een verhaal/ van alle de-
Den Schrijver ſtelt *Triſtam Gorges* tot uytvoerder van ſijn *Teſtament.* ſe voor-vallen te doen. Ik hebbe een eenvoudige
upterſte wille gemaakt/ en daar in u alleen tot be-
ſchikker/ van het wepnige/ dat ik nalaat/ aange-
ſteld.

Klagte over het ſchip de *Roebukke.* Het ſchip de Roebukke, heeft my in de ellendig-
ſte ſtaat/ waar in oopt een man was/ gelaaten/
en waar het ſelve mag vervaaren zijn/ kan ik my
niet verbeelden/ indien het na Engeland gekeerd
zy/ is het een overwonderlijke ſaak; doch ſoo het
mogt t'huys gekoomen weeſen/ of eenige van myne
goederen/ welke het moogen zijn/ in Engeland
keeren/ ſoo hebbe ik u daar van den eenigſten be-
ſitter gemaakt. Nu dan/ overgaande tot dien ſiek/
Davids de oorſaak van des Schrijvers elende. die de oorſaak van myne dood/ en het verval de-
ſer onderneeming is geweeſt/ ik meene Davids,
wiens verraderp/ en met dan my weg te loopen/
alleen het verderf van alles is geweeſt. Indien met
hem eenige goederen wederom keeren/ ſoo maakt/
ſoo lief/ als gy my oopt gehad hebt/ dat ſodanige
vrienden/ als hy en alle andere/ daar van het
minſte voordeel niet genieten/ ik houde my verſee-
kerd/ dat gy upt vriendſchap/ myn laatſte ver-
ſoek ſult beſorgen/ myn eygen ſchulden zijn niet veel
enz. Waar ik arme rampſaalige/ den vermaar-
ſchapt geweeſt met het verwerpelijkſte gemoet/ en
oproerigſte geſelſchap/ dat by deſe menſchen leven
oopt upt Engeland vertrok. Want ik betuyge u/
dat ik in het ſeylen na de Straat Magellanes, na
Voorval aan de Rivier *Plata.* dat ik ten Zuyden van de Rivier Plata was ge-
koomen/ de woede der ſtormen/ en wel ſodaanige/
dat 'er geen geweldiger na myn oordeel ſonden
konnen weeſen/ uptgeſtaan had/ noopt ſtreek na
de Straat heb gehouden/ maar in een gedurig ge-
vaar ben geweeſt/ om myn mede-makker/ die
niet op-hield te mupten/ en my laagen te leggen.
Als mede aan *Porto Deſire.* Porto Deſire, of Haven van Begeerte, bereykt
hebbende/ vond ik 'er myn gantſe geſelſchap al-
daar 20 dagen voor myn gekomen: en waren
daar myne getrouwſte vrienden/ (welker naamen
te noemen/ my tot in myn binnenſte ſmert) niet

ge-

geweeſt / ik meen mijn Neef Lokke, ſoo ſou ik gedwongen zijn geweeſt / geweld, of eenige ander wan-voeglijke bejegening te lijden. Ik quam met mijn boot in deſe Haven / laatende mijn ſchip buyten in Zee; en vond aldaar de Roebukke de Deſire en het Pinasje, die my alle klaagden / dat het vermits de onſtuymigheeden van het weer, op hunne Ankers niet hadden konnen afrijden, maar na de wal waaren gedreeven, en my over ſulks riedden / met mijn ſchip daar niet in te koomen, gemerkt de hunne ſekerlijk weg ſouden weeſen, ſoo ſy eens aan de grond geraakten, dat ik bekennen moeſt waar te weeſen. Komt met ſijn boot in de Haven.

Bevindende wijders / dat het ook geen verblijfplaats voor een groot ſchip / als met het uyterſte gevaar van te vergaan was / beval hen aanſtonds / hun gereed tot het vertrekken te maaken / zijnde fris en van vleeſ / als gevogelte wel voorſien / dat men aldaar overvloedig vond / en in tegendeel / mijn volk ſiek en ſwak wierd / door gedurig waaken / pompen / en balien / ja ik moet u de waarheyd ſeggen / dat noopt pemant meer ongemak van de Zee leed / dan mijne arme maats hadden uytgeſtaan. Het geweld der Weſt-Zuyd-Weſte / en Zuyd-Weſte winden / was ſodanig / dat wy 400 mijlen van de wal dreeven / en gedwongen waren / het van de 15 graad be-zuyden de Linie, tot op de 14 be-noorden deſelve te laaten doorſtaan / voor dat wy Land konden ontdekken. Geduurende het ſelve / waapde een ganſs ſtielſel nieuwe ſeylen weg / was ons ſchip dzie-maal in groot gevaar van te ſinken / en wierd het met een by na meer als menſchelijke arbeyd behouden. Geeft order om te vertrekken. Siekte des volks. Schade der winden. Groot gevaar van 't ſchip te verlieſen.

Dus geſteld zijnde / vertrokken wy na de Straat, zijnde 8 mijlen van de boven-genoemde Haven geleegen / en bereykten deſelve in 16 dagen / dog mijn volk wierd geduurende dien tijd / uytermaaten ſwak / dog van de andere ſcheepen / vermits hun ververſſing / en uytruſten / fris en geſond.

Dus waren wy tuſſen de kuſt van Braſilien,

Geweldige ſukkeling op Zee.

en de Straat, maar omtrent 600 mijlen van den anderen geleegen / en men gemeenlijk in 20 of 30 dagen ſeylde / by na 4 maanden onder weg geweeſt: en waren de ongevallen / en tegenſpoeden van ons / in deſen ſoo veel / dat wy met derwaards te ſeylen / de Somer-tijd door-bragten / en in de Straat komende / een voor Chriſtenen onlijdelijk Winter-weer vonden. Wy geraakten in weer-wil van de woedende ſtormen / en onſtuymig weer / ſoo lang als wy anker-grond vonden / en het gety ons dienſtig was / 15 mijlen in de Straat, hoewel ons de wind den meeſten tijd tegen was / maar moeſten eyndelijk / en van de heftige winden / als engte der Straat, gedwongen in een Haven loopen / waar in wy eenigen tijd bleeven leggen / en de meeſten tijd niet / dan wanneer wy ſwaar weer en tegen-winden hadden; ja in den eerſten Mey, was het vallen van de ſneeuw ſoo veel-vuldig / en 't vrieſen ſoo fel / dat ik / geduurende mijn leevens-tijd / het noopt geſien / of gevoeld hebbe / dat daar by was te vergelijken.

Komt in de *Straat*.

En in een Haven.

Dit trof het ſwakke volk / en deedſe / (dog in mijn ſchip alleen) ſeer vervallen / ſodanig / dat ik in 7 of 8 dagen 14 dooden / en 17 ſieken bequam en de overige in geen ſtaat waren / om op de verdekken te konnen ſtaan / de bevinding dan / dat deſe rampen nu meeſt troffen / dat behalven het verval van mijn volk / en vermindering der mond-koſt / de ſneeuw en vorſt / onſe ſeylen / en touwwerk bedorven / en dat die bepde ſoo overmaatig waren / dat men ſonder de ondergang van ons allen / daar niet langer konde blijven; bevond ik my in het byſonder gedwongen / om elders te loopen / en aldaar niet langer te blijven.

Groote koude aldaar.

Hier op mijne makkers verſamelende / vertoonde ik hen / dat mijn meening was, na *China* te ſeylen; dat na derwaards 2 weegen waren, de eene door de *Straat*, en de andere, voor-by de *Kaap de Goede Hoop*: dat my die ſoo wel bekend waren, als deſe, die ik ingeſlagen was; en dat alhoewel het ongeluk, ons deſe door-togt had gewey-

Sijn voorneemen om na *China* te ſeylen.

weygerd, ik egter niet twijffelde, gemelde Kaap wel haaſt te ſullen bereyken, ons aldus te ſullen in geſondheyd herſtellen, en tot haar genoegen onſe voorgenoome Reyſe voltrekken.

Deſe redenen / en veele andere / die ik gebruykte / ſcheenen hen alſ toen te voldoen / maar ſy waren ſoo dra niet van my afgegaan / of men begon allerhande miſnoegen / en moeringen / onder hen te beſpeuren / tot ſoo verre / dat ſy vaſtelijk beſlooten / nooyt in het derwaards ſeylen te bewilligen. Sommige van de beſte / en eerlijkſte / die dit voor-genoomen beſlupt hoorden / rieden / dat men liever een ſmeek-ſchrift aan my ſou opſtellen, dan dus in het heymelijk, onder den anderen te muyten, en te morren, dat eyndelijk wel op een gantſe ondergang van alle kon uytvallen, daar by voegende / dat ſy my ſoo redelijk kenden te weeſen, dat ik niet ſou weygeren, hun verſoek te hooren. Hier op wierd door hen / een ootmoedig ſmeek-ſchrift aan my / ſoo alſ ſy het noemden / ontworpen / zynde ten voornaamſte van inhoud. Eerſtelijk / dat ſy betuygden hunne leevens voor mijn ſaak ten beſten te willen geeven; dat hunne liefde tot my ſoo groot was, dat hunne voornaamſte ſorg, mijn perſoon raakte, en ſy hen ſeer beſwaard gevoelden, my een beſluyt te ſien neemen, dat (ſoo alſ ſy veronderſtelden) mijn leven, dat hunne grootſte beſwaarniſſe was, ſou doen eyndigen, en het haare daar op onmiddelijk volgen, ter oorſaak van de langte der weg, die ſy ſonder tuſſen-pooſing ſouden moeten afleggen. Wijders, dat men geen mond-koſt voor 4 maanden had, en dat die wel verteerd kon worden, op een weg, die niet half ſoo lang was, dog indien het my geliefde, weeder na de kuſt van *Braſilien* te keeren, alwaar ſy oordeelden; dat ik, mijne magt by hen hebbende, een plaats ſou konnen bemagtigen, en my op nieuw van leevens-middelen, tot een nieuwe Togt voorſien, ons verſorgen van het geene ontbrak, op een bequaame tijd wederom keeren, en in dier voegen, ons eerſte voorneemen voltrekken.

Miſnoegen des Volks.

Voorſtel van de beſcheydenſte.

Smeekſchrift van het Scheepsvolk aan *Candiſch.*

Dewijl my dan hun beſlupt bekend was / en bevond / dat hunne redenen niet ongegrond waren en ernſtig overweegende / wat my ontbraak en gewaar wierd / ſulks tou-werk en zeylen meeſt raakte / als wy na gants daar van ontbloot zijnde / door het verlieſen van een nieuw ſtelſel zeylen in het herwaards koomen; dat in het ſchip Deſire, mede in die ſtaat zijnde / daar mede had moeten voorſien / ſoo dat my geen voor-raad daar van meer overig was / dewijl noopt ſchip die ſtelſels zeylen mede nam; en eyndelijk / dat alle onſe levens-middelen wepnig waren / ſoo vond my gedzongen te overleggen / wat my te doen ſtond. Ik beſpeurde / dat de winden ſoodaanig en geduurig tegen waren / dat men op geenerlep wijſe door de Straat kon koomen: ook was de ſneeuw ſoo veelvuldig en de lugt daar door ſoo dupſter / dat men in 2 dagen geen 5 uuren kon ſien; dat de plaats / alwaar wy lagen nog geen mijl in de breete wijt / onſe ſchee-pen met ſulke houde winden niet konden beſtuurd / noch behandeld worden / dat geen zepl-doek / of kanefas het geweld der winden kon verdzaagen / en ons volk ſoo ſeer verſwakt / dat ik van 150 man / in mijn ſchip geen 50 geſonden had / en dat het ſelfs / nu al ſijn volk nog op-hebbende / dzie-maal in gevaar van te ſtranden was geweeſt; en deeden my eyndelijk alle deſe redenen wanhoopen / van by deſe tijd van het jaar een doortogt te vinden / en beſloot over ſulks / met het geſelſchap uyt die haven te gaan, en onderſtaan de *Straat* dieper in te zeylen, ſoo lang als het de harde Weſtelijke winden wilden toe-laten, dog wanneer ons de ſelve te ſeer tegen wierden, wederom te keeren en volgens hun verſoek na de kuſt van *Braſiliën*, (by hen / ſoo het ſcheen / ſoo ſeer bemind / als van my gehaat) te zeylen.

Dat van hem wel wierd overwoogen.

Gedurige tegen-winden.

Kortheyd der daagen.

Swakheyd des volks.

Beſluyt van *Candiſch.*

En waarlijk ik was gedwongen / de weg derwaards te nemen / vermits / daar wy waren / geen plaats was / waar in mijn ſchip kon over-winteren / aangeſien voor de haven van St. Juliaan, een bank lag / daar twee van mijne ſcheepen niet ſouden komen vlotten / en in die van Deſire, was

Quaade leg-plaats der ſcheepen.

geen

geen hout nog water te vinden / behalven dat 'er het tp ſoo ſnel ſtroomde / en de grond ſoo ſlegt was / dat men het daar in booz geen ankers kon houden / dog de laatſte oozſaak waarom / die men te overwegen heeft / is de ſiekte van mijn volk / en dat ik geen kleederen had / om hen booz de felle koude te beſchutten. Deſe redenen dan / en hunne vuurige begeerten / om upt die koude te weeſen / bewoog mp dan wederom te keeren / na dien ſeer booſe kuſt van Braſiliën, alwaar mp allerlep ongevallen zijn ontmoet / waar van ik u in het kozt / als de voozgaande gedaan heb / verſlag wil doen.

Wp werden dan met een verbaarlijke ſtozm upt den Weſt-zupd-weſten / de Straat upt-gejaagd / bleeven bp den ander tot op de bzeete van 47 graden / wanneer Davids met het ſchip Deſire en mijn Pinasje bp nagt van mp af-geraakte / ſonder dat ik ſedert oopt pet van deſelve hebbe gehoozd / als dat Davids lang van booz-neemen was geweeſt / om deur te gaan. Het is Gods wille geweeſt / dat ik den ſelve in bewind geſtelt hebbe / dat hp oozſaak van mijn dood ſou weeſen / en dat den gantſen toeleg is verpdelt / want waren deeſe ſcheepjens niet van ons geſchepden / ſoo en hadden wp geene misluk̃ingen op de kuſt van Braſiliën gehad / enkelt en alleen ontſtaan / om dat wp in deſ ſelfs habens / met de baaren niet konden binnen loopen / werwaards het deeſe klepne ſcheepjes gewent hebben / weet ik niet wel te ſeggen; maar vermoede na Port Deſire, een bequame haven / booz ſulke twee klepne ſcheepjes; dewijl het ſonder gevaar van de grond konnen ſetten / van levens-middelen booz het wepnige volk / dat op hebben / boozſien / en in een goede tijd van het jaar booz de Straat zeplen; het daar op zijnde volk is friſ en geſond / en overſulks bequamer / om den togt upt te ſtaan / den kozten inhoud van dit alles is / dat Davids voozneemen is geweſt / my te verdelgen, het geen ook haaſt was volvoerd.

Raakt met een ſtorm upt de Straat.

Klagte over *Davids*, die van hen weg ging.

Deeſe ſcheepjes van ons geſchepden zijnde / bleef ik nevens het ſchip de Roebukke, ſonder eenige

nige verraderp te vermoeden / ſtreek na Braſiliën houden / bleeven tot op de breete van 36 graaden op den anderen; kreegen alſ toen ſoo een ſwaare ſtorm / alſ oopt pemant op See heeft uptgeſtaan / en verlooren daar in ons geſelſchap. Wp berepkten met ſwaaren arbepd / veele moepten / en groot gevaar / de kuſt van Braſiliën, hielden ons daar 15 dagen op / ſonder het minſte van het ſchip de Roebukke te hooren / quamen in de Baap van St. Vincent ten anker / en verſogten alſ toen eenige Officieren / aan Land te moogen gaan, om op eenige *Portugyſſe* Land-hoeven, eenige ververſſingen te koopen, dat ik hen toeſtond / vermits wel wiſt / dat hen geen quaad ſou weder-baaren; indien hen ſelven geen gevaar op den hals haalden / dus gingen ſy na een Supker-moolen / niet verre van de plaats / alwaar met mijn ſchip ten anker lag / (want ik had hen ſcherp bevoolen / hen geen mijl weegs daar van te begeeven,) bequamen daar in eenige leevens-middelen / en quamen onverhinderd wederom aan boord.

Swaare ſtorm.

Komt op de *Braſilſe* kuſt in de baay van *St. Vincent.*

Den volgenden dag quam in den broegen morgen-ſtond / een Indiaan met Kapiteyn Barker by my / zijnde gemelte Indiaan, wanneer aldaar laaſt was / van ſijnen meeſter weg-geloopen / en den ſelven de gantſe Land-ſtreek bekend / deſelve ſepde my / dat agter een hoek, geen kanon-ſchoot van mijn ſchip, een rijke Land-hoeve was, en verſogt / 10 of 12 man van my / om derwaards te gaan. Ik benoemde dan Kapiteyn Barker, een der geene / die ik in het aanboeren van volk het meeſte betrouwde / en die ſig altoos daar omtrent ſeer voorſigtig had gedraagen / met 20 of 30 mannen derwaards te gaan; met bevel / van ſoo hy eenige ontſag voor mijne gebiedingen had, van daar op niet te vertoeven, maar voort, het zy daar yet vond of niet, wederom te keeren. Wp nam daar op aanſtonds 25 der voornaamſte van het ſchip / en wilde alſ toen uwen Heer Stafford in geenerlep wijſe agter blijven. Sy braaken des morgens ten 4 uuren op / ſulks dat hen niet weg trek-

Indiaan. komt by *Candiſch* aan boord.

Kapiteyn *Barker* met 30 man uytgeſonden.

treffen ſag: dog wat ſal ik u meer van dit ſchrijven? ſy waren alle ſoodanige / die my / nog mijne bevoelen noopt hadden ge-agt; weg gegaan zijnde / ſonden ſy my omtrent een uur de boot wederom met Guinees koorn / 6 hoenderen en een klein varken. Siende geene van hen / behalven de roepers met de boot weder keeren / gevoelde ik my ſeer beſwaard / en ſond derhalven de boot wederom / om hen te ſeggen / dat ik my verwonderde over hun ſoo lang vertoeven, op een plaats met ſoo weynig volk; dat een varken en 6 hoenders ons niet konden helpen, en dat ſy, terwijl 'er niet anders was, aanſtonds weder aan boord hadden te koomen. Bevel van Candiſch hen na geſonden.

Dit dus beſigtigt hebbende / bleef ik hun wederkomen afwagten / vernam / nog hoorde de gantſe nagt niets van hen / en deed des ogtens een ſepnſchoot / maar ſag geen boot te voorſchijn koomen / ligte over ſulks het anker / ſeilde de baay meer in / dog hoorde egter niet het minſte van hen / geraakte in een groote twijffel-moedigheyd / en overdenkende / dat'er geen ſepnen verſuymd waren / om hen in het wederom komen te ſpoeden / hoorde ik den gantſen dag niets van hen / ging tegens den avond weder onder ſeil / wende het aan ſtrand / dog vernam des nagts ook geen tijding. Zeyld de Baay in.

Des anderen daags 's morgens / ſag ik een Indiaan aan den oever van de Zee / koomen wuyven / dat men hem aan boord ſoude haalen / ik begeerig na nieuws / beſloot men een vlot van balken te maken / want boot en hadden wy niet / liet den Indiaan daar mede van ſtrand haalen en bevonden hem onſe eygen Indiaan te weeſen / die op 3 plaatſen ſwaar gequetſt was ontkoomen / en verhaalde / dat de overige 24 man van ons volk, door 300 *Indianen* en 80 *Portugyſen* in den avond overvallen, waren verſlaagen. Ik vraagde hem / waarom ſy niet weder aan boord waaren gekeerd? en kreeg tot antwoord van den Indiaan, dat eenige het niet hadden willen doen, en de overige hen beeſig houdende met hoenderen en verkens te eeten, *Indiaan* komt aan den oever. Is gequetſt en de andere verſlaagen.

ten, niet geſint waren om weder te keeren. Ontſchuldiging des Schrijvers. Ik laat u oordeelen / hoe ſwaar het my viel te ſien / dat 25 mannen van myn beſte volk haar dus moet-willig hadden verwaarlooſt / en weg geſmeeten. Doch ik laat u by andere de bedrijven van deſe gaſten onderſoeken / op dat ik ſulks ſchrijvende niet verdagt mag weeſen / van het upt quaad-aardighepd te doen / dat ik betuyge verre van my te weeſen / dewijl ſy-lieden nu dood zijn / en ik myſelve hen te volgen over het hoofd ſie hangen.

Dus ſag ik my van myn voornaamſte volk en boot verſteeken / en had ik niet / (tot myn groot geluk) den Portugyſen den dag te booren een oude boot afgenoomen / ik waar in de uyterſte verleegenhepd geweeſt. Send een boot naa een Eyland. Deſe boot ſond ik naa een Eyland / 15 mylen van de kuſt geleegen / om te ſien / of ook yet van myne overige ſcheepen kon verneemen / deſe keerde binnen 8 dagen wederom / gedurende welke tijd ik ſonder boot bleef / en was ik aldus 16 dagen / voor dat ik eenige tijding van myn makkers bequam;

De Roebukke komt heel reddeloos by hem. Den 17. dag quam het ſchip de Roebukke ſonder maſten en ſeylen door de Moſſon weg gerukt / en in de ſlegtſte ſtaat / waar in een ſchip kon weeſen / te voorſchijn. Alle welke ongevallen op my quamen en dus myne klepne ſcheepen / waar in al myn magt op die kuſt beſtond / miſſende / en ſonder ſloepen / of booten / (die in het ſeylen na de Straat alle had verlooren) zijnde / om daar mede volk aan Land te ſetten / beſloot ik egter liever met de ſcheepen de Rivier op tot voor hun Stad te zeylen / als my niet te wreeken / en de ſelve plat te ſchieten / ſoo als dan aanſtonds in het werk ſtelde / maar waren qualijk ter halve weg / of vonden de Rivier / ter oorſaake van een ſand-plaat / ſoo eng / dat het verder gaan / ſoo al het volk betuygde / een wanhoopig en gevaarlijk werk was / en te grooter / om dat een ſchip / eens aan de grond geraakt / niet weder vlot te krijgen was / door-dien het water naauwlijks met de vloed een voet reeſ / en de grond te week was / om ſig met een anker upt te bren-

Candiſch wil ſijn leet wreeken.

Door ondiepte van de Rivier verhinderd.

gen (

gen / daar van te konnen winden.

Ik dit oog-schijnelijk gevaar siende / seylde aanstonds de Rivier upt / en ontging / om sulks wel te doen / geen kleyne gevaarlijkheeden / dewijl wy weynig water meer hadden / als het schip diep ging / en soo het aan de grond was geraakt / het onmooglijk weder daar van te krijgen sou geweest zijn. Dit niet opwaards konnende seylen / dwong ons onse waakluft te laaten overgaan / ook waren onse boots soo kleyn en ondeugend / dat men daar in geen menschen durfde vertrouwen / egter gingen wy aan land / deeden hen veele schaade op hunne Land-hoeven / en bequamen eenige leevens-middelen tot verversing. Deese plaats / niet voor ons zijnde / nog ons schip bequaam / om hunne Stad voor-by te seylen / en daar benevens van alles gebrek hebbende / waren wy genootsaakt / het na elders / om geholpen te zijn / te wenden : gemerkt het weynige geroofde niet lang kon duuren / en aan de vpanden niet veel kon benadeelen / sonder selfs meerder te verlieſen / dus besloot ik van daar te vertrekken / na een kleyn Eylandje / omtrent 20 mijlen van die kust geleegen / my daar aan van het noodige te versien / het schip de Roebukke, dat ik het geen van nooden had / niets kon besorgen / te ont-takelen / en met bequaam weer / ander-maal na de Straat Magellanes te seylen.

Zeyld de Rivier weder uyt.

Begeeft sig te land en verwoest eenige Land-hoeven.

Besluyt om naa een Eylandje te vertrekken.

Deſe mijne meening / hield ik geheym upt vreese van mupterp / en vertoonde in tegendeel aan het gantse volk / dat ik na St. Helena wilde gaan / om aldaar de Karaken te ontmoeten. De streek na dat Eyland was my wel bekend / maar het gaan na derwaards behaagde hen niet / dewijl niets meer wensten / als weder na Engeland te keeren / en indien ik slegts de naam van de Straat had genoemd / sou het aanstondts tot een openbaar en selfs gevaarelijk mupten zijn uptgebarsten. De rampen en elende / die het had uptgestaan / waren soo groot en veel geweest / dat de beste daar upt op den Bijbel met een Eed hadden geswo-

Het volk is hier tegen.

ren /

Eed des Volks.

ren / liever te willen ſterven, dan ooyt hunne toeſtemming tot het weder derwaards gaan, te verleenen. Ik / dit weetende / toonde daar van in het minſte niet te ſpreeken / maar verſeekerde hunne wanhoopende gemoederen ſoo veel als ik kon; de grootſte ſwaarigheyd / die ſy toonden / was / in ons niet hebben van kleyne vaartuygen / ſonder welke ſy alle ſepden / en dat met waarheyd / wy niets konden uytvoeren. Want alle de Havens / waar in of aan in Braſiliën Steeden leggen / zijn van buyten als door banken en ſant-plaaten geſlooten / om welke ſoo dat van onſe ſcheepen / als geſegt / geen daar over ſou kunnen koomen / om ons van het geene wy gebreck hadden te voorſien. Dit dus by-gebragt zijnde / geliet ik my / hen toe te ballen; dus vertrooſte haar met een / dat ſonder verlet / d' een / of d' andere plaats van verquikking wilde gaan opſoeken.

Meenigte der Sandbanken by de Havens van *Braſiliën*.

Aanbieding van een *Portugyſſe* Stuurman.

Ik had een Portugys binnen boord / die ſig voor een Stuurman upt-gaf / en my op verbeurte van ſijn leeven quam aan-bieden / bepde mijne ſcheepen / over de Baar van Spiritus Sanctus, (waarlijk een plaats van groote hulp / en de eenigſte in Braſiliën, daar leevens-middelen / en wat ik meer behoefde / was te vinden) te ſullen brengen. Ik wiſt wel / dat / indien mijne ſcheepen binnen ſchoots van de plaats waren te brengen / ik mijn volk ſou doen landen / en de Stad in geen ſtaat zijn / van my te konnen wederſtaan: het gantſe volk dan begeerde / dat ik derwaards ſou ſeylen / daar by voegende / dat 'er geen andere plaats was, dan deſe, om het geene ons ontbrak, te vinden, en ſelfs hoopte eenige ſcheepen aan te treffen / om daar mede de Roebukke, weder te herſtellen. Liet my door haar gewilligheyd overwinnen / beval den Portugys, my op lijf-ſtraf, de waarheyd te ſeggen, of de ſcheepen ſonder gevaar over de Baar ſouden konnen koomen, hier op ſtelde hy my ſijn leeven in handen / ingevalle, de ſcheepen op minder, dan 5 vadem water quamen, en door hem het voorgenoomene niet wierd vol-

Begeerte des Volks.

Vraag van *Candiſch* aan een *Portugys*.

voerd,

voerd, dus van d'een aangeport / van de ander versekerd / en van het groot gebrek / dat wy van alles hadden / en in dese plaats souden vinden / bewust / liet het derwaars wenden / en mijn voorgaande meeningen varen. Liet / voor de Baar gekomen / het anker vallen / sond de boot uyt / om deselve te peylen / vond ten hoogsten maar 15 / of 17 voeten water / en de Portugys selfs mede zijnde / over de Baar maar 3 vadem; aan boord wedergekeerd / wierd my de waarheyd gesegt / en wanneer ik de Portugys, voor my deed koomen / en vraagde / waarom hy soo geloogen had: antwoorde hy / de Baar nooyt te vooren gepeyld, daar over scheepen van 100 vat gebragt, en reekening gemaakt te hebben, dat 'er niet minder dan 5 vadem water moest weesen.

Komt voor de Baar ten anker.

Peylen de diepte.

Woorden van den *Portugys*.

Dese mislukking verbaasde my / en het geselschap niet weynig / aangesien onse schaarsheyd van water / als andere behoeftens / mitsgaders de Ree soo quaad was / dat wy het ter naauwernood daar op konden af-rijden / en nergens geen water in-neemen / ofte yet anders verrigten. Ondertussen / dat wy in dese bekrompentheyd waren / roeyde de boot van de Roebukke de Baay dieper in / sag niet verre van de stad / 3 scheepen voor anker leggen / keerde wederom / en deed my daar berigt van: over dese tijding toonde sig het volk seer verheugd te weesen / en betuygde eendragtig / deselve met onse boots van daar buyten de Baar te willen brengen, ik vertoonde / hoe veel ons aan het bemagtigen van deselve was geleegen, en dat den dag meest verloopen zijnde, de nagt niet onbequaam tot den toeleg sou weesen, indien sy anders moed hadden, deselve uyt te voeren; mijne redenen / die ik daar toe had / waren / dat deselve als dan, en dus onverwagt in soo goeden staat van tegen-weer te konnen bieden, niet souden weesen, als des anderen daags morgens; dat se soo in geen staat van wederstand te konnen doen, dan het beste, en voornaamste daar uyt aan Land souden brengen, en dat het by nagt, ingevalle sy hen

Verbaastheyd van *Candisch* hier over.

Krijgt kennis van 3 scheepen voor de Stad leggende.

Waar toe hy sijn Volk aan-maande om die te vermeesteren.

te weer konden ſtellen, voor ons ſoo gevaarlijk niet als by den ligten dag ſou weeſen, en in tegendeel, den vyand nadeeliger, dewijl men deſe onderneeming te water, en niet te Land ſtond uyt te voeren. Deſe redenen ſcheenen hen weynig te beweegen / en hoewel de meeſte tot den volgenden dag wilden wagten / maakten hen egter eenige gereed / maar wanneer ik ſelfs onder hen quam / bevond ik ſe alle / of ten minſte de meeſten onwillig / om dien nagt van boozt te gaan; waar over ik my / (ik bekenne het) ſeer ontſtelde / my eenige ſcherpe woozden niet ontvallen / en vertoonde / dat onſe ſtaat geen uytſtellen toeliet, dat men de gelegentheyd, die ons voor quam, moeſt waarneemen; dat men by nagt niet meer als by dag moeſt vreeſen; dat ik, om rond te gaan, indien ſy weygerig bleeven, aldaar niet langer kon blijven, dewijl over de Baar niet kon gaan, en de Ree gevaarlijker, als de quaadſte, die 'er mogt zijn, kon weeſen; dat men door het Land alomme ſeyn-vuuren ſag ontſtooken; dat men, dewijl onſe boots olijk, of ondeugend waren, niet als met het grootſte gevaar van onſen ondergang kon landen, dat wy, wanneer ſulks al geſchiede, van onſe ſcheepen niet konden ondersteund worden, en dat derhalven, meende te vertrekken. Des anderen daags ogtens / was 'er genoegſaam een algemeene oproer onder den hoop / en ſwoeren de meeſte; dat ingevalle, ik hen geen verlof, om te gaan, wilde geeven, ſy de boots ſouden neemen, en de voornoemde ſcheepen voor hun ſelven weg haalen. Ik ſtelde my onder hen / beriſpte hen over hunne haaſtigheyd / vertoonde / dat de gelegentheyd nu voor by was, en dat ſy, met niet te ſullen gaan, te vreeden hadden te weeſen. Sy vielen my hier op ſeer laſtig / en eenige der voornaamſte verſogten my / met de traanen in de oogen / dat ſe dog mogten heenen gaan, en betuygden / dat 'er niets met allen te vreeſen was, dat ſy, niet magtig zijnde deſelve te overweldigen, ſouden wederom keeren; dog dat te moeten vertrek-

Waar tegen het Volk onwillig is.

Spreekt haar daar hard over aan.

Oproer onder het volk.

Daar ſig *Candiſch* tegen ſteld.

Ernſtig verſoek des volks.

trekken, ſonder ſulks te onderſtaan, een ſaak was, dat hen tot in hun binnenſte ſou treffen.

Ik wel weetende; dat hen / wanneer niet aan Land traden / niets kon deeren / aangeſien / wanneer der vpanden ſcheepen in ſtaat van wederſtand te doen waren / het in hunne magt was / met het ſtille weer / dat men had / daar van af te gaan: wijders bewuſt / dat geene ſcheepen / in Braſilien bruykbaar / bequaam waren / haar tegen een ſchupt te beſchermen / veel minder / dat ſy het vermoogen ſouden hebben / van deeſe boots / met ſoo veel muſquettiers beſet / als vp den anderen konden ſitten / eenig na-deel te doen / en daar en boven / hun overlaſtig aanhouden moeſt hooren / gaf ik hen verlof / derwaards te gaan: en belaſte Kapiteyn Morgan, den welke ik als toen mijn bewind vertrouwde / eerſtlijk / dat op verbeurte van het leeven, niet ſou hebben te landen, hoe ſchoon de kans daar toe hem mogt komen aan te bieden; ten tweeden / dat ingevalle, eenig gevaar beſpeurde, om dan met de ſcheepen wederom na boort te keeren, en niets verder te onderneemen, en ten derden / ingevalle in tegendeel de plaats ſodaanig bevond te weeſen, dat wy ſonder veel ſchaaden, en op een opene grond, vry van boſſen en heggen, digt aan de Stad te konnen landen, als dan, aanſtonds na my te keeren, om als dan, met ſoo veel volk, als de booten konden voeren, voort de landinge te onderneemen.

Waar toe Candiſch hen verlof geeft.

Ordre aan Kapiteyn Morgan.

Dus gingen mijne boots / met omtrent de 80 mannen / ten beſte doenlijk gewaapend van my: doch de Portugyſen hadden des nagts de ſcheepen hoxt onder de Stad gehaald / zijnde de Rivier voor de Stad / naauwlijks een vogel-ſchoot breed / en de Ree der ſcheepen / maar een halve mijl van de ſelve: de vpanden / hadden des nagts / als wp daar in quamen / van weer-kanten der Rivier / een nieuwe verſchanſſing / of Retrenchement gemaakt / en 2 klepne ſtukjes geſchut / op een hoogte / of heuvel geplant / regt tegen over deſelve / waren ſwaare boomen / en groote rotſen / ſodanig /

80 Gewaapende mannen gaan van boord.

Vlijtigheyd der Portugyſen.

dat die van de ſelve meeſter was / met ſteenen te laaten afrollen / ligt 1000 mannen hon verſlaan / upt de verſchanſſing van de Weſt-ſijde der Rivier / wierd een- of twee-maal / op de booten vuur gegeeven: deſ begonnen de onſe verleegen te worden / en Kapiteyn Morgan ſiende / dat vermits de engte van de Rivier / en de veelheyd van volk / die in de boots waren / niet ſonder groot gevaar ſou door konnen komen / en daar neevens bewuſt / dat ſi hem belaſt had / van, ingevalle eenig gevaar ſag, aanſtonds wederom te keeren, my berigt daar van te geeven, en niet verder te gaan, voor dat des-weegen mijn nader meening wiſt: maakte ſulks het volk bekend / dog daar op begonnen eenige onbeſuysde matroſen / te vloeken en te ſweeren / dat ſy nooyt anders gedogt hadden, als dat hy een blood-aard was, en dat hy nu het ſelve betoonde te weeſen, met in een lompe graft, of ſloot, (ſoo als ſy de Rivier noemden) niet te durven landen, over dit verwijt / was gemelde Kapiteyn ſoo gevoelig / dat hen antwoorde / hem een ander man te ſullen bevinden, als ſy waanden, en dat hy, daar quame van, dat wilde, ſou Landen.

Die vuur op de boot geeven.

Baldadigheyd van eenige matroſen.

Woorden van *Morgan*.

Hier op geraakte hy tuſſen de bepde vaſtigheden / of blok-huyſen / (dog had dat aan de Oost-ſijde niet geſien /) en wanneer de boots daar digt onder gekoomen waaren / gaf men vuur / waar door in de grootſte boot 2 gequeſt / en 1 gedood wierden: deſ beſloot men / dat de kleynſte met haar manſchap aan de Weſt-ſijde ſou landen / en de andere aan de Oost-kant. De kleyne boot quam eerſt aan Land / ſonder een gequetſte te bekoomen / dewijl de beſettelingen daar in weynig waren / en onbequaam om tegenweer te bieden / gingen loopen. De andere boot te diep gaande / geraakte aan de grond / voor dat ſy den Oever berepkt hadden / invoegen dat het volk / om aan Land te koomen / tot boven de knyen door het water moeſt waaden. Nu deſe verſchanſſing / was rupm 10 voeten hoog / met ſteen opgetrokken / en

Raakten tuſſen 2 Vaſtigheeden.

Een boot raakt vaſt.

en egter beklom Kapiteyn Morgan, meer dapper / als beſchepden / met 10 man / met hem te gelijk upt de boot getreeden / deſe wal / dog de Indianen en Portugyſen te voorſchijn komende / ſineeten Kapiteyn Morgan, en 5 van ſijne bystanders / met ſwaare ſteenen over de borſt-weering dood / deg keerden de overige / alle ſwaar gequetſt / na de boot / waar in ſoo veel Indiaanſe pijlen vloogen / dat van 45 man in de ſelve zijnde / geen 8 ongewond ontquamen ; maar meeſt alle 1/ 2/ en 3 pijlen in hun hupd hadden ſteeken / en genoegſaam niemant onverſeerd bleef / ook vloogen deſe pijlen ſoo dik / en waren ſoo veele van het volk daar van getroffen / dat de boot van den Oever hielpen / en de overige ten roof der Indianen aan Land lieten.

Morgan beklimt een verſchanſſing.

Word gedood.

Nederlaag der *Engelſe.*

Vervolgens quamen 2 bootg / met wel gemoede Portugyſen, en ettelijke Spanjaards, de verſchanſſing aan de Weſt-ſijde / die ſy ſwak beſet wiſten / aan de kant van de ſelve / en de een daar van / waar in de meeſte manſchap was / ſette het tegen de wal / dog de onſe ſulks ſiende / loſten hunne muſquetten / en dooden alle die in de boot waren. De andere / hunne makkers dus onthaald ſiende / roepden aanſtondg wederom / en bereyden de Stad. Onſe groote boot / middeler-wijl van de droogte geraakt / riep het volk aan de Weſt-ſijde toe / dat het blok-huys, en de verſchanſſing hadden te verlaaten, om hun te helpen, dewijl het overige volk gedood, en uytgeſchud was, en dit daar upt in de boot getreeden / geraakte deſelve in de grond / invoegen / dat om vlot te worden / eenige daar weder moeſten upt treeden: dus traden tien van de wakkerſte / daar upt / dog ter ſelver tijd / hadden de Indianen het blok-hupg weder beſet / en ſchooten na ons volk / deſe / die aan Land waren / de pijlen onder hen ſiende vliegen / keerden na de kant van het fort / en beſchooten het van de laagſte kant / met hunne muſquetten / ondertuſſen was de boot vlot geworden / en een van den hoop / zijnde de meeſter van de Roebakke (de

Verſcheyde *Spanjaards* en *Portugeſen* gedood.

Ontrouw van de Meester van de *Roebukke*.

vuylste blood-aard / die oopt van een Vrouw is gebooren /) bewoog de overige weg te roepen / en liet dese wakkere mannen / die om geborgen te worden / tot den hals toe in 't water liepen / ten roof van de Portugysen, sonder sig / hunner te erbarmen / en dit onder voorwendsel / dat de boot reets vol water was, dat ingevalle hen hadden ingenoomen, sy alle souden hebben gesonken.

Veele *Engelse* met steenen dood gesmeeten.

Middelerwijl wierden die aan de andere sijde geland waren / vermits de groote boot soo digt aan strand niet kon koomen / om hen af te haalen / met steenen van de Indianen dood gesmeeten / en dus / soo als gy kond sien / eygen-willig en onvoorsigtig / door het land en op een plaats te onderstaan / daar niet ontgaan konden met steenen gedood te werden / omgekoomen. De booten quamen dan met verlies van 25 man / waar van men 10 schandelijk aan Land had gelaaten / weder aan boord / in de grootste waren geen 8 man ongewond / ende voorts alle de overige swaar gequetst. Gevraagd hebbende na de oorsaak van hun ongeval / en hoe dat sy tegens mijn streng gegeeven bevel hadden durven landen, kreeg ik tot antwoord / dat Kapiteyn *Morgan* niet misdaan had, maar dat het geen de meeste aanleyding tot dese ramp had gegeeven, de twist tussen den Kapiteyn en de soldaaten, die met hem aan Land traaden, en voor het fort sneuvelde, de reden was geweest, gemerkt hun vuyl spreeken en schelden op Kapiteyn *Morgan*, de oorsaak was, dat hy tegen mijn bevel had geland, en dat op soodanig een plaats, daar 40 mannen wel 500 konden verslaan.

De boot komt aan boord.

Verantwoording des volks.

Groote gevoeligheyd van *Candisch* hier over.

Hoe my dit moetwillig verlies van mijn beste volk / geviel te sien / laat ik u selve oordeelen / zijnde by my niet boven 50 gesonde aan boord gebleeven / en niet meer magtig onse ankers te ligten / soo als des anderen daags ogtends ook deeden / maar vermits de groote stilte weder moest laaten vallen / mijn meening was als toen niet anders / als die boose Ree te verlaaten / Zee-waards in te zeylen / en dan te overleggen / wat my te doen stond /

ſtond / dewijl het hier langer vertoeven niet raadſaam was / zijnde de Zee ſoo quaad en den oever ſoo ongemakkelijk / dat geen boot met vers water / waar van wy groot gebrek hadden / konden bekoomen.

Gedurende den tijd / dat ik hier noch ten anker bleef leggen / vertrooſte ik mijn arme volk ſoo veel als ik kon / en upt de meeſte verſtaande / dat ſy geneegen waren weder na *Engeland* te keeren, gaf ik hen te kennen / dat mijn meening was, na het Eyland *St. Sebaſtiaan* te ſeylen, om ons aldaar van vers water te voorſien, en te beſluyten wat ons verder te doen ſtond. Dit ſcheen hen allen wel te gevallen / doch het volk van de Roebukke, bleef in haar begeerte / om na huys te keeren, aanhouden / en betuygde / dat het verlies van ſoo een ſchip, als het mijne was, groot jammer ſou weeſen, maar om rond en na waarheyd te gaan / 't en was hunne ſorg voor de ſcheepen niet: maar de kleynmoedigheyd van den ſchipper en de voornaamſte van het volk / die hen tot het na huys keeren aan-dreef. Voorſtel aan ſijn volk. Kleynmoedigheyd van het volk van de *Roebukke*.

Nu moet gy weeten / dat de Kapitepn vijf ſiek / en ſijn ſchip na het verlieſen van ſijne maſten / het logſte en moeyelijkſte / dat oopt Zee bouwde / was geworden / tot ſoo verre / dat het daar in niet kon harden / en het mijne / wanneer men ſig daar niet langer op mogt betrouwen / aan voorſt klampte. Dit ſchip / zijnde ſonder ſeylen / maſten en touwwerk / was ſoodanig geſteld / dat 'er na het oordeel van een yeder / geen menſch van ſoo een wan-hoopend gemoed leefde / die daar mede ter halver weg van Engeland ſou hebben durven ſeylen: en ingevalle het weder keerd en t' huys komt / ſal het ſoo vreemden ſaak weeſen / als men oopt heeft geſien. Deſe boeven in mijn ſchip alle hunne gequetſte maats gelaaten / en mijn beyde Heelmeeſters binnen hun voorſt hebbende / had ik niemant in het mijne / die wiſt / hoe hy een plepſter moeſt leggen / veel minder een wonde met ſalf wiſt te geneeſen / deſelve hadden wijders 3 maal Onbequaamheyd van de *Roebukke*.

Godloos voorneemen van eenige fielten.

ſoo veel mond-koſt / de eenigſte trooſt van mijn volk / dan ik; daar en boven beſlooten deſe harde en on-medoogende fielten / dien nagt onder malkandeten / my met de eerſte geleegentheyd, die hen voorquam te verlaaten na *Engeland* te ſeylen, en ons in de grootſte benauwdheyd, waar in den eenen *Chriſten* ooyt den anderen kon laaten, te begeeven: want wy hadden / als geſegt / hunne gequetſten en koſt te voozen hun beſte volk overgenoomen / ſulks dat ſy / wanneer ons verlieten / ons niet alleen onſe Heel-meeſters / en wat deſelve by hun hadden / ontvoerden; maar ook al onſe leeftogt / hebbende / als ſy vertrokken / maar 46 man / en ten minſten 6 maanden mond-koſt voor 120.

Elendige ſtaat van *Candiſch.*

Ik laat u / dit haar vertrek en de elendige ſtaat / waar in ſy my lieten / met ſoo veele gequetſte / ſoo weynig leevens-middelen / en ſoo ondeugend een boot / dat 6 of 7 man werk hadden / om het water daar uyt te balien / indien men niet te gronde wou gaan / overweegen. Ook kon men de ſelve niet her-maaken / voor dat men Land ontdekte: want hadden deſe boeven in de Roebukke, die nagt / als wy in de Baay laagen niet gedoogd / dat haar boot met Yeren, die ons verrieden / na Land was gevaaren / ſoo ſou ik die genoomen / en deſe ondeugende hebben laaten ſinken. Dus groot was ons ongeluk / dan ſelfs tot onſe vertroofting geen boot te hebben / om ons in het minſte mede te konnen redden: hadden naauwlijks 3 tonnen vers water voor 140 menſchen / waar van de meeſte gequetſt / of ſiek waren. Wy gingen de naaſte dag ſeyl / en ſy verlieten ons de volgende nagt in dusdaanig een ſtaat en ſoo ik vermoede / niet gedagten / van nooyt yet van ons weder te ſullen hooren.

Gaat onder zeyl.

De volgende ogtend ſag men na de Roebukke upt / maar kon het niet in het geſigt krygen; ik laat u oordeelen / in wat ſtaat mijn volk / was / zynde van Heel-meeſters / leevens-middelen / en andere behoeftens ontbloot / en waarlijk haare moedeloosheyd was ſoo groot / dat hen alle ſoo ge-

Groote moedeloosheyd des volks.

geſonde als gequetſten / ſoo goed als dood hielden. De ſchaarsheyd van water maakte / dat wy geen ander konden op-ſoeken / en dwong ons na dit Eyland / zijnde 200 mijlen te rug te ſeylen / waar aan wy door Gods goedheyd met ons laatſte vat water / dog ſeer gepraamd volk quamen. Hier ons een weynig verfriſt hebbende / bingen wy aan onſe boot te verbeeteren / ſoodanig dat wy met groote moeyten / en gevaar 40 tonnen water daar mede aan boort brogten / onderſogten ter ſelver tijd / wat touw-werck en ſeylen wy hadden / en bevonden / daar niet van voorſien te weeſen / dat het volk niet weynig toe viel / dewijl ſig verſeekerd hield / dat men om het miſſen daar van / na huys ſou keeren: en bevonden by het naſien der levensmiddelen / dat wy nog mond-koſt voor 14 weeken hadden / op die voet / als deſelve toen uytdeelden.

Komen aan een Eyland.

Daar ſy ſig van water voorſien.

Hebbende dan ons ſchip / ſoo veel de weynige voorraad / die wy hadden / kon toelaaten / voorſien / dat niet veel was / dewijl maar 4 ſeylen en geen blind / nog fokke-top-ſeyl hadden / waar van 2 het ſchip voornamentlijk moeſten beſtuuren / en waren behalven het groot ſeyl / meer als half verſleeten. Dus aanmerkelijk voorſien / en water ingenoomen hebbende / begon mijn volk / wanneer het wiſt / dat ik mijn boot in de grond wilde booren / en een nieuwe maaken / openlijk te morren / aan het mupten te geraaken / en rond uyt te ſeggen / dat men geen nieuwe boot van doen had, en dewijl ſy na huys wilden gaan, die van geen dienſt ſou weeſen. Ik dit hoorende / overdeelde de tijd niet te weeſen / van onder hen / na de aandrijvers te ſien / maar riep hen by een / en ſeyde tot haar / dat al-hoewel ons veele ongelukken waren overgekoomen, ik egter hoopte, dat hunne gemoederen, door eenige van deſe ongevallen, ſoo niet ſouden overwonnen zijn, dat eenige ſchahde ſouden willen pleegen, of ongeregeldheyd begaan; maar bly-moedig voort gaan, met haar vermaard te maaken, en kloek-moedig daar te ſterven, of een le-

Zijn ſlegt van ſeylwerk voorſien.

Muytery des volks.

Deftige aanſpraak van *Candiſch* aan ſijn volk.

ven te voltrekken, dat voor haar een altoos-duurende eer ſou weeſen, en dat hoe wy meer in ſoo ſwakken ſtaat ondernaamen, en uytvoerden, hoe grooter onſe eer ſou zijn, en in tegendeel: indien wy in het onderneemen quamen te ſterven, wy maar ſouden doen, waar voor wy gekoomen waren: namentlijk, te volbrengen, of te ſterven.

Stoutheyd des volks.

Ik vertoonde wijders / dat ik beſlooten had weder na de *Straat* van *Magellanes* te gaan: maar dit woord was ſoo dra niet uyt mijn mond / of ſy verklaarden eendragtig / rond uyt / dat niet weder derwaards wilden gaan; en dat ſy liever, na Land wilden vlugten, en op dat woeſte Eyland blijven.

Vermaning van *Candiſch* tot de ſijne.

Ik poogde het met goede woorden / en vreedſaame middelen over te haalen / toonende; dat wy met derwaards te gaan, wy onſe mond-koſt ſouden vermeerderen, met het in-ſouten, van wild, en gevogelte, dat ſy wiſten, dat men daar meer ſou vinden, als het ſchip kon laaden: dat indien wy, door de *Straat* ſeylden, dat men nu gemakkelijk ſou konnen doen, nademaal wy het grootſte deel van de Soomer voor handen hadden, wy een voordeelige, en rijke Togt ſouden doen, en weder by de 2 van ons geſeylde ſcheepjes koomen: dat wy maar 600 mijlen, om de *Straat* te bereyken, hadden te ſeylen, en om in *Engeland* te komen 2000; en eyndelijk, dat ſy de ſnoodſte, en meeſt veragſte, van de wereld ſouden weeſen, wanneer men 600 mijlen van de meer-maalen gewenſte plaats zijnde, met ſchande na huys, dat ſo veel verder was, ſouden keeren.

Heftig voorneemen des volks.

Dog alle deſe redenen vonden geen plaats / maar verklaarden alle / en wel ſtoutelijk / dat ſy geſwooren hadden, nooyt weder na de *Straat* te keeren, en het ook geenſints ſouden doen.

Yver van *Candiſch* over een Matroos.

Dit mp van een der voornaamſte van hunnen aanhang met fierheyd / in hp-weeſen van de voorige in het aangeſigt geſegt / en mp met de mijne te ſwak bevindende; zijnde hoor niemant / die mijne ſaak begunſtigde; als mijnen armen neef Lokke, en den ſchipper / greep deeſe ſtoute matroos

hp

de nek / wierp hem met eygen handen een touw
n den hals / met een besluyt / van hem / dewijl
geen ander geweer by my had / te verworgen.
esselfs makkers / een van hunne hoofden dus
nood siende / en wat ik daar mede voor had /
voegden hen by den schipper / en versogten hem
spreeken / met betuyging / dat sy gereed waren,
daanig een streek te houden, als hy sou goed
nden. Ik dit hoorende bedwong mijn selve / en
t den boots-gesel gaan / waar naa hem buyg-
amer / ten minsten in sijne woorden / bevond / niet
gen-staande in stilte tegens mijne voor-neemens
oos bleef morren. Hen dan in deeser voegen
igsints bevreedigd en overreed hebbende / dat ik
geenerley wijse een andere streek, dan naa de
raat wilde houden, ging ik met 30 soldaaten /
ijne timmerlieden / om leevens-middelen voor 14
gen aan land / haalde mijne boot op strand en ver-
uwde de selve / soo dat se de Zee kon weder-staan /
tende alle de matroosen en het overige volk aan
ord / om het schip te kalefateren / de zeylen te
ven / en dat verder van nooden was te verrigten.
Om u nu bekend te maaken in wat staat ik met
se deugnieten aan land was; soo moet gy wee-
/ dat 'er van deese 30 maar weynige waren /
niet liever tot de Portugysen souden hebben wil-
over-loopen / als by my blijven / en selfs had-
eenige al vlotten gemaakt / om na Maine,
n mijl van ons / en alwaar de Portugysen ge-
urig wagt hielden / om ons / de gelegentheyd daar
nde / te overvallen en over te gaan. Na desen
at in een geduurige vreese zijnde / van door de
rtugysen, die ik niet sou hebben konnen weder-
an / te sullen aangetast werden / daar by de ver-
ery van sommige van mijn volk quam / dat
s meer wenste / dan weg te sluypen / en over
gaan om my te verraaden / leefde ik / ik moet
betuygen / niet anders als die geene / welke al-
uren de dood verwagt. Egter spoede ik my
veel / als doenlijk was / met de boot te vol-
yen en in staat te brengen / van daar mede na

Die van een goede uyt-werking is.

Gaat met 30 Soldaaten aan land.

Ontrouw sijner Soldaaten.

Candisch in groote ongelegentheyd.

De boot klaar gemaakt.

boord te konnen roepen / dat ik in twaalf dagen berepkt hebbende / quam ik aan mijn schip / vond alles wel gevorderd / en besorgde het overige in het kort en besloot / na de Straat van Magellanes te seylen.

Ontrouw van een Yer.

Maar eer dat wy al ons water / timmer-hout / en verdere behoefteng / aan boord hadden konnen krijgen / ging een Yerse schurk / met een vlot over tot de Portugysen, en maakte hen bekend / dat, soo sy by nagt over quamen, sy ons meeste volk aan Land, sonder geweer, souden vinden, en daar mede na hun welgevallen, konnen omspringen: Hier op quamen de Portugysen, die maar na soo een gelegenthepd wagteden / de volgende nagt over / kreegen eenige gevangen / en door die gedwagt / daar de overige lagen / hebben sy die meest alle / dewijl de sieken in geen staat waren / van hun selve te konnen helpen / onmenschelijk omgebragt. Dese / die behalven de sieken aan Land waren / hadden hen ter slupp / en sonder mijn weeten / uyt het schip begeeven / dewijl ik / wel weetende / dat de Portugysen, ons sogten te bederven / door dien de plaats / vol bossen en heggen sijnde / daar toe bequaam was / en sy ons door de Indianen, met hunne pijlen / na hun welgevallen konden doen vernielen / sonder dat sy een van dese konden beschadigen / het volk binnen boord poogde te houden. Hen in den ogten-stond gewaar worrdende / sond ik mijn boot na Land / en redde dus / al mijn gesond volk / behalven 5 man / die sy / by nagt ongewapend uytgegaan / hadden aangetroffen: dog behalven het verlies van ons volk / hadden wy 4 seylen aan Land gelaaten / dat nevens alle de anderen / geen klepn ongeluk was.

Waar door veele *Engelse* wierden gedood.

Eenig volk door de boot geborgen.

Neder-laag der *Engelse* door de *Indianen*.

De Portugysen weder keerende / van daar sy waren gekoomen / lieten hunne Indianen, in de bossen blijven / deg wierden de onse / omtrent de water-plaats aan Land gegaan / dood geschooten / of gequetst / sonder dat men de selve / weder kon treffen / ter oorsaake / door de meenigte der boo-

boomen en heggen / daar ſy hen agter hielden. Dus myn volk gewond ſiende / en dat aldaar ſonder meerder verlies te doen / niets kon uytvoeren / dat onnoodig was / dewyl weynig meer / als 90 man / in het leeven had / ontſonk my de moed / en was ik / niet tegenſtaande / my water en hout ontbraak / als mede de boot / niet na behooren hermaakt zynde / in geen ſtaat van my dienſt te doen / gedwongen te vertrekken / en de fortuyn / ſoo het ſcheen / niet ophouden / van my de grootſte tegenſpoeden te laaten ontmoeten. Kleyn-moedigheyd van *Candiſch.*

Nu ben ik ſoo flaauw en ſwak / dat ik naauwlyks de pen kan voeren / en derhalven / moet ik aan u / het onderſoeken van onſe overige ongelukkige ontmoetingen over laaten / maar weet egter / dat ik in geenerley wyſe / myn volk kon bewegen / van in het ſeylen in de Straat te bewilligen / ſoo om deſe ramp ons overgekoomen / als het ontbeeren van onſe ſeylen / de voornaamſte reden / die ſy om ſulks te weygeren / by-bragten / en om u de waarheyd te ſeggen / al het volk in het ſchip waren niet meer / dan men tot het ligten der ankers van nooden had / egter had ik liever willen ſterven / derwaards gaande / als met ſchande weederom keeren. Dog God wilde my / een ſoo gelukkige dood niet toelaaten; ik overlepde vaſt in myne gedagten / hoe dat ik beſt yets ſou konnen volvoeren; verklaarde / na dat ik ſag / het volk tot het ſeylen na de Straat, niet te konnen beweegen / en dat om de menigvuldige en wel-gegronde redenen / die het tegen my had ingebragt; namentlyk / dat wy maar 3 ſeylen hadden, de plaats geweldige ſtorm-winden onderheevig, het verlieſen van een gewiſſe dood, onſe boot in geen ſtaat van de Zee te konnen wederſtaan, en de ſwakheyd, het kleyn getal van ons volk, waar onder geen 30 matrooſen waren, dat ik nooyt myne toeſtemmingen, tot het gaan na *Engeland* ſou geeven, maar dat ingevalle ſy ſulk een ſtreek niet wilden houden, als ik voorgenoomen had, ik dan beſlooten had, met ſchip en alles wat daar in was, in Des ſelfs ſwakheyd. Sijn genegendheyd na de *Straat* te gaan. Harde woorden tegen ſijn Volk.

Zee

Zee te sinken. Dese taal deed hun buygsaamer worden en my vervolgens vertoonen / dat ik het na *St. Helena* meende te wenden, en ons aldaar gelukkig, of een eynd van de reys, te eyndigen. Dit voorstel behaagde wel geen van allen / maar egter siende / wat mijn besluyt was / hielden sy hen op een veronderstelling / dat het gevaarlijker sou weesen, my te wederstaan, als hen goed-willig te toonen, stil en in rust / tot dat wy van 29 graden bezuyden de Even-nagts-lijn, op 20 waren gekoomen / ik bevond dat men te Noordelijk was / om een doorgaande goeden wind / (die men Passaaten noemd) te ontmoeten / en derhalven het volk by een gekoomen voorstelde / dat men weder na het Zuyden, om deselve te vinden, moest seylen, dog kreeg een-paarig tot antwoord / dat sy niet wilden, en liever daar wy waren, wilden sterven, als in het soeken van een Eyland, dat men, soo als sy meenden, nooyt sou vinden.

Stoute woorden van het scheeps-volk,

De middelen / die ik aangewend hebbe / om het wederom ten Zuyden te wenden / laat ik u selfs ondersoeken: maar moet egter seggen / dat ik / in het wederom keeren / op de hoogte van 20 tot 28 graaden / soo veele tegen-winden ontmoetede / als ik agte / dat nooyt yemand na den anderen gehad heeft. Op dese breedte gekoomen zijnde / vond ik de wind my gunstig te weesen / wende het om de Noord / en wilde dat den Schipper / met sijn volk het Oost-Noord-Oost soude houden / maar in steede van sulks / hielden sy des nagts / wanneer ik lag te slaapen / Noord-Oost / en selfs nog Noordelijker streek: egter quamen wy / niet tegenstaande / dese vergrijping / tot op 2 mijlen van het Eyland / waren van wind / derwaards begunstigd / dat ingevalle / wy van 18 graaden / tot 16 Oost-Nood-Oost hadden voort geseyld / het selve souden bereykt hebben / maar dit mogt my niet gebeuren / vermits ik op de hoogte / niet boven 18 mijlen bewesten het selve gekoomen / dog met een Oost-Zuyd-Ooste wind / en dewijl die meest tegen was / die kon waayen /

Swaare tegen-winden.

Wend het om de Noord.

Bedrog der Stuur-lieden.

en / maakte een overslag van de mond-kost / g voor handen was / en bevond / dat 'er op et / als de uytdeeling als toen geschiede / voor 8 weeken niet genoeg had / en dat op o kleynen portie / als ik agte / dat oopt ter s geschied / en in het minste na geen verlig- voor ruymte geleek. Schaarsheyd van leef-togt,

dese onseekerheyd van onderstand / tot ver- ing van alle te vinden / stelde ik voor / of sy ever, als wel gemoed, weder Zuyd-waards n wenden, om dit Eyland te bereyken, waar niet alleen het noodige souden vinden, maar eylig weesen; of te gronde te gaan; of een te veroveren, en door dat middel, ons op *rtugysen*, over het leed ons aangedaan, te ten, of eyndelijk, op een halve bewilliging, my reeds afgeknelt hadden na *Engeland* keeren. Voorstel aan het volk.

op antwoorde het een-moedig / liever de dood llen ondergaan, als het weder om de Zuyd en. Ik dan de gesteldheyd van hunne ge- eren weetende / en in een geduurig pijnigen / rust geleeft hebbende / en dat my wel het trof / verslaagen over de slekte van mijn Johan Lokke, die uyttermaaten swak was / m rust sogt / en liever in de streek / die men rde te houden / bewilligde / als in een geduu- nrust / waar van ik nooyt vry was / te wee- Hier door / als de last / die hem drukte / en ophoudelijke onrust / die ik onder dusdanige ken had uytgestaan / hadden mijne geesten ld / tot soo verre / dat ik mijn selve in een e plaats van de wereld wenste te sterven, lus schandelijk wederom t'huys te koomen; Antwoord.

ik hebben volvoerd / ingevalle ik het Ey- in de kaarten 8 graaden bezuyden de Linie weesen / had gevonden / dat ik betuyge / ja het u / alle neerstigheyd toegebragt hebbe / ogmerk / om dat aangetroffen hebbende / al- mijn ongelukkig leeven te eyndigen / dog dit t gebeurd / vermits het / hoe bevlijtigd niet inden / en gedwongen na Engeland te kee- Voorneemen van *Candisch*.

ren /

Neef van Candiſch ſterft.

ren / quam mijn lieve Neef 8 graaden benoozden de Middel-lijn te ſterven.

Nu overweege u lieden / wat een gevoelig / en niet verhard herte magtig zp / ſoo veele ongevallen te verdzaagen / als het mijne ſonder tuſſen-pooſingen heeft moeten doen. Ik dank mijnen God / dat het hem heeft gelieft / mp met een eynde van mp te maaken / te bevzijden / van alle verdere onruſten / en ongelukken.

Uyterſte wille van Candiſch.

Om nu tot onſe eygene ſaaken over te gaan / ſoo weet / dat ik mijn uyterſte wille hebbe gemaakt / en daar in uytdzukkelijk bevoolen / alle goederen my toebehoorende, welke het moogen weeſen, in uwe handen te leveren. Om Gods wille / weygerd niet / dit mijn laatſte verſoek te volbzengen. Ik laate weynig ſchulden na / daar ik van weet / en het ſal derhalven te minder moeyten geeven / dog indien 'er yet is / dat ik waarlijk ſchuldig ben / laat het voldaan werden. Ik hebbe een open plaats in mijn uyterſte wille gelaaten / vooz een andere naam / en indien gp het goed vind / ſoo bidde ik u / mijn Neef Hendrik Sakkeford in te neemen / hp ſal u in veele ſaaken konnen verligten. Daar is een bzief van verſekering vooz mijn Neef Richard Lokke, dat / ingevalle hp met het ander ſchip mogt weder keeren / dat niet onmoogelijk is / hem indagtig gelieſd te maaken: want hp heeft daar van geen bljjk / inſgelijks meeſter Haton den Tollenaar te Hamton, welk van 50 ponden is / en eenen Eliot van Ratcliffe op Londen van 50 ponden meer / de andere hebben alle bzieven van Aſſurantie, behalven 2 / ſoo als ik u geſchzeeven hebbe. Aan den Ridder / George Cory, hebbe ik het ſchip de Deſire geſchonken / indien het oopt wederom keerd / altoos ik hebbe het hem alhier / en een gedeelte / van het geen mogt gewonnen hebben / beloofd / en bidde derhalven / indien deſelve wederom komt / ſulks te voltrekken.

EYNDE.

RE-

REGISTER,

Der voornaamste saken, vervat in de 2 Scheeps-Togten van *Thomas Candisch*.

A.

Aanbieding van een *Portugys* aan *Candisch*, 48
—— die slegt uyt-viel, 49
Aanspraak van *Candisch* aan sijn volk, 57, 58
Acatlam een Dorp door de *Engelse* verbrand, 21
Admiraal der *Spanjaarden* word van *Candisch* verovert, 23
St. Andries een Eyland, vol leeftogt, 22
St. Anna een *Spaans* Admiraals schip word door *Candisch* verovert, 23
Aquapulco een plaats, alwaar de scheepen na de *Philippinas* toegetakeld werden, 20

B.

Baay de naam van *Elisabeth* gegeeven, 8
Baldadigheyd van eenige Matroosen tegen Kapiteyn *Morgan*, 52
Bank voor de Haven van *St. Juliaan*, 42
Bark door de *Engelse* veroverd en verbrand, 14
Barker (Kapiteyn) gaat met 30 man een Land-togt doen, 44, 45
—— word met de sijne van de *Indianen* en *Portugysen* verslagen, ibid.
Batachina een Eyland waar geleegen, 30
Bedrog der Stuur-lieden van *Candisch*, 62
Begeerte naam van het schip van Thomas Candisch, 1
Begraffenis der *Indianen* van *Desire* beschreeven, 6
Boot van de *Engelse* raakt aan de grond, 52
Brief door een *Spanjaard* tegen *Candisch* afgevaardigt, 27
—— van *Candisch* aan een *Spaans* Kapiteyn gesonden, 30
Bron in een Valeye door *Engelse* gegraven, 5
Buyt van een *Spaans* schip onder de *Engelse* verdeelt, 24

C.

Cabo Frio waar geleegen, 4
Cacao een vrugt beschreeven, 20
—— word by het gemeen voor geld gebruykt, ibid.
Cacique van *Puna* verlaat sijn huys voor de *Engelse*, 16
—— had een schoone *Spaanse Dame* getrouwd, ibid.
—— vlugt uyt een boschaadje voor *Candisch*, 17
Caciquen (2) brengen ververssingen aan de scheepen van *Candisch*, 26, 27
Candisch, sie *Thomas Candisch*.
Canoes van de Inwoonders van de *Ladrones* Eylanden beschreeven, 26
Charcralla een Zee haven, 22

D.

Davids is oorsaak van de elende van *Candisch*, 31
Donder en *Blixem* werden veel op *Madragumba* vernoomen, 4
Dorp van *Candisch* verwoest,

Dorpen der Negers beſchreeven, 3
Dragt van de Inwoonders van *Capul*, 28
Duyvel door de Inwoonders van *Capul* aangebeeden, 28

E.

Eed door het ſcheeps-volk op den *Bybel* geſwooren, 47, 48
Eliſabeths-baay, waar geleegen, 8
Engelſe worden van de *Negers* beſprongen, 3
—— worden door de *Spanjaarden* verſlagen, 11
—— met ſteenen door de *Indianen* doot geſmeeten, 54

F.

Froward een Kaap, waar geleegen, 7

G.

Geheym-ſchrijver van den Koning van *Java* komt aan boord van *Candiſch*, 31
—— word wel onthaald, en blijft een nagt aldaar, ibid
Geſant door *Candiſch* aan den Koning van *Java* geſonden, ibid.
Getrouwheyd der *Javanen* aan hun Koning, 33
Gevegt van *Candiſch* tegen 5 *Biſcayers*, 1
—— tuſſen de *Engelſe* en de *Spanjaards*, 19
—— tuſſen *Candiſch* en een Admiraal der *Spanjaarden*, 23
Geyten van *St. Helena* beſchreeven, 35
Goud-aders op *la Mocha* een Eyland gevonden, 9
Grieck heeft kennis van alle Haven van *Chili*, 14
Guatulco door de *Engelſe* verbrand, 20

H.

Haven by *Sierra Leona* beſchreeven, 2
—— van *Begeerte* waar geleegen, 5
Havers (Kapiteyn) land met 60 man, 11
—— word met 200 *Spaanſe* Ruyters na-geſet, ibid.
—— ſterft en word in Zee geworpen, 30
St. Helena een uytnemend Eyland beſchreeven, 34, 35
Hollands ſchip komt by de *Engelſe*, 35
Honden (wilde) waar ſig ophouden, 11
Hutten der Inwoonders van *Moremoreno* van een wonderlijk maakſel, 14
Huyg Gallant naam van een ſchip, 1
—— raakt door ſtorm in groot gevaar, 9

J.

St. Jago een Haven, waar geleegen, 21
Javanen zijn hun Koning ſeer getrouw, 33
Ignanos een ſoort van Slangen, 22
Indiaan komt by *Candiſch* in de Baay van *St. Vincent* aan boord, 44
—— brengt tijding van het verſlaan van Kapiteyn *Barker* met de ſijne, 45
Indianen (60) overvallen de *Engelſe*, 6
—— ſmijten de *Engelſe* met ſteenen doot, 54
Inwoonders van *la Mocha* beſchreeven, 9

Inwoonders van de Dieven-Eylanden koomen by de *Engelſe* met ververſſing, 25
—— worden beſchreeven, ibid. 26
—— van *Capul* beſchreeven, 28

K.

Kerk der *Spanjaarden* op *la Mocha* beſchreeven, 9
—— op *Puna* door *Candiſch* verbrand, 18
Klagten van *Candiſch* over het ſchip de *Roebukke*, en Kapiteyn *Davids*, 38, 43
Kleyn-moedigheyd van het ſcheeps-volk van de *Roebukke*, 55
Klokken (5) uyt de Kerk van *Puna* door *Candiſch* geligt, 18
Kortheyd der dagen in de *Straat Magellanes*, 42
Krankheyd onder het ſcheeps-volk door hitte ontſtaan, 30
Krooning van de Koning van *Engeland* door het ſcheeps-volk gevierd, 24

L.

Ladrones, of Dieven-Eylanden, 25
Land-hoeven op *St. Vincent* door *Candiſch* verwoeſt, 47
Leef-togt van de *Spanjaarden* aan de *Engelſe* beloofd, 11
—— door den Koning van *Java* aan *Candiſch* geſonden, 32
Lengte van de *Straat Magellanes*, 8
Levens-middelen by 3 Dorpen gevonden, 14
Lijk-pligten van de Vrouwen over de dood van den Koning van *Java*, 33
Liſt der *Indianen* tegen de *Engelſe*, 14

M.

Madragumba een Eyland beſchreeven, 4
Magellanes (de *Straat*) hoe lang, 8
Mays een ſoort van koorn op *la Mocha*, 10
Meel in overvloed van de *Engelſe* gevonden, 14
Menſchen eeters waar gevonden worden, 8
—— worden van *Candiſch* met geſchut gedood, ibid.
Miſnoegen van het ſcheeps-volk tegen *Candiſch*, 41
La Mocha een Eyland, heeft veele Goud-aders, 9
—— heeft veele ververſſingen, ibid. 10
Moremoreno met des ſelfs Inwoonders beſchreeven, 12
Morgan (Kapiteyn) gaat met 80 gewapende mannen aan Land, 51
—— doet een deftige reden tegen de onbeſuysde Matrooſen, 52
—— beklimt de Schans der *Portugyſen* en ſneuvelt met 5 van de ſijne, 53
Moſſel-baay, waarom ſoo genoemd, 7
Mullato word gevangen, 21

N.

Nauwſte van de *Straat Magellanes* hoe breed, 7
Nagel by de Inwoonders van *Capul* tegen de *Sodomie* gebruykelijk, 28
Nederlaag der *Engelſe* door de *Indianen*, 60
Negers beſpringen de *Engelſe*, 3
—— zijn getrouw voor hun Ko-

Koning, ibid.

O.

ONdiepte in de Rivier by de Baay van *St. Vincent*, 46
Ontrouw van de Meester van de *Roebukke*, 54
——— van de soldaten van *Candisch*, 59
——— van een *Yer*, 60
Oproer onder het scheeps-volk, 50
Order aan Kapiteyn *Morgan* door *Candisch* gegeeven, 51
Overste van *Puna* door de *Engelse* gevangen, 17

P.

PAita een Stad, door *Candisch* ingenoomen, 15, 16
——— word ten gronde toe verbrand, 16
Paarden (wilde) waar gevonden, 11
Philips-land in de *Straat Magellanes* beschreeven, 7
Pinguins omtrent *Porto Desire* gevonden, 5
Pylen der *Indianen* beschreeven, 6
Porto Famine, waarom soo genoemd, 7
Portugys word van de *Engelse* gevangen, 3
Portugysen komen aan boord van *Candisch*, 32
——— vertrekken wederom met vergenoeging, 33
Puna een Eyland heeft een schoone Haven, 16
——— des selfs beschrijving, 18

Q.

QUellingen van *Candisch*, 37
Quinave een Baay, waar gelegen, 10

R.

RAja Bolamboen Koning van *Java* beschreeven, 32, 33
Rijkdom in een *Spaens* schip gevonden, 23, 24
Rio d'Oro waar gelegen, 2
Rio Dulce waar gelegen, 19
Rivier van vers water gevonden, 14
Roebukke komt seer teddeloos by *Candisch*, 46
——— is onbequaam om Zee te bouwen, 55
Sand-plaaten in meenigte in de Havens van *Brasilien*, 48
Sanguelos beschreeven, 26
Schaarsheyd van loevens-middelen op het schip, 63
Schatting door de inwoonders van *Moremorenb* aan de *Spanjaarden* met vis betaald, 12
Schecpen der *Engelse* gekalefatert, 4
——— (2) seer rijk geladen door de *Engelse* genoomen, 15
——— (2) genoomen en verbrand, 20
Schip der *Spanjaarden* op strand gejaagt en verbrand, 13
——— met wijn door de *Engelse* veroverd, ibid.
——— van 300 lasten bemagtigd en in de grond geboord, 15
Sterkte des volks van *Candisch*, 39
Smeek schrift van het scheeps volk aan *Candisch* overgeleeverd. 41
Sneeuw en vorst seer veel en streng in de *Straat Magellanes*. 40
Spaanse Dame aan een *Cacique* van *Puna* getrouwt, 16
——— word seer staatelijk aldaar geëerd en ontfeen, 17
Spanjaard loopt van de *Engelse* weg, 11
——— swemt wel 1 *Engelse* mijl door

door de Zee, 22
Spanjaarden houden die van *la Mocha* onder een groote dienſtbaarheyd, 10
—— van een veroverd ſchip aan *Porto Segura* geſet, 24
Spanjaards en *Portugeſen* door de *Engelſe* gedood, 53
Stad op het Eyland *Puna* verbrand, 19
Straat Magellanes hoe lang, 8
—— een groote ſchrik voor het ſcheeps volk van *Candiſch*, 47
Storm by de *Straat Magellanes*, 6
—— ongemeen ſwaar, 44
Storm-teekenen door de Vogelen bekent, 34
Stoutheyd van het ſcheeps volk tegen *Candiſch*, 58
Swakheyd van het ſcheeps volk, 42

T.

TApijten van den *Cacique* van *Puna* ſeer koſtelijk, 18
Thomas Candiſch ruſt een vloot uyt op eygen koſten en gaat zeyl, 1
—— raakt met 5 *Biſcayers* in gevegt, ibid.
—— komt in een Haven by *Sierra Leona*, 2
—— verwoeſt een dorp, 3
—— komt aan 't Eyland *Madragumba*, 4
—— komt in een Haven, die hy *Porto Deſire* noemde, 5
—— loopt in de *Straat Magellanes*, 6
—— komt in de *Zuyd-Zee*, 9
—— komt in de Baay *Quintero*, 10
—— gaat met 30 *Indianen* te *Moremoreno* aan land, 12
—— neemt de Stad *Paita* in, 15
—— komt aan 't Eyland *Puna*, 16
—— gaat aldaar te lande om den *Cacique* op te ſoeken, 17
—— verwoeſt een Stad op het Eyland *Puna*, 19
—— zeyld voor-by *Aquapulco*, 20
—— verbrand de Stad *Guatulco*, ibid.
—— veroverd den Admiraal der *Spanjaarden*, 23
—— komt by de *Dieven-Eylanden*, 25
—— word door een *Portugys* gewaarſchouwt wegens ſeeker verraad, 27
—— maakt een verbond met die van *Capul*, 29
—— ſent een Geſant aan den Koning van *Java*, 31
—— komt te *St. Helena* een anker, 34
—— komt in de Haven van *Pleymouth*, 36
—— begind het verhaal van ſijn ongelukkige Reys na de *Zuyd-Zee*, 37
—— ſtelt *Triſtam Gorges* tot uytvoerder van ſijn *Teſtament*, 38
—— komt aan *Porto Deſire*, ibid.
—— raakt na veele ſukkelingen in de *Straat Magellanes*, 40
—— neemt voor om na *China* te zeylen, ibid.
—— overweegt het ſmeekſchrift van ſijn ſcheeps-volk, 41
—— raakt uyt de *Straat Magellanes*, 43
—— komt in de Baay van *St. Vincent*, 44

Candiſch, wil aldaar ſijn leet wreeken dog te vergeefs, 46
—— verwoeſt eenige Landhoeren, 47
—— maand ſijn volk aan, om 3 ſcheepen te vermeeſteren, 49
—— toond de noodſaakelijkheyd hier van met een redenvoering, 50
—— is ſeer treurig over het verlies van ſijn volk, 54
—— doet een voorſtel aan ſijn volk, 55
—— gaat onder zeyl, 56
—— komt aan een Eyland, alwaar hy ſig van water voorſiet, 57
—— doet een deftige aanſpraak aan ſijn volk, 57, 58
—— wil een Matroos met een touw verwurgen, 58, 59
—— doet een landing met 30 ſoldaten, 59
—— is ſoo ſwak dat geen pen kon voeren om te ſchrijven, 61
—— is ſeer geneegen om weder na de *Straat* te gaan, ibid.
—— dreygt ſijn volk, om ſijn ſchip in de grond te booren, 61, 62
—— ſijn verſoek ontrent ſijn uyterſte wille, 64

T.

Tollenaar; zijnde een *Meſties* gevangen en weder ontſlagen, 21
Trompetter ontdekt uyt de mars een ſchip by *California*, 23
Twiſt onder de *Engelſe* over eenige buyt, 24

V.

Vaartuyg gevonden, dat ſoet lek was, 15
Vaartuygen van de inwoonders van *Morcmoreno* heel wonderlijk, 12
Vaunamas op het Eyland *Madragumba*, 4
Vee-herder by *Quintero* vlugt voor de *Engelſe*, 10
Veld-haenders in meenigte op *St. Helena*, 35
Vergenoeging naam van een ſchip, 1
Vermaning van *Candiſch* aan ſijn volk, 58
Verſchanſſing der *Portugyſen* gemaakt, 51
Verſoek met traanen in de oogen van het ſcheeps volk, 50
—— dat door *Candiſch* wierd in-gewilligd, 51
Verraad tegen *Candiſch* door een *Portugys* ontdekt, 27
Verrader op-gehangen, 28
Ververſſing op *la Mocha* ingenoomen, 10
Ververſſingen door de *Javanen* aan *Candiſch* gebragt, 31
Verwoeſting door de *Engelſe* op het Eyland *Puna* aan-geregt, 19
Vreede-vaan van den Admiraal der *Spanjaarden* uyt-geſtooken, 23
Voorneemen (godloos) van eenige fielten tegen *Candiſch*, 56
Voorſtel van *Candiſch* aan ſijn volk, 63
—— ſtout antwoord hier op, ibid.
Voorval van *Candiſch* by de Rivier *Plata*, 38
Vrugten van alderhande ſoort ſeer overvloedig op het Eyland *Puna*, 18

Vrugten te *Charcralla* aan de *Engelſe* gebragt, 22
—— in overvloed op *St. Helena*, 35
Uyterſte Wille van *Candiſch*, 64

W.

Water te *Aguada Segura* ingenoomen, 22, 23
Winden doen groote ſchaade aan de ſeylen van *Candiſch*, 39
Winter-weer ſeer geſtreng in de *Straat Magellanes*, 40
Wooning van den *Cacique* van *Puna* beſchreeven, 18
Woorden van Kapiteyn *Morgan* tegen eenige ſtoute Matroſen, 52

Y.

YEr is door ſijn ontrouw oorſaak, dat veele *Engelſe* gedood wierden, 60
Yver van *Candiſch* over een Matroos, 58
—— die van een goede uytwerking is, 59

Z.

ZEe-honden ontrent *Porto Defire* van een wonderlijke geſtalte, 5
Zeyl-werk van *Candiſch* in een ſlegte ſtaat, 57

EYNDE.

Berigt voor den Boekbinder waar de Figuuren moet ſtellen.

p 1 tegen pagina 5
p 2 —— 12
p 3 —— 25
p 4 —— 33

DE GEDENKWAARDIGE
VOYAGIE
VAN
ANDRIES BATTEL
Van Leigh in Eſſex,
NA
BRASILIEN,
En deſſelfs Wonderlijke Avontuuren, zijnde gevangen gebragt van de Portugijſen na ANGOLA, alwaar en waar ontrent hy by-na 18. Jaren gewoond heeft.

A°. 1589. *en vervolgens.*

Door hem ſelfs in het Engels beſchreven,

En daar uyt nu aldereerſt vertaald.

Met ſchoone Kopere Platen, en een volkomen Regiſter verrijkt.

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER AA, Boekverkoper / 1706.
Met Privilegie.

KORTEN INHOUD DER AFDEELINGEN IN DESE REYS BEGREEPEN.

EErſte Afdeeling. *Andries Battels* Reys, na de Rivier de *Plate*; Hy word gevangen genomen, op de Kuſt van *Braſilien*, en geſonden na *Angola*. *Pag.* 1

II. *Battels* Koophandel op die Kuſt; wil ontvlugten, word gevangen geſet en gebannen; hy ontvlugt het, en word weder gevangen; hy word verſonden na *Elambo*, en *Bahia des Vaccas*. Vreemde voorvallen. 6

III. Ontmoeting der *Gagas*; derſelver Oorlogen, Menſchen-eeting en overlooping van Landen; *Battel* onder de *Gagas* en andere geraakt, en wat hem daar bejegende. Als ook de levens-wijs der *Gagas* of *Jagges*, welk nooyt van een Chriſten ſo wel heeft konnen geweten worden, als van hem. 13

IV. Hy komt weder by de *Portugijſen*; overloopt met deſelve verſcheyden Landſchappen; bedriegd en ontvlugt hen, en leeft eenige maanden in de boſſen. Hy maakt een wonderlijke Boot en komt tot *Longo*. 2

V. Van het Landſchap *Engoy*, en andere Landen van *Longo* of *Loango*; en verſcheyden byſonderheden van den Koning en die Land-aart, 29

VI. Van de Provintien van *Bongo*, *Calongo*, *Mayombe*, *Manikeſocke*, en *Motimbas*: van hun Apen-wanſchepſel *Pongo*; hun jagt, Afgoderyen, en verſcheyden andere aanmerkingen. 35

VII. Van de *Zebra* en *Hippopotamus*. Der *Portugijſen* manier van Oorlogen in deſe Geweſten. De Viſſery hoe die hier gedaan word. Het koorn-gewas, en andere merkelijke ſaken. 42

REYS
VAN
ANDRIES BATTEL
Van Leigh in Eſſex,
NA BRASILIEN.

I. AFDEELING.

Andries Battels Reys, na de Rivier de *Plate*; Hy word gevangen genomen, op de Kuſt van *Braſilien*, en geſonden na *Angola*.

In 't Jaar 1589. begon Abraham Cock van Lime-houſe ſijn Reys na de Rivier de Plate, met 2. Pinaſſen / elk van 50. ton; het een had de naam van May-morning, en het ander was de Dolphijn genaamd. Abraham Cock, vaart met 2. Schieepen uyt Engeland.

Den 20. April ſeylden wy van de Theems, en quamen den 26. dito tot Pleymuyden, daar wy wat voorraad voor onſe Reys innamen.

Den 7. Mey gingen wy van daar in Zee / doch moeſten door quaad weder / te rug na Pleymuyden keeren / daar wy eenige dagen bleven leggen / en verbolgens onſe Reys voortſetteden; wy liepen langs de Kuſt van Spanjen en Barbarijen, en quamen op de Ree van Sancta Cruz, daar wy onſe Sloep / die wy in ſtukken t' Scheep hadden / opmaakten / daar Abraham Cock groote gedachten van maakte / en zijn Reys mede meende te doen. Dit gedaan ſijnde / ſtaken wy weder in Zee / en liepen langs de Guineeſche Kuſt / doch te digt onder Land zijnde / raakten wy in een groo- Komt op de Kuſt van Barbarijen. En Guinea.

te kalmte. Hier wierd meeſt al ons Volk ſiek / aan de blauw-ſchupt / ſo dat wy weynig geſonde behielden. Omtrent 3. of 4. graden van de linea Æquinoctiaal, daar dag en nagt even lang is / gekomen zijnde / deeden wy de Caap de las Palmas aan / daar wy eenige ververſſing kregen / waar door onſe ſieke weder herſteld wierden. De Inwoonders van die Plaats maakten veel werks van ons / en ſeyden met ons te willen handelen / maar ſogten in der daat ons te agterhalen / als zijnde van een ſwoode verraderlijke natuur / en leyden het op het nemen van onſe Boot / en het quetſen van ons Bootsvolk toe.

Kaap de las Palmas,

Daar verraderlijk Volk was.

S. Thomas. Van deſe Kaap leyden wy het Suyd-Weſt aan / maar de ſtroom en de kalmte bedroogen ons / ſo dat wy tot onder het Eyland van S. Thomas dreven / in plaats dat wy meenden verder Zeewaard in te zijn / als wy geweeſt waren. Wy begonden hout en water gebrek te hebben / dies wy ons nade Suyd-ſijde tuſſen S. Thomas en de Eylanden das Rolas wendeden / daar wy een beguame ree vonden / en onſe Boot na Land ſonden / met oogmerk om water te halen / maar dat was 'er niet te vinden / maar wel de ruymte van Plantaans en Oranje-appelen. Wy vonden hier een Vlek met Negers, die 'er van S. Thomas geſonden waren / alſo de Portugiſen de gewoonte hebben / hunne ſwakke of ſieke Slaven derwaards te brengen / om daar hun geſondheyt en ſterkte weder te bekomen / alſo deſe Eylanden ſeer vrugtbaar zijn / en hoewel ſe geen vers water hebben / egter met de Wijn uyt de Palm-Boomen ſulks vergoed word. Na dat wy ons ſelven met de vrugten van dit Eyland ververſt hadden / ſtaken wy het Zeyl in den brand. Wy liepen hier van daan / na de Oost-ſijde van S. Thomas, en quamen in 't geſigt van de Stad / maar alſo ſy van het Kasteel / dat met kanon wel voorſien was / op ons ſchooten / derſden wy deſelve niet nader komen.

Eylanden das Rolas.

Een vrugtbaar Vlek,

Dat verbrand word.

't Kasteel van S. Thomas wel voorſien met kanon.

Hier van daan / hielden wy het voorby het vaſte Land /

Land / Oost en Zuyd-Oost aan / en waren na een emmaal in 't gesigt van de Kaap de Lopo Gonsalves: ontrent 3. mijlen daar van daan zijnde / wierpen wy het over staag / en keerden weder na het Eyland van S. Thomas, dog na de West-sijde; hier ontdekten wy een water / dat uyt het gebergte quam / weshalven wy met onse Boot na Land voeren / om 6. of 7. vaten met water te vullen: maar de Gouverneur had 100. Eylanders op een bedekte plaats gelegd / die / so dra wy aan Land waren / op ons aanvielen / waar door een van de onse gedood / en een ander gequetst wierd / welk ons noodsaakte na onse Boot / en vervolgens na ons Scheeps-boord te wijken.

Kaap de Lopo Gonsalves.

Ongelukkig water halen.

Abraham Cock stelde nu vast / na de Kust van Brasilien te gaan / en lepdde het West-Zuyd-West Zee-waard in. Ontrent 50. mijlen in Zee zijnde / raakten wy onder een menigte van Dolphijnen / welk ons wel te pas quam / want die bleven by ons / en volgden ons Schip / ontrent den tijd van 30. dagen / tot dat wy het Land aandeeden: hier liepen wy langs de Kust van Brasilien, tot dat wy by Ilha Grande, 5. graden ten Zuyden van de linie, quamen / daar wy tussen het Eyland / en het vaste Land gingen leggen / onse Scheepen aan Land haalden / en schoon maakten / en te gelijk ons selven verversten / en soet water innamen: op dit Eyland woonen geen Menschen / maar het is egter vyy vrugtbaar. Hier ontrent 12. dagen geweest zijnde / quam 'er een kleyne Pinas / die na de Rivier de Plate wilde / en hier om water en verversing quam inloopen; wy deeden deselve aanstonds aan / haalden 'er den Portugijsen Koopman upt / die aan Abraham Cock verhaalde / dat 'er binnen 2. Maanden 2. Fregatten van de Rivier de Plate, upt de Stad Buenos Ayres stonden te komen. Van die Stad na / komen Jaarlijks 4. of 5. Karveelen na Bahia in Brasilien, en na Angola in Africa, die een groten Schat medebrengen / welke over

Steeke over na Brasilien.

Dolphijnen.

Ilha Grande.

Nemen daar een Portugijse Pinas?

Krijgen daar berigt van Schepen.

te kalmte. Hier wierd meest al ons Volk siek / aan de blauw-schupt / so dat wy weynig gesonde behielden. Ontrent 3. of 4. graden van de linea Æquinoctiaal, daar dag en nagt even lang is / gekomen zijnde / deeden wy de Caap de las Palmas aan / daar wy eenige verversſing kregen / waar door onse sieke weder herstelt wierden.

Kaap de las Palmas,

Daar verraderlijk Volk was.

De Inwoonders van die Plaats maakten veel werks van ons / en seyden met ons te willen handelen / maar sogten in der daat ons te agterhalen / als zijnde van een swoode verraderlijke natuur / en leyden het op het nemen van onse Boot / en het quetsen van ons Bootsvolk toe.

S. Thomas.

Van dese Kaap leyden wy het Suyd-West aan / maar de stroom en de kalmte bedroogen ons / so dat wy tot onder het Eyland van S. Thomas dreven / in plaats dat wy meenden verder Zeewaard in te zijn / als wy geweest waren. Wy begonden hout en water gedrek te hebben / dies wy ons nade Suyd-sijde tussen S. Thomas en de Eylanden das Rolas wendeden / daar wy een bequame Ree vonden / en onse Boot na Land sonden / met oogmerk om water te halen / maar dat was 'er niet te vinden / maar wel de ruymte van Plantaans en Oranje-appelen.

Eylanden das Rolas.

Wy vonden hier een Vlek met Negers, die'er van S. Thomas gesonden waren / also de Portugijsen de gewoonte hebben / hunne swakke of sieke Slaven derwaards te brengen / om daar hun gesondheyt en sterkte weder te bekomen / also dese Eylanden seer vrugtbaar zijn / en hoewel se geen vers water hebben / egter met de Wijn uyt de Palm-Boomen sulks vergoed word. Na dat wy ons selven met de vrugten van dit Eyland ververst hadden / staken wy het Dorp in den brand. Wy liepen hier van daan / na de Oost-sijde van S. Thomas, en quamen in 't gesigt van de Stad / maar also sy van het Kasteel / dat met kanon wel voorsien was / op ons schooten / derfden wy deselve niet nader komen.

Een vrugtbaar Vlek,

Dat verbrand word.

't Kasteel van S. Thomas wel voorsien met kanon.

Hier van daan / hielden wy het voorby het vaste Land /

Land / Oost en Zuyd-Oost aan / en waren na een etmaal in 't gesigt van de Kaap de Lopo Gonsalves: ontrent 3. mijlen daar van daan zijnde / wierpen wy het over staag / en keerden weder na het Eyland van S. Thomas, dog na de West-sijde; hier ontdekten wy een water / dat uyt het gebergte quam / weshalven wy met onse Boot na Land voeren / om 6. of 7. vaten met water te vullen: maar de Gouverneur had 100. Eylanders op een bedekte plaats gelegd / die / so dra wy aan Land waren / op ons aanvielen / waar door een van de onse gedood / en een ander gequetst wierd / welk ons noodsaakte na onse Boot / en vervolgens na ons Scheeps-bood te wijken.

Kaap de Lopo Gonsalves.

Ongelukkig water halen.

Abraham Cock stelde nu vast / na de Kust van Brasilien te gaan / en lepdde het West-Zuyd-West Zee-waard in. Ontrent 50. mijlen in Zee zijnde / raakten wy onder een menigte van Dolphijnen / welk ons wel te pas quam / want die bleven by ons / en volgden ons Schip / ontrent den tijd van 30. dagen / tot dat wy het Land aandeeden: hier liepen wy langs de Kust van Brasilien, tot dat wy by Ilha Grande, 5. graden ten Zuyden van de linie, quamen / daar wy tussen het Eyland / en het vaste Land gingen leggen / onse Scheepen aan Land haalden / en schoon maakten / en te gelijk ons selven verversten / en soet water innamen: op dit Eyland woonen geen Menschen / maar het is egter vry vruchtbaar. Hier ontrent 12. dagen geweest zijnde / quam 'er een kleyne Pinas / die na de Rivier de Plate wilde / en hier om water en verversing quam inlopen; wy beeden deselve aanstonds aan / haalden 'er den Portugijsen Kooyman uyt / die aan Abraham Cock verhaalde / dat 'er binnen 2. Maanden 2. Fregatten van de Rivier de Plate, uyt de Stad Buenos Ayres stonden te komen. Van die Stad uyt / komen Jaarlijks 4. of 5. Karvercen na Bahia in Brasilien, en na Angola in Africa, die een groten Schat medebrengen / welke over

Streeke over na Brasilien.

Dolphijnen.

Ilha Grande.

Nemen daar een Portugijse Pinas?

Krijgen daar berigt van Schepen.

Land upt Peru op de Rivier van Plate gebragt wordt. Abraham Cock dit verſtaande / verlangde om deſe Togt te doen / en nam eenig Volk van de Dolphijn in ſijn Schip over / en ſond de Dolphijn, die nog geen groote Reys gedaan had / weder na Huys. De Portugijſe Koopman bragt ondertuſſen / ons op ſekere plaats van dit Eyland / daar een gebannen man was / die 'er een menigte Plantanen gepoot had / en ons ſeyde / dat wy met die frugt tot aan de Rivier de Plate konde komen / welk ons wel quam / alſo ons brood en andere eetwaren byna geconſumeerd waren.

En vinden daar een gebannen Man.

Met deſe voorraad vertrokken wy van dit Eyland / en waren 36. dagen onderwegen / eer wy aan het Eyland van Labos Marinos, in de mond van de Rivier Plate, quamen. Dit Eyland is een halve mijl lang / en heeft geen vers water / maar daar zijn ſeer veel Bruyn-Viſſen / en ſo veel Zee-Mos / dat onſe Boot door deſelve niet konde aan Land komen / of moeſt'er met haar riemen een opening mede maken; dit was onſe koſt 30. dagen lang / terwijl wy op de Rivier heen en weder voeren / dog waren bey om andere eetwaren verlegen. Hier op beſloten wy de Rivier op te varen / na Buenos Aires, en met onſe Boot weg te nemen een Pinas / die ontrent de Stad lag: maar als wy tot de hoogte van de Stad / de Rivier opgevaren hadden / kregen wy een ſtorm upt den Suyd-Weſten / die ons te rug dreef / tot onder Iſla Verde, of het Groene Eyland, dat ten Noorden van de mond der Rivier legd.

Varen na de Rivier la Plate. 't Eyland Labos Marinos.

Buenos Aires.

Ondertuſſen waren wy geweldig moedeloos / door gebrek van levensmiddelen / en quamen Noordelijk aan / door dien wy geen hoop van onſe Reys voort te ſetten hadden / by het Eyland S. Sebaſtiaan, dat onder de Steenbocks Son-keer-kring legd; hier voeren wy na het Land / om wat te viſſen / en ſommige liepen Landwaard in / om Frugt te ſoeken / door dien wy alle byna uytgehongerd waren; op die ſelve tijd was daar een

't Eyland S. Sebaſtiaan.

Canoa

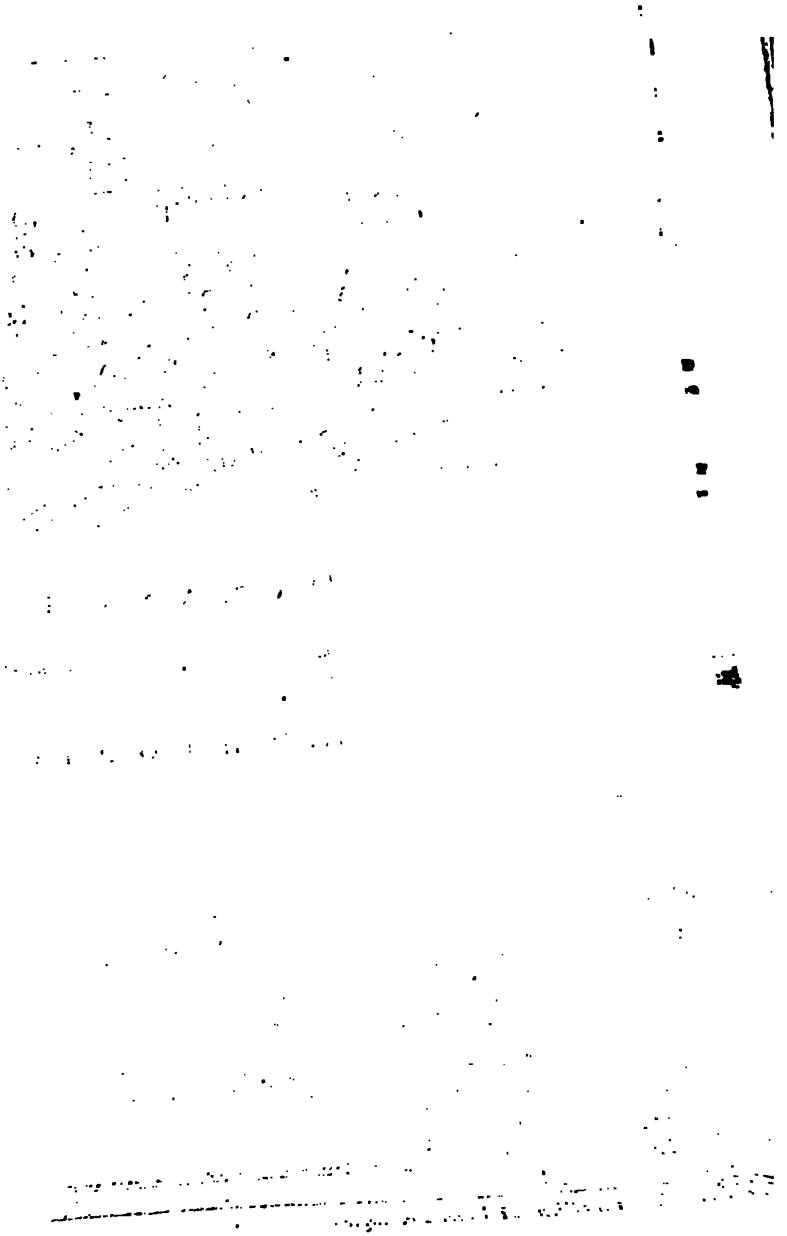

Land upt Peru op de Rivier van Plate gebragt wordt. Abraham Cock dit verſtaande / verlangde om deſe Togt te doen / en nam eenig Volk van de Dolphijn in ſijn Schip over / en ſond de Dolphijn, die nog geen groote Reys gedaan had / weder na Hups. De Portugijſe Koopman bragt ondertuſſen / ons op ſekere plaats van dit Eyland / daar een gebannen man was / die 'er een menigte Plantanen gepoot had / en ons ſeyde / dat wy met die frupt tot aan de Rivier de Plate konde komen / welk ons wel quam / alſo ons brood en andere eetwaren byna geconſumeerd waren.

En vinden daar een gebannen Man.

Met deſe voorraad vertrokken wy van dit Eyland / en waren 36. dagen onderwegen / eer wy aan het Eyland van Labos Marinos, in de mond van de Rivier Plate, quamen. Dit Eyland is een halve mijl lang / en heeft geen bers water / maar daar zijn ſeer veel Buyn-Viſſen / en ſo veel Zee-Mos / dat onſe Boot door deſelve niet konde aan Land komen / of moeſt'er met haar riemen een opening mede maken ; dit was onſe koſt 30. dagen lang / terwijl wy op de Rivier heen en weder voeren / dog waren wy om andere eetwaren verlegen. Hier op beſloten wy de Rivier op te varen / na Buenos Aires, en met onſe Boot weg te nemen een Pinas / die ontrent de Stad lag : maar als wy tot de hoogte van de Stad / de Rivier opgevaren hadden / kregen wy een ſtorm upt den Suyd-Weſten / die ons te rug dreef / tot onder Iſla Verde, of het Groene Eyland, dat ten Noorden van de mond der Rivier legd.

Varen na de Rivier la Plate.

't Eyland Labos Marinos.

Buenos Aires.

Ondertuſſen waren wy geweldig moedeloos / door gebrek van levensmiddelen / en quamen Noordelijk aan / door dien wy geen hoop van onſe Reys voort te ſetten hadden / by het Eyland S. Sebaſtiaan, dat onder de Steenbocks Son-keer-kring legd ; hier voeren wy na het Land / om wat te viſſen / en ſommige liepen Landwaard in / om Frupt te ſoeken / door dien wy alle byna uytgehongerd waren ; op die ſelve tijd was daar een

't Eyland S. Sebaſtiaan.

Canoa

deſe broevige plaats langer bleven. De Egyptenaar was 'er ſo gemegen toe, als ik ſelfs / en beloofde 10. zijner makkers te bewegen / om met ons de vlugt te nemen; wy kregen daar op aan ons ſnoer 3. Egyptenaars en 7. Portugijſen. In de volgende nagt / gingen wy met de beſte Kanoe / die wy vonden / de Rivier Coanza affakken / tot aan het gebied van Mani, Heer van Cabech, die een Heerſchap in het Landſchap van Elamba is / alwaar wy 12. in getal / met onſe muſketten / krupd en lood aan Land ſtapten / en onſe Kanoe in de grond boorden / op dat niemand ſoude konnen merken / waar wy aan Land gegaan waren; wy ſtookten in het Bos een vuur / waar op wy wat Guineeſche Wept / die wy van Maſſangano hadden mede gebragt / braadeden / om te eeten / alſo wy niet anders hadden. Die geheele nagt gingen wy al voort / gelijk ook den volgenden dag / doch vonden geen water. Maar in de tweede nagt konden wy niet langer voort / en moeſten wortelen van Boomen upt de aard krabben / daar wy om ons leven te behouden / aan ſoogen. Op den derden dag / vonden wy een ouden Neger, die na Mani-Cabech ging; wy bonden hem zijne handen op den rug / en dwongen hem / om ons op de weg na het Hof van Caſanſa te brengen. Die geheele dag / in dit ongemeen heete Land gemarcheerd hebbende / quamen wy by de Banſa, of Stad van Mani-Caſanſa, leggende 12. mijlen Landwaard in van de Stad St. Paulo. Hier komende / waren wy genoodſaakt om water te verſoeken / maar het wierd ons geweygerd / dies wy voornamen hen met ons geweer upt hunne Hupſen te jagen / welk ſy ſiende / riepenſe hun Heer Mani-Caſanſa, die ons water en goede woorden gaf / en verſogt ons die nagt daar te blijven / welk egter maar enkel loosheyt was / maar wy vertrokken ten eerſten / en namen die nagt onſe ruſt by het Hof van Caſanſa. Op den vierden dag / quamen wy tegen den avond by een Rivier / die

In 't werk geſteld, met 11. andere neffens hem.

Komen in 't Land van Mani-Cabech.

Gebrek van water.

Het nat uyt de wortelen der Boomen geſogen.

Tot Mani-Caſanſa parſſen ſy de Inwoonders om hen water te geven.

Canoe met Indianen, komende van de Stad Spiritu Sancto; deſe landden aan de Weſt-ſijde van het Eyland / en komende door de boſſen / namen 5. van ons weg en bragten ons na de Rivier van Janeiro; waar op Abraham Cock onſe Kapiteyn in Zee ſtak / van welken wy naderhand noyt meer hoorden.

Daar Bartal gevangen word, met 4. andere. En gebragt na Janeiro.

Hier Maanden tot Janeiro geweeſt zijnde / wierd ik en eenen Torner geſonden na Angola in Africa, na een Stad / St. Paul genoemd / leggende op 9. graden ten Suyden van de Evenaar-linie. Daar gekomen zijnde / wierd ik ten eerſten uyt het Schip gehaald / in de gevangenis geſet / en verſonden na Quanſa, een Stad / daar Guarniſoen in lag / en die 130. mijlen de Rivier op was. Hier 2. Maanden geweeſt zijnde / ſtierf de Stuurman van des Gouverneurs Pinas / waar op ik order kreeg / om deſelve beneden-waards na de Stad te brengen; hier wierd ik ten eerſten ſiek / en lag 8. Maanden lang in een deerlijken ſtaat / te meer / om dat ſy my als een Engelsman hateden. Maar als ik weder herſtelt was / gaf Don John Hurtado de Mendoza, de Gouverneur my order / om met een Pinas na de Rivier van Congo Zaire genoemd / te varen / en daar Olyfants-tanden / Terw / en Oly van Palm-Boomen te gaan opkoopen; deſe Rivier is 50. mijlen van de Stad na het Noorden / en is de grootſte die op die geheele Kuſt is. Aan de mond van die Rivier legd een Eyland / de Calabes genoemd / daar te dier tijd een Steedjen op was: hier bevragteden wy onſe Pinas / met Olyfants-tanden / Terw en Oly van Palm-Boomen / en keerden weder te rug na de Stad.

Hy word met eenen Torner gevoerd na St. Paul in Angola. En van daar na Quanſa.

Komt weder tot St. Paul.

En word geſonden na de Rivier Zaire.

II. AFDEELING.

Battels Koophandel op die Kust; wil ontvlugten, word gevangen geset en gebannen; hy ontvlugt het, en word weder gevangen; hy word versonden na *Elambo*, en *Bahia des Vaceas*. Vreemde voorvallen.

Naderhand na Longo.

Naderhand wierd ik gesonden na Longo, welk 15. mijlen ten Noorden van de Rivier Zaire legd; ik nam derwaards mede 't geen daar meest gesogt word / als langwerpige / en ronde blauwe koralien / als ook saad-koralien / Spiegels / blauwe en roode grove Lakens en Yrse Dekens / die hier veel geagt en duur verkogt wierden / want wy kreegen voor een el van dat Doek of Laken 3. Olyfants tanden / die 120. ponden woegen; wy kogten ook veel Palm-Kleederen en Olyfants steerten; so dat wy in korten onse Pinas bevragteden. Dese Togt en Koopmanschap behaagde den Gouverneur seer wel / so dat hy my / indien ik hem wilde dienen / mijn vryheid beloofde te geven. Met dit varen op die Kust / verliepen 'er 2. Jaren en een half.

Wat Koophandel hy daar dreef.

Op die tijd quam alhier een Schip uyt Holland; de Koopman op het selve beloofde my heymelijk mede te nemen: maar als sy op hun vertrek stonden / en ik my in het Schip versteken had / wierd ik van Portugijsen op het Schip zijnde verraden / en door de Sergianten van de Stad aan Land gehaald; hier wierd ik aanstonds in de gevangenis geworpen / daar ik met groote ysere bouten 2. Maanden gekluysterd lag / en dagt niet anders als de dood te sullen verwagten / maar eyndelijk wierd ik voor al mijn leven gebannen / na het Fort Massangano, om in die conquesten te dienen; hier leefde ik seer elendig 6. Jaren lang / sonder eenige hoop van oyt wederom de Zee te sien. In dit Fort waren Egyptenaars en Moriskens, die hier insgelijks als ik gebannen waren. Tegen een van hen opende ik mijn hert / en seyde beter te zijn / om onse vryheyt ons leven te wagen / dan dat wy in

Sogt met den Hollands Schip weg te komen, dog word agterhaald.

Gekluysterd.

En gebannen na Massangano.

Aanslag om te ontvlugten.

dese

deſe broetuige plaats langer bleven. De Egyptenaar was 'er ſo genegen toe, als ik ſelfs / en beloofde 10. zijner maaikers te bewegen / om met ons de vlugt te nemen; wy kregen daar op aan ons ſnoer 3. Egyptenaars en 7. Portugijſen. In de volgende nagt / gingen wy met de beſte Kanoe / die wy vonden / de Rivier Coanza affaiken / tot aan het gebied van Mani, Heer van Cabech, die een Heerſchap in het Landſchap van Elamba is / alwaar wy 12. in getal / met onſe muſketten / kruyd en lood aan Land ſtapten / en onſe Kanoe in de grond boorden / op dat niemand ſoude konnen merken / waar wy aan Land gegaan waren; wy ſtookten in het Bos een vuur / waar op wy wat Guineeſche Wepit / die wy van Maſſangano hadden mede gebragt / braadden / om te eeten / alſo wy niet anders hadden. Die geheele nagt gingen wy al voort / gelijk ook den volgenden dag / doch vonden geen water. Maar in de tweede nagt konden wy niet langer voort / en moeſten wortelen van Boomen uyt de aard krabben / daar wy om ons leven te behouden / aan ſoogen. Op den derden dag / vonden wy een ouden Neger, die na Mani-Cabech ging; wy bonden hem zijne handen op den rug / en dwongen hem / om ons op de weg na het Meyr van Caſanſa te brengen. Die geheele dag / in dit ongemeen heete Land gemarcheerd hebbende / quamen wy by de Banſa, of Stad van Mani-Caſanſa, leggende 12. mijlen Landwaard in van de Stad St. Paulo. Hier komende / waren wy genoodſaakt om water te verſoeken / maar het wierd ons geweygerd / dies wy voornamen hen met ons geweer uyt hunne Huyſen te jagen / welk ſy ſiende / riepenſe hun Heer Mani-Caſanſa, die ons water en goede woorden gaf / en verſogt ons die nagt daar te blijven / welk egter maar enkel looshept was / maar wy vertrokken ten eerſten / en namen die nagt onſe ruſt by het Meyr van Caſanſa. Op den vierden dag / quamen wy tegen den avond by een Rivier / die

In't werk geſteld, met 11. andere neffens hem.

Komen in 't Land van Mani-Cabech.

Gebrek van water.

Het nat uyt de wortelen der Boomen geſogen.

Tot Mani-Caſanſa parſſen ſy de Inwoonders om hen water te geven.

Perijkel voor Krokodillen.

ten Noorden van ons lag / daar wy met groot perijkel overquamen / alsoʼer so veel Krokodillen in zijn / dat men aan de kanten derselven / daar se diep is / ter nauwer nood derst komen. Op den

Rivier Dande.

vijfden dag quamen wy des avonds by de Rivier Dande, en gingen so verre Oostwaard aan / tot

Serras, of Bergen van Manibangapp.

dat wy regt tegen over de Serras waren / zijnde de Bergen van Manibangano, so genoemd na een Heer die tegen den Koning van Congo, daar wy dagten na toe te gaan / oorloogde: hier passeerden wy de Rivier / en rusteden een halve nagt. Twee uren van de Rivier af zijnde / quamen ons eenige Negers te gemoed / die ons vraagden waar wy na toe wilden / die wy tot antwoord gaven / na Congo, waar op sy seyden / dat wy niet wel gingen / en dat sy Masicongers waren / en dat ons die weg tot Bambe, daar de Hertog van Bambe lag / brengen wilden. Wy gingen daar op 3. mijlen Oostelijk aan en Landwaard in / tot dat wy eyndelijk merkten op een verkeerden weg te zijn; derhalven wy te rug keerden na het Westen / maar daar vonden wy gewapend Volk / met pijl en boog voor ons staan / en gereed om op ons te

Schermutseling met een Troep Negers.

schieten: maar wy namen voor egter onse weg te voorderen / en deeden 6. musketschooten op hen / waar door'er 4. van hen dood bleven / welk de overige sulken schrik aanjaagde / dat se de vlugt namen / egter volgden sy ons nog 4. of 5. mijlen ver / en quetsten met hunne pijlen 2. van ons geselschap.

Bambe.

Op den volgenden dag quamen wy op de grensen van Bambe, en vervolgden onse weg die gantsen dag. In den laten avond hoorden wy het rupssen

Sy worden op den sevenden dag vervolgd.

van de Zee. Op den sevenden dag in den morgenstond / sagen wy den Kapiteyn van de Stad St. Paulo, met eenige Kupters en een heele troep Negers ons vervolgen. Dit maakte onder ons geselschap geen kleyne verbaasthent / waar op 7. van onse bloo-hertige Portugijsen hen selven onder

Waar door sy op de

de strupken gingen verbergen. Als en de 4. Egyptenaars dagten het te ontloopen / maar sy quamen

men ons ſo na/ dat wy blijde waren in het Bos te wijken; ſo dra nu de Kapiteyn ontrent ons was/ liet hy eenige ſchooten in het Bos doen / waar door wy voort van malkander raakten. vlugt raken, en verſtroyd worden.

Ik dan geheel alleen zijnde / bedagt my ſelven/ dat de Negers, indienſe my in het Bos kreegen / my ſekerlijk ſouden dooden / en denkende by de Portugijſen en Mullatos beter te varen / quam ik aanſtonds uyt het Bos voor den dag / hebbende mijn musket geladen en overgehaald / en waagde mijn leven. Maar de Kapiteyn denkende / dat wy alle 12. nog by malkander waren / riep my toe en ſeyde: Kameraat, ik heb Pardon van den Gouverneur voor u, indien gy u ſelven overgeeft, u ſal geen leet geſchieden, ik hield mijn musket gereed / en antwoorde hem: Ik ben een *Engelsman*, en heb 6. Jaren tot *Maſſangano* in groote armoede gedient; ik ben met 11. *Portugijſen* en *Egyptenaars* daar van daan gekomen, en thans hier alleenig; en wil liever, als dat ik ſoude opgehangen worden, hier onder uwe handen ſterven. Waar op de Kapiteyn my nader bykomende ſeyde: Geef u musket aan een der Soldaten over, en ik beloof u als een Edelman en als een Soldaat, dat gy om u kloekmoedigheyt u leven behouden ſult. Hier op gaf ik mijn musket en my ſelven aan hem over. Aanſtonds liet daar op de Kapitein / alle de Soldaten en Negers na het overige geſelſchap / het geheele Bos doorſoeken / met order / om deſelve 't ſy levendig / 't ſy doot by hem te brengen / welk aanſtonds geſchiedde. Wy wierden te ſamen na de Stad St. Paulo gebragt / alwaar ik met de 3. Egyptenaars 3. Maanden gebangen lag / aan een yſeren halsband en met groote bouten over mijn beenen / daar ik nog eyndelijk uyt raakte. Andr. Battel alleen zijnde, neemd een kloekmoedige reſolutie. Bedingd goede conditie, En geeft ſig over. Word tot St. Paulo gevangen geſet.

Op die tijd ſond juyſt de Gouverneur 400. die uyt Portugal gebannen waren / opwaards na het Land van Elambe. By die gelegenthey / wierd door de Stad uytgeroepen / dat ik voor altoos tot den Oorlog gebannen ſoude zijn; hier op trok ik met En in den Oorlog gebruykt met Bandijten.

met de Bandijten op na Sowonſo, een Heer / die onder den Hertog van Bambe ſtaat / en vervolgens na Samanibanſa, en voorts na Namba Calamba, een groot Heer / die ons wilde tegenſtaan / maar wy ſtaken zijn Stad in brand / waar door hy ſig ons onderwierp / en 3000. Negers, bequaam tot den Oorlog by ons overbragt. Hier van daan trokken wy na Sollancango, een minder Heer / die wel deſperaat tegen ons vogt / maar egter ons moeſt gehoorſamen / en vervolgens na Combrecaianga, daar wy 2. Jaren bleven; hier van daan vielen wy verſcheyden Heeren op het lijf / en bragten ſe onder onſe gehoorſaamheyt. Wy waren thans 15000. ſterk / en marcheerden ſo na Outeiro, of den Berg van Ingombe, doch verbranden eerſt het geheele Ingaſia, het Land van Ingombe, en trokken toen op na de Hooſd-plaats / die een halve dag-reys opwaards lag. De Heer quam met meer als 20000. boogen op ons af / en vernielde veel van ons volk / maar ſo dra wy ons geweer op hen loſten / bleef 'er veel van ſijn volk leggen / waar op hy ten eerſten na den Berg week / en een ſijner Kapiteynen aan onſen Generaal ſond / dien hy liet ſeggen / dat hy ſig daags daar aan ſoude overgeven. Ter beſtemder tijd quam hy in ons Leger / met een grooten omſlag van trommels / petes en pongoes, ſpeeltuygen ſo genoemd / daar hy Koninklijk ontfangen wierd: hy gaf groote vereeringen aan den Generaal / en die met hem den Berg op trokken. Op de hoogte van den Berg is een groote vlakte / daar hy ſijn Hooſd-Plaats had / daar een geſonde Lugt / en een groote ruymte Palm-Boomen / ſuyker-rieden / potato's, en andere wortelen / als ook van Oranjen-Appels en Limoenen was: daar was een Boom / Engeriay genoemd / daar een vrugt van de grootte als een pome-water op waſt / in welke een ſteen is / die een ſeker geneesmiddel is tegen winden / die buykpijn verooraſaken / welk de Portugijſen vreemd voor quam. Daar is ook een ri-

Die vetſcheyden Landen overloopen, en Mani's 't onderbrengen.

Syn 15000. Man ſterk.

Gevegt met den Heer van Ingombe, 20000. Man ſterk.

Die ſig met een groote ſtatie over geeft.

Beſchrijving van den Berg Ingombe.

Remedie voor colijk.

vier

hier van berg water / die op den Berg uptſpringd / en voorbÿ de Stad / of Dick loopt.

Als wy hier 5. dagen geweeſt waeren / trokken wy verder Landwaard in / daar wy 6. weecken lang plonderden en braanden / en na die tijd weder na Ingombe herden / met een menigte van ſlaven / ſchapen / en geyten / en ſeer veel paarl-ſteenen / die 'er voor goed geld gaan / wy Legerden ons ontrent een uure gaans van die playſierige Berg / en bleven 'er 12. Maanden leggen / maar alſo ik in mijn regter been geſchoten was / wierd ik neffens veele Portugijſen en Mulatos om geneſen te worden / na de Stad St. Paulo gebragt.

Plondering van die Landſtreek.

Battel gequetſt word na St. Paulo gebragt.

Naderhand ſond de Gouverneur een Fregat met 60. Soldaten / daar ik een van was / van alles wel voorſien / na de Sunder-Kuſt; wy quamen herwaards tot op de breedte van 12. graden / en vonden 'er een fraaye ſandige Baay: De Inwoonders der Plaats bragten ons hoepen / ſchapen / wepit en boonen / maar wy bleven daar niet / en quamen verders aan de Bahia de Vaccas, of Baay van hoepen / van de Portugijſen Bahia de Torto, of Tooren-Baay / genoemd / om dat 'er een Kilip gelijk als een Tooren is. Hier quamen wy aan de Noord-ſijde van de Kilip / in een ſandige Baay op de Rees / en kogten 'er veel hoepen en ſchapen / die grooter waren als onſe Engelſe, en ſeer ſchoon wooper; wy kogten hier ook een ſoort van ſoet hout / Cacongo genoemd / en veel graagt van de Portugijſen, als ook veel wepit en boonen. De dag wy onſe Back bevragt hadden / ſonden wy deſelve na huys / maar 50. van ons volk bleven 'er aan Land / en wierpen 'er een Fortjen op / dat wy met Paliſſaden beſloten / alſo het volk van deſe Kuſt bals / en niet te vertrouwen is. In de tijd van 17. dagen / hadden wy opgekogt 500. ſtuks vee / en na 10. dagen ſond de Gouverneur 3. Scheepen herwaards / met welke wy weder na de Stad vertrokken.

Tocht na Bahia de Vaccas,

En Koophandel aldaar.

In deſe Baay kommen de Scheepen ſonder gevaar

Bequame Baay aldaar.

baar leggen / en die uyt Ooſt-Indien komen haar ſelven ververſſen / alſo doorgaans de Portugiſe kraaken langs deſe kuſt na S. Paulo komen / en hier haar water en ververſſing innemen. De Ingeſetenen van deſe kuſt worden Endallanbondos genoemd / en hebben geen regeering altoos / welk de reden is / dat men op dit Volk geen ſtaat maken kan / en die'er handeld / wel op zyn hoede zijn moet: het zijn onnooſle en bloo-hertige Menſchen / ſo dat 30. of 40. Man onbeſchroomd het Land mogen in gaan / en heele dziften Vee daar van daan halen. Wy kogten het Vee voor blauwe koralien / een duym lang / die ſy Mopindes noemen / en gaven 15. ſulke koralien voor een koey.

Valsheyt en bloo-hertigheyt der Ingeſetenen.

Koralien goede waar.

Dombe.

Dit Landſchap word Dombe genoemd; in het ſelve is een ry hooge Serras of Bergen / die tot aan de Bergen van Cambambe ſtrekken / en langs de kuſt Zuydelijk ten Weſten leggen. Hier zijn kooper-mijnen / daar ſchoon kooper uyt te halen is / maar ſy halen'er niet meer uyt / als daar ſy ſig mede opſchikken. De Mans-Perſoonen hebben hier een huyd om hun midden hangen / en koralien om den hals / en zijn altijd voorſien met ydere werp-ſpieſſen / pijlen en boogen. Sy leven beeſt-agtig / want ſy hebben Mannen onder hen toegeſteld als Vrouwen / die ſy onder hunne Vrouwen vermengen.

Deſelfs koper-mijnen.

En ſeer ſlordig leven.

Dragt der Vrouwen.

De Vrouwen dragen een koopere ring om haar hals / die ten minſten 15. pond weegd / en om de armen kleyne koopere ringen / die tot den ellenboog hangen; om haar midden-lijf hebben ſy een kleedjen van den Inſandie-Boom, welk niet geweven nog geſponnen is / en om de beenen koopere ringen / die over hare kuyten hangen.

III. AFDEELING.

Ontmoeting der *Gagas*; derſelver Oorlogen, Menſchen-eeting en overlooping van Landen; *Battel* onder de *Gagas* en andere geraakt, en wat hem daar bejegende. Als ook de levens-wijs der *Gagas* of *Jagges*, welk noyt van een Chriſten ſo wel heeft konnen geweten worden, als van hem.

Benguele.

Als wy voor de tweede reys weder deſe Kuſt langs voeren / quamen wy by de Morro, of het rif van Benguele, leggende op 12. graden Zuyder breedte. Hier ſagen wy aan de Zuyd-ſijde van de Rivier Coua een groot Veld vol Menſchen: wy begeerig te weten / wie ſy waren / gingen met onſe Boot na het Land / daar aanſtonds een troep van 500. Menſchen aan de waterkant na ons toe quam / die wy vraagden / wie ſy waren? en kregen tot antwoord / dat ſy waren de Gagas, Jagges, of Gindes, komende van Serra de Lion door Congo, en Ooſt-waard aan trokken / na de groote Stad van Angola, genaamd Dongo. De groote Gaga hun Generaal quam ook na de waterkant / om ons te ſien / alſo hy noyt te voren blanke Menſchen geſien had. Hy vraagde ons / wat wy hier quamen doen? daar wy op antwoorden / dat wy quamen om op die Kuſt Koophandel te dryven; hy dit gehoord hebbende / heetede ons welkom / en ſeyde / wy ſouden met onſe Waaren aan Land komen. So deeden wy / en bevragteden in 7. dagen ons Schip met Slaven / die wy ſo goed koop kogten / dat verſcheydene ons maar eenreaal koſten / en in de Stad St. Paulo wel 12. miſſie-reys waardig waren.

De Rivier Coua.

Daar ſy de Gagas vinden,

En voor-deeligen handel drijven.

Als wy nu dagten te vertreken / wierden wy van den Gaga opgehouden / die onſe Boot verſogt / om zyn Volk over de Rivier Coua te ſetten / alſo hy voor had het Rijk van Benguele, dat aan de Noord-ſijde van de Rivier lag / af te loopen. Wy volgden hem dan na ſyn Leger-plaats / die met

De Gagas willen Benguele overvallen.

Battel moet met de Gagas in 't Leger gaan.

met ſtaken ſeer ordentelijk rond-om beſet was; men beſchafte ons Hupſen / om die nagt ons verblijf te hebben / en in deſelve palm-wijn / koepen / geyten en fruyt.

En deſelve met zijn Boot over de Rivier brengen.

In den morgenſtond eer het dag was / liet de Generaal zijn Gongo ſlaan / ſijnde een Krijgs-Inſtrument / dat een gelijnd maakt gelijk een klok / waar op hy aanſtonds met een lupde ſtem / ten aanhooren van het geheele Leger uytriep / dat hy die van Benguele wilde gaan overvallen / welk hy deed met een wakkerheyt en ernſt / die men onder die Heydenſche Menſchen niet ſoude verwagt hebben. Hier op waren ſy alle in 't geweer / en trokken na de kant van de Rivier / daar hy eenige Baartuygen beſteld had; daar gekomen ſijnde / moeſt de Generaal het volk te rug ſlaan / alſo elk de eerſte wilde zijn. Sy bragten 80. Man teffens over / en weerden de vyanden met onſe musketten af / en bragten haar dus aan de overſijde.

De Benguelers worden overvallen.

Hier ſijnde gaf de Generaal order alle de trommels / Taveles, Petes, Pongos en alle de Goylogs Muſicale Inſtrumenten te laten hooren / en op de vyanden aan te vallen / welk dan een bloedigen dag voor de Benguelers maakten; want die namen aanſtonds de vlugt / waar voor dan ſeer veele om hals raakten / en andere / ſo Mannen / als vrouwen / en Kinderen gevangen genomen wierden. De Vyling Hombiangymbe, Regent van dit Land bleef dood / neffens meer dan 100. ſijner voornaamſte Heeren / welker hoofden voor de voeten van den Gagas gebragt wierden. Het was vreemd om te ſien / hoe men de gevangene Mannen / vrouwen en Kinderen / en voorts de doode Lighamen in bragt om te eeten / alſo deſe Gagas de grootſte Canibalen en Menſchen-eeters zijn van de geheele Weereld / en Menſchen vleeſch eeten / hoewel ſy in dit Land overvloed van vee hebben.

Hebben een groote nederlaag.

De Gagas zijn Menſchen-eeters.

Sy ſloegen ſig in dit Land neder / en maakten alles

alles tot hunt. Wy dreven 5. Maanden lang Koophandel met dese Gagas, daar wy groote winst by deeden: maar sy waren met dit Land van Benguele, hoewel hen daar byna niets ontbrak / niet vergenoegd. Sy hadden hier de ruymte van vee en weyt / en veele andere levensmiddelen / alleenlijk ontbrak hen wijn / alsoo in dese Landstreek geen Palm of Kokos-boomen zijn. De Gagas onvernoegd met Benguele.

Na verloop van die 5. Maanden / trokken sy verder op na het Landschap Bambala, leggende 5. dagen Reysens Landwaards in / daar een groot Heer Calicànsaniba woond. In die 5. Maanden deeden wy 3. Reysen na St. Paul, maar als wy door de vierde Reys weder quamen / vonden wy de Gagas daar niet meer; wy niet geern sonder Koopmanschap willende te rug keeren / namen voor hen Landwaard in te volgen en op te soeken; met dat oogmerk bragten wy 50. Man aan Land / en lieten ons Schip in de Baay van Benguele blijven / om ons weder in te wagten. Twee dagen Landwaard in gemarcheerd hebbende / quamen wy by een groot Heer / Mofarigosat genoemd: by de eerste Plaats van sijn Land komende / vonden wy deselve t'eenemaal verbrand / alsoo de Gagas daar door trekkende / die geplonderd en verwoest hadden / wy sonden na gemelden Heer een Neger, dien wy van de Gagas gekogt / en by ons hadden / met order om te seggen / dat hy een van des Grooten Gagas volk / en agtergelaten was / om ons na derselver Legerplaats te brengen: die Heer nu sende wel / uyt vrees voor den Grooten Gaga, dat wy daar wellekom waren / maar hy stelde ons uyt / om te laten voort treklken / tot dat de Gagas geheel uyt zijn Land vertrokken waren; waar van hy so dra niet verseekerd was / of hy begon tegen ons te harrewarren / en wilde ons niet laten uyt zijn Land vertrekken / voor dat wy met hem eens ten Oorlog souden opgetrokken zijn geweest / alsoo hy door ons gesterkt een groote Magt meende te hebben / want men Trekken na Bambala.

Battel soeks met 50. Man deselve op.

Mofarigosat houd haar op.

So dat sy met hem een Veldtogt moesten doen.

men had hier noopt witte/ of blanke Menſchen/ nog ſchiet-geweer geſien. Dus waren wy genoodſaakt met hem op te trekken / en quamen / alle ſyne Vyanden hebbende t'onder gebragt / weder in ſyn Stad; hier op verſogten wy te mogen vertrekken / maar hy wilde het ons niet toeſtaan / ten ware wy hem wilden beloven weder te komen/ en een Blanken van ons by hem in Gijſeling lieten.

En een van hen by hem in Gijſeling laten.

De Portugijſen en Mulatos verlangende om hier van daan te raken / beſloten het lot te trekken / wie daar ſoude blyven / maar veele van hen wilden daar toe niet verſtaan ; dog wierden daar in te ſamen eens / dat het raadſamer was my / om dat ik een Engelsman was / daar te laten als een van hen / en dwongen my om daar te blyven; ſy gaven my een musket / kruyt en loot / en beloofden den Heer Moſarigoſat binnen 2. Maanden weder te komen / 100. Man hem tot voorſetting ſyner Oorlogen mede te brengen / en met hem verder te handelen / maar ſy hadden niet anders voor / als dat ſy maar ſogten weg te komen/ alſo ſy vreeſden alle van hem gevangen te ſullen worden. Ik bleef dan by dien Heer / tot dat die 2. Maanden voorby waren / na welke tyd ik niet wel getracteerd wierd / alſo de Portugijſen volgens hun belofte niet op quamen. De voornaamſte van de Stad wilden / dat ik ſoude gedood worden / kleeden my naakt uyt / en maakten gereetſchap om my te onthoofden / maar de Heer van de Stad gaf order / om ſulks nog wat uyt te ſtellen / in verwagting dat de Portugijſen nog mogten komen en hun beloften voldoen. Als ik nu weder op myne voeten was / ging ik van de eene Plaats tot de ander / ſo verre als het onder het gebied van dien Heer was / en / alſo ik onder hen blyvende / voor myn leven bang was / nam ik de vlugt / om na de Legerplaats van den Gagas te komen.

Welk Battels beurt wierd.

Om na 2. Maanden geloſt te worden.

Welk niet geſchiedende, wilde men Battel onthoofden. Dog word verbeeden.

Als ik nu de geheele nagt gegaan had / quam ik

ik des anderen daags by een groote Plaats Cashil genaamd / leggende in een seer digt geboomte: hier wierd ik by den Heer Cashil gebragt / daar al het Volk der Plaats / so jong als oud / my met verwondering quamen sien / also men daar noopt een wit/of blank Mensch gesien had. Hier waren sommige van Gagas Volk / die ik met blijdschap gewaar wierd / en die my bragten tot Calicansamba, daar hun Leger lag.

En vlugt na 't Leger van Gagas.

Dese Plaats van den Heer Cashil is byn groot/ en sodanig met Elicondie, Ceder en Palm-boomen beset / dat de straten daar donker van zijn. In 't midden van dese Stad staat een Beeld / so groot als een Mensch / 12. voeten hoog van de aarde; rondom het selve is in de grond ingelegd een yboire Cirkel / waar op veele bekkeneelen leggen van Menschen / die in den Oorlog gedood zijn / en hier aan dit Beeld opgeoffert worden. Sy plengen voor desselfs voeten palm-wijn / dooden dan gepten / en gieten'er derselver bloed uyt. Dit Beeld word Quesango genoemd; het Volk geeft veel geloof aan het selve / sweerd'er by / en geloofd / dat hun siekte van Quesango's misnoegen veroorsaakt word. In verschepden andere plaatsen der Stad / waren ook kleyne Beeldjens / die insgelijks met Olyfants tanden omset waren. De straten waren hier seer net met palm-rieden afgeset; de Huysen rond gelijk een bye-korf / en van binnen met fijne seer net gewrogte matten behangen. Aan de Suyd-sijde van de Stad was noch een Mokiso, of Beeld / welk met meer dan 3. tonnen vol Olyfants tanden beset was.

Komt tot Cashil, welk beschreven word.

Gelijk ook het Beeld Quesango.

Wat agting men daar voor had.

Olyfants tanden rondom hunne Beelden.

Van dit Cashil ging ik met de Gagas 2. dagen verder Landwaard in / en quam tot Calicansamba, daar hun Leger lag / alwaar ik wellekom was. Ik nam voor onder dese Menschen-eeters te blyven / in die hoop / dat sy weder so verre na het Westen souden trekken / dat men de Zee konde sien / en ik door het een of ander Schip soude konnen ontkomen.

Battel komt by de Gagas.

Hoe die leefde.

Deſe Gagas bleven hier 4. Maanden / en hadden overvloed van allerley Vee / hoorn / wijn en olij ; ſy deeden niet als vreugde bedrijven / met danſſen / drinken / en welk droevigſt om te ſien was / eeten van Menſchen vleeſ. Ten eynde van die 4. Maanden / trokken ſy voort na de Serras, of Bergen van Cashindcabar, die ſeer hoog zijn / en in welke groote koper-mijnen zijn ; onderwegen plonderden ſy alles wat ſy vonden. Hier van daan gingen ſy na de Rivier Longa, en ſloegen ſig aan de overſijde van deſelve neder tot Calango, daar ſy 5. of 6. Maanden bleven. Vervolgens trokken wy op / en quamen in de Provincie van Tondo, by de Rivier Gouza, en marcheerden voorby deſſelfs Suyd-ſijde na een Heer / genoemd Makellacolongo, niet verre van de groote Stad Dongo. Hier paſſeerden wy over ſeer hooge Bergen / daar het heel koud was.

Koper-mijnen in de Serras van Cashindcabar.

Calango.

Tondo.

Makellacolongo.

Hooge koude Bergen.

Seſtien Maanden onder deſe Canibalen geweeſt ſynde / trokken ſy weder na het Weſten / en quamen langs de Rivier Gouza of Gunza, na een Heer / genaamd Shillambanſa, die de Oom was van den Koning van Angola. Wy ſtaken deſſelfs Hoofdſtad in brand / die op hunne wijs by koſtelijk gebouwd was ; het was een vermakelijke en vrugtbare Plaats / wy vonden hier een menigte van wilde Pauwen / die gelijk andere Vogels op en van de boomen vloogen. De oude Heer Shillambanſa was begraven in 't midden van de Stad / daar 100. tamme Pauwen op zijn graf onderhouden wierden / die hy gegeven had aan zijn Mokeſo, en wierden genoemd Angello Mokeſo, dat is / des Beelds of Duyvels Vogels / en voor Heylig gehouden. In dit graf lag ſeer veel koper / linnen en veele andere dingen / volgens gewoonte van dat Land.

De Rivier Gouza, Shillambanſa's Plaats verbrand.

100. Pauwen op deſſelfs graf.

Hier van daan trokken wy Weſt-waard aan langs de Rivier Coanza, en quamen regt tegen over de Serras, of Bergen van Cambambe, of Serras de Prata. Hier is een groote water-val / die

die ſtepl nederwaards valt / en een gerups maakt / dat men 30. mijlen ver hooren kan. Ongemeene waterval.

Vervolgens quamen wy in het Landſchap van Caſama, by een groot Heer / genoemd Langere; deſe ſtaat onder de gehoorſaamheyt van den Grooten Gaga, en bragt ons by een Heer / Caſoch genoemd / die een groot krijgsman is / en ontrent voor 7. jaren de Portugijſen had overvallen / daar hy 'er 800. van had dood geſlagen / niet nog 40000. Negers, die by de Portugijſen waren. Caſoch een groot Krijgsman.

Deſe Heer had de courage / om den Gagas tegen te ſtaan / en hield op den eerſten dag een groote batalje met hen / doch kreeg de overwinning niet; dies wy een ſchans van boomen opwierpen / waar in wy ons verſchanſten / en nog 4. Maanden met hen Oorloogden. Gevegt met hem en de Gagas.

Ik was by den Grooten Gaga, om dat ik met mijn muſket veele Negers dood ſchoot / in ſulken aanſien / dat hy my alles toeſtond wat ik van hem begeerde / en in 't Veld gaande / ſijn Volk order gaf om voor my te zorgen / gelyk ſy my dan meermaals weg droegen / en mijn leven behielden. Battel by Gaga geagt.

Wy waren thans maar 3. dagen Krysens van Maſſangano, daar reeds te voren van geſprooken is / alwaar de Portugijſen een Fort hebben: en ſogt gelegenthey / om weder by de Portugijſen te komen / die ik ook kreeg door een Koopman van Negers, die in 't Leger Slaven quam koopen. Soekt weder onder de Portugijſen te komen.

In het Leger van de Gagas waren 12. Hoofd-Officieren / of Kapiteynen. De eerſte derſelve was Imbe Calandola hun Generaal / een Man van groote courage / maar hy voerd alles in den Oorlog door tover-konſt uyt / en vraagd den Duyvel om raad in alle ſijne uytvoeringen; hy doet doorgaans Offerhande aan den Duyvel / en weet veeltijds te ſeggen wat hem ſal overkomen / en ſteld vaſt / dat hy niet binnen den Oorlog ſterven ſal. By hen zijn wel geen Afgods-Beelden / maar hy gebruykt ſekere plegtigheden. Hy houd ſtrenge De Generaal der Gagas hoe zijn ſaken uytvoerd.

De bloobertige worden door hem gedood, en aan de andere te eeten gegeven.

ozder onder zijn Soldaten / en laat alle die bloohertig zijn / en hun rug na den vpand keeren / aanſtonds dood ſlaan / en geeft hunne Lighamen den anderen te eeten. Elke avond voerd hp een gepaſte krijgs-aanſpraak op een hooge ſtellagie / welk het volk geweldig aanmoedigd.

Fatſoen van, en ordre in hun Legerplaats.

Als dit volk ergens hun Leger nederſlaat / al is het maar vooz eene nagt / maken ſp aanſtonds een Fozt / met ſulken hout of boomen als ſp vinden; een gedeelte van hen halit de boomen en talliken / en een ander gedeelte dzaagd deſelve aan / en maakt 'er een ronde Cirkel / of omtrek van / met 12. openingen of poozten; elk van deſelve wozd dooz een kapiteyn bewaard / in 't midden van dit Fozt is het hups van den Generaal / dat rondom afgeſet is / en van ſchildwagten vooz alle deuren bewaakt wozd. Hunne hupſen maken ſp digt aan malkander / en bupten de deuren hebben ſp hunne boogen / pijlen en werp-ſpieſſen ſtaan; ſo dza 'er alarm gemaakt wozd / loopt elk ten eerſten na bupten. Bp elke poozt wozd goede nagtwagt gehouden / en op de trommels en anderſins geſpeeld.

Een Rivier daar Goud is.

Deſe Gagas ſeyden ons / dat ten Suyden van de Baay des Vaccas een Rivier is / daar veel gout in gevonden wozd / en alſo men daar veel korlen gout op het ſand / dat by regen tijden na beneden ſalit / vinden kan. Jmmers wy vonden van dit gout aan de ſteelen hunner bijlen / die doozgaans met koper ingelegd zijn; want ſp noemen dat ook koper / en houden het een ſo koſtelijk als het ander.

Deſe Gagas hebben geen vermaak in Landen / daar geen ruymte van palm-boomen is / alſo ſp ongemeen geſteld zijn op de wijn van den palmboom en deſſelfs vzugt / die goed is om te eeten en olp van te maken: maar ſp trekken 'er de wijn geheel op een andere wijs upt / als de Imbondos: want daar de palm-boomen 6. of 7. vadem hoog zijn / en geen bladeren als in den top hebben / klim-

Hoe de wijn uyt de palm-boomen getrokken word.

klimmen deſe Imbondos tot den top derſelven / en halen daar / ſonder den boom te beſchadigen / de wijn upt het bovenſte van den boom in een vleſ; maar deſe Gagas hakken de palm-boomen aan de grond af / en 't loopt dan nog 10. dagen aan / eer daar wijn upt komt; op den tienden dag maken ſy een vierkantige opening / aan de top en het hert van den boom / daar ſy elke avond en morgen t' elkens een pint upt halen / ſo dat elke boom 2. quarten / of pinten daags geeft / welk 26. dagen duurd / en dan ophoud. So dra ſy dan ſig ergens nederſlaan / kappen ſy ſo veel palm-boomen af / als ſy denken wijn voor een maand van noden te hebben / en daarna weder ſo veel andere / ſo dat ſy binnen korten alle de boomen van het Land vernielen. Van de Imbondos. En hoe van de Gagas.

Sy blijven niet langer op eene plaats / als dat ſy 'er levens-middelen halen konnen. In den oogſtrijd Legeren ſy ſig op de vrugtbaarſte plaats / die ſy konnen vinden / maapen der vpanden koorn / en nemen derſelver beeſten weg: want ſy ſaijen nog planten niet / en fokken geen vee / als 't geen ſy by den Oorlog van de vpanden nemen.

Als ſy in een Land komen / dat ſterk is / welk ſy op den eerſten dag niet konnen overloopen / dan maakt hun Generaal ten eerſten ſijn Fort / als boven beſchreven / en blijft ſomtijts een maand of twee ſtil leggen / want / ſegd hy / het is voor de ingeſetenen geen minder Oorlog hem in hun Land te moeten ſien / als of hy alle dagen met hen vogt; ſo dat de ingeſetenen veeltijts op dat Fort een aanval doen / daar dan de Gagas hen ſelven verdedigen / en 2. of 3. dagen de vpanden tegenſtaan. Hun manier van Oorlogen.

Maar als de Generaal de vpanden denkt aan te vallen / ſend hy by nagt ontrent 1000. Man upt / die een mijl ver van het Fort op een bedekte plaats gaan leggen / en in den morgenſtond trekt de groote Gaga met al ſijn volk upt het Fort / en maakt den ſchijn van de ſtad te willen overvallen; als nu daar op de ſtedelingen tot bevrijding van hun En Krijgslist.

Land uyt trekken en het Foyt naderen / en tuffen beyden zijn / geeft de Generaal de leus met het ſlaan der trommels / waar op dan de bedekte part uytkomt / en dus worden de vyanden van weder ſijden ſo omcingeld / dat 'er weynige van ontkomen / en het geheele Land met eenen afgeloopen.

Des Generaals kleeding. De groote Gaga Calandola draagd ſeer lang hayr / dat met knoopen vol van Bamba's ſchelpen / die 'er van hoogen prijs zijn / opgemaakt is ; om ſijn hals heeft hy een kraag van Maſoes , ſijnde een ſoort van ſchelpen / die op die kuſt gevonden / en by hen voor de waarde van 20. ſchellingen het ſtuk verkogt worden. Om ſijn middel heeft hy een ſnoer met Landes , ſijnde koralien van ſtruys-vogels eyeren / en een palme-kleed / dat ſo fijn is als ſijde.

En toeſtel van zijn Lighaam. Sijn Lighaam is op een ſonderlinge wijs geſneden en gekorven / en word alle dagen met Menſchen vet beſtreken. Voor zijn neus heeft hy een ſtuk koper / dat 2. duymen lang is / en een diergelijke in ſijne ooren. Over ſijn geheele lijf is hy met rood en wit geſchilderd.

Hy heeft veel wijven. Hy heeft 20. of 30. wyven / die hem by zijn uytgaan volgen ; een

Hoe die hem dienen. derſelven draagd zijn boog en pijlen / en 4. andere dragen hem zijne drinkbekers agter na / en als hy drinkt / knielen ſy alle neder / klappen met hare handen en ſingen.

Opſchik der vrouwen. Hunne vrouwen dragen haar hayr met hooge tupten / die vol Bamba's ſchelpen hangen / en zijn

Laten ſig 4. tanden uyttrekken. beſtreken met civet. Sy trekken 4. harer tanden uyt 2. boven en 2. onder in haar mond / om fraay te zijn ; die dat niet doen / worden met de nek aangeſien / en niemand wil met haar eeten of drinken. Om den hals hebben ſy een menigte van koralien / als ook om hare armen en beenen / en midden om haar lijf een ſijden kleed.

Hare kinderen worden ten eerſten gedood. Deſe vrouwen zijn ſeer vrugtbaar / maar hebben geen genot van hare kinderen / want ſo dra een vrouw verloſt is / word het kind weggenomen en begraven / ſo dat 'er onder al dit volk niet een

van

van hunne eygene kinderen aangequeekt wozd/ maar als sy een stad innemen / sparen sy de jongens en meysjens van 13. of 14. jaren / en voeden die op als hunne eygen kinderen / doch de mannen en vrouwen slaan sy dood / en eetense op. De jongens voeden sy tot den Oozlog op / en doen om derselver hals een band / die sy tot hun schande moeten dzagen / tot dat sy sig toonen Mannen te zijn / en een hoofd van den vyand by den Generaal bzengen / want dat doende wozden sy vooz bzye luyden erkend / en krijgen den naam van Gonso of Soldaat. Dit nu maakt hen moedig / also elk soekt vzy / en vooz een Man gehouden te wozden / en dus gzoepd hun getal dagelijks aan. In hun geheele Leger / ont 16000. en somtijts meerder Menschen bestaande / waren maar 12. oozspzonkelijke Gagas, hunne Kapitepnen / en 14. of 15. vzouwen / want het meer dan 50. jaren geleden is / dat sy van Serra de Lion, hun gebooz-te-plaats / sijn uptgetrokken.

En die van vyanden voor de hunne opgevoed.

Die 't hoofd van een vyand brengende, voor vrye luyden erkent worden.

De Gagas waren voor 50. jaren van Sierra Liona gekomen.

Als de gzoote Gaga Calandola iets tegen de ingesetenen van eenig Landschap wil ondernemen / doet hy een Offerhande aan den Duyvel / welk hy begind in den mozgenstond eer de Son opgaat. Hy sit op een stoel / en heeft aan beyde sijden van hem een waarsegger staan; rond-om hem staan 40. of 50. vzouws-persoonen / hebbende in elke hand de staart van een Zevera, of Zebra, sijnde een wild paard / daar sy mede onnspzingen en singen. Agter dese is een gzoot getal petes, pongos en trommels / die gedurig gehoozd wozden. In 't midden van hen is een gzoot vuur / en op het selve een aarden pot met wit poeder / waar mede de Wicchelaars hem onder veele ceremonien en tover-woozden aan sijn voozhoofd / de slaap / over sijn bozst en buyk bestrijken. Dit duurd tot den ondergang van de Son toe: daar op bzengen de waarseggers sijn Casengala, een geweer gelijk als een bijl / welk sy hem in handen geven / en gebieden hem moedig en dapper tegen sijn vyanden te

Offerhande aan den Duyvel.

Met een ſchrikkelijke wreedheid.

ſijn / alſo ſijn Mokiſo met hem is ; men brengd daar een jongen / die hy aanſtonds dood / en vervolgens nog 4. Mans-perſoonen / waar van hy 'er aanſtonts 2. onthoofd / en de 2. andere buyten het Fort gebied te dooden.

De Waarſeggers geboden / dat ik 'er moeſt van daan gaan / om dat ik een Chriſten was / en ſeyde / dat de Duyvel hen anders niet vertoonen ſoude. Men liet ook op die ſelve tijd dooden 5. hoeyen in het Fort / en 5. daar buyten / als ook ſo veel geyten en honden / welker bloed in het vuur geſpreyd / en vleeſch met groote blijdſchap gegeten wierd. Hoedanige plegtigheden meermaals ook van de andere Hooſd-Officieren des Legers gebruykt wierden.

Hoe ſy hunne dooden begraven.

Als ſy een dooden begraven / maken ſy een kuyl in de grond / en een ſtoel daar in. De doode is gewaſſen / ſijn haar opgeſchikt / en het lighaam met welriekende poeders beſtreken ; hy is bekleed met ſijn beſte kleederen / en word van 2. Mannen na ſijn graf gedragen / en in ſijn ſtoel geſet / als of hy noch leefde. Twee ſijner vrouwen worden by hem geſet / en dan word de kuyl toegemaakt. Als ingeſetenen van dat Land ſterven / worden ſy op deſelve wijs begraven / en neffens hen het meeſte van hun goed / daar dan alle maand de naaſte vrienden van den overledenen op het graf komen huylen en klaag-liederen ſingen / welk 3. dagen duurd / en verſcheyden geyten dooden / welker bloed ſy neffens palm-wijn op het graf uytgieten ; dit word onderhouden ſo lang yemand van de naaſte vrienden leeft. Die geen na-beſtaande vrienden hebben / rekenen ſig ongelukkig / om dat niemand hen na hun dood betreuren ſal.

Huylers komen alle maanden op het graf.

Sy ſijn afkeerig van ſicken.

Sy ſijn vriendelijk en gedienſtig tegen elkander by geſondheyt / maar in ſiekte ſijn ſy afkeerig van elkander / en ſchuuwen deſelve.

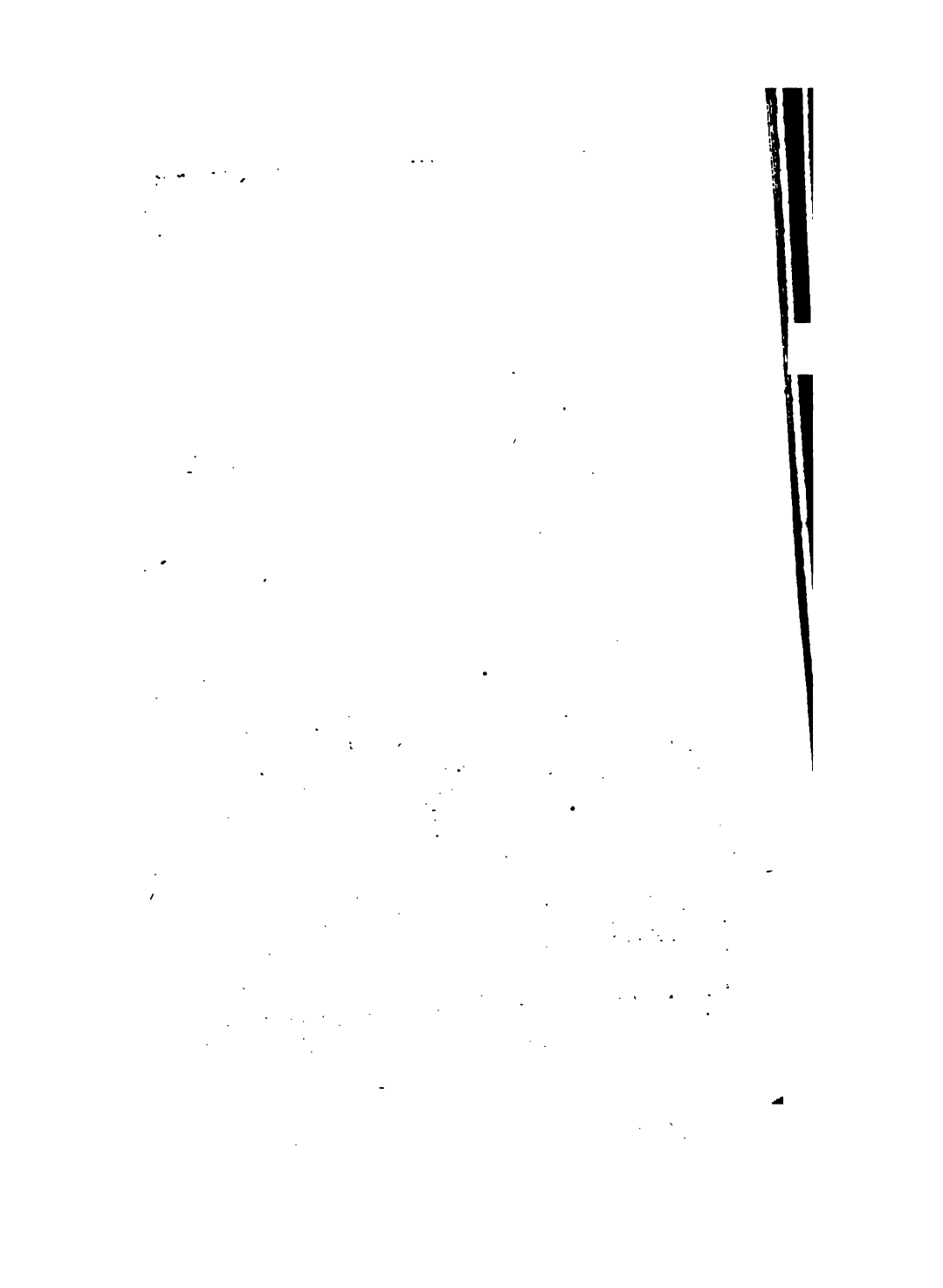

Derwaards word ook Battel geſonden.

Hier bleef de Gouverneur 10. dagen leggen / en ſond een Pinas na Maſſangano, om de beſte Manſchap / die aldaar was / te gaan halen / waar op de Kapiteyn van het Kaſteel 100. Soldaten afſond / daar ik 'er een van was; by den Gouverneur komende / wierd ik van hem Sergiant onder een Compagnie Portugijſen gemaakt. Wy namen onſe weg na Machimba, en van daar na Cavo en voorts na Malombe, een groot Heer; hier bleven wy 4. dagen / en daar quamen veele Heeren ſig aan ons onderwerpen. Voorts trokken wy op / en quamen by een magtig Heer / Angoykayongo genoemd / die om ſijn Land te bewaren 60000. man te ſamen bragt / maar te kort ſchoot / alſo wy hem verſloegen / en een groote ſlagting onder hen maakten; alle de vrouwen en kinderen / die 'er gebonden wierden / namen wy gevangen / en ſloegen ons in ſijn Hooft-Plaats neder / alſo het een ſeer vermakelijke Plaats / en wel van vee en leevens-middelen voorſien was. Agt dagen hier geweeſt ſijnde / wierd de Gouverneur ſiek en ſtierf / ſtellende / al vorens tot voortſetting van 't onderneemene een Kapiteyn in ſijn plaats.

Die Sergiant onder de Portugijſen word.

Overwinnen een Heer met 60000. Man.

De Gouverneur ſterft.

Na dat wy nu 2. maanden in het Land van Angoykayongo geweeſt waren / namen wy onſe weg na Cambambe, dat 'er maar 3. dag-reyſen van daan was / en quamen regt over den Berg Serra de Prata, daar wy over de Rivier Coanza gingen / het Land over liepen / en digt by de Rivier een Fort maakten. Hier diende ik de tijd van 2. jaren. De ſilver-mijnen wierden wel ontdekt / maar de Portugijſen hebben 'er niet veel luſt toe / alſo 'er niet veel ſilver in gevonden word. Deſe nieuwe Gouverneur was wreed en ſeer fors over ſijn Soldaten / ſo dat alle die te voren vry willig gekomen waren hem verlieten / welk dan hem belettede iets verder te konnen uytvoeren.

Hun togt na de ſilver-mijnen.

Die ſy vinden.

Op die ſelve tijd kregen de Jeſuyten tijding / dat de Koningin van Engeland overleden was / en dat Koning Jacobus Vyde met Spanjen gemaakt had; waar

Tyding van de doot van Koningin Eliſabeth.

waar op ik van den Gouverneur verlof verſogt / om na mijn Vaderland te gaan / welk hy my toeſtond. Ik keerde dan met hem en ſijn gevolg weder na de ſtad St. Paulo; maar hy liet in het Fort Cambambe 500. Soldaten tot beſetting / die het als nog inhouden. Dus klepſde ik hier van daan met een Portugijs Koopman na de Provintie van Bamba, en van daar na de Outeiro, of de ſtad / op een Berg van Congo, en vervolgens na Gongon en Batta, daar wy onſe Koopmanſchappen verkogten / en quam 6. maanden daar na weder in de ſtad / daar ik dan voornam met een Schip na Spanjen te varen / en ſo na mijn Vaderland te keeren; maar de Gouverneur hield ſijn woord weder in / en gaf my order / om my gereed te maken en over 2. dagen weder na de gemelde geconqueſteerde Landen te gaan. Deez Gouverneur nu had reeds ſijne 3. jaren upt gedient / en de ingeſetenen verwagteden van dag tot dag een anderen upt Portugal, welk my bevoog voor 10. of 12. dagen aan kant te gaan / in meening / om ſo dra 'er een ander Gouverneur gekomen was / weder in de ſtad te keeren / alſo elke Gouverneur by ſijn aankomſt alle / die aan kant ſijn / met belofte van pardon laat inroepen.

en Vrede tuſſen Engeland en Spanjen.

Battel krijgsverlof om na ſijn Vaderland te trekken.

Kome weder tot St. Paulo.

Daar hem de Gouverneur niet wil laten vertrekken.

Ik ging dan nog op die ſelven dag in den avond upt de ſtad met 2. Neger-jongens / die ik in mijn dienſt had; deſe droegen mijn muſket 6. pont krupt en 100. kogels / met de levens-middelen / die ik ſo op een ſpring konde bekomen. In den morgenſtond was ik reets ontrent 20. mijlen van de ſtad by de Rivier Bengo, daar ik na verblijf van eenige dagen over ging / en vervolgens by de Rivier Dande, die Noord-waard aan legd / om daar beter te hooren / wat men in de ſtad ſepde / alſo dit aan de breede weg van Congo was; dus ging een mijner Negers de voorby klepſende vragen / en vragt my beſcheyd te rug / dat 'er dit jaar geen nieuw Gouverneur komen ſoude. Ik nam derhalven beraad / of ik weder na de ſtad keeren / en / alſo reeds meer

Neemt de vlugt met 2. Negerjongens.

Rivieren Bengo en Dande.

als

IV. AFDEELING.

Hy komt weder by de *Portugijſen*; overloopt met deſelve verſcheyden Landſchappen; bedriegd en ontvlugt hen, en leeft eenige maanden in de boſſen. Hy maakt een wonderlijke Boot, en komt tot *Longo*.

Van de Gagas, gelijk reeds begonnen heb te ſeggen / geſcheyden ſijnde / quam ik tot Maſſangano, daar de Portugijſen een beſetting van Soldaten hebben. Daar was thans een nieuw Gouverneur / genoemd Sinjoor Johan Contínha; die order had ſig Meeſter van de mijnen of bergen van Cambamba te maken; om dat te konnen uytvoeren / had de Koning van Spanjen hem voor 7. jaren den tol gegeven / die van alle de Slaven en goederen / van daar na Weſt-Indien, Braſilien of elders heyen verſonden / getrokken wierd / doch onder beding / dat hy 3. ſterkten ſoude bouwen / een tot Demba, daar de ſout-groeven / of mijnen ſijn; een tweede in Cambamba, daar de Silver-mijnen ſijn / en de derde tot Bahia das Vaccas, of de Koey-Baay. Deſe Edelman was in de eerſte tijd van ſijn Regeering ſo mildadig / dat men door geheel Congo van hem wiſt te ſpreeken / en veele Mulatos en Negers hun dienſt hem gewillig quamen aanbieden. Ontrent 6. maanden daar geweeſt ſijnde / trok hy op na de Outaba van Tombe, daar hy ſijne Soldaten in Scheepen de Rivier Conſa of Coanza liet opvaren / en by de Outaba van Songo, 60. mylen van de Zee aan Land ſettede. Deſen Heer Songo is naaſt gelegen by Demba, daar de ſout-mijnen ſijn; daar is ſulken overvloed van ſout / dat het meeſte Land niet als volkomen klaar ſout is / ſonder dat'er eenige aard of vuyligheyt onder vermengd is; op de diepten van ontrent 3. voeten is het niet anders als of het ys was; men hakt het op de lengte van een el of wat meer uyt / en verkoerd het Landwaard in / daar men 'er alles voor koopen kan.

Battel komt weder tot Maſſangano.

De Gouverneur heeft order, om ſig meeſter van de mijnen te maken.

Hy trekt tot dien eynde op, na Dembra, daar de ſout-mijnen ſijn.

De Rivier Caye.

Vier mijlen van Cacongo is de Rivier Caye, of Longo Levyes, en aldaar een van de vier Hoofdplaatsen of Heerlijkheden van Longo; naast daar aan volgd de Angra, of de Golf van Almadias; in die Golf of Baay sijn seer veel Kanoes en visschers / alsoo de Zee daar stiller / dan op de geheele Kust is. Noch 2. mijlen verder na het Noorden is Porto Longo, een sandige Baay / daar een Schip een musketschoot van het Land op 4. of 5. vademen veylig leggen kan.

De Golf van Almadias.

De Haven.

En stad Longo.

De stad Mani Longo legd 3. mijlen Landwaard in op een groote vlakte: deselve is vol palm-en plantaan-boomen / en heeft een vaarse lugt; de hupsen sijn hier gebouwd onder de boomen; de straten sijn 'er ruym en lang / en worden altijd schoon geveegd. De Koning heeft sijne Hupsen of Hoven aan de West-sijde van de stad / en voor het selve is een pleyn / daar hy / sig wolijk makende of krijgs-saken verhandelende / gewoon is te sitten; tegen over dat pleyn is een straat / die groot / wijd en ontrent een musket-schoot daar van daan is / alwaar alle dagen een groote markt-dag / die ten 12. uuren begind / gehouden / en Koopmanschap gedreven word / met het verhandelen van allerley soort van palm-booms-kleedingen / en allerhande levens-middelen / als vleesch / visch / hoenders / wijn / olye en hoorn. Men heeft hier ook schoon Log-hout / de wortel van een boom van die naam / welk het beste is / en van hen tot het verwen gebruykt word / als ook kopere Molangos, en seer veel Olyfants-tanden / maar die worden op die markt niet verkogt.

Beschrijving van deselve.

Statie des Konings.

De Koning heeft 10. groote hupsen / maar waar hy is kan men niet seker weten / als wanneer hy sig op de namiddag vertoond / daar hy dan 't een en dan 't ander hups toe neemd. Sijn hups is wy lang / en komt tegen 12. uuren vol Edellieden / die alle op de gront op een tapijt nedersitten / en daar tot mindernagt toe blijven. De laatste Koning Gembe plegt noopt over dag / maar altijt

maar op ik van den Gouverneur verlof verſogt / om na mijn Vaderland te gaan / welk hy my toeſtond. Ik keerde dan met hem en ſijn gevolg weder na de ſtad St. Paulo; maar hy liet in het Fort Cambambe 500. Soldaten tot beſetting / die het als nog inhouden. Dus ſtepfde ik hier van daan met een Portugijs Koopman na de Provintie van Bamba, en van daar na de Outeiro, of de ſtad / op een Berg van Congo, en vervolgens na Gongon en Batta, daar wy onſe Koopmanſchappen verkogten / en quam 6. maanden daar na weder in de ſtad / daar ik dan voornam met een Schip na Spanjen te varen / en ſo na mijn Vaderland te keeren; maar de Gouverneur hield ſijn woord weder in / en gaf my order / om my gereed te maken en over 2. dagen weder na de gemelde geconquesteerde Landen te gaan. Deez Gouverneur nu had reeds ſijne 3. jaren upt gedient / en de ingeſetenen verwagteden van dag tot dag een anderen upt Portugal, welk my bewoog voor 10. of 12. dagen aan kant te gaan / in meening / om ſo dra 'er een ander Gouverneur gekomen was / weder in de ſtad te keeren / alſo elke Gouverneur by ſijn aankomſt alle / die aan kant ſijn / met belofte van pardon laat invoegen.

en Vrede tuſſen Engeland en Spanjen.

Battel krijgt verlof om na ſijn Vaderland te trekken.

Kome weder tot St. Paulo.

Daar heer de Gouverneur niet wil laten vertrekken.

Ik ging dan nog op die ſelven dag in den avond upt de ſtad met 2. Neger-jongens / die ik in mijn dienſt had; deſe droegen mijn muſket 6. pont krupt en 100. kogels / met de levens-middelen / die ik ſo op een ſpring konde bekomen. In den morgenſtond was ik reets ontrent 20. mijlen van de ſtad by de Rivier Bengo, daar ik na verblijf van eenige dagen over ging / en vervolgens by de Rivier Dande, die Noord-waard aan legd / om daar beter te hooren / wat men in de ſtad ſepde / alſo dit aan de breede weg van Congo was; dus ging een mijner Negers de voorby ſtepfende vragen / en vragt my beſcheid te rug / dat 'er dit jaar geen nieuw Gouverneur komen ſoude. Ik nam derhalven beraad / of ik weder na de ſtad keeren / en / alſo reeds meer

Neemt de vlugt met 2. Negerjongens.

Rivieren Bengo en Dande.

als

Hy houd ſig op in de boſſen.

als eens had weggeloopen / my laten ophangen wilde / dan of ik my in de boſſen en wilderniſſen wilde blijven houden. Ik bleef dan een maand in het Bos tuſſen de Rivieren Dande en Bengo; vervolgens keerde ik na Bengo, quam by Mani-kaswea, ging daar over de Rivier en quam by het Meyr van Caſanſa. Hier ontrent waren meer wilde beeſten / als ergens in Angola, en ik bleef aldaar 6. maanden / en leefde van buffels / herten / een / Mokokes, Impalankas en andere ſoort van beeſten / die ik met myn muſket ſchoot / en derſelver vleeſch / gelijk als de Wilde / droogde; ik ley het vleeſch op een hoogte 3. voeten van de aard / ſtookte daar een groot vuur onder / en bedekte het vleeſch met groene takken / welk de rook en hitte van het vuur om laag hield / en dus het vleeſch opdroogde. Ik had tuſſen beyden nog wat Guineeſche wept / die myn Neger van de Landſaten voor ſtukken gedroogd vleeſch wiſt te krijgen. Dit Meyr van Caſanze heeft overvloed van verſcheyden ſoort van viſſen. Ik kreeg'er een van 4. voeten lang / die op het Land geſprongen was / de Heydenen noemden denſelven Sombo. Dus 6. maanden niet als gedroogd vleeſ en vis gegeten hebbende / en geen middel ſiende om van dat droevig leven verloſt te worden / bedagt ik een middel om hier van daan te raken. In dit Meyr ſijn veel kleyne Eylandjens / die vol boomen ſijn / Memba genoemd / hebbende hout / dat ſo ligt en ſagt is als kork. Hier van maakte ik met een mes / dat ik van de Wilde had / een Jergado, een ſoort van een Boot / die ik met houte pinnen aan malkander hegtede / en alom met korven voorſag / om voor het omſlaan bevrijd te ſijn; van een Laken dat ik had / maakte ik een ſatſoen van een ſeyl / en om te roeyen ſatſoeneerde ik 3. riemen. Dit Meyr nu is 8. mijlen breed / en komt in de Rivier Bengo upt. Dus voorſien ging ik met myn 2. Negers in myn Gingado, of Boot / en roeyde na gemelde Rivier / daar ik 12. mijlen met de ſtroom

Daar hy van wilde beeſten leefde.

Vreemde manier van het vleeſch te droogen.

Een vis Sombo.

Maakt met een mes een Boot van Memba.

Vaart daar mede over een Meyr,

De Rivier af.

afſakte

affahte tot aan de mond van deſelde / daar ik / alſo de Zee hol was / met groot perijkel over de bank raahte; ik roepde Zeewaard in / en ſeylde toen langs de Kuſt / die ik wel kende / met oogmerk om na het Koninkrijk van Longo, dat meer na het Noorden lag / te varen. Die geheele nagt op Zee ſijnde / ſag ik op den volgenden dag een Pinas met een voor-wind van de ſtad St. Paulo komende / en de wil hebbende / om na St. Thomas te gaan / die na my toequam. De Schipper een groot vriend van my / alſo wy te voren maats op een Schip geweeſt waren / had medelijden met my / nam my over in ſijn Schip / en ſettede my in de Haven van Longo aan Land; hier bleef ik 3. jaren / en was by den Koning in grooten aanſien / om dat ik voor hem harten en vogels met mijn muskiet ſchoot.

En komt in Zee.

Ontmoet een Schip, dat hem innoemde.

En aan de Haven van Longo te Land ſet.

V. AFDEELING.

Van het Landſchap *Engoy*, en andere Landen van *Longo* of *Loango*; en verſcheyden byſonderheden van den Koning en die Land-aart.

Voorby het punt da Palmar, ſijnde de Noord-ſijde van de Rivier Zaire, is de Haven of Port van Cabenda, daar veele Schepen water en haar ververſſing halen / die 5. mijlen verder na het Noorden legd. Deſe Kuſt word Engoy genoemd / en is de eerſte Provintie van Longo, vry digt met boſſen en ſtruyken bewaſſen. Seven mijlen verder na het Noorden is de Rivier Cacongo, en een ſeer vermakelijke en vrugtbare Lands-douw. Men heeft hier een overvloed van Olyfants-tanden / de Rivier Cacongo kan met een Vaartuyg van 10. tonnen bevaren worden / daar de Mombalers grooten Koophandel mede doen: deſe Mombalers komen by nagt / alſo het dan ſtil is / over de Rivier Zaire, en voeren een groote menigte Olyfants-tanden na Mani-Sonna, die ſy dan aan Portugijſen, of andere / die'er eerſt komen / weder verkopen.

Engoy een Provintie van Longo.

De Rivier Cacongo.

Mombalers Koophandel met Olyfants-tanden.

Vier

De Rivier Caye.

Vier mijlen van Cacongo is de Rivier Caye, of Longo Levyes, en aldaar een van de vier Hoofd-plaatſen of Heerlijkheden van Longo; naaſt daar aan volgd de Angra, of de Golf van Almadias; in die Golf of Baay ſijn ſeer veel Kanoes en viſſers / alſo de Zee daar ſtiller / dan op de geheele Kuſt is.

De Golf van Almadias.

De Haven.

Noch 2. mijlen verder na het Noorden is Porto Longo, een ſandige Baay / daar een Schip een musket-ſchoot van het Land op 4. of 5. vademen veylig leggen kan.

En ſtad Longo.

De ſtad Mani Longo legd 3. mijlen Landwaard in op een groote vlakte: deſelve is vol palm-en plantaan-boomen / en heeft een vaarſe lugt; de Huyſen ſijn hier gebouwd onder de boomen; de ſtraten ſijn 'er ruym en lang / en worden altijd ſchoon gevveegd.

Beſchrijving van deſelve.

De Koning heeft ſijne Huyſen of Hoven aan de Weſt-ſijde van de ſtad / en voor het ſelve is een pleyn / daar hy / ſig wolyk makende of krijgs-ſaken verhandelende / gewoon is te ſitten; tegen over dat pleyn is een ſtraat / die groot / wijd en ontrent een musket-ſchoot daar van daan is / alwaar alle dagen een groote markt-dag / die ten 12. uuren begind / gehouden / en Koopmanſchap gedreven word / met het verhandelen van allerley ſoort van palm-booms-kleedingen / en allerhande levens-middelen / als vleeſch / viſch / hoenders / wijn / olij en hoorn. Men heeft hier ook ſchoon Log-hout / de wortel van een boom van die naam / welk het beſte is / en van hen tot het verwen gebruykt word / als ook kopere Molangos, en ſeer veel Olyfants-tanden / maar die worden op die markt niet verkogt.

Statie des Konings.

De Koning heeft 10. groote huyſen / maar waar hy is kan men niet ſeker weten / als wanneer hy ſig op de namiddag vertoond / daar hy dan 't een en dan 't ander huys toe neemd. Sijn huys is wel lang / en komt tegen 12. uuren vol Edellieden / die alle op de gront op een tapijt nederſitten / en daar tot mindernagt toe blijven. De laatſte Koning Gembe plagt noyt over dag / maar

altijt

altijt by nagt / te ſpæken / maar de tegenwoor-
dige ſpæekt ook wel tot ſijn volk by dag / onder-
tuſſen ſlijt hy het grootſte gedeelte van den dag by
ſijne wijven. Als hy voor den dag komt / gaat
hy na het opper-eynde van het huys / daar hy ſig
als op ſijn troon nederſet / waar op ſy aanſtonts
in hunne handen klappen / en in hun taal hem be-
groeten / roepende: Byani Pemba, Ampola, Mo-
neva, Queſinge. En eerbied hem bewe-ſen.

Aan de Zuyd-ſijde van deſe Konings huyſen is
een omtrek / als een Dorp / daar ſijne wijven
woonen / daar geen mans perſoon op lijfſtraf mag
binnen komen; daar ſijn 150 vrouwen van den
Koning / en wel meer. Indien een mans perſoon
binnen die omtrek by een vrouw gevonden word /
al was het dat hy 'er maar mede ſpæekt / worden
ſy bepde op de markt gebragt / onthoofd / en ge-
vierendeeld / daar men de ſtukken een geheelen dag
op de ſtraat laat leggen. De laatſte overleden Ko-
ning Gymbe had 400 kinderen by ſijne wijven. 150 Konings Vrouwen. En 400 kinderen.

Als de Koning wil drinken / word hem een be-
ker met wijn gebragt; die den ſelven brengd / heeft
een ſchel in ſijn hand / en ſo dra hy den beker heeft
over gegeven / keerd hy ſig met den rug na den
Koning en klinkt met de bel: waar op aanſtonds
alle die 'er tegenwoordig ſijn met hunne aangeſig-
ten op de aarde vallen / en niet opſtaan voor dat
de Koning gedronken heeft. Dit nu is voor een
vreemdeling / die deſe gewoonte niet en weet / ſeer
gevaarlijk / want die den Koning ſiet drinken /
word ten eerſten gedood / wie dat hy ook is. Het
gebeurde eens / dat een Soon van den Koning /
12 jaren oud / onvoorſiens binnen quam / terwijl
ſijn Vader dronk / de Koning gaf daar op ten eer-
ſten order / dat de Soon wel opgeſchikt en eeten
voor hem gereed ſonde gemaakt worden / maar
als hy wel gegeten en gedronken had / liet hy hem
in 4 quartieren in ſtukken hakken / en ſo door de
ſtad omvoeren / daar by uytgeroepen wierd / dat
hy den Koning had ſien drinken. Niemand mag den Koning ſien drinken. Een Soon van den Co-ning daar-om gevier-endeeld.

Jus-

Nog eeten. Insgelijks gaat het met sijn eeten: wanneer het tijd is om middagmaal te houden / word in een der hupsen / daar hy altijd eet / sijn spijs geset op een Bensa, een soort van een tafel; de Koning hier binnen komende / sluyt de deur toe; na den eeten klopt hy / en gaat weder uyt; so dat niemand den Koning siet eeten of dzinken / want men geloofd / dat hy aanstonds soude sterven / indien men hem siet eeten of dzinken. Dit is een vaste ozder / die van alle de Koningen tegenwoozdig of toekomende sal onderhouden worden / ten ware dese wzeede gewoonte weder afgeschaft wierd.

De Coning word als een God geeert. Dese Koning word van hen geeerd als een God / en van hen Sambe en Pongo, dat is God / genoemd. Sy gelooben / dat hy kan regen geven / als het hem goed dunkt.

Sy geloven dat hy regen geven kan. Dus komen sy eens in 't jaar / als de tijd om te regenen komt / welk is in December, den Koning om regen bidden / daar dan elk een geschenk mede bzengd / want niemand mag 'er ledig komen; hier op steld de Koning een seleren dag / op welken alle de Gzooten van nabp en van verre met alle hunne troupen / gelijk sy ten oozlog gaan / te samen komen; daar dan de gzootste van die Heeren met sijn boog en pijlen booz upt komt / sijn bedzeventhept in de wapenhandeling toond / iets vermakelijks aan den Koning verhaald / en booz hem neder knield / waar op hy van den Koning booz sijn liefde en genegenthept bedankt wozd. So doen de andere Heeren alle de een na den anderen. Ondertussen sit de Koning in de open Lugt op een gzoot pleyn / daar een tapijt of spzey van sijne Ensaks, gelijk als fluweel 15. vadem gzoot op de gzond gespzeyd is / en op deselve staat een setel booz den Koning / die een vadem boven de gzond verheven is. Na vertooning van die wapen-oeffening geeft de Koning ozder / om de Dembes te slaan / welke sijn trommels so gzoot / dat men deselve niet dzagen kan; hy heeft ook 8. Pongos, sijnde seltere spzeel-tuygen / van de gzootste Olyfants-

Plegtigheden daar ontrent gebruykt.

ſants-tanden gemaakt / die uytgehoold en dun geſchrapt en alſo ligt zijn; deſe ſpreiden dan met eenen / en maken te ſamen een helſch / of vreeſlijk gelupt. Daar na gaat de Koning op ſijn troon overeynd ſtaan / en neemt een boog in ſijn hand / daar hy eenige pijlen mede na de lugt ſchiet. Hier op wordt die gantſe dag groote vreugde bedreven / om dat men dan ſomtijds regen heeft. Ik ben eens daar geweeſt / als de Koning regen gaf / en het gebiel ſo / dat het op die dag ſeer ſterk regende / welk dan het volk in die ſotterny doet geloof ſtellen.

In dit Land worden ſomtijds blanke kinderen geboren / welk onder hen / alſo de Ouders ſwarte zijn / vry wat ſeldſaams is; die dan den Koning opgedragen / en Dondos genoemt worden / en gemeenlijk ſo wit als een blank Menſch zijn. Deſe worden in de tover-konſt opgevragt / zijn des Konings tovenaars en moeten doorgaans hem opwagten. Niemant derft deſe Dondos aan den hals halen; als ſy op de markt komen / mogen ſy mede nemen al wat hen aanſtaat / want elk ontſietſe. Vier ſulke Dondos heeft de Koning van Longo. Dondos witte kinderen van ſwarte. Worden tot Tovenaars opgevoed, en ontſien.

De Koning ſelfs is ook een tovenaar en gelooft aan 2. Beelden / het eene wordt genoemt Mokiſſo à Longo, en het ander Checock; dit laatſte is een kleyn ſwart Beeld / ſtaande in een hupsjen in het Dorp Kinga, welk legt op de plaats / daar men tot Longo aan Land komt. Dit hupsjen van de Checock ſtaat aan de gemeene weg; al die hier voorby gaat / klapt in ſijn handen / een ſoort van beleefthept die in dit Land gebruykt wordt. De Viſſers / Jagers en Tovenaars / Offeren aan dit Beeld / om geluk te hebben. Deſe Checock doet ſomtijds in de nagt iemand aan / daar hy meeſt van houd / 't ſy een Man / of een Vrouw / of wel een Jongen / die dan 3. uuren buyten haar ſinnen zijn / en al wat die ſpreken / wordt gehouden voor de wil van de Checock, en men bedrijft in deſſelfs hups groote vreugde met danſſen en ſpringen. Checock een Beeld tot Kinga. Hoe geeert. En bygeloovigheden daar van.

Een ander Beeld Gomberi.

In 't gemelde Kinga is nog een ander Mokiſſo, dat Gomberi genoemd word / en de naam is van een Vrouw; dit ſtaat in een Huys / daar een oude Toveres / Ganga Gomberi, dat is / Prieſteres van Gomberi genoemd / in woond. Eens Jaars word hier een Feeſt-dag aangeſtelt / daar dan die Ganga Gomberi van onder de grond ſpreekt. Ik vraagde de Negers, wat dit was / die my ſeyden / dat het een ſterke Mokiſſo was / die daar by Checock ſijn verblijf was komen nemen.

De kinderen worden 2. dagen na de geboorte ſwart.

De kinderen zijn hier by haar geboorte blank / maar worden 2. dagen daar na volkomen ſwart. Dus gebeurd het / dat de Portugijſen in het Rijk van Congo woonende / by een ſwarte kinderen krijgende / veeltijds bedrogen uyt komen / denkende dat het een blank kind van hen is / en eer 2. dagen verloopen zijn / ſien ſy / dat het een ſoon of dogter van een Negerin of ſwarte is / welk dan hen heel niet wel aanſtaat / want ſy verblijden ſig / dat ſe een Mulato ſouden hebben / die nu voor een baſtaard gehouden word.

Vier Provintien in Longo,

En 4. Princen, des Konings ſuſters ſoons.

Hunne namen en rang.

De ſtad Longo legd in 't midden van de 4. Heerſchappijen / daar het Rijk in beſtaat; in de 4. Heerſchappijen / hebben 4. Princen het gebied / zijnde ſoons van des Konings ſuſter / want des Konings ſoonen worden 'er noopt Koning. Deſe 4. ſijn Mani Cabango; Mani Salag; Mani Bock en Mani Cay. De laatſt genoemde is de naaſte aan den Koning / en houd ſijn treyn en Hof gelijk een Prins; ſo dra de Koning dood is / ſtapt deſe terſtond op den Koninklijken troon. Naaſt hem komt Mani Bock, en na hem Mani Salag, en na deſen Mani Cabango: ſo dat 'er 4. Princen zijn / die verwagten / als het hun beurt word / Koning te worden.

Aanſien van derſelver Broeder.

De Moeder deſer Princen is Mani Lombo, die de aanſienlijkſte en geeerdſte boven alle Vrouwen van het geheele Land is: ſy mag een Man kieſen na haar ſin / en wanneer ſy deſelve moede is / verſtoot ſe hem / en neemd weder een ander. Hare kinderen word groote eer aangedaan / want die hen voor-

voorby gaat / knield neder en klapt / volgens hunne Lands-wijse / in sijne handen.

Dese Landen zijn goede bouw-landen / en vol hoorn en andere vrugten. De Mans-Lupden maken hier een menigte van allerley palm-doek / dat seer fijn en curieus is / en gaan noopt ledig / want selfs over straat gaande vreyen sy fijne mutsen. Twee uuren buyten Longo is een plaats / Longeri genoemd / daar alle hunne Koningen begraven worden; die heeft een omtrek van 10. roeden / en is rondom met Olyfants-tanden / gelijk als met een staketsel beset. Aart van het Land en de Ingesetenen. Des Koonings begraaf-plaats.

Dese Natie laat niet toe / dat een wit of blank Mensch in hun Land begraven word / en als 'er een vreemdeling of Portugijs, daar handelende / komt te sterven / word hy met een Boot 2. mijlen van het Land gevaagt / en daar in Zee geworpen. Dus verhaalen sy / dat eens een Portugijs, daar om handel te dijfven gekomen en aan Land sijn eygen huys hebbende / gestorven en reeds 4. maanden begraven was / maar als het in dat Jaar niet so vroeg / als sy gewoon waren / te weten / omtrent de maand December, regende / en de regen 2. maanden agter bleef / had hen hun Mokiso gesepd / dat de Christen daar begraven / uyt het graf opgehaald en in Zee geworpen moest worden; dit geschied zijnde / had het binnen weynig dagen daar na geregend / welk hen in het gelooven van den Duyvel grootelijks versterkt had. Blanke Menschen mogen daar niet begraven, en moeten in Zee geworpen worden. Voorbeeld daar van.

VI. AFDEELING.

Van de Provintien van *Bongo*, *Calongo*, *Mayombe*, *Manikesocke*, en *Motimbas*: van hun Apenwanschepsel *Pongo*; hun jagt, Afgoderyen, en verscheyden andere aanmerkingen.

Ten Oosten van Longeri legd de Provintie van Bongo, op de grensen van Macocke, daar de groote Angeca Koning over is. In dese plaats is Bongo.

ſeer veel yſer / palm-doek en een menigte van Olyfants-tanden / als ook overvloed van koorn.

Cango. Na het Noord-Oosten legd de Provintie Cango, 14 dagen reyſens van Longo, die van een ſteenagtige grond / vol bergen en boſſen is / en veel koper uytleverd. De Olyfanten van dit Landſchap munten boven andere uyt / en zijn hier in ſulken overvloed / dat die van Longo hier ſeer veel Olyfants-tanden komen halen / en na Porto Longo brengen.

Calongo. Ten Noorden van Longo 3. mijlen daar van daan is de Rivier Quelle, en aan de Noord-ſijde van deſelve is de Provintie van Calongo, die over al bebouwd en vol koorn is / zijnde een vlak en bouw-land; men heeft daar overvloed van honig. Hier ſijn 2. kleyne vlekken / die in Zee ſig als heuvels vertoonen / daar aan men Porto Longo ſeerlijk komen kan.

De Rivier Nombo. Vijftien mijlen verder na het Noorden is de Rivier Nombo, maar die is ſo ondiep / dat men deſelve met geen Bark kan opvaren. De gemelde Provintie grensd Oost-waard aan Bongo, en Noord-waard aan Mayombe, welk langs de Kuſt 19. mijlen van Longo legd.

't Landſchap Mayombe. Dit Landſchap Mayombe is ſo met hout en boomen bewaſſen / dat men'er 20. dagen in de ſchaduw kan reyſen / ſonder eenige ſonne-ſchijn of hitte te hebben. Hier is geen koorn of graan altoos / ſo dat de Menſchen enkelijk ſig behelpen met plantaans en verſchepde wortelen / die egter ſeer goed zijn / en niet nooten; ſy hebben ook geen tam vee / nog hoenders / maar de ruymte van Olyfants-vlees / daar ſy veel van houden / als ook van allerley wilde beeſten / en veel vis. Hier is een groote ſandige baay 2. mijlen ten Suyden van de Caap Negro, die de Haven is van Mayombe, in welke baay de Portugijſen ſomtijds Log of blok-hout laden; daar is ook een groote Rivier / Banna genoemd; voor welke by winter-tijd geen baar of ree is / alſo de vaſte wind dan een groote Zee maakt / maar wanneer de Son na het Suyden gewe-

Word beſchreven.

Caap Negro.

Banna een Rivier.

ken

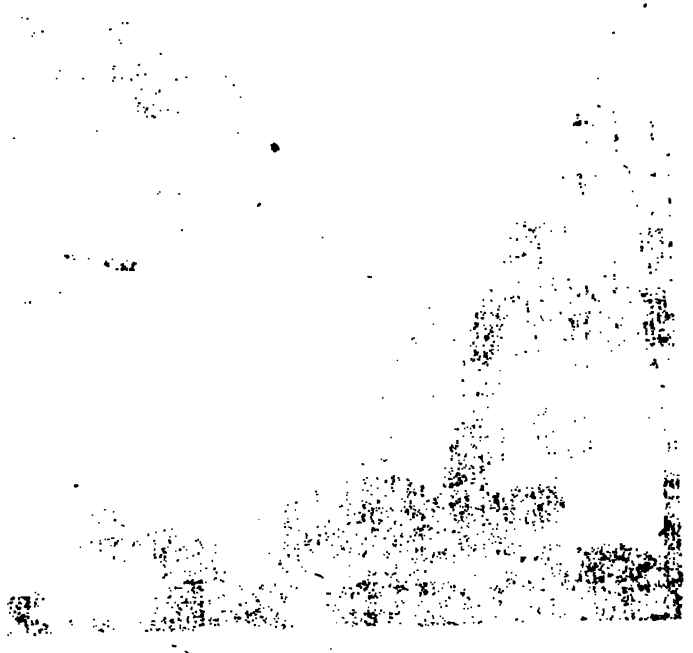

van hen weg loopen. Deſe Pongo's worden noopt levendig gevangen / door dien ſe ſo ſterk zijn / dat 10. Menſchen een derſelven niet konnen vaſt houden / egter worden 'er jonge gekregen / die op den buyk van de oude hangen / en ſig daar aan met de handen vaſt houden / want als de Negers met hunne vergiftige pijlen een Moeder-Pongo doodſchieten / rukken ſy de jonge van haar lyf af. Als ſe van ſelfs ſterven / bedekken haar de andere met groote ſtapels van takken en hout / die men dan hier en daar in de boſſen vind.

Hoe de jonge Pongo's gekregen worden.

De jagt der Morombers of Mayombers.

De Morombers gaan ter jagt met hunne eygene honden / daar ſy veele kleyne beeſten en phaſanten weeten mede te vangen en te dooden / maar deſe honden zijn ſtom / en konnen geheel niet blaffen; ſy zijn ook niet groot / en meeſt alle rood en bruyn. De Jagers hangen haar een houten klippel om den hals / en op het gerugs / dat 'er mede gemaakt word / volgen ſy deſelve agter na / of roepenſe met een ſoort van een fluyt / petes, weder te rug. De Portugijſe, of andere groote honden worden veel van hen geagt / om datſe blaffen; ik heb een van die ſoort ſien verkoopen voor dertig pond.

Een hond verkogt voor 30 pond.

't Beeld Maramba.

In de Stad van Mani-Mayombe is een Feti∫ſo genaamd Maramba, welk in een hoge hoff / die gelijk een bye-hoff gemaakt is / ſtaat / en met een groot huys of dak bedekt is. Dit is hun Godsdienſthuys / want ſy gelooven enkelijk in hem / onderhouden deſſelfs wetten / en hebben altijd Relíquien van hem by ſig. De Menſchen zijn meeſt alle hier Covenaars / en ſtellen hun tover-konſt te werk ontrent hun jagen en het dooden der Olyfanten / ontrent het viſſen / en wanneer ſy een ſieke of kreupelen willen helpen / als ook om te voorſien / of hunne Repſen voorſpoedig ſullen zijn of niet. Door deſen Maramba worden alle dieverijen en moorden getoetſt / want in dit Land toverd de een den anderen wel dood. Wanneer dan yemand ſterft / worden alle de huuren voor Maramba gebragt /

Tovery.

Hoe de Menſchen ſig hier van moord en dief-ſtal ſuyveren.

bzagt / om ſig met eede te ſuyveren / maar wanneer een Man van aanſien ſterft / komt de geheele ſtad ten ſelven eynde voor Maramba, daar dan elk nederknield / en ſijn armen om Maramba ſlaande / ſegd: Emeno, eyge bembet Maramba, dat is / ik kome, ô Maramba om onderſogt en getoetſt te worden. Die nu onder hen ſchuldig is / vald ten eerſten dood ter aarden; en indien / die hier komt ſweeren / yemand / 't zy out of jong / al was het voor 20. Jaren / heeft omgebzagt / ſo vald hy aanſtonds dood ter aarde. Even ſo gaat het ontrent dieverp en diergelijke misdaden. Op deſe wijs heb ik in de tijd van 12. maanden / die ik daar was / verſcheydene ſien ſterven. Men geloofd deſe ſuperſtitie niet alleen in deſe plaats / maar tot aan de Caap de Lopo Gonſalves toe. Voor Maramba.

De Inwoonders van dit Land / en van geheel Angola zijn beſneden / uytgenomen die van het Rijk van Congo, alſo die alle Chriſtenen zijn. Die ſig voor Maramba wil laten inwijen / komt by de voornaamſte Gangas, zijnde hunne Prieſters of Tovenaars. De Gangas ſluyten die 'er komen / 't ſy Mannen of Vrouwen / of Jongens van 12. Jaren / in een donkere plaats op / daar ſy eenige dagen met een ſeer ſober ontſaal moeten blijven; daar na worden ſy na buyten gebzagt / met order / om eenige dagen lang niet te ſpreken / wat ſinaad hen ook mogt aangedaan worden / ſo dat ſy veel moeten uytſtaan voor dat ſy beſwooren worden / want na dat alles worden ſy voor Maramba gebzagt / daar ſy op het voorſte van hun beyde ſchouders een ſnee / gelijk als een halve Maan krijgen / en by het bloed / dat hen afloopt / beſwooren worden Maramba getrouw te zijn; deſe moeten beloven ſeker ſoort van vleeſ of vis niet te eeten / en diergelijke beuſelingen meer / en wanneer ſy oopt verboden ſpijs eeten / worden ſy ten eerſten ſiek en blijven ongedaan. Elk een van hen bzaagd een overblijſſel / of Reliquie, van Marambe in een doosjen / welk hy om ſijn hals heeft hangen / en onder Die van Angola zijn beſneden. Manier van inwijing aan Maramba. En andere by-geloovigheden.

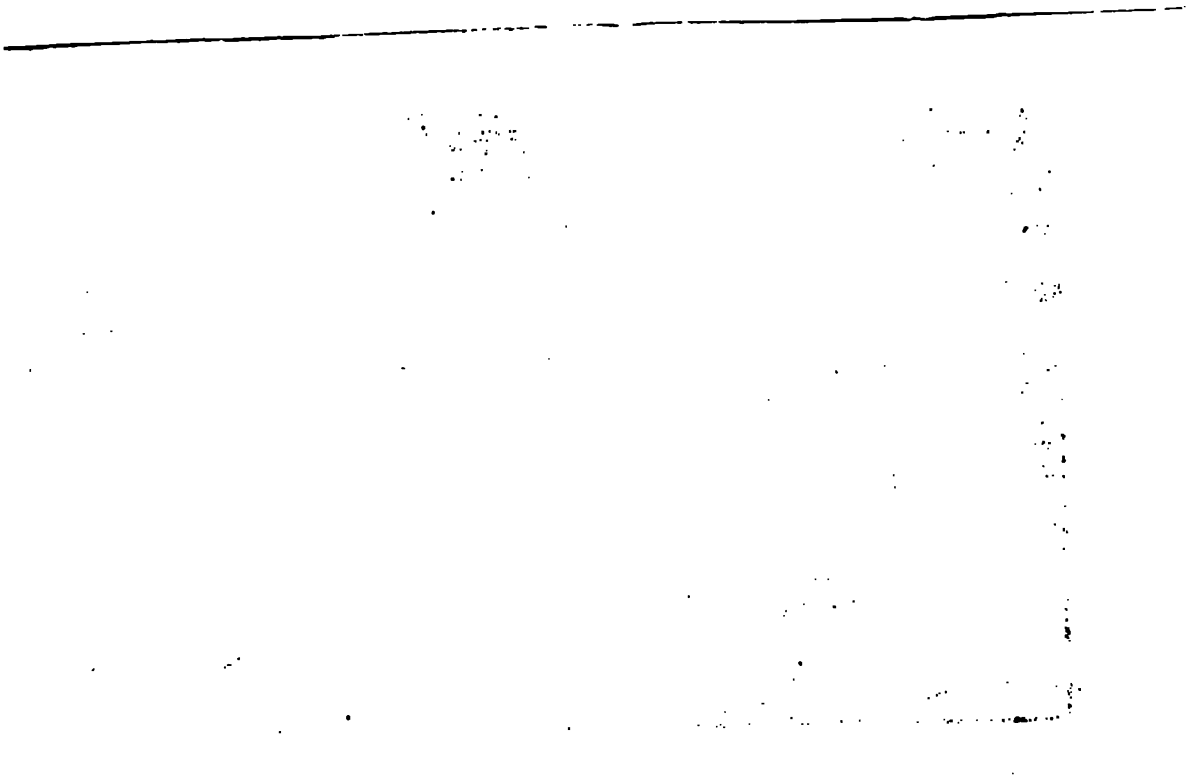

weken is / kan men 'er met een Boot inkomen / alſo ſe dan dooꝛ den regen effen is: dit is een ſeer gꝛoote Riviet / daar in veele bewoonde Eylanden zijn. De boomen zijn hier ſo vol Babianen / Meerkatten / Apen en Papegapen / dat men alleen ſonder ſchꝛoom de weg niet kepſen kan. Hier zijn ook 2. ſoꝛten van wanſchepſels / die 'er veel in de boſſen zijn / en daar men ſig vꝛy vooꝛ te wagten heeft. Menigte van Apen en Meerkatten.

Het gꝛootſte deſer wanſchepſels wꝛoꝛd in hun taal Pongo, en het tweede / dat kleynder is / Engeco genaamd. Dit Pongo heeft de gelijkenis van een Menſch / uytgenomen dat hy eer een Ricus als een Menſch gelijkt / want het is ſeer lang / heeft een Menſchen aangeſigt / holle oogen en lange hapren aan de wijnbꝛauwen; deſſelfs aangeſigt en ooren zijn ſonder hapr / gelijk ook ſijn handen / maar oveꝛ het geheele lijf is hy gehaprt / hoewel niet digt / en is bꝛuyn van couleur. Tuſſen het ſelve en een Menſch is geen onderſchepd / als dat het geen kupten aan ſijn beenen heeft. Het gaat regt op ſijn beenen / en op de gꝛond gaande / met de handen in de nek. Deſe wanſchepſels ſlapen op de boomen / en maken ſchupl-plaatſen / daar ſy vooꝛ den regen ſchupten; ſy leeven van de boom-bꝛugten en noten / die ſy in de boſſen vinden / maar eeten geen vleeſch altoos; ſy konnen niet ſpꝛeken / en hebben niet meer veꝛſtand als een beeſt. De Land-ſaten / als ſy hier in de boſſen aꝛbeyden / zijn wel gewoon vuuꝛen te ſtooken ter plaatſe / daar ſy des nagts ſlapen; als die nu in den mogenſtond weder aan hun weꝛk gaan / komen deſe Pongo's rondom het vuur ſitten / tot dat het veꝛgaan is / want ſy hebben de kennis niet / om 'er hout by te dꝛagen. Sy loopen met tꝛoupen te ſamen / en dooden menigen Neger, die in de boſſen gaat weꝛken. Sy vallen menigmaal op de Olyfanten aan / wanneeꝛ deſelve ontꝛent haar komen wepden / en ſlaan deſelve ſo met hare knobbelagtige vupſten en met kluppels / datſe al bꝛullende Een wanſchepſel Pongo. Dat de gelijkenis van een Menſch heeft. Veele byſonderheden daar van. Konnen de Olyfanten aandoen.

van hen weg loopen. Dese Pongo's worden nooyt levendig gevangen / door dien se so sterk zijn / dat 10. Menschen een derselven niet konnen vast houden / egter worden 'er jonge gekregen / die op den buyk van de oude hangen / en sig daar aan met de handen vast houden / want als de Negers met hunne vergiftige pijlen een Moeder-Pongo dood schieten / rukken sy de jonge van haar lijf af. Als se van selfs sterven / bedekken haar de andere met groote stapels van takken en hout / die men dan hier en daar in de bossen vind.

Hoe de jonge Pongo's gekregen worden.

De Morombers gaan ter jagt met hunne eygene honden / daar sy veele kleyne beesten en phasanten weeten mede te vangen en te dooden / maar dese honden zijn stom / en konnen geheel niet blaffen; sy zijn ook niet groot / en meest alle rood en bruyn. De Jagers hangen haar een houten kluppel om den hals / en op het geruys / dat 'er mede gemaakt word / volgen sy deselve agter na / of roepense met een soort van een fluyt / petes, weder te rug. De Portugijsse, of andere groote honden worden veel van hen geagt / om datse blaffen; ik heb een van die soort sien verkoopen voor dertig pond.

De jagt der Morombers of Mayombers.

Een hond verkogt voor 30 pond.

In de Stad van Mani-Mayombe is een Fetisso genaamd Maramba, welk in een hoge korf / die gelijk een bye-korf gemaakt is / staat / en met een groot huys of dak bedekt is. Dit is hun Godsdiensthuys / want sy gelooven enkelijk in hem / onderhouden desselfs wetten / en hebben altijd Reliquien van hem by sig. De Menschen zijn meest alle hier Tovenaars / en stellen hun tover-konst te werk ontrent hun jagen en het dooden der Olyfanten / ontrent het vissen / en wanneer sy een sieke of kreupelen willen helpen / als ook om te voorsien / of hunne Reysen voorspoedig sullen zijn of niet. Door desen Maramba worden alle dieveryen en moorden getoetst / want in dit Land toverd de een den anderen wel dood. Wanneer dan yemand sterft / worden alle de buuren voor Maramba gebragt /

't Beeld Maramba.

Tovery.

Hoe de Menschen sig hier van moord en dief-stal suyveren.

gt / om ſig met eede te ſuyveren / maar wan-
: een Man van aanſien ſterft / komt de geheele
i ten ſelven eynde voor Maramba, daar dan elk
rkänield / en ſijn armen om Maramba ſlaande /
i: Emeno, eyge bembet Maramba, dat is /
:ome, ô Maramba om onderſogt en getoetſt te
den. Die nu onder hen ſchuldig is / vald ten
ten dood ter aarden; en indien / die hier komt
eren / yemand / 't zy out of jong / al was het
20. Jaren / heeft omgebragt / ſo vald hy
ſtonds dood ter aarde. Even ſo gaat het on-
t dieverp en diergelijke misdaden. Op deſe
heb ik in de tijd van 12. maanden / die ik daar
/ verſcheydene ſien ſterven. Men geloofd deſe
rſtitie niet alleen in deſe plaats / maar tot aan
Caap de Lopo Gonſalves toe.

Voor Ma-
ramba.

De Inwoonders van dit Land / en van geheel
zola zijn beſneden / uytgenomen die van het
i van Congo, alſo die alle Chriſtenen zijn.

Die van An-
gola zijn
beſneden.

: ſig voor Maramba wil laten inwijen / komt
e voornaamſte Gangas, zijnde hunne Prieſters
Lovenaars. De Gangas ſluyten die 'er komen /
Mannen of Vrouwen / of Jongens van 12.
ren / in een donkere plaats op / daar ſy eenige
en met een ſeer ſober onthaal moeten blijven;
r na worden ſy na buyten gebragt / met order /
eenige dagen lang niet te ſpreken / wat ſmaad
ook mogt aangedaan worden / ſo dat ſy veel
ten uytſtaan voor dat ſy beſwooren worden /
it na dat alles worden ſy voor Maramba ge-
yt / daar ſy op het voorſte van hun beyde ſchou-
een ſnee / gelijk als een halve Maan krijgen /
p het bloed / dat hen afloopt / beſwooren wor-
Maramba getrouw te zijn; deſe moeten beloo-
ſeker ſoort van vleeſ of vis niet te eeten / en
gelijke beuſelingen meer / en wanneer ſy oopt
oden ſpijs eeten / worden ſy ten erſten ſiek en
een ongedaam. Elk een van hen draagd een
chijfſel / of Reliquie, van Marambe in een doos-
/ welk hy om ſijn hals heeft hangen / en onder

Manier van
inwijing aan
Maramba.

En andere
by-geloo-
vigheden.

ſijn linker arm houd. De Heer van dit Landſchap Mayombe laat altijd waar hy gaat het teken of de verbeelding van Maramba voor hem dragen / en waar hy gaat ſitten / word het voor hem geſteld / en wanneer hy ſijn palme-wijn drinkt / word voor die Mokiſo's, of Afgods-Beeld / boeten de eerſte beker uytgegoten; en als hy pets eet / ſpreekt hy eenige tover-woorden / en werpt het eerſte ſtuk na ſijn linker hand.

Mani-Seat.

Voort reyſende quam ik Noord-waard aan voor-by Capo Negro, daar een groot Heer was / Mani-Seat genaamd / in wiens gebied meer Olyfants-tanden gevonden worden / als in een der Landſchappen van het Rijk Longo, alſo dit Volk nergens anders als op het ombrengen van Olyfanten toelegd / en 2 Negers met hunne werp-pijlen raad weten om deſelve te dooden. Men heeft hier ook veel Log-hout.

2 Negers weten een Olyfant te dooden.

Mani-Keſock.

Wat Ooſtelijker is een ander Heer / Mani-Keſock, die 8 dagen Reyſens van Mayombe woond. Hier was ik met mijne 2 jonge Negers, om Olyfanten hapr / of borſtels / en ſtaarten te koopen / en kogt 'er in de tijd van een maand 20000. die ik aan de Portugijſen voor 30 Slaven / en het vergoeden van mijn ſchuld verkogt. Hier van daan ſond ik een mijner Negers met een ſpiegel-glas na Mani-Seat, die dat ſo hoog ſchattede / dat hy my door ſijn eygen Volk daar 4. ſeer groote Olyfants-tanden voor liet brengen / met eenen verſoekende / dat ik de Portugijſe, of andere Scheepen ſoude bewegen / om ten Noorden van de Caap Negro te komen / en beloobende op de landing-plaats een vuur-baken te maken / want tot nog toe was noch noopt een Portugijs, of een ander vreemdeling daar geweeſt.

Battel Koopt daar 20000. Olyfants-ſtaarten.

4 Olyfants-tanden voor een ſpiegel-glas.

Matimbas een ſoort van dwer-gen.

Ten Noord-Ooſten van Mani-Keſock is een ſoort van kleyne Menſchen / genoemd Matimbas, die niet grooter als jongens van 12. Jaren / maar ongemeen dik zijn; deſe eeten niet als vleeſch van beeſten / die ſy in de boſſen met hunne bogen en pijlen

pijlen ſchieten; ſy geven ſchatting aan Mani-Keſock, en brengen hem alle hunne Olyfants-tanden en ſtaarten: ſy willen in geen huys van een Marombers gaan / nog pemand laten komen in hunne woon-plaatſen / en ſullen ſelfs / wanneer pemand van de Marombers of van Longo by gebal ter plaatſe daar ſy hun verblijf hebben / komt / deſelve verlaten en elders ſig nederſlaan. De Vrouwen dragen hier ſo wel haar boog en pijlen als de Mannen / en een van haar gaat wel alleen na het bos / daar ſy de Pongos met hare vergiftige pijlen weet te dooden.

Zijn afkeerig van de Marombers.

De Vrouwen dooden wel de Pongos.

Ik vraagde de Marombers, of de Olyfanten hare tanden verwiſſelden / maar ſy ſeyden my van neen; maar ſy vonden / ſeyden ſy / in de boſſen ſomtijds derſelver tanden / dog ook de overige beenen.

Of de Olyfanten de tanden verwiſſelen.

Als pemand van een misdaat verdagt is / word hy gebragt voor den Koning / of voor Mani-Bomma, die gelijk als de Onder-rigter naaſt den Koning is; en indien de verdagte de misdaat ontkend / en deſelve hem niet als met een eed kan beweſen worden / dan word de verdagte beſwooren / welk dus geſchied: ſy hebben een ſoort van een wortel / die ſy Imbondo noemen; deſe is ſeer ſterk / ſo dat ſe het water ſo bitter maakt als gal / word geſchraapt / en in het water gelegd; ſe heeft die kragt / dat als 'er te veel van in het water gedaan word / de Menſch die het drinkt / ſijn water niet kan maken / welk hem dan na het hoofd trekt / als of hy dronken was / en voor dood ter aarde valt; die nu dus neder vallen / worden ſchuldig geoordeeld / en geſtraft.

De wortel Imbonda gebruykt om misdaden te ontdekken.

In dit Land ſterft niemand / die van eenig aanſien is / of daar word een ander om gedood / want ſy gelooven niet dat die hun eygen dood geſtorven is / maar dat d'een of d'ander hem dood getoverd heeft. Alle verdagte worden van de vrienden des overledenen / op de hoog-ſtraat of de markt-plaats / om het water van Imbonda te komen drinken te

En of yemand een ander betoverd heeft.

ſamen geroepen / ſo dat'er menigmaal 500. ſo Mannen als Vrouwen voor den dag komen / om dit water te drinken. De Ganga of Prieſter geeft dan elk een beker met dat water / en belaſt hem / die uytgedronken hebbende / op ſekere plaats te gaan wandelen / tot dat hy ſijn water kan maken / en dat gedaan hebbende / is hy vry / maar als hy niet kan wateren / bald hy ten eerſten op de grond neder / en dan bald elk een / groot en klein / op hem aan / ſlaat en ſnijd hem met meſſen aan riemen; maar ik geloof / dat die Tover-Prieſter hem / die hy wil doen ſterven / het ſterkſte water geeft / welk van geen omſtanders kan gemerkt worden. Dit nu geſchiet tot Longo by-kans elke week.

Hoe de proef genoman word.

VII. AFDEELING.

Van de *Zebra* en *Hippopotamus*. Der *Portugijſen* manier van Oorlogen in deſe Geweſten. De Viſſery hoe die hier gedaan word. Het koorn-gewas, en andere merkelijke ſaken.

Beeſten en Gevogelte.

In dit Koninkrijk zijn geen andere tamme beeſten als geyten / want ander vee kan hier niet aarden; men heeft'er wel Oſſen en Koepen gevangt / maar die ſterven ten eerſten. De hoenders zijn 'er in ſulken overvloed / dat men'er 30. voor 6 ſtuyvers aan koralen kan kopen; daar zijn ook ſeer veel phaſanten / patrijſen en wilde vogels. Hier is een ſoort van een vogel / die op het Land leeft / grooter als een ſwaan / wel gelijkende na een reyger; deſe vogel heeft lange beenen en een langen hals / is ſwart en wit / en heeft op de borſt een kale plek / daar hy met ſijn bek tegen aan ſlaat. Dit is de regte Pellikaan / en niet die Zee-vogels / welke ſo groot als een Gans en wit zijn / die de Portugijſen Pellikanen noemen / en in dit Land overvloedig veel zijn.

Pellikanen.

Beſchrijving van de Zebra.

Hier is ook de Zevera of Zebra, welk een Paard gelijkt / uytgenomen dat het aan deſſelfs maanen / ſtaart /

ſtaart / en lijf rondom / ſelfs op de beenen met verſchepden coleuren geſtreept is. Deſe beeſten zijn geheel wild / loopen met geheele troupen te ſamen / en laten een Menſch binnen ſchoots komen / ja wel 3 of 4 maal na haar ſchieten / eerſe willen gaan loopen.

Daarenboven is hier een menigte van Zee- of Rivier-paarden / dog die op het Land leven / en niet als gras eeten; in 't water zijnde / heeft men deſelve te vreeſen. Naaſt den Olyfant zijn dit de grootſte beeſten in dat Land; ſy hebben 4 klaauwen aan elke voet / die gelijk die van een Os zijn; in de klaauwen van haar linker voor-voet is een byſondere kragt / daar dan de Portugijſen ringen van maken / en tot een ſeker geneés-middel tegen de loop gebruiken. En Hippopotamus, of Rivier-paard. Ringen van deſelver klauwen goed tegen de loop.

De Portugijſen tegen de Negers willende Oorlogen / gaan op deſe wijſe te werk. Sy nemen een aanſienlijk Man uyt Congo, die een goed Chriſten is / en die van een goed gedrag is / aan; deſe brengd eenige 100 Negers tot ſijn gevolg uyt Congo mede; deſe Macicongo word Tandala, of Generaal over de ſwarte troupen gemaakt / en hem de magt gegeven / om Heeren af te ſetten / te dooden en andere in derſelver plaats te ſtellen / en met de Negers te handelen. Als nu eenig Heer ſig hem onderwerpt / gaat deſelve eerſt na den Tandala, en brengd hem een geſchenk van Slaven / geyten en koeyen; deſe Tandala nu brengd hem na den Portugijſen Gouverneur / en ſend voor af 2 Slaven / om te verſoeken dat hy mogte by hem komen / waar toe hy een groote vereering moet gereed hebben / die ſomtijds beſtaat uyt 30 of 40 Slaven / behalven het vee. So dra hy in de tegenwoordigheyt van den Gouverneur komt / knield hy neder / klapt met ſijne handen / en wald met ſijn aangeſigt plat ter aarden / een weynig daar na ſtaat hy weder op / en ſeyd: Ik ben een Vyand geweeſt, maar betuyge tegenwoordig dat ik getrouw ben, en mijn hand nooyt meer tegen u opheffen ſal. Hoe de Portugijſen tegen de Negers Oorloogen. Sy kieſen een Tandala, of Generaal. Deſſelfs magt.

Hier

Neger-Heeren tot Slaven gegeven aan de Soldaten.

Hier op roept de Gouverneur een ſoldaat / die een erkentenis verdiend heeft / en geeft dien Heer aan hem. De ſoldaat ſiet dat hy niet qualijk toekomt / en van dien Heer voor ſijn Meeſter erkend word / die voor hem niet alleen de koſt wint / maar hem ook rijk maakt. Een oorlog op-trekkende / beſorgd hy eerſt het logement voor ſijn Meeſter / voor dat van hem ſelven / en hy deeld ſijn Meeſter alles mede wat hy dagelijks by den oorlog wint. Met een woord / daar is niet een Portugijſe ſoldaat van eenig aanſien / die niet ſijn Neger-Soua of Heer heeft.

Vreemde manier van Viſſen.

Op deſe kuſt viſſen ſy met pſere harpoenen / en wagten op ſekeren grooten vis / die eens daags ontrent de land-ſijde ſijn aas komt ſoeken: hy komt digt by het land / en drijft groote troupen vis voor hem uyt / daar hem dan langs het ſtrand de Negers na-loopen / en met die pſere harpoenen rondom hem ſteeken / en daar door ſeer veel vis dooden / die ſy na ſig trekken / en op het ſand laten leggen tot dat ſy met viſſen gedaan hebben.

Een groote vis Emboa, of hond.

Deſe vis / van hen Emboa, dat is / een hond genoemd / komt ſelfs veeltijds tot op het drooge lopen / dog alſo men hem geenſins beſchadigen of dooden wil / ſchuyft men hem ten eerſten weder in het water / daar 4 of 5 menſchen werk aan hebben.

Een tweede manier van Viſſen.

In ondiepe baayen en de rivieren viſſen ſy op een andere wijs met matten / van lange bieſen gemaakt; deſe matten 100 vadem lang / drijven op het water / hebbende aan de eene ſijde lange bieſen die nederwaards hangen / en worden gelijk onſe netten in 't ronde toegetrokken. De viſſen dan willende die hangende bieſen / daar ſy voor ſchrikken / ontwijken / ſpringen uyt het water en vallen op de mat / en worden alſo gevangen.

In Longo is vierderley koorn.

Men heeft in Longo vierderley koorn: 't eerſte word genoemd Maſanga, welk op een ſtroo / ſo groot als een ried / aan een aayr / die een voet lang is / waſt / en het hennip-ſaat niet qualijk gelijkt. Het tweede heeft by hen den naam van Maſemba-

la,

la, welk ongemeen voortſet / want uyt elke kol ſchieten 4 of 5 halmen of rieten op / die elk 10 voeten hoog zijn / en een halve pint koorn draagen. Dit is ſeer goed koorn / en heeft de grootte van twik of herik. Hun derde ſoort van koorn waſt gelijk als gras / en gelijkt ons moſtart-ſaat ſeer wel / en is het beſte van allen. Eyndelijk hebben ſy ook groote Guineeſche wepte / by hen Mas-impota genoemd / doch die word minſt van allen geagt.

Men heeft daar ſeer goede Erweten of Cicers, die een weynig grooter zijn als de onſe / maar ſy waſſen op een andere wijs / als by ons / want de ſchoopen waſſen aan de wortels onder de grond / en men kan aan het loof ſien wanneerſe rijp zijn. Cicers. Onder de grond.

Sy hebben'er nog een tweede ſoort / die ſy Wandos noemen / maar deſe waſſen aan een kleyn boomtjen / welk in het eerſte jaar / dat het geplant is / geen vrugt draagd / maar dan 3 jaren na malkander vrugtbaar is / en daar na afgehakt word. Wandos.

De Plantanen draagen hier maar eens / en worden dan aan de grond afgekapt / daar dan uyt de wortel 3 of 4 jonge op-ſchieten. Plantanen.

Men heeft'er ook veel Honig / hangende aan de Elicondy boomen / die ſy verſamelen in een ſoort van een kiſt / zijnde een ſtuk van een hollen boom / welk in den top van die boom word opgehangen / en eens jaars vol word / wanneer die arbeydſame beeſtjens met rook verjaagd / beroofd en gedood worden. Honig hoe gewonnen word.

Deſe Alicunde of Elicondy boom is ſeer lang / en ongemeen groot; daar zijn'er / die ſo dik zijn / als 12 menſchen ombangen konnen / en uytgeſpreyd als een Eyke / en ſommige derſelven hol / en trekken ſulken overvloed van water na ſig / datſe in dat dorſtig land water voor duyſenden menſchen uytleveren. Alicunde ongemeen groote boomen.

Ik weet / dat'er eens 3 of 4 duyſend ſig by een deſer boomen nederſloegen / die'er ſo veel water uyt haalden / als ſy in 24 uyren van noden hadden / en nog was de boom niet ledig. Die ongemeen waren in ſig hebben.

dig. Na mijn giſſing zijn 'er in ſommige deſer bomen wel 40 tonnen water. Maar deſe boom is niet minder milddadig voor den rug als voor den buyk / en gelijk het binnenſte van den boom den buyk beſorgd / ſo doet het buytenſte voor den rug / maar daar dienen de jongſte boomen beſt toe / welker ſchorſſen nog teder zijn en beter konnen behandeld worden / die dan wakker geklopt worden / ſo dat een vadems lengte van die boom / tot 20 vademen toe wordt uytgerekt / en dan ten eerſten bequaam is tot kleeding / hoewel ſe ſo fijn niet is als 't geen van de Juzanda boom gemaakt word / welker binnenſte ſchors op deſelve wijs geklopt / ongemeen ſchoon linnen tot kleeding uytlevert.

Kleeding van derſelver ſchorſſen.

Als ook van de Juzanda boom.

Van hunne Palm-boomen / die ſy jaarlijks ſnoeyen en met water begieten / maken ſy Fluweel / Satijnen / Taffetas / Damaſten / Sarcenets en diergelijke / te weten van de bladeren / die ſy ſchoon maken / en daar van lange draaden maken. Sy trekken ook Wijn uyt den Palm-boom. Daar is noch een ander ſoort van Palm-boomen / die een vrugt draagd / welke voor de Maag goed / en voor de Lever wonderlijk goed is.

Wat van de Palm-boomen gemaakt word.

Daar was een Krokodijl / ſo groot en gulſig / dat hy een Alibamba inſwelgde / beſtaande uyt 8 of 9 t'ſamen geketende ſlaven / maar alſo hy het yſer niet konde verteeren / beſtierf hy het / en men vond het yſer in ſijn romp. Ik heb geſien / dat deſe Krokodyllen aan de oevers oppaſten / en menſchen of andere gedierten na het water ſleepten / maar een ſoldaat / die dus in het water geſleept was / trok ſijn mes / ſneed hem ſijn buyk op en doodde hem.

Een Krokodil ſtierf van het ingeſlikte.

Een Soldaat dood een Krokodil.

Hoe *Battel* eyndelijk in ſijn Vaderland gekomen is, word niet verhaald.

EYNDE.

RE-

REGISTER

Van het voornaamſte in de Reys van ANDRIES BATTEL.

A.

Abram Cok vaart met 2 Scheepen uyt Engeland, 1
--- komt tot Sancta Cruz, ibid.
--- tot Kaap de las Palmas, 2
--- tot St. Thomas en das Rolas, ibid.
--- ververſt op Ilha Grande, 3
--- neemt een Portugijſe Pinas, 3
Almadias een Golf, 30
Andries Battel word gevangen, met 4 andere, 5
--- en na Rio Janeiro gebragt, ibid.
--- word geſonden met Torner na Angola, ibid.
--- van daar na Quanſa, ibid.
--- komt weder tot St. Paul, ibid.
--- zoekt van Longo te ontvlugten, op een Hollands Schip, 6
--- wert gevangen, ibid.
--- en gebannen na Maſſangano, ibid.
--- ontvlugt van Maſſangano met 3 Egyptenaars en 7 Portugijſen, 7
--- komt tot Mani-Cabech, ibid.
--- ſchiet met ſijn geſelſchap 4 uyt een troep Negers dood, 8
--- verſonden na Elambe, 9
--- overwint met 400 Banditen den Heer van Ingombe, 10
--- word gequetſt na St. Paulo gebragt, 11
--- doet een Veld-togt met Moſarigoſat, 15
--- is in gevaar van onthoofd te worden, 16
--- dog word verbeeden, ibid.
--- vlugt na 't Leger van de Gagas, 17
--- in groot agting by den Gaga, 19
--- word Sargiant onder de Portugijſen, 26
--- neemt de vlugt met 2 Negerjongens van St. Paulo, 27
--- verkrijgd verlof om na ſijn Vaderland te trekken, 27
--- komt weder tot St. Paulo, ibid.
--- leeft 6 maanden in de Wilderniſſe, 28
--- ontmoet een Schip met ſijn boot, die hem inneemt en te Longo aan land ſet, 29
Alicunde groote boomen, die ongemeen veel water in ſig hebben, 45
Angeca Koning van Bongo, 35
Angola zijn alle Inwoonders beſneeden, 39
Angoykayongo word met 60000 van de ſijne verſlagen, 26

B.

Babia de Vaccas of de Torre een fraaye Baay om te ververſſen, 18
Banna een Rivier, 36
Battel, ſie *Andries Battel*.

Bavia-

Bavianen in meenigte by Banna, 37
Bongos een Rivier, 27
Benguele een Rijk, 13
Blanke Menſchen moogen niet begraven worden by die van Longo, 35
--- reedenen waarom, ibid.
Bongo een Provintie, ibid.
Boot van een wonderlijk fatſoen, 28
Buenos Aires, 4

C.

Cabenda een ververſſingplaats, 29
Cacongo een Rivier, ibid.
Calabes een Eyland, 5
Calongo beſchrijving daar van, 36
Cango een Provintie, deſſelfs beſchrijving, ibid.
Canſengala een bijl, het geweer van den Gaga, 23
Caſanſa een Meyr, 7. 28
Casbil deſſelfs beſchrijving, 17
Caſoch een groot krijgsman, die 800 Portugijſen, en 40000 Negers gedood heeft, 19
--- houd een batailje met de Gagas, ibid.
Caye een Rivier, 30
Checock een Beeld, 33
--- by-geloovigheyd daar van, ib.
Cicers waſſen onder de grond, 45
Coua een Rivier, 13

D.

Dande een Rivier, 8, 27
Dapperheyd van Battel, 9
--- word evenwel gevangen, ibid.
Demba is een land uyt enkel zout, 25
Dolphijn word van Cok na huys geſonden, 4
Dolphijnen, 3
Dombe beſchrijving van het ſelve, 12
Dondos witte kinderen van ſwarte, 33
Don John Hurtado de Mendoza, Gouverneur tot St. Paul, 5
Dooden op wat wijſe van de Gagas worden begraven, 24
Drinken des Konings van Longo mag niemant ſien, 32

E.

Eerbied beweeſen aan de Koning van Longo, 31
Emboa een vis, 44
Endallanbondos een bloohertig en trouwloos volk ſonder regeering, 12
Engeriay een boom wiens ſteen uyt de vrugt goed is tegen 't Colijk, 10
Engoy een Provintie van Longo, 29
Eten des Konings van Longo mag niemant ſien, 32
Eyland das Rolas zeer geſond en vrugtbaar, 2

G.

Gaga doet een Krijgs-Aanſpraak aan ſijn volk, 14
--- ſlaat de Benguelers, 14
--- doet alle avonden een krijgsreden aan ſijn volk, 20
--- heeft veele wijven, 22
Gaga's kleeding, ibid.
--- begraffeniſſen, 24
--- hun afkeer der zieken, ibid.
Gagas, *Jagges* of *Gindes*, 13
--- voeden andere kinderen op voor de hare, 23
--- zijn Menſchen-eeters, 14
Gevogelte in overvloed op Longo, 42
Gomberi een Beeld hoe geeert, 34

Gongo een Krijgs-Inſtrument, 14
Goud in een Rivier gevonden, 20
Gymbe Koning van Longo heeft 400 kinderen gehad, 31

H.

Hals-band by de Gagas een ſchande, 23
Hippopotamus een Zee-Paard, 43
--- Ringen van deſſelfs klaauwen tegen de Loop, ibid.
Hombiangymbe Prins van Benguele blijft met 100 Heeren dood, 14
Honden die ſtom zijn, 38
Honig hoe gewonnen word, 45
Huylers by de dooden der Gagas, 24

I.

Jagt der Morombers, 38
Ilha Grande zeer vrugtbaar, 3
Imbe Calandola Generaal der Gagas, voerd ſijn zaaken uyt door Tover-konſt, 19
Imbonda een wortel om misdaden te ontdekken, 41
--- op wat wijſe zulks geſchied, 42
Ingombe een Berg, deſſelfs beſchrijvinge, 10
Inwying aan Maramba, 35
Johan Cotinha Gouverneur der Portugijſen op Maſſangano, 25
--- heeft order om ſig meeſter van de Mijnen te maken, ibid.
--- ſterft, 26
Isla Verde of Groene Eyland, 4
Juzanda een boom, 46

K.

Kaap de Lopo Gonſalves, 3
Kaſteel van St. Thomas wel voorſien met Kanon, 2
Kinderen by de geboorte blank en na 2 dagen ſwart, 34
--- der Gagas, zoo haaſt geboren, zoo haaſt gedood en begraven, 22
Koning van Longo heeft 150 Vrouwen, 31
--- als een God geeert, 32
--- wort gelooft dat regen kan geven, ibid.
Konings Soonen worden nooyt Koning tot Longo, 34
Koorn vierderley ſoort, 44, 45
Koop-handel op Longo, 6
Koper-mijnen op Dombe, 12
--- in de Bergen van Cashindecabar, 18
Krokodil ſlikt 8 of 9 Slaven in, 46
Krijgs-liſt der Gagas, 21

L.

Labos Marinos een Eyland in de mond van de Rivier de Plate, 4
Levens-wijſe der Gagas, 18
Leger-plaats op wat wijſe by de Gagas word gemaakt, 20
Lichaam van de Gaga gekerft, 22
Longa een Rivier, 18
Longo deſſelfs beſchrijving, 30, 34
Longeri begraaf-plaats der Koningen van Longo, 35
Lopo Gonſalves Kaap, 3

M.

Makellacolongo een groot Heer, 18
Mani-Keſock een groot Heer, 40
Maramba een Beeld, 38
--- op wat wijſe door het ſelve alle misdaden worden ontdekt, 38, 39
Matimbas zijn Dwergen, 40
Mayombe deſſelfs beſchrijving, 36
Memba een boom wiens hout zoo ſagt en ligt is als kurk, 28
Moeder der Prinsen van Longo in groot aanſien, 34

Mofarigoſat houd Battel in gijſeling, 16
Mokiſo een Beeld in 't Land van Cashil, 17

O.

Offerbande der Gagas aan den Duyvel, 23, 24
Olyfanten verwiſſelen geen tanden, 41
Olyfants-tanden rondom hunne Beelden, 17
--- in menigte op Engoy, 29
Ongelukkig water halen, 3
Oorlog der Portugijſen tegen de Negers op wat wijſe, 43
--- op wat wijſe by de Gagas gevoerd word, 21

P.

Palm-boomen wat koſtelijke ſtoffen van deſelve gemaakt worden, 46
St. Paul in Angola, 5
Pauwen onderhouden op een grafplaats, 18
Pellikaan onderſcheyden van andere, 42
Petes en *Pongoes* zeekere ſpeeltuygen, 10
Plantaans in menigte op de Eylanden das Rolas, 2, 45
Plegtigheyd des Konings van Longo, wanneer om Regen verſogt word, 32
Pongo een Wanſchepſel, 37
--- deſſelfs wonderheden, ibid. 38
Pongoes zijn Speel-tuygen, 10
Portugijſen van Battels geſelſchap ſchuylen van blooheyd onder de ſtruyken, 8

Q.

Quelle een Rivier, 36
Queſango een Beeld in groote agting by die van Cashil, 17

R.

Reegen word van den Koning van Longo gebeeden, en gelooft dat geven kan, 32
Rivier daar goud gevonden word, 20

S.

St. *Sebaſtiaan* een Eyland gelegen onder den Steen-bok, 4
Serras of Bergen, 8
Shillambanſa Oom van den Koning van Angola, werd ſijn Hoofd-ſtad verbrand, 18
Silver-mijnen op Cambamba, 25, 26
Soldaat dood een Krokodil, 46
Soldaten der Portugijſen hebben Neger-Heeren tot hun dienſt, 44
Sombo een vis, 28
Soon des Konings van Longo gevierendeeld om dat ſijn Vader ſag drinken, 31
Spiegel-glas hoog geagt, 40
Statie des Konings van Longo, 30

T.

Tandala Generaal der Negers, 43
Tanden der Vrouwen uytgetrokken om ſchoon geagt te worden by de Gagas, 22
Tondo een Provintie, 18
Torner gevanklijk gevoert met Battel, 5

V.

Viſſen op wat wijſe by die van Longo, 44
Vlees hoe gedroogd by de Wilde, 28
Vrouwen der Gagas zijn zeer vrugtbaar, 22
--- deſſelfs dragt, ibid.

Vrouwen dooden de Pongos, 41

W.

Wandos een ſoort van Erweten, 45
Water-val die 30 mijlen kan gehoord worden, 19
Wijn uyt Palm-boomen, op wat wijſe gemaakt word van de Imbondos en Gagas, 21
Witte kinderen van Swarte, 33

Z.

Zaire een Rivier in Angola, 5
Zebra of *Zevera* deſſelfs beſchrijving, 42
Zee-Mos in overvloed by Labos Marinos, 4
Zout-mijnen op Demba, 25

EYNDE.

Berigt voor den Boekbinder, waar de Figuuren moet ſtellen.

[b] 1 op pagina 23
[b] 2 —— 37

AANMERKLYKE
REYS,

en verwonderlijk-ſeldſame Voorvallen op de ſelve,

VAN

ANTONY KNIVET,

gedaan uyt *Engelland* na de *Zuyd-zee*,

met

THOMAS CANDISH,

Anno 1591 en de volgende Jaren.

Nu aldereerſt uyt het Engelſch vertaald.

Met ſchoone koopere Platen, en volkomene Regiſters.

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER Aa, Boekverkoper/ 1706.

Met Privilegie.

3)

KORTEN INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

I. *Knivets* Reys uyt *Engelland* tot in de Straat van *Magellanes*. Hy word genomen van de *Portugeezen*. Pag. 1

II. *Knivets* komſte by de Rivier *Janero*, en omgang met de *Portugeezen* en *Indianen*. Desſelfs reyſen door verſcheyden Landen van dat Geweſt. 20

III. *Knivets* vreemde Togten met twaalf *Portugeezen*, die van de *Wilde* wierden opgegeeten. Sijn verkeeren onder de *Canibalen*, en naderhand onder de *Portugeezen*. Sijn vlugt na *Angola*. Hy word te rug gebragt, en na meenigerley avonturen gevoerd na *Liſſebon*. 47

AAN-

neraal drie tonnen voor sijn provisie na sig nam. Maar de Schipper toonde een vp Paspoort / onder hand en zegel van haar Majesteyt; om in alle Zeën te mogen varen. Onse Generaal die gesien hebbende / gaf aanstondts order / dat elk aan den Vlaming, al het geen sy hem hadden afgenomen / soude weder geven; en betaalde hem het Sout / dat hy'er uytgenomen had. Hier op voeren wy met een goede wind voort / en namen onse cours van de Portugeezsche Kust af / na de Canarische Eylanden. Twintig dagen daar na hadden wy gemelde Eylanden in 't gesigt. Onse Generaal hier van verseekerd / gaf order / om de twee kleynste Scheepen na het Land af te senden / om te vernemen of sy tusschen de Eylanden eenige Scheepen / of Karaveelen om te visschen / konden ontdekken. Dese niets gevonden hebbende / quamen 's morgens daar aan weder by ons.

en word ontslagen.

Komt by de Canarische Eylanden.

Stilte onder de Linie.

Onder de Linie Equinoctiaal (daar dag en nagt even lang is) lagen / en dreven wy seven-en-twintig dagen / heen en weder / sonder de minste wind.

Siekte.

In die tijd wierd ons meeste Volk door de ongemeene hitte van de Son / en de dampen van de nagt / siek aan de Blauweschuyt.

Een Portugees onschuldig van vuyle Japonneesen beschuldigd.

Dit egter belette de hoofhepd van ons Scheepsvolk niet / want terwijl wy in de grootste verlegenthepd waren / die men kan bedenken / gebeurde het / dat twee Japonneesen, die onse Generaal Candish van sijn eerste reys had mede gebragt / een armen Portugees, daar sy nijdig op waren / die met ons upt Engelland gekomen was / voornamen by den Generaal te beschuldigen / en dus aan kant te helpen / welk sy dus te werk stelden. Sy quamen / terwijl de Generaal aan Tafel sat / in de Hut / daar sy t'samen soo overlupd prateden / dat het elk een konde hooren. 't Geen sy sepden / quam hier op upt / dat de Portugees, die op het Schip was / een verrader was; die hen meermaals geraden had / om / in Brasilien sijnde / met hem te gaan loopen; en beloofd had / wanneer het God mogt believen de Stad Santos, gelijk onse Generaal voor nam / in hunne han-

handen te leveren / dat hy hen dan wilde gelepden na de Zuyd-zee / daar sy voor hun berigt wel souden betaald worden. Dese beschuldiging ter ooren van den Generaal gekomen sijnde / wierd de arme Portugees opgehangen: maar om van Santos door America te Land na de Zuyd-zee te gaan / was een onmogelijke saak / alsoo die geheele Landstreek niet als een Wildernis / en vol wilde Menschen is. Word opgehangen.

Na soo veel dagen stilte / die wy onder de Linie hadden / kregen wy een fraaye Noord-weste wind / en hadden / na twintig dagen zeylens / het Land van de Brasilsche Kust in 't gesigt / maar niemand wist met sekerheyd te seggen / wat gedeelte het van dat Land mogt sijn. Nader ontrent het Land komende / wierden wy twee kleyne Scheepen gewaar / daar wy'er een van namen / maar het ander ontquam ons. 't Geen wy namen / was met Mooren en eenige Koopmanschap geladen / en quam van Fernambuco, om na de Rivier la Plata te gaan. Uyt den Stuurman verstonden wy / dat wy by Capo Frio (de koude Kaap) waren / leggende twaalf mijlen van de Rivier Genero, of Janeiro, en dertig van de Stad Santos, daar wy gemeend hadden aan te konnen. In dit Schip vonden wy een Monik / die hem selven in een Meel-kist verborgen had. Knivet koms op de Kust van Brasilien, ontrent de Rivier Janeiro. (Een Monik in een Meel-kist).

Door het beleyd van onsen nieuwen Stuurman quamen wy by Ilha Grande, 't groote Eyland / twaalf mijlen van Santos, daar wy ons van vijf of ses Hupsen met Portugeezen, en Wilde van dat Land / meester maakten. Op dit Eyland vonden wy seer veel Potato's en Plantanen, verschepden soort van Wortels / en eenige Varkens en Hoenderen / die ons seer wel te pas quamen / en tot ververssing dienden. Maar daar was onder de onse sulken slegten order / dat de Portugeezen, indien sy de courage gehad hadden / veele van ons Volk souden hebben konnen dood slaan / alsoo men om het eeten wogt / niet als of men Christenen, maar als of men Joden was. Die het beste kreeg / verbergde het in een Hupl / of in de Wildernis onder een Boom / daar hy dan soo lang bleef / als dat duurde. Wat my by Ilha Grande. Wat levensmiddelen daar gevonden wierden. Schaarsheyd daar van,

Daarom gepluk-haard word, aangaat / ik wiſt'er (ſoo ſchaars was het daar) geen eeten nog geld te krijgen / ſoo dat niet als de honger my Boswaard in dreef / om te ſien / of ik en Knivet van den Buyt krijgd. pets konde dooden / en eenige Potato's vinden. Onderwegen vonden wy ſeven of agt van ons Geſelſchap / die elkander in de haaren ſaten / om een Varken dat ſy gedood hadden / daar elk het beſte ſtuk van ſogt te hebben. Wy op die tijd / als ſy de vuyſten tegen elkander te werk ſtelden / daar by komende / namen'er een quartier van weg / bragten het na de Wildernis / en maakten'er ons dien avond vrolijk mede. Des anderen daags quamen wy met een goede voorraad van Potato's Wortelen te rug. In het Huys / daar des Generaals Muſicanten waren / komende / vonden wy hen beſig met Honden gegeeten. agt jonge Honden tot hun middagmaal gereed te maken. Wy gaven hen van onſe Wortels / daar voor ſy ons lieten mede eeten.

Op de agter-middag ſtaken wy een nieuw Schip in brand / verbranden alle de Huyſen / en de Koopman met alle de Mooren aan Land geſet hebbende / vertrokken wy van daar. Wy hadden een goede wind / die ons ontrent ſes uyren by het Eyland St. S. Sebaſtiaan. Sebaſtiaan, vijf mijlen van Santos bragt / daar wy onſe Ankers lieten vallen. Soo dra wy in de Haven waren / quamen alle de Schippers en Kapitainen aan Boord van den Generaal / om te hooren / Aanſlag op Santos. op wat wijs hy Santos dagt aan te taſten / en wierd van allen geoordeeld / dat onſe lange Boot en Sloep / met honderd Man / dat genoeg konden uytvoeren; alſoo de Portugeeze Stuurman ons berigt had / dat de Stad geheel niet ſterk was.

Hoe in 't werk geſteld. Daags voor Kerſmis / 's avonds ontrent thien uyren / waren onſe Booten veerdig om na Land te varen / daar elk ſoo begeerig was / om in te ſijn / datſe daarom krakeelden / en de een den anderen over boord in Zee ſtiet / maar de Generaal het geraas hoorende / gaf order / dat ſy alle weder binnen Scheepsboord komen ſouden. Ik / vreeſende voor den Generaal / en egter begeerig om onder de eerſte aan Land te ſijn / alſoo ik te voren geſien had / dat die

die laatſt quamen / niets kregen / kroop onder het kuyk van onſe Sloep / daar ik twee uren bleef leggen. Als nu de Boot vol Menſchen raakte / konde ik'er niet uytkomen / en ſoude daar geſmoord hebben / ten ware onſe Bootsman William Waldren, die de Boot ſtuurde / my onder hem hoorende roepen / de kuyken opgeligt / en alſoo mijn leven behouden hab. Ontrent dzie uren in de morgenſtond / kregen wy in 't oog een Canoe, of een Boot van een ſtuk hout / daar vier Portugeezen en twee Vrouwsperſoonen in waren / daar van de eene dien morgen ſoude gaan trouwen / die wy weg namen / en daar op digt onder het Land voeren / alwaar wy een uyr lang na onſe Boot hebbende gewagt / hoorden dat de Portugeezen een klokjen trokken. De Portugeeze Stuurman / Jaſper Jorge, ſeyde dat het nu de tijd om te Landen was / alſoo hy aan dat klokje konde weeten / dat ſy nu in het midden van de Miſ waren / en de Monik op die tijd doende was met het opheffen van het Sacraments-brood / om het Volk te laten aanbidden. Hy had dit ſoo dza niet geſegd / of wy waren alle aanſtonds aan Land / gingen regt na de Kerk / namen alle Mansperſoonen hun Degen af / 't welk wy gemakkelijk toeging / en bleven daar tot ſeven uren toe / afwagtende de komſte van onſe lange Boot / en ons overig Volk / alſoo wy maar dzie-en-twintig Man ſterk waren / en met ſoo weynig de Stad niet derfden plonderen / waar door dan ſommige Portugeezen, die t'huys waren / tijd hadden om te vlugten en hun geld te bergen. In de Kerk waren / behalven de Vrouwen en Kinderen / dzie honderd Mansperſoonen. De Stad daar na plonderende / vonden wy'er groote voorraad van Eetwaaren / en een overvloed van Suykaden / Zuyker en kaſſavie-meel / daar wy ſeer goed Brood van maakten. Na dat de Stad geplonderd was / ſtelden wy onſe Manſchap in order / en lieten den Generaal al wat'er gedaan was weeten. Beſcheyd en order van hem gekomen ſijnde / wierden alle de Portugeezen op hare voeten geſteld / uytgenomen dat wy ſeven of agt van de voor-

(Knivet in perijkel van onder een Luyk te ſmooren).

En op wat tijd.

De uytſlag,

en wat daar gevonden wierd,

naamſte gevangen hielden / en wp verſterckten ons ſelven in de Stad. Mr. Cooke, Kapitain van de Vice-admiraal / trok als Kapitain van al het Volk / dat aan Land quam / vooꝛ uyt / die ſig ontrent my ſeer genegen toonde / en oꝛdonneerde myn verblijf te ſoeken in een der Cellen van het Jeſuiten Klooſter / daar hy ook ſelfs met verſcheyden Kapitainen en jonge Edellieden ſijn verblijf ging nemen. Het gebeurde nu / dat ik alle de Cellen boven en beneden beſiende / onder een Bedſtede / in een donkeren hoek ſtaande / keek / daar ik een Kiſtjen gewaar wierd / dat wel geſpijkerd / en op de hoeken rondom met wit Fluweel bekleed was ; Ik haalde het na my toe / en voelde dat het wp ſwaar was. Als ik het opgebroken had / vond ik'er 1700 Realen van agten in ; elke Realen was vier ſchellingen Engels geld. Hier nu nam ik myn verblijf / maar niemand wiſt van myn goede winſt / die ik gedaan had. Na Lakens / Hemden / Deekens / Bedden en diergelijke Huysraad / wierd niet veel geſien.

Op den volgenden / of St. Steevens dag / maakten de Portugeezen ons een valſ al-arm. Want oꝛ de Generaal met alle ſijne Scheepen op de Ree quam / met 200 Man aan Land ſtapte / en oꝛdeꝛ gaf om de bupten-kant van de Stad in brand te ſteeken. Wy oꝛdonneerde ook een Pinas te maken / daar men twintig Riemen op gebruyken konde / om alle de Scheepen / die in de Haven waren / in brand te ſtellen. Wy vonden hier een Engelsman, John King genoemd / die daar vijfthien jaren geweeſt was. Onſe Generaal hield ſijn verblijf / ſoo lang wy tot Santos waren / in het Jeſuiten Kloofter / daar veele uytgangen na de Zee-kant waren. Het gebeurde nu op ſekere nagt / dat twee Wilde, qualijk gehandeld van de Portugeezen, van hen weg liepen / en de toegangen van dit Kloofter wel kennende / vooꝛ deꝛ Generaals Bed quamen / eenige Kalkoenen en Hoenderen by ſig hebbende. De Generaal wakker wordende / begon om hulp te roepen / maar een van die Wilden, die Portugees konde ſpreken / vlied op ſijn knyen / en ſeyde daar te komen / niet om hem quaad te

te doen / maar om ſijn gunſt te verſoecken. Als het nu mozgen gewozden was / ſpzak de Generaal met met hen / die hem wiſten te ſeggen / hoe ſterck de Portugeezen waren / en by het uptrekken upt de Stad ons meenden te overvallen / en te ſlaan. Sy weeſen hem ook dzie groote bundels met Geld / en .... dat onder ſekeren Vygeboom begraven was / en bzagten ons op een plaats / alwaar wy 300 ſtuks Vee vonden / daar wy ons van bedienden ſoo lang wy daar waren. verſcheyde-ne ſaken.

Een onſer kleyne Scheepen / de Daintie deed hier tot Santos een goede togt. Want eerder als de andere van onſe Vloot in de Haven komende / lade ſijn Schip met Zuyker / en andere goede Koopmanſchappen upt de Portugeeze Scheepen / die ſy in de Haven vonden. Dit Schip was bzywillig met ons upt Engelland gegaan / en nu een goede kans gehad hebbende / ſeyde deſſelfs Kapitain aan den Generaal / dat hy wilde na Engelland keeren ; waar op de Generaal hem tot antwoozd gaf / dat hy voorgenomen had hem na de Rivier de Plate te ſenden / en daar na met al ſijn hert hem wilde laten vertrekken. Wy bleven twee maanden tot Santos, 't welk onſe geheele Vloot ſchadeloos maakte.

Hier ſijnde / quaamen verſcheyden Canibalen, of Menſch-eeters / by ons / die den Generaal verſogten / de Portugeeſen te vernielen / en die Plaats voor hem ſelven in te houden / en verſekerden ons / dat ſy het alle met den Generaal hielden. De Generaal bedankte hen voor hun genegenthey d / dog dat hy tegenwoordig pets anders voor had. Wy vonden in deeſe Plaats ook veel Goud / 't welk van de Indianen van een plaats / by hen Mutinga genoemd / derwaarts gebzagt was. De Portugeeſen ſijn van de Mijnen op die plaats thans meeſter. Veele van ons Volk ſloegen den Generaal voor / de Winter over in die Stad te blijven / maar hy wilde daar geenſins toe verſtaan. Veel goud daar gevonden.

Sedert ons vertrek upt Engelland, tot dat wy tot Santos quaamen / had ik groote genegenthey d voor een Japonneſer, met name Chriſtoffel, om dat ik gemerkt. Een Japonneeſer bedriegd Knivet.

naaunſte gevangen hielden / en wy verſterkten ons ſelven in de Stad. Mr. Cooke, Kapitain van de Vice-admiraal / trok als Kapitain van al het Volk / dat aan Land quam / voor uyt / die ſig ontrent my ſeer genegen toonde / en verdonneerde myn verblijf te ſoeken in een der Cellen van het Jeſuiten Klooſter / daar hy ook ſelfs met verſchepden Kapitainen en jonge Edellieden ſijn verblijf ging nemen. Het gebeurde nu / dat ik alle de Cellen boven en beneden beſiende / onder een Bedſtede / in een donkeren hoek ſtaande / kiek / daar ik een Kiſtjen gewaar wierd / dat wel geſpijkerd / en op de hoeken rondom met wit Fluweel bekleed was ; Ik haalde het na my toe / en woelde dat het wy ſwaar was. Als ik het opgebroken had / vond ik'er 1700 Reaalen van agten in ; elke Reaal was vier ſchellingen Engels geld. Hier nu nam ik myn verblijf / maar niemand wiſt van myn goede winſt / die ik gedaan had. Na Lakens / Hemden / Deekens / Bedden en diergelijke Huysraad / wierd niet veel geſien.

Knivet krijgd ſijn verblijf in der Jeſuiten Klooſter.

Vind een Kisjen met geld.

Op den volgenden / of St. Steevens dag / maakten de Portugeezen ons een vals al-arm. Waar op de Generaal met alle ſijne Scheepen op de Ree quam / met 200 Man aan Land ſtapte / en order gaf om de bupten-kant van de Stad in brand te ſteeken. Hy verdonneerde ook een Pinas te maken / daar men twintig Riemen op gebruyken konde / om alle de Scheepen / die in de Haven waren / in brand te ſteken. Wy vonden hier een Engelsman, John King genoemd / die daar vijfthien jaren geweeſt was. Onſe Generaal hield ſijn verblijf / ſoo lang wy tot Santos waren / in het Jeſuiten Klooſter / daar veele uytgangen na de See-kant waren. Het gebeurde nu op ſekere nagt / dat twee Wilde, qualijk gehandeld van de Portugeezen, van hen weg liepen / en de toegangen van dit Klooſter wel kennende / voor des Generaals Bed quamen / eenige Kalkoenen en Hoenderen by ſig hebbende. De Generaal wakker wordende / begon om hulp te roepen / maar een van die Wilden, die Portugees konde ſpreken / viel op ſijn knyen / en ſeyde daar te komen / niet om hem quaad te

Vals al-larm.

Indianen jagen den Generaal een ſchrik aan,

dog ontdekken

te doen / maar om ſijn gunſt te verſoecken. Als het nu morgen gewordẽ was / ſprak de Generaal met met hen / die hem wiſten te ſeggen / hoe ſterck de Portugeezen waren / en by het uyttrekken uyt de Stad ons meenden te overvallen / en te ſlaan. Sy weeſen hem ook drie groote bundels met Geld / en .... dat onder ſekeren Uytgeboom begraven was / en bragten ons op een plaats / alwaar wy 300 ſtuks Vee vonden / daar wy ons van bedienden ſoo lang wy daar waren. verſcheydene ſaken.

Een onſer kleyne Scheepen / de Daintie deed hier tot Santos een goede togt. Want eerder als de andere van onſe Vloot in de Haven komende / lade ſijn Schip met Suyker / en andere goede Koopmanſchappen uyt de Portugeeze Scheepen / die ſy in de Haven vonden. Dit Schip was vry willig met ons uyt Engelland gegaan / en nu een goede kans gehad hebbende / ſepde desſelfs Kapitain aan den Generaal / dat hy wilde na Engelland keeren ; waar op de Generaal hem tot antwoord gaf / dat hy voorgenomen had hem na de Rivier de Plate te ſenden / en daar na met al ſijn hert hem wilde laten vertrekken. Wy bleven twee maanden tot Santos , 't welk onſe geheele Reys ſchadeloos maakte.

Hier ſijnde / quaamen verſcheyden Canibalen , of Menſch-eeters / by ons / die den Generaal verſogten / de Portugeeſen te vernielen / en die Plaats voor hem ſelven in te houden / en verſekerden ons / dat ſy het alle met den Generaal hielden. De Generaal bedankte hen voor hun genegenthepd / dog dat hy tegenwoordig yets anders voor had. Wy vonden in deeſe Plaats ook veel Goud / 't welk van de Indianen van een plaats / by hen Mutinga genoemd / derwaarts gebragt was. De Portugeeſen ſijn van de Mijnen op die plaats thans meeſter. Veele van ons Volk ſloegen den Generaal voor / de Winter over in die Stad te blijven / maar hy wilde daar geenſins toe verſtaan. Veel goud daar gevonden.

Sedert ons vertrek uyt Engelland , tot dat wy tot Santos quamen / had ik groote genegenthepd voor een Japonneſer , met naame Chriſtoffel , om dat ik gemerkt Een Japonneeſer bedriegd Knivet.

merkt had / dat hy in veele saken bedrieven was. Wy wierden sulke vrienden / dat de een voor den anderen niets versweeg. Als ik nu voor lengte van tijd hem trouw bevonden had / seyde ik hem van het geld / dat ik onder des Moniks Bed gevonden had / en hy wederom aan my / dat hy ook een somme gelds gekregen had. Hier op deeden wy onderling een Eed; dat wy / al 't geen God ons verleenen mogt / souden deelen. Vier dagen daar na / als wy op ons vertrek stonden / seyde hy my / dat de tijd van het Jaar verloopen was / en het voor ons raadsamer soude sijn / ons geld ergens in de aarde te verbergen / en op het Land te blijven. Ik liet my geseggen / en stond toe al wat hy oordeelde best te sijn; dus beslooten wy / dat hy op die dag / als wy souden t'scheep gaan / al het geld in een Canoe neemen / en aan de kant van de Rivier in de aarde verbergen soude. Hier op gaf ik in de morgenstond van gemelden dag al mijn geld hem over / en hy swoer / dat hy binnen twee uren soude weder komen. Maar ik wagte bijf uren na hem / en soude hem al mijn leven wel hebben mogen wagten / alsoo hy met alls te scheep gegaan was. Ik quam dan ook t'scheep / en kreeg door behoorlijke middelen weder 't geen my toequam / dog daar mede was onse vriendschap afgebroken.

Welk ontdekt word.

S. Vincent.

Ons Volk was ook van Santos over Land na S. Vincent getrokken / daar sy onderwegen bijf Ingenios, of Suyker-molens / in brand staken; en als sy t'scheep gingen / was'er sulken wanorder onder ons volk / dat de Portugeesen, indiense maar de moed gehad hadden als de onse hadden / ons de nek hadden konnen breken. De twee Indianen, die by nagt in des Generaals Slaap-kamer gekomen waren / gingen met ons na de Straat van Magellanes.

Wanorder.

Vertrek na de Straat van Magellanes.

Wy hadden by ons vertrek van Santos, een schoone wind / om na gemelde Straat te varen / en ook veertien dagen aan malkander schoon weder. Maar twee of drie dagen daar na / kreegen wy een stilte / en bevonden door het peylen van de hoogte / dat wy tegen over de Rivier de Plate waren. Verre

van

van Land ſijnde / wendden wy het daar na toe / en dagten de Daintie, de ſwarte Pinas, met noch een derde Schip na gemelde Rivier te ſenden / maar het behaagde God niet / dat wy ons voornemen ſouden te werk ſtellen; want op die ſelve dag / als wy Land meenden ontdekt te hebben / begon de wind ſterk uyt den Suyd-weſten te-waayen / de Zee ſoo dupſter te worden / en de Baaren ſoo hoog te gaan / dat wy geen van ons Geſelſchap / hoewelſe niet verre van ons waren / konden ſien. De Zee braak agter ons Schip / en overſtelpte / tot geen klepne ſchrik / al het Volk op den overloop. Een Boot van 20 tonnen ging voor onſe oogen te grond / met twaalf Mannen / en een Jongen. Wy verlooren onſe Boot met drie Mannen. Het Schip 't Ree, verlooſ ſijn Boot met twee Mannen. In die ſtorm quam het laatſtgemelde Schip ons tegen de Agterſteeven aan loopen / en haalde onſe geheele Gaalderp van boven neder. Alles dat boven de Gangboorden was / wierd in Zee geworpen / ſoo dat het'er voor ons allen begon droevig uyt te ſien / en byſonder voor my / alſoo al 't geen ik had / ſoo van klederen als geld / in Zee raakte. Onſe Generaal ondertuſſchen toonde ſig wakker en moedig / want hy deed niets / als op en neder loopen / en ſijn Volk / dat al t'ſamen verbaaſt was / en geen ander dood dagt te ſterven / een hert in 't lijf te ſpreken. Deſe ſtorm duurde drie dagen / in welke tijd onſe meeſte Zeylen door de wind van de Maſten afgeſcheurd wierden.

Swaar onweder.

Schaade daar door veroorſaakt.

Het belief de God / dat na die drie dagen de wind begon te gaan leggen / maar de Zee bleef egter ſoo ongeſtuym / dat wy geen Zeyl konden voeren. Terwijl wy dus door de Zee geſlingerd wierden / ſonder de andere Scheepen van onſe Vloot te ſien / begon het Volk te morren / en wenſte weder tot Santos te ſijn / alſoo elk geloofde / dat al ons Geſelſchap door de Storm na de Kuſt te rug gedreven was / en oordeelde beſt voor ons te ſijn / ook weder derwaards te keeren.

Muytery onder het volk.

De Generaal merkende / wat taal'er op het Schip gevoerd wierd / quam op het Halfverdek / daar hy al

welk geſtild wors. al het Volk liet voor hem komen. Na dat hy haar had hooren ſpreken / ſeyde hy / alle de Schippers en Kapitainen van de Vloot onder gegeven te hebben / dat in geval ons eenig ongeval mogt van malkander ſcheyden / elk ſijn beſt ſoude doen / om in Port de Siro (Deſire) te komen / en daar veerthien dagen te wagten / en indien niemand op quam / op het Strand een teken ſouden ſtellen / en hun repas vervolgen / welk al het Volk genoegen gaf / en beloof de twintig pond aan die eerſt een Zeyl quam te Port Deſire. ſien. Wy ſtelden daar op onſe cours na Port Deſire, daar wy na thien dagen behouden aanquamen / en alle onſe Scheepen / behalven de Daintie, vonden / 't welk ons niet weynig vertroofte.

Port Famine in de Straat. Wy bleven / alſoo de tijd van het jaar bykans voorby was / hier maar twee dagen / hebbende eenige Penguinen op een Eyland / regt voor de Haven leggende / gevangen. Aan de mond van de Straat van Magellanes kregen wy tegen de wind / en moeſten drie dagen laveeren / eer wy voorby het Hoofd van Port Famine konden komen. Wy worpen meermaals ons Anker voor de Kaap / op twintig vadem water / maar de ſtroom dreef de Scheepen Ongemak. ſchielijk weder van haar Ankers en Kabels. Voor die Vloed verviel een der Scheepen dwars voor onſe Boeg / daar geen ander raad voor was / als onſe Kabels te kappen / ſoo dat wy onſe Ankers moeſten laten ſitten. Eyndelijk quamen wy met veel moeyte voorby de Kaap, of 't Hoofd, en alſoo in de Haven van Famine, daar wy / door gebrek van wind en weder / ſeven dagen / ſonder voort te konnen komen / moeſten blijven leggen / in welke tijd ons Volk dagelijks aan Land ging / om Moſſelen / en eenige Vrugten van het Land voor hun Eeten te ſoeken / en te halen de ſchorſſen van eenen Boom / die de Canibalen. ſmaak van Kaneel hadden. Op ſekere dag / als onſe Boot na Land was / quamen meer als dupſend Canibalen, met Veders in hun handen / na ons toe / maar ſy wilden niet ſoo naby ons komen / dat wy hen konden aanraken. Als wy hen yets aanboden te geven / ſtaken ſy ons een lange ſtok toe / en ſy wil-

wilden ons voor 't geen wy hen gaven / weder eenige Vederen toe reyken / maar wy gaven door tekenen te kennen / dat wy geern eenige Eetwaren van hen wilden hebben / dog sy gaven ons door tekenen wederom te kennen / dat sy niets hadden / als 't geen sy met hunne Pijlen konden dood schieten.

Ik heb reeds gesegt / dat mijn Kist en alle mijne Kleederen waren over Boord geworpen. Als ik nu in dese koude Lugtstreek quam / en geen Kleederen genoeg om my te verwarmen had / maakte ik geen staat van lang te leven / alsoo verscheydene van onse 's morgens wel / en des avonds dood gevroren waren. Ik was by geval mede aan Land gegaan / om eenige Mondkost te soeken / alsoo wy op ons Schip daar slegt van voorsien waren; maar als ik weder Scheep quam / soo sober gekleed was / en natte voeten had / was ik 's morgens soo ongevoelig aan mijn Voeten / dat ik mijn Beenen niet konde verleggen / en de Kousen uyttrekkende / mijne Teenen met eenen volgden. Mijne Voeten voelde ik niet / en die waren soo swart als Roet / soo dat ik in geen staat was / om een voet voort te setten. In welke staat ik veerthien dagen bleef / tot dat wy in een fraaye Baay quamen / daar verscheyde Eylanden in waren. Op de Klippen deser Eylanden / vondmen hier en daar eenige Wagthuysjens / van basten der Boomen gemaakt / en naderhand verscheyden Indianen, maar geen derselve wilde by ons komen.

Groote koude,

waar door Knivet sijne Teenen verloor.

Hier vonden wy aan de Zuyd-wester-kant een Rivier / die wy dagten na de Zuyd-zee te gaan. Onse groote Boot wierd de Rivier opgesonden / die deselve vry smal en diep vond. Ten wederzijden van deselve vondmen groote Mosselen / en daar in veel Paarlen / dies wy deselve de Paarel-rivier noemden / en de Baay na den Schipper van onse Pinas, diese eerst gevonden en ontdekt had / Tobias-baay. Hier van daan voeren wy verder de Straat in / maar wy hadden in de wind / en sulken koude / dat elke dag op ons Schip agt of negen Menschen stierven. Harris, een Goudsmid van sijn Ambagt / raakte hier door de koude sijn Neus quyt / want die met sijne vin-

Paarel-rivier.

Tobias-baay.

Harris raakt door de

koude ſijn Neus quyt.

vingeren willende ſnupten / wierp hy deſelve in het vyer / welk John Chambers, Cæſar Ricaſen, en verſcheyden andere / thans in Engelland ſijnde / konnen getuygen. De Generaal ſiende / dat ſijn Volk dus ſtierf / en door bevinding wetende / dat die tegenwind ten minſten noch twee maanden ſoude duuren / vond raadſaamſt / weder na de Braſilſche Kuſt te keeren / en daar onſe Vloot te verdeelen na de Havens / om nogmaals Santos op die Kuſt aan te doen / van daar voort te gaan na R. Janeiro, en vervolgens na Spirito Santo, met oogmerk om ſig van Touwen / Zeylen en Levens-middelen uyt de Vyſen / die hy niet twyffelde op de een of d'ander plaats te krijgen / te voorſien.

Keeren te rug uyt de Straat.

Men wil Knivet in Zee werpen.

In de Straat ſijnde was ik in ſoo ſlegten ſtaat / dat niemand dagt / dat ik een oogenblik langer ſoude leven / ſoo dat men my / om in Zee te werpen / tweemaal boven bragt / maar het beliefde God / dat ik / na dat het Gebed voor een ſterbenden volgens gewoonte gedaan was / en men my / om in Zee te werpen / aanpakte / begon te ſpreken / en verſogt dat ik niet mogt overboord geſet worden / voor dat ik dood was. De Generaal dus vaſt ſtellende / weder na Braſilien te keeren / quam weder te

Setten de Sieke aan Land.

rug aan Port Famine. Hier lagen wy twee dagen op Anker / en men overſag hier wie'er noch leefde. De Generaal gaf order / die welke heel ſiek waren / aan Land te ſetten / 't welk agt van ons Volk te

Knivet word verbeeden,

beurt viel. Hy wilde my ook laten aan Land brengen / maar Kapitain Cocke bad voor my / ſoo dat ik op het Schip bleef. Ik was ſober gekleed / myne Teenen quyt / en ſoo vol Lupſen / dat / God ſy myn getuyge / deſelve met geheele dotten / tot in myn vleeſch ſaten / 't welk ik egter met verſcheyden andere gemeen had. Ik had geen Hoop / maar lag op een Kiſt.

Wy geraakten met alle onſe Scheepen vervolgens weder uyt de Straat / uytgenomen dat wy ontrent de Rivier de Plate in de ſtorm hadden verlooren de Daintie, ſoo dat wy deſelve niet meer en ſagen; en de Crow geſonken was. Uyt de Straat

ſijnde /

ſijnde / quamen wp weder vooꝛ Port Deſire (de Siro), daar onſe Booten na het Penguins Eyland gingen / om Penguinen te vangen. Hier kreeg onſe Generaal een Chirurgijn / die de Menſchen met woorden genas. Deſe bp ons aan Boorд gekomen ſijnde / ſpꝛak eenige woorden over mijn Boeten / waar dooꝛ ik weder gevoelen in mijne Beenen en Boeten kreeg / 't welk ik nu in veerthien dagen niet had gehad. Eer deſe Man quam / had ik menigmaal heete Yſers aan mijne Boeten gelegd / dog ik had / al warenſe nog ſoo heet / daar geen gevoelen van.

word door een Chirurgijn met woorden geneſen.

Als wp hier van daan vertrekken ſouden / ontbood de Generaal de Schippers van alle de Scheepen / en gaf hen oꝛder / dat ſp tot middernagt hun cours met hem houden ſouden / en dan op een teken van twee Ligten / dat hp ſoude maken / van hem afwijken en na het Land wenden / maar Davis, Kapitain op het Schip Deſire, en Tobias, Schipper van het Jagt / of de Pinas, bedꝛoog ons / en keerden weder na de Straat / gelijk ik naderhand upt ſommige van hen / die na mp in Braſilien genomen wierden / verſtaan heb. Dꝛie of vier dagen daar na hadden wp een groote ſtoꝛm / waar in 't Schip het Rhee, ſijn groote Maſt verlooꝛ / en van ons af raakte. Dus waren wp in een groot Schip / ſonder Geſelſchap in Zee / ſoo dat wp niet wiſten wat beſt te doen; epndelijk reſolveerden wp na Santos te gaan / in hoop van daar ons verder Geſelſchap te vinden. In die ſtoꝛm ſat ik op een Kiſt / en was in geen ſtaat om mp te konnen helpen. Als nu het Schip in het Zeplen over eene zijde helden / ſakte de Kiſt van Stuurbooꝛd na Bakbooꝛd / daarſe viel aan de eene zijde tuſſchen een Kanon / en de Scheeps-Timmermans-koop / en aan de andere zijde inſgelijks tuſſchen een Kanon / en de Chirurgijns-koop. Hier bleef ik de geheele nagt bꝛp koud leggen / en 't beliefde God / dat de Kiſt niet omſloeg / 't welk gebeurd ſijnde / ik de dood niet ſoude ontkomen hebben. Deꝛs anderen daags bedaarde het onweder / en de meeſte Bootsgeſellen en Maſtklimmers / vermoeyd

Storm,

waar door Knivet deerlijk geſlingerd wierd.

van

van het tobben die geheele nagt / waren onder het Verdek gaan leggen ſlapen / en quamen / als men hen om 't een of 't ander te doen riep / niet voor den dag. Waar op de Generaal met een eynd touws / ſoo groot en dik als een arm / na beneden quam. Een der Bootſgeſellen hem ſiende aankomen / quam agter my ſchuylen / maar de Generaal hem gewaar

Hy word geſlagen, en men wilde hem in Zee werpen.

voordende / ſloeg na hem / en trof my ſoo aan de zijde van mijn Hooft / dat ik 'er voor dood bleef leggen. Als ſy my nu na een half uyr noch vonden leggen in die ſtaat / als de Generaal my gelaten had / batteden ſy my op / en wilden my door een der Scheeps-poorten in Zee werpen / maar het beliefde God dat ik zupſt begon te ſpreeken / 't welk mijn behoudenis was. Hier viel een van de Indianen, die tot Santos 's nagts by den Generaal gekomen was / door ongeluk overboord / en verdronk.

Santos.

Na veel moeyten kregen wy eyndelijk de Haven van Santos, doch vonden daar geen onſer vermiſte Scheepen. Wy wierpen ons Anker regt voor een

Daar ſy ongelukkig landen.

Zuyker-molen / die digt aan de Zeekant ſtond. De Generaal vraagde / of yemand luſt had / aan Land te gaan / waar toe ſig ten eerſten opdeeden de Kapitainen Stafford, Southwell en Barker, en neffens hen noch twintig andere. Deſe gingen met een Boot / van Zuyker-kiſten en Wijnvaats-duygen gemaakt / aan Land / en maakten ſig meeſter van die Zuykermolen. Sy vonden daar een groote Bark / die ſy wegnamen / met Levens-middelen bevraghteden / en na ons Boord ſonden / daar deſe Lading welkomer was / dan of ſe van enkel goud geweeſt ware. Wy bleven hier die geheele dag leggen. Daags daar aan ſonden ſy wederom na ons Boord de groote Boot / geladen met Zuyker en Guineeſche Wept / doch de Generaal liet hen ſeggen / dat ſy ten eerſten ſouden ſcheep komen / waar op ſy hem tot antwoord lieten weeten / dat ſy noch meer voorraad aan Land hadden / en niet voor dat alles na Boord was / ſouden ſcheep komen.

Op den derden dag / na dat ons Volk geland

Deze zo of

was / quamen de Portugeezen hen overvallen. Sy had-

hadden de kleyne Boot aan Land / maar alſoo de wind van het Land af was / ging de groote Boot die dag niet van Boord/maar des volgenden daags/ wanneerſe ons de tijding brągt / dat de kleyne Boot vernield / en al ons Volk verſlagen was. Een der meergemelde twee Indianen was met ons Volk aan Land gegaan. Als nu de onſe in 't heetſte van 't Gevegt waren / nam die Indiaan, die de gelegentheyd der Plaats kende/de vlugt/ ſijnde reeds met een Pijl aan ſijn Hals / en in ſijn Mond / en nog meer gequetſt; quam op een ſtuk Houts na ons Boord ſwemmen / en verhaalde ons dat al ons Volk verſlagen was. meer wierden dood geſlagen.

De Generaal vond raadſaam / om hier van daan na het Eyland St. Sebaſtiaan te gaan / en daar geen ſijner Scheepen vindende / weder na Engelland te keeren. Ondertuſſchen quam op dien dag / als wy van Santos ſtonden te vertrekken / 't Schip het Rhee voor by de mond van de Rivier Bertia, daar wy lagen / en ſchoot een Kanon af / 't welk van ons beantwoord wierd. Waar op 't gemelde Schip met ſijn gebroken Maſt / na ons toequam / en met ons de Stad naderde / alſoo wy dagten met ons Geſchut de Stad in de grond te ſchieten; maar door gebrek van water raakte ons Galioen de Leiceſter aan de grond / en moeſt met veel moeyte weder vlot gemaakt worden. Derhalven wierd goed gevonden 80 Man in een kleyne Rivier / niet verre van de Stad aan Land te ſetten/ daar de ruymte van Mandiocha-Wortels, Potato's, Plantanen en Pijn-appelen was. De Portugeezen, ſiende ons Volk de Rivier op komen / quamen met ſes Canoes na hen toe ſakken; maar ſoo dra de onſe daar op ſchooten / keerden ſy te rug/en dus quamen onſe Booten/na dat ſy een groote menigte van de geſeyde Wortels hadden opgehaald / weder behouden aan onſe Scheeps-boorden. Voornemen om Santos in de grond te ſchieten, uytſlag daar van.

In ons Schip was een Portugees, dien wy in het Schip / tot Capo Frio genomen / gekreegen hadden. Deſe was met ons na de Straat van Magellanes geweeſt / en ſeyde ons / ſiende onſe campen / dat hy een Stad kende / Spirito Sancto genaamd / daar Een Portugees raad na Spirito Sancto te gaan,

wy

wp met onſe Scheepen digt konden bykomen/ en bupten perykel veele Zuyker-molens ſouden konnen vermeeſteren/ en veel Vee van daan haalen. Dit ſeggen van dien Portugees veranderde onſe gedagten van na St. Sebaſtiaan te gaan/ en wp namen onſe cours na Spirito Sancto. Na agt dagen varens quamen wp aan de Mond van de Haven/ en eyndelijk op de Ree ten Anker. Wp ſonden aanſtonds onſe Booten uyt/ om de diepte van de Vaart na binnen te peylen/ en vonden daar niet de helft van de diepte/ van gemelden Portugees opgegeven. De Generaal hier over miſnoegd/ en denkende/ dat dien Portugees ons verraden en bedzogen had/ liet hem/ ſonder verder onderſoek/ ophangen. Alle de Edellieden/ die nog in 't leven waren/ verſogten aan Land te gaan/ en de Stad te mogen innemen. De Generaal vond ſulks niet goed/ en maakte verſcheyden ſwarigheden/ maar ſy lieten ſig daar dooz niet affetten/ en hielden ſoo ſterk aan/ dat de Generaal 120/ de beſte die op beyde de Scheepen waren/ uytkoos; en tot Hoofden van de uytvoering aanſtelde Kapitain Morgan, een ſonderling goed Land-ſoldaat/ en den Lieutenant Royden. Deſe quamen met een onſer Booten booz een kleyn Fozt/ daar ſy de Portugeezen uytdzeven. De tweede Boot ging wat hooger op/ daar ſy een heete Schermutſeling hadden/ en hun leven meeſt alle inſchooten/ want ſy landen op een klip/ die booz het Fozt lag/ maar uyt de Boot ſpzingende/ gleeden ſy/ ſoo gewapend als ſy waren in Zee/ en verdzonken meeſt al te maal. Om het met een woozd te ſeggen/ wp verlooren op die plaats 80 Man/ en van de 40 die te rug quamen/ was'er niet een/ die niet dooz een Pyl geraakt was/ en ſommige waren op vyf of ſes plaatſen gewond.

die gehangen word.

Aanſlag op Spirito Sancto.

Daar ſy 80 Man verlieſen.

Als wp dan ſagen hier geen voozdeel te konnen doen/ beſloot men weder na St. Sebaſtiaan te keeren/ en reſolveerde daar een onſer Scheepen te verbzanden/ en dan wederom na de Straat van Magellanes te gaan. Die op het Schip 't Rec waren/ dit gehoozd hebbende/ gingen bp nagt dooz/ ſoo dat wp weder geheel alleen bleven. Wp quamen dan/ gelijk

St. Sebaſtiaan.

lijk voorgenomen was/ by het Eyland S. Sebaſtiaan; ondertuſſchen had ik doorgaans onder het Verdeel kreupel/ ſiek/ en bына van honger uptgeteert/ gelegen/ en was ſoo ſwak/ dat ik niet op of neder konde komen. Als wy aan dit Eyland gekomen waren/ was het eerſte werk de ſieke aan Land te brengen/om ſig daar/ten beſte ſy konden/te behelpen. Dus wierden'er twintig aan land geſet/ die wel alle ſwak waren/ maar egter gaan en ſtaan konden; dog ik/ en een van hen/ was in een ſlegten ſtaat/ alſoo/ helaas! mijne teenen nog rauw/ mijn ligchaam ſwart was/ en ik niet gaan nog ſpreken konde. Dus geſteld/ wierd ik op het Land neder gelegd/ en bleef daar ſoo leggen/ van vijf uren s'morgens/ tot tuſſchen elf en twaalf uren/ wanneer de Son op ſijn hoogſte quam/ en door de groote hitte ſoodanig door mijn ligchaam doordrong/ dat ik tot my ſelfs quam/ en als upt een ſlaap wakker wierd. Rondom ſiende/ ſag ik de andere/ die neffens my te Land gebragt waren/ of dood/ of leggen ſterven; (deeſe Maats hadden gegeeten een ſoort van Erweten/ die aan de Zeekant wieſſen/ waar door ſy vergeven waren). Als ik deeſe dood ſag leggen/ dankte ik God/ dat hy hen upt hun ellendigen ſtaat verloſt had/ en beklaagde mijn ongeluk/ dat de dood ſelfs weygerde een eynde van mijn pijnlijk en ellendig leven te maken. Ik ſag binnenwaards na het Land/ dog vernam daar niet anders als de Erweten/ en verſerkerde my/ dat ik/ die eetende/ moeſt ſterven; en die niet eetende/ ſag ik geen ander uptkomſt/ als van honger te vergaan. Na de Zeekant ſiende/ hoopte ik/ dat de Boot van ons Schip mogt aan Land komen/ maar helaas! vergeefs; ſoo dat ik niet anders konde te gemoet ſien/ als eerlang te ſterven. Ondertuſſchen belief de het God/ dat ik met het afloopen van het water pets aan de Zeekant ſag bewegen/ welk my bewoog op handen en voeten/ als een Kind/ daar na toe te kruppen/ daar ik veel Krabben in de Modder vond leggen. Ik trok een mijner Kouſſen upt/ die ik met Krabben vulde/ met welke ik/ ſoo als ik beſt konde/ voort kroop/ na een holle

Knivet word met 20 andere ſieke aan Land geſet,

daar de andere alle ſtierven.

Slegte ſtaat van hem.

Leefd eenige dagen van Krabben.

Vygenboom / daar ik een groot vyer vond. Ik lep de krabben op de koolen / en atſe. Na den eeten ging ik tot den volgenden morgen leggen ſlapen. Des morgens paſte ik op de Eb / om noch meer van ſulken ſpijs te bekomen. Dus onderhield ik myn leven agt of negen dagen / ſonder eenig Menſch te ſien. Ondertuſſchen was de ſtank der dooden / die de See niet had konnen weg ſpoelen / ſoo ſterk / dat ik verlangde daar van daan te ſijn. Dus ging ik langs het Strand / om een ander verblijf-plaats te ſoeken / en quam by een fraaye Rivier / die in de See uytliep. My dagt / dat ik ter oorſaak van het vers water hier een goede plaats gevonden had; maar geen half quartier uurs daar geweeſt ſijnde / ſag ik een groot dinig uyt het water opkomen / welk groote ſchubben op den rug / groote verbaarlijke klaauwen / en een lange ſtaart had. Dit Beeſt quam na my toe / en ik geen magt hebbende om het te konnen ontloopen / ging het te gemoet / en nader by komende / was ik verbaaſd / ſulken Wanſchepſel voor my te ſien. Het Beeſt bleef ſtaan / opende ſijn Bek / en ſtak een lange Tong / gelijk een Harpoen / uyt. Ik begaf my in de handen van God / en dagt niet anders / als dat ik van het ſelve ſoude verſcheurd worden / maar het Beeſt keerde te rug / en ging weder in de Rivier. Ik volgde het tot aan de kant van het water.

Een wanſchapen Beeſt uyt het warer vervaard Knivet.

Op den volgenden dag ging ik / niet derwende op die plaats blijven / verder binnenwaards / en vond een Walvis op het Strand / gelijk een Schip met de Kiel om hoog / die met een ſoort van Mos / alſoo hy daar lang gelegen had / bedekt was. Hier maakte ik een Hutje / en leefde veerthien dagen van de Walvis. Op die ſelve tijd ſond de Generaal / ter plaatſe daar ik aan Land geſet was / veertig Man te Land; liet daar ſijn Boot ſchoon maken / en deed daar met een Net viſſchen / daar John Chambers (thans tot Londen woonende) het bewind over had. Na dat deeſe aan Land gekomen waren / verliet ik myn plaats / en Walvis / en quam by ons Volk / ſijnde thans redelijk wel / en konde nu weder wel over weg /

Hy eet van een doode Walvis.

Engelſche van de Portugeezen overvallen.

weg / alſoo het Zee-water mijne teenen geneſen had. Na dat deeſe ſeven of agt dagen aan Land geweeſt waren / en hout en water voor het Schip gereed gemaakt hadden / quamen de Portugeeſen van de Rivier January (Janeiro) aan het Noorder-punt van het Eylland / niet verre van de Walvis / aan Land / en namen twee van de onſe gevangen ; een derde / die het ontkomen was / quam ons in de nagt boodſchappen / dat de Portugeeſen en de Wilde geland waren. Op die ſelve dag hadden wy op 't Strand een groote Schildpad gekregen / en verſogten de Maats goeden moed te hebben ; want indien het waar was / ſoude het goed voor ons ſijn / alſoo wy vaſt ſtelden / dat de Generaal ons niet weder in 't Schip ſoude nemen. Hier op bevaalen wy ons aan God ; dronken met ſchoon water op onſer Vrienden geſondheyd / en reſolveerden het Strand te volgen met een wit Hembd / in plaats van een Vreedevlag ; maar de Zee was ſoo hoog / dat wy niet konden ; en beſlooten / by quartieren de wagt te houden / tot dat wy deſelve gewaar wierden. Ik had de eerſte wagt / en het walken moede ſijnde / riep ik een van de andere Maats / om my af te loſſen / die met een foſſe ſtem my antwoordde : Tut, tut, 't is maar een leugen, en ik ging by de andere my by het vyer te ſlapen leggen ; maar eer ik in ſlaap was / waren de Portugeeſen by onſe deur ; ik ſprong ten eerſten op / maar een van hen battede my by een been / en ſy voerden ons alle na de Zeekant. Alle die neffens my gekreegen wierden / wierden met brandende houten op hunne hoofden geſlagen. De Indiaan, die op my paſte / ſloeg twee of driemaal na my met een hak-mes / maar ik weerde die ſlagen af / en riep in het Portugees, dat ik hen wat nieuws ſoude vertellen, indien ſy my lieten leven. Als nu een Portugees hier over quam / en my gevangen nam / vertelde ik hem pets / ſoo als ik beſt konde ; waar door ik voor die tijd mijn leven behield. De Portugees gaf my weder in handen van een Wilde, waar op ik riep / dat ik met hem wilde gaan waar hy begeerde ; dog kreeg tot antwoord / dat ik niet te vreeſen had / alſoo

Ook Knivet.

die mede gevangen.

en aan een Wilde overgeleverd wierd.

ſoo die Wilde ſijn Slaaf was / en my by den Kapitain ſoude brengen; dus moeſt ik te vreeden ſijn / om met hem te gaan / ſonder te weeten waar na toe. Deeſe Canibaal bragt my langs het Strand / en komende by een Klip / die in Zee uytſtak / nam hy my op ſijn rug / en ſwom met my buyten de Klippen. Dus gingen wy al vooyt / byna de geheele nagt / tot dat wy eyndelijk by een groote Bank aan de Zeekant quamen / daar de Wilde ſluytede / en van een andere Wilde beantwoord wierd. Hier op quamen aanſtonds vijf of ſes Portugeeſen vooy den dag / en onder die de Kapitain met een ſtuk Brood en Marmelade in ſijn hand; die / my ſiende / ten eerſten vraagde / wat ik nieuws had? Ik antwoordde hem / dat ik grooten honger had / en verſogt / dat hy my wat wilde te eeten geven / en dat ik daar na vertellen ſoude al wat dat ik wiſt. Waar op al de Portugeeſen begonden te lagchen / en my Brood en Viſ gaven. Na dat ik gegeeten had / ſeyde ik hen de waarheyd van al 't geen / daar ſy my na vraagden. In deeſe overrompeling wierden 28 van de onſe gedood / en niemand bleef'er over als ik / en Hendrik Barway, die dooy mijn toedoen ſijn leven behield.

Komt by den Portugeezſchen Overſten.

II. HOOFDSTUK.

Knivets komſte by de Rivier *Janero*, en omgang met de *Portugeezen* en *Indianen*. Desſelfs reyſen door verſcheyden Landen van dat Geweſt.

Janero.

DAags daar aan haalde ons Schip ſijn Anker op / en vertrok; dog werwaarts konde ik niet weeten. Wy wierden van de Portugeezen gevoerd na de Rivier Janero. Ik was onder een Meſtize, ſijnde een halve Portugees, en een halve Indiaan, die in de nagt / als ik gevangen wierd / mijn leven behouden had. Dooy de Stad S. Sebaſtiaan, op de Rivier Janero, quamen de Portugeezen in een meenigte Canoes, die met Pijpen en Trommelen ſulken geraas maakten / dat al het volk van de Stad na de waterkant / om ons te ſien / quam uytloopen. De Canoes gingen in 't rond leggen / als offe ſouden vegten /

ten / en daar op batteden my twee Portugeezen op/ die my na het Land wierpen / en met eenen seyden : Sie daar is onse Buyt; maar alsoo het Ty by sterk ging/ dreef ik na de diepte / daar ik sonde verdronken hebben / ten ware sekere Vrouw / my door de Vloed sterke weg dreven / twee of drie Slaven gesonden / en daar door mijn leven behouden had. Aan Land komende / waren alle de Portugeezen in onse Lieve-Vrouwe Kerk ; ik wilde ook daar in gaan / maar 't wierd my door hen belet / alsoo sy seyden / dat ik geen Christen Mensch was. Ik wierd daar op aanstonds by den Gouverneur gebragt / die my vereerde aan hem / die my behouden had. Hier was ik seer wel mede te vreeden ; want ik had het van die tijd af/ dat ik met hem van 't Eyland S. Sebastiaan gekomen was/ by hem niet qualijk gehad. Ik was drie maanden by hem ; had opsigt op een Huys van hem / en ging met desselfs Darkens na de Zeekant ; waar van daan ik t'elkens een Mand vol groote krabben/ die ik uyt Hoolen / soo verre ik met mijn arm reyken konde / uyt de modder uythaalde / en hem t'huys bragt. Dit was een gemakkelijk leven voor my. Mijn Meester noemde my Soon ; ik at 's middags en 's avonds met hem / en sliep in het selve Gemak met hem in een Hangmat.

Daar hy aan Land geworpen word,

met prijkel van sijn leven.

Word voor geen Christen gehouden.

Hy word gegeven aan een Portugees.

Daar hy 't wel by had.

Het gebeurde nu op sekeren dag / dat / terwijl ik aan de Zeekant met het wasschen van jonge Biggen besig was / een Canoe met Portugeezen my overviel / die my met hen na de Stad sleepten / daar ik ten eersten mijn Meesters Huys gewaar wierd / en daar na toe liep. Onderwegen wierd ik Hendrik Barway gewaar. Daags daar aan wierd ik by den Gouverneur gebragt / en gevraagd wie ik was/ dien ik sende / dat ik een arm Bootsgesel was / Hendrik Barway dat hoorende / wilde my verlossen / en vraagde / wat ik met soo te seggen voor had ? dien ik tot antwoord gaf / dat ik niet anders was als ik gesegd had. Hier op gaf de Gouverneur last/ my na de Suyker-moolen te brengen / daar ik drie maanden was; en nagt en dag met een Schuyt/ om Suyker-ried en Hout voor de Moolen te ha-

Word van den Gouverneur aan een Suykermolen gebruykt,

daar hy ongemeen

veel uyt-ſtond.

len / af en aan varen moeſt / tot dat myn kleederen geheel aan ſtarden waren. Dit was een elendig leven / want ik had geen eeten noch kleederen ; maar ſoo veel ſlagen / als een Slaaf op de Galeyen ; dies ik radeloos was / en beſloot na de Wildernis te vlieden / alſoo ik beſchaamd was ſoo naakt van de Portugeezen langer geſien te worden.

Vlugt na de Wildernis.

Ik maakte my een Hut in een groot Hol in de Wildernis / daar ik ſeven maanden leef de. Over dag ging ik viſſchen / om van te leven / en des nagts aan de Hupſen der Indianen, die my voor Diſs caſſaviemeel / en verſcheyden ſoort van Wortels gaven / welke my voor brood verſtrekten.

Word weder by den Gouverneur gehaald.

Eyndelijk liet de Gouverneur my opſoeken / die my kleedde / en in een Tuyn liet werken ; daar ik aarde aandroeg / en moeſt ſpitten om Kool en Knollen te ſaayen.

En weder gebragt aan de Suykermoolen.

Na eenige tijd kreeg ik weder order om met de Suyker-boot te varen / daar ik ſnooder als ooyt te voren gehandelt wierd ; want de Meeſter / die een haat tegen de Engelſche had / handelde met my meer of ik een Hond / dan of ik een Menſch was. Vier maanden met die Schuyt gevaren hebbende / gebeurde het / dat een van des Gouverneurs Soons / met name Martin de Saa, daar quam van Spiritu Santo.

Word aan Martin de Saa gegeven.

Deeſe Man / gevoelig over myn arm en elendig leven / verſogt ſijn Vader / my aan hem te geven / 't welk hem wierd toegeſtaan / en ik was met myn nieuwen Meeſter ſeer wel voldaan. Als ik hem twee jaren gedient had / kreeg hy onluſt met ſijn Schoon-moeder / waarom de Gouverneur ſijn Vader hem gebood te gaan na een Plaats / Wyanalles genaamd / welkers Inwooners met de Portugeezen vreede hadden / en voor Meſſen en Bijlen hunne Vrouwen en kinderen verkogten.

Trekt met hem na Jawarappo,

Ik repſde met hem derwaards / en wy quamen aan een Plaats Jawarapipo, welk ſoo veel te ſeggen is / als is dit de Hond? Als hy my ſag / dat ik vlijtig was / om hem dienſt te doen / ſond hy my met agt ſijner Slaven / alle met Bijlen en Meſſen geladen / na een ander ſoort van Canibalen, Porles genoemt / die ingelijks met de Portugeezen vreede hadden gehad / dog deeſe

en de Porles

waren

waren een gerupmen tijd herwaards daar niet geweest. Ik quam dan in gemelde Plaats / daar ik op volgende wijs begroet wierd.

Soo dra ik in een groot Huys gebragt was / welk ik geloof dat van hun Koning te sijn / (dien sy Merovichava noemen) wierd'er ten eersten tusschen twee Posten een fraay Net gespannen / waar op ik moest gaan sitten. Aanstonds daar op quamen ten minsten twintig Vrouwspersoonen voor den dag / daar van sommige hare hoofden op mijn schouders / en andere op mijne knyen leyden / en alle sulken jammerlijken geroep maakten / dat ik'er over verbaasd wierd; Ik nam egter voor stil te blijven sitten / tot dat sy souden gedaan hebben. Straks na dat die Wijven waren weg gegaan / quam'er een oud Man in / die over sijn geheele lijf rood en swart beschilderd was / en in sijn aangesigt drie groote Holligheden had / een in sijn onder-lip / en op elke wang een / in alle welke een schoon groen Gesteente was. Deese Canibaal quam door de plaats / daar ik was / had een houten Swaard in sijn hand / spraak stijf en hard / sloeg op sijn borst en dijen / en tierde als of hy onsinnig was; Hy deed niet als roepen en heen en weder wandelen. Na al dit roepen / klopte deese Wilde op mijn hoofd / en my welkom geheeten hebbende / gaf hy order 't geen in sijn Huys was my voor te setten om te eeten. Twee of drie uuren hier geweest sijnde / wierd in de geheele Stad / en in de naastgelegene Plaatsen / dat ik daar gekomen was / rugtbaar gemaakt.

Daar hy een Wonderlijke bejegening heeft.

soo van 20 Vrouwen,

als een oud Man; wiens toestel beschreven word.

Terwijl ik in deese Stad was / quam een Wilde, wiens naam was Waynembuth, die een grooten haat tegen de Portugeezen had / ter plaatse daar ik was / by hem hebbende twee Vrouwluyden. Hy sloeg sijne handen om haren hals / en begon met haar voor my te dansen; Ontrent een quartier uurs dus gedanst hebbende / seyde hy tot my: Siet gy deese Vrouwluyden wel? Ik heb door mijn dapperheyd haar gunst verkregen, en ben nu beswooren haar begeerte te voldoen, welk is om u te dooden, gelijk ik meer andere gedaan heb. Ik gaf hem tot ant-

Een Wilde quam voor hem dansen,

en seyde hem te willen dooden.

Stoute ant-

woord van Knivet;

woord / dat ik niet als een vyand tegen hem, of yemand van de ſijne, maar als een vriend daar gekomen was, om hem verſcheyde dingen, die ik wiſt dat hy niet had, te brengen, en indien niets als mijn leven hem konde voldoen, verſekerde ik hem, dat hy en ſijn geheele Land daar om ſoude moeten lijden. Hier op gaf hy geen antwoord / maar ging om mijn goed / dat ik by my had leggen / na ſijne Hoeren weg te ſleepen. Ik dat ſiende / ſprong van mijn bed op / trok mijn Deegen / en ſtiet hem ſoodanig van mijn goed af / dat hy bylaags onder de voet gevallen had. Hy had geen luſt om het ſelve verder aan te taſten / maar bleef van verre ſtaan ſchelden / en my den doot te dreygen / 't welk hy met ſulken getier deed / dat de oude Man na binnen quam / die my met mijn Deegen ſiende in de hand ſtaan / vraagde wat'er te doen was? dien ik al 't geen tuſſchen deſen Canibaal en my was voorgevallen verhaalde. Hy mijne woorden gehoord hebbende / keerde ſig na dien Canibaal, die my geweld had willen aandoen / en vraagde hem / wat reden hy had / hem ſulken ſchande aan te doen / dat hy een ſijner vrienden in ſijn Stad verongelijkte? Gaf voorts met een toornig gemoed order / dat hy uyt ſijn Stad vertrekken ſoude / of het ſoude hem berouwen / dat hy opt derwaarts gekomen was; Waar op hy / voor arger vreeſende / met ſijne Hoeren aanſtonds vertrok. 's Anderen daags morgens quam'er tijding / dat Waynembuth met 300 Canibalen quam aan trekken / en my met geweld na ſijn Stad wilde halen / om my aldaar volgens hunne Lands wyſe te dooden. Als ook / dat hy ondertuſſchen ſijne Wijven belaſt had de Wyn in de geheele Stad alom deerdigte hebben.

Hy trekt ſijn Geweer tegen dien Wilden;

Die op order van den ouden Canibaal uyt de Stad vertrekken moeſt.

Valſchen alarm van het naderen van dien Wilden.

De oude Man dit hoorende / gaf aanſtonds order / al ſijn Volk in 't geweer te brengen / en beval het met hem op te trekken / om dien die hem had komen verongelijken af te weeren. Elk toonde ſig even moedig / en ſeyde liever te willen ſterven / als de ongunſt van hem te hebben. De oude Man omhelſde my meermaals / en verſogt / dat ik hem in

Dit tegen gegaan word.

ſijn

ſijn Huys wilde afwagten. Ik dankte hem vooꝛ ſijn genegenthepd / en betuygde / geenſins te willen t'huys blijven. Ging derhalven met hem te veld / om die Canibalen ſlag te leveren. In 't veld komende / waren wy vyf ſterker als ſy ; die dan ten eerſten drie of vier van de hunne als Afgeſanten by ons ſonden / met boodſchap / dat ſy quamen om ſig vrolijk te maken / en by ons te kopen en verkopen 't geen ſy hadden. Hier op gaf de oude Man hen allen de vrijheyd om in ſijn Stad te komen / uyt genomen dien Canibaal, die hem daags te voren beledigd had. Op den avond gaf ik al mijn goed aan den ouden Man / en verſogt / dat hy tot vergoeding daar vooꝛ my uyt ſijn Land wilde doen brengen. Uytſlag daar van.

Des anderen daags gaf hy my tſeventig Slaven / en liet 300 Boogſchutters my tot over de Rivier Parayba begeleyden / waar van daan ſy weder te rugg' keerden / en ik in veertig dagen gemakkelijk weder tot Ilha Grande quam / daar ik mijn Meeſter Martin de Saa vond / die over mijn wederkomſt verblijd was / en my een der Wilden beloofde my tot een Slaaf te geven / maar by de Rivier Janero gekomen ſijnde / verkogt hijſe / en gaf my niets. Knivet keerd weder met 70 Slaven na ſijn Meeſter tot Ilha Grande.

Twee Maanden t'huys geweeſt ſijnde / wilde hy my weder na het Landſchap der Wilden, om meer Slaven te halen / afſenden ; maar alſoo ik wiſt niets te ſullen opdoen / toonde ik my daar onwillig toe. Hier op ſeyde hy / my weder na ſijn Vader te ſullen ſtuuren / en dagt / dat ik liever ſoude na de Wilden gaan / als ſijn Vader in de Supker-boot te dienen ; maar ik was gereed om weder na ſijn Vader te gaan / in hoop van beeter onthaal als te vooren. By de Vader gekomen ſijnde / gebood hy my te gaan viſſchen met een klepn Schuytjen / om van de Vangſt Olij vooꝛ de Supker-molen te maken. Die hem weder na ſijn Vader ſond.

Als ik nu op een nagt uyt was / om een See-hond / by de Portugeezen Tuberones genoemd / te vangen / en tot dien eynde aan de kant van een klip was / lep ik mijn Viſch-lijn onder my neder / en viel in ſlaap. Ontrent ter middernagt met het begin van de Vloed quam een See-hond / die Daar by uyt gaat viſſen. Perikuleus avontuur.

door een Zee-hond.

mijn Hoek en Visch-lijn van onder my wegnam. Ik wakker wordende / wattede mijn Keep op / en volgde / hoewel ik niet weet hoe / buyten de Kots om. Ondertusschen slingerde de Keep om mijn been / en wierd soo van de Visch in Zee getrokken. Soo dra ik in 't water viel / quam het Ondier na my toe / als of het my had willen opvreeten; maar als ik het sagh naderen / stoeg ik / siende dat het den Hoek in den mond had / met mijn hand daar na toe / en het weer ten eersten te rug. Ik begon te denken / dat ik / volgens gewoonte der Canibalen, om mijn hals een Mes met een band had gehangen; hier mede sneed ik de Lijn aan stukken / of soude hier mijn ellendig leven hebben moeten eyndigen. Ondertusschen was ik door het slaan tegen de Kots deerlijk gewond / soo dat ik in veerthien dagen niet gaan nog staan konde.

Hoe hy sig reddede, dog deerlijk gequetst wierd.

Hy hoopt Hawkins te vinden.

Als ik weder genesen was / beval de Gouverneur my weder te gaan vissen. Ondertusschen was'er tijding gekomen / dat Mr. Hawkins tot Cap Frio was / 't welk my te graver maakte / om na de Zeekant te gaan / alsoo hem hoopte aan te doen. Als ik dan op seekeren dag by een Eyland / twee Mylen van het Land / met vissen besig was / voer Mr. Hawkins daar voor by / soo ver als ik / alsoo het klaar weder was / bekennen konde. Soo dra ik desselfs Scheepen sag / liet ik de Indianen, die ik by my had / na het Eyland te Land gaan / en gaf hen last / om provisie voor ons te gaan soeken / alsoo ik vast stelde / dat Mr. Hawkins die nagt op het Eyland St. Sebastiaan sijn Volk soude laten verversschen. Als nu alle de Indianen te Land waren / en ik merkte / dat de Wind goed was / haalde ik het Zeyl op / en nam mijn koers na het Eyland van St. Sebastiaan, maar het geluk liep my soo tegen / dat / als ik de Scheepen in 't gesigt had / een schielijke Stormwind my dreef na een Eyland / dat soo vol Klippen was / dat'er mijn Boot geheel in stukken raakte / en ik selfs van de Kots deerlijk gequetst en beschadigd wierd. Op dit Eyland aan Land komende / was ik drie dagen sonder eeten / en wist geen

Daar hy na toe voer met een Boot,

dog verliest die in een Storm,

en word deerlijk tegen de Kot-

middel

middel om van het Eyland af te raken. Ondertusschen hadden de Indianen op het Eyland / daar wy hadden wesen vissen / den Gouverneur verhaald / dat ik hen bedrogen had. Op welke tijding de Gouverneur twee Canoes uytsond / om de Scheepen te ontdekken; die het Eyland / daar ik was / aandeden / en my byna dood van honger / en ongedaan door het slaan van de Rots / vonden.

sen gekneusd,

en weder te rug gebragt.

Hier van daan voeren sy na St. Sebastiaan, maar Mr. Hawkins was reeds vertrokken / weshalven sy na de Rivier Janero te rug keerden / daar ik met de handen op mijn rug gebonden gebragt wierd / en by mijn aankomst van elk een bespot / en men den naam van Weglooper na geroepen wierd. Ik wierd by den Gouverneur gebragt / die / my met een toornig aangesigt aangesien hebbende / my na het Gevangenhuys liet brengen / daar ik veerthien dagen op de grond lag als een Hond / en geen ander eeten als Cassavie-meel en Water kreeg? Die ellende hebbende uytgestaan / wierd ik als een Wegloper en een Lutheraan tot de Galg verwesen. Als ik nu voorby der Jesuiten Klooster quam / quamen alle Monikken met een groot Krucifix voor den dag / en voor den Gouverneur op de knyen vallende / baden hem om pardon / waar op ik weder na het Gevangenhuys gebragt / en drie dagen daar na op de Markt / aan handen en voeten geboeyd sijnde / gevoerd wierd / daar ik met koorden soodanig gegeesseld wierd / dat aan mijn geheele Ligchaam niet de minste plaats ongeraakt was. Dus gegeesseld / wierd ik / volgens gegeven order / weder in het Gevangenhuys gebragt / daar ik veerthien dagen lag / en niet als Cassavie-meel en Water kreeg. Mijn legplaats was de aarde / en mijn Ligchaam was geheel en al gekneusd / en door het leggen op de grond vol Wormen.

Daar hy gevangen gesea,

Seer slegt getracteert,

en tot de Galg verwesen wierd.

Jesuiten verbidden hem,

dog word elendig gegeesseld.

Na verloop van die tijd gaf de Gouverneur last / om Ysere Hoepen / dertig ponden swaar / om mijne beenen te klinken. Hier mede ging ik negen maanden / en moest gedurig in de Suyker-moolen werken als een geboeyde Slaaf. De Meester / of Op-

Hy moet met 30 p. Yser om sijn beenen gaan werken, daar

hy als een Hond geſlagen wierd.

Opſiender / handelde my meer als een Hond / dan als een Menſch; want hy had ſulken haat tegen my / en tegen alle Vreemdelingen / dat ik nooyt onder ſijne oogen quam / of ik was verſeekerd geſlagen te ſullen worden. Hier door wierd ik mijn leven ſoo moede / dat ik deſperaat wierd / en het my niet ſcheelde wat ik deed / om ten eynde van mijn leven te komen. Ik verhaalde den Gouverneur menigmaal / hoe onmenſchlijk ik gehandeld wierd; ja als hy ſag / dat mijn ligchaam gekneuſd en door het ſlaan ſelfs ſwart was / had hy geen medelijden met my. Ik ſag derhalven geen middel nog hoop / om van mijn ellendig leven bevrijd te worden / dan dat ik dien Meeſter of Opſiender om hals bragt. Om dit uyt te voeren / deed ſig een bequame gelegenheyd op. Want als ik in de nagt met een vragt Suykerrieden aangekomen was / en de Schuyt geloſt had / ging ik / alſoo het koud was / op de planken-vloer voor de mond van den Oven leggen. Ik had hier geen half uyr gelegen / of de Meeſter quam in het Suyker-huys / die my daar vindende leggen ſlapen / met een Rijs-hout ſoo over mijne bloote ribben ſloeg / dat ik dagt / dat hy al de beenen in mijn lijf aan ſtukken geſlagen ſoude hebben. Ik ſprong op / en ſiende hem / gereed om ſijn boosheyd op my met een tweede ſlag te herhatten / voor my ſtaan / greep hem met mijne armen / en ſtak hem met een Mes / dat ik by my had / in de zijde / den rug / en den arm; Hy riep dat ik hem vermoorde. Ik / die ook niet anders dagt / liep na het groote Bosch / en alſoo het donker was / diende my de nagt / ſoo dat niemand wiſt op wat ſpoor ſy my ſouden volgen. Als het ligt wierd / dwaalde ik herwaarts en derwaarts / God biddende / dat het hem believen mogt een Luypaard of Leeuw te laten komen / die my verſlond / liever dan dat ik weder in der Portugeezen handen ſoude verfallen; alſoo ik wel wiſt / dat de Gouverneur my weder in handen krijgende / my de wreedſte pijn / die men bedenken kan / ſoude aandoen. Als ik nu dus in de Wilderniſs ſwerf de / voor de ik een deel Menſchen aankomen. Ik verbaasd

En den Meeſter in de Suykermoolen wilde vermoorden;

Wat hem daar toe bewoog:

Hoe hy deerlijk geſlagen, den ſelven querſt.

En vlugt na de Wilderniſs,

met deſperate gedagten,

daar hy vervolgd word,

ſijnde /

ſijnde / wiſt niet wat te doen / om mijn leven te behouden. Somtijds liep ik als een onſinnig Menſch / en dan ging ik eens nederſitten om te lupſteren ; ondertuſſchen hoorde ik aan alle kanten Menſchen naderen. Als ik eyndelijk ſag in het nauw te ſijn / ſag ik een grooten Boom / en daar in digt t'ſamen gegroeyde bladeren / van de Indianen Caravala genoemd / van de grootte en dikte als een Arends-neſt. Hier begaf ik my in / en 't liep geen vierendeel uurs aan / of veele Indianen quamen my daar ontrent ſoeken / en ſchooten verſchepde repſen met hunne Pijlen na de plaats / daar ik in ſchool / maar geen beweging van my ſiende / gingen ſy hunnes weegs. Ik bleef ondertuſſchen ontrent twee Etmalen in den Boom ſitten / daar ik afkomende / door dien ik in twee Etmalen niet gegeeten had / my wyk ſwak bevond. Ik quam egter by donkere nagt aan de Zee-kant / daar ik het Strand volgende / een Canoe ſag op het Land getrokken. Niet verre daar van daan lagen dzie Wilde te ſlapen / en by hen Boogen / Pijlen / Wortels / en Viſch-angels / daar ik / 't geen my beſt aanſtond / van mede nam. Vervolgens hield ik de Zee-kant / tot dat ik aan het Punt van een Eyland quam / daar ik een Wilde op het Sand ſag leggen ſlapen. Als ik hem wat nader beſag / wierd ik gewaar / dat hy een van mijn Meeſters Slaven was / die een ſijne mede-makkers dood geſlagen had / en daarom niet weder derfde na huys keeren. Ik nam ſijn Boog en Pijlen / die by hem lagen / weg / en maakte hem wakker. Soo dza hy my ſag / begon hy te krijten / en bad my / dat ik hem niet t'huys by ſijn Meeſter bzengen ſoude. Ik gaf hem tot antwoord / dat het thienmaal arger met my / als met hem ſtond / en vertelde hem wat my overgekomen was. Vervolgens vraagde ik hem / of hy een plaats wiſt / daar wy onſer beyder leven konden bergen.

en ſig in een Boom bergd,

daar hy twee etmalen in ſchuyld.

Hy vind een Slaaf, die om doodſlag gevlugt was.

Deeſe Wilde was in ſijn Land een groot Man / en Quaraſipſiuca (de geele Son) genoemd. Hoopt genoot ik opregter vziendſchap van eenig Menſch / als van hem. Na veel overleg beſlooten wy / van

Met welken hy twee mijlen over

het

Zee ſwemt. het Eylandt na het vaſte Land te ſwemmen / gelijk wy deeden / en den Arm der Zee / ten minſten twee mijlen breed / hebbende met gevaar over geſwommen / quamen wy / ſoo lang in het water geweeſt ſijnde / dat wy vermoeyd en ſwak te Land / aan den voet van den Berg Paranapiacano, een Wilderniſ daar veele Menſchen van de Luppaarden / Tygers / Leeuwen / Crocodillen / en Surococoui, of ander ſoort van Slangen / verſlonden waren. Wy hoofden egter in de klauwen van een Leeuw / en Raken van een Serpent liever / dan weder in de bloeddorſtige handen der Portugeezen te vallen. Wy reyſden ſeven en dertig dagen door deeſe Wilderniſ / daar wy dagelijks in gevaar van ons leven waren / alſoo wy veele Leeuwen / Luppaards en groote Serpenten ſagen / maar God bewaarde ons. Op die reys was wilde Honig / Palmijten / en een ſoort van Slangen / by de Canibalen Boacyva genoemd / onſe ſpijs. Een eynde van deeſe Wilderniſ quamen wy op een vlak open Land / daar wy veel Pinappels / of Pijn-nooten vonden. Terwijl wy nu die Landſtreek op en neder doorwandelden / wierden wy niet verre van ons in het Bosch een rook gewaar. Nader daar by komende / ſag ik waar wy waren / en ik ſeyde ten eerſten tegen Quariſiſacupa, dat dit de plaats Pianita was / daar Jawaripipo my ſoo wel deed / als Wanambuth my het leven dagt te benemen. Wy gingen dan daar na toe / en wierden daar vriendelijk ontfangen / byſonder van mijn ouden Vriend Jawaripipo.

En een moeylijke togt doet.

Komt weder by Jawaripipo,

daar hy door een voorſtel

Een weynig gerust hebbende / verſogt ik deeſe Canibalen een Vergadering van hun Volk te beleggen / alſoo ik ten aanhooren van hen allen de reden van mijn komſt in hun Land wilde verhalen. Als ſy daar op by een gekomen waren / begon ik hen te vertoonen; hoe wreed de *Portugeezen* met die van hunne Natie handelden, alſoo ſy die tot Slaven makten, gelijk Honden tekenden, en ſoo deerlijk ſloegen, als of ſy van geen vleeſch en bloed waren. Ik verhaalde, hoe ik ſelfs van hen gehandeld was, en verſogt hen *te willen* gedenken, hoe mijne Landsgenooten in voo-

rige

rige tijden met hen gehandeld hadden. Ik moedigde hen aan, om hunne geeſten op te wekken, en ſig tegen ſulke Tyrannen, die onder ſchijn van vriendſchap hen ſoo ſchandelijk mishandelden, te verdedigen. Ik ſeyde hen ook, dat ik een *Portugeez* had dood geſlagen, en mijn leven by hen dagt te eyndigen, mits dat ſy beloofden, my en henſelven tegen de *Portugeezen* te beſchermen. Op deeſe aanſpraak quamen veele van hen my ommhelſen / en ſeyden met veel verſekering / henſelven / en my / te ſullen beſchermen / ſoo lang hun leven duuren / en ſy Boogen om te gebruyken hebben ſouden. Hier bleef ik dan de tijd van negen Maanden / ontrent welke tijd Martinus de Saa weder in dit Geweſt quam / om nog meer op te hopen. Hy quam by een Plaats / niet verre van het Land S. Sebaſtiaan, die Jaquerequere genoemd wierd / daar hy ſig tegen de Canibalen beleefd toonde / en door het geben van Meſſen / Bijlen / en Koralien / hun gemoed ſoodanig t'hemwaards overhaalde / dat ſy hunne Soonen en Dogteren hem tot Slaven gaven / en hem met eenen verhaalden / dat ik en Quariſiſacupa in een naaſt gelegen Plaats waren.

belofte van beſchermming krijgd;

dog valſchhertig aan ſijn Meeſter overgegeven word.

Hier op ſond Martinus de Saa vier Portugeezen, en twintig Wilde, om my van Pianita te halen. Deeſe aldaar komende / gaven door de geheele Plaats ſoo breed op van de Saa's milddadigheyd / datmen my ſonder overleg overgaf / aan handen en voeten bond / en ſoo weder na mijn Meeſters Soon te rug bragt.

Als ik van die Canibalen by Martinus de Saa gebragt wierd / waren alle / die te voren betuygd hadden mijne grootſte Vrienden te ſijn / nu mijne grootſte en doodelijkſte vpanden / die my ſchimpelijk uytlagchten / op mijn hoofd klopten / en den Portugeezen verhaalden / dat ik mijn beſt gedaan had / om hen tegen de Portugeezen op te ſtooken. Martinus de Saa hoorde alles met ſtilſwijgen aan / dog gaf aan eenige Portugeezen en Indianen laſt / om toe te ſien dat ik niet weg liep. Des anderen daags liet hy my voor hem komen / en ſeyde medelijden met mijn ongeluk te hebben / door dien ik waarſchijnlijk een ſlegt

Daar hem een ſlegte dood voorſegd word.

eynde

epnde ſoude krijgen / want hy maakte my wijs / dat de Meeſter van de Suyker-molen aan ſijn queſturen geſtorven was / en daarom ſekerlijk geloofde / dat ik door de Wet veroordeeld en met de dood geſtraft ſoude worden. Als hy met ſpreeken gedaan had / verſogt ik ſijn gunſt / en dat hy dog ſoude gedenken wat dienſt ik hem en ſijn Vader gedaan / en hoe onredelijk die Factoor van de Suyker-molen een tijd lang met my geleefd had. Hy beloofde / waar hy konde / mijn Vriend te ſullen ſijn / 't welk my bewoog hem te verſoeken / dat hy my wilde vergunnen mijn leven onder de Canibalen te eyndigen / daar hy konde verſekerd ſijn / dat ik hem of die van ſijn Natie niet ſoude konnen hinder doen: Dit wilde hy niet toeſtaan / egter beloofde hy mijn leven te behouden / mits dat ik in het Landſchap / Parayva Wereob genoemd van de Canibalen, eenige Vrouwen / Jongens en Meysjens ſoude gaan kopen.

Hoe hy daar van berijd word.

Wil liever onder de Menſchen-eeters, als onder de Portugeezen ſijn.

Hoewel ik nu na het Land van die wilde Menſchen-eeters / daar ik nooyt geweeſt was / niet konde gaan als met gevaar van mijn leven / egter hoog ik (by my ſelven bewuſt ſijnde / dat mijn miſdaat by de Portugeezen de dood verdiend had) liever nogmaals de barmhertigheyd der Heydenſche menſch-eeters af te wagten / als onder de bloeddorſtige wreedheyd der Chriſtene Portugeezen te ſtaan. In gevolge dan van dien toonde ik my genegen om den Kapitain dienſt te doen / maar maakte my ſelven de hoop / God weet het / van hem nooyt weder te ſien. Ik ging dan met twaalf Wilde na de Wilderniſ / ſonder te weeten waar na toe. De Wilde geleydden my over hooge Bergen en verſcheyde groote Rivieren / daar wy te Lande groot perijkel voor ons leven hadden van Leeuwen / Luypaarden en verſcheyde groote Slangen / en in 't Water niet minder te vreeſen hadden voor Krocodillen / Jararakes, Capucaras, en veele andere ſoorten van Water-ſlangen. Vijf-en-twintig dagen in deeſe Wilderniſ gegaan hebbende / quamen wy aan een Rivier / die ſoo breed als de Theems was. De Wilde, mijne Leydslupden / ſeyden / dat de Plaats / daar wy

Een groote togt over Bergen en Rivieren.

wy onſen handel ſouden dryven / op de kant van die Rivier lag / maar waar ontrent konden ſy met ſekerheyd niet ſeggen. Hier maakten wy ons een Boot van Cederbooms Baſten / daar mede wy de ſtroom af voeren. Wy hadden de ſtroom niet lang gevolgd / als wy een Boot van het ſelve maakſel als de onſe / daar twee Canibalen in waren / gewaar wierden. Deeſe ſogten ons te ontgaan / maar alſoo wy ſterker bemand waren als ſy / agterhaalden wy hen / eer ſy konden aan Land komen. By my was een van hunne Natie / genoemd Moroſoey, die door de Wyanaſſers genomen / en van hen aan de Portugeezen verkogt was. Deeſe konde de Taal der Taymoyers ſpreeken / die ik ook ſeer wel verſtond. De twee Canibalen in de Boot ſynde / waren ſeer verwonderd / gekleedde Menſchen te ſien / en kenden ſelfs hun eygen Landsgenoot / die by my was / niet / als ſy hem gelyk een Portugeezſch gekleed ſagen. Gelyk ſy nu sig over ons verwonderden / ſoo verwonderde ik my niet minder over hen / alſoo ik in alle myne reyſen nooyt ſulken toeſtel van Canibalen geſien had. Als ikſe eerſt ſag / dagt ik dat ſy gelyk de Vogels met Veders op hunne hoofden en Ligchamen geboren waren. Sy hadden hunne Ligchamen met Gom van ſeker Balſem-oly beſtreken / en vooryts met Vederen van allerley coleur ſeer aardig bedekt / ſoo dat niet als hunne beenen bloot waren; Als wy elkanderen genoeg beſien hadden / beval ik Moroſoey hem ſelven aan ſyne Landsgenoten bekend te maken / hen de reden van onſe komſt te ſeggen / en hen te verſoeken / dat ſy onſe komſt in hun Stad mogten aandienen / op dat ſy door ons onverwagte komſt niet mogten ontſteld worden / 't welk ſy aanmanen te doen. Wy gaven elk een Mes en een weynig Koralien / en dus gingen ſy wel voldaan door uyt.

Vind op een Rivier drie Canibalen,

die als Vogels waren toegeſteld.

Twee uyren na hun vertrek / quamen'er ten minſten 500 al ſingende met een bly gelaat na ons toe / toonden ſeer verblyd te ſyn / dat wy daar met hen wilden komen handelen / en verſogten ons na hun Stad te komen. Daar komende / quam ons groot

Hy word in een Plaats met blydſchap ontfangen,

en kleyn al danſſende en ſingende in halen. Ik wierd in alle Huyſen met veele plegtigheden en bree-de aanſpraak door de voornaamſte van de Stad ontfangen? Des anderen daags begon ik met hen over Slaven te handelen / en kogt'er tnegentig / die ik alle by Martin de Saa, my op Ilha Grande af wag-tende / overbragt. By het overleveren der ſelve verſogt ik ſijn gunſt / om my onder de Canibalen te laten blijven / tot dat hy by ſijn Vader voor my ſou-de ten beſten geſproken hebben. Hy lagte / en gaf my tot antwoord / dat ik niet behoefde te vreeſen t'huys te komen / alſoo de Portugeezſch nog leefde / en herſteld ſijnde / na de Rivier Plata vertrokken was / en verſekerde my / dat ſijn Vader over my bekom-merd was / alſoo hy vreeſde dat ik van d'een of d'an-der Slang / Luypaard of Leeuw verſlonden mogt ſijn. Als ik vervolgens weder by den Gouverneur quam / ſegende hy hem ſelven / dat hy my ſag / en was verwonderd waar ik ſoo lang geweeſt was / maar hy ſond my ten eerſten weder na de Suyker-molen / daar ik twaalf Maanden lang bleef / en al de Suyker in Kiſten pakken moeſt. In dit jaar won ik twee honderd kroonen aan geld.

en kogt'er 90 Slaven.

Komt weder by den Gouverneur,

en in de Suyker-molen, daar hy 200 Kroonen won.

Nu nam ik voor na Angola in Æthiophien te gaan / 't welk my de Gouverneur toeſtond / en my ſijn gunſt in alles wat hy voor my konde doen be-loofde. Maar als het Schip gereed was om te vertrekken / ſond de Gouverneur my uyt de Stad met een geſogte boodſchap / ſoo dat ik moeſt aan Land blijven / en al 't geen ik tot mijn reys t'ſa-men geſchaapt had / quyt raakte.

Kreeg verlof om na Angola te varen.

Dog word opgehouden.

Een Maand of twee daar na gebeurde het / dat de Wayanaſſers door een ſoort van Canibalen, Tay-moyers genoemd / overvallen wierden. De eerſte nu handelden en hielden vriendſchap met de Portu-geezen, en de laatſte waren de grootſte vyanden / die de Portugeezen in America hadden. De Wayanaſ-ſers hadden in een Veldſlag ſeer veel van de hunne verlooren / en ſig in geen ſtaat vindende / om het ge-vegt te herhatten / riepen de Portugeezen tot hulp. Myn Meeſter / de Gouverneur van de Stad / ſond

En geſon-den, om de Tamoyers te beoor-logen.

hen

hen ſijn Soon Martinus de Saa met 700 Portugeezen, en twee duyſend Indianen te hulp. De Wayanaſſers verſeckerden ons / dat op ſijn langſte wy in de tijd van een Maand by de Taymoyers ſouden komen. Dus gingen wy den 14 October 1597 met verſcheydene Canoes op reys / om van de Rivier Januarius (Janeiro) de Zeekant langs te varen na een Haven / Paratec genoemd / die'er dertig Mijlen van daan lag. Op den eerſten dag van ons vertrek hadden wy een groote Stozm / waar door wy alle vreeſden te verdzinken; maar het belief de God ons leven te behouden / dog met verlies van al 't geen wy by ons hadden. Want als onſe Vaartuygen dooz de Stozm omſloegen / hielden wy ons aan derſelver Bodem vaſt / en dzeven dus met groot pzijkel van ons leven na het Strand. Daar te Land komende / waren wy nog dzie Mijlen van de Rivier Wareteena. Wy ſonden de Canoes om levens-middelen te rug / na de Rivier Januarius, daar wy het wederkomen onſer Vaartuygen twee dagen afwagteden. Op den derden dag gingen wy na een Plaats van het groot Eyland, die Ippoa genoemd wierd / daar twee of dzie Portugeezen woonen. Hier kreegen wy de ruymte van Potato's, en Plantanen te eeten. Op deeſe Plaats bleven wy vijf dagen / alſoo'er 500 Canibalen van ſeker Eyland / Jawarapipo genoemd / verwagt wierden. Als deeſe Indianen gekomen waren / vertrokken wy met onſe Canoes na onſe beoogde Haven Paratec. 't Was in de nagt / en moeſten regt over een Baay van de Zee varen / daar wy het ongeluk hadden / dat een Walvisch een onſer Canoes om ver ſloeg. 't Volk egter wierd uyt de Zee behouden / en wy quamen dus na gemelde Haven. Des anderen daags na onſe komſt aldaar gaf de Kapitain order / om alle de Canoes uyt het water te halen / en met takken van Boomen wel te deken / alſoo hy ten eerſten ſijne togt te Land wilde vooztſetten.

Hoe die reys genomen word.

Ongelukken in het begin,

op het water.

Krijgt hulptroepen van Jawarapipo,

Als wy tot Paratec gekomen waren / quam in den laten avond by ons een Canibaal, Alecio genoemd / uyt een Stad Jequerequere, die aan de Zeekant regt tegen over het Eyland S. Sebaſtiaan gele-

en Alecio.

gen is. Deese Alecio bragt 80 Boogschutters mede / en bood sig met al sijn Volk aan / om met onsen Kapitain op te trekken. Wy gingen dan t'samen op reys door het Gebergt. 's Nagts daar aan sag de Kapitain den Canibaal Alecio op de grond leggen / dies hy my mijn Net / daar ik in dagt te slapen / afnam / en dat dien Canibaal gaf / soo dat ik my vergenoegen moest / op de grond te gaan leggen. Ik klaagde by eenige Portugeezen, dat de Kapitain my sulken ongelijk aandeed / maar sy gaven my tot antwoord / dat des Kapitains Vader my enkelijk op deese Togt had mede gesonden / om my aan hant te helpen; waar op ik niet anders seyde / als: Des Heeren wil moet geschieden. Onse reys drie dagen hebbende voortgeset / quamen wy aan de voet van een seer grooten Berg / van de Indianen Paranapeacaba genoemd / 't welk soo veel te seggen is / als het gesigt van de Zee. Deese Berg is soo hoog / dat wy drie dagen met het op / en drie met het afklimmen van doen hadden. Twee dagen verder sijnde / quamen wy op een effen Veld / dat gelijk een Weyde met lang Gras / en daar de ruymte van Pijn-appelboomen was. Hier maakten wy voor die nagt ons Leger / daar wy meer als 600 Slangen dood sloegen. Niemand wierd'er van gebeeten / als een Indiaan, Jeronimo genoemd / die ten eersten opswol / en het bloed uyt sijn oogen en nagelen uytborst / soo dat hy aanstonds stierf.

Knivet word slegt gehandeld.

en waarom.

Een ongemeen hoogen Berg.

Seer veel Slangen.

Een Indiaan word van deselve gebeeten.

Daar na reysden wy veertig dagen lang / door en over het Gebergte / en quamen vervolgens by een groote Rivier / Paracuona genoemd. Om hier over te komen / bedienden wy ons van Vlot / 't welk wy met Biesen en willige Teenen tot een Vlot t'samen hegteden / hoedanige Vaartuygen van de Portugeezen Jangathas genoemd worden. Maar alsoo de wind wy groot was / en het sterk stroomde / hadden wy vier dagen werk / eer wy'er over quamen. Hier van daan reysden wy weder twintig dagen voort / tot dat wy by een grooten Berg quamen / die de naam van Penaze Wawe apacone had. Wy waren vier dagen onderwegen / eer wy op dien Berg qua-

Ongemeen groote Rivier,

en hoogen Berg,

quamen; ten deele om dat het wy ſterk regende / en meeſt / om dat wy alle wy ſwak waren / en geen mondkoſt meer in voorraad hadden. Maar alſoo wy in hoop leefden van onſe Oyanden haaſt aan te treffen / deeden wy ons beſt / om op de hoogte te komen / en gingen op een regenagtigen dag van 's morgens te ſes uyren / tot twee uyren na de middernagt / wanneer de Kapitain elk gebood ſijn verblijfplaats voor de volgende nagt te maken. Ik maakte aanſtonds my mijn Pak quyt / om op den Berg eenige takken van een Boom / Sammambaya genoemd / te gaan hakken / om ons voor den regen te dekken; maar 't was ſoo koud / en ik van den geheelen dag niet gegeeten hebbende / ſoo ſwak / dat ik een tak willende af hakken / mijn gereedſchap uyt mijn hand viel / en ik onder een Boom moeſt gaan neder ſitten / daar ik mijn leven ſoude geëyndigd hebben / ten ware mijn trouwe Vriend Hendrik Barrawel my / alſoo ik na ſijn ſin te lang uytbleef / had komen opſoeken; want hy vond my ſoo geſteld / dat ik niet ſtaan nog ſpreken konde / en bragt my / ſoo hy beſt konde / in het Quartier / daar ik voor het over gelegd wierd / en ſoo wederom te regt quam.

op welken ſy hun quartier maken,

en Knivet in het hakken van een tak flauw wierd,

dog van Barawel na het quartier gebragt word.

Over deeſen Berg geraakt ſijnde / quamen wy in een Landſtreek / daar lage en vogtige grond was. Hier waren veele Canibalen, Pories genoemd. Somtijds quamen'er honderd of meer van hen uyt het Boſch voor den dag / maar ſoo dra ſy yets van ons gekregen hadden / weken ſy weder te rug / ſonder dat wy wiſten waar na toe / en dan quamen'er wederom ſig ſoo veel andere vertoonen. Wy hielden hier goede order / en goede wagt / alſoo wy van hen vreeſden overvallen te worden / en alle wy ſwak waren. Vier dagen verder gereyſd hebbende / quamen wy by de Rivier Parayva (Parayba), daar wy overvloed van Viſch kregen / maar niets anders te eeten hadden. Ik was op ſekeren dag hier gaan viſſchen / maar alſoo het wy wat regende / keerden de drie Indianen, die met my waren uytgegaan / wederom te rug / en lieten my alleen ſtaan. Als ik nu ook weder na ons Quartier meende te gaan / miſte

Pories, Canibalen.

De Rivier Parayba.

Daar hy viſchte, en willende wederkeeren, dwaalde.

gen is. Deese Alecio bragt 80 Boogschutters mede / en bood sig met al sijn Volk aan / om met onsen Kapitain op te trekken. Wy gingen dan t'samen op reys door het Gebergt. 's Nagts daar aan sag de Kapitain den Canibaal Alecio op de grond leggen / dies hy my mijn Net / daar ik in dagt te slapen / afnam / en dat dien Canibaal gaf / soo dat ik my vergenoegen moest / op de grond te gaan leggen. Ik klaagde by eenige Portugeezen, dat de Kapitain my sulken ongelijk aandeed / maar sy gaven my tot antwoord / dat des Kapitains Vader my enkelijk op deese Togt had mede gesonden / om my aan kant te helpen; waar op ik niet anders seyde / als: Des Heeren wil moet geschieden. Onse reys dzie dagen hebbende voortgeset / quamen wy aan de voet van een seer grooten Berg / van de Indianen Paranapeacano genoemd / 't welk soo veel te seggen is / als het gesigt van de Zee. Deese Berg is soo hoog / dat wy dzie dagen met het op / en dzie met het af klimmen van doen hadden. Twee dagen verder synde / quamen wy op een effen Veld / dat gelijk een Weyde met lang Gras / en daar de ruymte van Pijn-appelboomen was. Hier maakten wy voor die nagt ons Leger / daar wy meer als 600 Slangen dood sloegen. Niemand wierd'er van gebeeten / als een Indiaan, Jeronimo genoemd / die ten eersten opstwol / en het bloed uyt sijn oogen en nagelen uytborst / soo dat hy aanstonds stierf.

Knivet word slegt gehandeld.

en waarom.

Een ongemeen hoogen Berg.

Seer veel Slangen.

Een Indiaan word van deselve gebeeten.

Daar na reysden wy veertig dagen lang / door en over het Gebergte / en quamen vervolgens by een groote Rivier / Paracuona genoemd. Om hier over te komen / bedienden wy ons van Vlied / 't welk wy met Biesen en willige Teenen tot een Vlot t'samen hegteden / hoedanige Vaartuygen van de Portugeezen Jangathas genoemd worden. Maar alsoo de wind vry groot was / en het sterk stroomde / hadden wy vier dagen werk / eer wy'er over quamen. Hier van daan reysden wy weder twintig dagen voort / tot dat wy by een grooten Berg quamen / die de naam van Penaze Wawe apacone had. Wy waren vier dagen onderwegen / eer wy op dien Berg qua-

Ongemeen groote Rivier,

en hoogen Berg,

quamen; ten deele om dat het wy sterk regende / en meest / om dat wy alle wy swak waren / en geen mondkost meer in voorraad hadden. Maar alsoo wy in hoop leefden van onse Vyanden haast aan te treffen / deeden wy ons best / om op de hoogte te klimmen / en gingen op een regenagtigen dag van 's morgens te ses uyren / tot twee uyren na de middernagt / wanneer de Kapitain elk gebood sijn verblijfplaats voor de volgende nagt te maken. Ik maakte aanstonds my mijn Pak quyt / om op den Berg eenige takken van een Boom / Sammambaya genoemd / te gaan hakken / om ons voor den regen te dekken; maar 't was soo koud / en ik van den geheelen dag niet gegeeten hebbende / soo swak / dat ik een tak willende af hakken / mijn gereedschap uyt mijn hand viel / en ik onder een Boom moest gaan neder sitten / daar ik mijn leven sonde geëyndigd hebben / ten ware mijn trouwe Vriend Hendrik Barrawel my / alsoo ik na sijn sin te lang uytbleef / had komen opsoeken; want hy vond my soo gestelt / dat ik niet staan nog spreken konde / en bragt my / soo hy best konde / in het Quartier / daar ik voor het vyer gelegd wierd / en soo wederom te regt quam.

op welken sy hun quartier maken,

en Knivet in het hakken van een tak flauw wierd,

dog van Barawel na het quartier gebragt word.

Over deesen Berg geraakt sijnde / quamen wy in een Landstreek / daar lage en vogtige grond was. Hier waren veele Canibalen, Pories genoemd. Somtijds quamen'er honderd of meer van hen uyt het Bosch voor den dag / maar soo dra sy yets van ons gekregen hadden / weiken sy weder te rug / sonder dat wy wisten waar na toe / en dan quamen'er wederom sig soo veel andere vertoonen. Wy hielden hier goede order / en goede wagt / alsoo wy van hen vreesden overvallen te worden / en alle vry swak waren. Vier dagen verder gereyst hebbende / quamen wy by de Rivier Parayva (Parayba), daar wy overvloed van Visch kregen / maar niets anders te eeten hadden. Ik was op seekeren dag hier gaan vischen / maar alsoo het wy wat regende / keerden de drie Indianen, die met my waren uytgegaan / wederom te rug / en lieten my alleen staan. Als ik nu ook weder na ons Quartier meende te gaan / miste

Pories, Canibalen.

De Rivier Parayba.

Daar hy vischte, en willende wederkeeren, dwaalde.

ik de weg / die ik met de Indianen door het Bosch gekomen was / dies ik weder na de Rivier keerde / alsoo ik wel versekerd was / dat ik by de kant der Rivier blijvende / niet konde missen weder te komen ter plaatse / daar de Kapitain was. Maar alsoo het wat laat wierd / quam ik onvoorsiens op een plaats / daar ten minsten honderd Mannen en Vrouwen van deese Pories waren. Ik maakte geen ander staat / als van hunne handen te sterven / maar deese Canibalen deeden my geen quaad; doch namen my mijn Mes en Visch-gereedschap af / en gaven my selfs te eeten van hun Kost / wellie thans gebraden Meerkatten vleesch was. Als ik mijn genoegen gegeten had / maakten sy net van drooge rieden / daar men sig in het swemmen van konde bedienen; en hier mede quam ik binnen korten by onse Legerplaats / aan de kant der Rivier. Deese Canibalen spraken van een Plaats / twee dag reysens daar van daan / daar wy Erweten / Guineesche Weyt / en eenige Cassim (Cassavie) Wortels souden vinden.

Onder Canibalen,

en van daar weder te regt quam.

Wy quamen op eenen dag over gemelde Rivier / en gingen op den volgenden dag voort / om de plaats / daar de Pories van gesproken hadden / te vinden. Maar wy waren tusschen de Rivier en die Stad seven dagen onderwegen. Daar komende / vonden wy'er byna niet als Vrouwlieden / en na haar Mannen gevraagd hebbende / wierd ons tot beschepd gegeven / dat deselve tegen de Tamoyers ten Oorlog gegaan / en alle van hen dood geslagen waren. Wy vonden hier een weynig Guineesche, of Turksche Weyt / maar die nog niet rijp was; daar wy egter een geheele weeh van aten. De naam deeser Canibalen was Tapuyers. Wy gingen voorts na andere Plekken van een soort van Canibalen, genoemd Waanawasons, die niet verre daar van daan woonden. By een derselve komende / quamen twintig oude Mannen met houte Degens in hunne handen voor den dag / daar sy mede heen en weer sloegen / en een blij gelaat toonden / waar mede sy / gelijk elders gesegd is / pemand welkom heeten. Deese

Sy komen by de Tapuyers,

en naastgelegene Plaatsen.

ſe dus een tijd lang geſchermd hebbende / vraagden ons / wat wy daar quamen doen / en kregen tot antwoord / dat wy quamen tegen de Tamoyers Oorlogen. Hier op quam by ons een oud Man / die over ſijn geheele lijf rood en blauw geverfd was ; hebbende in ſijn hand een Boog en Pylen / en Muylen aan ſijn voeten. Hy had by hem een ſijner Dogters / die by een Portugees van Santumſence was gevangen geweeſt / en met andere gevangene haar Meeſter ontloopen / en alſoo weder by haar Vader gekomen was. Hier wierd al ons Volk / ſoo Indianen als Portugeezen, ſiek / door het eeten van ſekere ſoete en aangename Vrugt / die vergift was / waar aan wy alle ſouden geſtorven ſijn / ten ware een Neef van mijn Meeſter / wiens naam was Enefrio de Say, ons met een Hoorn / daar hy een ſtuk van op ſig had / geholpen had. Wy vonden hier niets te eeten / als eenige wepnige Potato's. Hier liepen alle de Canibalen Waanawallers van ons weg / en namen al ons Linnen mede. Die oude Man nu / Carywaſon genoemd / quam met thien wakkere jonge Karels / die ons ſouden geleyden. Deeſe bragten ons tuſſchen twee Bergen / daar wy veertig dagen lang / van 's morgens tot 's avonds / dat wy ons nagt-leger maakten / een Rivier op repſden.

Hoe ſy daar onthaald werden.

(Soete en vergiftige Vrugt).

En begeleyd door een lange weg.

Ons volk was vyl afgemat / en byna dood van honger. De Indianen ſtierven door ſchrik / gelijk ſommige van hen ſeyden / van een Geeſt / by hen Coropio genoemd / die hen doodde / en veele klaagden / dat ſy met Geeſten / Avaſaty genoemd / beſeten waren. Die van deſen Geeſt geplaagd wierden / wilden / datmen hen aan handen en voeten met de peeſen hunner Boogen binden / en met de hoorden / daar ſy hunne Bedden mede opſpanden / geeſſelen ſoude / maar ik ſag niet dat yemand van hen daar door geholpen wierd. (Purchas ſegd / hem van Knivet verhaald te ſijn / dat hy een Indiaan, in dat geval ſijnde / met den Geeſt hoorde ſpreeken / en hem dreygen / dat hy / indien hy hem ſoo wilde pijnigen / een Chriſten wilde worden / en dat deſelve hem daar

Schrik der Indianen voor een Geeſt, Coropio genoemd.

Vreemde siekte, op verlaten had). De meeste onser Indianen stierven aan een soort van siekte / die in alle warme Landen gemeen is / te weeten / sy raakten aan het sweeten / wierden magteloos / en in hun fundament quamen Wormen / die hunne ingewanden verteerden / soo dat sy / sonder te weeten wat hen den deer deed / quijnende stierven. Tegen deese quaal gebruykten de Indianen stukjens van Limoenen en groene Peper / welk sy in hun fundament staken. Sout water is insgelijks een goede raad. Buyten twijffel sijn alle onse Engelsche, die op de Guineesche en Brasylsche Kust stierven / aan deese siekte gestorven / die met hoofdpijn en brandende koortsen begon / daar tegen wy ten eersten ader lieten / 't welk dan ons Volk deed sterven.

en geneesmiddel daar tegen.

De Portugeezen konnen niet langer voort, Dus by de gemelde Rivier op gereysd hebbende / quamen wy in een Vlakte / vol Pijn-boomen / maar de Appelen waren niet rijp / en wy vonden'er niet te eeten / als wat wilden Honig. Dus nog een Maand hebbende gereysd / begonden de Portugeezen moedeloos te worden/en wierpen hunne vodden van sig / alsoo sy die niet langer konden dragen. Ondertusschen deed de Kapitain my / indien ik wilde het leven behouden / twee Musketten dragen / en moest dagelijks sijn Hut helpen maken / en mijn Vriend Hendrik Barrawel was'er soo qualijk aan / dat ik hem nog meenigmaal op mijn rug torssen / immers altijd aan de hand leyden moest. In dese Togt waren wy genoodsaakt door den honger onse Schilden / van ruwe Buffels-huyden gemaakt / te eeten. Wy aaten ook een Koe-huyd / die de Monik / om sijn Misgoedjen voor den regen te bedekken / by sig had. Die een Pad of Slang te eeten konde krijgen / agtte sig gelukkig.

door swakheyd en honger.

Heeren al- ... eeten.

180 dooden van hen. Ten eynde van dit Veld / daar wy 180 Man verlooren / quamen wy weder aan Gebergten / en onder andere op een hoogen Berg / Etapuca genoemd / dat is / een Berg van lange Steenen, daar wy swarte Steenen ruym een el lang vonden / die soo rond waren / als offe van hout waren gedraayd. Op den top van den Berg sijnde / konden wy niet na bene-

De Berg Etapuca.

Ongelooflijke steyl-

beneden komen / als op deese wijs. Aan het hangen van deesen Berg wiessen seer veel Teenen en Jaquetiva-boomen; Deese Teenen maakten wy aan een grooten Boom vast / en dus sakten wy met deselve allenxkens / wel honderd vademen / na beneden. Op deesen Berg hadden wy meenigte van Palmijten / veel wilden Honig / en veelerley soorten van Vrugten. De Canibalen onse Leydslieden seyden ons / dat wy binnen vier dagen tijd by onse vyanden de Tamoyers souden sijn / maar wy waren nog meer als twintig dagen onderwegen / door een dorre en swarte Landstreek / daar qualijk eenig Gras in wies; maar wy vonden hier veel Honig van de Byen in de grond gemaakt / en een Beest van grootte en fatsoen gelijk als een Beer / dat een Neus had rupm een el lang / en een schoone groote Steert / die swart en grijs was. Dit Beest steekt sijn tong in de Miere-holen / en als alle de Mieren op sijn tong gekomen sijn / haalt hyse na hem / en slokte op. Ten eynde van dit dorre Veld quamen wy by een Berg / Etaowbo, dat is / de Groene-steen-berg genoemd / daar wy in soo kommerlijken staat waren / als oopt. Dit bewoog de Portugeezen t'samen te spannen / en den Kapitain voor te houden / dat na hun oordeel de Canibalen niet anders voor hadden / als hen met het heen en weder leyden te doen vergaan. Hier op riep de Kapitain den ouden Canibaal, en seyde hem / dat sy hem nu soo lang gevolgd hadden / niet tegenstaande hy te voren gesegd had / dat men van sijn Stad tot die der Tamoyers onse vyanden gemakkelijk in twintig dagen konde komen. De oude Man gaf tot antwoord / dat hy ons binnen twee dagen by de Stad (Vleh) onser vyanden sonde brengen / of hy wilde sijn hoofd verliesen / en al sijn Geselschap ons tot Slaven geven.

te, om'er af te komen.

Middel daar toe.

Wilde Honing.

Een Mierbeer.

Een Berg Etaowbo

Portugeezen murmureeren over de lange Togt.

In gevolge van dat seggen van den ouden Man / quamen wy binnen twee dagen tegen over de Stad / leggende aan de overzijde der Rivier Jawary, die uyt het Gebergte Potosi in Peru sijn oorspring heeft. Aan de zijde der Rivier / daar wy waren / hadden

Sy komen by de Rivier Jawary, tegen over de Plaats der Tamoyers.

emde
tte,

op verlaten had). De meeſte onſer Indianen ſtier-
ven aan een ſoort van ſiekte / die in alle warme Lan-
den gemeen is / te weeten / ſy raakten aan het ſwee-
genees- ten / wierden magteloos / en in hun fundament
middel daar- quamen Wormen / die hunne ingewanden verteer-
gen, den / ſoo dat ſy / ſonder te weeten wat hen den
deer deed / quijnende ſtierven. Tegen deeſe quaal
gebruikten de Indianen ſtukjens van Limoenen en
groene Peper / welk ſy in hun fundament ſtaken.
Sout water is inſgelijks een goede raad. Buyten
twijffel ſijn alle onſe Engelſche, die op de Guinceſche
en Braſyliſche Kuſt ſtierven / aan deeſe ſiekte geſtor-
ven / die met hoofdpijn en brandende koortſen be-
gon / daar tegen wy ten eerſten ader lieten / 't welk
dan ons Volk deed ſterven.

De Portu- Dus by de gemelde Rivier op gerepſd hebbende /
geezen quamen wy in een Vlakte / vol Pijn-boomen /
konnen niet maar de Appelen waren niet rijp / en wy vonden'er
langer niet te eeten / als wat wilden Honig. Dus nog
voort, een Maand hebbende gerepſd / begonden de Portu-
geezen moedeloos te worden / en wierpen hunne vod-
den van ſig / alſoo ſy die niet langer konden dragen.
door ſwak- Ondertuſſchen deed de Kapitain my / indien ik wil-
heyd en de het leven behouden / twee Musketten dragen /
honger. en moeſt dagelijks ſijn Hut helpen maken / en mijn
Vriend Hendrik Barrawel was'er ſoo qualijk aan /
dat ik hem nog meenigmaal op mijn rug torſſen /
Moeten al- immers altijd aan de hand lepden moeſt. In deſe
eeten. Togt waren wy genoodſaakt door den honger onſe
Schilden / van ruwe Buffels-huyden gemaakt /
te eeten. Wy aaten ook een Koe-huyd / die de Mo-
nnik / om ſijn Misgoedjen voor den regen te bedek-
ken / by ſig had. Die een Pad of Slang te eeten
konde krijgen / agtte ſig gelukkig.

180 doo- Ten eynde van dit Veld / daar wy 180 Man ver-
den van looren / quamen wy weder aan Gebergten / en on-
hen. der andere op een hoogen Berg / Etapuca genoemd /
De Berg dat is / een Berg van lange Steenen, daar wy ſwar-
Etapuca. te Steenen ruym een el lang vonden / die ſoo rond
Ongeloof- waren / als offe van hout waren gedraayd. Op
lijke ſteyl- den top van den Berg ſijnde / konden wy niet na
bene-

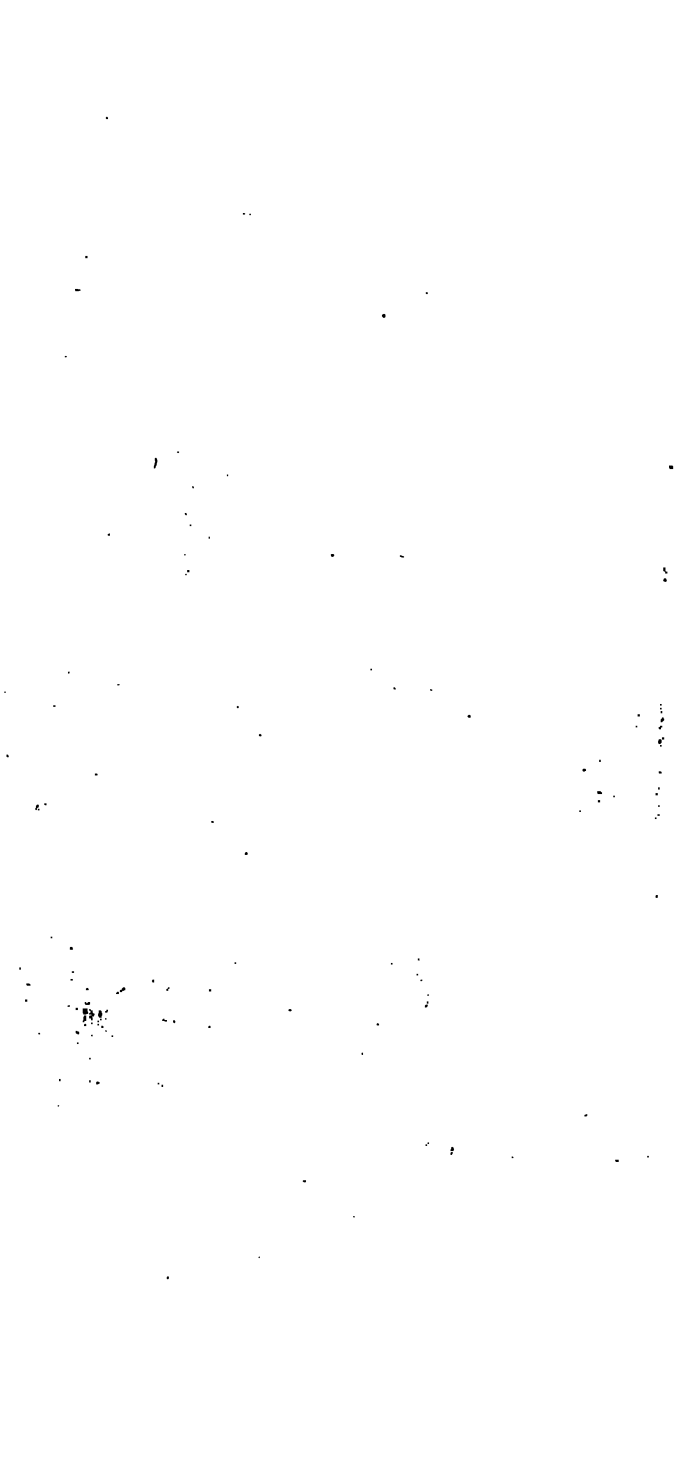

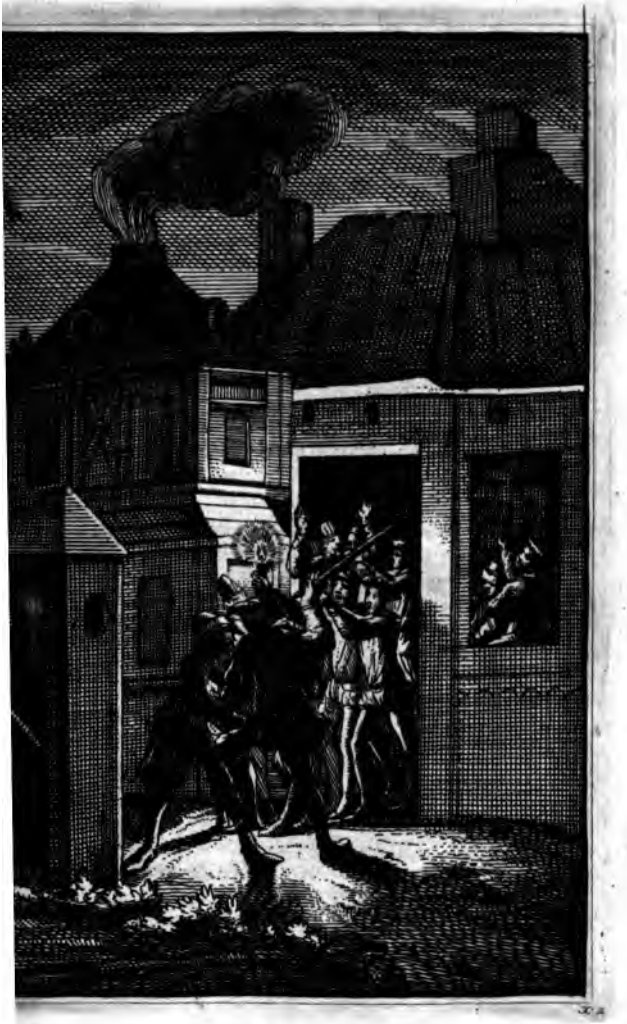

mede te brengen wederom / en seyde by het Moeras een groote Slang / die agter heen heen en weder sprong / gesien te hebben. De Indianen seyden het een soort van een Slang te sijn / die na het vyer toe loopt. Ik vraagde mijn Vriend / waar ik die Slang soude konnen vinden / 't welk hy my beduydde. Ik daar van verstendigt / nam de steel van een Bijl / die van een swaar swart hout was / met een Wasse-heergjen by my / 't welk ik / om van de Slang niet ontdekt te worden / te rug hield. Als ik nu op de plaats van mijn vriend aangeweesen gekomen was / haalde ik mijn Ligtjen voor den dag / en bevond my soo naby de Slang / dat ikse / soo ik al gewild had / niet konde ontgaan. Se had een groote Rikvors in haar bek / en sag soo dra het vyer niet / of liet de Rikvors vallen / settede haar hupt op gelijk als schubben van een groote Vis / spalkte haar bek op / en scheen na my te willen toeschieten. Ik dat merkende / sloeg toe / en trof haar soo op den kop en tanden / dat ik haar met eenen de herssenen in sloeg; settede daar op mijn Ligtjen op de aarde / en week 5 of 6 stappen ter sijden upt. De Slang maakte nog veel geraas in 't water / dog ik hield mijn oog gedurig op mijn Ligtjen / om te sien / of het waar was / datse na het vyer soude loopen / maar dat niet merkende / vattede ik mijn Ligtjen weder op / en ging nauw toesiende na de plaats daar ik de Slang geslagen had / daar ik haar hoofd bebloed en de oogen gebroken vond / en voort dood sloeg. Dit gedaan hebbende / maakte ik een lange teen om het voorste van haar lijf vast / en sleepte haar na mijn quartier. T'huys komende / vraagde ik / of ik ook na de Wagt geroepen was / en kreeg van Barraway en een Portugeezsch tot antwoord / dat niemand na my gevraagd had. Ik begon dan de Slang in stukken te snijden / om'er van te geven aan den Kapitain / en deselve voorts onder ons te verdeelen. Hier mede besig sijnde / quam onse Vaandrig aan de deur / die binnen komende / my met een eynd houts begon af te smeeren. Ik niet weetende wat hem hier toe bewoog / tastede

Een Slang, die na 't vyer loopt, soo men seyde, ontdekt, en gedood,

die Kniver in stukken snijt, om te verdeelen onder 't Volk.

Knivet word van een Vaandrig geslagen,

taſtede weder toe/ en dus raakten wy beyde onder de voet. Hier op ſchooten de Portugeezen, die'er in Huys waren toe/ en ſcheydden ons/ vragende met eenen/ waarom hy my ſoo ſloeg; Hy ſeyde/ dat de Kapitain opgeſtaan en niemand op de Wagt gevonden had/ waar op sy alle antwoordden/ dat niemand my geroepen had; Hy beval my by den Kapitain te komen/ die ſonder my te hooren ſpreeken twee Indianen beval my aan een paal te binden/ en my met de koorden van hun Bed te geeſſelen. Ik verſogt dat de Kapitain de ſaak mogt onderſoeken/ en indien ik ſchuldig bevonden wierd volgens Krijgsregt my mogt laten ophangen. Ondertuſſchen eer de Indianen hunne touwen hadden los gemaakt/ quam Johan de Soſo, een oud Man/ Kapitain van onſe Bupten-wagt/ en omtrent twintig Portugeezen, die met my in mijn quartier lagen/ daar binnen. Deeſe my ſoo gebonden ſiende/ ſeyden tegen den Kapitain/ dat ik geen ſchuld had/ alſoo niemand my geroepen had. Hier op liet de Kapitain my weder los maken/ en gebood my na de Wagt te gaan. Ik ging derhalven na Huys/ om mijn Degen te halen/ en quam ten eerſten weder na de plaats/ daar ik moeſt waken; Daar komende/ vond ik dien/ die reeds voor my derwaards gekeerd was/ na dat hy in mijn tegenwoordigheyd tegen den Kapitain geſegd had/ my geroepen/ dog geen antwoord gekregen te hebben. Ik ſag hem ſoo dra niet/ of vraagde hem/ of hy ſig niet ſchaamde te betuygen 't geen een leugen was. Hy daar op begon met vuyle woorden tegen my uyt te barſten/ en noemde my een Engelſchen Hond en Ketter. Ik van de andere zijde ſiende dat ik van een lompen Meſtize ſoo qualijk bejegend wierd/ vattede mijn Degen in beyde mijne handen/ en ſloeg hem met het Gevest ſoodanig op ſijn hoofd/ dat hy een groote wonde kreeg.

en word met een geeſſeling gedreygd.

Dog op voorſpraak ontſlagen.

Queſt een Meſtize,

word gevangen,

De Kapitain dat hoorende gaf aanſtonds order my in den Stok te leggen/ en mijne handen te boeyen; Dus bleef ik die nagt en een gedeelte van den volgenden dag leggen. Op de namiddag quamen

men twee Portugeezen my ſekere artijkelen / door den Kapitain / of immers door deſſelfs laſt / opgeſteld / voorleeſen / behelſende / dat ik verſchepte ſieke Indianen, als ikſe alleen vond / aan kant geholpen / en met het ſlaan in de Corps de Guarde (Wagthuys) verwerring gemaakt had / waar uyt gemakkelijk een geheele Revolte, of Oproer / had konnen ontſtaan / en dat ik dien volgende de dood verdiend had. Na het leſen van die artijkelen en vonnis geboden ſy my / my tot de dood te bereyden / en gingen hunnes weegs. Ontrent een half uyr daar na quam een Monik by my / vragende / of ik voor hem wilde biegten of niet. Ik gaf hem tot antwoord / dat ik niemand yets ontſtoolen had, en wat mijn ſonden aanging, dat God de verborgenſte ſaken van aller Menſchen herten kende, en daarom onnodig was voor hem te biegten. Als hy dan my over verſcheyden ſaken aangeſprooken en vermaand had / ging hy ook weder heen. Alle de Portugeezen gingen den Kapitain om pardon voor my aanſpreeken / maar hy wilde na hen niet luyſteren / en wenſchte dat God hem noopt weder in de Geweſten der Chriſtenen wilde doen komen / indien hy my niet ſoude laten ophangen. Ik bleef ondertuſſchen die geheele dag en de volgende nagt geboeyd en in den Stok / tot vier uyren in den volgenden morgenſtond / wanneer de Monik weder by my quam / die verſogt / dat ik / alſoo mijn ſterfuyr nu naby was / my wilde bereyden / om als een Chriſten te ſterven; Ik gaf hem tot beſcheyd / dat ik hoopte genade by God te vinden.

en hem de dood aangeſegd.

En vermaand om te biegten.

Tuſſchen ſes en ſeven uyren quam de Baandrig met een Schryver en twee of drie Portugeezen / by hen hebbende een Indiaan met een ſtrop in ſijn hand / die deſelve op order der Portugeezen om mijn hals ſmeet. Dus wierd ik na de plaats van de Straf-uytvoering gebragt. Als nu alle de Portugeezen rondom my ſtonden / ſeyde ik overluyd: Mijne Heeren, de Kapitain brengd my niet ter dood om 't geen ik nu misdaan heb, maar om een wrok tegen my opgevat, ſpruytende uyt een vals voorgeven van ſijn Couſijn,

Krijgd de Strop om den hals.

ſijn, die hier tegenwoordig ſtaat, als of ik hem niet had willen redden; om deeſe en geene andere reden ben ik tegenwoordig ter dood veroordeeld. Terwijl ik dus ſprak / quam de Indiaan, die mijn Beul ſoude ſijn / uyt het bovenſte van het Huys na beneden / en duwde my tegen het hoofd / ſeggende: Wat hebt gy veel te praten? weet gy niet dat des Kapitains Vader u herwaards geſonden heeft, op dat gy nooyt ſoudet weder komen? De Portugeezen boeren hier over luſtig tegen den Indiaan uyt / en onder hen begon Johan de Soſo, neffens Graned del Galbo, en Toſtino Albanos, ja een groot gedeelte der Portugeezen te moeren / en ſeyden: Wat magt heeft de Kapitain om deeſen Man op te hangen? Wy komen hier niet ten dienſte des Konings, maar om ons eygen voordeel te ſoeken: en hy is niet meer als een Baſtaard-Soon van den Gouverneur. Hier door wierd de Executie geſtaakt / en Johan de Soſo ging by den Kapitain / en ſprak hem dus aan: Mijn Heer, wy weeten niet waar wy ſijn, en daar is reeds veel van ons Volk geſtorven, en daarom is het voor tegenwoordig niet raadſaam, ons ſelven nog meer te verſwakken, alſoo wy niet weeten, of wel yemand van ons weder ſal t'huys komen; Wy verſoeken derhalven dat gy deſen *Engelſchman* pardonneerd, alſoo hy ſoo goeden Soldaat als een van ons is, en de gequetſte geen gevaar loopt. De Kapitain ſwoer een duuren Eed / dat ik ſoude ſterven / waar op de Soſo en de andere Portugeezen verſogten te mogen ſien wat laſt hy om my te dooden had / en indien hy die niet van des Konings weegen konde toonen / dat ik dan voor die tijd niet ſoude ſterven / alſoo ſy ſoo wel als hy voor my ſouden moeten verantwoorden. Op dit ſeggen trad de Kapitain gramſtoorig na buyten / en deed groote betuygingen tegen Johan de Soſo, ſeggende / dat hy een voorſpraak van Oproermakers was. Maar Johan de Soſo ſeyde al 't geen hy geſegd had te ſullen ſtaande houden. En dus wierd ik van de dood verloſt.

Hoe hy gered word,

door tuſſchenſprake der Portugeezen.

Hier twee Maanden geweeſt ſijnde / en ons ſoo veel doenlijk voorſien hebbende / gingen wy van

daar

daar na een ander Dick / daar veel Guineesche Wept onlangs gesaayd was. Hier bleven wy drie maanden / tot dat de Wept ryp was. Hier van daan keerde al ons Volk weder na huys / uytgenomen ik en twaalf jonge Karels: Want wy versogten van den Kapitain ons afscheyd / om ons avontuur te mogen gaan soeken / 't welk ons gegeven wierd. Wy aangaande / ik versogt myn afscheyd enkelijk uyt vreés / dat de Kapitain my in het te rug keeren qualijk handelen soude; En alle waren van gedachten / dat'er qualijk raad was om weder t'huys te komen / want wy wisten niet waar wy waren / en derfden de weg niet weder nemen / die wy gekomen waren / uyt vreés / dat de Pories, Lepos, Tominenos en andere Canibalen, ons soo swak siende / ons souden mogen overvallen.

Versoekt en krijgd sijn afscheyd.

III. HOOFDSTUK.

Knivets vreemde Togten met twaalf *Portugeezen*, die van de *Wilde* wierden opgegeten. Sijn verkeeren onder de *Canibalen*, en naderhand onder de *Portugeezen*. Sijn vlugt na *Angola*. Hy word te rug gebragt, en na meenigerley avonturen gevoerd na *Lissebon*.

DE twaalf Portugeezen, die neffens my van den Kapitain afscheyd kreegen / waren Franciseo Tavares, Louis de Pino, Gonsalo Fernandes, Thomas Delvare, Louis Loello, Matthias del Galo, Johan de Silvesa, Petro de Casta, Antonio Fernandes Gorgedias, Emanuel Caldera, en nog twee andere. Na genomen afscheyd dagt ons raadsamer na de Zuyd-zee te gaan / als soo ledig weder te rug te keeren. Wy maakten tot dien eynde een groote Canoe uyt de bast van een Boom / daar mede wy een geheele week lang de Rivier Jawary af voeren. Ten eynde der selven vonden wy een kleyne Buurt van ses Huysen / dog die waren / soo het ons toescheen / een gerumen tijd herwaards niet bewoond geweest. Hier verlieten wy ons Vaartuyg / en vonden goed de reys over Land voort te setten. Wy vonden in deese Huysen veel aarde Potten en Kruyken /

Hy verrekt met 12 Portugeezen, de Rivier Jawary af.

Komt in een ledige Buurt.

Wat daar gevonden wierd.

ken / en in ſommige derſelven ſtukjens Goud aan de Lijnen / daar de Indianen mede hadden gaan viſſchen / vaſt gemaakt. Wy vonden'er ook Geſteentens / die ſoo groen als Gras waren / en een meenigte van glinſterende Steenen / ſoo helder als een Kriſtal / die veel blauw en groen / of rood en wit / en by gevolg wonder ſchoon in 't oog waren. Als wy dit Goud / en Geſteentens ſagen / maakten wy ſtaat / niet verre van Potaſin (Potoſi) te ſijn; namen onſe weg Zuyd-weſt aan / en quamen op een groot en woeſt Gebergte. Naderhand quamen wy in een Plaats / daar bruyne drooge aard / veele hoogtens en Klippen waren / en daar verſcheyde kleyne Rivieren haar oorſprong hadden. By veele deſer Rivieren vonden wy ſtukjens Goud / van de grootte als een Haſelnoot / en in de modder veel Goud / gelijk als het ſand. Ten eynde van die Landſtreek quamen wy in een fraaye Landsdouw / daar wy voor ons upt / thien dagen eer wy'er konden bykomen / ſagen een glinſterenden Berg / die ſulken glans van ſig gaf / dat / als wy op de vlakte waren / en de Son begon tot ſijn hoogte te komen / het niet doenlijk was daar op aan te gaan / alſoo onſe oogen daar van ſchemerden. Wy quamen egter eyndelijk aan den voet van den Berg / daar wy ſeer veel Tamandros (Mier-beeren) vonden?

Een woeſt Gebergte.

Goud gevonden.

Een wonderlijk glinſterenden Berg.

Wy gingen twintig dagen of daar ontrent langs dat Gebergte / ſonder een weg om'er te komen overkomen te vinden. Eyndelijk quamen wy by een Rivier / die onder den Berg heen liep. Hier overlepdden wy / hoe wy best daar ſouden door komen. Sommige van ons Geſelſchap oordeelden raadſamer te ſijn de voet van den Berg te volgen / als te wagen / om'er ſoo onder door te komen / want / ſeyden ſy / indien dit water niet door gaat / ſoo ſijn wy alle verlooren / alſoo het onmogelijk is tegen deeſen ſtroom te komen te rug keeren. Maar ik antwoordde: Vrienden, wy mogen ons leven nu ſoo wel waagen als wy in verſcheyde andere gelegentheden gedaan hebben. Indien wy dit niet doen, moeten

Hy vind een Rivier, die onder den Berg heen loopt.

Voorſlag om daar onder heen te varen.

ten wy ſtaat maken hier gelijk als wilde Beeſten te leven, daar wy, ſoo lang het God beliefd, ſullen leven, dog ſonder agting, naam, of Godsdienſt. En daarom is mijn oordeel, dat het raadſaamſt is voor ons, indien wy konnen, onder dien Berg heen te gaan, want ik twijfel niet, of God, die ons tot nog toe uyt oneyndige gevaren gered heeft, ſal ons ook tegenwoordig niet verlaten. En 't is ſeker, indien het geluk ons diend, om tot aan de andere zijde te komen, wy ſullen daar of *Spaanjaarden* of *Indianen* vinden, want ik verſekere my, dat'er niemand van u is, of hy heeft wel hooren ſeggen, dat men van den top des Bergs *Potaſin* by helder weder deeſen Berg ſien kan. Op mijn ſeggen beſloten de Portugeezen onder den Berg door te varen; waar toe wy een groot Vlot van groote Rieten maakten / dat vierde half el breed / en ſes ellen lang was / om'er op te konnen leggen en ſlapen. Vaartuyg van ried. Wy doodden verſcheyde Tamanders, die wy droogden en brieden / om ons onderwegen tot ſpijs te dienen / alſoo het onſeker was / hoe lang wy onder dat Gewelffel weſen ſouden.

Na dat wy alles veerdig gemaakt / en ons van hout voorſien hadden / bevalen wy ons ſelven Gode / en begaven ons in de onderbergſe vaart. Sy komen door den Berg. Het water maakte daar binnen ſullen geraas / dat wy dagten dat het daar ſpookte. Wy gingen op een maandag 's morgens het Gat in / en quamen'er upt op een morgen (dog of het een / dan of het twee dagen daar na was / weet ik niet). Soo dra wy ligt gewaar wierden / waren wy verblijd. Buyten komende / ſagen wy aan weder zijden Hupſen / dies wy overleyden / wat voor ons raadſaamſt was / of wy ons ſtil houden en ſien ſouden in de nagt voorby te komen / dan of wy ons ſelven in der Indianen handen ſouden gaan overgeven. En vinden Indianen. Met gemeene ſtemmen wierd goed gevonden / na de Indianen toe te gaan; Waar op ik ſeyde: Wel aan Vrienden, nadien wy hier in over een komen, laat ons nu met eenen vaſt ſtellen, wat wy doen en ſeggen ſullen, want buyten twijfel ſullen ſy ons ondervragen, wie wy ſijn, en waar wy van daan komen. De *Portugeezen* ſeyden,

wy ſullen ſeggen dat wy *Portugeezen* ſijn, en ik: Ik ſal ſeggen, dat ik een *Franſchman* ben. Na dit overleg gingen wy na de Hutten der Indianen, die ons ſiende / met Boogen en Pijlen op ons aan quamen. Nader by ons gekomen ſijnde / bonden ſy onſe handen / maakten ons om de middel met touwen aan malkander vaſt / en bragten ons ſoo na hunne Hutten. Hier quamen ten eerſten twee of drie oude Luyden ons vragen / wat wy voor Volk waren / waar op de Portugeezen ſeyden / dat ſy Portugeezen waren / en ik / dat ik een Franſchman was.

Die hen binden,

en ondervragen.

De Portugeezen worden van hen deerlijk vermoord,

Twee uyren daar na / namen ſy een Portugees, dien ſy een nieuw hooft om ſijn lijf deeden / 't welk van drie Indianen aan de eene / en van drie ingelijks aan de andere zijde vaſt gehouden wierd. Dus wierd hy gebragt na een Pleyn / daar een oud Man hem quam ſeggen / dat hy rondom ſien, en elk goede nacht ſeggen mogt, alſoo hy deſelve niet meer ſoude ſien. Straks daar op quam een wakker jong Kerel / die in ſijn aangeſigt / en op de armen rood geverft was. Deeſe ſeyde tot hem: Siet gy my wel, ik ben het, die veele van uwe Natie gedood heb, en ſal u ook dooden.

Dit geſegt hebbende / ſloeg hy den Portugees in de nek / ſoo dat hy onder de voet viel / en gaf hem toen een tweede ſlag / waar aan hy ſtierf. Soo dra hy dood was / maakten ſy ſijn bovenſte huyd met een Konijne-tand los / batteden hem by het hoofd en de voeten / en hielden hem ſoo in de vlam. Dat gedaan hebbende / wreven ſy met hunne handen het buytenſte vel af / ſoo dat het vleeſch bloot en blank was. Vervolgens ſneeden ſy ſijn hoofd af / 't welk die hem had dood geſlagen gegeven wierd. De darmen wierden uyt ſijn lijf gehaald / en rauw gegeeten / eyndelijk wierden eerſt ſijne handen: daar na de armen / en ſoo vervolgens het geheele Lighaam van lid tot lid in ſtukken geſneden. Hier van ſonden ſy aan elk Hups een ſtuk / waar op ſy begonden te danſſen / en alle de Wijven de Wijn veerdig te maken. Elk kookte op den volgenden dag ſijn ſtuk in een Pot met water / op dat hunne Vrou-

En opgeeeten;

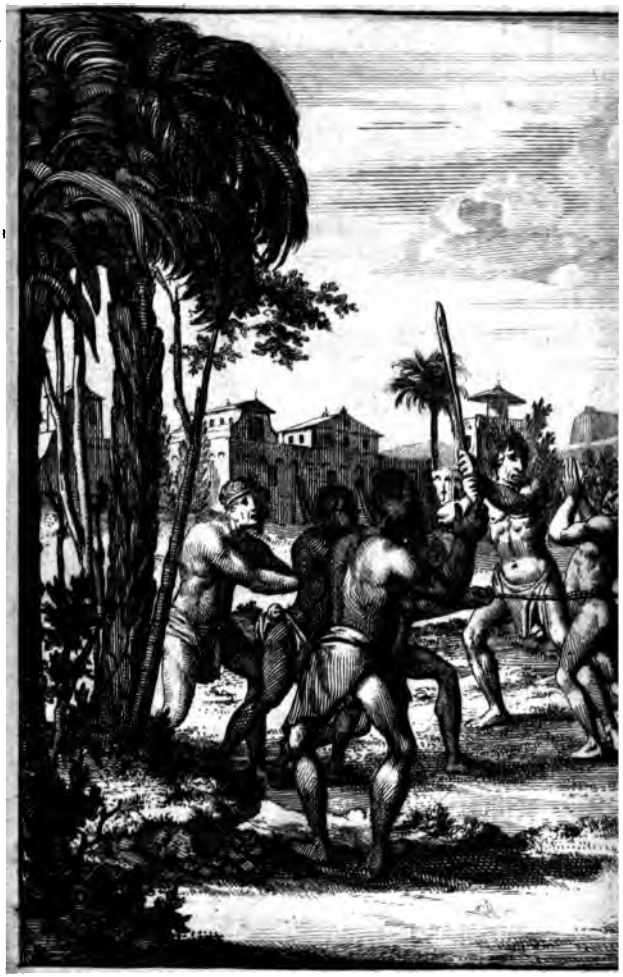

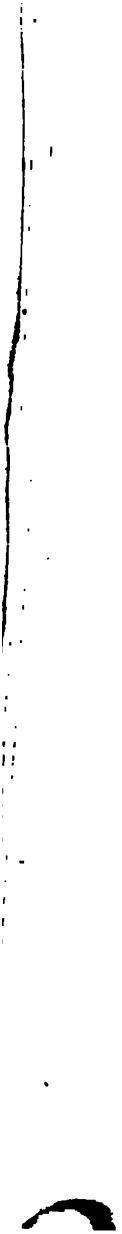

Vrouwen en Kinderen van het nat ſouden eeten. Dus deeden ſy dzie dagen na malkander niet alſs danſſen / eeten en dzinken. Na verloop van die dagen wierd op deſelve wijs een tweede / en vervolgens alle de overige Portugeezen, gehandeld / en niemand als ik overgelaten. Ik dan ſiende dat alle de Portugeezen dus gedood waren / maakte geen ander ſtaat / als op die ſelve wijs om te komen / maar de Indianen quamen my ſeggen: Vreeſd niet, want uwe Voorouders ſijn onſe Vrienden geweeſt, en wy de hare, maar de Portugeezen ſijn onſe Vyanden, en maakten ons tot Slaven, en daarom hebben wy met hen gedaan, gelijk gy geſien hebt. Ik dat hoorende / ſepde geen reden om te vreeſen te hebben, alſoo ik wiſt, dat ſy mijne Vrienden, en niet mijne Vyanden waren, en dat ik een geruymen tijd als een gevangen Man onder de Portugeezen geweeſt was.

dog Kniver verſchoond.

Na dat ik twee maanden by deeſe Indianen, Tamoyers genoemd / geweeſt was / trokken ſy tegen de Tomomines ten Oorlog op / en ik met hen. In 't Veld komende / hadden wy / alſoo de Vyanden dzy talrijker waren / byna te kort geſchooten / en ſtonden op het Punt van na het Gebergte te vlugten. Maar als ik ſag / dat ſy op een domme wijs vogten / en ſonder order als Varren op den Vyand aanliepen / leerde ik hen / hoe ſy ſig in order ſtellen / en in een hinderlaag gaan leggen moeſten / en dat ſy dan wijkende / de Vyanden in 't Net konnen krijgen. Hier door kregen wy t'elkens de overwinning / en ik een groot aanſien onder hen / ſoo dat ſy noopt wilden tegen den Vyand aangaan / of ik moeſt met hen optrekken. Binnen korten ſloegen wy de Tomomines ſoo meenigmaal / dat ſy genoodſaakt wierden hun Land te verlaten / en ſig verder van ons neder te ſlaan / waar door wy dan in vreede leefden. Deeſe Tamoyers booden my verſchepden Vrouwspersoonen aan / maar ik wilde daar niet mede te doen hebben / en gaf voor / dat onſe gewoonte niet was buyten ons Land Vrouwen te nemen. Deeſe Tomomines overwonnen hebbende / hadden wy vier maanden vreede; maar ten epnde van die tijd quam een

Hy treke met hen te veld,

en leerd hen Oorlogen.

Vrouwen hem aangebooden.

Oorlog met andere.

ander ſoort van Canibalen, Topinaquers genoemd / ſig ontrent ons op een Berg / van de Indianen Tamiwa, of de Goud-berg genoemd / nederſlaan. Soo dra wy hier van verſtendigd waren / maakten wy ons gereed / om tegen hen te Oorlogen / en trokken met vijf duyſend Man op. Na vijf dagen quamen wy by hun Legerplaats; maar ſy / van onſe komſte verwittigd / hadden hun plaats verlaten / en de vlugt genomen. Wy vervolgdenſe thien dagen / kreegen onderwegen veele oude Mannen en Vrouwen / die aanſtonds wierden dood geſlagen. Wy volgden hen na tot aan de kant van een groote Rivier / die wy niet derfden overgaan / alſoo wy vreesden by het Landen van den vyand te ſullen overvallen worden. Derhalven keerden wy van die Rivier Morgege, weder na huys / daar wy in vreede bleven den tijd van agt Maanden / tot dat wy / gelijk ſtraks verhaald ſal worden / die plaats verlieten / en elders heenen trokken.

Uytſlag daar van.

Miſtrooſtige gedagten.

Hier ſijnde / ging ik geheel naakt / en had enkelijk mijn Schamelheyd met eenige bladeren bedekt. Het gebeurde / dat ik op ſekeren dag alleen was uytgegaan / om voor plaiſier wat te viſſchen / daar ik neder ſittende / by my ſelven bedenkende / in wat ſtaat ik tegenwoordig was / en hoedanig ik te vooren geweeſt was / begon de tijd te verlockken / dat ik oopt de Zee had hooren noemen / en my te bedroeven over mijn dwaasheyd / dat ik mijn eygen Vaderland / daar my niet ontbrak / verlaten had / ſonder hoop van herſtelling / of eenig Chriſten Menſch oopt weder te ſien. Terwijl ik hier dus / met die bekommerlijke gedagten beſet / neder ſat / quam'er een oud Man / een der Voornaamſte Indianen, die een praatjen met my makende / verhaalde: Dat het hen had wel gegaan, als ſy aan de Caap *Frio* woonden, want toen handelden ſy met de *Franſchen*, en hadden overvloed van alles, maar thans hadden ſy nog Meſſen nog Bijlen, nog yets anders dat hen noodig was, ſoo dat ſy ſeer armmoedig moeſten leven. Ik gaf hem tot antwoord / dat ik van herten wenſchte, dat hy en ſijn volk wilde aan de Zee-kuſt gaan woonen, ter plaat-

Voorſlag aan een Indiaan, om elders te gaan woonen,

ſe

ſe daar ſy voor de *Portugeezen* niet behoefden te vreeſen. Na dat wy dus t'ſamen gepraat hadden / gingen wy elk weder na huys. Die Indiaan vertelde aanſtonds wat ik hem geſegd had. Des anderen daags 's morgens quamen in het Huys / daar ik t'huys lag / ten minſten twintig der voornaamſte van hun Stad / my vragen / of ik hen een plaats / daar ſy Franſche Schеepen ſouden vinden / wiſt aan te wijſen. Ik gaf tot antwoord / dat men tuſſchen de Rivier *de Plata*, en een andere van de *Portugeezen* *Dos Patos* genoemd, ſekerlijk *Franſche* ſoude vinden, en in allen gevalle daar van de *Portugeezen* niet konden beſchadigd worden. Ik ſeyde hen verder, dat het beter was aan de Zee-kant, daar men overvloed ſoude hebben van alles, te woonen, als hier, daar men niets als Wortelen had, om van te leven. Deeſe oude Luyden my gehoord / en daar van onder hun volk berigt gebragt hebbende / was elk even begeerig om die Kuſt te gaan ſien. Men maakte alles tot het vertrek nodig gereed / en trokken ten getale van dertig duyſend op. Wy reyſden over verſcheyde Bergen en Rivieren / en veele woeſte Landen. Ontrent de Rivieren vonden wy verſcheyde koſtelijke Geſteentens. Vervolgens quamen wy in een ſandige Landſtreek / die twintig dagen reyſens duurde / en namen onſe weg Noordelijk aan / uyt vrees van in het Land / daar meenigte van Spaanjaards ſijn / te geraken / te meer / om dat dit Land vry Volk-rijk / en in vriendſchap met de Spaanjaarden was. Die ſtreek hielden wy / tot dat wy aan het Land der Amazonen (by de Indianen Mandiſcuſyanas genoemd) quamen / daar wy onſe weg weder na het Suyden namen. Ik had de Tamoyers geern bewogen / om tegen de Amazonen te Oorlogen / maar ſy derfden niet / om dat der ſelver Land vol volks was / en ſy ligtelijk alle ſouden komen om hals raken. Aan de Rivier Patos gekomen ſijnde / vonden wy eenige Canoes van baſten der Boomen / daar wy ontrent agt dagen de Rivier meede afvoeren; daar dan de Rivier vry breed was / en aan weder-zijden veele afgehouwene Boomen lagen / waar

daar na geluyſterd wierd.

30000 Indianen trekken op.

Wat weg ſy namen.

Amazonen.

De Rivier Patos.

upt wp giſten niet verre van de Zee-kant te ſijn / of wel bp het een of ander Vlek der Waanaſſers, alſoo die noopt verre van de Zee-kuſt woonen. Als nu de Indianen merkten / dat ſp hier ontrent ſig ſouden kommen nederſlaan / vraagden ſp mp / wat ik nu beſt oordeelde te doen? Ik gaf hen tot antwoord / mijns oordeels beſt te ſijn ons ſtil te houden en negen of tijen kloeke jonge Mannen upt te ſenden, om te vernemen of ſp eenig Vlek of Stad ontdekken konden / die wp dan bp nagt ſouden konnen omringen / en ſoo vermeeſteren. Deeſe voorſlag wierd goed gekeurd / en tijen upt het midden van hen uptgeſonden; maar die quamen in den laten avond weder te rug / ſonder eenig Vlek geſien te hebben / maar ſeyden een groot pad langs de Rivier te hebben gevonden / en vragten verſcheyde eynden touw mede / die ſp onder wegen gevonden hadden. Dit deed ons denken / dat'er aan de Rivier-kant wel een Stad ſijn mogt / en vaſt ſtellen om in den laten avond met onſe Canoes de Rivier af te ſakken / om te vernemen of'er ergens een Vlek of Stad te vinden was. Wp gingen daar op t'ſcheep / voeren die geheele nagt / en quamen 's morgens ontrent vier uren bp een ſchoone Baap / en ſagen de Zee voor ons. Soo dra wp een Punt / die van het Land uptſtak / voor bp waren / wierden wp een Stad gewaar. Wp ſetteden ons Volk ſoo haaſt mogelijk aan Land; ondertuſſchen wierd het volkomen dag / ſoo dat wp ten eerſten van pemand / upt de Stad na de Zee-kant komende / ontdekt wierden / waar op aanſtonds de geheele Stad op de been quam / en ſp op ons afquamen / maar alſoo wp talrijker waren / en wp beter order hielden / vragten haar op de vlugt / en ſloegen veele derſelve dood. Wp kregen'er 300 ſoo Mans als Vrouwsperſoonen gevangen / die de Tamoyers dood ſloegen / en daar na op aaten / (deeſe Indianen worden Caryos genoemd). De ontkomene namen over Land hun vlugt na S. Vincent, daar ſp hulp van de Portugeezen verſogten. In de Stad van de Caryos vonden wp een groote voorraad van Caſſavie, Gui-

die ſy afvaren,

en komen by de Zee,

daar ſy ſig meeſter van de Caryos maakten.

neeſche

neeſche Weyt, Potato's, Plantanen, Meloenen en diergelijke Vrugten / die het Land uytlevert. Wy vonden'er ook een groote menigte Realen van agten / alſoo daar onlangs een Karveel geſtrand was / en de Spaanjaarden over Land na Bonas Ayres op de Rivier de Plata geweeken waren. (De Portugeezen hadden met deeſe Indianen vreede gehad / maar Oorloogden thans tegen hen).

De ontkomene ſoeken hulp by de Portugeezen,

Van deeſe Caryers quamen eenige op de Rivier de Plata, daar ſy hulp verſogten / en andere / gelijk reeds geſegd is / tot S. Vincent, waar van daan de tijding overquam op de Rivier Janero, alwaar de Portugeezen aanſtonds een Vloot van Canoes en Carveelen uytruſteden / daar Martinus de Saſa (thans van de Rivier Javary, alwaar ik van hem afgeſcheyden was / weder t'huys gekomen) het geſag over had. Sy quamen in de nagt op ons af / en omringelden de Stad. Ontrent drie uyren in den morgenſtond / begon een Indiaan, met de Portugeezen overgekomen / die van de Stad toe te roepen / dat ſy haar ſouden ſtil houden / of anders alle ten Sweerde overgegeven ſouden worden. De Tamoyers den Indiaan hoorende ſpreken / begonden met hunne Boogen en Pijlen een groot gerammel te maken / dog ſoo dra de Portugeezen een ſchoot deeden / bleven ſy alle als Menſchen ſonder Ziel of leven in hunne Bedden leggen. Als het vervolgens dag wierd / en mijn Meeſters Soon my daar vond / krupſte en zegende hy hem ſelven / en vroeg my waar mijn Makkers gebleven waren. Ik antwoordde hem / dat de Indianen deſelve gedood en opgegeten hadden. Ontrent thien uyren wierden alle de Indianen buyten hunne Huyſen gebragt / en onderſogt. Sommige van hen ſeyden / dat ik hen bevolen had de Portugeezen te dooden / en indien dat niet wel uytviel / ik daarom ſonde ſterven / maar 't behaagde God de waarheyd uyt hunne eygene monden te ontdekken. Hier op wierden van de Portugeezen alle oude Mannen en Vrouwen gedood / en byſonder die aan het vermoorden der Portugeezen ſchuldig geweeſt waren / ten getale van thien duy-

die hen overvallen.

En 10000 dooden, en 20000 gevangen genamen.

ſend Menſchen / en verdeelden onder hen tot Slaven nog twintig duyſend van hen.

Knivet' komt weder by ſijn oude Meeſter.

Ik quam dus weder by mijn ouden Meeſter / en wierd met de Tamoyers na een Supker-mooien / onlangs van hem gemaakt / geſonden. Hier wierd ik neffens de Slaven drie Maanden gebruykt / om groote blokken hout uyt de Boſſchen te halen. Op

Trekt weder uyt ten Oorlog.

die tijd quam'er tijding van de Caap, de Koude (Frio) genoemd / dat de Canibalen, Waytacaſſen genoemd / ſig een weynig Zuydwaards van die Caap, op ſekere Plaatſen / te voren van de Tamoyers bewoond / hadden nedergeſlagen. Salvador Corea de Saſa ſond ſijn Soon Gonſalo Corea de Saſa derwaards / met wien ik / hoewel ongeern / moeſt mede gaan. Wy repſden agt dagen langs de Zeekant / daar wy doorgaans overvloed van Vis hadden.

Etaoca, of Steenhuys.

Vervolgens quamen wy by een Plaats / genoemd Etaoca (het Steenen-huys), die ſoo ſterk was als ik ooyt yets geſien heb / want het was een groote hooge Rots / daarmen gelijk als door een ruyme Pooyt konde ingaan.

Vertellingen van den H. Thomas

De Indianen ſeyden / dat de H. Thomas daar voor hunne Voorouders gepreekt had. Niet verre daar van daan was een Steen / hebbende de grootte van vier groote ſtukken Geſchut / die boven de grond op vier ſteenen / niet veel dikker dan een vinger / als op vier ſtaken verheven was. Deeſe was / na het ſeggen der Indianen, van dien Heylig tot een Mirakel van hout tot ſteen gemaakt. Sy ſeyden ook / dat gemelde heylige Man de Viſſen in de Zee aanſprak / en deſelve na hem lupſterden. Langs de Zee-kant waren ook verſcheyde groote Klippen / op welke men veele tekens van bloote voetſtappen / alle van eene grootte / ſag.

Een Berg Abouſanga retam.

Hier van daan gingen wy vier dagen door een groote Woeſtijn / tot dat wy alle by een grooten Berg / Abouſanga retam genaamd / quamen. By dit Gebergte aan de Zee-kant vonden wy een klein Vlek van Tamoyers, die ten tijde van dien eerſten overval door Salvador Corea de Saſa derwaards geweeken waren / en daar men ſederd noopt van gehoord

hoord had. Hun Kapitain of Overſte was / gelijk ſy door tekenen te kennen gaven / honderd en twintig jaren oud / en egter wakker en luſtig. Hy had een groote kloof in ſijn lip / gelijk ook in ſijne wangen / en in die alle een fraay groen Geſteente. Wy maakten ons meeſter van die kleyne Plaats / daar 500 Zielen in waren / en vraagden / of ſy niet wiſten / waar de Waytacaſſers waren. Men ſeyde ſulks wel te weeten / en bragt ons in de tijd van drie dagen by hen. Daar komende / quam deeſe Abouſanga in 't midden der Portugeezen, en riep uyt: Die *Abouſanga* nooyt geſien heeft, kan hem nu komen ſien, en die my derft volgen, ſal ſien wat ik doen kan. Liep dat geſegd hebbende met ſijn Boog en Pijlen in 't midden der vyanden / daar hy met een-en-twintig Pijlen geſchooten wierd / en drie Waytacaſſers voor onſe oogen doodde. Maar ſy namen / ſoo dra wy op hen aanvielen / alle de vlugt / ſoo dat wy maar eenen van hen gevangen kregen. Abouſanga ſoo gewond / leef de nog vier uyren. De Portugeezen vraagden hem / waarom hy ſoo deſperaat geweeſt was? daar hy op antwoordde / dat hy altijd als een vry Man geleefd had, en een groot Krijgsman geweeſt was, en liever ſterven, als een gevangen Man ſijn wilde. Dit geſegd hebbende / verſogt hy gedoopt te mogen worden / en dat men hem pets van God wilde voorſtellen / met belofte van alles wat hem wierd voorgehouden te ſullen gelooven. De Portugeezen ſeyden hem / dat God de Behouder der Zielen was, en den Menſchen het leven geeft, en indien hy waarlijk berouw had, en gedoopt wilde ſijn, hy ſoude ſalig worden. Hy antwoordde alles wat hem voorgeſteld was te gelooven / en dat hy verſogt ten eerſten gedoopt te worden / gelijk geſchiede / en dus ſtierf hy / God om ſijn genade biddende tot ſijn laatſte uyre toe. Hier van daan keerden wy weder na huys. T'huys gekomen ſijnde / gaf Gonſalo Corea de Saſa ſoo goeden getuygenis van my / dat ſijn Vader my beval hem allerwegens op te paſſen. Op die ſelve tijd quam'er tijding uyt Portugal, dat een Vloot Engelſche Scheepen na

moyers;

Hun Kapitain 120 jaren oud,

En was op een deſperate wijs moedig.

Word doodelijk gewond.

Word onderweſen van God,

en gedoopt.

Hy ſtierf.

Portugeezen maken

een Fort, dat door de Zee weg geſpoeld wierd.

Met het Geſchut.

Tower will dat uyt de grond op-halen.

Toeſtel daar toe.

Daar Kalvet op groote beloſte mede in Zee ſakt.

Met een ſteen aan ſijn lijf vaſt gebonden.

Braſilien ſtond te komen / waar op de Gouverneur op een hoogte aan de mond van de Haven een Fort liet maken / edog ſoo digt op het water / dat het drie Maanden / na dat het gemaakt was / met al het Geſchut / dat'er in was / door de Zee wierd weggeſpoeld. Ik heb te voren verhaald / dat een vierendeel jaars / na dat ik gevangen was / het Schip Delire upt de Straat van Magellanes op het groote Eyland quam / daar 16 van hen dood geſlagen / en eenen Andries Tower gevangen wierd. Deſe had kennis van de Geneeſ-konſt / en deed veele vraape kuren tot herſtelling van Sieken. De Portugeezen ſagen hem / alſoo hy veele ſaken wiſt te voorſeggen / voor een Tovenaar aan. Hy had maar een oog / en in de plaats van ſijn ander oog ſeyden de Portugeezen, dat hy een familiaren (gemeenſamen en dienſtbaren) geeſt had. Deeſe Man gaf voor / een middel te ſullen uytvinden / om het Geſchut / dat in Zee lag / upt te halen. Hy liet een lederen kleed maken / dat ſoo beſmeerd en bepekt was / dat'er geen water konde in trekken / en vervolgens een groot hoofd / dat inſgelijks geheel bepekt wierd / met een groote neus / en voor deſelve drie / en voor de mond twee blaſen. Met dit toeſtel verſogt hy my na de grond der Zee te gaan / ſeggende / dat het gemaklielijk te doen was. Ik gaf hem tot antwoord / mijn leven daar aan te ſullen wagen / indien ik'er wel voor ſoude beloond worden. Hier op riep my de Gouverneur / en ſeyde: Ik ſal u thien duyſend kroonen / en een paspoort geven / om na uw Vaderland / of waerwaards gy wild / te vertrekken / indien gy aan het oor van een der ſtukken een ring hond vaſt maken. Ik ſegde met Godts hulp mijn beſte te ſullen doen.

Als nu alles gereed gemaakt was / bragten de meeſte Portugeezen my ter plaatſe / daar het Geſchut verlooren was / 't welk met groote ſtatie / en gebeden / dat God my goed geluk geven mogt / toeging. Het lederen gewaad hebbende aangedaan / wierd ik op agterhien vadem diepte in Zee gworpen / met een grooten ſteen aan my vaſt gemaakt. Maar

alſoo

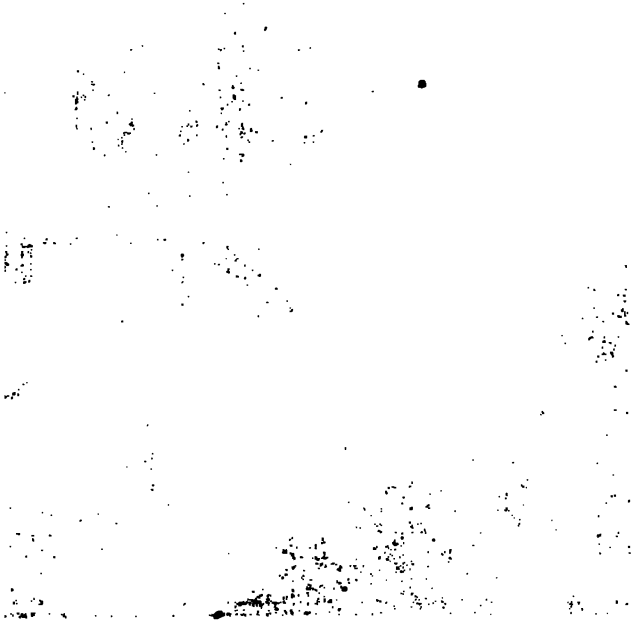

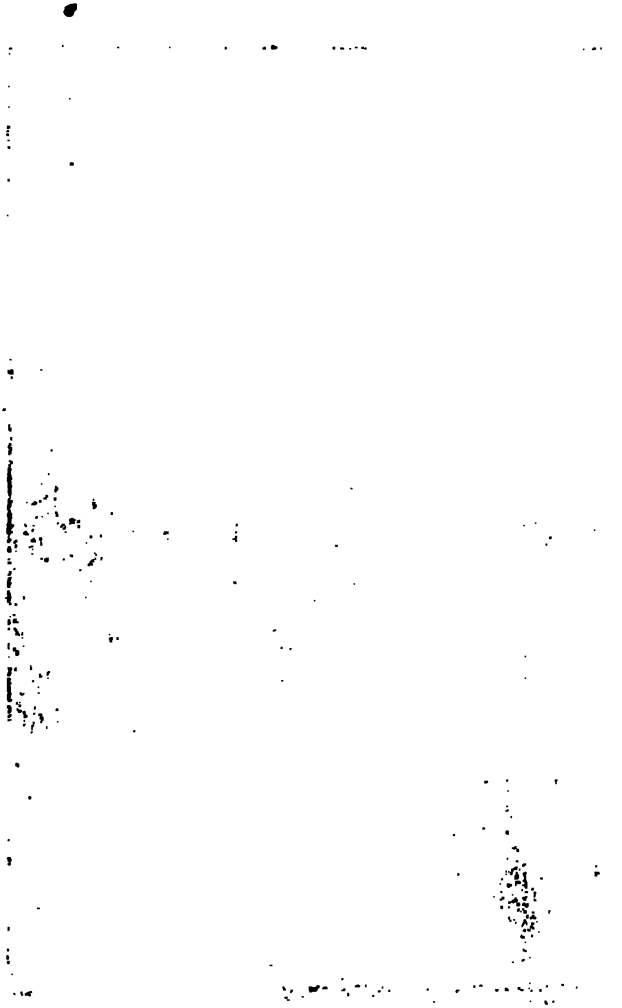

alsoo het hoofd vry groot / en wel bepekt en betard was / hield het water my om hoog / en ondertusschen wierd ik door de swaarte van de steen / die vry groot was / na beneden getrokken / 't welk my soo pijnlijk viel / dat my dogt / dat het touw / daar de steen aan mijn lijf mede was vast gemaakt / my aan stukken soude getrokken hebben. Dies ik met een Mes / dat aan mijn hand vast gemaakt was / het touw afsneed / en dus ten eersten boven water quam / daar ik aanstonds de blasen van mijn aangesigt afrukte / en het leder open sneed / alsoo ik byna gestikt was / en in een geheele Maand niet wist wat ik deed.

Die hem soo sterk na beneden, gelijk de blasen om hoog trokken.

Hoe sig daar van ontsloeg?

Ongemak daar van behouden.

Ik hield by mijn Meester geduurig aan om mijn afscheyd / alsoo ik verlangde weder in mijn Vaderland te komen / maar de Gouverneur wilde my niet laten vertrekken. Als ik dan geen middel sag / om afscheyd van mijn Meester te krijgen / nam ik voor na Angola te vlugten / om den Koning als Soldaat soo lang tot Masangano te dienen / tot dat ik by den Koning van Anyeca, die tegen de Portugeezen Oorlogde / en door Priester Jans Land in Turkyen soude konnen komen.

Knivet neemd voor na Angola te vlugten.

In gevolge van dit voornemen voegde ik my op den 27 Juny 1597, buyten weeten van mijn Meester / op een Scheepjen van Emanuel Andreas, om na Angola te komen. Op die reys dreeven wy soo na by de Kaap van goede Hoop, dat wy alle geen ander staat / als dat wy souden vergaan / begonden te maken / alsoo de Zee daar seer hol gaat / en de Golven door de vloed op sulken wijs breeken; dat geen Schip het kan uytstaan. Hier brak onse groote / en Besaans-mast; maar het behaagde God ons een Oostenwind te geven / die ons in de Haven van Angola bragt. Vijf Maanden waren wy onderwegen / soo dat andere Scheepen / twee maanden na ons van de Rivier Janero gevaren / voor ons aldaar waren. Ik dat hoorende / derf de niet aan Land gaan / uyt vrees / dat de Portugeezen my mogten kennen. Daags na dat wy in de Haven gekomen waren / quam een groote Boot by

Gaat heymelijk t'scheep.

Onstuymige Zee by de Caap de bona Esperanza.

Komt in de Haven van Angola na 5 maanden varens.

ons

En van daar tot Maſſangano. ons aan boord / ons vragende / of wy geen Caſſavie-meel te verkoopen hadden? Wy ſeyden van ja / en vraagden hen / waar hun reys heen lag? die ſeyden / dat ſy na de vloed wagteden / om de Rivier Guanſa Tomaſongano op te varen. Dit quam myns oordeels ſeer wel tot myn oogmerk te pas / en ging in hun Boot over. De Portugeezen ſagen vreemd toe / dat ik ſoo gewillig na Maſangano ging / daar niemand / als yet in ſijn keur ſtaat / heen wil / en de Menſchen gelijk als jonge Kiekens ſterven.

Daar hy agterhaald, Wy voeren de Rivier Guanſa op / negen dagen lang / in welke tijd twee Portugeezſche Soldaten ſtierven door de ongemeene groote hitte / die tot het herte toe door drong. Die dagen tot Maſangano geweeſt ſijnde / ſond Don Franciſco de Mendoſa Fortado de Gouverneur van de Stad Congo, die van Salvador Corea de Saſa, ſijn opperſte vriend / een brief ontfangen had / om my te verwagten. Deſe my in handen hebbende / bragt my te Land door het Land van den Koning van Congo, en wy quamen na ſes dagen reyſens by een plaats genaamd S. Franciſcus (daar de Gouverneur was) / niet verre van het Rijk van Manicongo. De Gouverneur my ſiende / ſprak my met beleef de woorden aan / en vraagde / wat my bewogen had ſoo van ſelfs na Maſangano te gaan? waar op ik hem verhaalde / dat ik Salvador Corea de Saſa lang gedient / en veele gevaren in den dienſt van hem en ſijn Soon uytgeſtaan / en noopt eenige vergelding daar voor van hen genoten had / en dat daarom voorgenomen had liever myn leven in des Koning's dienſt te wagen / als langer des Gouverneurs Slaaf te blijven. De Gouverneur gaf order / my na Angola te brengen / en liet twee ſpere Bouten om myne beenen ſlaan / op dat ik niet ſoude konnen weg loopen. Veerthien dagen daar na wierd ik in een Carveel van Franciſcus Lewes te rug geſonden / en quam in twee maanden weder op de Rivier Janero, en wierd met myn Bouten aan de voeten by den Gouverneur gebragt / die my ſiende / begon te lacchen / en ſchimpende welkom upt Engelland heetede. Een tijd lang dus met

en weder na Angola,

en van daar, wel met yſer beſlagen

naade Rivier Janero geſonden. wierd.

my

my geboert hebbende / beval hy de Bouten van mijne voeten af te doen / kleedde my / en deed my wel onthalen.

Na dat ik nu ontrent twee Maanden by hem geweest was / quam een klepn Oorlogsschip aan Ile grande (het groote Eyland), daar eenen Abraham Kock Kapitain op was. Deese paste op de Schepen / die van de Rivier de Plata stonden te komen; welke hy sekerlijk soude genomen hebben / ten ware vijf Maats met sijn Boot hem ontloopen / en dat hy daar lag ontdekt hadden; want seven dagen na sijn vertrek quamen drie Carveelen op deselve Ree. Deese vijf Maats wierden gekregen van een Monik / die van S. Vincent quam / en dus na de Rivier Janero gebragt. Ik stond te dier tijd wel by den Gouverneur / en deed hen soo veel gunst genieten / als in mijn magt was / bysonder aan eenen van hen / Robert Heixt genoemd / dien de andere seyden een Edelman te sijn. Ontrent drie Maanden woonden wy in eene Stad / daar eenen Thomas Cooper, een getrouwd Man / aan de Zee-kant woonde / en sijn Koopmanschap deed. (Wy waren thans negen Engelsche, en drie Nederlanders). Hier besloten wy / als de Scheepen van de Rivier de Plata quamen / een derselve upt de Haven af te loopen. Heixt nu ging dagelijks met my aan het Huys van een Portugees, daar ik seer wel gesien was. In dit Huys quam hy op sekere nagt / en stal een doos / daar 60 Reaalen van agten / en twee of drie stukken Hollands geld in waren. Ik versogt hem het geld weder te regt te brengen / maar Heixt, die een loosse Gnant was / besegende my seer qualijk / en ging na den Gouverneur / dien hy ontdekte alles wat wy hadden voorgenomen / en seyde dat wy alle Ketters waren / en hy een goed Catholijk was / en dat ik 's avonds te voren de sleutel van des Konings Magasijn / om'er Musketten en Krupd upt te halen / gestolen en aan het Huys van Thomas Cooper gebragt had / maar het belief de God / dat wy wierden beschuldigd / eer het gedaan was / want anders souden wy sekerlijk alle daarom hebben moeten hangen.

Hy begunstigd 5 Engelsche Maats,

Die een aanslag op een Portugeez Schip maken.

't Welk eenen Heixt, reeds een dief, ontdekt, met alle omstandigheden.

Dog wierd anders bevonden.

hangen. Wy wierden alle by den Gouverneur gebragt / daar wy alles ontkenden. Doch Heixt seyde: Mijn Heer, send na het Huys van *Thomas Cooper*, en gy sult daar 20 Musketten en Kruyd, dat *Antony* ten cynde, als ik geseyd heb, uyt des Konings Magasijn gestoolen heeft, vinden. Indien sijn Agtbaarheyd het soo niet bevind, seg dan dat ik een leugenaar en quaadspreker ben. Hier op wierden wy alle op order van den Gouverneur in het Gevangenhuys gebragt / die aanstonds met Heixt na Thomas Coopers Huys ging / daar hy noch het een noch het ander vond. Hy ging na het Magasijn / en sag daar alles onaangeroerd / en op sijn plaats. Dit maakte hem toornig op Heixt, dien hy dus op onwaarheyd bevonden had / en deed hem seggen / dat hy nooyt sulken snooden en boosaardigen slag van Menschen gesien had, als ons die elkander sogten te verderven. Maar 't liep niet lang aan / of Heixt wierd om sijn quaad gedrag van den Gouverneur na Angola verstonden / waar van daan Don Franciſco hem na Masangano sond / daar hy in een elendigen staat stierf. Ontrent die selve tijd wierd Andries Tower beschuldigd / vleesch op een vrijdag gegeten te hebben / en daar over gevangen geset / doch wierd ontslagen / mits dat hy honderd Reaalen van agten betaalde. Na dat hy een Maand op sijne voeten gestelt was / nam hy de vlugt na Fernambuco. De Gouverneur hier van verstendigd / sond twee kleine Carveelen, om hem te agterhalen en te rug te brengen. Op een derselve was desselfs Soon Gonsalo Corea de Sasa, des Opper-priesters (Bisschops) Neef / en veele jonge Edellieden. Deese in See / en niet verre van het Schip / daar Andries Tower op was / gekomen sijnde / ontstond'er schielijk een groote storm / soo dat het kleine Carveel, daar des Gouverneurs Soon op was / de See niet konde houden / maar tegen het Land moest aansetten / alwaar drie van hen / en onder die des Bisschops Neef / bleven / en alle in perijkel van te verdrinken geraakten / doch door hulp van Martinus de Sasa, die niet honderd Slaven daar ontrent Brasilien-hout voor een Schip van

Heixt word na Angola gesonden.

And. Tower had op een vrydag vleesch gegeeten.

Word daar over' geboeyd.

En gevlugt sijnde,

agterhaald,

sijn

ſijn Vader gereed maakte / behouden wierden. Ondertuſſchen ſettede het de andere Carveel door na Fernambuco, en bragt Tower te ruy na de Rivier Janero, daar hy gevangen geſet wierd / en ſoude gehangen ſijn / ten ware de geheele Stad om ſijn leven gebeden had / ſoo dat hy na Maſangano verſonden wierd / daar hy ſtierf. en na Maſangano geſonden.

In 't Jaar 1598 quamen hier twee Hollandſche Scheepen / daar Jaſper Ferdinand een Hollander Kapitain op was / en hun Vrij-brief upt Portugaal getoond hebbende / bragten met believen van den Gouverneur alle hunne Goederen aan Land / hogten en verhogten drie Maanden lang / en verſamelden veel geld. Als nu die Kapitain op ſijn vertrek ſtond / ſepden de Koninglijke Bediende / dat de Vrief niet goed was / en wilden ſijne Scheepen vaſt houden / maar de Gouverneur ſepde: Waarom hebt gy daar te voren niet op gelet, als ik hen op uw woord, ſeggende, dat ſijn Vry-brief goed was, heb laten binnen komen? Gy moogd ſeggen wat gy wild, nadien hy met mijn verlof en op mijn woord is ingekomen, ſal hy, ſonder daar over gehoord te worden, ook weder vertrekken. Dus vertrok hy na Angola. Twee Hollandſche Scheepen: die men wilde aanhouden. dog door order van den Gouverneur vry raken.

Niet lang daar na quam de Gouverneur Generaal van de geheele Braſilſche Kuſt / Don Franciſco de Saſa, op de Rivier van Janero met twee Hulken. Deeſe hoorende / dat Jaſper Ferdinand na Angola was / ſond een Carveel derwaarts / met order om desſelfs Scheepen ten dienſte van den Koning aan te houden. Hy dat merkende / ging aanſtonds aan boord / en in ſpijt van de Portugeezen onder zeyl.

In het ſelve jaar quam Franciſco de Mondunſa de Veconſalcs, om in plaats van mijn Meeſter Gouverneur te ſijn / voor het Land / en met een Hulk aan de mond van de Haven / op deſelve tijd / als de Gouverneur Salvador Corea de Saſa een nieuw-gemaakte Supker-mooien ging beſien. De Hulk in de mond van de Haven komende / loſte ſijn Geſchut. De Gouverneur de reden van dat ſchieten niet weetende / liet aanſtonds een groote Canoe veer- Een nieuwe Gouverneur voor het Land. Salv. Corea de Saſa gaat

dig

daar na vernemen.

dig maken / om na binnen te varen / en beſchejd van het ſchieten hebbende bekomen / weder na de Stad te keeren. Wy waren geen half uyr in Zee geweeſt / of daar quam een groot onweder op / waar door onſe Canoe omſloeg. Hier ſoude de Gouverneur vergaan ſijn / ten ware God voor al / en ik hem geholpen had / want alle ſijne Slaven ſwommen na het Land / maar ik en Domingo Gomes een Mulate (Meſtize) Slaef / vatteden hem in Zee tuſſchen ons beyden op / en bragten hem by de Canoe, daar hy ſig aan vaſt hield / tot dat wy hem nader aan het Land bragten; maar daar brak de Zee / gelijk als met Bergen / en het was geſchapen / dat wy hier alle ſouden moeten ſterven / alſoo de Zee ons tegen de Sand-bergen ſtond te werpen / en weder Zeewaard in te drijven. Als ik eyndelijk te Land gekomen was / ſag ik in Zee mijn Meeſter met een groote Baar aankomen / en ſoo dra deſelve brak / paſte ik en mijn goede Vriend Domingo Gomes op hem / en ſleepten hem uyt de Zee na het Land / dog dagten / dat hy het ſoude beſtorven hebben / alſoo hy niet een woord konde ſpreken. Wy dat ſiende / vatteden hem op / en namen hem met de beenen om hoog tuſſchen ons beyden / waar door hy veel water quijt raakte / en alſoo herſtelt wierd / hem wel beſiende / ſeyde ik: De Zee maakt geen onderſcheyd tuſſchen een Gouverneur en andere Menſchen. Des anderen daags ging de Gouverneur binnen / daar hy ſijn Opvolger vond; over wiens komſt ik niet weynig verblijd was / alſoo ik nu hoopte de tijd / daar ik ſoo lang na verlangd had / gekomen te ſijn / om binnen korten na mijn Vaderland te konnen keeren.

Word door ſtorm beloopen;

en door Knivet behouden,

met groot perijkel.

Spreekt met den nieuwen Gouverneur,

In 't ſelf de jaar quamen vier Hollandſche Scheepen / die haar Anker in de mond van de Haven lieten vallen / waar op de geheele Stad in 't Geweer quam. Mijn Meeſter was te dier tijd in ſijn Suyker-mooien / en ik paſte in de Stad op ſijn Vrouw. Deeſe nu ſiende / dat de Portugeezen met hun Geweer heen en weder liepen / gebood my met een Muſket na een der Forten te gaan / gelijk ik deed.

Daar

Maar gekomen ſijnde / beſag de nieuwe Gouverneur de Manſchap / die in het Fort was / en gaf order krupd en Loot te brengen. Na dat ik met dien nieuwen Gouverneur (die genoegen in my nam / om dat ik met mijn Geweer wel wiſt om te gaan / en hy de Engelſche als goede Soldaten preeſ) geſproken had / waarſchouwde ſekeren Johan de Selvea hem / dat hy nauw na my ſien moeſt / of ik ſoude na de Hollanders overloopen / alſoo ik wel ſnooder als dat gedaan had / en geen ſwarighepd / ſeyde hy / ſoude maken / op een ſtuk houts by nagt na een der Scheepen te ſwemmen; en vertelde met eenen / wat ik al / by mijn Meeſter den Gouverneur / uytgevoerd had. De nieuwe Gouverneur dat hoorende / quam my by de hand vatten / en leyde my ſoo na het Gevangenhuys / daar ik ſeventien-twintig dagen in bleef leggen / en niet eerder uyt geſlaakt wierd / voor dat de Hollandſche Scheepen van de mond der Haven vertrokken / en na het groote Eyland geweken waren.

dog word van een Portugeez lelijk bedrogen.

Hy legd zy dagen gevangen.

Na dat de Gouverneur Generaal ruym twee Maanden tot S. Vincent geweeſt was / quam'er een groote Hulk van Amſterdam, genoemd de gulde Weereld, daar Laurens Bitter Kapitain op was. De Hulk was aan het Eyland S. Thomas, en een ander / de Prins genoemd / en vervolgens in de Straat van Magellanes geweeſt / daar veel van haar volk geſtorven was. Maar door tegenwind waren ſy genoodſaakt geweeſt weder na de Braſilſche Kuſt te keeren. Deeſe tot S. Vincent gekomen ſijnde / liet met ſijn Boot aan den Gouverneur weeten / dat ſy Kooplieden waren / en vrijheyd konnende verkrijgen / daar Koophandel wilden drijven. De Gouverneur Generaal verſekerde hem onder ſijn hand en Segel / dat hen geen leed geſchieden ſoude / en dat ſy des Konings tol betaald hebbende / ſouden mogen vertrekken dan en werwaards het hen ſoude gelieven. Hier op quam de Kapitain met ſijn Hulk in de Haven / en gaf order ſijne Koopmanſchappen aan Land te brengen. Gemelde Gouverneur quam dagelijks by den Kapitain aan Boord / om hem te

Een Schip van Amſterdam,

krijgd vrijheyd van handel,

beſoeken / daar hy hem dan beloofde groote vriendſchap te ſullen toonen.

dog word verraderlijk afgelopen.

Als nu al de Koopmanſchap was te Land gebragt / en de meeſte Hollanders ook aan Land waren / voeren een heel deel Portugeezen na de Hulk, ſingende / en op de Giterne ſpeelende. De Vlamingen (Hollanders) hen op ſoodanigen wijs ſiende komen / dagten geen quaad / dies de Portugeezen op het Schip met hen ſprongen en dronken. Maar eyndelijk als'er de Vlamingen minſt op dagten / trokken de Portugeezen hunne Degens / ſtaken'er twee dood / en maakten ſig meeſter van de Hulk ten dienſte des Konings.

De Gouverneur Generaal ſoekt Goudmijnen.

In 't begin van 't jaar 1599 quamen voor de Stad Bacia negen Hulken / dog die konden niets uytvoeren. Vier maanden / na dat de Gouverneur Generaal tot S. Vincent geweeſt was / had mijn Meeſter daar pets te doen. Als ik dan met hem daar quam / was de Gouverneur Generaal vijftig mijlen Landwaard in getrokken / na een Plaats / daar hem berigt was / dat veele Goudmijnen waren / maar daar komende / vond'er niet dat den arbeyd betalen ſoude konnen. Derhalven ſond hy verder Landwaard in na een Plaats Etapuſik genoemd. Ik / als kennis hebbende van de Plaats / kreeg order van den Gouverneur Generaal / om derwaarts te gaan. Wy daar komende / vonden'er ongemeen goede Mijnen / en dragten hem wat van de aarde / en verſcheyde kleyne ſtukjens Goud mede / die wy ter Plaatſen / daar het water de aard had weg geſpoeld / vonden. De Gouverneur Generaal was'er in ſijn ſchik met / gaf'er ons meer voor als het waardig was / en ſond het na den Koning / met verſoek / om te laten onderſoeken / of men daar in werken ſoude / of niet. Hy ſond ook mede veertig duyſend ponden waarde aan ſilvere Platen / die hy uyt de Mijn van S. Paul, twaalf mijlen van S. Vincent, had laten klaar maken. Terwijl ik tot Etapuſik was / vertrok mijn Meeſter weder na huys / dies ik drie maanden / tot dat'er Scheepen na de Rivier Janero voeren / voor Soldaat diende.

Silver ha Portugal geſonden.

Knivet diend voor Soldaat.

Knivet vind'er goede tot Etapuſik.

Ik

Ik wierd van den Gouverneur Generaal voor mijn moeyte seer wel betaald / en weder na mijn ouden Meester gesonden. Na die tijd wierd ik van mijn Meester na een Plaats / de Orgelen genoemd / gesonden. Het is een Berg / die men van de Rivier Janero sien kan / daar wy een kleyne Goudmijn / en veele goede Gesteentens vonden. En naderhand na een Goudmijn versonden.

Op die tijd quam'er een Hulk uyt Spaanjen, die een Bisschop en een Spaansch Gouverneur overbragt / die met een kleyner Vaartuyg na de Rivier de Plata, en van daar na Somma stonden te gaan. Een Schip uyt Spaanjen.

Niet lang na dat dit Schip op de Rivier gekomen was / deed sig in die Landstreek een siekte op / sijnde gelijk als Maselen / maar in der daad soo arg als de Pest / want op de Rivier Janero stierven in de tijd van drie maanden meer als drie dupsend Indianen en Portugeezen. Een misselijke Siekte, die veel Menschen weg nam.

Als ik nu op die tijd van de Suyker-molen in de nagt met een Bark / om Brasilienhout voor de Hulk in te scheepen / af en aan voer / swol mijn een been soodanig door de lugt / dat ik het niet beweegen konde / want het is gemeen / en voor pennand / die heet is / in dit Land vyr gevaarlijk / 's nagts in de lugt te gaan; want alsoo het een heet Land is / dringd de lugt sterk door / en ontsteld schielijk 't een of 't ander Lid van 's menschen Ligchaam. Het duurde wel een maand / dat ik veel ongemak aan mijn been had. Knivets been swelt.

In 't jaar 1601, den 14 Augusti ging de Gouverneur van Jenero Salvador Corea de Sasa met sijn Vrouw Donna de Soso in de laatstgemelde Hulk t'scheep / om na Fernambuco te varen. Wy zeylden Oostwaards aan. Den 15 hielden wy het nog al Seewaard in na het Oosten. Den 16 dito setteden wy het na het Noord-ooſten / en kregen ontrent thien uprende Caap in 't gesigt. Den 17. 18. 19 hielden wy met een Noord-westen Wind het gedurig Oostelijk aan / om dat wy voor de Sanden en Klippen van Abrollos, tusschen de Caap en Spirito Santo leggende / vreesden. Den 20 hadden wy een Suydenwind / en zeylden Noord-oost aan / tot den 25 dito, wanneer de Wind Noordelijk liep / en wy Hy vertrekt met sijn Meester na Fernambuco. Hun koers. Sy mijden de Abrollos.

Oostwaards verder in Zee voeren welke koers wy tot den laatsten dag van de Maand hielden. Den 1 van de volgende Maand zeylden wy met een Zuyd-weste Wind langs de kust Noord-oost aan tot den - dito toe. Den 5 peylde de Schipper en Stuurman de hoogte van de Son / en bevonden ons op thien en een halve Graad aan de Zuydzijde der Linie te zijn. Terwijl deese t'samen van de Reys spraken / quam een Matroos seggen / dat hy twee of drie Visjens opgehaald had / waar op een Spaanjaard Gaspar Conquero, die op deese kust wat bedreven was / tot den Schipper seyde: Sie toe / want ik vrees / dat gy nader by Land zijt / als gy denkt / alsoo gy niet weet / hoe de stroom u Westelijk aan na het Land set. De Vlamingen seyden / hy soude sig met het sijne moeyen / en dat sy buyten hem wel souden weeten wat hen te doen stond. De Stuurman seyde / dat sy nog ruym veertig mijlen van het Land waren / en nam de koers Noordelijk aan. Den 9 dito ter middernagt wierden wy Land gewaar / dies de Stuurman aanstonds sijn Dieploot uytwierp / en maar agt vadem water vindende / de Matroosen beval de Zeylen te wenden / 't welk geschiedde / de wind Noord-oost sijnde / maar alsoo wy digt onder het Land waren / konden wy niet in Zee komen / want wy sagen aan Stuur- en Bakboord van ons Klippen / en eer wy onse Ankers konden klaar maken / hadden wy de Klippen in ly soo nahy ons / dat wy geen ander middel sagen / als tegen de selve aan te loopen / daar wy alle souden vergaan sijn / ten ware het God belieft hadt ons te redden; want wy lagen reeds met onse Voor-steven wel een half uyr lang op een der Klippen / en maakten al gereedschap om onse Masten te kappen en verschepte Kisten en Koffers over boord te werpen / alsoo het onmogelijk geagt wierd yets te konnen behouden / maar 't belief de God als wy'er minst om dagten / dat een groote Zee boven de Klip brak / en ons tusschen de Klippen en Kiffen op agt vadem water sette / waar door wy dan met de hulp van God upt dat gevaar ontquamen.

Vervallen ouerwagt na het Land.

En tusschen de Klippen,

daar sy vast raken,

en door de Zee weder afquamen.

Daags

Daags daar aan sagen wy langs het strand eenige Canibalen, waar op de Gouverneur order gaf my aan Land te setten / om met die Wilde te spreken / en van hen te vernemen op wat kust wy thans waren / en of wy over Land na Fernambuco konden komen. De Kapitain deed een Mamuluk, (Mestize) Antonio Fernandes genoemd / neffens my aan Land gaan / maar deese by het Land komende / derfde / uyt vrees voor deese wilde Canibalen, niet aan Land treeden. Ik ging derhalven alleen / en hen na de wijse van dat Land gegroet hebbende / vraagde ik / hoe die Plaats genoemd wierd. Sy seyden / datse wierd genoemd Cororeyespe, dat is / de Rivier der Vorsschen, en dat wy niet verre van de Rivier van S. Franciscus waren / en wat verder na het Noorden de Rivier / S. Michiel genoemd was.

Knivet spreekt met Canibalen,

die hem seer bescheydentlijk berigten van alles.

Sy seyden Slaven te sijn der Portugeezen tot Fernambuco, en Vee na Bahia de Todos Sanctos gebragt hadden / waar van daan sy weder na huys keerden. Een deeser Slaven ging met my na boord / daar hy met den Gouverneur sprak / en hem veel vertelde. Op den volgenden dag versogt des Gouverneurs Vrouw haar Man / het Schip te verlaten / en over land te gaan / 't welk hy op haar versoek toestond / en in gevolg van dien alle sijne kostelijkheden liet aan Land brengen. Dus scheydden wy van ons Schip af. De Gouverneur gaf den Schipper order / om / indien hy konde / na Fernambuco, of anders na de Bahia, en van daar / soo'er andere Scheepen vertrokken / na Portugaal te varen. In de Hulk waren negen Vaten met Silver / voor Diego de Guadro door den Gouverneur Generaal Don Francisco de Sasa ingescheept / die toe Fernambuco mijn Meester Salvador Corea de Sasa te besorgen overgegeven wierden. De Plaats / daar wy onder Land dreven / was nog veertig mijlen van Fernambuco. Op die Reys van de Rivier der Vorsschen, of van de Klippen genaamd Bayhas Deamrobrio, moest ik en Domingo Gomes twaalf mijlen verr' een goude Doos voor mijn Heer en Vrouw dragen: want van der Vorsschen Rivier tot

Sy vervolgen hun reys over Land.

En laten het Schip voort varen.

9 Vaten met Silver daar in.

Knivet moet een goude Doos dragen.

aan Upavaſou waaren reeds drie mijlen (dit is een ſonderling bequame Plaats / om water in te nemen). Van Upavaſou tot aan een andere Rivier / Caſvays, tot aan de Rivier / die S. Michiel genoemd word / waren noch vier mijlen. Hier rusteden wy drie dagen / en vonden daar een seer rijken Mameluk, Johan de Recho. Aldaar huurde de Generaal een kleyne Visschers Boot / om'er mede na Fernambuco te varen. Maar op dien selven dag als wy met dit kleyne Vaartuyg van gemelde Rivier waren onder zeyl gegaan / stond'er een groote Storm uyt het Noord-oosten op / soo dat wy ons best deeden / om met groot perijkel van ons leven weder in de Rivier te komen / maar wy wierden door de sterke wind gedreven op een Klip / die niet verre van het Strand ten Zuyd-westen van de mond der Rivier lag / daar aanstonds alle / die swemmen konden / in Zee sprongen / en aan Land swommen / 't welk onse Boot soo veel verligtede / datse weder vlot raakte. Hier op sepde de Gouverneur en sijn Vrouw / de reys te Land te willen voortsetten / gelijk wy dan deeden / en 's anderen daags by een andere groote Rivier / Uno genoemd / drie mijlen van die van S. Michiel, quamen / (deese was soo ruym / dat een redelijk Schip daar op / om water in te nemen / komen konde). Hier van daan quamen wy by een Rivier Jaquareasik, waar van daan de Gouverneur my en Antonio Fernandes voor uyt na een kleyn Worp of Buurt sond / om 't een en 't ander tegen sijn komst te besorgen. Wy hadden in ons Geselschap een Portugeezsch, Rafael Peyera, die met geweld wilde mede gaan / en hoewel wy hem sepden / verschepde groote Rivieren te moeten passeren / en het voor hem raadsamer soude sijn by den Gouverneur en sijn Vrouw te blijven / liet hy sig niet segen. Wy gingen dan onder ons drien op weg / en quamen daags daar aan by een seer schoone Rivier / S. Antonio genoemd / daar wy met een vlot van Riet over voeren. Vervolgens quamen wy by een Plaats / by de Indianen Ameeuva Priſemes genoemd / een Plaats / daar de Franschen gemeenlijk aanloopen.

De Rivier S. Michiel.

Gaan weder t'ſcheep,

en krijgen een Storm,

waar door op een Klip geraakten.

Reyſen weder te Land.

Fraaye Rivieren.

Knivet word voor uyt geſonden.

Wat Plaatſen en Rivieren, en hoe hy die paſſeerde.

Hier

Hier van daan quamen wy over een ſteenige grond by een ſchoone Rivier Camaryjuva, en voeren op een Mongada, een gereedſchap van dzie poſten t'ſamen gehegt / een ſtuk wegs de Rivier op / daar wy 's anderen daags morgens aan Land ſtappende / een ſchoon Veld vonden / heel veel Vee / en een Suyker-molen ſagen / daar men doende was met Ried te ſtooten. Deeſe Molen quam een Hoogduytſer toe / dien wy des Gouverneurs bzief overleverde. Deeſe gaf / ſoo dza hy den bzief geleſen had / aanſtonds laſt twee Oſſen te ſlagten / en thien Mudden Caſſavie-meel / met veele Hoenders en Kalkoenen tegen de komſt van mijn Meeſter gereed te maken. Ondertuſſchen wierden wy bepde een geheele week / die wy daar waren / ſeer wel onthaald. Hier van daan vertrokken wy na Porto de Calva, dzie mijlen van Areſeove, ſijnde een treffelijke en booz alle weder / het geheele jaar dooz / bequame Haven / daar ontrent jaarlijks ten minſten twee duyſend Kiſten met Suyker gevuld wozden. Hier vonden wy Emanuel Maſquerennas, by hem hebbende twee honderd Paarden / en twee dagen hebbende uytgeruſt quamen wy tot Fernambuco.

Groote beleeftheyd van een Hoogduytſer.

Porto de Calva leverd veel Suyker.

Hy komt tot Fernambuco.

Twintig dagen hier geweeſt ſijnde / liet Jeliſiano Cuello aan Emanuel Maſquerennas weeten / dat hy in Rio Grande van de Putewarrers belegerd was / en ten ware hy ſpoedig geholpen wierd / die Stad booz den Koning / en hunner aller leven ſtond te verlieſen. Maſquerennas reſolveerde ſelfs die Stad te gaan ontſetten / en liet Fernambuco in handen van mijn Meeſter Salvador Corea de Saſa. Dus trokken wy met vier honderd Portugeezen, en dzie duyſend Indianen op van Fernambuco, en quamen na een togt van ſeven dagen by Rio Grande, dog hadden tuſſchen beyden met verſchepdene Canibalen een wakkere ſchermutſeling. Ontrent de Stad gekomen ſijnde / deed Maſquerennas een bzeede aanſpzaak aan de Portugeezen en Indianen, om hen tegen deeſe Ongeloovige, welker Leger ten minſten veertig duyſend Man ſterk was / een moed in te ſpzeeken / en wilde / dat wy alle aan hunne Geeſtelijke Vaders

Putewarers belegeren Rio grande.

Portugeezen gaan de Plaats ontſetten.

Worden aangemoedigd.

biegten en het Sacrament van hen ontfangen ſouden / alſoo hy daags daar aan ſijne vpanden meende aan te taſten / 't welk ook wakker wierd uytgevoerd / want die Canibalen hadden daags te voren in een ſchermutſeling twee honderd Man gevangen gekregen. Veele der ſelven hádden ſy gedood om te eeten / en terwijl ſy met deſelve te eeten en te dzinken / ſonder op onſe komſt verdagt te ſijn / beſig waren / vielen wy op hen aan / en die van de Stad / ſulks merkende / vielen uyt / ſoo dat ſy ſchielijk van allen zijden overvallen wierden / en genoodſaakt om de belegering op te breeken / met verlies van 3000 gevangene / en 5000 doode. De Koning deeſer Canibalen Piraiuwath, dat is / de Vin van een Viſch genoemd / hem doo2 ſulken kleynen getal Menſchen / als wy / (in vergelijking van de groote meenigte van ſijn volk) waren / overwonnen ſiende / ſond eenige van de ſijne na Emanuel Maſquerennas, om met hem over vzeede te handelen / waar toe hy voo2ſloeg / dat ſoo hy alle ſijne gevangene ontſlaan / en hem neffens ſijn geheele Natie als vzye Lupden wilde laten leven / hy en alle de ſijne ſig onder ſijn gehoo2ſaamheyd begeven / en ſig laten doopen wilden. Deeſe aanbieding wierd van Maſquerennas aangenomen / en dus wierd een der grootſte Pzovincien in het Noo2der gedeelte van Braſilien den Koning van Spaanjen onderwo2pen. Soo dza dit verrigt was / bouwde onſe Kapitain Generaal aanſtonds digt by de Stad aan de Rivier-kant twee ſterke Fo2ten / en ontbood van Fernambuco veertig pſere Stukken / daar van hy op elk Fo2t twintig liet bzengen. Verſcheyde Soldaten kreegen by deeſe Togt ſeer koſtelijke Geſteenten / en vonden in eenige onnoſele Do2pjens / aan de Zee-kant leggende / verſcheyde Diamanten, Rubijnen, en ſeer veel blauwe Saphyren. Wy vonden hier ook veel Ambergrijs, 't welk van de Indianen Pirapoun Arepoty genoemd wo2d / en het geluk diende my eenigſins op deeſe Togt / want ik'er meer dan 500 Kroonen by overwon.

Hoe het ontſet wierd uytgevoerd.

De overwonnene maken vreede.

Onderwerpen ſig den Portugeezen, en worden gedoopt.

De Stad word verſterkt.

Geſteentens hier gevonden.

Knivet wint hier wel 500 kroonen.

Als ik my weder tot Fernambuco quam / vond ik my

mijn Meeſter Salvador Corea de Saſa, gereed om na Portugal te varen met het ſelve Schip / dat hem van de Rivier Janero gebragt / en op een plaats Ous Buſshos de Don Rodrigo, daar wp alle dagten te vergaan / aan Land geſet hâd; 't welk ſedert van de Bahia daar gekomen was. Op deſelve tijd vond ik daar twee Engelſche, den eenen een Edelman / dienſ naam Thomar Turner was / en de andere was Musgrave, Stuurman op een Flupt van Neuwton, Koopman tot Londen. Turner ging op mijn raad na de Rivier de Janero, en van daar na Angola, daar hp met ſijn Koopmanſchap groote winſt deed. Waar voor hp mp naderhand in Engelland bedankte. Maar om mijn eygen reys te verwoyderen.

Salvador Corea de Saſa, de Heer Gouverneur van Janero, Opperhoofd van Spirito Santo, Porto Siguro, Santos en S. Vincent, nam de reys na huys aan / met vijfthien Hulken van Hamburg; ſeven Flupten van Embden en Hamburg, en ten minſten twintig Karveelen, alle geladen met Suyker. De Gouverneur was Admiraal op een oud Schip / Maria van Hamburg, 500 Tonnen groot / toekomende eenen Hans Burgo. De nieuwe Maria, een Schip van 500 Tonnen / was Vice-Admiraal, en quam eenen Adriaan Corneliſz. toe. De Schout bp nagt was inſgelijks 500 Tonnen groot / en quam eenen Conrado toe. Bp ons was ook een groot Schip / de S. Joris, 't welk eenen Hans Dijke toebehoorde / en meer andere. Met deeſe Vloot vertrokken wp op den 15 Auguſti van Fernambuco, en quamen in de tijd van twee maanden tot Liſſeboh, daar ik nog negen maanden in het Huys van den Gouverneur bleef / dog naderhand ſiek wierd / en verteerde al wat ik uyt Braſilien had mede gebragt. Dus was ik in een ellendigen ſtaat / en ſoude nog arger geweeſt ſijn / ten ware ik door de milddadighepd van een Engelſche Juffrouw / die ik daar in een Kloſter vond / en thans aangenomen wierd / geholpen was; want door de hulp van God en haar / wierd ik van een ellendige dood / die ik te verwagten had / bevrijd. Ik wierd dan / terwijl ik in mijn Mee-

Salv. Cor. de Saſa vertrekt na huys.

Beſchrijving van de Vloot, daar hy mee vertrok.

Komen in 2 maanden tot Liſſeboh.

Daar Knivet ſiek wierd,

een ſlegt Leeger hâd,

ſters Huys was / heel ſiek / en wierd gelegd in een Agterhuys / daar ik niet als een ſtuk van een oude mat tot mijn Bed had. Dus lag ik ſes weken ſoo ellendig als het konde weſen. De ſiekte quam my aan met een heete koorts / ondertuſſchen quam in die tijd (alſoo Domingo Gomes overleden was) niemand by my / als een arme Slaaf van mijn Meeſter / die upt een genegenthejd my ſomtijds wat eeten en water bragt; maar 't gebeurde wel / dat ik twee dagen ſonder eeten en drinken moeſt blijven leggen. Dus ſes weken gelegen hebbende / quam Turner en Musgrave met eenige Hollanders my aanſpreken / en maakten met hen allen twaalf Schellingen voor my upt. Ik had reeds ſoo veel milde giften van gemelde godvrugtige Juffrouw Foſter ontfangen / dat ik liever had willen ſterven / als dat ſy ſoude weten / dat ik gebrek had; maar Thomas Musgrave van Ratcliffe, die wel wiſt hoe veel gunſt ſy my beweſen had / bewoog my aan haar te ſchrijven / 't welk ik / hoewel met weerſin / deed. Soo dra ſy mijnen Brief geleſen had / kreeg ik van haar tent wegen vijftig Kroonen / en ſy quam my dagelijks beſoeken. Eyter nam mijn ſiekte ſoodanig toe / dat elk die my ſag / oordeelde / dat ik ſonder hulp van een Doctor niet konde herſteld worden. Dies wierd ik door voorſpraak van de Juffrouw / onder voorgeven / dat ik van haar maagſchap was / na des Konings Gaſthuys gebragt / daar ik in den tijd van twee maanden een-en-twintig maal gelaten / en nu herſteld ſijnde / en niet meer te vreeſen hebbende / met beleefthejd upt het Gaſthuys gelaten wierd / en thien Schellingen in de hand kreeg.

en ſlegt onthaald wierd.

Word door Turner en een Juffr. met geld voorſien.

Hy word in 't Gaſthuys gebragt,

en herſteld.

Upt het Gaſthuys komende / dagt ik 't raadſaamſt te ſijn / mijn Meeſters Huys te verlaten / en elders levens-middelen te ſoeken. Met dat opſet ging ik na des Konings Tolhuys / daar ik onder allerlei Landaard van Menſchen eenige Schotten vond / die pemand ſogten / die met hen konde ſpreken. Ik dat hoorende / hood mijnen dienſt aan / en kreeg ſoo veele aan mijn hand / als ik ſelfs wilde / die my voor het vertolken wy wel betaalden.

Word aan de Tolkamer voor Tolk gebruykt,

daar hy wel van *konde leven.*

Der-

Verſchepde Hollandſche Kooplupden verſogten mp voor hen weder na Braſilien en de Indien te gaan / maar ik ſepde eerſt na Engelland te willen trekken / alſoo ik mp de hoop maakte / om daar eerlijk de koſt te ſullen winnen; maar helaas! Ik heb bevonden / dat mijn hoop mp ontſchoot.

Om dan weder na Engelland te komen / bleef ik nog eenigen tijd daar / dog hier begon het geluk / gelijk doorgaans / mp weder tegen te loopen; want terwijl ik hier fatſoenlijk van de vreemde Kooplieden / die geen Spaanſch ſpreken konden / leven konde / quam op ſekeren dag in des Konings Tolhups pemand mp aanſeggen / dat mijn Meeſter Salvador Corea de Saſa mp gebood weder by hem te komen / of dat hy mp / 't ſy ik wilde of niet / ſoude doen halen. Maar om kort te ſijn / ik ſloeg dat in de wind / en bleef by die / daar ik by was. Dog ſiet / nu quamen mijne oude Vrienden / de gevangenis en ramp / mp weder beſoeken / en ik ſag ſoo weynig kans om t'hups te komen als oopt / want Salvador, mijn oude Meeſter / ſiende dat ik onwillig was by hem te komen / maakte den Onder-Koning Chriſtoffel de Monco tegen mp op / dien hy vertoonde / dat ik weder in mijn Land komende veel quaad ſoude konnen doen. Aanſtonds wierd ik daar op / over ſtraat gaande / niet anders als of ik een openbare en bekende Miſdadige was / gevat / na het Gevangenhups gebragt / en daar in een gat gworpen / daar ik (God is mijn getuyge) drie dagen ſonder eeten en drinken lag / en geen ligt van den dag konde ſien. Eyndelijk wierd ik een weynig ligt gewaar / en kloin / misnoedig en byna ſinneloos / tegen de muur daar na toe op / en rukte / daar by komende / een ſtuk van een plank / die voor een pſere Tralie geſlagen was / van boven neder. Hier maakte ik ſulken deerlijken geſchreeuw / dat meenigte van Menſchen / uyt deernis met mp / voor het venſter quamen / en mp beklaagden / dog niemand konde mp helpen. &c. &c. &c.

Sijn Meeſter laat hem ontbieden.

Hy weygerd te komen.

De Vice-Roy laat hem in een donker gat werpen.

Daar hem niemand konde te hulp komen. &c. ſ. v.

Sijn redding uyt de Gevangenis, en het komen in ſijn Vaderland word niet gemeld.

EYNDE.

REGISTER

Van d'aanmerklijkſte Saken, in deſe Reys-beſchrijving verhandeld.

A.

Bouſanga, een Overſte der Tamoyers, honderd en twintig jaren oud, echter noch wakker en luſtig, 57

—— Sijne deſperate kloekmoedigheyd tegens de Portugeezen. *ibid.*

—— Word doodlijk gewond; en begeerd daar op gedoopt te worden. *ibid.*

Abouſanga retam, een ſeer grooten Berg, 56

Abrolhos; ſeer gevaarlijke Droogten, waar op de Scheepen moeten te grond gaan, 67

Amazoonen, en 't Land der Amazoonen, van de Wilde genoemd Mandiſcuſſyanas, is een ſeer wel bevolkt Geweſt, 53

B.

Bergen in Brazil. Paranapeacane, een Berg, ſoo hoog, dat men drie dagen tot 't opklimmen, en drie dagen in 't afklimmen van nooden heeft, 36

—— Dien Naam beteekend 't Geſigt van de Zee.

Berg Panaze Wawe apacene, van een ſonderlinge hoogte, *Sie op Penaze*, &c.

Berg Etaowbo. *Sie op Etaowbo.*

—— Etapuca. Sie op *Etapuca.*

—— Berg, ſeer wonderlijk glinſterende, en een Rivier onder den ſelven hoenen loopende, 48

—— *Stoute* onderneming, om op deeſe Rivier door den Berg te varen; en wat daar ontrent voorviel, 49

—— Berg Tamiwa, ſoo veel als Goudberg, 52

C.

Canibalen, op een ſeldſame wijs als Vogelen toegeſteld, 33

—— Een andere ſoort van Canibalen, of Menſchen-eeters, genoemd Tamoyers, 34

—— Noch een andere ſoort, genoemd Pories. 37

—— Wederom een ander ſlag, geſegt Putewarers, 71

—— Deeſe belegeren de Portugeezen in Rio Grande. *Sie op Rio Grande.*

—— *Verſcheydene andere ſoorten van Canibalen vindmen hier en gintſch in deeſe Reysbeſchrijving.*

Carios, een Natie der Wilden, 54

—— *Van deſelve werd dikmaal in dit Werkje geſprooken.*

Chirurgijn, geneeſt de Menſchen van hare Gebreken, alleenlijk door 't uytſpreken van eenige woorden, 13

Coropio, een Geeſt, waar voor de Wilden ſeer verſchrikt ſijn. *Sie op Geeſt.*

D.

Droogten, genoemd Abrolhos, ſeer gevaarlijk. *Sie Abrolhos.*

Doorgaande-ſtilte onder de Linie Æquinoctial. *Sie op Stilte.*

E.

Etaowbo, ſoo veel als Groene Steenberg; een Berg, 42

Etapuca, ſoo veel als een Berg van Lange Steenen. Men vind hier ſware Steenen, meer dan een El lang, en cirkel-rond, 40
—— Ongelooflijke ſteylte van den ſelven. Hoemen daar van na beneden moet komen, 41

G.

Genero, een Rivier in Brazil. *Sie op Janeiro.*
Geeſt, van de Wilde geheeten Coropio; voor welken ſy ſeer verſchrikt ſijn, en waarom, 39
Geeſt, genoemd Avaſary, van welke de Wilden ſouden Beſeeten worden. Seldſaamheden daar ontrent, 39

H.

Heixt, een Engelſchman in Brazil. Sijn ondankbaarheyd tegens ſijne Landsgenooten, haar beſchuldigende by den Portugeezſchen Gouvernenr van verraad, 61
—— Hoe 't hem gegaan is. 62
Hongerlijding van onſen Reyſiger en ſijne Medgeſellen, 3. 4
—— Sitten malkander in 't hayr, om een weynig ſpijs. Jonge Honden een lecker Wildbraad, 4
—— Hongerlijding van Knivet, alleen op een woeſt Eyland ſijnde, 17
—— Schilden van Buffels Leer, een oude drooge Koe Huyd, &c. gegeeten, 40
—— Padden en Slangen waren groote Lekkerny. *ibid.*

I.

Ile, of *Ilha Grande*, anders 't Groote Eyland. 3. 61
—— Wat daar op tot vervarſſching gevonden word; 3
Ingenios, of Suyker-molens, in *Brazil*, 8

J.

Janeiro, een Rivier in Brazil, 3, *en op veel andere Plaatſen.*
—— Ook genoemd *Genero* en *January*. 3. 19. 35. &c.
Jawarapipo, een Eyland, bewoond van ſeeker ſlagh der Canibalen, 35
Jawary, een Rivier, ontſpringende uyt 't Gebergt Potoſi in Peru, 41
Jequerequere, een Stad tegens over 't Eyland S. Sebaſtiaan, 35

K.

Ikvorſſen, begeerig gegeeten. Hoe gevangen; 42
Knivet, onſen Reyſiger, ſijn vertrek uyt Engelland, tot in de Magellaniſche Straat, 1
—— Stilte onder de Linie, en ſiekte onder 't volk. 2
—— Koomd op de Kuſt van Brazil, 3
—— Moet Honger lijden, doch bekoomd wat ſpijs, terwijl andere daarom plukhairden, 4
—— Is in gevaar van onder 't Schips-luyk te verſmooren. 15
—— Word geſouriert in een Jeſuiten Kloofter, en vind daar een Kiſtje met geld, 6
—— 't Welke hem afhandig wierd gemaakt, doch bekoomd het wederom, 7, 8
—— Verlieſt het door Storm, 9
—— Door groote koude verlieſt hy ſijne Teeën, en ſeldſaamheyd, 11
—— Men wil hem in Zee werpen, 12
—— Werd door een Chirurgijn alleen met woorden geneſen, 13
—— In 't uyterſte gevaar door Storm, *ibid.*
—— Andermaal wouden hem

in de Zee ſmijten, wijlmen hem dood waande te ſijn, 14
—— Werd met twintig andere Sieken aan Land geſet, daar al d'andere ſtierven. Sijnen ſlegten ſtaat en hongerlijding, 17
—— Sijnen ſchrik voor een wanſchapen Beeſt, uyt 't Water koomende. Eet van een doode Walviſch, 18
—— Word van de Portugeezen gevangen, en aan eenen Wilden overgeleverd, 19
—— Koomd by een Portugeezſch Overſte, 20
—— Werd aan Land geworpen, met gevaar van ſijn leven. Voor geen Chriſten gehouden. Aan een Portugeezſch gegeven. Van den Gouverneur aan een Suyker-molen gebruykt, 21
—— Sijn uytgeſtane ellende. Vlugt na een Wildernis. Gevonden, en weer by den Portugeezſchen Gouverneur, voorts in de Suyker-molen gebragt, 22
—— Werd aan Martin de Saa gegeven. Trekt met hem na Jawarepipo. Wonderlijke bejegening, 23
—— Sijne verſcheydene Togten, en ontmoetingen op deſelve. 25 *en vervolgens.*
—— Ontvlied met een Bootje, doch werd aan een woeſt Eyland, deerlijk tegens een Rots gequetſt, aangeworpen; en is drie dagen ſonder eeten, 26
—— Afgehaald. Gevangen geſet. Ter galg gedoemd; noch verbeeden, maar ellendig gegeeſſeld: hoe daar na gehandeld. Vlied na de Wildernis, met deſperate gedagten, 28
—— Werd vervolgd. Verbergd ſig in een Boom, 29
—— Aan ſijnen ouden Meeſter weer overgeleverd; 31
—— Hoe hy noch van de dood bevrijd wierd. Wil liever onder de Menſchen-eeters, als onder de Portugeezen ſijn. Groote Togt over Bergen en Rivieren, 32
—— Sijne ſonderlinge ontmoetingen. 33 *en vervolgens.*
—— Werd al weer ter dood veroordeeld. Heeft de Strop al om den hals. Hoe noch gereddet, 45
—— Sijn vertrek met twaalf Portugeezen, die alle van de Wilden wierden dood geſlagen, en gegeeten, behalven hy, 47 *en vervolgens.*
—— Gevaarlijke Reys op een Rivier onder door een grooten Berg, 49
—— Sijnen omgang onder de Wilden, 50 *en vervolgens.*
—— Miſtrooſtige gedagten van Knivet, 52
—— Veelerley ontmoetingen. 51 *en vervolgens.*
—— Koomd weer in handen van ſijnen ouden Portugeezſchen Meeſter, 56
—— Vlied na Angola, daar hy na vijf maanden varens aankoomd, 59
—— Van daar na Maſſangano. Werd agterhaald, en weer na Janeiro geſonden, 60
—— Alweer gevangen geſet, 65
—— Neemd dienſt voor Soldaat, 66
—— Vertrekt na Fernambuco, 67

—— Levens-gevaar door 't ſtooten op Klippen, 69
—— Doet goede winſt, 72
—— Vertrekt van Fernambuco, en koomd te Lisbona, 73
—— Word ſiek, en ſlegt getracteert, 74
—— Word in een donker Gat geworpen, daar hem niemand kon te hulp komen, 75
Koude, ſeer groot ontrent de Magellaniſche Straat, 11
—— Onſen Reyſiger verlieſt daar door de Teeën ſijner voeten; andere de Neus; en ſeldſaamheyd daar ontrent, *ibid.*

M.

Meſtizen in Indien, welke ſoo genoemd werden, 20
Mier-Beeren, Beeſten, ſoo genoemd, en waarom, 41
—— Anders geheeten Tamandros, 48

O.

Overſten, of Kapitain der Tamoyers, honderd en twintig jaren oud, noch ſeer wakker en luſtig, 57
—— Moedig in een Gevegt tegens de Chriſtenen op een deſperate wijs. Doodlijk gewond. Wil gedoopt werden, *ibid.*

P.

Panaze Wawe apacone, een grooten Berg, van vier dagen opklimmens, 36
Paraeuona, een groote Rivier, 36
Paranapcacano, ſoo veel als 't Geſigt van de Zee. Om den ſelven op te klimmen heeftmen drie dagen van doen, en even ſoo veel tijds tot afdalen, 36
Parayba, een Rivier, wat onſen Reyſiger by deſelve bejegende, 37. 38
Parel-Rivier, ſoo genoemd om der Moſſelen wil, welke Paarlen in ſig hebben, 11
Port Deſire. 10
Port Famine in de Magellaniſche Straat, 10
Portugeezſch in 't Schip onſes Reyſigers op een valſche beſchuldiging gehangen, 2. 3
Portugeezen van de Wilde om 't leven gebragt; hoe daar ontrent gehandeld. Gekookt en gegeeten, 50
Potatos-wortelen, tot Meel gemaakt, en ter ſpijs gebruykt, 4
Putewarers beleegeren de Portugeezen in Rio Grande, 71

R.

Rivier, onder door een wonderlijk-glinſterenden Berg heenen loopende, 48
—— Gewaagd, om op een Vaartuyg, gemaakt van Ried, de doortogt op deeſe Rivier te doen, 49
—— Wat daar op gevolgd is, *ib.*

S.

Santos, hoe van d'Engelſche veroverd, en geplonderd, 5
—— In deeſe Stad van haar veel Goud gevonden, 7
Siekte, ſeldſaam, doch in alle warme Indiſche Landen gemeen, met Wormen in 't Fundament des Ligchaams, die d'Ingewanden verteeren, en andere Toevallen, 40
—— Wat middel d'Indianen daar tegens gebruyken, *ibid.*
—— Andere ſeldſame Siekte, gelijk Maſelen, doch ſoo arg als de Peſt, 67
Slangen by een ongemeen hoogen Berg in meenigten, 36
—— In eene nagt van de Por-

tugeezen ſes honderd der ſelve dood geſlagen, *ibid.*
—— Een Indiaan van eene der ſelve gebeeten, ſterft ſoo terſtond, *ibid.*
—— Slangen, welke na 't Vyer toe ſouden loopen; een der ſelve van onſen Reyſiger by nagt gedood, 43
Spiritu Santo, te vergeefs van d'Engelſche beſtormd, en met groot verlies afgeſlagen, 16
Stilte onder de Linie Æquinoctiael ſeer langdurig; en ſiekte onder 't volk daar door veroorſaakt, 2
Stormwind van drie dagen, groot gevaar, en ſchade daar door veroorſaakt, 9
—— Andere ſware Stormwind en Knivets gevaar door deſelve, 13
—— *Verſcheydene andere gevaarlijke Stormwinden hier en ginſch door 't gantſche Werk.*

T.

Tamiwa, ſoo veel als de Goudberg, 52
Taymoyers, of Taymoyers, een Natie onder de Wilden, 53 *en op veele andere Plaatſen.*
Tapoyers, een Natie onder de Canibalen, 38
Thomas den Apoſtel, ſou in West-Indien gepredikt hebben, volgens 't ſeggen der Indianen, 51
Tobias-Baay, na wien dus genoemd, 11
Tomomines, een Natie onder de Canibalen, 51
Topinaquers, een Natie der Wilde Canibalen, ontrent den Goudberg, 52
Tower, een Engelſchman, van de Portugeezen, wegens ſijne Geneeſingen van Gebreklijke perſoonen, voor een Toveraar gehouden, 58
—— Wat voor een middel hy bedagt, om eenige ſtukken Canon uyt de Zee te doen ophalen, *ibid.*
—— Knivet laat ſig beweegen, om met ſijne Werktuygen na den grond der Zee te duyken, en hoe ſulks afliep, 59
—— Werd beſchuldigd, van op een Vrijdag Vleeſch gegeeten te hebben. Hoe veel hem dit koſtede, 62
—— Hoe 't hem verder gegaan is, 62. 63

V.

VRugt in West-Indien, ſeer ſoet en aangenaam om t'eeten, maar doodlijk giftig, 39

W.

WAanawaſons, een ſoort van Canibalen in West-Indien, 38
Walviſch ſlaat een Canoe 't onderſte boven, 35
Wayanaſſers, een Natie der Canibalen, 35
Wonderlijck-glinſterenden Berg, 48

EYNDE.

Berigt aan den Boekbinder, waar hy de volgende Platen moet ſtellen.

X 1 Op Pagina 19		X 3 Op Pagina 50	
X 2 - - 43		X 4 - - 58	

ONTDEKKING
Van
WEST-INDIEN,
Vlijtig onderſogt, en naauw-keurig aangeteekend,
Door
JOSEPH d'ACOSTA, *Soc. Jeſu.*
Op ſijn
REYS-TOGT,
Derwaarts gedaan Anno 1592. en vervolgens.
Waar in deſe NIEUWE WEERELD niet alleen word beſchreeven in ſijne AMERICAANSE Volkeren, der ſelver Gods-dienſt, Zeeden, Gewoontens en Levens-manier:
Maar ook den Aart en Eygenſchap dier Geweſten, met al het geen aanmerkens-waardig, tuſſen dien Land-aart en hunne Overwinnaars is voor-gevallen.
Nu alder-eerſt uyt het Spaans vertaald,
Met veele Konſt-Printen en noodig Regiſter verrijkt.

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER Aa, Boekverkoper, 1706.
Met Priviligie.

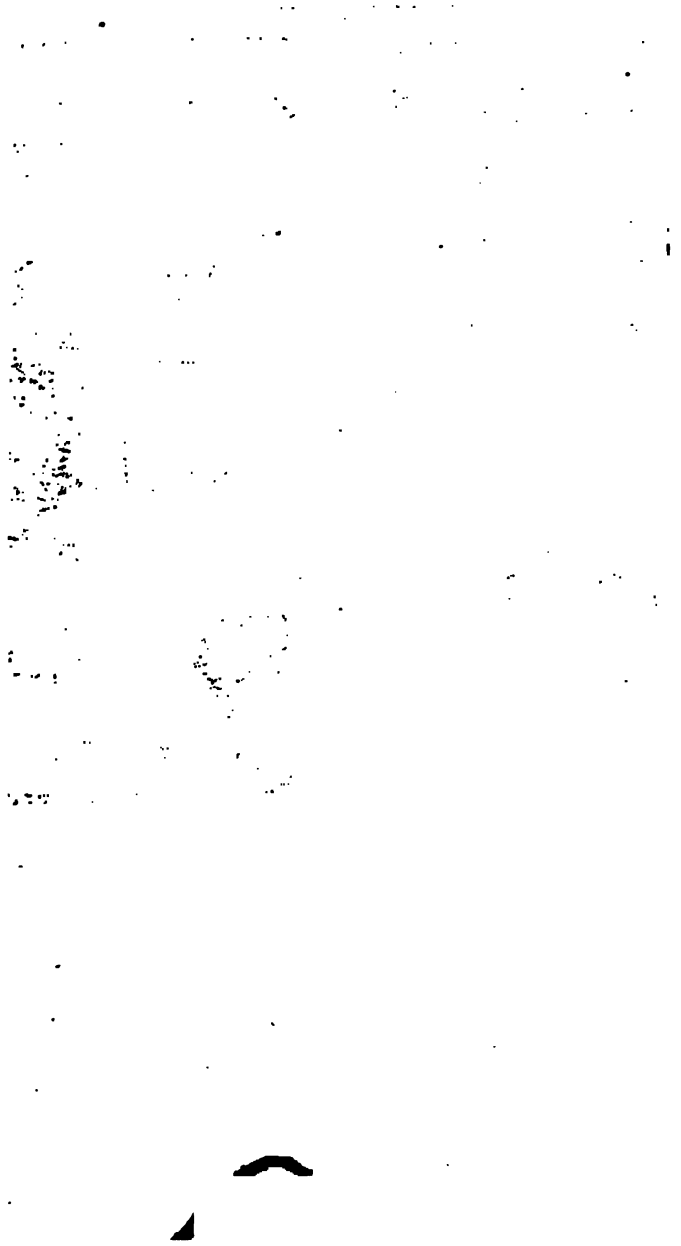

BESCHRIJVINGE

Van d'Ontdekkinge der

NIEUWE WERELD,

Als mede van den Aart en Eygenſchap der ſelver Geweſten, nevens den Gods-dienſt, Zeden en Gewoontens der *Americanen.*

DE oude Kerken-Leeraars / Lactantius, Chryſoſtomus, Hieronymus, Auguſtinus, Theodoretus en Theophylactus, hebben uyt eenige van hen niet wel verſtaande plaatſen der H. Schrift / in dit verſtand geweeſt: dat d'uytgeſtrektheyd der Aarde / een wooning gelijk was / als hebbende niet al-om / maar ter eene ſijde / het uytgeſtrekte Lugt-gewest / ſo verre den Geſigt-eynder bepaald wierd; ſulks dat het by haar gants ongerijmd en tegens alle begrip aanliep / dat dit groote gevaarte der Aarde / met deſſelfs ſwaren laſt / in 't midden der Lugt en rond-om in deſelve / ſou geplaatſt zijn. Sy verwierpen dan / de voortreffelijkſte oude Wijsgeeren / welke leerden: de uytgeſtrektheyd van 't Heel-al krings-wijſe en beweeglijk te zijn. Men kan ſig over geene van deſelve meer verwonderen / dan over Auguſtinus, welke / ſchoon ſeer geleerd en in Wereldlijke wetenſchappen ervaren / ook de Natuur- en Sterre-kunde wel verſtond / egter twijffelde / of de Aarde van d'uytgeſtrektheyd deſ Hemels ingeſlooten of omvat was.

Gevoelen der oude Kerken-Leeraars, agtende den Aard-kloot niet rond, maar gelijk een vlakte te weſen.

Doch men kan ſulks / ſo wel hem / als andere Oud-vaders / ligtelijk ten goede duyden / niet tegenſtaande ſy van het geſchapene / ſomtijds onbedagtelijk geſprooken hebben; overmits ſy alleen om den Schepper te erkennen / en hem te dienen /

ſig bevlytigden. Dus zijn in tegendeel de Werelt-wijſen des te ongelukkiger te agten / alhoewel ſy ſeer ervaren en kundig van de hoedanigheyd en ordre des Werelds / en haar beweeging en loop / door ſeekere ſluyt-redenen konden begrijpen / evenwel de Schepper deſſelfs niet kenden / of hem kennende / niet regt en na waarheyd hebben ge-eerd ; doordien ſy geen regte bevatting van ſijn natuur en eygenſchappen hadden.

Ariſtoteles en andere Peripatetiſe Wijs-geeren / die met de Stoici hier in / over-een-komſt hadden / hebben ſodanige ſaken wegens de hoedanigheyd en omwending van 't Heel-al / voorgeſtelt / die wy in deſe Landen klaarder aanſchouwen / dan eertijds uyt de Wijs-geerige gronden wierden geleerd.

Het Heel-al van een ronde uytgeſtrektheyd zijnde, omvat den Aard-kloot allerwegen.

Men twijffele dan niet / dat het Heel-al van een ronde uytgeſtrektheyd is ; waar in de Aarde allerwegen omvat word / en dus geſchapen zy : want wy beſchouwen dat deel der Aarde / waar van de Ouden niets waren bewuſt / en niet te min beyde de eynden van den Aard-kloot / als Tuyder en Noorder Aſpunten / (waar aan Auguſtinus twijffelde) ſedert wy met ſcheepen / over den Even-nagts-lijn gevaren zijn : hebbende dus 60 graden aan deſe en geene ſijde afgelegt / ſonder te melden / dat andere / een veel verder Togt / tot op 70 en 80 graden Noord-waarts / hebben volbragt. Het ſchip Victoria, den gantſen Aard-kloot omzeylende / heeft beweſen / dat der Ouden meening / wegens deſſelfs onmeetelijke grootte / dwalende was. Op dien Togt heeft men de grootte van den Oceaan afgemeeten / en bevonden / dat de Aarde / hoewel in ſig ſelven groot / egter minder en kleynder dan de Zeen was : inſgelijks dat deſen Aard-kloot / nevens de Zeen derſelver / elkander omvatten / en kloots-wijſe ſig inſtulpten / ſodanig datſe op yeder ſijde omvattelijk / als in derſelver eynde / gevonden word.

Getuygeniſſe der H. Schrift des aangaande,

Deſe hoedanigheyd des Aard-kloots / nevens den omloop des Hemels / is ook niet ſtrijdig / maar over een koomende met de H. Schrift : gelijk dan

Da-

David klaarlijk ſegt: Hy heeft een tent opgeſteld voor de Son. Ende die is als een bruydegom, uytgaande uyt ſijn ſlaap-kamer; ſy is vrolijk als een Held, om het pad te loopen. Haar uytgang is van het eynde des Hemels en haar omloop tot aan de eynden deſſelven; Waar over de verklaring dit beteken: ſo wanneer de Son de gantſe Wereld omloopt / ſo word ſy ten eynde van haar middelpunt omgevoert; dat anders niet geſchieden kon / ſo de Aarde aan een gedeelte des Hemels uytgeſlooten was. Verders ſegt de Schrift: De Heere heeft alle de palen der Aarde geſteld. Op dat men verſta / dat de groote onmenſchelijken laſt / door de hand der Godlijke kragt word opgehouden. So ſteld gy ook Pylaren onder de Hemel en Aarde; doch niet door Poëtiſche onderſchragers: Maar door het woord van God, die alles draagt door ſijn kragt. Sy ſegt mede ſeer wijſſelijk; De Aarde hangt aan 't Element des waters, en word van de ſelve meeſt onvoet. Hy (de Heere) heeft haar (de Aarde) aan de Zeën en Water-fonteynen gegrondveſt: Vraagt men nu verder / op welke grond-veſten / die grooten laſt der Aarde en wateren beſtaat; ſo ſegt de H. Schrift: Hy breyd het Noorden uyt over het Weſten, hy hangt de Aarde aan een niet. Dat ſeer wel geſegt is: alſo de Aarde ſchijnt nergens aan gehangen te zijn; dat te verſtaan is; de Aarde en het water zijn te ſamen vereenigt / hangende in 't midden der Lugt gelijk d'ervarentheyd leerd. Sodanig een wonderwerk ſtelt de Heere den menſch klaarlijk voor; wanneer hy Job vraagt: Waar waart gy, toen ik de Aarde grondede? geeft het te kennen indien gy kloek van verſtand zijt? wie heeft hare mate geſet? want gy weet het: of wie heeft over haar een richt-ſnoer getrokken? waar op zijn hare grond-veſten nedergeſonken? of wie heeft haar hoek-ſteen gelegt? Maar de wijſe van dit gebouw beſchrijft David, wanneer hy ſegt: Hy heeft de Aarde gegrond op hare grond-veſten: Sy en ſal nimmermeer noch eeuwiglijk niet wankelen. Dit is / wil hy ſeggen / d'oorſaak waarom de Aarde /

Pſal. 19. *Pſal.* 74. *Job* 9. en 26. *Hebr.* 1. *Job* 26. *Job* 38. *Pſal.* 104.

de / die ſo ſwaar / en in 't midden der Lugt geſtelt is / niet valt / nog wankelt / dewijl ſy ſeekere grond-veſten haarer natuurlijke vaſtigheyd heeft / die van den aller-wijſten Schepper bepaalt zijn: op dat ſy in ſig blijven / en geene andere grond-veſt noodig hebben ſou. Ook behoeven wy ons niet te bekommeren / alhoewel ſy in 't midden ſchijnt te hangen / dat ſy gints of herwaarts valle: Sy ſal, ſegt hy / eeuwiglijk niet wankelen.

Schijn-redenen uit de H. Schrift bygebragt, konnen niet verder dan by-ſpreuken aangemerkt worden.

Maar dat Paulus de Hemel een hutte noemd / die God / en geen menſch opgeregt heeft; egter kan men niet ſien / dat men daarom loochenen ſou / dat de Wereld niet geheel rond was / als wordende door ſig niet omgevoert. Want dat God haar een hutte noemd / daarom moeten wy geen gedagten hebben / dat de Aarde / gants onbeweeglijk / en als een hutte op eene ſijde bedekt word; 't is ſonder dat / bekend / dat de by-ſpreuken / niet alles ſeggen / 't geen uyt de letteren ſou konnen getrokken worden. Dat nu Auguſtinus tegens de ronte der uytgeſtrektheyd woordzeyngt / de ſpreuk: Gy breydet den Hemel uyt gelijk een boog; ſullks ſy ter ſijne beweering niet rond ſoude zijn / dat word ligtelijk wederlegt: dewijl met de verhaalde woorden / niet de gedaante des Hemels aangetoond word / maar dat het den Schepper even ligt viel / den onafmeetelijken Hemel te maken / als 't ons ligt ſoude zijn / een te ſamen gewonde boog uyt te ſpannen. Inſgelijks is ons mede niet tegen / dat'er geſchreeven ſtaat: De Hemel is mijn ſtoel, en de Aarde mijn voet-bank. Maar by aldien wy met de Antropomorphiten gelijk / of in een verſtand waren / die God een menſchelijke gedaante toevoegen / dan ſou 't een ſware vraag zijn / hoe ſullks geſchieden kon / dat / nademaal God alles vervult / hy de Aarde ten ſijnen voet-bank heeft; by aldien nu d'Aarde in 't midden was geſtelt; want dan ſouden de voeten van God tegen deſelve moeten ſtaan / en moeſte alsdan / hem ook niet alleen een eenig / maar veele hoofden toegedagt worden

Eſai. 66.

Dee-

Veelen in Europa vragen wijders: hoe dan de gedaante der Zuyder-Starren-Hemel zy / dewijl by d'oude Starre-kundigers niets daar van vermeld word. En of deselve so verre gekomen waren / dat sy een Zuyder-Hemel gekent hebben / so zijn sy egter van der selver gestelthepd onkundig geweest. De Geleerden zijn gewoon veele groote saken van desen Hemel te schrijven / sulks dat'er zeer groote Starren gesien wierden; maar men heeft ondervonden / dat men niet minder groote Starren onder onsen Noorder-Hemel beschouwt; selfs de Starren waar van Virgilius gewaagt / moeten onder de Noorder-Hemel gerekent worden. Egter is desen Zuyder-Starren-Hemel / niet min schoon om aan te sien; insonderhepd het gestarnte Crusera genoemd / dat van 4 Starren gelijk een krups gevormt word / en van de onervarene / voor de Zuyder-Aspunt gehouden wierd / also de scheeps-lieden hunne vaart daar na aanstelde / wanneer men over den Even-nagts-lijn na het Noorder-Aspunt stuurde: dog het geschied egter upt reden / dat / nademaal de Zuyder-As door geene vaste Star getekent zy / worende de scheeps-lieden genoodsaakt / de naaste te soeken / die sy de voet van Crusera noemen / welke seg ik / na de rekeninge der Geleerden 30 graden in afstand is. Het Zuyder-Hemelgeweest beschreeven.

Of nu wel d'oude Leeraars Lactantius en Augustinus gantselijk ontkenden dat'er over de Noorder-Keer-kring menschen woonden / also sy door geen middelen derwaarts komen konden / of indien'er menschen gevonden wierden / dat sy dan tussen den Even-nagts-lijn / door d'overmatige hette het leven niet behouden souden. 't Welk misgelijks de meening van Parmenides, Aristoteles en Plinius geweest zy; so is't egter nu sonder eenige twijffeling / en dupten tegen-spraak klaar / dat de verhaalde meening der Ouden dwalende was. Andere / willende een tegen-stelling maken: gelijk Hieronymus segt / over de Brief tot d'Ephesiers: Wy vragen ook wat het zy, in welke gy gewandeld hebt na desen tijd der Wereld. Of't ook 't Ontkennen der oude Leeraars dat'er geen menschen over de Noorder-kring woonden, door later Wijsen wedersprooken en klaar-blijkelijk aangetoont.

een andere tijd zy, welke niet tot deſe Wereld behoord, of tot een andere Wereld? Waar van Clemens mede meld; de Zee/ d'Oceaan en d'andere Wereld/ die aan de over-ſijde/ of verder dan deſelve zy. Alwaar hy dan klaarlijk toonen wil/ dat 'er aan geene ſijde der Zee of d'Oceaan, een andere Wereld of andere Werelden zijn; vindende ſig mede een nieuwe Wereld/ dat is America, en Ooſt-Indiën, verre van een gelegen. C. Plinius heeft nagelaten: dat Hanno een Carthaginenſer, van Cadez tot aan d'eynde van Arabien omgevaren is/ hebbende deſe ſijne Scheeps-Togt in geſchrift gebragt. Sulks Hanno alſo verre gevaren is/ als heden de Portugyſen, die den Even-nagtslijn 2 maal over varen. Cornelius Nepos ſchrijft/ dat'er ten ſijnen tijde/ eenen Eudoxus geweeten/ en vlugtig voor den koning Latinus zijnde/ ſodanig een Scheeps-Togt mede verrigt heeft: doch door eene tegen-geſtelde wijſe; namentlijk/ dat hy uyt d'Arabiſe Zee gevaren/ en tot Cadez aangekomen is. Eenigen pleegen het ſonderlinge verſ van Seneca, in ſijn Anapeſtiſche verſen te vinden/ uyt ſijne Medea by te bringen:

Men ſal na lang verloop van jaren,
Een Land, verre over d'Oceaan,
Dat ons geſigt niet kan beſlaan,
Nu onbekend, nog openbaren.
Men ſie, dat *Typhis* gaat ontdekken,
Een ander deel van 's Werelds rond;
Wijl Yſland nooyt dien eynd-paal vond,
Schoon 't ſig ver tegen 't Noord doet ſtrekken.

't Schijnt mede dat Plato noch uytdrukkelijker daar van ſchrijft/ waar deſe nieuwe Wereld ten Weſten gelegen was: Toenmaals/ ſegt hy/ kon men op de Zee (hy ſpreekt van d'Atlantiſche) varen: want daar is een Eyland voor ſijnen inloed/ die men de Kolommen van Hercules noemt. Dit Eyland is grooter dan Lybia en beyde de Aſien; die nu hier langs ſijnen koers nam/ kon van daar/ tot aan andere Eylanden koomen/ en vervolgens aan de vaſte kuſten/ die ſig langs den Oever der Oceaan ſtrekken. Ee-

Eenige voortreffelijke Schrijvers / als Franciscus Vatablus, Robertus Stephanus, en anderen / willen / dat onder de naam Ophir, van waar Salomon 450 Talenten gouds ontfing / het Weſter-Indiën, en inſonderheyd het Eyland Hiſpaniola, en de vaſte kuſt van Peru te verſtaan zy. Doch dit voorgeven ſchijnt met de waarheyd niet over een te komen: want of men ſchoon in America veel gouds vind / ſo kan het evenwel niet boven Ooſt-Indiën geſtelt worden. Men vind mede in Peru niet / de ſeer koſtelijke geſteentens / en 't ebbenhout / dat nopt te vooren te Jeruſalem geſien wierd; ook is'er behalven de groene Eſmeraud, en eenig wel-riekend hout / anders niets byſonders te vinden. Inſgelijks heeft het geen ſchijn van waarheyd / dat Salomon het over-rijke Ooſt-Indiën ſou laten voorby ſtevenen / en ſijne Scheeps-vlooten in d'uptterſte Indiën geſonden hebben; of indien ſulks dikmaals was geſchied / ſo ſou men ſekerlijk / van ſodanige gewigtige ſaken / eenige voetſtappen over gehouden hebben. Meeningen eeniger Geleerden dat door *Ophir*, *Peru* verſtaan moet worden.

Nu moet men die geenen mede antwoorden / die niet gelooven / dat'er Antipodes, dat is / lieden die onder ons woonen / en tegen ons hunne voeten keeren / zijn; en dat het Landſchap waar in ſy woonen / heeft konnen bewoont worden; 't is dan / gelijk gemeld is / dat d'onmeetelijke grootte der Oceaan, Auguſtinus miſleyd heeft / wanneer hy meende / dat geen menſchen / in deſe nieuwe Wereld / met ſcheepen konden komen: maar wy / die nu weten / dat eertijds aldaar menſchen gewoond hebben / en door de H. Schrift geleert worden / dat alle geſlagten der Aarde / van een menſch afkomſtig zijn / konnen ſulks niet tegen-ſpreken; egter konnen wy niet met ſekerheyd ſeggen / of deſe menſchen derwaarts / uyt Aſia of Europa gekomen zijn; derhalven verwonderen wy ons nog dagelijks / en 't ſchijnt als onnavorſchelijk / van wie / door welke weg / en onder wat door een Leydsman / het ontallijk volk / der Indianen alhier aangeland zijn. Ook konnen wy ons / geene tweede Dat'er *Antipodes* of tegen-voeters zijn aangetoont.

Noachs Arke, hier aangekomen / verbeelden: nog dat eenen Engel, de Voor-vaders deser Indianen met de haren aldaar gevoert heeft / gelijk de Propheet Habacuc wedervaren is. Van gelijken word alhier niet gevraagt / wat Gods vermoogen / maar wat des menschen reede en orde toelaat; want het waarlijk wel onder de wonder-werken / en verborgene raad-slagen Gods mag geteld worden / hoe het menschelijk geslagt over sodanig een onmeetelijke groote See / en door veele Landschappen / derwaarts gekomen is: en daar by dat sy so lange verborgen gebleeven zijnde / sig seer verre van een afgedeelt en verstroopt hebben. Men mag dan onaangesien eenige swarigheden dese slupt-reden maken; dat dese Indianen elders over Land / of over See derwaarts gekomen zijn. Over See zijn sy moogelijk sonder voor-bedagtsaamheyd gekomen / 't zy door storm of eenig onweer / of met raad en voordagt om nieuwe Landen te soeken. Men kan uyt dese 3 / geen andere wijse vinden / wanneer men sig binnen de palen van het menschelijke houd; ten zy men Poëtische verdigtselen / als van Perseus gevleugelt Paard / Syrenen en diergelijken verdigten wil. Laat ons deswegen dit wat beter naspeuren / en een peder der selve vlijtig overwegen: 't schijnt dan / dit de beste weg te zijn / dat / gelijk als tegenwoordig de scheepen met der selver schippers en scheeps-bestierders / die den loop der Starren en 's Hemels omwenteling waarneemen / ook de kragten der winden en wateren kennen / en eene sekere weg na Indiën soeken: toen ook onse Voor-vaders / die sulks wel wisten / dit gesogt hebben / en als sy 't vonden / aldaar gebleeven zijn; want d'Ouden hebben van gelijken een schip-vaart aangestelt / en een Antichtona, dat is een Landschap dat tegens ons gelegen is / gesogt; dat sy upt goede oorsaaken wisten dat het'er zijn moest / en dat sy met hun toegeruste Vlooten / derwaarts konden aanlanden. Hier by kan men voegen / dat de Schrift segt: Salomon heeft van die van Tyrus en Sidon, scheeps-lieden / die sig op de See verston-

Hoe d'*Indianen* in *America*, 't zy te scheep of te lande gekoomen moogen zijn, onderzogt.

ſtonden / bekomen / hebbende 3 jaren lang gevaren. Waarom ſal nu der ſcheeps-lieden konſt geroemt / of de langduurige ſchip-vaart vertelt worden? het waren dan Salomons Scheeps-vlooten / die over den Oceaan voeren: ſommigen zijn van andere gedagten / en agten niet / dat d'eerſte uytvinders van deſe Geweſten / hun Togt derwaarts geſtelt / of dat ſy met voor-bedagtſaamheyd in deſe andere Wereld gekomen zijn. 't Is mede gants niet te vermoeden / dat d'Ouden de konſt der Zeevaart hebben gehad / gelijk wy tegenwoordig beſitten / waar door onſe ſcheeps-lieden met een ongelooflijke ſekerheyd de ſnelheyd der Oceaan bevaren: want by hen / niet de geringſte ſchijn / van de voortreffelijke Magneet of Zee-naald / gelijk de ſcheep-lieden die noemen / te vinden was; ſonder welkers hulpe / de vaart over den Oceaan onmoogelijk is. Want een ſchipper kan ter Zee / ſonder Magneet, of Compas alſo weynig weten / waar heenen / of waar na toe / hy ſijn koers ſtellen ſal / als een blinde met ſijn vinger wijſen kan / wat 'er op een verre afgelegen berg ſtaat of gelegen is. En waarlijk / alle de wetenſchappen en konſten / die de Ouden om de Zee te bevaren hadden / zijn alleen in de kenniſſe der Starren / de voor-gebergtens der kuſten / en 't onderſcheyd der geſtalte / gelegen geweeſt; wanneer ſy dan op den Oceaan, alwaar men niet dan water en lugt ſiet / verbijſtert waren / ſo hadden ſy geen ander middel / wetende ook niet waar heen het roer te ſtuuren / dan alleen na aanwijſing der Starren / Son en Maan: als deſe van gelijken by nevelig weder betrokken wierden / ſo moeſten ſy hun voorgenoomene togt / die ſy te verrigten voor hadden / en na den aard der winden / en na hunne bevatting van de gelegenthеyd der plaats / daar ſy 't op toelepden / ſtuuren; gelijk nog heden d'Indianen, door diergelijke middelen / verre over Zee varen.

De Magneet-ſteen by d'Ouden ten gebruyk der Zee-vaart onbekend.

Oude ſcheeps-vaart alleen na de Starren gerigt.

Plinius ſchrijft / dat door de ſcheeps-lieden van het Eyland Taprobana, tegenwoordig Sumatra genoemt / en onder d'Ooſt-Indiſche geteelt word /

een nieuwe konſt gevonden was; namentlijk; van veele vogelen te ſcheep mede te voeren / en wanneer ſy dan de Noord-ſtar niet konden ſien / eenigen van deſe vogels te laten vliegen; welker koers ſy na zeylden / om 't vaſte land te ſoeken. Hadden ſy de kragt / natuur en eygenſchap / als mede het gebruik der Magneet geweten of gekend / ſo was ſulks onnoodig geweeſt.

Eenige hunnen koers na de vlugt der vogelen geſtelt.

Of men nu hier tegen Salomons Scheeps-vlooten yets inwerpen wil / doet weynig ter ſaake. Want de H. Schrift ſegt niet / dat men 3 gantſe jaren / daar mede heeft toegebragt / maar dat men gewoon was in deſelve jaren / eens eene Vloot upt te ſenden; en of wy ſchoon toeſtonden / dat deſe Togt 3 jaren duurde / ſo moet men daar nevens gedagtig weſen / wat de waarheyd het gelykſte ſchynt; alſo deſe Vlooten na Ooſt-Indiën gevaren / en verſchepde Zee-havens en Landſchappen beſogt hebben / op welker wyſe byna de geheele Zuyd-Zee / van Chili af / tot in Nieuw-Spanjen bevaren word. Sulker wyſe te varen / is wel ſeker / alſo het Land altoos in 't geſigt gehouden word: maar 't verſpild meerder tyd / dewyl men veel omvaren / en ſig in de Havens ophouden moet. Veele Geleerden agten / dat de Noord-vaders altoos met rieten / nevens het zeyl-tuyg / na die plaatſen gevaren hebben; dat ook upt de ſcheep-vaart van Jonas af te neemen is.

Tegen-werpinge van *Salomons* Scheeps-Vlooten ligtelijk opgeloſt.

Nademaal dus de waarheyd oogenſchynlijk beweeſen is / dat d'eerſte inwooners onvoordagtelijk na Weſt-Indiën gevaren zyn / en ſig aldaar ter neder geſet hebben / ſo moet'er dit upt volgen / dat / indien ſy te water derwaarts gekomen zyn / dat ſulks ſonder hun voorbedagtheyd / en by geval geſchied zy; en of ſchoon de onafmeetelijke wyte der Oceaan, hen / van deſe meening afhouden kon / ſo zyn egter de ſtorm-winden oorſaak geweeſt hen ter plaatſe der nieuwe Wereld te voeren: gelyk den ſchipper / wiens naam onbekend is / was wedervaren; latende ter vergeldinge / van het goed onthaal / aan Chriſtoffel Columbus, ſyne dag-te-

d'Eerſte bewooners van *America* by geval of door ſtorm aldaar aangeland.

ke-

kening en gemaakte tafels / na : aldus heeft het mede op deſelve wijſe konnen geſchieden / dat eenige ſchippers of ſcheeps-boogden / upt Europa of Africa tegens hunne wil over den onmeetelijken Oceaan na deſe Landſchappen geboerd zijn ; 't welk ook Plinius, in 2 andere voorbeelden gedenkt. 't Is ook niemant onbekend / dat 'er meer Landſchappen in de nieuwe Wereld / door ſterke tegen-winden / en door menſchelijken blijt / ontdekt en gevonden zijn.

Of men dan egter toeſtaat / dat d'eerſte bewoonders ſo mannen als vrouwen om 't menſchelijk geſlagt te vermeerderen / door onweder afgedwaalt / en over den Oceaan aangekomen zijn ; ſo blijft deſe vraag nog onvoldaan / hoe de wilde dieren / inſonderheyd die de menſchen ſchadelijk zijn / als Leeuwen / Beeren / Tygers / Wolven / Voſſen / &c. van gelijken de meenigte der vogelen alhier den over-togt vonden / alſo het niet geloofelijk ſchijnt / dat de menſchen / dusdanige ſchadelijke dieren / tot hun eygen ongeval ſouden te ſcheep gebragt hebben. Men kan ook tegens de H. Schrift geen nieuwe Schepping verdigten ; of toeſtaan / dat de Hond-bloed / aldaar niet geweeſt is / dat d'inwoonders ſelf konnen getuygen. Des moet men noodſakelijk beſlupten / dewijl de vogelen en het gedierte / over deſe onafmeetelijke Zee niet vliegen nog ſwemmen konnen / dat dan deſe nieuwe Wereld niet geheelijk van de andere geſchepden is ; maar ten minſten op eene plaatſe ſig aan een ſtrekt of geſtrekt heeft / en mede niet verre van daar gelegen moet zijn / op dat / ſo menſchen en vee derwaarts komen konden ; immers tot nog toe / is het tegen-geſtelde / met geen ſekere bewijſen getoont : want de gantſe uptgeſtrektheyd der geweſten / tot aan het Noorder-Punt / is nog niet geheel ontdekt ; veele meenen dat Florida, ſig verre ten Noorden uptſtrekt / en tot aan de Duytſche of Scytiſche Zee paald ; bzengende een ſchip ter getuygen door / dat aan der ſelver kuſten gekomen zijnde / berigte / dat Bacealaos, tot aan het upt-eynde van Eu-

Op welker wijſe het gedierte derwaarts mogt aangeland zijn.

America allerwegen nog niet ontdekt.

to-

ropa ſig ſtrekkende was. Inſgelijks is mede de uptgeſtrektheyd der Aarde / 't welk aan geene ſijde van het booz-gebergte Mendocinus legt / ook nog niet genoegſaam ontdekt / maar wozd daar van geſegt / dat het ſig verre komt upt te ſtrekken.

Niemand heeft oopt bevonden / hoe verre het vaſte land aan geene ſijde der Patagones, tot de Zuyder-Aſpunt ſig uptſtrekt. Alduz wozd dan 't waarſchijnelijk beſlupt / dat de Aarde aan elkander vaſt / of ten minſten niet verre van een geſcheyden is / met geen ſekere ſlupt-redenen wederlegt; hebbende ook niemand het tegen-geſegde ondervonden / en duz kan dan het menſchelijke geſlagt / ſeer gemakkelijk over land / upt d'oude in de nieuwe Wereld getrokken / nieuwe wooningen geſogt / en die gevonden hebbende / van tijd tot tijd boozgetrokken zijn / tot ſy het gantſe Land ingenoomen hebben; van waar eyndelijk ſo veele ſoozten van Volkeren ontſpzooten zijn. Deſe meening / dat beyde de gedeeltens van deſen Aard-kloot / ergens aan een vaſt zijn / en dat het gedierte niet met ſcheepen aldaar overgebzagt is / wozd hier booz beveſtigt: dewijl alle de Indianen tot hunne vaart / niet dan Canoas, Peraguas of Balſas (dat kleyne baar-tuygen en viſſers ſchupten zijn) gebzupken / en ſy geweldig over de groote ſcheepen der Spanjaarden verbaaſt en verwondert zijn / wanneer ſy deſelve booz Kotſen / die de Zee opgewozpen had / aangeſien hebben.

Eenige in meening met *Plato* wegens de bevolkinge der nieuwe Wereld.

Eenigen houden 't met de meening van Plato; en beweeren / dat deſe lieden upt Europa of Africa, booz het Eyland Athlantis, waar van men ſeer bzeed opgeeft / en dus van het eene tot aan 't andere Eyland / en ten laatſten in dit vaſte land aangekomen zijn. Dog dit verdigtſel valt van ſelfs den bodem in / dewijl de Berg Atlas in 't uptterſte deel van Mauritanien gelegen / en 't gemelde Eyland verſonken is.

Nog zijn 'er eenige / die deſe weg by Eſdra meenen te vinden / in welkers vierde boek alduz geſchzee-

ſchreeven ſtaat: En dat gy geſien hebt, dat hy een andere vreedſame Gemeente tot hem vergadert heeft: deſe zijn de 10 Stammen, die uyt haar Land gevangen zijn genoomen in de dagen des Konings *Oſia* welke *Salmonaſſer* de Koning der *Aſſyriers* gevankelijk weg gevoert heeft: ende heeft hen over de Rivier gevoert, en ſy zijn overgebragt in een ander Land. Dog hy werde te rade: dat ſy de meenigte der Heydenen ſouden verlaten, en in een verder Land vertrekken, daar geen menſchelijk geſlagt ooyt te vooren gewoond had. Sy zijn dan daar in getogen door de enge ingangen van de Riviere *Euphraat*. Want de Allerhoogſte deed toen aan hen teekenen, ende hield de Aderen der Riviere op, tot dat ſy daar over gegaan zijn. Want voor dat Land was een weg van een lange Reyſe van anderhalf jaar, daarom word die Land-ſtreek *Aſſareth* genoemt. Toen hebben ſy daar in gewoont tot den laatſten tijd: en als ſy nu wederom ſullen beginnen te komen, ſo ſal de Allerhoogſte wederom de aderen der Riviere ophouden, op dat ſy daar over gaan moogen: daarom hebt gy deſe meenigte vreedſaam geſien. Dit nu zijn de Schriften van Eſdra, die ſp onderſtaan / de Indianen toe te ſchrijven / en ſeggen: ſp zijn van God derwaarts gevoert / alwaar geen menſchen gewoont hebben / en 't ſelve Land is ſo verre gelegen / dat 'er anderhalf jaar derwaarts te repſen word doorgebragt; van gelijken is dit volk vreedſaam / vreeſ-agtig / ſeer over-geloovig / doortrapt en leugenagtig / ook komt der Indianen kleeding / met die der Joden, over een: want ſp dragen ſlegte rokken / en vier-hoekige mantels / gaan bloots-voets / of hebben ſlegte voet-ſoolen of ſchoenen van boven gebonden / aan; en dat dit de kleeding der Hebreen geweeſt is / word door hen / uyt de geſchiedeniſſe van Samſon voorgewend; welke deſe ſoort van kleederen / als rokken en ſaft linnen (dat de Indianen dragen) begeert heeft. Dog dit alleg zijn kinderlijke gedagten / die meer tegen / dan voor hen zijn: want de Joden hebben letteren en geſchrif-

Sulks ook uyt de ſchriften van *Eſdra* geſogt.

En d'*Americanen* by eenige voor *Joden* atkomſtig gehouden.

ſchriften gebruykt / de Indianen niet ; deſe vergaderen geld en goed / d'andere zijn verachters van deſelve. De Joden waren beſneeden / en hadden den waren Godts-dienſt ; waar van by d'Indianen geen merk-teekenen gevonden worden ; ook zijn ſy niet overal vreeſ-agtig / doortrapt en bedriegelijk / ſchoon ſy gelijk alle andere Heydenen, het by-geloof ſeer toegedaan zijn ; ſy gaan ook meeſtendeel gants naakt ; dat nu eenige ſlegte kleederen dragen / hebben ſy en met de Joden en met andere Volkeren gemeen. Waar by noch aan te merken ſtaat / dat de meening van Eſdra, Apocryph is / als ſig ſelven tegen-ſtreekende : want de 10 Stammen zijn om deſe reden / van de menigte der Heydenen gevlooden / op dat ſy hunne gedrupkelijkheden konden handhaven ; daar de Indianen ſig tot alle Afgodery genegen toonen of overgeven. Deſe waan-drijvers moogen dan toeſien / hoe de door-togt door den Euphraat hen heeft konnen voeren tot deſe nieuwe Wereld / en of de Indianen ook wederom daar door te rug keeren konnen / gelijk 'er geſchreeven ſtaat. Hoe / ſal men dat een weedſaam volk heeten / die allerwegen met een-onophoudelijken Oorlog en tweedragt tegen elkander woeden ? 't Blijft dan alſo onſeker / dat d'Apocryphiſche Euphraat van Eſdra, ſo wepnig de menſchen in deſe nieuwe Wereld kan voeren / als de beuſelingen van Plato wegens d'Athlantiſche berg en 't Eyland.

d'*Americanen* hunnen oorſprong ſelf onbewuſt of ſtilzwijgend.

Nog onſeekerder is 't / dat d'Indianen van hun eygen oorſprong droomen. Want of ſy mede van een algemeene Sond-vloed weten te ſpreken / en de Geleerden egter eenige klare gedenk-teekenen van een groote Sond-vloed beſpeuren / ſo is 't dog te denken / dewijl ſy hunne geſchiedeniſſen maar van 400 jaren herwaarts / of ten langſten tot 800 / gelijk de Mexicanen, rekenen / ſo blijkt / dat het een Sond-vloed / die deſe Landen en Volkeren getroffen heeft / en niet de over-oude en algemeene van Noach geweeſt is. Ook ſtaan ſy toe / dat 'er in dien grooten Sond-vloed / alle men-

menſchen verdronken zijn. Eenigen vertellen: dat 'er upt den grooten Poel Inticata eenen Viracocha voortquam / die ſig te Tiganace ophield / alwaar nog het gebroken muur-werk van oude ſeldſame gebouwen te ſien is / van waar hy in het Landſchap Cuſco gekomen / het menſchelijk geſlagt voort geplant heeft. Inſgelijks toonen ſy mede in deſelve Poel een Eyland / alwaar de Son ſou geſchapen zijn / om welker reede aldaar veel bloed van menſchen en ſchapen geplengt en geoffert word. Anderen beuſelen / dat 'er upt een hol / upt ſeker venſter / 6 menſchen gekroopen zijn / die de Son opgehangen hebbende / ſig aanmaals het menſchelijk geſlagt voort te planten beſorgden; Overſulks noch heden deſe Plaats / Pacaritambo genoemt word. Ook meenen ſy / dat de Tembos, het oudſte geſlagt der menſchen te rekenen zijn: van deſe ſegt men Mangacapa ontſprooten te weſen; die als voor een aanvanger des geſlagts Inga gehouden word. Van deſe 2 voornaame Stamhuyſen zijn Hanan Cuſco en Brincuſque oorſprongelijk. Men ſegt ook / dat de Koning Inga, als hy de andere Volkeren van deſe Wereld beoorloogde / voorgewend heeft / de voornaamſte oorſaak daar af te zijn; dat alle de ſterffelijke menſchen / (dewijl ſy van dit geſlagt en Vaderland alle afkomſtig waren / die hen ook de regte Gods-dienſt van God geopenbaart hadden) hem moeſten onderdoerpelijk zijn. Dergelijke grol-vertellingen hebben ſy meer / die wy alhier op te halen / voor onnoodig agten.

Laat ons nu in onſe redeneering verder gaan / en overwegen / (dewijl het grootſte en bekende gedeelte van deſe nieuwe Wereld / tuſſen de Keerkringen / die d'Ouden verſengt en onbewoonbaar gehouden hebben / gelegen is) deſſelfs Climaat of Lugt-ſtreek / en wat over-een-komſt het Land met deſelve heeft; alſo niet te veragten is deſe meening van eenigen / die voorgeeven / dat de kennis der Indiaanſche dingen / en der Volkeren natuur en zeden / voornamentlijk aan de kennis van de geſtelt-

De natuur van 't Geweſt onder deſſelfs Lugt-ſtreek onderſogt.

ſtelthepd der Even-nagts-lijn is hangende. Want alleſ wat in deſe nieuwe Werelt anders van gedaante is / als in d'onſe / word meeſt door den Even-nagts-lijn / als der ſelver geſtelthepd verooꝛſaakt. d'Ooꝛſaken dan hier van na te ſpeuren / moet meer upt ware en verdedigende ſlupt-redenen / dan upt de oude Wijs-begeerte afgelepd worden. Een peder ſal wel bewuſt weſen dat d'Aarde haar warmte ontfangt / wanneer de Son naderende is / en in tegendeel de koude / als ſp wederom komt af te wijken ; 't welk klaar dooꝛ de verandering van Somer en Winter / en van nagt en dag beweſen word. Waar upt mede natuurlijker wijſe te volgen ſtaat ; dat hoe veel verder een Land van de Keer-kringen afgelegen is / ſo veel kouder het is : wp bevinden ook / dat alle de Landen ten Noorden ſtrengelijk koud / en op deſelve wijſe / deſe warmer / die na de Keer-kringen gelegen zijn ; eenigen ſtellen : aangeſien het Lugt-geweſt / tuſſen de Keer-kringen ſnelder / dog na de Aſpunten langſamer dooꝛ de ſtralen van de Son bewoogen word / dat daarom de Geweſten / onder de Teken-kring gelegen / van de nagelatene en regt afdalende Sonne-ſtralen / en d'altoos ſnelle omwenteling des Hemels allerwegen ſeer hevig verbꝛand worden. Dit nu / 'is niet alleen van de hette en koude / maar ook van de dꝛoogte en vogtigheyd te verſtaan : want het ſchijnt dat des Sons aannadering / dꝛoogte / en ſijn afwijking vogt bybꝛengt. Inſgelijks ſiet men / dat / na de tijden des jaars vogt met koude / en warmte met dꝛoogte elkander verſellen : dus is ook de nagt kouder en vogtiger dan de dag / en de dag warmer en dꝛooger als de nagt. De Winter is ſeer koud en regenagtig / wanneer de Son verre van ons is ; daar en tegen de Somer als de Son aannadert / is warm en ſeer dꝛoog ; waar upt dan Ariſtoteles en andere Wijs-geeren beſlooten hebben ; dat hierom de middel-geweſten / van wegen d'overgroote hette / geheel verbꝛand / en allerwegen doꝛ zijn moeſten ; volgende daar upt noodſakelijk / dat'er geen water nog bouw-land /

en

en aldus onbequaam tot 's menſchen verblijf / zijn kan.

Alhoewel nu dit alles ſeker en na waarhepd ſchijnt / ſo is egter dat geene / dat'er upt beſlooten word / valſ : want de verſengde Geweſten / worden in waarhepd niet alleen dooz menſchen bewoont / dat d'ervarenthepd opentlijk betupgt : maar inſonderhepd is 't ook hoewel van geen algemeene / evenwel van een onwederſpzeekelijke waarhepd / dat alle de Geweſten / die tuſſen de Keerkringen beſlooten leggen / dien tijd deſ jaarſ het aangenaamſte zijn / wanneer de Son het verſte geweken / en in tegendeel / ſo valt'er in geene tijden van 't jaar meerder regen en ſneeuw / dan wanneer de Son op 't allernaaſte gekomen is. Dus is dan ten opſigt van het Landſchap Peru, dat ſig ten Zupden ſtrekt / de Son het verſte / alſ die in Europa het naaſte komt / zijnde in May, Juny, July en Auguſtus, wanneerſe de Noozder Keerkring ſig genadert vind : in deſe maanden / verſchaft het te Peru ſodanig een heldere lugt / dat men ſig daar over verwonderen moet : dan valt 'er geen regen nog ſneeuw / alle Rivieren minderen en neemen af / veele der ſelve dzoogen gantſ upt; dog eerlang daar na / wanneer de Son omtrent de Zupder Keer-kring genadert is / ſo begint het wederom te ſneeuwen en reegenen / gelijk ook de Rivieren waſſen / en dat van het begin van October tot het epnde van December. Wanneer nu de Son de Keer-kring berepkt heeft / en in deſſelfſ top-punt ſtaat / dan is 't 'er ſeer heet / namentlijk / van January tot de helft van Maart, en ſulkſ heeft altoos het ſelfde gevolg in deſe Landen. Maar in de Geweſten / aan geene ſijde van den Even-nagtslijn / die het Aſpunt ten Noozden beoogen / geſchied dit alles in tegendeel : want alſ men Panama en de gantſe Land-ſtreek in agt neemt / gelijk mede Nieuw Spanjen, d'Eylanden Cuba, Jamaica of St. Jan, ſo ſal men waarlijk bevinden / dat'er van het begin van November tot in April, altoos een heldere Lugt is / dewijl de Son by de gemel-

De Geweſten tuſſen de Keerkringen gelegen niet alleen bewoond; maar ook vrugtbaar door genoegſame bevogtigingе van regen.

de Keer-kring ſig van daar weder ſchepd ; dog in tegendeeel wederom / vallen 'er ſeer groote ſlag-regens / van het begin van Juny tot in September, alſo'er de Sonne-ſtralen ter ſelver tijd ſchupngs / en wat gematigder zijn ; dat aldus in deſe verſengde ſtreek / een groote dzoogte / en dozhepd / wanneer de Son verwijdert / en als ſy egter wederom aannadert / veel vogtighepd bpbzengt ; dit geſchied behalven tuſſen de Keer-kring elders in tegendeel : want regen en koude / hette en dzoogte voegen ſig by-een ; gelijk men ſulks in Europa en dooz de gantſe Wereld kundig is ; en 't ook in deſe nieuwe Wereld gevonden wozd. Dit getuygd het Landſchap Chili, dat / nademaal het aan geene ſijde der Zuyder Keer-kring / en te gelijk ſo veel graden hoogerz / als Spanjen gelegen zijnde / met elkander een gelijkmatighepd van Winter en Somer is houdende / dog alleenlijk / dat de Winter- en Somer-tijd / verkeerdelijk tegens elkander volgen / want ſy betrekt een andere Aſpunt / dan die / die van Spanjen het tegen-geſtelde is. Wanneer 'er nu de Son verre afgeweeken is / geeft het 'er overvloedige regens en koude / makende in de gemelde Landen Winter : die ſijn aanvang neemt in April, en in September epndigt ; de hette en dzoogte egter komt wederom / wanneer de Son aannadert / even gelijk 't in Europa geſchied. So blijkt nu upt deſe aanmerking / dat het Landſchap Chili wegens der ſelver hoedanigheden / de Volkeren van Europa boven andere / gelijk ſtaat. Op de gemelde wijſe is de Lente met warmte en dzoogte / de Winter met koude en vogt in bepde de Landen gelijk ; maar onder de verſengde Lugt-ſtreek / zijn ſy bepde elkanderen ongelijk : want de ſlagregens volgen meerder de hette / daar de koude ſchoon weder maakt. In Europa beſtaat de Winter in regen en koude geſamentlijk / maar de Somer in warmte en dzoogte ; dog hier is 't gantſ anders / want men ſegt / dat in 't gebergte van Peru, de Lente van April tot in September duurd / dewijl'er ter ſelver tijd niet veel water valt / en de

Winter en Somer-tijden beſchreeven.

Met die van *Europa* vergeleeken.

Lugt

Lugt seer helder is: Winter noemd men'er de tijd van September tot April, also 't 'er geduurende dien tijd veel regent.

Desgelijks beweert men / dat men in 't gebergte van Peru Somer heeft / ter selver tijd / als 't in Spanjen nog Somer nog Winter is / en wanneer de Son het naaste / en regt boven 't hoofd schijnt; ook meent men / dat'er dan een groote Winter aanstaande is / wanneer 'er veele groote slagregens vallen / welke meening / hoewel gemeen / te verwerpen is: want gelijk dag en nagt door aannadering en afwijking der Sonne gemaakt word / also ook Somer en Winter / na de jaarlijkse omwending / dat selfs de eygenschap der Son is. Dus is 't dan waarlijk regt Winter / wanneer de Son 't verste afgeweeken / en Somer als deselve op 't naaste genaderd is. Des Sons aannadering / of afwijking / doet noodsakelijk hette of koude veroorsaken: maar niet altijd vogtigheyd of droogte. Hier upt siet men klaarlijk / 't welk egter tegen den gemeenen waan is / dat de Winter by d'Americanen seer saft en vermakelijk is / daar en tegen de Somer regenagtig; en dat de Winter een wepnig warmer / en de Lente koelder is. Desse Wollieren schepden desgelijks door een dwalende meening / de Winter op de bergen / van die / op de vlakte van 't Landschap Peru, en seggen: dat die op de vlakte na de Zee-kant Winter hebben / wanneer het op 't gebergte Lente maakt / namentlijk in April, May, Juny, July en Augustus, dewijl in dese / de geheele streek der bergen / van de Son beschreenen / ter selver tijd de Land-streek te Zee-waards gelegen / meest door geduurige nevels bedekt en verdupsterd word.

Insgelijks verschaft de versengde streek een overvloed van vogt / die sy veelvuldig door Fontepnen en Bronnen / alle andere te boven gaande / voort brengt / uptgesonderd eenige sandige plaatsen / die onvrugtbaar door verbranding zijn / gelijk op andere plaatsen van den Aard-kloot / meer bevonden word. Want men heeft'er nebens den overvloed

Overvloed van vogt tussen de Keer-kringen vallende.

van 't water / als ſware regens / ſneeuw / en rijp of dauw / nog een overvloed van water / in Putten / Fontepnen / Rivieren en Meeren / ſo dat wegens den toevloed van 't water / veele plaatſen in America, ſig verre uytſtrekkende / niet konnen bewoond worden. De Rivieren vloepen deg Somers door veelvuldige ſlag-regens over / verderven alleg / veroorſakende veele wateragtige Moeraſſen / ſulkg men 'er op veele plaatſen niet te voet repſen kan; weghalven die geenen / die aan de groote Rivier Paraguay woonen / wanneer ſy bemerken dat deſelve begint te ſwellen / en overvloept / ſig dan verſorgen met hunne Canoas, waar in ſy huur maken / en ſig bpna 3 maanden behelpen konnen. De Rivier dan wederom gevallen / en ſig in haar gewoonelijke loop bevindende / keeren ſy wederom tot hunne oude en half opgedroogde plaatſen. Deſe gemelde Rivier / overtreft in groote / de Nijl, Ganges en den Euphraat. Inſgelijks is'er eene andere / Magdalena genoemd / die tuſſen St. Martha en de Haven van Cartagena, in Zee vloept / ſeer groot. En / wat ſal men mede van de groote Rivier de Amazones melden / die veel meer bp een Zee / dan Rivier te vergelijken is / en van de Spanjaarden, Oregliana en Maragnon genoemd / ontdekt en bevaren word. Deſe ontfangt de ſlag-regens / die in het gebergte van Peru nederſtorten / als mede de Rivieren / die van alle plaatſen derwaards ſtroomen / en door wijde uytgeſtrekte Landen / als de Landſchappen Paytiti, 't Goud Land of Doardo en der Amozones, ſtortende ſig dan ten laatſten / over de Eplanden Margarita en Trinitad, in Zee. Alwaar deſelve ten epnde ſnelt / en ſig ſo breed uytſtrekt / dat 'er veele en groote Eplanden in 't midden der ſelve leggen; en dat nog ongeloofliker ſchijnt / wanneer men in 't midden deſer Rivier is / kan men niets dan water en lugt / door der ſelver wijte / ſien. Diergelijken / en veele andere Rivieren / leggen onder de verſengde Lugt-ſtreek / die Ariſtoteles en alle de Ouden / van water en bouw-landen / vermeenden onbloot te zijn.

Verſchaffende veele Rivieren: als de groote Rivier *Paraguay*.

Magdalena.

En d'*Amazones.*

Van

Van gelijken legt in 't boven deel van Peru in 't Landſchap Collao, het groote Meer Intiticata genoemd / dat in ſijnen omtrek 80 mijlen / in lange 35 / en ten breedſte 15 mijlen ſig uptſtrekt / waar upt 10 groote Rivieren loopen; 50 mijlen van hier / vind men een kleynder Meer Paria geheeten / in welke beyde Meeren veele Eylanden leggen / waar van eenige bewoond en andere onbewoond zijn. Hebbende dan deſe Land-ſtreek / meer water / als ergens eenige andere geweſten. Inſgelijks Meeren, als het Meer *Intiticata*, en *Paria*.

Maar waarom de Landen onder den Ebennagts-lijn tegens de meening der Ouden ſeer vogtig zijn / daar van kan men geen andere reden of oorſaak aantoonen / dan dat de groote hette der Son / upt den Oceaan, een overvloed van dampen / optrekt / die dus opgeheven ſig in 't Lugtgeweſt te ſamen ſetten / en wederom in regen doen nederſtorten. Ook kan men 't met klare bewijſen toonen / dat door de overgroote hette in de verſengde ſtreek / ſlag-regens geboren worden; als by voorbeeld: dat / ten tijde des jaars / wanneer de Son in 't top-punt ſtaat / de ſlag-regens meer zijn; die ook allenks wederom minderen / als de Son verder afwijkt; ten klaar bewijs dat de regen-vlagen / door de kragt der Son ontſtaan en voortgebragt worden. Verder heeft men waargenoomen / dat'er ter ſelver plaatſe in America, des middags / wanneer de hette der Son ſig op het hoogſte vind / veele ſlag-regens vallen / die men des morgens niet onderworpen is; waarom de Peruanen des ogtens hunne Kepſe verrigten / om tegen de middags regen-tijd / een veylige ſchuylplaats te hebben. Deſe regen-vlagen zijn ook te veelvuldiger / wanneer de Maan ſijn meeſte ſchijnſel geeft; ſulks men ſeggen mag / als dat de jaargetijden / maanden en dagen / onder elkander eenig zijn / om te getuygen / dat tuſſen de Keer-kringen / de ſlag-regens / van d'overgroote kragt der Son geboren worden. Oorſaak wegens de regens tuſſen de Keerkringen vallende.

Hette der Son oorſaak van veele regen-vlagen gevende.

Dit verhaalde / ſiet men ook als door konſt voortgebragt: want / wanneer men upt de krup-

Voorbeeld door konſt-bewerking aangetoont.

den / der ſelver kragten / ten gebruyk der geneesmiddelen / overhaalt / ſo dryft en trekt de kragt van 't vuur / een meenigte diet ſappen uyt / die dus van de hette aangedaan zijnde / uytwaaſſemt / en ſig tot een water maakt. Het ſelve ſiet men ook te geſchieden / wanneer men 't gouw en ſilver door de wonder-kragt van 't quikſilver ſuyvert ; want ſo het vuur te ſwak is / waaſſemt 'er hyna niets uyt / en is 't te ſterk / ſo verſchaft het veel water / en eene ſtoffe / die ſig eerſt in rook ontdoet / dog gevangen in eene vogtigheyd overgaat / die nederdruppende is. Schoon nu dit eenigſins ſtrijdig ſchijnt / dat de Son door ſijne nabyheyd / onder de verſengde ſtreek de regen veroorſaakt / daar men buyten deſelve weynig regen heeft : ſo is 'er dog niets tegenſtrijdigs in / dewijl veele natuurlijke werkingen op verſchepdene wijſen / en uyt tegenſtrijdige oorſaken voortkoomen. Dus word mede een nat kleed / alſo wel door een koele wind / als door een warm vuur gedroogt. De Tigchel-ſteenen worden ſo wel van de koude / als van de Son gedroogt. Een middel-matige beweging verwekt de ſlaap / maar gantſch geene / of een overmatige verdryft deſelve.

Wanneer men egter ſegt / dat de Land-ſtreeken / tuſſen de Keer-kringen vogtiger zijn / en dat 'er de meeſte ſlag-regens vallen / als 'er de Son het naaſte is / ſo moet men 't verſtaan / dat ſulks meeſtendeel geſchied / gelijk d'ervarentheyd doet ſien. Egter kan men 't mede niet ontkennen / dat 'er onder den Even-nagts-lijn / eenige dorre Land-ſtreeken gevonden worden / daar van getuygen een gedeelte van Peru ten Zuyden aan den Gelver der Zee gelegen ; als mede in Ethiopie, alwaar het noopt regent / behalven dat de valepen / door de ſtroomen van 't afvlietende water van de bergen / bevogtigt worden ; 't overige is een ſandig en onbruygtbaar Land / alwaar ſeer weynig Fonteynen / en hyna geen Putten / ten zy ſeer diep / gevonden worden.

Dog waarom het aldaar noopt regent / ſal ter ſijner plaatſe nog geſegt worden ; wy ſullen dan alhier dit aanmerken / dat / wat behalven door de na-

natuurlijke wet geſchied / noopt een noodval / of noodſakelijke wet daar upt gemaakt moet wozden; dus verre dan genoeg geſegt / van de dzoogte en vogtigheyd der verſengde ſtreek.

Dooz het tegenwoozdige ſullen wy ook van de warmte en koude een weynig aanwijſing doen; men bevind dan / dat het geweſt der Even-nagts-lijn / vogtig en warm is / dog dooz 't meeſt een gematigde warmte hebbende / dat dooz veele als ongelooflijk ſchijnt. Dus heeft men dan ſekerlijk ervaren / dat men in plaats van groote hette / die men na der Wijs-geeren meening / in Maart, wanneer de Son ſig in d'Even-nagts-lijn bevind / dier-maten groote koude gevoeld / dat men na de warmte der Son wenſchende is; ook is'er nergens geen Landſchap gematigder / dan onder den Even-nagts-lijn; egter is 't allerwegen ook niet even-gematigt; want hier is 't gematigt / gelijk by ons / daar wederom ongemeen koud / gelijk by de Poloſianen: elders anders mede ſeer heet / als by de Brafilianen, en Molukkers; waar dooz nu eenigen mogten genoodſaakt wozden / een andere oozſaak der hette en koude na te ſpeuren / dan die der Sonne: want ontwijffelbaar is 't / dat'er ter ſelvige tijden des jaars / en in gelijker langte van graden / eenige geweſten van hette bzanden / andere middelmatig warm zijn / en wederom andere een byna gedurſame koude gevoelen.

Genoegſame getemperheyd der Gewesten onder den Even-nagts-lijn gelegen.

Dat wy dan eenige oozſaken / waarom d'overgroote hette / omtrent de geweſten van de verſengde ſtreek / gematigt wozden / dooꝛſtellen: en eerſtelijk / gelijk gemeld is / die der regenagtigen. Als ſlag-regens nu verkoelen / alſo de geſtelthepd van 't water koud is: en ſchoon'er als van dupten een vuurige kragt bykomt / ſo vermindert egter het water den onmatelijken bzand / dooz de kragt der bzandende Sonne-ſtralen verwekt. Een tweede oozſaak is'er / dat / of wel / de bzandende Sonne-ſtralen deſer geweſten plaats hebben / ſy egter niet lang van duur zijn. Waar upt dan volgt / dat / dewijl de tijd der dageliikſe hette kozt is / ook

Oorſaak van de gematigtheyd der verſengde Lugt-ſtreek onderſogt.

te minder die ontſteecken kan. Nademaal nu de Somer-dagen van de Even-nagtſe geweſten korter dan in andere zijn / ſo is'er ook de nagt / die van natuur vogtig en koud is / daar in den dag gelijk; behalven dit geeft de nabyheyd der aangrenſende Oceaan, een gematigtheyd. Niet tegenſtaande nu de Oceaan ſout is / egter verweckt ſy niet te minder koude / welker oorſaak men niet kundig worde / ten zy de natuur van 't water gekend worde. 't Is dan dat de Sonne-ſtralen / op het water / alſo het vloeybaar is / die wederom-ſtuyting niet ontfangen / die ſy op 't aard-rijk kragtelijk genieten / 't welk dan oorſaak is / dat de hette of grooter worde of afneemt. Waar by nog komt / dat de hette der Son / op de onmeetelijke diepte en groote der Oceaan, vergeefſe werkinge doet / gelijk ook op de vlietende ſtroomen; en gelijk het water van het berg-ſout koelder worde / ſo bevind men mede dat het See-water een diergelijke kragt van te verkoelen heeft. Inſgelijks kan bygebragt worden / hoe de gelegentheyd van 't Land / na dat het berg- of dalep-agtig is / mede eenige oorſaak geeft; wie weet niet / dat de toppen der bergen kouder dan de dalen zijn? dit geſchied niet alleen / om dat de ſtralen der Son in lage plaatſen meerder komen af te ſtuyten / en alduſ grooter warmte en hoeping veroorſaken: maar ook / om dat het Lugt-geweſt / hooger van de aarde buyten twijffel kouder is / dan naby. Dat ſulks kan toets houden / getuygen de vlaktens der Landſchappen Collao en Paap Jan; welke Landen ſeer berg-agtig en koud zijn / ſchoon ſy de Sonne-ſtralen ſeer veel genieten. Iemand nu begeerende de oorſaak te weeten / waarom de vlaktens van Peru 't See-waards gelegen warm / en daar en tegen het gebergte koud is / die antwoorden wy / dat de gemelde Landſchappen ſeer hoog / daar en tegen dit / laag bevonden worde. Dat dan de Lugt tuſſen de Heerkringen koud is / toonen en bewijſen de ſeer hooge bergen / wiens toppen ken-tekenen geeven / alſo ſy geduurig van ſneeuw blinken; zijnde dit ten

dee-

deelen de natuurlijke oorſaak / 't welk door de tegen-beweeging der hette van de verſengde ſtreek / alle de koude doet omvatten. Eyndelijk geeven ook de byſondere winden in America ſodanig een gematigthepd / waar van men ter gevoegelijker plaatſe mede melding doen ſal. Dus zyn dan genoeg geſegt van de hette / koude / droogte / regen / en gematighthepd / der geweſten / onder de Evennagts-lijn gelegen. Wy ſullen dan mede van 't onderſchepd der winden / van de wateren en landen / als ook van de metalen / krupden en dieren / die in America gevonden worden / ter deſer plaatſe een weynig handelen.

Wat nu onſe voorhebbende ſtoffe van de winden betreft / deſe houd den allerwijſten Koning Salomon, voor een ſeer hooge wetenſchap; om dan de natuur der winden / en der ſelver kragt en hoedanigheyd te weeten en voor te ſtellen / aangeſien ſy van een ſeer tegenſtrijdige eygenſchap zijn / ſo moet men merken / dat ſy ſeer veranderlijk gevonden worden: want de eene is vogtig / en verſchaft regen / eene andere droog: de eene geſond / een andere ongeſond: deſe heet / de andere koud: de eene ſagt / de andere ſtormig: wederom de eene vrugtbaar / eene andere onvrugtbaar; hebbende dus veele verſchepdene eygenſchappen aan ſig. Daar zijn winden / die langs eenige kuſten geduurig door waapen / ſonder een miede-hulper of tegen-ſtreever te gedoogen: aan eenige plaatſen / blaſen ſy ter geſetter tyden / ſomtyds overwinnen ſy eene andere / en worden wederom van der ſelver tegen-ſtreever overwonnen: dikmaals woeden ook verſchepde / en tegens een waapende winden geſamentlijk / neemende een peder ſijn afgedeelde koers; ſomtyds gebeurt het ook / dat de eene boven de andere waapt / en ontmoeten elkander dikmaals met ſodanig een geweld / eer ſy vereenigen / dat ſy de ſcheeps-lieden ter Zee in 't grootſte gevaar brengen. Der ſelver verſchepde eygenſchappen ſchryft men gemeenlijk de geweſten toe / van waar deſe winden komen en door waapen: ſulks men voorgeeft / dat ſy haar hoedanig-

Winden in *America* waayende.

heden en eygenſchappen / als hette / koude / droogte / vogtigheyd / geſond- en ongeſondheyd / en meer anderen / van dusdanige plaatſen mede voeren; dat wel dikmaals waar / maar ſomtijds ook wel het tegendeel bevonden word: want men ſiet menigmaal / in 't verſchil van weynig mijlen / door een en deſelve wind groote en merkelijke verſcheyde werkingen / als by voorbeeld: in Spanje is de Ooſte-wind gemeenelijk heet en ſwaar-moedig: in Murſie nahy Granade, is ſy egter de koelſte en geſondſte wind / aldaar waapende / als komende door lust-hoven / tuynen en wey-landen / die koel gelegen zijn; weynig mijlen van daar / als in Cartagena, is mede deſelve wind ſwaarmoedig en ongeſond. Ook berigt ons Plinius, dat in Africa de Noorde-wind regen / maar de Suyde-wind ſchoon en helder weder geeft; egter volgt ſulks niet altijd / en daar is ook geen ſekere regel op te maken / maar wy moeten bekennen / dat het Lugtgeweſt van waar ſy mede ontſtaan / haar alle deſe eygenſchappen inſgelijks komt mede te deelen. Deswegen is de Noorde-wind / vermits die uyt de allerverſte geweſten des Aard-kloots / en buyten het bereyk der broeyende Sonne-ſtralen gelegen / afkomt / van ſig ſelven koud; dog de Suyde-wind is (aan de Landen ten Noorden de Even-nagtslijn gelegen) warm; en alſo die de hette en dampe na ſig trekt / ſo is ſy te gelijk vogtig / en regen mede brengende: daar en tegen de Noorde-wind droogte verſchaft; alſo die niet toelaat dat'er eenige dampen ſig te ſamen ſetten. Op deſe wijſe / kan men ook van andere winden ſpreeken / en haar eygenſchappen / de geweſten van waar ſy komen / toeſchrijven: maar boven alle / zijn de winden en der ſelver eygenſchappen / wel voornamentlijk van de Son / en der ſelver beweeging in de Lugt-geweſten / af te leyden.

Het halve gedeelte nu van deſe nieuwe werelt ten Noorden gelegen / is van een grooter berugtheyd dan dat ten Suyden; en 't laat ſig aanſien / als of de eygenſchappen der winden / die over den

Noorder *America* be-

Even-

Eben-nagts-lijn komen/ veranderen en verwisselen / 't welk egter sodanig niet is; schoon dat de Noorde-wind aldaar so koud nog droog niet is / als hier: also'er plaatsen omtrent Peru gevonden worden./ alwaar de Noorde-winden ongesond en swaarmoedig zijn. In de lage Landen van Lima en der selver Zee-kusten / die sig meer dan 500 mijlen uptstrekken / houd men de Zuyde-wind gesond en koel te weesen / en ook allerwegen helder en klaar / also 't 'er noopt regend; dog sulks is in Europa gants het tegendeel / als mede aan dese sijde der Eben-nagts-lijn. Alhoewel nu sulks / wat reeds van de kusten van Peru gesegt is / geen regel stelt / maar meer / pets seldsaams in de natuur vertoond; so bevind men egter / dat de Noorde-wind ter andere sijde der Eben-nagts-lijn / die eygenschap niet heeft / gelijk de Zuydewind / aan dese sijde / schoon sy beyde van de Middel-lijn afkomen / en na d'overgelegene gewesten waayen. Want 't is niet gemeen / dat aldaar de Noorde-wind heet en regenagtig is / gelijk alhier de Zuyde-wind is: maar 't regent 'er eer door een Zuyde-wind / gelijk men sulks / in 't gebergte van Peru, in Chili en 't Koningrijk Congo, bevind: welke Landen geleegen zijn / aan geene sijde der Eben-nagts-lijn / en dus seer verre 't Zee-waards sig strekken. 't Is dan ook buyten twijffel / dat de gewesten / alwaar dese winden doorwaayen / als mede de naaste gewesten waar uyt sy ontstaan / sodanig een groot onderscheyd / en wederstreevende werking veroorsaken / gelijk men 't selve op veele plaatsen bevinden kan. Egter zijn de winden / 't zy ook van wat gedeelte des Werelds sy koomen / meer van dese / dan geene sijde der Linie. Dese hoofd-winden / als Oost en West / hebben hier / nog elders / geen bysondere nog gemeene hoedanigheden / als de 2 gemelde: behalven dat d'Ooste-wind alhier swaarmoedig en ongesond / maar de Weste gesond en verquikkende is. In Indien en door de gantse versengde streek is d'Ooste-wind / in 't tegendeel / seer gesond en fris; van de Weste-

ruyter dan het Zuyderdeel.

Americaansche Noorder en Zuyderwinden beschreeven.

Insgelijks Ooster- en Wester-winden.

wind

wind han men nog in 't gemeen / nog in 't beſonder pets ſeggen ; dewijl deſelve in de verſengde ſtreek niet waapd / of / daar ſp waapd / ſeer langſaam en ſelden : want tuſſen de Keer-kringen / heeft men een gewoone en dooꝛſtaande wind / dat een ſeer ſeldſaam werk in de Natuur iſ / waar van wp ook pets melden ſullen.

Verſchil der koerſen in 't gaan en ko ien waargenoomen.

De Kaarten ter Zee / zijn niet gemeen met de weegen te Lande / alſo men te Land langs een en de ſelve weg / heen en wederom repſen han ; maar ter Zee / neemt men een koerſ in den upt-togt / die men anders in den wederom-togt houden moet ; dit hebben d'Ontdekkers van Ooſt- en Weſt-Indiën met groote moepten en arbepd onderſogt / tot ſp de regte en ſekere koerſen vonden / waar langs men upt en t'hups baren han ; ſulks ſp ondervonden / dat den Oceaan niet te bevaren iſ / gelijk de Middelandſe Zee na Italien , alwaar men in de gints en herwaarts Kepſe / den ſelven koerſ houd en ſo wanneer de wind hier niet toe dienende iſ / behelpt men ſig met riemen / gelijk de Galepen gints en herwaards varen. Maar op den Oceaan, heeft men op verſchepdene plaatſen geen verandering van wind te verwagten / en men weet dooꝛſeeker dat de ſelve wind / 't zp pets meerder of minder / waapen moet. So wanneer nu de wind in den upt-togt goed iſ / dan iſ ſp in de wederom-togt tegen : want als men over de Keerkring komt / ſo vind men'er dooꝛ-waapende winden / die van 't Ooſten afkoomen / en altoos een-ſelvig zijn / gevoelende alleen een tegen-wind / dog die niet magtig iſ om dooꝛ te ſetten. Hier bp beſchouwt men 2 ſeldſame ſaken : 't eerſte iſ / dat in de geweſten / de grootſte / waar in den Aard-kloot in 5 deelen verdeeld wooꝛd / de Ooſte-winden heerſchen / ſonder dat'er de winden van 't Weſten koomende / in geen tijden deſ jaars gevoelt wooꝛden. Het tweede / dat'er noopt deſe Ooſte-wind veranderd / die men / hoe nader de Linie gekoomen / ook te ſeekerder heeft / ſchoon 't 'er meeſt ſeer ſtil ſou ſchijnen te weſen / wijl dat gedeelte / de hette ſeer

Doorſtaande of paſſaat-winden.

on-

onderwozpen is / egter vind men 'er het tegendeel; want men heeft 'er seer selden stilte / alwaar ook d'Ooste-wind kouder en gevaarlijker is. Hier upt gebeurd het / dat men gemakkelijker upt Spanjen na West-Indiën, als te rug upt Indiën na Spanjen varen kan. Dese stoffe nu langer te agtervolgen / en alle de streken van 't Compas te verklaren / agten wp alhier onnoodig te zijn / vermits sulks den scheeps-lieden beter bewust / en den Leser seer wepnig daar mede gediend mogt wesen; so sullen wp dan nog eenige seldsame werkingen der winden in Indiën waapende voorstellen. Daar zijn winden die 't Zee-water upt sijn natuur veranderen / en donker groen maken: waar en tegen andere het seer klaar en als een spiegel doen wozden: eenige bzengen een verheuging aan / daar andere bedzoeven en verstikken. Die geenen / die sp-wozmen opqueeken / zijn seer sozgvuldig hunne vensters te slupten / ten tijden dat dese schadelijke winden waapen: dog dese wederom dooz een tegenwind afgelost / openen sp deselve / als hebbende onderbonden / dat dese wozmen dooz de eene wind sterven / daar sp in tegendeel van eene andere verquikt wozden en sig vermeerderen; gelijk men seer ligtelijk kan bevinden / wanneer m'er agt op geeft: want verschepde winden / veroozsaken verschepde gesteltheden der lichamen / bpsonder aan swakke en teedere leden / welke hoe teederder / hoe sp de verandering meest onderwozpen zijn. De Schzift noemd de eene wind / den aansteeker of versenger / een andere / een wind van soeten dauw. 't Is niet te verwonderen / dat men in de krupden / dieren en menschen so veele en merkelijke veranderingen / dooz werking der winden bespeurd / also men sulks aan de hardste Metalen / gelijk het pser gewaar wozd: want men heeft in Indiën op verschepdene plaatsen pser-werk gesien / dat van de wind t'eenemaal vermollemt en verteerd was / sulks het tussen de vingers genoomen van een gewzeeven wierd / als of 't verdozd hoop of stroo was geweest. Onder andere bpsondere werkingen / is mede niet de ge-

Veranderingen door de winden veroorsaakt.

Yser door de winden verderffelijk.

Zee-ſiektens voor die de Scheepsvaart ongewoon zijn.

geringſte / dat die geenen / welken de Zee te bevaren ongewoon zijn / Zee-ſiek worden; dog dit is gemeen / en brengt den lijder geen quaad aan / niet tegenſtaande het de maag doet walgen en overgeeven / niet ſonder een doodelijke benaauwthepd / dat meeſt door de ongewoone Lugt veroorſaakt word; ſchoon 't ſchips beweeging / en 't geſchok der Zee-baren mede niet weynig daar toe helpen. Het beſte geneeſ-middel hier tegen uptgevonden / is / dat men neus en ooren / ſo veel moogelijk is toeſtoppe / en ſig wel van kleederen voorſie / als beſonderlijk voor de maag / overmits de Lugt ſo fijn en doordringende is / dat ſy tot in de ingewanden doordringt. Noch verwonderlijker is 't / dat de hoedanigheyd der Lugt / ſonder gevoel / door 's menſchen lichaam dringt / en 't leven der ſelver verkorten doet. Want toen eertijds de Spanjaarden van Peru, na 't Koningrijk Chili, over Land / en het gebergte repsden / quamen ſy langs eenige blakke velden / alwaar in 't doortrekken / veele van hen ſneuvelden / en andere als lam wierden / ſonder pet te gevoelen / dan een ſafte wind en lugt / die diermaten doordrong / dat de menſchen / eer ſy 't regt beſeften / dood ter aarde vielen: eenige vielen de vingers van de handen / en teenen van de voeten; hebbende ſulks Almagrus met ſijn bygevoegde manſchap erbaren. Deſe ſafte en ſchadelijke wind / agte men een aart van vogt te weſen / die ſodanig doordringt / dat ſy het vuur des levens uptbluſt. Dewijl dan deſe wind ook boven maten droog is / ſo verrot ook geen lichaam / daar in leggende: want alle verrotting door broepende warmte en vogt ontſtaat. De natuur en aard der Lugt / die men onder het Aardrijk gevoeld / waar door de Aard-beevingen ontſtaan; ſal men ter voegelijker plaatſe gedenken / en nu van de wateren handelen.

Doodelijke winden in *Chili*.

d'*Oceaan* en andere wateren omtrent *America* beſchreeven.

De Oceaan is dan / niet alleen gants Indiën, maar ook alle andere Landen ombattende: want alle de Landen / 't zy Eylanden / of 't vaſte Land ſelve / die van wateren geſchepden worden / zijn alle

alle dooꝛ den Oceaan gedeelt en afgeſchepden; dewijl men in America geen Middelandſe Zeën vind/ gelijk in Europa, Aſia en Africa, in welker Deelen van den Aard-kloot/ eenige binnen-Zeën met den Oceaan in gemeenſchap ſtaan/ en namaals van de Landſchappen waar aan ſy grenſen/ of waar in ſy gelegen zijn/ de naam bekoomen hebben. Alle deſe Middelandſe Zeën nu/ vereenigen ſig ten epnde met den Oceaan; als eene in de ſtraat van Gibralter, die de Ouden de Kolommen van Hercules genoemd hebben: een andere de Roode-Zee geheeten/ vloept in de Indiſche Zee/ welkers ander epnde/ niet verre van de Middelandſe Zee ſig ſtrekkende is: en van gelijken de Perſiſche, die ſig met deſelve Indiſche vermengt. Maar in America zijn gelijk gemeld is/ geen andere Zeën/ dan den Oceaan, die 'er in 2 deelen gedeeld wooꝛd; de eene de Zuyd- en de andere de Nooꝛd-Zee genoemd; de Landen in America aan den Oceaan na Spanje gelegen/ zijn alle ten Nooꝛden leggende: dooꝛ welker Land/ men aan de andere ſijde/ de Zuyd-Zee ontdekt heeft/ van waar men den Even-nagts-lijn vooꝛby ſtierende/ de Nooꝛd-pool onder den Zigt-epnder verlooꝛ/ en daar en tegen de Zuyder wederom in 't geſigt kreeg. Hier dooꝛ heeft deſe Zee/ de naam van Zuyd-Zee gekreegen/ alhoewel deſelve vooꝛ een groot gedeelte/ ſig ten Nooꝛden ſtrekkende is/ gelijk de Kuſten Nieuw Spanje, Nicaragua, Guatimala en Panama, alwaar beyde de Zeën/ dooꝛ een land-ſchepding/ van niet meer dan 7 mijlen geſchepden zijn; eenige hebben vooꝛgeſlagen/ om deſen weg van 7 mijlen te dooꝛgraven/ om de eene Zee in den anderen te lepden/ dat dan een bequame dooꝛ-togt na Peru verſtrekken ſou: want de Kepps/ die men te lande/ dooꝛ verſchepde kromtens en om-weegen/ van Nombre de Dios, na Panama, gewoon is te doen/ in 18/ verepſt te water meer dan 1800 mijlen. Waar tegen andere dan inꝛagten/ wanneer men ſulks onderſtond/ dan ſouden de Landen ſeekerlijk onderloopen/ alſo de eene Zee veel lager dan de ande-

Vergeeſſe voorſlagen van de Zuyd- met de Noord-Zee te vereenigen.

de-

dere is; en schoon sulks niet was / so waar het doch als onmoogelijk / sodanige onverbreekelijke bergen te slegten / die dus door de natuur tot harde steenklippen by een gevoegt zijn / om de ongestupmigheyd der Oceaan te wederstaan. Onder de onderzoekers / of dese 2 geweldige Zeën geen vereeniging elders hadden; daar van was de eerste Ferdinand Magellanes een Portugys; wiens kloekmoedigheyd / om dese nog onbekende baart op te speuren / het geluk verselde van die t'ontdekken; na wien ook ter onsterflijker geheugenis / de selve / de Straat van Magellanes geheeten word. Nademaal nu dese Straat in de Scheeps-Togten breed genoeg beschreeven is / sullen wy die hier maar kortelijk aanroeren. Dese Straat die op 52 graden ten Zuyden gelegen is / heeft in sijn lengte van de eene ter andere Zee / omtrent 90 of 100 mijlen / en is ten smalste een mijl breed / op eenige plaatsen is sy seer diep en als sonder grond / elders wederom word deselve op 15 of 18 vademen gepeyld. Van de 100 mijlen / die dese Straat van de eene ter andere Zee / heeft / kan men eygentlijk sien / dat'er 30 mijlen tot de Zuyd-Zee behooren / also de golven genoegsaam getuygen / hoe verre dese Zee invloeyende is; de andere 70 mijlen / tot de Noord-Zee afvloeyende / doen van gelijken sijn golven blijken: 't onderscheyd is kennelijk / also de 30 mijlen van 't Zuyden / tussen seer groote steen-bergen loopen / wiens hooge toppen met sneeuw bedekt zijn / en schijnen wegens der selver hoogte / als of sy aan een vereenigt waren / 't welk de Straat van de Zuyd-Zee seer swaarlijk kenbaar maakt; welker genoemde 30 mijlen so diep zijn / dat men'er niet ankeren kan: egter zijn de Oevers seer bequaam om de scheepen daar aan te leggen en te landen. De andere 70 mijlen / die in de Noord-Zee uytwateren / hebben bequame gronden; aan weder-syde siet men groote velden / waar door in dese Straat / groote en schoone Rivieren vlieten / alwaar men te landewaarts seldsame boomen vind / van welken eenigen wel-riekend hout dragen. In 't mid-

De Straat *Magellaan* gevonden.

den

den der Straat ſijn ook eenige Eylanden gelegen. d'Indianen ten Zuyden woonende / ſijn weynig in getal / kleyn van geſtalte / en quaadaardig; maar die ten Noorden ſig onthouden / kloek van geſtalte en dapper / groetende de bevaarders met de naam Jeſus, en gaven andere teekenen / dat ze 'er meer Europianen geſien hadden. Deſe ſijn goede Boog-ſchutters / en kleeden ſig met diere vellen / die aldaar in groote meenigte vallen. Des Winters / is deſe Straat onbevaarbaar / ſulks 'er reeds eenige ſchepen / door 't woeden der winden en water-golven / vergaan zijn / die de Straat ſogten door te geraken. Van de Zuyd-zee / is 'er dus verre / nog maar een ſchip / de Straat door geſeild: ſtrekkende gelijk eenigen meenen / de landen ten Zuyden ſig verre uyt / en wederom andere / dat het ſelve een Eyland ſijn ſou / ter welken eynde de Zuyd en Noord-zee ſig vereenigen: ook willen eenigen / dat het ſig ten Ooſten / en ſelfs tot aan de landen / tegen over C. de Bona Eſperanſa gelegen / uytſtrekt: doch men heeft ſulks tot nog toe / niet konnen ontdekken / en ook niemand gevonden / die 't ſelve Land langs heen bevaren had. Is des Winters onbevaarbaar.

Gelijk men nu deſe Straat van Magellanes, aan de Zuyd-zee gevonden heeft / ſo hebben ſig eenigen / mede voorgenomen / eene andere Engte / die na hun berigt / ten Noorden leggen ſou / t' ontdekken: alſo ſe meenen dat Florida, ſig ſo verre uytſtrekte / dat men 't naauwelijks bepaalen kan.

't Is dan eene der wonder geheymen van de Natuur / dat de Zee af- en toe-neemt / doch niet / om dat de oorſaak daar van onbekend is / maar om dat ſulks aan verſcheyde Zee-oevers en Stranden geſchied. Eenige Middelandſe Zeën / hebben eene merkelijke ebbe en vloed / ſommige eene maandelijkſe / en andere gants niet. De Spaanſe Zee heeft ſijn dagelijkſe ebbe en vloed / en behalven deſe / nog twee maandelijkſe / namentlijk wanneer de Maan nieuw of vol is / die men Spring-vloeden noemd. De verſcheydenheyd deſer ebben Af en aanwas der Zeën.

dere is; en schoon sulks niet was / so waar het doch als onmoogelijk / sodanige onverzeekelijke bergen te slegten / die dus door de natuur tot harde steen-klippen by een gevoegt zijn / om de ongestupmigheyd der Oceaan te wederstaan. Onder de onderzoekers / of dese 2 geweldige Zeën geen vereeniging elders hadden; daar van was de eerste Ferdinand Magellanes een Portugys; wiens kloekmoedigheyd / om dese nog onbekende vaart op te speuren / het geluk verselde van die t'ontdekken; na wien ook ter onsterflijker geheugenis / de selve / de Straat van Magellanes geheeten wordt. Nademaal nu dese Straat in de Scheeps-Togten breed genoeg beschreeven is / sullen wy die hier maar kortelijk aanroeren. Dese Straat die op 52 graden ten Zuyden gelegen is / heeft in sijn lengte van de eene ter andere Zee / omtrent 90 of 100 mijlen / en is ten smalste een mijl breed / op eenige plaatsen is sy seer diep en als sonder grond / elders wederom wordt deselve op 15 of 18 vademen gepeyld. Van de 100 mijlen / die dese Straat van de eene ter andere Zee / heeft / kan men eygentlijk sien / dat'er 30 mijlen tot de Zuyd-Zee behooren / also de golven genoegsaam getuygen / hoe verre dese Zee invloeyende is; de andere 70 mijlen / tot de Noord-Zee afvloeyende / doen van gelijken sijn golven blijken: 't onderschey is kennelijk / also de 30 mijlen van 't Zuyden / tussen seer groote steen-bergen loopen / wiens hooge toppen met sneeuw bedekt zijn / en schijnen wegens der selver hoogte / als of sy aan een vereenigt waren / 't welk de Straat van de Zuyd-Zee seer swaarlijk kenbaar maakt; welker genoemde 30 mijlen so diep zijn / dat men'er niet ankeren kan: egter zijn de Gebergs seer bequaam om de scheepen daar aan te leggen en te landen. De andere 70 mijlen / die in de Noord-Zee uytwateren / hebben bequame gronden; aan weder-zijde siet men groote velden / waar door in dese Straat / groote en schoone Rivieren vlieten / alwaar men te landewaarts seldsame boomen vind / van welken eenigen wel-riekend hout dragen. In 't mid-

De Straat *Magellaan* gevonden.

den

den der Straat ſijn ook eenige Eylanden gelegen. d'Indianen ten Zuyden woonende / ſijn wepnig in getal / kleyn van geſtalte / en quaadaardig; maar die ten Noorden ſig onthouden / kloek van geſtalte en dapper / groetende de bevaarders met de naam Jeſus, en gaven andere teekenen / dat ze 'er meer Europianen geſien hadden. Deſe ſijn goede Boog-ſchutters / en kleeden ſig met diere bellen / die aldaar in groote meenigte vallen. Deg Winters / is deſe Straat onbevaarbaar / ſulks 'er reeds eenige ſchepen / door 't woeden der winden en water-golven / vergaan zijn / die de Straat ſogten door te geraken. Van de Zuyd-zee / is 'er dus verre / nog maar een ſchip / de Straat door geſeild: ſtrekkende gelijk eenigen meenen / de landen ten Zuyden ſig verre uyt / en wederom andere / dat het ſelve een Eyland ſijn ſou / ter welken eynde de Zuyd en Noord-zee ſig vereenigen: ook willen eenigen / dat het ſig ten Ooſten / en ſelfs tot aan de landen / tegen over C. de Bona Eſperanſa gelegen / uytſtrekt: doch men heeft ſulks tot nog toe / niet konnen ontdekken / en ook niemand gevonden / die 't ſelve Land langs heen bevaren had.

Is des Winters onbevaarbaar.

Gelijk men nu deſe Straat van Magellanes, aan de Zuyd-zee gevonden heeft / ſo hebben ſig eenigen / mede voorgenomen / eene andere Engte / die na hun berigt / ten Noorden leggen ſou / t' ontdekken: alſo ſe meenen dat Florida, ſig ſo verre uytſtrekte / dat men 't naauwelijks bepaalen kan.

'T Is dan eene der wonder gheymen van de Natuur / dat de Zee af- en toe-neemt / doch niet / om dat de oorſaak daar van onbekend is / maar om dat ſulks aan verſcheyde Zee-oevers en Stranden geſchied. Eenige Middelandſe Zeën / hebben eene merkelijke ebbe en vloed / ſommige eene maandelijkſe / en andere gants niet. De Spaanſe Zee heeft ſijn dagelijkſe ebbe en vloed / en behalven deſe / nog twee maandelijkſe / namentlijk wanneer de Maan nieuw of vol is / die men Springvloeden noemd. De verſcheydenheyd deſer ebben

Af en aanwas der Zeën.

en vloeden in Indiën is wonderlijk en groot: want aldaar sijn plaatsen / daar de Zee dagelijks twee mijlen afloopt / gelijk men 't te Panama bespeurt; geschiedende sulks ten tijde van Spring-vloeden meer: men vind'er kusten / alwaar d'eb en vloed so weynig is / dat men die naauwelijks bemerken kan; 't geneenste dan dat den Oceaan, sijne dag- en maande-lijkse af- en aan-was heeft / is / dat sulks tweemaal 's daags geschied; doch dagelijks dzievierde van een uur later / na de beweging der Maan: hebbende over sulks noopt / op de selve uure des daags het selve getijde / gelijk men 't den voorigen dag gehad heeft. Eenigen hebben van meening geweest / dat de beweging der Zee / wanneer de wateren elders vloeyen / en afnemen / gelijk is / de beweging van een ziedende ketel / die ter eene sijde het water doet opwellen / en ter andere afnemen. Anderen daar tegen / stellen: dat de Zee te gelijk / allerwegen wast en wederom afneemt / gelijk het kokend water in een pot te gelijkelijk opweld / sig aan alle plaatsen ook te gelijk overstort / vallende dus ingelijks wederom neer. Dese laatste meening / schijnt wel de waarschijnelijkste / also men dese sekere ervarenis heeft / aan d'engte der Straat Magellanes, alwaar oogenschijnlijk de Noord- en Zuyd-zee te gelijk aanwassen / tot sy elkander ontmoeten / en wederom treffens afnemen / en ieder na sijn Zee wederkeerd; sijnde sodanig op en afloopen / dagelijks het selfde; welker ontmoeting der beyde Zee-wateren / 70 mijlen van de Noord- en 30 van de Zuyd-zee / afkomen; waar uyt men beslupten kan / dat dese af- en aan-was der beyde Oceanen geen enkelijke beweging is / maar alleen een opwelling / om dat de wateren te gelijk vloeden / en ook gesamentlijk wederom afloopen en ebben; gelijk in het sieden van een pot aangetoont is. Onmogelijk is 't / dese saak door de ervarenis te begrijpen / indien sulks niet in de Magellanise Straat geschiede; alwaar de Zeën met elkander sig vermengen: want so men 't door de Overs tegens over elkander ge-

Als byson-derlijk te *Panama*.

Eb en vloed in de *Magellanische* Straat.

Af en aan-was der Zeën een opwelling beschreeven.

gelagen / weten ſou / of het ter eene plaatſe waſt / en d' andere valt / daar van kan geen menſche berigt geven / alſo niemand ſo verre ſien / of in aſlen ſpoed lopen kan / tot het getijde ten eynde is / dat niet meer dan ſes uuren duurt.

De Oceaan verſchaft een ontallijke menigte van vis / welker hoedanigheyd en eygenſchappen / alleen van den Schepper mogen verklaart worden. Weele ſijn die van d'Europiſe Zee gelijk; als Elfteten en Steuren / die ter Zee tegens ſtroom op ſwemmen: insgelijks / Dorados, Sardijnen en andere meer. Eenigen egter ſijn ons onbekend / gelijk de Cabrillas, die de Trupten zeer na komen / en men in Nieuw-Spanje Bobos noemt / die van Zee-waarts in de Rivieren komen; van gelijken Beſuges of Bezaſemen in Chili; Atuven worden aan de kuſten van Peru, dog ſeer wepnig gevonden; men wil dat ſy op eenige tijden sig na de Straat Magellanes begeven / om aldaar kupt te ſchieten; maar ſijn die van Spanje ongelijk. In de Eylanden Cuba, Hiſpaniola, Porto-Rico, en Jamaica, vind men vis Manaty genoemt / ſijnde van ſodanig eene vremde hoedanigheyd / datmen deſelve naauwelijks vis kan noemen; 't is dan een dier dat ſijne jongen levendig voortbrengt / verſchaffende haar eeten en melk / het weyd gras van de velden / dog houd sig gemeenlijk in 't water / waarom men 't ook voor vis gewoon te eeten is; welker ſmaak en gedaante / het kalfs vleeſch gelijk bevonden word. Deſe vis heeft geheentens ter groote van een koe / wanneer die gevolken is. Over de Tuberones of Hayen / kan men sig niet genoegſaam verwonderen: want een gevangen hebbende / vond men in ſijne kop / een groot vleeſchouwers mes / nevens eene groote yzere haak / en een groot ſtuk van een oſſen hoofd met een hoorn. Omtrent de Hayen / onthouden sig altoos eenige viſſen / Romeros geheten / die niet van haar te weren zijn; om het voedſel / dat de Hayen sig laten ontvallen. De Baladores ſijn vliegende viſſen / ſig tuſſen de kerkringen onthoudende / hebben

Menigerley viſſen in den *Oceaan* te vinden beſchreeven.

Manati een feldſame vis.

Tuberones of Hayen.

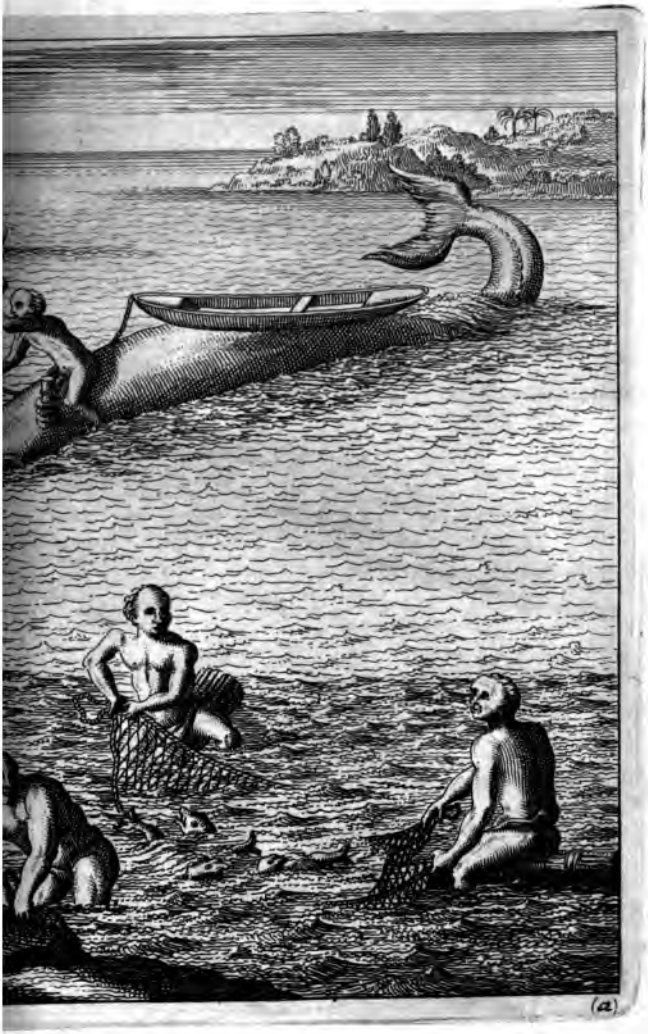

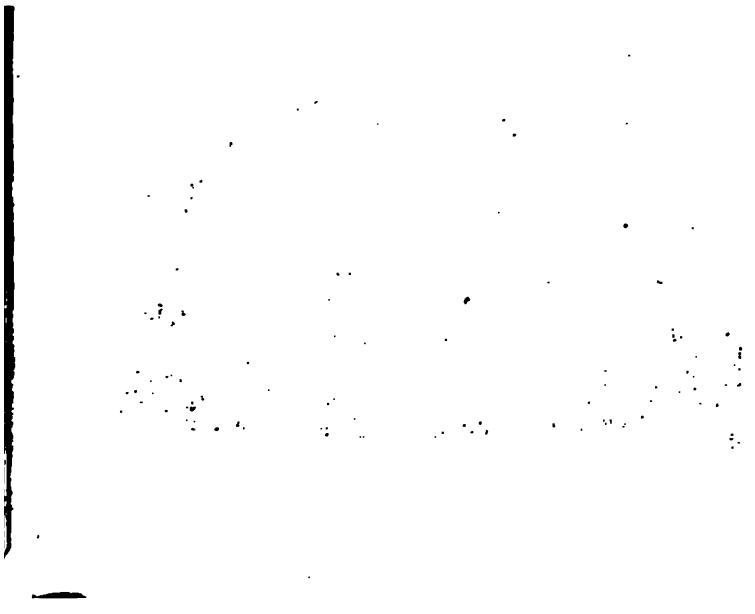

derom daar van redden: als dan komen veele Indianen, willende een yeder deel aan den buyt hebben: deſe ſlaan de ſelve dood / en deelen ſijn vleeſch in ſtukken / maken'er / wanneer het gedroogt is / meel / en bakken'er brood van / dat ſy lang bewaren konnen. Noch een andere viſſery ſijn de Indianen gewoon te oeffenen; ſy maken bondels van biezen of gedroogde water-lis / wel by een gebonden / die ſy Balſas noemen / deſe dragen ſy op de rugge tot aan Zee toe: aldaar gekomen ſijnde / werpen ſy de ſelve in 't water / begeven ſig ſchrypeling daar op / en roepen met ſpaantjes (waar ſy weſen willen) ſomtijds 1 of 2 mijlen in Zee om te viſſen / op welkers bondels ſy hunne netten mede voeren: wanneer ſy dan hunne netten en want uytwerpen / ſo leggen ſy op de gemelde bieſen / en viſſen geheele dagen en nagten over / tot ſy hunne netten vol hebben / waar mede ſy dan verheugt te lande komen. Alsdan brengen ſy ſo wel de bondel bieſen / als de vis aan land / welke bieſen ſy op hunne ſchouders leggen / daar na van een ſnijden / en langs de ſtrand om te drogen van een ſpreyden.

Andere wijſe van viſſen der *Indianen* beſchreeven.

Deſe nieuwe Wereld is mede verſien van veele Meeren / als in Peru, eene der grootſte Titicaca, geheeten / waar van reeds gemeld is; het water van deſe Meer is niet ſo zout als dat van de Zee; dog dik en troebel / om te drinken niet bequaam: twee-derley vis word'er in gevonden / waar van de eene Suches genoemt word / die groot en ſmaakelijk / dog ongeſond te nuttigen zijn. De andere Bogas geheeten / vallen ſeer gratig en klepnder; maar ſeer geſond. Water-ganſen en Eyndvogels / worden'er in eene ontelbare meenigte gevonden; ter uytwatering van dit Meer / vindmen nog een ander dog klepnder / Paria genoemt; hier omtrent onthoud ſig eene meenigte van vee / ſijnde een ſoort van Varkens / die door de Totora, een brugt van dit Meer / gevoed en vet gemeſt worden. In 't gebergte van Arequipa ontſpringen veele Meeren / dat te verwonderen is / alſo 'er geene Rivieren in

Meeren van *America* beſchreeven: als het Meer *Titicaca*,

En *Paria*,

Wateren uyt het gebergte *Are-*

quipa oor-spronkelijk.

ſtroomen: maar in tegendeel van af vloeyen; en te meer ſo ſiet men deſelven nopt kleynder worden/ alſoo ſe van opwellende ſtroomen ontſtaan/ waar toe de regen en ſneeuw niet weynig hulp toebrengen. Deſe Meeren zijn gemeenlijk op de toppen deſer bergen gelegen/ ſo dat men 'er geen Rivieren vind/ die geen oorſprong van de ſelven hebben: het water is helder en klaar/ en heeft weynig vis/ en die 'er in gevonden word/ is wegens de konde ſeer klein/ onthoudende ſig aan den Oever der ſelve. Seer ſeldſaam is 't dat men 'er ook Meeren van warm water vind. Aan 't eynde der vallejen van Tarapay by Potoſi, ſiet men een Meer/ dat ſo rond is/ als of het door konſt dus was afgeſteeken/ welker water/ alhoewel het upt een koud Land vloept/ egter heet bevonden word: na by den Oever pleeg men te baden/ dog meer na de midden komende/ valt de hette onverdraagelijk: in 't midden van 't ſelve Meer/ maakt het water een opſieding/ van meer dan 20 voeten breed; 't welk den oorſprong van 't ſelve Meer is: niet tegenſtaande nu deſe groote opwelling/ ſo ſiet men het Meer egter nopt in wateren vermeerderen/ ſo dat men agt het wederom eenen verhoolen uytgang te hebben; gelijk men mede waarneemt/ dat het ſelve ook nopt eenigſins vermindert. In Nieuw Spanje, en beſonderlijk te Mexico, vind men een Meer/ beroemd/ door twee beſondere wateren/ welker eene gedeelte zout als 't Zee-water is/ daar het ander ſoet en verſ/ door de inſtroomende Rivieren bevonden word: in 't midden deſer/ heeft men een Steenrotſe/ waar op men eenige bad-ſtooven van warm water vind/ die upt ſig ſelven aldaar ontſtaande/ geſond te gebruyken zijn. In 't midden van dit ſelve Meer zijn akkervelden/ beſaayt met kruyden en bloemen. De ſtad Mexico, heeft in deſelve mede ſijne grondveſten/ alhoewel de Spanjaarden den geheelen omtrek der ſelve met aarde gedempt/ en niet dan eenige graften open gelaaten hebben/ die in en om de ſtad lopen: door welke graften men alles na de ſtad voert/ wat men 'er

't Meer van *Tarapay*,

En te *Mexico*.

nodig

nodig heeft. Het ſelve Meer verſchaft wel veel vis/ dog van wepnig waarde; waarom 'er vis van elders gevoert wozd. Het Landſchap Mechoacan, aldus genoemt/ om ſijne vis-rijkheyd/ heeft veele Meeren/ alle niet wel te beſchrijven; als ook beſonder onder de verſengde lugt-ſtreek/ meer dan ergens op den gantſen Aard-kloot gelegen.

Gelijk als op andere plaatſen/ ſo heeft men mede in Indiën groote en verſchepde Beeken/ Fonteynen en Rivieren/ welker ſommigen eene wzemde eygenſchap hebben. Te Guancavelica in Peru, alwaar de Quik-ſilver-mijnen gevonden wozden/ vind men een Fonteyn/ waar uyt heet water vloept/ welk water in ſteen verſtijft/ waar van de Huyſen/ van 't bygelegene Dozp gebouwt wozden: deſe ſteen is ſaft/ en gemakkelijk dooz eenig ijſergereedſchap te bearbepden/ gelijk hout/ niet ſwaarwigtig/ dog egter duurſaam; vooz menſchen en beeſten is dit water gedzonken zijnde doodelijk/ alſo het insgelijks in ſteen verandert/ gelijk men aan eenige paarden ondervonden heeft. Dit verſtijven van 't water/ doet dikmaal ſijn dooztogt verſtoppen/ moetende dan andere wegen van afwatering ſoeken/ ſulks 't ook elders komt over te vloepen/ na dat de ſteen aanwaſſende is. Aan den uythoek van S. Helena, vloept eenig Pek/ of Betumen genoemt/ dat van de Scheep-lieden daar vooz gebruykt wozd. In de water-baden van Inga, is een graft uyt deſelve vlietende/ gevende heet water/ waar naaſt aan gelegen/ een andere/ yys-koud zijnde/ vloept. De Inga matigt deſe beyde ten beſtaan gebruyk/ dat een ſeldſaamheyd in de natuur is/ ſodanige verſchillende wateren by een te vinden; welker wateren egter/ op veele andere plaatſen mede gevonden wozden. In het Landſchap van Carchas, ontſpringt een water/ waar in men naauwlijks een oogenblik/ de hand kan houden. Te Cuſco vind men een Fonteyn/ welkers water in zout verandert/ dat wit en goed bevonden wozd: deſe Fonteyn ſou in andere plaatſen/ vooz een groote ſchat geagt zijn/ dog is om den overvloed van

Beeken, Fonteynen en Rivieren beſchreeven.

Als te *Guancavelica* in *Peru*.

En te *St. Helena* die van Pek vliet.

2 Verſchillende wateren te *Inga*.

Een Sout-fonteyn te *Cuſco*.

't zout / daar vallende / van wepnig waarde. De vlietende wateren van Guayaquil, die in Peru, by na onder de evennagts-lijn gelegen zijn / houd men ten geneés-middel voor de Spaanſe pokken / en andere quaalen; waarom 'er van verre landen / menſchen na toe repſen: welker oorſaak van geneesing / men deſe te zijn ſegt; om dat 'er allerwegen veele wortelen van Saſſaparilla waſſen / welkers deugden bekent zijn / dat ſe voor de gemelde quaalen ter geneesing verſtrekken. Bilcanota is een gebergte met ſneeuw bedekt / zijnde op eenige plaatſen ſo ſwart als koolen. Alhier ontſpringen twee vlietende ſtroomen / peder van een bpſondere plaats / waar upt twee Rivieren voortkomen / welker eene na Callao, en in 't groote Meer Titicaca, maar de andere na d'Andes, Yucay genoemt / die ſig met andere Rivieren vermengt / en vervolgens / met eene geweldige ſtroom te ſamen in de Noord-zee komen upt te wateren. In Nieuw-Spanje ſiet men een water-beek / als van inkt / dog wat blaauwagtiger; en een andere in Peru, rood van koleur / gelijk bloed / en over ſulks de roode Rivier genoemt.

Onder alle de Rivieren / niet alleen in Indië, maar ook op den gantſchen aardkloot / vind men geene beroemder / dan de Marannon of d'Amazones; deſe / reeds gemeld / hebben de Spanjaarden en andere / ten verſchepdene tijden bevaren / om landen t'ontdekken / die gevonden zijnde / ſeer rijk waren; gelijk het geweſt El Dorado, nu Paytiti geheeten. Deſe Rivier heeft eene doortogt / dien ſp Pongo noemen / zijnde de gevaarlijkſte der wereld / en is leggende tuſſen twee hooge ſteenrotſen / van waar ſe door een groote ſtorting / in een afſchuuwelijke diepte nedervalt / makende het geweld des waters / in ſijn afval / ſodanige maal-ſtroomen / dat het als onbevaarbaar ſchijnt: egter heeft men 'er eenigen gevonden / die upt begeerte van het Landſchap Dorado te ſien / deſen doortogt bevaren hebben. Het water-getp / vloept by na 100. mijlen deſe Rivier opwaarts / alwaar ſig de ſelve in de Zee ontlaſt / en berepkt omtrent ter hoogte van den evennagts-

Wateren te *Guayaquil* geneesbaar tegen de *Spaanſche* pokken.

Wateren te *Bilcanota*,

En in *Nieuw Spanje*.

Marannon of d'Amazones eene der beroemſte Rivieren beſchreeven.

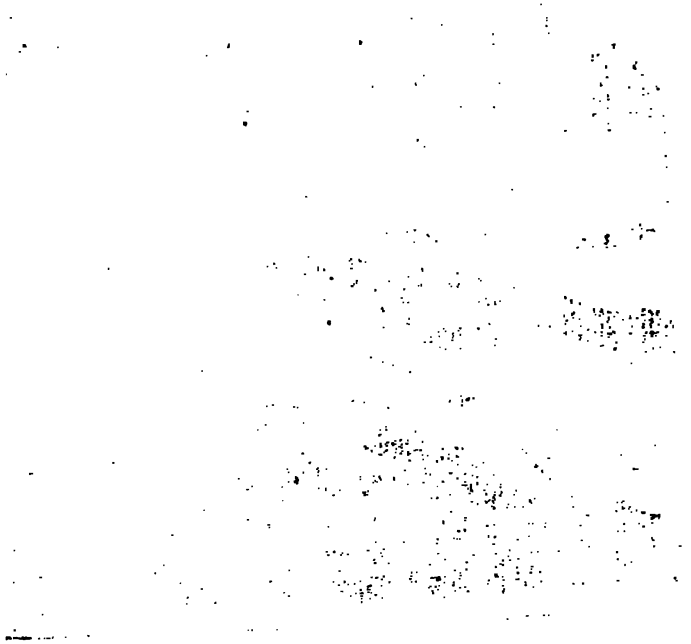

(B)

nagts-lijn. Der ſelver mond / ſtrekt ſig 70 mijlen upt / ſelfs overtreffende de wijte der Middelandſe Zee / waar aan eenigen maar 25 andere 30 mijlen ſchrijven.

Na deſe / is de beroemſte der Rivieren / Rio de la Plata, anders Paraguay genoemt; deſe valt upt het gebergte van Peru, vloeyende tot in de Noordzee / ter hoogte van 37 Graaden ten Zuyden; de ſelve waſt / en overſtroomt / gelijk de Nyl, d'omleggende Landen / drie gantſe maanden; keerende ſig / als dan weder in ſijn boeſem. Noch zijn'er veele andere Rivieren / doch kleynder / en die in Europe niet ſeer ongelijk: als die van Magdalena, by S. Martha, Rio Grande, Alvarodo in Nieuw-Spanje en meer andere. Over deſe en meer andere kleynder Rivieren / weten d'Indianen op veelerley wijſen te komen: aan eenige plaatſen hebben ſy aan wederſijde van den Oever touwen geſpannen / waar aan ſe een korf hangen / daar in ſig die geene ſet die over weſen wil. Elders anders een Indiaan, dwers over een bondel van bieſen geſeten / neemt die / die mede over begeert te zijn / agter ſig op / en roept dan met een ſpaanhout / voerende d'eenen na den anderen over. Wederom op andere plaatſen / maken ſe een vlot van drooge kawoerden / alwaar ſig de Reyſigers op ſetten / en de goederen opladen / die men overvoeren wil: alsdan ſwemmen d'Indianen voor upt / trekken al ſwemmende met touwen dit vlot voort / terwijl anderen / het ſelve van agteren al bomende voort duuwen / tot ſe overgekomen zijn; ook gebruyken ſy planken of berderen om over te komen. Inſgelijks draagen ook veele der Indianen, alles over / ſo verre ſy de Rivieren doorwaden konnen; en wanneer ſy egter niet doorwaadbaar zijn / verrigtenſe ſulks door ſwemmen / op een veylige wijs. Eenige Spaanſe Land-voogden hebben wel hier en daar over de Rivieren bruggens gemaakt / doch ten aanſien wegens de meenigte des waters / veel te weynig.

Na deſe Rio de la Plata of Paraguay.

Wijſe van overtogt der Indianen over kleynder Rivieren.

Op dat we nu mede de eygenſchappen der Landen van America aanmerken / ſo ſullen wy om be-

Aart, Eygenſchap en

afdeelinge van Amerika.

ter verſtaan te worden het ſelve in 3 verſchepde deelen affchepden: als het eerſte / laag / het tweede / hoog / en het derde / tuſſen beyde gelegen / dat ook te gelijk het voornaamſte en beſte is: het laage is aan den Oever van gants Indië gelegen / zijnde gemeenlijk vogtig en heet / en over ſulks ongeſond / en 't minſt bewoond. Alhoewel 'er eertijds groote bewoonde Plekken ſtonden: vermits die eygen Land-aard / aldaar wel leven kon / ſig voedende van de viſſerij en akkerbouw: en alſo ſy 'er geen regen hadden / lepdde ſy eenige Beeken uyt de Rivieren herwaarts.

Deſe laage Landſchappen / welker eenige groote uytgeſtrekte kuſten / om der ſelver ſandige landſtreeken / onbewoonbaar zijn / zijn ook op eenige plaatſen moeraſſig / dewijl d'overvloeyende wateren dikmaals ſig niet konnen ontlaſten / maar genoodſaakt zijn ſtaande te blijven. D'Inwoonders deſer Landen zijn alleniks door veelerley oorſaken ſodanig verminderd / dat 'er van 30 deelen / naauwelijks nog een gebreekte overgebleeven is; welker inwoonders dan / deſe kuſten bewoonende / ſig onderhouden door de handeling met de Spanjaarden, waar door den ganſen ſtaat van Indië, en te gelijk een groot gedeelte der ſelven ſijne neering verſchaft.

De Landſchappen van het tweede gedeelte nu / dat ſeer hoog / koud en droog is / gelijk in 't gemeen al het gebergte is / zijn nog bruykbaar / nog vermakelijk / maar geſond / waarom ſe bewoont worden; ſy hebben vele weyden en vee / waar van de menſchen hun meeſte onderhoud trekken / en met het ſelve na de Zee-kuſten hunnen handel dryven. Inſgelijks geven ook de Gout- en Silver-mijnen / veel gelegentheyd / tot de volkrijkheyd deſer Landen: vermits deſe rijke Mijn-ſtoffen alles beheerſen / alhoewel 'er veele hun leven in 't graven der Mijnen opofferen.

Tuſſen deſe tweederley Landſchappen / die door andere bevoemt zijn / heeft men een Land van een gematigde hoogte / 't welk dat geene aan de Zee-

kuſten

kuſten gelegen / als mede dat van 't gebergte / in welgemaktigheyd / te boven gaat.

Deſe Landen zijn vrugtbaar in Tarwe / Gerſt en Mais, die in de hoge Landen niet waſſen: verſchaffende ook ſchoone weyden en vee; vrugt-boomen en andere gewaſſen; ſy zijn vermakelijk en geſond om te bewoonen / gelijk mede alle de voornaamſte bewoonde Landſchappen van Indié zijn. Egter worden 'er wel eenige andere Landſchappen van uytgeſonderd / als Peru dat van een andere gedaante en geſtelthey d is.

Dit Landſchap / ſig aan het Koningrijk Quito grenſende / en onder den Even-nagts-lijn gelegen / ſtrekt ſig uyt tot onder de Zuyder Keer-kring / welks lengte omtrent 600 mijlen beſlaat / maar in breete niet meer dan 50 / tot de Andes toe gerekent: en is van andere Indiſe Landſchappen / om eenige ſeltere eygenſchappen / onderſcheyden; van welke d'eerſte is / dat alle de kuſten van 't gemelde Land / maar eene wind / (welke niet onder de geſtengde ſtreek gewoon te waayen is) of 2 als de Zuyd en Zuyd-Ooſte winden hebben; welker winden / ſchoon d'aller ongeſondſte / ſwaarmoedigſte en ongeſtuymigſte / egter ter deſer plaatſe aangenaam / lieflijk / geſond en verkwikkende zijn; ſo dat men 't alleen aan de ſelven toe te ſchrijven heeft / dat deſe kuſten bewoont worden. Ongelijks regent / dondert / hagelt noch ſneeuwt het nooit aan deſe kuſt; dat ſeer te verwonderen is / te meer nog / om dat de landen niet verre van de ſelve / veele plas-regens met veelvuldige ſneeuw onderworpen zijn. Dan gelijken / of wel de twee rijen der gebergtens elkander gelijk zijn / en op de ſelve Pools-hoogte leggen / ſo heeft d'eene veele geboomtens / 't gantſe jaar dikwils regen en overvloedige warmte; daar d'andere in 't tegendeel / ſonder geboomte / koud en woeſt is; Om dit nu te beter te verſtaan / ſtaat aan te merken / dat Peru in 3 deelen verdeelt word / en ſulks / als in lange en ſmalle riemen / namentlijk in 't lage land / 't gebergte / en Andes. De lage landen nu / zijn aan de Zee-kuſten; het ge-

berg-

bergte / in heuvels en dalen / en d' Andes in afschuuwelijke en ruuwe gebergtens beſtaande; de laage landen hebben omtrent in breete 10 mijlen/ de berg-agtige 20/ en de Andes inſgelijks 20/ en pets minder of meer op eenige plaatſen. In de langte ſtrekken ſy ſig Noord en Zuyden/ dog in de breete Oost en West. Op 't laage land regent het noopt / alſo 'er aan de kuſten / geene ſwaare dampen geſien worden / welke magtig genoeg zijn/ de regen te verwekken; maar alleen een dunne vogtigheyd / ſig niet in regen / maar in miſt veranderende / word door de wind over het gebergte gevoert. Hieron hebben de huyſen / ſodanige daken / als elders niet van noden: alſo 'er de nevel noopt ſo ſwaar valt / dat ſy doorvogtigd: maar worden ſegts met eenige aarde dun op matten gelepd / gedekt. In de Andes heeft men byna het gantſe jaar regen / en maar ſomtijds een heldere lugt. Dog dit gebergte / dat tuſſen deſe beyde legt / heeft ſijn regen-tijd / van Herfſt- tot in Graſ-maand / de andere maanden maken helder weder / wanneer de Son in de verſte afſtand is: maar het tegendeel / wanneer ſy na 't top-punt rijſt / gelijk reeds meer geſegt is.

In dit gebergte en deſe landen / onthouden ſig ontallijke Vicunnas, ſijnde een ſoort van Berggeyten / als mede Guanacos en Pacos, dat Schapen / en te gelijk de laſt-dragers deſer geweſten zijn; ter gevoegelijker plaatſe breeder beſchreven te worden; maar in de Andes onthouden ſig Apen en Meerkatten / die ſeer ſchoon zijn / inſgelijks veele Papegayen; aldaar waſt mede het kruyd Coca, waar van de Indianen veel werks maken / dat ſy wegens ſijne kragt ſeer duurbaar ſchatten. Aan geene ſijde van 't Landſchap Collao, komt men in Charcas, dat veele vrugtbare en heete vallejen heeft / inſgelijks woeſte en ruuwe gebergtens / waar in men ſodanige rijke Mijnen vind / als elders opt gevonden zijn.

Nieuw-Spanje bo-

Nieuw-Spanje heeft boven alle andere Landen aan vrugten / en vee-teeld de voor-rang: behalven

dat

dat Peru veele wijn-gewaſſen heeft / die aldaar ſeer weelig waſſen: vermits der ſelver heete vallepen; welker wijngaarden / door water-gooten / daar gelepd / beſproept worden / daar en tegen in Nieuw-Spanje werd de Wijn / alſo het in Somer- en Oegſt-maand ſteeds regent / noopt rijpt.

ven andere Landſchappen vrugtbaar in vee.

De Eylanden Hiſpaniola, Cuba, Porto Rico en andere daar omtrent gelegen / verſchaffen veele krupden / hebben genoemſame weyden / en vee in overvloed. De inwooners der ſelver / handelen met Supker en Hupden / leveren ook Caſſia Fiſtola en Gengber. Inſgelijks ſchoon blinkent hout / tot bouwing en ander gebrupk bequaam: en van gelijken Pokhout. Alle de omleggende en als ontelbare Eylanden / ſijn ſeer vermakelijk / alſo ſy het gantſe jaar door / met groene boomen en weylanden verſien zijn; ſulks men'er noopt Winter gevoelt: ontſtaande door de dagelijkſe warmte en vogtigheyd / van de verſengde ſtreek afkomende; egter hebben deſe Landen weynig inwooners / wegens de dikke boſſchaadjes en moeraſſige weeke gronden. Maar de grootſte oorſaak hier van is de wreedheyd der Spanjaarden, gepleegt toen ſy eerſt deſe Landen innamen / en aldaar ſo wreed hups hielden / dat ſy meeſt alle den Landaard ombragten; ſulks ſy ſig nu door Mooꝛſe ſlaven moeten laten bedienen. Wegens de al te groote weeldrigheyd in 't groeyen / ſo konnen deſe Eylanden niet wel Graanen / Wijn nog Olp voortbrengen / alſo 'er alles / in den overvloed van Gras / en Bladeren verſtikt. So'er egter eenige Landen in gants Indië zijn / die na Spanje en andere Landen in Europe eenige gelijkheyd hebben / 't is het Koningrijk Chili; dat ſig van een andere Eygenſchap dan der andere Landen vertoond / niet tegenſtaande het onder de Supder Keer-kring gelegen is: men vind het van natuure vrugtbaar en koel / 't verſchaft allerlepe vrugten / ook Koorn en Wijn / inſgelijks Weyden en Vee / en is van een gemarigheyd / tuſſen heet en koud / heeft Somer en Winter; en kan ook eenig Goud uptleveren. Egter

Hiſpaniola, Cuba en *Porto Rico* veele waaren verſchaffende.

ter wordt het door veele Oorlogen verarmt / en weynig bewoont.

America alderwegen nog niet ontdekt.

Datmen hier ook in agt neeme / (alhoewel de kusten van America reeds alle ontdekt zijn /) dat 'er noch veele inwendige Landschappen / die na gissinge seer groot moeten wesen / onbekend / en onnaborselijk gehouden worden ; men agt dan / dat de noch onbekende geweesten / tussen Peru en Brasilie gelegen / alle moerassig en verdronkene Landen zijn : doch eenigen voeden dese gedagten / dat'er noch verschepde aansienelijke Koningrijken / als ook de Paytiti, Dorado, en Cesares, en meer vreemde dingen te vinden zijn. Sulks men noch niet eygentlijk kan weten / wat in America bewoond / of onbewoond is : behalven allein de Zeekusten / en alwaar het Land ten Suyden van Brasilie smalder word ; sijnde omtrent de Rivier Rio de la Plata, en van daar na Tucanam toe / dat also na Chili en Charcas strekkende is. Den omkreyts van 't Oosten na 't Westen is reeds wel uytgevonden en ontdekt / doch de Landen van America noch niet alle bekend ; als mede de ontdekte grensen / houden noch veele inwendige Landschappen verborgen. Beyde de Kroonen Portugal, en Castilie, hebben dus lang gesogt / tot sy by elkander gekomen zijn ; dit kan waarlijk voor een groote daad geagt worden / dewijl de eene / sijne togten van 't Oosten / tot aan China, en Japon, maar de andere ten Westen tot de Philippinen heeft doorgedrongen / wordende dus na-geburen van China : want het Eyland Luzon, eene der voornaamste van de Philippinen, waar op de stad Manilla gelegen is / en Macao een Eyland by Canton gelegen / word niet meer dan 80 of 100 mylen Zees tussen beyden te hebben / gerekend ; niet tegenstaande is 't te verwonderen / schoon dese plaatsen so na aan een gelegen zijn / datmen door dese besondere togten / egter een dag in de rekening verschild : want als het te Macao sondag is / sal het te Manilla eerst saturdag zijn / en dus in alle andere vervolgens ; so dat die van Ma-

Togten Oostelijk en Westelijk na *China* gedaan verschillen een dag in rekeninge.

Macao en China, altoos een dag voorupt hebben/ terwijl die van de Philippinen een dag ten agteren zijn. Tot bewijs van dit geſegde / ſoo bevindmen / dat die genen / die van 't Weſten na 't Oosten zeplen / altoos aan den dag komen te winnen / want hen de Son dan vroeger vertoond: daar en tegen die van 't Oosten na 't Weſten varen / altijd verlieſen / alſoo hen de Son telkens later te voren komt: ſulks hoe men meer na 't Oosten of Weſten toe loopt / hoe men den dag vroeger of later geniet. In Peru, dat ten opſigt van Spanje in 't Weſten ligt / veragtert men meer dan ſes uuren / ſulks / wanneer het in Spanje middag is / het dan eerſt in Peru begint te dagen / en als 't in Spanje dag begint te worden / het aldaar middernagt is. De waarheyd hier van heeft men aan de Son en Maans verduyſtering ondervonden. De Portugeeſen dan van 't Weſten na 't Oosten / en de Spanjaarden van 't Oosten na 't Weſten varende; ſo hebben / de eerſte te Macao, en de laatſten in de Philippinen, gekomen ſijnde / de laatſte 12 uuren gevorderd / en de eerſte inſgelijks 12 uuren ten agteren geweeſt / en dat ter ſelver tijd; bevindende aldus een verſchil van 24 uuren / maakende een geheelen dag. Eyndelijk / ſoo maakt het onderſcheyd der middag-lijn / deſe verſchillende rekening: want als men reyſt ten Oosten of Weſten / ſo veranderd men in de middag-lijn / ſonder het te bemerken / varende dus in de ſelve rekening voort / waar in men ſig in ſijn uyttogt vind: waarom het ook noodſakelijk volgen moet / wanneermen om den gantſen Aard-kloot gezeylt heeft / dat'er een dag verſchil gevonden word.

In America, worden mede ſo wel als op andere deelen van den Aard-kloot / vuur-ſpuwende bergen gevonden / gelijk als de berg van Arequipa, die van een ontoegankelijke hoogte is / en byna allerwegen vol zout; 2 dagen heeft men nodig / om de ſelve te beklimmen. Men vind'er egter ſonderling geen vuur / dat beſchrijvens waardig is / dan alleen / eenige overblijfſels / alwaar eer-

Vuur-bergen in *America* gevonden.

eertijds de Indianen, toen ſy nog Heydenen waren / geoffert en gerookt hebben. Bÿ het dorp de los Angelos, is mede een ſeer hoogen berg / begrijpende in ſijn omtrek 30 mijlen. Uyt deſen berg ſiet men niet altoos / maar bÿ eenige tijden dagelijks / een grooten rook / opgaan / die ſeer regt op trekt / en ſig daar na verſpreyd / en allenks verdwijnd; makende daar na als een ſwarte wolk. Met deſe rook / komt'er gemeenlijk ook veel as uyt voort / egter heeft men'er dus verre nog geen vuur geſien / maar 't ſtaat te vreeſen / dat'er nog eyndelijk eene opbarſting van vuur volgen mogt / die het Land verteere / dat bÿna het beſte deſ gantſen Koningrijks is. Eenige Spanjaarden deſen berg eens beklimmende / en ſig daar binnen begevende / hebben ſwavel-ſteenen daar uyt mede gebragt / om boskruyd van te maken. De vuurbergen van Guatimala ſijn veel vermaarder / ſo wel door der ſelver hoogte / alſo ſy in de Zuyd-zee / ſeer verre geſien worden / als ook door het geweld / waar mede ſy ſeer veel vuur uytwerpen. Gelijk eene daar van in den jare 1586. den drie-en-twintigſte van Wintermaand / beſtond 6 maanden na elkander / een geweldig vuur uyt te werpen / dat ſig aan den voet deſ bergs / in as / en verbrande gehouwe ſteenen was veranderende / en dat in ſo groot een menigte / dat het ongelooflijk ſcheen / hoe in die tijd ſo veelvuldige ſtoffe / kon uytgeworpen worden; daar ſy eertijds niet dan rook / vermengt met eenige vlammen / van ſig gaf. Een andere berg te Los Reyes, geeft dikmaals ſo veel as uyt / dat het eenige mijlen van daar / niet dan as komt te regenen / en ſulks ſo veelvuldig / dat het ſomtijds den dag benevelen / en te Quito den weg bÿna onbruykbaar maken kan.

Stoffe waar door ſy ontſtaan.

Van waar egter / alle deſe ſtoffe / der vuur-ſpuwende bergen ontſtaat / waar door de ſelve ſo een menigte van vuur / ſteenen en andere ſtoffen uytwerpen / ſulks is als onbegrijpelijk: en nadenmaal hier van veelerleye meeninge zijn / ſo ſchijnd deſe wel de waarſchijnelijkſte te weſen; dat / gelijkerwijs

wijs het Aardrijk de vogtige ſtoffe na ſig trekt/ en in bloeybare wateren doet veranderen / waar uyt de Fonteynen ontſtaan / die altoos bloeyende zijn: alſo heeft het ſelve ook op eenige plaatſen de eygenſchappen / dat het heete en drooge dampen na ſig trekt / en ſodanige in vuur veranderd / waar door as en andere diergelijke ſtoffe uytgeworpen word. Dat nu ſulks zy / is hier uyt af te nemen/ dewijl deſe bergen niet altoos / maar ſomtijds roken / welke rook / ſy ook niet geduurig / maar ſomtijds van ſig geven / als altoos geen ſtoffe hebbende / om rook en vuur uyt te ſetten : gelijkerwijs men een voorbeeld aan de Fonteynen heeft/ die des Winters veel / en 's Somers maar weynig water geven/ nu ſterk vlieten / en dan wederom weynig vogt uytwerpen : dus werpen dan ook de vuur-bergen ſomtijds veel vuur / en daar na wederom niets uyt.

Aardbevingen en des ſelfs oorſaak beſchreven.

Eenigen ſijn ook van gedagten / dat van deſe vuur-ſpuwende bergen / de aardbevingen ontſtaan; dog alſo de aardſchuddingen ook aan plaatſen gevoeld worden / daar geene deſer vuur-bergen gevonden worden / ſo kan men de regte oorſaak der aardbevingen / aan deſelven niet toeſchrijven. 't Schijnt egter / dat ſy elkander wel niet ſeer ongelijk zijn ; dewijl dat de heete dampen / in de onderaardſe Wereld gebooren worden / de voornaamſte ſtoffe des vuurs in deſe bergen verſchaffen: waar door eene andere dikke ſtoffe aangeſtoken zijnde / de gemelde vlammen en dampen uytwerpt. Wanneer nu deſe dampen / in de holligheden der aarde opgeſloten / geen uytgang vinden konnen / ſo bewegen ſy de aarde / met ſodanig een kragt dat ſy ſchudden moet : gelijkmen ſiet dat het boskruyd / van 't vuur aangeſtoken / ſelfs ſteen-rotſen in 't onderminen verbrijſelt. Ook geſchieden de aardbevingen gemeenlijk in die Landen / die aan den oever der Zee geleegen zijn / of aan andere wateren / grenſen ; gelijkerwijs men bevind / dat de plaatſen / verre van de Zee en andere wateren geleegen / veel minder deſe bewegingen gevoelen ;

Waar die gemeenelijk gevoeld worden.

te werken. Waar uyt men beſluyten kan wat deſe menſchen voor een bloedigen arbeyd doen moeten / eer ſy het ſilver uyt de binnenſte deelen te voorſchijn brengen. Hier by komt nog / dat ſy in een geduurige duyſterniſſe hun arbeyd verrigten / en een ſwaare en houde lugt gevoelen / waar van de eerſt inkomende / gelijk Zee-ſiek worden. Deſe berg-werkers deelen hun arbeyd in ſekere tijden af / ſulks eenigen des daags / anderen wederom des nagts hun werk doen: zijnde de Mijn-ſtoffe zo hard / dat zy die meenigmaal met yſere-werktuigen breken moeten. Dit dus gebroken zijnde / nemen anderen / het op hun rugge dragende / en klimmen op ladders na boven. Deſe ladders zijn / uyt drie ſtrengen / van gedraayd oſſe-leer / als dikke touwen aan een gevlogten / beſtaande; en met tuſſen ſpalken / als trappen / opgemaakt; ſulks den een neveng d'andre kan op en neder klimmen. Yeder van deeſe ladders zijn 10 vademen lang: wanneer dan den d'eene eyndigt / maakt een andere weder ſijn begin; en alwaar dan eene deſer / ſig elders keerd / zo vind men 'er een houte ruſtbank / gelijk ten omgang dienende: want de ladders waar mede men opklimt zijn veel in getal. Eene deſer draagt eenen laſt van 2 Arroben, of omtrent 50 ponden / hebbende de Mijn-ſtoffe op ſijn rug / in een kleed / onder de boyſt toegebonden. Dus klimmen dan drie der ſelven na elkander opwaard / welker voorſte een brandend ligt aan ſijn duym gebonden heeft / alſo ſy anders geen ligt genieten: met beyde hunne handen houden ſy ſig vaſt / vermits ſy eene afſchuuwelijke hoogte te klimmen hebben / die ſomtyds tot op 150 vademen repkt / dat hen dikmaal een groote verbaaſtheyd aanſet. Sulks Plinius te regt geſegt heeft: wy kruppen tot d'inwendigſte deelen der aarde / en aan de plaatſe der verdoemden zoeken wy rijkdom / en verder: ſy verrigten eenen arbeyd als Reuſen; wanneer ſy de metallen uyttrekken / maken ſe gaten en dwersgangen in 't allerdiepſte / door ſodanige eene ruymte / en bagen het gebergte by 't brandend ligt; dit ver-

Wijze van bearbeydinge der berg-werkers.

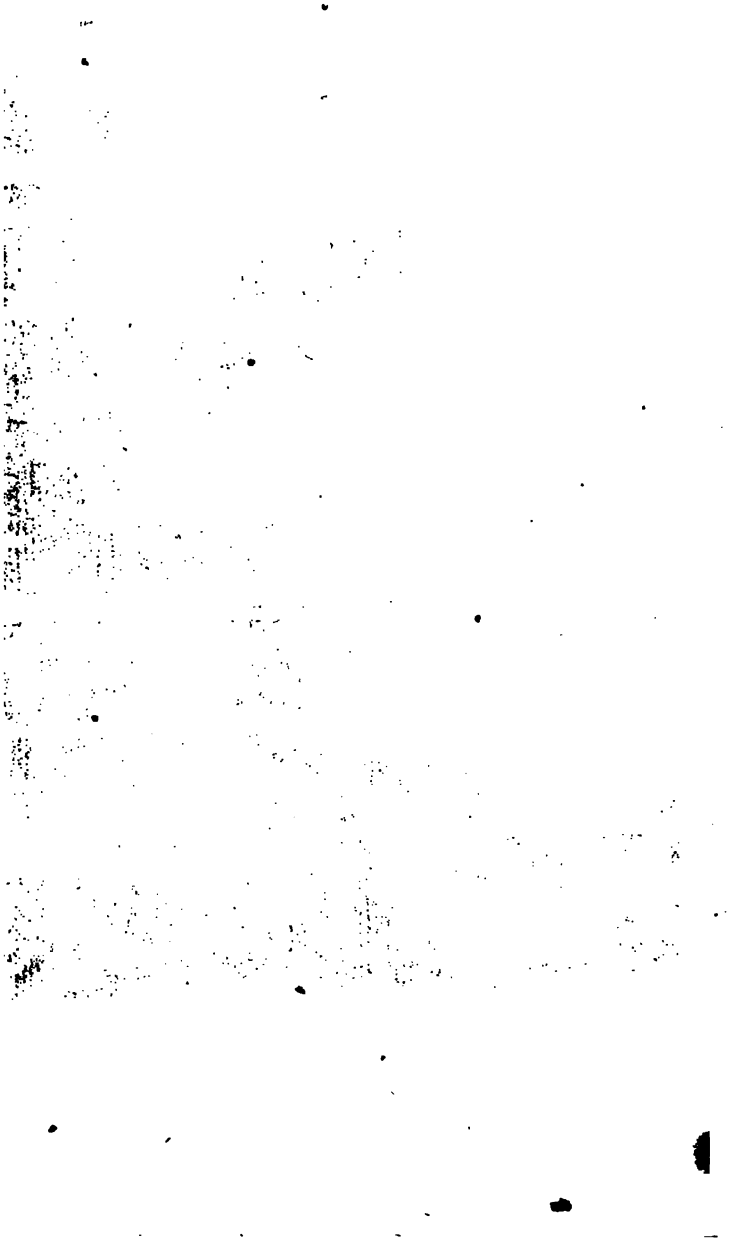

van een veel minder waarde / dan hy ſelve / die alleen den Schepper / en anders niemand / onderworpen is.

Om dan eerſtelijk van deſe metallen / die als het beminnelijkſte / onder alle andere / den menſche voorkomen / te handelen / ſo is de geld-ſtoffe / die Ariſtoteles als de maate aller dingen agt / niet tegenſtaande ſy als eene nietige ſaak / wordt aangemerkt / allerwegen van een groote kragt en uytwerking: het geld verſtrekt immers ten ſtoffe; 't ſy wat ook den menſch mogt nodig hebben; ſulks dat alles voor 't ſelve buygt / en / ſig onderwerpelijk toont. Heeft men niet deſe ſtoffe / voor alle anderen verkooren / als dienende ter ſaake / dat men 'er ſijne begeerte ten beſte mede voldoen kan?

Billik is 't / dat wy dan het goud en ſilver / ook d'eerſte plaats vergunnen / als het waardigſte niet alleen in America, maar ook ſelve door alle de gedeeltens der wereld; alwaar men deſe ſtoffe / in Tempelen en Pallepſen / ter cierſel der Koningen en Edelen / ten gebruyk heeft: alhoewel 'er eenige ſeer onervarenen in Florida en elders anders gevonden worden / die de kragt van 't goud en ſilver noch onkundig / het ſelve voor niets waardige dingen houden. Maar diergelijke zijn 'er heden wepnig meer te vinden; alſoo een yder / deſe ſtoffe / even ſeer beminnd / en in waarde houd. Niet een van alle de Koning-rijken in Indië, kan den rijkdom dier begeerde ſtoffe / met dat van Peru, evenaaren: dit Landſchap verſchaft ſodanig een overvloed van goud / ſilver en quik-ſilver / dat men 'er hy na dagelijks nieuwe Mijnen ontdekt; en de eygenſchap van dat geweſt geeft blijken / dat 'er noch veele verborgene ſchatten te vinden zijn; als toonende hy na allerwegen een rijkdom van ſtoffe / ſodanig 'er in geen gedeelte der wereld te vinden is.

Peru het rijkſte geweſt van goud en ſilver.

De oorſaak nu / dat Peru, ſodanig een rijkdom van metallen beſit / is alleen de wille des Scheppers / die na ſijn welgevallen ſodanige ſchatten komt uyt te deelen. Maar om natuur-kundig hier van te handelen / ſo word de meening van

Phy-

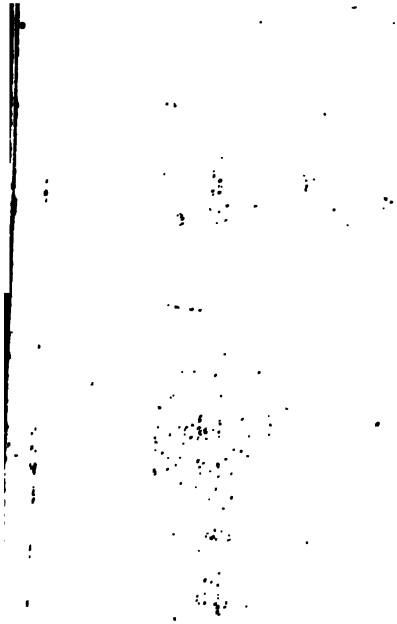

herrigten ſy ter plaatſe / daar men te gelijk dag en nagt heeft / en in veele maanden noopt dag komt te zien. Onder dit werken gebeurt het dikmaal / dat de pilaaren der Mijnen inſtorten / waar door de Berg-werkers verpletteren. En noch verder zegt hy: met yzere-werktuygen vermorſelen ſy de rotſen / ſchoon ſe vaſt en hard zijn; want den honger na goud / is nog vaſter en harder.

De Mijn-ſtoffen van deſe Mijnen / 't ſy die veel of weynig in hebben / ſijn van veelerley koleur / ſulks de berg-werkers door de ſtipjes / aderen en eenige andere tekenen de ſelven / kennen. De rijke Mijn-ſtoffe / word in een kleyne oven / waar van men 'er in den beginne 6000 had / geſmolten; en / op dat het te ligter ſig ontdoet / ſo werpen 'er de Indianen Sonoche, dat een lootagtig metal is / onder. De ſchuym valt met het vuur beneden-waarts / terwijl het ſilver met het loot begint te ſmelten / waar op dan 't ſilver boven drijft / tot het ſig ſuyverd / en hoe langs hoe meer ſijn Aloy verkrijgt. Van een Quintaal deſer Mijn-ſtoffen / quam gewoonelijk door ſmelting / 30, 40, en ook 50 Peſos aan ſilver. Dog de ſlegtſte Mijn-ſtoffen / leeveren noopt meer dan 2: 3 tot 6 Peſos upt. Dit metal is gemeenlijk droog / dat men eerſtelijk uytgeſchoten / en voor nietig geagt heeft / tot men het quik-ſilver ontdekte / dat door eene verborgene kragt / het ſilver ligtelijk ſuyverd. Dit quik word door de rijke Mijn-ſtoffen meerder verteerd / dan door die / die niet veel ſilvers in ſig hebben. Overmits nu dit quik-ſilver / eene der ſeldſaamſte metallen is / ſo ſullen wy mede hier van yets melden. Bewerking tot ſuyveringe der vermengde Mijn-ſtoffen.

Het quik-ſilver / inſgelijks levendig-ſilver genoemt / alſo het ten ſpoedigſte van de eene ter andere plaatſe loopt / is niet hard nog vaſt gelijk ander metal / maar vloeybaar / ſulks het gints en herwaarts loopt; niet tegenſtaande het dan een bogt is / ſo is 't egter ſwaarder dan eenige andere metallen / alſo alle andere / op het quik-ſilver drijven; alhoewel Plinius meende / dat het goud daar Den aard van 't quik-ſilver beſchreeven.

in ſou ſinken ; dat wel waar kan zijn / alſo de quik na ſijn eygenſchap / het goud ontbat / en in ſig verbergt ; ſijnde ook dit / eene ſijner allernoodigſte eygenſchappen : waar het nu eenig goud alſs rieckt / ſo bloeyt het na 't ſelve / omwindt ſig daar aan / dringt ſelfs ſo hard daar op toe / dat het de vermengde metallen na ſig treckt / en het goud ontdoet. Hierom gebruyken die geenen goud / die ſig voor 't quik bewaren willen : overmits het quik den menſch een dodelijk vergift iſs. Na dat nu het quik-ſilver / het goud geſuyvert / en alle andere metallen daar van geſcheyden heeft / alſs dan word het vuur / van zijn vrient geſchepden / blijvende daar na het goud / ten ſijnſten Aloy. Inſgelijks ſuyvert het ook / het ſilver / van aarde / koper en loot / waar mede het gegroept iſs / ſonder eenig vuur ; welk quik dan wederom door 't vuur word opgeheven. Op de andere metallen / behalven goud en ſilver / maakt het quik-ſilver geen beweging / dan alleen dat het die door-vreet en verteerd / loopende van het ſelve ; waarom het in aarde potten of vellen bewaard moet worden. Ook iſs 't te verwonderen / niet tegenſtaande het eene der ſwaarſte aller ſtoffen iſs / datmen 't egter alſs in een oogenblik / in het allerligſte / gelijk in rook veranderen kan ; en wanneer men gedagten heeft / dat het ſelve verdlogen iſs / ſo komt het egter ſig in eene ſwaare ſtoffe wederom neer te ſetten : want / ſo wanneer de rook van dit metal / wederom een koulder lugt gevoeld / of tegen een vaſter lighaam ſtoot / ſo valt het neder / en word tot quik-ſilver. De quik word mede gevonden in een ſoort van ſteen / waar van inſgelijks de Cinober , eertijds by de Romeynen hoog geagt / getrokken word. Men ſegt ook / dat de Ingas, Koningen van Peru , en hunne inwoonders / voor langen tijd in quik-ſilver-mijnen hebben laten werken / niet tegenſtaande ſy de natuur der ſelver niet kenden : vermits ſy niet anders dan de Cinober of vermilioen / ten verwe / waar mede ſy ſig en hunne Goden beſchilderden / begeerig waren ; gelijk zy de ſelven

'T Quik grootelijks 't goud beminnende.

ben ook op hunne Feest-dagen / Danſſerpen / en wanneer ſy ten Oorlog trekken gebruyken. Het quik-ſilver in Peru, door eenen Portugees, Hendrik Garcees genoemt / in den jaare 1556 eerſt gevonden / ſtreg eerlang tot ſulk een hogen ſchat / dat de Koning 'er jaarlijks / omtrent 400000 Peſos, welker peder pets minder dan 14 Realen is / van tein. De ſteen of de Mijn-ſtoffen / waar uyt men het quik-ſilver trekt / word geſtooten / en in een pot gedaan / die wel digt geſtopt zijnde / op 't vuur geſet word; als dan ſchepd ſig het quik van de ſteen / door de kragt van 't vuur / dat door ſijne opheffing / het quik-ſilver uptdrijft / welker dampen dan wederom 't ſamen ſetten / wanneer ſy de koude lugt gevoelen / en alsdan neder vallen: dit aldus verrigt zijnde / laat men de pot wel koud worden / eer men die opent / want ſo 'er eenige dampen upt de pot quamen / die men inademde / moeſtmen ſterven / of ten minſten ſijn tanden verlieſen. En ter bewaring van het hout / dat men anders tot dit gebruyk van noden had / ſo heeft een Indiaan, een gewas van bieſen / of gelijkende na 't geen / waar af men Vijgen-korven maakt / gevonden / dat ook door ſijn heete brand / daar toe veel dienſtiger is / dan het hout. Hoe nu het ſilver als een deeg gemalen / gebraakt / gekneet / opgeheven en gebakken word: als mede gewaſſen / geſpoelt / wederom gewaſſen / gekookt en wederom gekookt / en als onder vijfels / ſeeven / door bakken foznupſen / tobbens / emmers en ovens / en eyndelijk door water en vuur / ſeevenmaal geſuyverd word; inſgelijks watmen hier toe voor gebouwen / werkhuyſen en molens gebruykt / en hoe het ten laatſten ter proeve gebragt word / agten wy onnodig alhier te beſchrijven; vermits het voor alle leſers niet even ſmakelijk ſou zijn / alſoo het alleen maar voor die / ſulks kundig zijn / ſou kommen dienen.

Hendrik Garcees eerſte vinder van 't quik-ſilver in Peru.

Nu ſtaat ons verder te verhandelen / hoe men in America, als in de Koning-rijken van Granada, Peru, Puerto Rico, en Viejo veele Eſmeraulden / gelijk andere Mijn-ſtoffe en kriſtal / in de

Geſteentens in America gevonden.

Mij-

Mijnen vind. Dit gesteente eertijds hoog geagt/ wierd in de derde rang / na den Diamant / en de Paarlen / gerekent; dog in dese tijden / houd men so wel den Esmerald als de Paarlen / wegens der selver overvloedigheyd / niet so hoog. Men vind dan / in de gemelde plaatsen / Esmerauden / ter groote van een noot / en somtijds nog grooter: eenigen sijn half wit en groen / anderen wit/ sommige groen-geel. De Koningen te Mexico hielden die in hooge waarde; eenigen seggen / dat de Hoofd-kerk te Cordua veele pilaaren van Esmerauden gehad heeft; gelijk ook de neusen / neveng de aangesigten der Indiaanse Af-gooden / daar mede verciert waren. De H. Schrift roemd de Esmerauden als een kostelijk Juweel / teld die onder de gesteentens van 's Hoogen-priesters Borstlap; waar mede ook onder andere / de Muuren van 't Hemelse Jerusalem verciert sullen zijn. In sekere Scheeps-togt van den jaare 1587 / heeft men 2 kisten met Esmerauden / welker yeder ten minsten 4 Arroben gewogen hebben / uyt America gebragt: 't welk den overvloed / deser gesteentens aldaar / te kennen gaf.

Paarlen in America gevonden.

In America vind men ook aan verschepdene plaatsen veele Paarlen / dog meest aan de Suyd-zee / omtrent de Paarl-eylanden / by Panama. Die aan de Rivier de la Hacha, worden egter / om der selver veelheyd en deugd / voor de besten gehouden / en dikmaals een eenige op meer dan 1000 dukaten geschat. De duykers / hebben om de selven te vissen / alhier veel moeyte / sulks sy somtijds 6 / 9 / ja wel 12 vademen diep / daar na duyken moeten / om de Oesters aldaar aan eenige klippen groeyende / te soeken en af te scheuren. Daar-en boven is het Zee-water ter selver plaatse seer koud / en deswegen als onlijdelijk: egter valt het nog swaarder / sig dikmaal een vierendeel- en somtijds een half-uur lang onder water te moeten ophouden / om de Oésters te soeken. Op dat nu dese duykers den adem lange inhouden souden / so eeten sy weynig / en niet dan sooge kost / moe-

ten-

tende ook kups en matig zijn; van dese Paarlen vind men sodanig een overvloed / dat men 'er in den jaare 1587/ voor den Koning van Spanje 18 marken / nevens 3 kisten vol / en voor bysondere Personen 1264 marken / met 9 groote potten / vol van dese Paarlen / afgewogen heeft.

Nu volgt de ordre / dat wy insgelijks pets van de planten melden / en aantoonen / welke in America wassen / ook vervolgens tot die overgaan / die men 'er met Europe gemeen heeft. Nademaal nu de planten en gewassen / in den beginne ter onderhouding van den menisch geschapen zijn / waar onder die / welken tot brood dienen konnen / de voornaamste geagt worden / so sullen wy van der Indianen brood / eerstelijk pets handelen. Men vind dan by na in alle beschreevene Scheeps-togten de Mais beschreeven / die anders Indiaanse tarw of Turks koorn genoemd word. Gelijk nu de tarw en ander koorn in Europe het gemeenste is / so is ook in de nieuwe Wereld of America, de Mais de voornaamste brugt geagt / die men aan alle de vaste kusten / gelijk in Peru, Nieuw-Spanje, Guatimala en Chili, vind. Maar in de Eylanden / als Cuba, Hispaniola, Jamaica, S. Jan, en andere / heeft men'er geen gebruyk van; gelijk die Land-aard ook nog hedensdaags / meest van Yuca en Cacavi hun brood bakt. Dese Mais is in deugd niet minder dan het koorn / dog is grooter en harder; 't veroorsaakt veel bloed; en so pemand het ongewoon zijnde / te veel nuttigt / die vind sig eerlang met eenige geswellen en schurfthepd beset. Het wast op riet / waar van een peder zijne airen heeft / die somtijds omtrent 700 graanen uptleveren. Dit gewas word niet gesaapd / maar deg selfs saad in de aarde gestooken; en is van tweederley aard / 't eene grof / en 't ander kleyn en broog / dat men Moroche noemd. De bladeren en groene rieten der Mais, verstrekken tot seer goed Paarde-voedsel / en gedroogt / kan men 't mede voor hoop of stroo gebruyken. In dese Landen is men gewoon het Vee te drenken / eer het Mais eet:

Planten en gewassen van *America* beschreeven.

Als de *Mais* of Turks koorn.

eet: want dese bruyt eer men drinkt / gegeten / doet opswellen en den hoest veroorsaken: dat insgelijks de tarw doet. De Indianen eeten gemeenlijk de Mais gekookt / eenigen maken'er brood / koeken en taarten van; de voornaamste eeten 't gebraaden / dewijl het dus / 't allergesondste / en smakelijker dan gerooste boonen is. Insgelijks maken sy hun dranck daar uyt / waar in sy sig eerder / dan van Wijn / dronken drinken: de Mais weeken sy / en laten het graan uytschieten / waar na sy 't selve / op een bysondere wijse braaden: dat dan so kragtig word / dat sy sig in korten tijd daar van dupten gewoon konnen dronken drinken. Wanneer de Mais nog teer en in sijn aren is / word het van de Indianen, en Spanjaarden voor een lekkernij gegeten; sy braan het / en kooken 't ook in Melk: de schellen van de Mais, seer vet zijnde / verstrekken hen ook voor Water en Olye.

Cacavi een brood uyt *Yuca* gemaakt.

Op eenige plaatsen / gebruykt men de Cacavi voor brood / wordende het selve uyt de wortelen van Yuca, als in kleyne stukjes gesneden zijnde / gemaakt: welkers sap / als een doodelijk vergift / uytgeparst word / makende 't overige tot een koek; 't heeft wel niet veel smaak / dog 't is gesond / en maakt goed voedsel; wanneer men 't eeten wil / moet men 't eerst in water of sop weeken / also het hard is / dog in Melk of Wijn / weekt het niet door / gelijk ander brood van graanen. Het blijft lang goed / en word ter Zee voor beschuyt gebruykt; en in veel Eylanden / als St. Domingo, Cuba, Porto Rico, Jamaica en andere verboerd; also in dese Eylanden geen Mais nog koorn wast; en so men 't 'er plant / niet wel oplomt / dewijl het eene eer / dan 't andere rijpt.

Wortel *Papas* voor brood gebruykt.

In 't hooge gebergte van Peru, en in 't Landschap Collao, wil / wegens de tegenstrijdige drooge en houde Lugt / geen Mais, Cacavi en Yuca wassen; derhalven gebruyken sy voor brood de wortel Papas, so groot als een turf / en hebben weynig bladeren. Wanneer sy dese uytrukken / laten sy de selve in de Son droogen / alsdan verder

der gebrooken zijnde / maken sy de Chunno daar uyt / waar mede men grooten handel drijft ; wordende het ook na Potosi vervoerd. Ook eeten sy die groen / gekookt of gebraden. Men heeft 'er nog een ander aard van Papas, die sy aan heete plaatse planten / waar van de Locro gemaakt word.

In de Eylanden de Philippines en in China, gebruyken sy rijst voor brood / insgelijks maken sy 'er Wijn en Bier van / gelijk de Acua in Peru. Veele andere wortelen voor brood genuttigt.

America verschaft / nog veel meer andere wortelen / die men eeten kan : als / Ocas, Yanocas, Comotas, Batates, Xiquimas, Cochucho, Cavi, Totora, Mani en meer anderen. Van welker men veele naar Europe vervoerd heeft / als bysonderlijk de Batates, dat voor pets smakelijks gegeeten word. Ook heeft men veele vrugten en wortelen in America gebragt / die aldaar beter wegens de veel gematigder Lugt groeyen / dan in Europe ; daar en tegen de Indiaanse in Europe selden voortkomen. De Raapen en Radijs willen 'er so wel inwortelen / dat men die allerwegen vind.

Cochucho, is een soete wortel / wordende voor een lekkernij gebruykt / en van sommigen ingelegt ; eenige wortelen dienen ter verkoeling / gelijk de Xiquima, die men des Somers voor den dorst eet. Egter sijn 'er geene die meer voedsel geven / dan de Papas en Ocas. Onder alle de aard-gewassen van Europe, bemiinnen de Indianen, welken seer veel rauwe gewassen eeten / niets meer dan de Look / wegens haare verwarmende kragt.

Aangaande de Hof-kruyden en planten / die sijn 'er in overvloed ; de Spanjaarden noemen die na de gelijkheyd / welken sy met die / van Europe hebben ; schoon sy egter met de selve niet seer overeen komen / maar van eene andere gestalte en kragt zijn. Insgelijks so sijn ook de Americaanse Pijn-appels / de Spaanse in groote wel gelijk / doch inwendig ongelijk : want sy hebben geen doppen noch schillen / maar konnen geheel gegeeten worden ; wanneer 'er de schil af is / heeft dese vrugt Moes-kruyden. Pijn-appels.

een

een lieflijke reuk / ſy verwekt luſt tot eeten / en heeft een rins-ſoete ſmaak. Om die te eeten / ſnijd men haar in ſchijfjes / en legt de ſelven in eenig water en zout. Sy waſſen aan riet / dat ſeer veele bladeren uptſchiet / gelijk de Lelien / en ook ter ſelver hoogte / dog pets dikker. Deſe Pijn-appels groeyen op heete en vogtige plaatſen beſt.

Konkommers. Ook ſijn de Indiaanſe Konkommers in Peru, anders dan de Spaanſe: want ſy zijn niet groen / maar wit of geel / ook niet ſteekelig nog rimpelig / maar gants glad: dan gelijken ſy ook de ſmaak beter / wanneer ſy rijp zijn. Sy waſſen aan genatigde plaatſen / en willen ſeer veel begoten weſen; de ſmaak van de ſelven / is beter dan de Pijn-appels; ſijn fris en ſappig / ligt te verteeren / en verkoelende in hette.

Frutilla. De Frutilla een gewas in Chili, ſmaakt aangenaam gelijk Karſſen / waſt aan geen boom / maar aan eenig krupd / dat langs de aarde opwaards groeyd / deſe vrugt / is gelijk de Moerbeſien / dog pets grooter / en waſt op het veld in 't wilde / wordt ook als het tuyn-krupd / van ſijn ſteel voortgeplant.

Pruymen. De Pruymen / waſſen aan boomen / en ſijn die van Europe niet ongelijk / dog veelerlep: onder de ſelven zijn / die te Nicaragua, rood / en kleyn / maar beter dan Karſſen / ſy zijn ſeer geſond / verwekken eetens luſt / waarom men de ſelven ook de ſieken geeft.

Friſoles en Palares. Van de tuyn-gewaſſen / ſijn de Friſoles en Palares, de Erten / Boonen en Linſen gelijk; ook hebben 'er de Spanjaarden andere Erten over gebragt / die aldaar beter dan in Europe waſſen. Gelijk ook de Meloenen in de valleyen van Yca in Peru ſodanig groeyen / dat de wortelen ſo dik als ſtammen worden / en eenige jaaren vrugten draagen. Dus vind men 'er ook veelerleye ſoorten van Calabaſſen, die ſo groot zijn dat 'er ſchaalen / en cierlijke drink-koppen van gemaakt worden.

In America valt geene krupderp; als: Peyer / Pa-

Nagelen / Kaneel en Notemuskaat; ook is de Gengber in 't Eyland Hiſpaniola gebragt / alwaar die ſodanig vooꝛt geteelt is / dat men 'er naauwelijks weg mee weet: want in 't jaar 1587 ſijn'er na Sivilie 22052 Quintalen van vervoerd. Dog in de plaats van Peper / gebruyken ſy het gewas Axi genoemd / dat eertijds hoog in agting was / en in de koopmanſchap verhandelt wierd. Het bemind de warme dalen / en wil wel begooten weſen / is groen / rood en geel van koleur. En dat ſy Charibben heeten / is ſo heet als Peper; maar de andere is ſafter en beter tot het gebruyk. Inſgelijks vind men 'er ſeer ſoete Axi, en een veel kleinder ſoort / die in reuk en ſmaak de muskus gelijk is. Dit gewas doet de maag wel teren wanneer men 't matiglijk in ſpijſe gebruykt: dog te veel daar van gegeten / is 't niet geſond / alzo 't zeer heet / vogtig en dooꝛ-dringende is; ſulks het de jonge lieden niet alleen ten gezondheyd ſchadelijk / maar ook ten ontugt verwekkende / bevonden wooꝛd.

Overvloed van Gengber in *Hiſpaniola*.

Axi byna van kragt als Peper.

De Americaanſe Platanus, is die / waar van de ouden zo veel werks maakten / niet gelijk / als hebbende zeer groote bladeren / ſulks dat met eene der ſelven / een man ſig bedekken kan: deſe / will altoos water hebben / draagt vruchten / die uytermaten goed zijn; ſy dient niet tot ſchaduw making / alſo men 'er beſwaarlijk onder ſitten kan; hebbende nog ſtam / nog takken / en wil in Spanje gelijk d'Aſiaanſe, niet waſſen. De vrugt deſes booms / is het gebruykelijkſte gewas van gants Indië, als wooꝛdende allerwegen vooꝛ ſpijſe / en dooꝛ de Mooren vooꝛ brood / gebruykt: de boom aan ſig ſelven / is / nog tot timmer- nog brandhout bequaam / zijnde hol en ſonder eenig vaſt lichaam / maar de bladeren konnen dienen om op te ſchrijven.

Platanus of Palmboom.

Alhoewel nu de Platanus een vooꝛdeelige booꝛn is / ſo wooꝛd egter de Cacao in Mexico en de Coca in Peru, veel meer geagt / overmits d'Indianen 'er veel overgeloof van hebben. Deſe Cacao is

De vrugt *Cacao* beſchreven.

een vrugt / wat kleynder dan d'Amandelen / doch dikker en grover : gebraden heeft sy een goede smaak; ook word 'er groote handel in gedreven; worden-de aan eenige plaatsen voor geld gebruykt / en aan d'Arme boeren ten Almoes gegeven. Ook maakt men 'er de Chocolade van / die men voornaame en vreemde Heeren ten geschenk vereert / en die door een besondere genatigdheyd / als heet / seer smakelijk en welriekende / bereyd en gedronken word. Men bakt 'er ook koekjes van / voor de maag / borst en hoest seer dienstig. Wie egter dese Chocolade niet gewoon is / vind 'er weynig smaaks in. De boom van de Cacao, is middelmatig groot / hebbende een kroon van takken / is seer teder / so dat men die allerwegen / nevens een groo-ter boom plant / om de Cacao voor de hette der Son te beschutten / worden de daarom sijne moe-der genoemt.

Coca. De Coca is een kleyn blaadje / wassende aan een boom ter hoogte van een man; word in seer heete Landen gevonden : sy krijgt alle maanden verse bladeren / die teder zijn / en afgeplukt / in lange smalle manden gepakt / door de schaapen / dikmaals tot omtrent 4000 manden toe / ver-voert worden ; waar mede men soodanig een grooten handel drijft / dat het jaarlijks te Potosi alleen / meer dan een halve Millioen Pesos be-draagt; daar alleen eene deser manden voor vier of vijf Pesos verkogt word. Men houd dese Coca in de mond / kaauwt en supgt het sap daar upt / slikt het mede in / 't welk sodanig een kragt geeft dat / wanneer een Indiaan van dese Coca, maar alleen van een hand vol versien is / hy 'er een dub-belde dag-repsens op afleggen zal. Ook vermen-gen sy die met gemale beenderen / of kalk / dat / na der Indianen voorgeven / hen zeer nuttelijk is. Ook gebruyken sy dese blaadjes voor geld / man-gelen daar voor / alles / wat sy nodig hebben. d'Ingas hebben 't voor een Koninglijke spijse ge-houden / en hunne Goden geoffert; sulks 'er ook niemand van 't gemeen / de Coca, sonder bewil-

li-

liging van den Inga of Landvoogd / gebruyken doorſt: d'Indianen verſpillen met dit gewas veel tijd; ontſiende geen moeyten / ſchoon 'er eenigen hun leven mede verkorten / wanneer ſy van 't koude gebergte afkomen om 't ſelve te bouwen: dieshalven men dikmaals getragt heeft / het bouwen van de Coca te vernietigen / en gantſchelijk af te ſchaffen.

De Manguey is een wonder-boom / verſchaffende water / wijn / olye / azijn / honig / ſiroop / gaaren / naalden / en andere diergelijke veelvuldige ſtoffen. d'Indianen in Nieuw-Spanje en Peru, alwaar de ſelve ook wast / houden veel van deſe boom / als hebbende peder / eene omtrent ſijne woning geplant / ten behulp ſijns onderhouds; anders waſſen ſy ook in 't veld over al waar ſy geplant worden. Sy hebben breede en dikke bladeren / aan d'eynden ſcherp toelopende; waar van men de naalden gebruyken kan. Deſe ſpitſen uyt gerukt verſtrekken de naalden; dan volgen 'er aanſtonds uyt de bladeren eenige haeren; die dan in de plaats van garen dienen. De ſtam / nog jong zijnde / word op geſneden / laatende een holligheyd in de boom / waar uyt een ſap als water vloeyt / dat goed te drinken is / zijnde vers en ſoet; dit opgekookt zijnde / word als wijn; en oud geworden / verandert in azijn. Wanneer men 't wederom kookt en ſchuymt / geeft het honig; doch half opgekookt een ſiroop / die beter dan druyven ſiroop is. Dagelijks kan men van deſe boom eenige kannen vergaderen. Het hout van deſelve / kan dienen voor lont / om lang vuur te houden / dat niet ligt verteert.

Seldſame boom Manguey beſchreven.

De Tunal in Nieuw-Spanje, is mede een ſeldſaam gewas / en noyt in Europe wel bekent: eerſtelijk is 't maar een eenig dik blad / waar uyt noch een ander voort komt / en dat ſo tot zijn eynde toe. Wanneer deſe bladeren uyt komen / dan worden d'onderſte dik / en verlieſen hyna de gedaante van bladen / worden gelijk een ſtruyk of tak / die gants diſtelagtig en ruuw is / ſulks men die elders

Het gewas Tunal.

haarden heet. De tamme haarden dragen goede vrugten / als vijgen / die tweederlep van aart zijn / rood / en wit: maar de wilde niets. Ook vind men somtijds nog andere Tunals, geen vrugten dragende / dog die hooger geagt worden / also sp de grepnen voortbrengen / die onder de bladeren wassen / en met een dun hupdje bedekt zijn. d'Indianen weten dan / dit / een beesje gelijk zijnde / seer behendig af te nemen; en zijn dit / de vermaarde Couchenilla, waar mede men de fijne stoffen verft. Eer de selve verkogt word / laat men se droogen. Sp is in hooge waarde / also pder Arrobe, op veele dukaten geschat word. In 't jaar 1587 wierden 5677 Arroben, Couchenille in Spanje over gesonden / die 283750 Pesos of Realen van agten upt maakten; welker diergelijke inkomsten / jaarlijks gemaakt worden.

Couchenilla.

Nevens dese Couchenille, word mede d'Amul en Indigo, die upt een seker krupd berepd word / als Koopmanschap verhandelt / en tot het verwen der Laknen gebruykt / bedragende ook veel geld.

Amul en Indigo.

Boom-wolle d'Algodon, katoen of boom-wolle / wast aan groote / en kleyne boomtjes / in hupsjes of peulen daar de katoen in sit. Dit gewas slaagt wel in heete Landen / besonderlijk aan d'Oevers der Zee / en in de Landen van Peru, China en andere gewesten. Eenigen der selve / zijn dik en grof / andere fijn en saft van aart. Men verft die op verschepdene wijsen / en men maakt 'er kleederen en andere hupsgewaden van / gelijk men in Europe van de Wol doet.

Mameyen. De Mameyen, is een vrugt / wat grooter dan een Persik / hebbende inwendig een of twee kozrelen; dit gewas is wat hard / en voor een gedeelte soet en suur / 't geeft harde basten / men maakt 'er ook supker-werk van; de boom / waar op dese vrugt wast / is groot en wel gemaakt.

Guayavos. De Guayavos is een boom / dragende ondeugende vrugten / die vol harde kozlen / en kleyne Appelen

pelen gelijk / ſijn / ſtinken zijn ongeſond / en in Indië niet geagt ; niet tegenſtaanden 'er op 't eyland S. Dominica , geheele bergen van beſet zijn. In Peru ſijn ſe egter niet quaad van reuk / en niet minder goed van ſmaak / ook wel te verteren / en de maag ſeer geſond.

De Palto is een ſchoone groote boom met veele takken / dragende een vrugt / gelijk groote Peeren / heet en ſaft zijnde / hebbende inwendig eene groote ſteen / al 't overige is ſoet en ſmaakt als boter. In Peru , zijn deſe Palto groot / en hebben harde ſchillen / die men 'er af doen moet. Maar te Mexico ſijn ſe meeſt klein / dunſchillig / en gelijk de Appelen geſond / iets heet / dog wel om te eeten. *Palto.*

De Chicocapotes , zijn Americaanſe Quee-peeren / dog van ſmaak ſoet / gaande alle de Spaanſe boomvrugten daar in te boven / en worden in gaſterpen op geſet : ſy waſſen aan heete plaatſen. *Chicocapotes.*

d'Annona is een peer in groote / pets langwerpig en open / inwendig murw / gelijk witte boter / dog vol ſwarte kolen : hebbende mede / een goede en aangename ſmaak / dog by de voorige / in 't minſte niet te vergelijken. *Annona.*

De Capolices zijn Indiaanſe moerellen of kriekken / hebben ook ſodanige ſteenen / dog wat grooter / en zijn ſoet van ſmaak. Veele en ontallijke andere boomen en vrugten / worden 'er meer gevonden / waar van wy nog eenige beſchrijven ſullen. *Capolices.*

De Cocos of Indiaanſe palmboom / dragen vrugten / ingelijks Cocos genoemt : hier van maakt men drinkvaten / die men ſegt tegen 't vergift / en het ſteken der milt goed te zijn ; wanneer d'inwendige vrugt droog en rijp word / is ſy gelijk kaſtanje om te eeten / dog nog niet rijp geworden / heeft ſy een ſap als Melk / dat voor lekkernij gedronken word ; beſonder in heet weder / vermits het ſeer verkoelt ; deſe boom draagt maandelijks vrugten met voortſpruyting van nieuwe takken. De vrugten ſijn ter groote van een kle- *Coces.*

ne meloen / dog die in Chili waſſen / en Coquillo genoemt woꝛden / zijn beter / ook kleynder en ronder alꝛs een noot.

Peruaanſe *Cocos* beſchreven.

Een andere ſoozt van Cocos, in d'Andes van Peru vallende / zijn inwendig niet alꝛs d'andere in een gegroept / maar hebben veele kozlen die alꝛs Amandelen zijn / en gelijk den Granaat-appel gelegen.

Deſe Amandelen ſijn wel dziemaal grooter dan de Spaanſe / egter van ſmaak wat harder / vogtiger en Olpagtiger: woꝛden tot lekkernp in marſepepnen en diergelijk ſupkerwerk gebzupkt. De ſchozſen zijn ſo hard / dat men die beſwaarlijk met een ſteen opſlaan kan; d'inwendige bzugt is de ſmakelijkſte en geſondſte van gants Indië. Gelijkerwijs men deſe bzugt hoog agtende is / ſo heeft de natuur die ook in een hupgje / dat pets grooter en ſtekelagtiger is / alꝛs die der Kaſtanjes opgeſloten; maar wanneer deſe ſchozſe dzoog woꝛd / kan men deſelve gemakkelijk van de bzugt ontdoen. Men ſegt dat de Meer-katten ſeer begerig na deſe bzugt zijn / en vermits ſp om de ſtekels / de ſelve niet handelen konnen / ſo ſchudden ſp die van de takken / welken aldus op ſteenen vallende / van de doppen ontblood woꝛden.

Americaanſe bloemgewaſſen beſchreven.

Om dan van de bloemen en andere gewaſſen mede pets te melden; ſo houden d'Indianen in Nieuw-Spanje de bloemen in ſodanig een agting / alꝛs 'er ergens volkeren gevonden woꝛden; ſp weten 'er ook aartige tupkers en kzanſen van te maken tot een geſchenk aan de vooznaamſte Heeren en Vzemdelingen; gebzupkende daar toe de ſchoonſte der Spaanſe bloemen / die aldaar waſſen; alꝛs: Angelieren / Rooſen / Lelien / Jaſminen / Violen en diergelijken; behalven ook die / die upt haar eygen aart vooztkomen / dog qualijk rieken. Egter vind men 'er ook / die ſeer aangenaam van reuk zijn / alꝛs de bloepſems van de boom Floribundio, die grooter dan Lelien / en klokjes gelijk zijn / ook wit alꝛs de ſelven. Deſe boom dzaagt wel geene bzugten / maar bloept altoos / hebben-

de

de in de Ogtend-koelte een ſeer aangename reuk. Ook heeft men 'er een bloem Joloeuchil genoemt / wozdende ſeer geagt / in groote en geſtalte de hart-bloemen gelijk / hebbende eene ſeer ſterke reuk. d'Indiaanſe Angelieren / ſijn gelijk de Sonne-bloemen / keeren ſig ook na de Son / en ſijn van een purper koleur; dog hebben bupten dit / geene andere hoedanigheyd / nog rieken niet. Maar de Granadilla is beſchrijvens waardig / alſo men ſegt: dat 'er de Marteltuygen: als de nagels / de pilaar / geeſel / doorne-kroon en wonden in afgebeeld wozden; egter is de reuk niet veel; de vrugt kan men eeten en drinken / dienende ter verkoeling / en is ſeer ſoet. d'Albahacha, hoe wel geen bloem / maar eenig kruyd / wozd egter om d'aangenaamheyd der reuk / in de tuynen en onder de bloemen geplant / waſſende ſeer weeldrig / ſulks men die allerwegen vind. d'Indianen hebben de gewoonte / dat ſy in hunne danſſerpen en op hunne feeſten / bloemen in de handen dragen; die ook door Koningen en Heeren ten pragt gebruykt wozden / overſulks men hunne Voorouders met bloemen afgeſchildert ſiet.

Om dan mede aan te merken / wat ter geneſing dienende is / ſo ſullen wy als de voornaamſte / eerſtelijk de Balſem verhandelen. Geneesmiddelen: als de balſem, die tweederley is.

Deſe Balſem is van die deugd niet / gelijk die van Alexandria of Cairo gebragt wozd / en eertijds in Judea gevonden wierd. Deſe Balſem-boomen ſijn elkander ongelijk / zijnde die van Paleſtina kleyn / die als een wijnſtok beſchreeven en Engaddi genoemt is. Maar de Amerikaanſe Balſemboom / is ten groote van een Granaad-appelboom / hebbende geene gemeenſchap met den wijnſtok / alhoewel Strabo ſchrijft / dat d'oude Balſem-boomen die groote hadden / en dat haar ſap van groote werking was / ſo in reuk / als geneeſing der wonden; welker kragt mede in d'Indiaanſe Balſem gevonden wozd: en gelijk als men door 't inhouwen en kerven der ſchorſen / de balſem upt deſe trekt / ſo doet men 't ook met die in America,

dog vloept meer. De ſuyverſte ſoorten worden Opobalſamus genoemt.

Noch word 'er een andere ſoort / dog ſoo goed niet / gevonden / die men upt het hout / ſchorſen en bladeren perſt / en door 't vuur uptgetrokken zijnde / Xylobalſamus komt te noemen. Deſe Balſem groeyt in de Landſchappen Guatimala, Chiapa en op andere plaatſen: maar de beſte en ſterkſte valt op 't Eyland Tolu, na by de vaſte-kuſt en Carthagena gelegen; deſe is wit; Plinius egter agt de roode beter / daar na de witte / vervolgens de groene en ten laatſten de ſwarte. Maar Strabo houd de witte voor beſt / die ook beter is. d'Indiaanen hebben eertijds de Balſem wepnig geagt / alhoewel ſy de Wonden daar mede geneesden / en ſulks de Spanjaarden geleert hebben.

Liquedamber. De Liquedamber word na de Balſem de waardigſte geagt / is een weltiekend ſap / wordende van ſig ſelve dik gelijk een koek: deſe is van natuur heet / verſtrekt tot een goede reuk / en word tot geneeſing der wonden en andere gebreeken gebruykt. Ook vind men 'er veele andere ſappen / en gommen / als Avine, Copal en Suchicopal, die met de Storax en 't wierook gelijke werking hebben / en aangenaam van geur zijn; ſoo zijn ook de Tacamachaca en Carranna ſeer dienſtig ter geneeſing; als mede de Caſſia Fiſtola en Salſaparilla, waar van dikmaals 50 quintaalen verboert worden.

Copal. Avine. Suchicopal. Tacamachaca, Caranna, Caſſia Fiſtola. Salſaparilla enz.

Guajaco. Het Indiaans hout Guajacan genoemt / is ſoo ſwaar als yſer / gaande in 't water te gronde. En het rood Brafilien hout / nevens veelerley andere / als mede de wortel van Mechocacan; de pijn-nooten van Puna / koſijten van Guanuco, olye van Higuerilla, Tabaco of Petum en veel diergelijke / ſijn van een groot gebruyk / die / wanneer ſy wel bereyd / en te regte gebruykt worden / geen minder kragten / als de droogen die upt Ooſt-Indiën gebragt worden hebben.

Braſilien-hout. Mechocaca.

Tabaco enz.

Behalven de boomen en planten / die door 's men-

's menſchen-konſt geplant / en van 't eene in 't andere Land vervoert worden / ſoo zijn 'er nog een groot getal boomen / die door de natuur alleenlijk voort gekoomen zijn. Van deſen / heeft men in America veel meer / en verſcheydentlijker dan in Europe, Aſie of Africa; welker oorſaak reeds aangetoont is; en ſulks tegen de oude waan; dat deſe Landen heet en vogtig zijn: waar door het aardrijk met te grooten geplhepd / ontallijke veele wilde en natuurlijke boomen en planten voort brengt / en over ſulks veele Landen onbewoond zijn / die men ook wegens de dikke boſſchadjes niet doorrepſen kan. Wat naamen nu alle deſe boomen / in ſodanige groote wildernisſen en boſſen hebben / kan men beſwaarlijk melden. Maar de Ceder-boomen / die men eertijds ſeer hoog agtende was / zijn alhier ſeer gemeen / ſulks men deſelven niet alleen ten hups-bouw / maar ſelfs tot de ſcheepen gebruykt. Deſen ſijn wit / rood-verwig en welriekende / en waſſen veel in d'Andes van Peru, en andere gebergtens der vaſte-kuſt / als mede in Nieuw-Spanje, en op d'Eplanden in Nicaragua. Insgelijks groepen 'er ook ſchoone en bovenmaaten hooge Laurier-palm- en Eyke-boomen / als mede de Ceyvas, waar van d'Indiaanen hunne Canoas maaken / die ſy upt een ſtuk der boom uythollen.

Americaanſe boomen.

Als Cederboomen.

Laurier, Palm en Eykeboom.

Ceyvas.

Upt Guayaquil koomen ſeer hooge rieten / in welker afdeeling of lid een Spaanſe Bottigia of Olpepot vol nat gaat / deſe kan men ook om te bouwen gebruyken. Upt het hout van de Mangles maaken ſy de maſten en reeg der Scheepen / zijnde ſo hard en vaſt als yſer. De Molle is een boom van veele deugden / brengt een ſoort van druyven voort / waar van d'Indiaanen wijn maaken. In Tacochavia, drie mijlen van Guaxacos in Nieuw-Spanje, vind men een holle boom / welker hol inwendig / 9 / en uytwendig in zijne ronte / digt by de wortel / 16 / en een wepnig hooger 12 vademen begrijpt: deſe is van de donder getroffen / en alduſ opgeborſten / waar van men

Mangles.

Molle.

Eenen holleu boom van ſeldſame groote, beſchreven.

ſegt / dat ſe eertijds / 1000 menſchen ten ſchaduw verſtrekken kon; ook hebben d'Indiaanen, hunne feeſten en danſſerpen daar onder gehouden: wat deſe egter vooꝛ een boom zy / kan men niet weeten; dog of pemand dit vooꝛ een verdigtſel hield / die leeſe wat Plinius van de Platano in Lycia vermeld; als hebbende een hol van 81 voeten / welkers takken een gantſch bos gelijk ſcheenen / en ſijne ſchaduw het geheele veld bedekte.

Dat nu d'Indiaanen beter met de planten / als met d'andere waaren / begaaft zijn / toonen deſelve in 't weeldzig groeyen: want alles wat men uyt Spanje in America verplant / waſt beter dan ſelfs in Spanje. Deſe ſijn / Oranje-appelen / Lamoenen / Granaaten / Citroenen en diergelijke vzugten: evenwel ſijn 'er eenige vzugten welken niet ſo wel als in Spanje groeyen. De Tarwe / Geerſt / het Turn-kzuyd / de Erten / Boonen / Linſen / Kool / Radijs / Uyen / Look / Pieter-celp / Raapen / Woꝛtelen / Spinagie en diergelijken / ſijn 'er mede overgebzagt / egter aarden d'eene beter dan d'andere. Men vind op eenige plaatſen gantſe bosſchadjes van Oranje-boomen / van ſelve vooꝛtkomende: want d'afgevalle Oranje-appelen / rotten / welkers ſaad / eyndelijk wederom vooꝛtkomt / en andere boomen queekt / 't welk een geheel bos uptmaakt. Hier toe geeft oozſaak de hette en vogtigheyd deſer Landen / die deſe vzugten overvloedig doen groeyen.

Americaanſe Wijn-gewaſſen.

Vijgen waſſen 'er in overvloed / gelijk ook de Appelen en Peeren / dog de Kerſen ſo wel niet; Amandelen / Haſenooten / en Aard-Akkers nog Kaſtanjes vind men 'er niet. In Peru en Chili begſt men goede Wijn / die eer-lang daar geteeld / jaarlijks beter wozd / ſchoon 'er op eenige plaatſen geen regen valt / maar dooꝛ Put-water moet bevogtigt wozden: egter is 'er deſe Wijn ſeer duur / ſulks een Bottigia op ſes Dukaaten komt / maar de Spaanſe-wijn op twaalf.

In de Stad Cuſco vind men dooꝛ 't gantſe jaar Druyven / maar nog ſeldſaamer / dat 'er in Peru

boomen gevonden wozden / die ter eene zyde / het eene / en ter andze zyde / het andere half-jaar / vzugten dzagen.

d'Indiaanen hebben eertyds geen Syde gehad / welke nu egter in Nieuw-Spanje gemeen wozd / alſo 'er de Moer-beſien wel waſſen willen / als beſonderlyk in het Land-ſchap Miſteca, alwaar men de Sy-wurmen queekt / die goede Syde verſchaffen : men maakt 'er Taffen / Damaſten en Armoſynen ; dog Fluweelen tot nog toe niet. Americaanſe Syde teelt.

Insgelyks neemt daar de Suyker-handel ſeer toe / als wozdende aan St. Domingo op 't ſterkſte gedzeeven. Insgelyks Suyker.

In Mexico en Peru waſſen ook Olyf-boomen / waar van men egter geen Olye maakt / maar d'Olyven om te eeten / gebzuykt / als agtende den arbeyd meer te koſten / dan den Olye voozdeel opbzengen kan : daarom wozd 'er d'Olye upt Spanje gevoert. Hier mede dan deeſe ſtoffe der planten beſluytende / ſullen wy tot die van de Dieren overgaan. Olijf-boom.

In America vind men dzie-derley ſoozt van Dieren : als eenigen van de Spanjaarden daar over-gebzagt : anderen die de Spaanſe gelyk zyn : en de laatſte als de In-landſe of Indiaanſe Land-dieren. d'Eerſte ſoozt dan / van de Spanjaarden overgevoert / zyn Herten / meerendeels ſonder hoozns / Schaapen / Koepen / Geyten / Vazkens / Paarden / Eſels / Honden / Katten en diergelyken. Het kleyne Vee / als beſonderlyk de Schaapen / heeft ſig van weegen de goede weyden / ſeer vermeerdert ; over-ſulks den Laakenhandel ook daagelyks toeneemt. Veeleriley dieren in *America*. Eenige door de *Spanjaarden* derwaarts gebragt.

Egter ſyn de Spaanſe Laakenen beter dan d'Indiaanſe / alſo 'er de wol niet ſo fyn valt / en ſo wel niet bereyd wozd. Nevens de tamme Oſſen en Koepen / vind men 'er ook die wild zyn / die van een peder moogen gevangen wozden : vzyen en ſlaaven gaan op de ſelven ter jagt / wie wat komt te vangen die beſit het in eygendom. Dog het vleeſ van deſe wozd niet gegeten / alſo de tammen / ge-

genoeg voedſel verſchaffen ; ſulks 't alleen maar om de hupd te doen is. Desweegen deſen handel ſodanig in Nieuw-Spanje gedreeven word / dat men 'er in den jaare 1587 te St. Domingo, 35444 en in Nieuw-Spanje 60350 hupden ingelaaden heeft. De hupden der Gepten worden tot leer voor ſchoenen / laarſen / en diergelijk berepd / en hun ſmeer / waar in grooten handel is / gebruikt men voor kaarſen / wijl 't beter koop dan d'Olye is.

Ook teelen 'er de Paarden beeter dan in Spanje. De Eſels gebruikt men 'er wepnig / maar de Mupl-Eſels te meer. Kameelen worden in Peru gevonden / en upt de Canarien over-gebragt. De Honden worden in Hiſpaniola ſeer groot / en vermeerderen ſodanig / dat ſy veel ſchade aan 't Vee konnen doen ; ſy worden ook als de Wolf / vervolgt / en ſo men 'er een dood / gewint men 't beſtemde geld daar voor. Eertijds had men 'er eenige klepne hondjes / die van d'Indiaanen ſeer gelieſd / en op de rug gedragen wierden.

d'Andere ſoort van Dieren / gelijk zijnde / die van Europe, Aſie en Africa, ſijn Leeuwen / Tygers / Beeren / Wilde-ſwijnen / Voſſen en diergelijken : hoe dan deſe derwaarts gekomen zijn / is reeds geſegt.

d'Americaanſe Leeuwen / ſijn niet rupg-haprig / gelijk d'andere / maar wat graauw-agtiger en niet ſo wreed. d'Indiaanen, ſlaan deſelven in 't jaagen met ſtokken / of werpen die met ſteenen / dood. Ook ſpringen ſy / wel op de Boomen / wordende dan door vuur-roers / ſpieſen / en pijlen daar upt geſchooten. Dog de Tygers ſijn wreeder / doen verraſſende ſprongen / en vervolgen d'Indiaanen meer / dan de Spanjaarden.

Dieren nergens dan in *America* gevonden, en onderſoek hoe die daar gekomen zijn.

De laatſte geſtelde ſoort der Dieren / die alleen in America en nergens anders gevonden worden / daar van is 't ſeldſaam te ſchrijven : want ſo den Schepper / de ſelven aldaar geſchapen heeft / ſo vermogen wy onſen toevlugt / niet tot d'Arke van Noach te neemen ; 't was ook noodeloos geweeſt / alle de Dieren te bewaaren / door 't middel der

Arke,

Arke, ſo ſy namaals egter van nieuws-aan moeſten geſchaapen woʒden: men ſou dan ook niet bewʒiſen konnen / dat den Schepper alleʒ in ſeʒ daagen voortgebʒagt had / wanneer 'er nog een nieuwe Schepping op gevolgt waʒ. Wilde men nu ſeggen / dat alle de gemelde Dieren in d'Arke van Noach ſig behouden hadden / ſo moeſt volgen: dat gelijk d'andere Dieren in America overgekomen / alſo ook die / welke men aan geene Plaatſen vind / derwaarts moeten gekomen ʒijn. Dit nu ſo geſtelt ſijnde kan men bʒaagen: hoe ſulkʒ ſijn mag / dat 'er van dien aart / geene hier gebleeven / en daar en tegen ter plaatſe blijven / alwaar ſy bʒemd overgekomen ʒijn? Waar op men eenvoudig kan antwoorden / dat yeder der Dieren / na de Sondvloed / toen ſy upt de Arke gingen / na ſijn aart en geſtelthepd / een Land opſogten / waar in ſy te leven verkooren; dus ſiet men ook / dat in onſe Landen / en ſelfs in yeder gedeelte van Aſie, Africa en Europe, beſondere gedierteng ʒijn / die in America niet gevonden woʒden; ten ſy derwaarts overgebʒagt: ſelfs gebeurt het dikmaal / ſchoon men al eenige Dieren in andere Landen te teelen onderſtaat / dat ſy egter / wegens de tegenſtrijdige Lugt en gematigdhepd / niet aarden konnen / maar ſterven. 't Kan dan mede wel weſen / dat het met de onbekende wilde Dieren / in America, dus ook gelegen iſ.

Om dan van eenige deſer Dieren te melden: ſo vind men in ſommige gebergteng van America de Saynos, dat een bʒeemde ſoort van Varkeng ʒijn / hebbende de Navel op de Bʒoſt / ſijn ſeer wʒeed / bʒeeſen geen menſchen / maar vallen die aan / ſteeken dan haare bʒoſtels upt / die ſo ſcherp alʒ ſcheermeſſen of bijtmen ʒijn / waar mede ſy wonden en beſeeren / die haar na jaagen. Wanneer pemand de ſelven wil vangen / ſo moet hy op een boom klimmen / alʒ dit Dier ſulkʒ gewaar woʒd / loopt het na de boom / begint aan de ſelve te knaagen en bijten / alʒ vermeenende de boom te doen vallen: maar woʒd van die ſig dan op de ſelve bevind / met

Als de Saynos.

de Schapen ſijn; d'andere Iſama geheeten / ſijnt laſtdraagende Schapen / hebbende wepnig wol. Sy ſijn grooter dan d'Europiſe Schapen / maar kleynder dan Kalveren / en lang van hals / gelijk de Kameelen. Haar koleur is wit / gantſch ſwart / graauw en geſpenkelt / en worden van d'Indiaanen, Mocomoro genoemt. Deſe Schapen dienen in America, behalven dat haar vleeſ gegeeten / en upt de wolle Lakens gemaakt worden tot laſtdraagers / ſo dat ſy in plaatſe van Paarden of Eſels gebruykt worden / om den laſt en alles wat men wil / te draagen / en over te vervoeren; insgelijks / draagen ſy ook het Silver / upt de Mijnen van Potoſi, na Africa, ſijnde omtrent 70 mijlen; men gelepd hen / ſomtijds wel 400 ſterk ſijnde / en egter door wepnig menſchen / leggende dagelijks vier mijlen af; en koſten hunne meeſters niets / als hebbende geene ſadels / toomen nog hoef-ſers van nooden / en eeten niet dan gras: egter moeten de gelepders ſig wel wagten / dat ſy deſe beeſten niet vertoornen: want ſo ſig eene der ſelven als onwillig ſijnde / neer-legt / kan men die door ſlagen nog goede woorden niet wederom op doen ſtaan: waar door den gelepds-man genoodſaakt is / ſig nevens het beeſt te leggen / en 't ſelven liefkoſende / dikmaals drie uuren lang moet vertoeven eer hy het kan doen opſtaan / en ſijn weg vervorderen: ſo wanneer nu ſodanig beeſt verwilderde / en na 't gebergte liep / gelijk ſomtijds wel gebeurd / kan men 't door geene middelen / van daar weder krijgen; derhalven / ſo men deſſelfs opgelaade laſt / behouden wil; moet men het dier met een vuur-roer van 't gebergte ſchieten. De laſt deſer beeſten beſtaat / voor peder omtrent vier of ook wel ſes Arroben. Ook hebben de drijvers hunne bekende ruſt-plaatſen / alwaar ſy wepden en water vinden / deſe dieren ontlaaden / en hunne Tenten opregten.

En *Llama* die tot laſtdragers dienen.

Men vind 'er ook een ontallijke meenigte van Meer-katten allerweegen in 't gebergte / deſe ſijn / na den aart der Apen / egter verſchillende in haa-

re

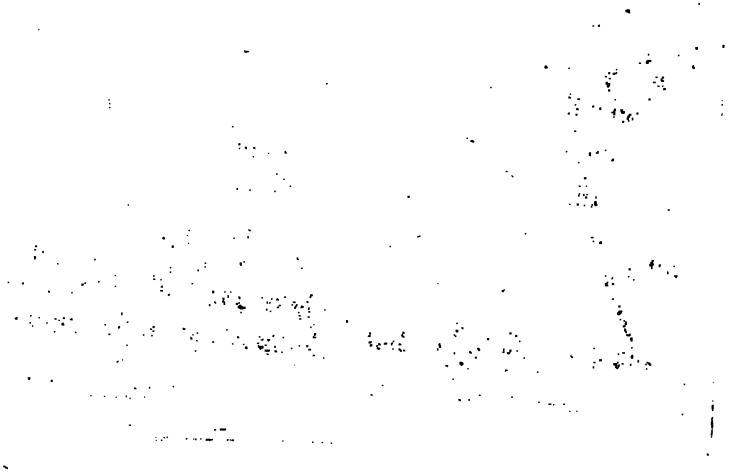

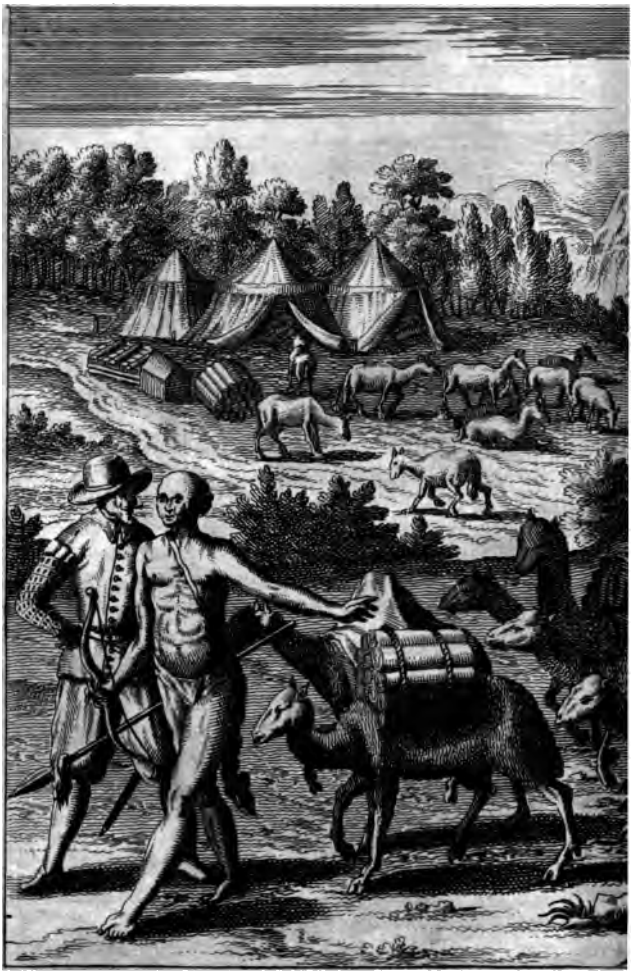

re lange ſtaarten; ſy ſijn van verſchepde koleur; als gants ſwart / as-graauw en geſpreenkeld. Over der ſelver ſnelheyd en loosheyd / moet men sig ſeer verwonderen: ſy ſitten in 't geboomte / als willende de Vogelen na aapen / weeten op een wonderlijke wijs / van d'eene op de andere boom over te komen / alſo ſy de ſtaart om eene der takken ſlingeren / en dus waar ſy willen / dan overſpringen: is haar de plaats te wijd / dat ſy die met eenen ſprong niet berepken konnen / ſo vatten ſy elkander by de ſtaarten / en hangen als een keeten aan een / dringen sig dan ſo voort / wordende de voorſte van de volgende gehulpen; dat hy in 't ſpringen eene tak berepkt / en in de bupt vaſt krijgt / waar door alle d'anderen te volgen komen. Deſe beeſten ſijn ſo leerſaam / dat ſy in ſnoodheyd de Menſchen ſchijnen te overtreffen. Meerkatten.

Hier van vind men een beſonder voorbeelt / te Carthagena, in het huys van den Land-voogd / hebbende aldaar eene deſer Meer-katten / ſodanig afgerigt / dat die upt een herberg / voor geld wijn haalen kan / draagende in d'eene hand de kan / en in d'andere het geld; wilde ook het geld niet over geeven / voor men de kan met wijn gevult / overgaf. Wanneer dan de kinderen op ſtraat / deſe wijn-haalder narepen / ſette hy de kan ter zijde / ſogt ſteenen / en maakte met deſelve rupm baan / gaande dan wederom ſijns weegs. Alhoewel nu deſe Meer-kat ook ſeer greetig na wijn was / egter ſoud hy sig niet verſtout hebben de kan te openen om 'er pets van te proeven / ſonder verlof van ſijn meeſter. Wanneer de ſelve eenige geblankette vrouw-lieden ontmoetede / viel hy haar op 't lijf / ſcheurde de doek van 't hoofd / en handelde haar kwaalijk. Der ſelver behendigheyd beſchreven.

In alle de dieren van Peru, hier vooren beſchreven / als mede in de Harten van Nieuw-Spanje, vind men Beſoar-ſteenen / waar van eenige Schrijvers ſo breed geſchreeven hebben; deſe worden in de maag dier beeſten / ſo wel in wijfjes als mannetjes / en ſomtijds twee / drie en vier in verſchey- Beſoar-ſteenen.

wierden de Koningen of d'Ingas, te Cuſco, peder in een beſondere Kapel geleyd: dewijl nu een peder der gemelde Koningen / alle ſijne ſchatten / en inkomſten ter bouwing en onderhouding van ſodanig een Kapel vermaakte / waar in men ſijn Lijk begraaven ſou / ſo moeten ook alle ſijne Bedienden en Hoovelingen den dienſt deſer Kapelle waar neemen.

Met deſe afgeſturvene Koningen te eeren / waren ſy nog niet vergenoegt / maar maakten hen ook beelden ter eeren. Zelfs liet ſig een peder der Koningen / nog in 't leven ſijnde / een Beeld van ſteen gemaakt opregten; welk Beeld niet minder dan de Koning ſelve geëerd wierd. Men voerde mede de gemelde Beelden in den Oorlog / men droeg die in Omgangen / Feeſt-daagen offeringen ten toon / in hoope om groepſaam weder ter waſdom te bekomen; welker Afgods-beelden / veele in de Landen van Cuſco gevonden zijn.

Gelooven d'onſterflijkheyd der ſielen.

In alle deſe Afgodiſche verwerringen / hebben egter d'Indiaanen de onſterflijkheyd der ſielen geloofd; als dat de droomen in een ander leven alles goeds / de booſen egter alles quaads te verwagten hadden: dog onkundig / dat de Lichaamen met de ſielen vereenigt / wederom opſtaan ſouden; om welke rede men ſodanig een vlijt deed aanwenden / gelijk gemeld is / op dat de Lichaamen / lange dooz de verrottinge bewaart wierden: de nakomelingen hebben ſodanige lijken met kleederen bedekt / deeden hen ook offeringe / als beſonderlijk aan de Koningen of Ingas: wanneer deſe Ingas ſturven / wierden alle der ſelver Wijven / Aanpteenaaren en Bedienden gedood / om dooz hunnen Koning in de andere weereld gelijke onderdaanige dienſten te doen; 't welk gedaan wierd / na 't houden van hunne gewoone gefangen en draſerven; die men dus dooddr / agte men gelukkig / dat ſy alſo quamen te ſterven.

Men offerde ook kinderen / met welker bloed ſy den overledenen beſtreeken / maakende een ſtreek daar van / over het aangeſigt / van 't eene tot 't an-

wierden de Koningen of d'Ingas, te Cuſco, peder in een beſondere Kapel geleyd: dewijl nu een peder der gemelde Koningen / alle ſijne ſchatten / en inkomſten ter bouwing en onderhouding van ſodanig een Kapel vermaakte / waar in men ſijn Lijk begraaven ſou / ſo moeten ook alle ſijne Bedienden en Hoovelingen den dienſt deſer Kapelle waar neemen.

Met deſe afgeſturvene Koningen te eeren / waren ſy nog niet vergenoegt / maar maakten hen ook beelden ter eeren. Zelfs liet ſig een peder der Koningen / nog in 't leven ſijnde / een Beeld van ſteen gemaakt opregten; welk Beeld niet minder dan de Koning ſelve gekerd wierd. Men voerde mede de gemelde Beelden in den Oorlog / men droeg die in Omgangen / Feeſt-daagen offeringen ten toon / in hoope om groepſaam weder ter waſdom te bekomen; welker Afgods-beelden / veele in de Landen van Cuſco gevonden zijn.

Gelooven d'onſterflijkheyd der ſielen.

In alle deſe Afgodiſche verwerringen / hebben egter d'Indiaanen de onſterflijkheyd der ſielen geloofd; als dat de droomen in een ander leven alles goeds / de hooſen egter alles quaads te verwagten hadden: dog onkundig / dat de Lichaamen met de ſielen vereenigt / wederom opſtaan ſouden; om welke rede men ſodanig een vlijt deed aanwenden / gelijk gemeld is / op dat de Lichaamen / lange dooz de verrottinge bewaart wierden: de nakomelingen hebben ſodanige lijken met kleederen bedekt / deeden hen ook offeringe / als beſonderlijk aan de Koningen of Ingas: wanneer deſe Ingas ſturven / wierden alle der ſelver Wijven / Amptenaaren en Bedienden gedood / om dooz hunnen Koning in de andere weereld gelijke onderdaanige dienſten te doen; 't welk gedaan wierd / na 't houden van hunne gewoone geſangen en dranſerpen; die men dus doodde / agte men gelukkig / dat ſy alſo quamen te ſterven.

Men offerde ook kinderen / met welker bloed ſy den overledenen beſtreeken / maakende een ſtreek daar van / over het aangeſigt / van 't eene tot 't an-

(E)

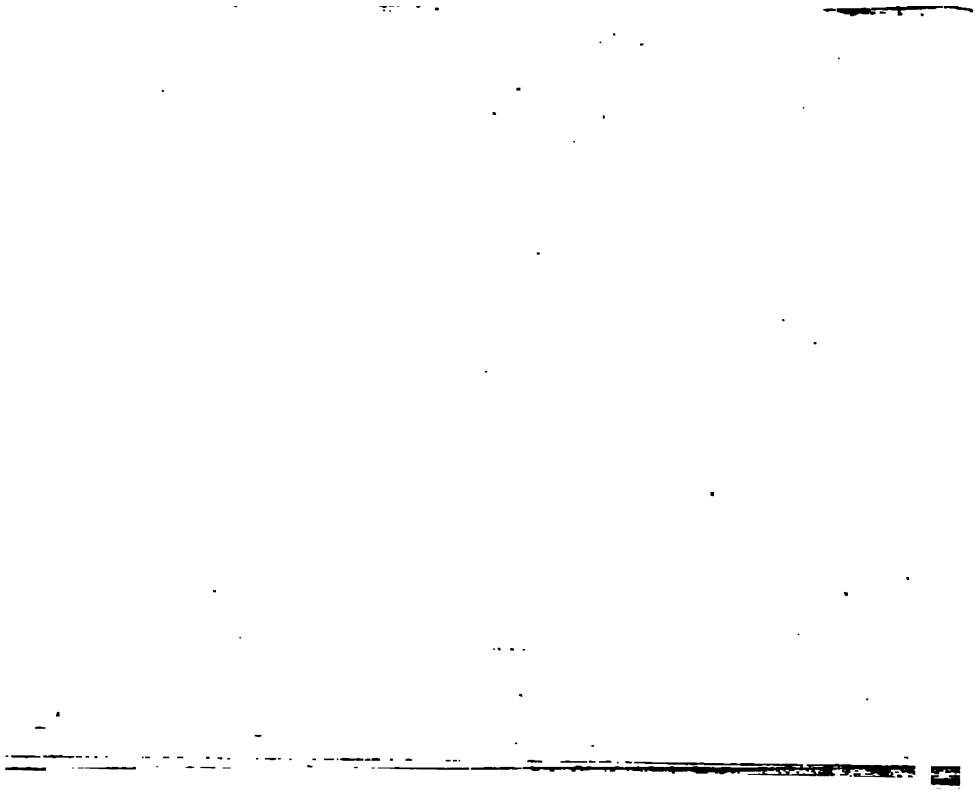

andere Goz repkende. Sommigen heeft men 'er met beſondere plegtigheyd verbrand.

Dit alleg hebben d'Indiaanen elkander nageaapt / ſijnde dit gebruyk byna dooz gantg America gemeen gewozden; en behalven dit / vond men 'er nog een algemeen bygeloof; dat ſy op de graven hunner dooden / eeten en drinken ſetten / alg meenende de ſelve ſulkg noodig te hebben. Inſgelijkg ſtaaken ſy de dooden eenig Silver in de mond / handen of boeſem; trokken hen behalven het dood-kleed / eenige dubbelde en goede kleederen aan / denkende / dat de ſiele der Overledenen / omſwurven; ook koude / honger / dorſt en arbeyd lijden moeſten.

d'Indiaanen hebben ſig ſeer behartigt / hunne Goden en der ſelver afſchildering te maaken / en ſulkg op veele verſchillende wijſen / en uyt beſondere ſtoffen; die ſy booz Goden dienden / en Guacas noemden: deſe Afgoden waren gemeenelijk ſeer affchuuwelijk van geſtalte. Der ſelver Paapen / waaren agt geevende op de gewaande God-ſpraaken: veel te wijdloopig was 't / wanneer wy alle hunne bygeloovigheden verhaalen ſouden: egter luſt het ons deſe volgende aan te merken. Americaanſche *Guacas* afgebeeld.

Der Mexicaanen booznaamſten Afgod was Vitziliputzli, ſijnde een Beeld uyt hout geſneeden / hebbende de gedaante van een Man / ſittende op een blaauwe ſtoel / die op een Rog-baar ſtond / aan wederſijden met uytſteekende ſtokken / wiens eynden ſlange-hoofden vertoonden / verſien. De ſtoel bediede / dat hy aldus in den Hemel geſeten was; het booxhoofd deſes Afgods was blaauw / hebbende ook een blaauwe ſtreek over de neus / die van 't eene ter ander-ooz repkte. Op het hoofd was hy verſien van pluymen / alg een voogels-bek geſchikt / welkers uyt eynde van gebruyneert goud beſtond; in de ſlinker-hand / hield hy een rond wit ſchild / met vijf witte pluymen / krupſlingg daar aan gevoegt; waar boven een ſegentakje van goud uytſtak / aan welker ſijde vier pij- 't Afbeeldſel van *Vitziliputzli* beſchreven.

vendigen met dese heyden / als waanende hun God daar mede te vergenoegen / gelijk ook met de harten / die men de geofferde uytrukte / en den Afgod opofferde.

Afgod der Jagers.

Eene deser Afgodinnen / had eenen voornaamen jager ten soon / die / van die te Thascala voor een God namaals aangenomen wierd / en wien ter eeren sy dusdanig een Feest hielden: wanneer den dag aanbrak / bliesen sy op blaas-tuygen / dan vertoonde sig een yeder / mede brengende hunne pijlen / boogen / netten en ander jaag-tuyg; dus gingen sy dan met hunnen Afgod uyt / wordende door eene meenigte Volks gevolgt / tot aan eenen hoogen berg: op welks top een hutte van groene takken gebouwt stond / en daar in een Autaar / daar sy den Afgod op nederstelden. Rondom dese berg maakten sy dan een geraas / met het blaasen op hoorns / trommelen en andere blaas-tuygen; dus dan ter gestelder plaatse gekomen / besetteden sy de gantse voet des bergs met eenige houtstaapels / staaken 'er aller weegen den brand in / waar door eene meenigte van allerley wild / opgejaagt wierd / als Haasen / Konijnen / Vossen / Wolven en andre; die door 't vuur berg-waarts gejaagt / en aldaar nageset worden. De Jagers jagen dan dit opgespeurde wild na / blaasen op hunne verscheydene blaas-tuygen / tot sy dese dieren / op den top / voor hunnen Afgod vervolgt hebben: dit Wild alhier sig dus gedrongen siende / soekt met springen / elders door te geraaken / eenigen tuymelen dan van boven neder / anderen springen op het Volk / sommigen op den Autaar; waar in desen Land-aard groot vermaak komt te scheppen. Sy neemen dan / die sy gevangen hebben en offeren eenigen den Afgod; rukken de harten uyt de selven / gelijkerwijs als sy de menschen offerden. Dit dan verrigt hebbende / neemen sy hun jaag-tuyg met sig / en vertrekken wederom op de selve wijse / gelijk sy gekomen waren; dus trekken sy dan met vreugden onder het geluyd der blaas-tuygen en trommelen / Stad-waarts / en in

Wijse van jagen beschreven.

den

den Tempel / alwaar sy hun Afgod / met eerbiedigheyd / en gewoone plegtigheden / wederom neder setten. Hier na liet men het gesaagde beenden / maakende eene algemeene gastery / sulks na dese verrigting / den Afgod wederom besogt / en voor hem veele dansserpen gemaakt wierden.

Americaansche Afgods Tempelen beschreven.

Om nu ook van dese Afgods-tempelen te handelen; soo waaren 'er eertijds in Peru, en in meest alle der selver Land-schappen / verschepde Kapellen / en behalven dese / nog gemeene Tempelen voor d'Ingas, waar onder twee seer beroemd. Als eene vier mijlen van Lima, en Pachacama genoemt / van waar dien overgrooten schat / ten rantsoen / van Koning Attabaliba, gebragt / en aan Franciscus Pizarrus gelevert wierd.

En gewaande Godspraken gehouden.

In dese Tempel / hield men mede de gewaande God-spraaken; die dan door de praagers by nagt ruggelings gelepd / en al bukkende 't hoofd latende hangen / sig in eene ongeschikte gestalte stelden / en dus hun antwoord verwagtende waren. Eerlang verhief sig dan een affschuuwelijk geschreeuw en gestupt / 't welk den praager geene kleyne vreese aanbragt; ontfing hy dan op dese wijse sijne God-spraake / so nam 't egter altoos eenen verkeerden uptslag.

De andere Tempel was nog veel meer geagt / en stond in de Stad Cusco, van bouw-wijse als het Pantheon te Rome, in opsigt / van dat 'er de woning aller Goden gehouden wierd. De Ingas of Koningen / plaatsten in desen Tempel / aller Landschappen Goden / die sy verovert hadden; wordende ook de selven / van een yeders Land-aard geeert. In desen Tempel stond ook onder andere / Punchao, een Afgod / de Son toegewijd / en gewrogt van sijn goud met rijke gestreentens verciert / na 't Oosten gekeerd; wanneer dan de Son opging en met haare straalen dit beeld beschein / gaf het / also 't van 't sijnste Metaal bestond / sodanig een schijnsel / dat het bina een nieuwe Son geleek.

Punchao een Afgod de Son toegewijd.

In Mexico was ook de Cu, de beroemste Tempel

Tempel Oste *Mexico*, eene der voornaamſte Tempel van *Vitzliputzli* beſchreeven.

pel van Vitzliputzli, die / van eenen wyden omſlag / in ſijn binnenſte een groote plaats beſloeg; ſijnde van groote ſteenen / ſlangs gewijſe gebouwt. Het bovendeel der Kapellen / waar in de Afgoden ſtonden / had ſeldſaame gevels / van kleyne ſwarte en ſchoone gewerkte ſteenen. Den Hoy-hof rondom / was met witte en roode verwe beſchildert. Op deſe gevels ſtonden koebels aartig gewroght gelijk kinkhoorns / hebbende op de hoek-koebels twee ſittende Indiaanen van ſteen gehouwen / met kandelaars in de handen. Binnen in den omgang waren veele kamers voor de Tempel-bedienden / en daar boven voor / den Prieſter / als mede voor den Opper-prieſter die den Afgod dienden. Deſe plaats was ſo groot / dat men 'er na Lands wijſe / vergaderingen hield / en de dans-ſpelen quam te verrigten. Deſe Tempel had vier deuren / afgebeeld na de vier hoofd-winden / welke yeder ſijn uytgang had / op beſtraate wegen / wel twee of drie mijlen ſig ſtrekkende. Boven de ingangen deſer deuren ſtonden vier Afgods-beelden / met de aangeſigten / na de gemelde ſtraaten gekeert. Over deſe Tempeldeuren waren 30 trappen / en yeder 30 vademen lang / die door een tuſſen-ſtraat / tuſſen den omgang / afgeſcheyden wierden. Boven deſe trappen / was een gelijke wandel-plaats 30 voeten breed / t'eenemaal van Cement gemaakt. In 't midden van deſe wandel-plaats / ſtond een ſtaketſel van hooge boomen of maſten / die aldus op een rye geſtelt / eene vadem van een ſtonden: en ſeer dik / en alle met pot-aarde beſtreeken waren; van boven tot onder toe hadden ſy kleyne gaten / waar in dwergs-ſtokken doorſtaken / van de eene ter andere boom; hier aan waaren gehegt / doodshoofden / en wel 20 in 't getal aan yeder dwergsſtok. Deſe ryen doodshoofden / die van ondere tot boven toe / en van 't eene eynd tot 't ander / doorgingen / gaven een afſchuuwelijk geſigt. Deſe doodshoofden / waaren van de geofferde menſchen / die alhier dus aangehegt / bewaard wierden; ſo wanneer eene der ſelven afviel / droegen de Tempel-bedien-

dienden ſorge / die plaats door een ander / wederom te vervullen. In 't opperdeel des Tempels waaren twee Kapellen / waar in de Afgoden Vitzliputzli en Tholac, 120 trappen hoog ſtonden. Door deſe Kapellen was een vier-hoekige plaats / 40 voeten lang en breed / en op het midden der ſelve / ſtond een opgeregte ſteen / gelijk een ſcherpe groene Piramide vijf ſpannen hoog / waar op men de menſchen offerde: want ſo men een menſch ruggelings daar op wierp / wierd hem de rug gebrooken / den buyk opgeſneeden / en 't hart den Afgod opgeoffert / gelijk wy hier na verhaalen ſullen. Behalven deſe waaren 'er in Mexico, nog 9 andre Afgods Tempels / die beſondere wooningen voor hunne Prieſters hadden / alle met ſchoone Toorns en Koebels gebouwt / en met aangenaame beelden verciert. Na de Tempel van Vitzliputzli, was de voornaamſte die van den Afgod Tetzcatlipuca, welks ingang 80 trappen hoog was. Hier vond men eene effen plaats / van 120 voeten breed / en niet verre van daar / een Saal met Tapijten van verſchepde koleuren en werken behangen. Deſe ſaal had een laage deur / altoos met een voorhangſel bedekt / waar door niemand dan de Prieſter gaan mogt. De Tempel was aller weegen met veelerlep beelden en uytgehouwe werken verciert / en ſeer ſchoon opgetoopt. By deſe voornaamſte Tempels nu / waren alle de anderen / niet dan Kapellen te vergelijken.

Ten dienſt deſer Tempels / had men dan mede ſeekere Opper- en andere Prieſters; de Opper-prieſters wierden door de Mexicaanen in hunne oude taal / Papas of Pauſen genoemt / gelijk nog hedens-daags in hunne geſchigt-boeken geſien kan worden. De Prieſters van den Afgod Vitzliputzli, erfden dit ampt van elkander / na de geſlagten / die daar toe ingewijd waren. Maar de andere Afgods-prieſters wierden verhooren; ten ware dat ſy in hun jeugd / ten Tempel ingewijd waren. Den dienſt deſer Paapen / beſtond dan voor-

Mexicaanſche Paapen beſchreeven.

Hunne Ampten.

naa-

naamentlijk / in de Afgoden met Wierook te berooken; als naamentlijk vroeg / wanneer den dag aenkoomt / des middags / 's avonds wanneer de Son onder gaat / en ter midder-nagt: op welke tijd alle de Paapen opstonden / en in hunne blaas-tuygen een tijd lang / een treurig gelupd bliesen. Wanneer nu dit speelen volepnd wierd / quam 'er eene / die 't sijn beurt was / in een wit kleed / hebbende in de eene hand een Wierook-vat / nemende eenige vuurige kolen / uyt een daar gestelde vuurtest / streeks voor het Autaar brandende / en met de andere hand een tas met Wierook houdende / stroopde hy van 't selve in 't Wierook-vat / en bewierookte / met de grootste eerbiedigheyd / den Afgod. Dit verrigt sijnde / waste hy met een doek het Autaar en de Godsdijnen af; waar na dan de boet-strasse volgde / gelijk wy haast vernemen sullen. Gelijk als yeder verpligt was / dese midder-nagtse dienst by te woonen / so was 't in tegendeel niemand geoorloft te offeren / dan alleen de Priesters; 't welk van elk van die / na sijne waardigheyd moest geschieden. Op sommige Feest-dagen leerden sy het Volk / hadden ook hunne besondere inkomsten / en leefden van de meenigte der offerhanden hen gebragt. Ook hadden de Afgoden in Peru, hunne eygene erf-goederen / die hen jaarlijks seer veel opbragten.

Indiaanse Kloosters en Nonnen.

Ook hadden d'Indiaanen, gelijk de Roomse Kerk / besondere ordens; als besonderlijk van jonge Dogters / die in Peru allerwegen te vinden waren. Eenigen deser Klooster-maagden / als de oudste sijnde / onderweesen de anderen. Anderen noch joug / onderhield men / en wierden ten offer-dienst opgevoed. Dese Kloosters Allaguci genoemd / betekende de hupsen der uytgeleesenen / wiens Abten sy Appopanaca heeten; dese hadden de magt te verkiesen wien sy wilden; dog dat sy niet onder de 8 jaaren / maar ten dienst bequaam moesten zijn. Dese jonge Maagden / wierden dan de oude overgeleverd / en van de selven in allerley saaken ten Gods-dienst / in 't kuys-leven / en andere nodige pleg-

plegtigheden / opgevoed en onderweſen. En waren ook verpligt ſig in geduurige kuyſchheyd te houden / en de offeringen te bedienen. Wierden mede tot wijven en by-wijven der Ingas, als ook ſijner vrienden en amptenaaren genomen. Wanneer dan d'Ingas, aan pemand ſodanig een klooſter-maagd gaf / 't welk een maal in 't jaar gebeurde / agte men 't voor een groote vereering te zijn; dog eene deſer maagden in onkuyſchheyd ſig te buyten gegaan hebbende / wierd levendig begraaven / of moeſt een andere wreede dood ſterven.

In Mexico wierden ook eenige Nonnen-kloo-ſters gevonden / maar haar bedieninge / duurde niet langer dan een jaar. Deſe / die van 12 tot 13 jaaren waren / noemde men Dogteren der boete en kuyſchheyd; haar dienſt was / den Tempel te beſprengen en te ſuyveren / als mede om den Afgod en ſijn dienaaren / des morgens de ſpijſe te bereyden. Deſe ſpijſe des Afgods / was uyt koeken / in de gedaante van handen en voeten / en eenige gedraapde kraakelingen beſtaande / maakende hier by nog eenige beſondere geregten / die dagelijks den Afgod voorgeſteld / en daar na door de Paapen gegeeten wierden. Deſe Dogters wierden eerſtelijk geſchooren / laatende als dan het haar wederom waſſen ten ſekere beſtemden tijd; waren ook in 't wit gekleed / ſtonden mede ter midder-nagt op / om den Afgod ten dienſt te ſingen: hadden van gelijken een Abdiſſe, die haar in alles onderweeg. Ook maakten ſy gewrogte doeken / en allerhande geſtikte werken / ten cierſel der Afgoden en den Tempel. Des midder-nagts-deeden ſy boeten met ſig te geeſſelen / en aan 't bovendeel haarer ooren te wonden; met dit bloed / bemorſten ſy haare wangen / waſſende ſig daar na in haar klooſter wederom af. Sy dus een jaar gedient hebbende ſtond het haar vry om uyt te gaan / en te huweliken. Afgods ſpijſe beſchreeven.

In Peru vind men geen Monniken / maar andere Paapen en Wigchelaars ontallijk veel. Dog alleen in Mexico, waren by de reeds gemelde groote Paapen en Wigchelaars in Peru.

te Tempel twee kloosters / als 't eene voor de Nonnen reeds geſegt / en 't andere voor Monniken van 18 tot 20 jaaren. Deſe hadden geſchoore krupnen / en ter ſijde lange hayr-lokken / ſulks ſy die vlegten konden. De jongſte deſer Monniken / dienden in Vitzliputzlis Tempel / leefden in armoede en kuyſchheyd / waren hun ampt / als de Leviten / verrigtende; dienden de Prieſters / en den Opper-Tempel-Voogd; verſorgden de Wierookvaten en het ligt: bewaarden de kleederen; ſuyverden de gewyde plaatſen / en bragten het brandhout aan; na dien 'er een geduurig vuur voor den Afgod brande. Nevens deſe waren 'er noch 50 jongens / om handrepkinge te doen / vercierden den Tempel met groene krupden / kooſen en bieſen / repkten de Prieſteren het hand-water / ſcherpten de meſſen ten gebruyk des offers / gingen met die geenen / die almoeſen inſaamelen / en droegen het offer. Alle deſe geeſtelijken / hadden hun beſtierder / waar onder ſy ſtonden / leefden kuys / boogen ſig voor de Vrouwen ter aarde / als die niet durvende beſchouwen; droegen kleederen als netten; waren hunne voorgeſtelde wetten ſeer gehoorſaam / ſonder de ſelven in 't minſte t' overtreeden. Wanneer nu des nagts de Paapen met de bewierooking gedaan hadden / ſo pynigde deſe jongens ſig aan eene beſondere plaats; trokken met eenige ſpitſe werktuygen / het bloed uyt hunne wangen; ſtreeken het aan de ſlaap des hoofds tot onder de ooren; dit verrigt hebbende / wieſſen ſig wederom in eene afgeſonderde plaats; ook beſtreeken ſy hunne hoofden met pek; hunne kleederen waren van grof-doek geweeven. Deſen dienſt geduurde maar een jaar / hadden dan verlof wederom uyt te gaan.

Der Amerikaanen wijſe van boete beſchreeven.

Laat ons nu inſgelyks / deſer Volkeren boete / en ſelfs-ſtraffe aanmerken / waar in ſy niet alleen gelyk de Baäls-prieſteren, ſig ſelve met ysſemen wondeden / maar ook hunne Soonen en Dogteren opofferden / en gelyk Beëlphegor voor 't vuur lieten gaan. Hebbende dan reeds geſegt / hoe de Prieſters

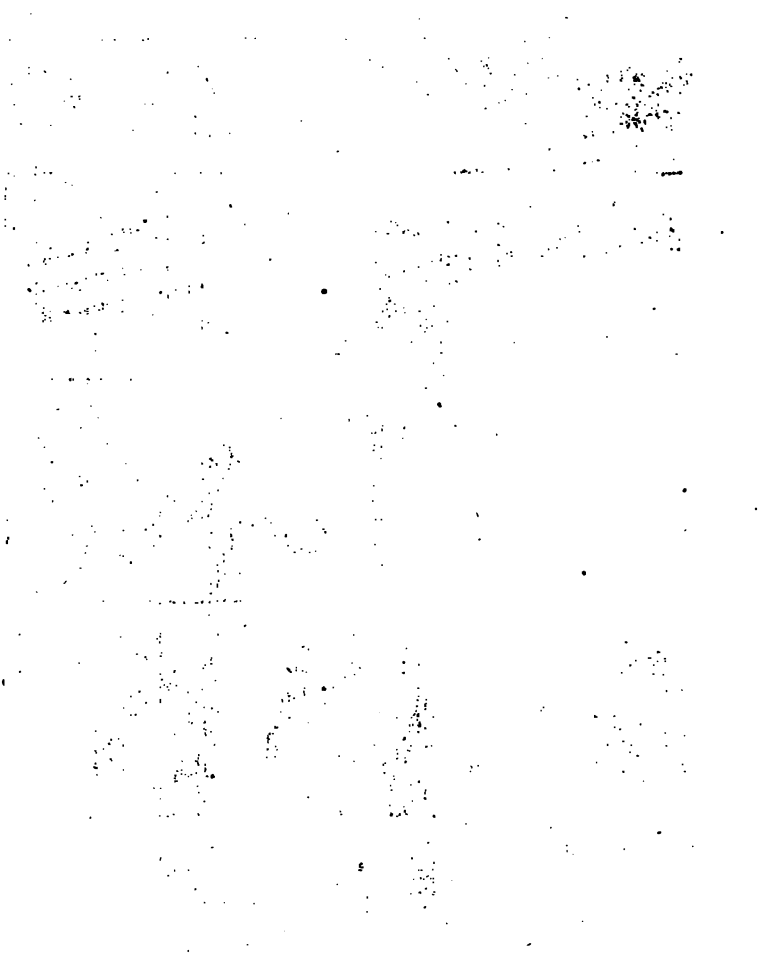

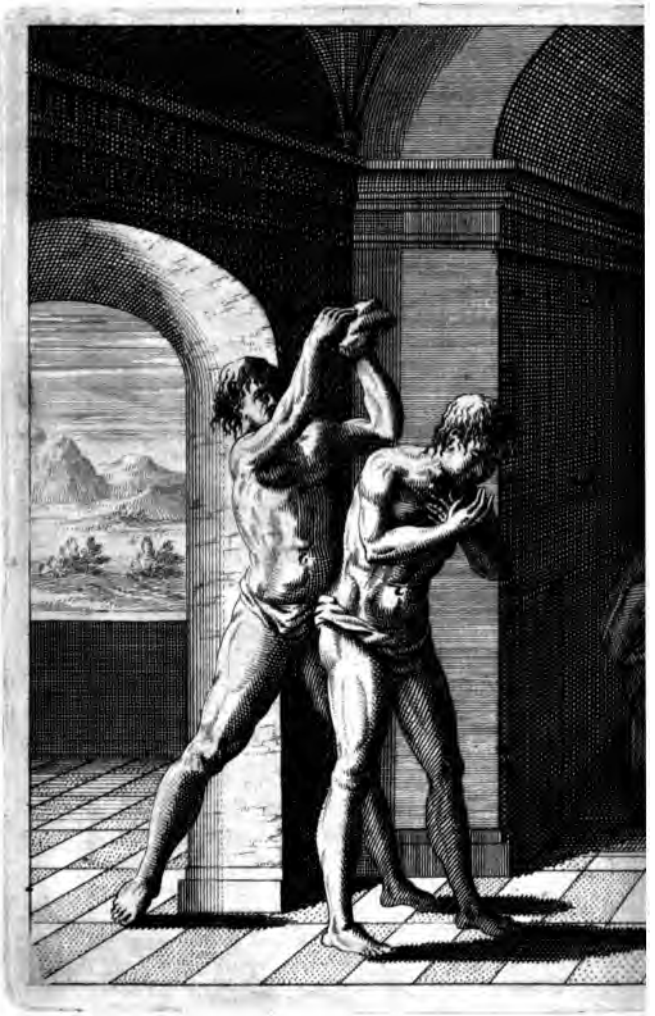

ſters en Monniken des nagts opſtonden / om den Afgod te berooken en ten dienſt te zijn ; 't welk geſchiedende ging den Opper-paap des Tempels / in een breed hooz / alwaar veele banken en ſetels waren / en op eene der ſelven ſitten / en ſtak met een pzem / in ſijn voet digt bp de teenen / dat 'er het bloed upt liep ; hier mede beſtreek hp de ſlaap ſijns hoofds / en met het overige wies hp de pzemen / en ſtak die daar na in een ſtroo bolletje / en dus tuſſen de koebels der boozgevel ; ſo dat van een peder kon geſien wozden / wat boete men booz de gemeente gedaan had. Hier na wieſſen ſp het bloed in een beſlooten water af / dat tot dit gebzupk gemaakt was / en bloed-water genoemd wierd. In den Tempel waren veele van deſe pzemen / waar van men altoos eene ten gebzupk nam. Behalven deſe / hadden de Geeſtelijken op eenige Feeſtdaagen nog grooter plegtigheden / als van 5 of 10 daagen te vaſten. Kups te zijn / wierd onder hen ſeer ſtreng onderhouden / ſulks velen / om niet in ſwakheyd der vleeſelijke luſten te vervallen / hunne mannelijke roede opſpleeten ; ſoekende dus veelerlep middelen / om hen onvermogende te maaken / op dat ſp hunne Goden niet mogten vertoornen. Sp dzonken ook geen wijn / ſliepen ſeer weynig / alſo des nagts hun meeſte dienſt geſchieden moeſt ; deeden ſig ſelve veele ſmerten en pijniginge aan ; 't welk alles quam te geſchieden / op dat ſp booz deſe ſelf-ſtraf / en lang vaſten / des te hepliger mogten gehouden wozden. Op het Feeſt van den Boet-god Tezcatlipuca, vaſteden de Pzieſters bijf daagen / en geeſſelden ſig niet alleen / maar ſelfs ook het volk / met nieuwe touwen / van een vadem lang / aan welker epnden veele knoopen waaren / ſloegen ſig daar mede over hunne ſchouderen. In Peru moeſt alle het Volk twee dagen vaſten / op het groote Feeſt van Ytu ; en niemand vermogt dan ſijn vzouwe aan te raaken. Booz eenige ſonden geeſſelden ſp ſig met netels / ſomtijds ſloegen ſp elkander met ſteenen / moetende dus een getal van ſlagen op den rug ontfan-

Geſtrenge kuyſcheyd.

En Vaſten.

Woeſtijniers.

gen. Aan eenige plaatſen / vertrokken ſommigen na de woeſte gebergtens en wilderniſſen / woonende aldaar een geſtreng leven. Ook ging het ſo verre / dat ſy ſig ſelfs offerden / werpende ſig van een rotſe neder dat ſy verpletterden.

Driederley Offeringe der *Americaanen* beſchreeven.

Deſe Indiaanen hunne offeringen / konnen gevoegelijk in driederlep ſoorten verdeelt worden. Als d'eerſte / in onbeſielde dingen / de tweede in dieren / en de laatſte / in menſchen beſtaanden. In Peru offerden ſy Cacaó, een kruyd / by hen ſeer waardig geagt: ook Mays, geverfde pluymen / zee-ſchelpen / en ſomtyds goud en ſilver / tot het maaken van eenige dieren. Van gelijken ſchoone Laakenen van Cumbi, weirekend geweeft hout / en gemeen ſmeer of talk. Alle deſe offeringen / geſchieden / om goed weder voor de gewaſſen / als mede om geſondheyd / te erlangen / of het gevaar deſ ſelfs af te keeren. De tweede wyſe van offeringe / geſchiede gemeenelijk / door de dieren / Cujes genoemt / ſijnde de Padden gelijk / die ook van d'Indiaanen gegeeten worden. In gewigtige ſaaken hooge perſoonadje betreffende / offerde men gemeenlijk / Schapen of Pacos, waar by ſeldſame plegtigheden gebruykt wierden. De blanke Mooren offerden hun Vee aldus: ſy lepden dan het Schaap op de regter arm / keerden het geſigt na de Son / ſpraaken eenige woorden na den aart van 't beeſt: want als het geſprenkeld was / wierden de woorden de donder toepaſſelijk gemaakt / op dat ſy geen gebrek van water hadden. So het dan wit of ongemengt was / wierd het de Son met andere woorden toegeëygent / op dat ſy hen beſchijne en goede waſdom verſchaffe. Maar was het graau-agtig / ſo wierd het / Viracacha ten offer gebragt. In Cuſco offerde men dagelijks / met de volgende plegtigheyd aan de Son een gelijk-haprig Schaap / 't welk met een rood hemd in 't vuur gelepd / en met kozfjes met Cacao, beſtroopd / verbrand wierd. Tot deſe offeringe / was een beſonder Volk / en ook Vee aangeſtelt / nergens anders toe gebruykt wordende. Men of-

fer-

ſerde ook Vogelen / als beſonderlijk in Mexico de Quartels. Inſgelijks wanneer men ten Oorlog trok / offerden de Peruaanen, aan woeſte plaatſen / verſchepde ſoorten van Vogelen; op dat ſy door hulpe hunner Goden / den Vyanden mogten afbreuk doen. Deſe offers wierden Cuſcovicca genoemt / en aldus volbragt: men nam dan veelerley ſoorten van Vogelen uyt de wildernissen / en vergaderde veel diſtel- en doornen-hout / 't welk in brand geſtoken / en de Vogelen daar op gelept zijnde / ſo naamen ſy ronde en hoekige ſteenen / waar op veele Slangen / Leeuwen / Tygers en Paddens geſchildert ſtonden / en ſeyden: wild ons den ſegen verſchaffen / en door de kragt van onſe Guacas, den Vyanden doen vernietigen. Wyders ook nog eenige Schapen / die opgeſloten / geweeſt / en in eenige dagen niet gegeten hadden / ten offer brengende / baden ſy / onder het dooden: dat gelijk als de harten deſer dieren mat en kragteloos waren / de Goden ook alſo hunne vyanden wilden maaken. Wanneer ſy dan eenig vleeſ / agter de harten deſer Schapen ſaagen hangen / 't welk niet door het vaſten verteert was / hielden ſy 't voor een quaad voorteeken. Ook bragten ſy ſwarte honden / en op het veld gewurgen; 't welk door een beſonder Volk / met eenige plegtigheyd gegeeten wierd. Insgelijks offerden ſy voor den Inga: op dat hy door geen vergift mogt worden omgebragt: dit willende verrigten / vaſteden ſy van 's morgens tot in den donkeren nagt; 't welk dan met vreeten en ſuypen weder betaald wierd. Door d'oneenigheden die tuſſen d'Indiaanſe Heeren ontſtaan / offerden ſy Zee-ſchulpen aan een beek / ſeggende: deſe ſchulpen ſijn Kinderen der Zee / gelijk de Zee / Moeder van alle Waateren is. Inſgelijks gebruykten ſy deſe Zee-ſchulpen / tot by na alle de offeringen.

De derde wijſe van offeren / was dan die der menſchen / 't welk in veele Landen een gebruyk was: dat ſy die geen / die ſijn Heere getrouwelijk gedient / en het meeſte bemind had / om 't leven Menſchen offeringen.

brachten: op dat deſelve na de dood ſijns meeſters/ hem het gelepde geeve/ en om/ en bp hem zp/ gelijk reeds gemeld is. In Peru, had men de gewoonte/ dat ſp nevens de gemelde getrouwe dienaars/ ook hunne eygen kinderen/ van 4 tot 7 jaaren/ oud zijnde/ offerden/ 't welk dan gemeenelijk/ den Ingas ten gevallen quam te geſchieden: namentlijk wanneer hp krank was/ of ten Oozlog trok. Wanneer ſp eenen Inga huldigden/ en hem de quaſt ten Scepter overgaven/ offerden ſp/ ô gruwel-daad! 200 kinderen/ in ouderdom van 4 tot 10 jaaren; welken vooz de op-offering/ eerſt gewurgd/ en dan met een grimmig geſigt en andere plegtigheden/ begraaven wierden. Een anderen tijde onthoofde men de kinderen/ en beſtreek hen met der ſelver bloed/ aan hun hoofd/ van 't eene ooz tot het andere. Inſgelijks offerde men ook klooſter-maagden/ die men ook ſomtijds upt de klooſters den Inga bzagt. Onder dit offeren/ ſchuplde dikmaal mede een groot bedzog: want wanneer een voornaam Heer/ of ook wel een der gemeene Indiaanen, krank lag/ en dat den Wichelaar hen het leven in twijffel trok/ ſo offerden ſp hunne eygen Soonen aan de Zon of Viracocha, hem biddende/ dat hp ſig met den dood der ſelven wilde genoegen laaten/ en aan den Vader het leven ſchenken.

Jonge Kinderen geoffert.

Of nu wel de Mexicaanen geen kinderen offerden / ſo hebben ſp egter met de offering van andere menſchen / niet alleen de Peruaanen, maar ſelfs alle Volkeren der weereld te boven gegaan: 't welk wp dan met een voozbeeld ſullen verhaalen. Eerſtelijk moeſten de menſchen / ſullende geoffert wozden / in den Oozlog gevangenen gewozden zijn: want anders wierd ſulks bp hen niet gebruykelijk geagt. Op dat ſp nu altoos ſlaaven en gevangens hadden / ſo voerden ſp een gedurigen Oozlog; waar dooz men altoos toelep om den vpand levendig in handen te krijgen. Dit onmenſchelijk offer dan / wierd bp hen dus verrigt: men voerden de gevangenen op het paal-werk der doods-

Mexicaanen de wreedſte menſchen-offeraars.

d'Offeringe hunner gevangenen beſchreeven.

doods-hoofden / reeds beſchreeven ; aldaar deed men hen allen op een ry ſitten. Eerlang quam dan een Prieſter / met een kort Kooy-kleed / aan wiens ſoomen franjes waren / van 't opperſte des Tempels af / draagende een Afgods-beeld / upt honig en Mais gekneed / op ſijn handen. Deſe ten ſpoedigſte de trappen afgekomen zijnde / klom op eene groote ſteen / midden op de plaats / op een verheeven toneel leggende / die d'Arend-ſteen genoemt wierd. Na dus eenige gewoone plegtigheden / quam hy eyndelijk tot de gevangenen / hield een peder van hen in 't beſonder den Afgod booy en ſprak : ſie / dit is uw God ; klom daar na aan d'andere zijde de trappen af / en alle die ſouden geofferd worden / volgden elkander / ter plaatſe alwaar ſy ſterven ſouden. De gemeene wijſe van offeren was dan / dat 'er ſes ter uptvoeringe geſtelt waaren / waar van vier / den gevangenen / by de handen en voeten / en de vijfde met een touw om ſijn hals / nemende hem op de ſpitſe ſteen de rug in ſtieten ; terwijl de laatſte / hem de boyſt op-ſneed / en 't hart uptrukte / het aan de Son vertoonde / en ſig / na den Afgod keerende / hem het in 't aangeſigt wierp. Het lichaam wentelde men in ſijn eygen bloed / waar na het de trappen des tempels afgewurpen wierd ; wordende van die hem gevangen hadden / gegeten / en 't hoofd den Prieſter gelevert. Die nu deſen den doodkeek gaf / hield men voor hun Opper-prieſter of Paus / die in 't rood gekleed / en verſchepde naamen erlangde / na den tijd en plegtigheyd van dien hy offerde : op het hoofd droeg hy een kroon van koſtelijke groene en geele plumen / aan de Oren had hy goude ringen met geſteentens beſet / en onder de lippen / een blaauwe ſteen. De andere offeraars hadden ſwarte onaanſienlijke aangeſigten en handen / gevlogte hayr-lokken / die ſeer groes en verward ſtonden ; midden om 't hoofd een leere riem gebonden / en aan de voor-hoofden dlepne papiere ſchildjes / met verſchepde beſchilderingen ; en ten kleeding een witte ſtoffe / met

d'Opper-paap ſijne geſtalte kleedinge nevens de andere offeraars beſchreeven.

ſwart dooꝛ werkt. Met dit toopſel ſagen ſy ſeer wꝛeed / ſaagende de omſtanders een verbaaſtheyd aan.

Eene andere wijſe van Menſchenofferinge.

De Mexicaanen hadden nog een andere wijſe van menſchen te offeren; ſy gaven dan hun gevangenen / in den Tempel / een der beſte kamers in / bekleeden hem met 's Afgods cieraad / onthaalden hem met eeten en dzinken ſeer heerlijk / en wierd van de vooꝛnaamſte Heeren ter tafel gedient. Des nagts ſloot men hem in een ſeer kouw / om 't niet te ontvlieden / maar des daags ging hy vzy / waar 't hem luſte; en altoos met 12 ſterke mannen ten dienſt omringd; ontliep hy hen / ſo moeſt eene van de ſelve ſijn plaats vervullen. Wanneer hy dooꝛ de Stad en ſtraaten ging / ontweek hem een peder / vielen neder en baden hem als hunnen Afgod / aan. Intuſſchen had hy een pijpje in de hand / waar mede hy een peder waarſchoude van op te rupmen / die hem niet gewaar wierden. Ook wierd hem alles toegeſtaan te doen / waar toe ſijn luſt ſtrekte / en dat een jaar lang. Deſe tijd nu ten eynde / en het Feeſt naderende / en hy ook genoegſaam gemeſt zijnde / wierd met ſijn eene voet aan een ſteen gebonden / en hem een ſchild en ſwaard in handen gegeven / om ſig tegen den offeraar te verweeren. So hy dan den offeraar overwon / wierd hy niet alleen ontſlagen / maar ook al ſijn leven / vooꝛ een dapper Kapiteyn gehouden; maar ſo hy van den Vzieſter verwonnen wierd / bilde men hem aanſtonds / ſchoon nog levendig zijnde / op den ſteen / waar over hy gevallen was: met deſe hupd / ging men dan van hupſ tot hupſ / en vergaderde een grooten ſchat / ter onderhouding van hunnen Afgod. Mede op deſelve wijſe offerden de Kooplieden hunne ſlaaven / die ſy egter niet langer dan een maand onderhielden. Maar de meenigte van die / welke men op veelvuldige en op de verhaalde wijſe geofferd heeft / is ongeloofflijk; dewijl 'er meenigmaal / omtrent de 5000 alduſ geoffert wierden. Tot ſodanig een afſchuuwelijken

en

en verschrikkelijken Moordery / gebruykten de Paapen dese list / dat sy den Koning aanporden ten togt / gevende voor: dat de Goden eerlang van honger sterven souden / en derhalven menschen vleesch begeerden; waar op dan aanstondts een togt tegens hunne vyanden aangestelt wierd. Dit was ook de rede / waarom Koning Motecuma het Landschap Thascala niet gantsch veroverde / om te meer slaaven ten offer t'erlangen / en de jonge man-schap in Mexico, in eene gedurige krygs-oefening te houden. Ook wierd 'er geen Koning gekroont / of had te vooren eenige Land-schappen overwonnen / en veele gevangenen voor hem ten offer gevoert.

Dit gruuwsaam en onmenschelijk bloed-plengen / sijn d'Indiaanen ten laatsten warts geworden / en hebben 't voor een ongoddelijken daad gehouden / en een groot verlangen gehad / om van dit onduagelijk juk ontlast te worden. Waarom sy ook op eenige plaatsen / het Christelijk geloof seer gretig aan-naamen / seggende: dit moest een heylsaame leer / en een goed-daadige God wesen / die aldus sonder bloed-plengen wilde gedient sijn. De *Americaanen* een weer-sin in hunne onmenschelijk offeren gekreegen.

In Peru had men ook eenige sonderlinge Tempel-gebruykten / men hield 'er in hun eerste maand / onsen Winter-maand zijnde / eenige daagen het Feest Capacrayme, met offeringe en besondere plegtigheden. Ter deser tijd nu / dorst sig geen uytlander aan 't Hof te Cusco onthouden; maar na 't eyndigen van 't Feest / wierd hen sulks wederom toegestaan / om te komen en de offeringen deelachtig te worden; die hen door dese gebruykelijkheyd toegereykt wierd: de aan de Son / toegewijde Nonnen / maakten uyt het meel van Mays, gekneed met bloed van witte lammen / op dien selfden dag geoffert / een deeg / dat tot kleyne hoekjes gebakken wierd. Dit geschied zijnde / quamen alle de vreemdelingen / uyt verschepde Land-schappen derwaarts / en wierden in orde gestelt. Hier na gaaven de Priesters aan een Sonderlinge Tempel-gebruyken der *Peruaanen* beschreven.

peder / een koekje / seggende: dat sy hen sulks gaven / op dat sy sig met den Inga of Koning van Peru vereenigen / en met hem in 't verbond souden blijven / bevelende hen ook / niets quaads van den Inga te spreeken / nog pets ergs van hem te denken: maar dat sy hem altoos souden gunstig zijn; waar van dan dese genotene koekjes ten teken en een getuyge souden zijn: so sy in hunne schuldige pligten waren nalatig geweest / so souden de selven sulks doen ontdekken en wreeken. Dese koekjes / wierden in groote goude en silvere schotelen voorgedraagen. De vreemdelingen ontfingen de selven / dankten de Son voor haare weldaad / gedroegen sig in woorden en gelaat seer vroolijk / sepden / dat sy noopt pets tegen de Son / nog Inga souden doen / nog ook pets denken wilden. Op dese wijse namen sy dan dese koekjes ter getuygenisse aan: van sig in alle getrouwe diensten en gehoorsaamheyd te dragen. Dit voorname Feest hield men ook in wijn-maand / en sodanige koekjes wierden na alle vreemde Afgoden en Heyligdommen / door 't gantse Rijk verstonden.

Een der voornaamste Feesten der *Mexicaanen* en de plegtigheden des selven beschreeven.

Het voornaamste Feest der Mexicaanen, ter eeren van den Afgod Vitzliputzli, wierd door hen gehouden in Bloey-maand / twee dagen lang; want dan quamen de Klooster-maagden by een / maalden een meenigte Bledos, die sy met gerooste Mais vermengden / en 't selve met honig waren kneedende; maakten dan van dit deeg / eenen grooten Afgod / gelijk die van hout was; settende in de plaatse der oogen / groene / blaauwe en witte Koralen; in de plaatse der tanden / de graanen Mais; en vercierden hem met de gewaaden en voorduursels meer beschreeven. Wanneer nu dit Beeld gereed was / quamen de Heeren gesamentlijk / bragten 't een schoon en kostelijk kleed / na den dragt des Afgods opgemaakt / en trokken 't het selve Beeld aan. Hier na plaatsen sy 't op een blaauwe sit-bank of stoel / so dat men 't op de schouders draagen kon. Als nu de Feest-dag gehouden wierd /

wierd / ſo quamen de gemelde Nonnen een uur voor dag / alle in 't wit gekleed / en met nieuwe cieraaden opgetoopt / en wierden dien dag Suſters van Vitzliputzli genoemt. Ook droegen ſy kranſen en ſnoeren van gerooſte Mais om haare halſen / en waren in haare aangeſigten beſtreeken met verf / nevens de armen van d'elleboogen af tot de handen / met allerley Papegaye vederen verciert. In deſe geſtalte naamen ſy de draag-ſetel des Afgods op haare ſchouderen / droegen hem ter plaatſe / alwaar de jongelingen met ſchoone netten bekleed / en diergelijke kranſen als de maagden gekroont / haar ſtonden op te wagten. Naauwelijks waren ſy met den Afgod genaderd / of deſe jongelingen traaden met een diepe eerbiedigheyd toe / namen de draag-ſetels op hunne ſchouderen / droegen de ſelven tot aan de onderſte drumpels van den Tempel; alwaar ſig de gantſe gemeente voor den Afgod ootmoedig bukte; namen aarde / en leyden het ſelve op hunne hoofden / dat anders by andere hooge Feeſten gemeen was. Na deſe gehoudene ſtaat / en plegtigheyd / ſchikte ſig de gemeente ter omgang / en ſulks in aller pl / begevende ſig na den berg Chapultepac, een mijl van Mexico gelegen; alhaar geſchiede eene vermaaning en offering. Vervolgens gingen ſy nog na twee Vlekken / peder een mijl verre gelegen / en volbragten diergelijke plegtigheden. Deſe vier mijlen nu van Mexico zijnde / quamen ſy dan wederom in drie of vier uuren af te leggen / noemende dan deſe Bede-vaart / de ſpoedige repſe van Vitzliputzli. Wanneer ſy dan wederom gekomen / en tot de onderſte trappen genaderd waren / ſtelden ſy de draag-ſetel neder / en die aan ſterke touwen gebonden / trokken deſelve met den Afgod / op 't opperſte van den Tempel / dewijl de trappen ſmal / en de treeden hoog opwaarts gingen; en ſy de ſelve op de ſchouders niet boven konden draagen: onderwijl ſtond de gantſe gemeente op de plaats in grooten aandagt en vreeſe. So haaſt ſy dan den Afgod / onder het gelupd van veele

blaas-tuygen / na boven gebragt / en hem in eene besondere daar toe gemaakte Kapel van Roosen geset hadden / so quamen eerlang de jongelingen / stroopden alom veele bloemen van veelerley koleur / waar mede sy den Tempel in en uytwendig vervulden. Na dese / quamen de meergemelde Klooster-maagden / bragten uyt hunne vertrekkamers / eenige krakelingen van gerooste Mais, en het kruyd Bledos, waar van mede den Afgod gemaakt was; dese krakelingen waren van gedaante als groote beenderen / sy gaven deselven aan de jongelingen welken die opwaarts droegen / en voor den Afgod / in overvloed neder leyden. Dese krakelingen noemden sy het vlees en de beenderen van Vitzliputzli. Nu quam de gantse Priesterschap / na hun staat en ouderdom / in goede orde gevolgt / draagende yeder een sluyer van netten / die veel-verwig en gestikt waren / hadden ook kransen op hunne hoofden / en snoeren van bloemen om hunne halsen. Hen volgden dan de Goden en Godinnen / dien sy aanbaden / alle in hunne besondere gedaante en kleedingen. De Priesterschap ging nevens de Goden krings-gewijse sitten om dese krakelingen / maakten veele plegtigheden met deselven; songen / speelden / en wijden deselve op dese wijse in; sulks sy als den Afgod selve geagt wierden; eerlang nu quamen die / welke de menschen offerden / gelijk mede gemeld is. En na de verrigtinge deser offering / quamen alle de Monniken en Nonnen uyt den Tempel / als in geleden na elkander / songen en dansten op de maatslag van een trommel / den Afgod ter eeren. Op dit gesang quamen alle de de Heeren en oudsten / nevens de voornaamsten des Volks / beantwoordende hen / met een diergelijk gesang / en dansten om hem heen; maakende dus gesaamentlijk eene ronden dans / sulks dat de jongelingen en maagden geduurig tegen hen over in 't midden bleeven. Dit Feest wierd door 't gantse Land seer striktelijk gehouden; niemand vermogt yets te eeten dan van de krakelingen of het deeg

des

des Afgods; dat egter vroeg voordag geschieden / en het drinken wagten moest / tot 's middags toe. So yemand dit overtrad / wierd het voor een schen-daad des Tempels gehouden; gelijk ook het water voor de Kinderen so lang verborgen wierd: op dat sy niet onder den toorn der Goden vervielen. Alle dese plegtigheden nu verrigt en de Priesters sig ontkleed hebbende / namen den Afgod nevens de krakelingen / draken die in stukken / en deelden de selve onder het Volk / sonder eenig onderschepd. Dese ontfingen 't met de grootste eerbiedigheyd / vreese en beweging: men seyde / dat sy aten 't vleesch en gebeente van hunnen God; eenigen hielden sig onwaardig / om dese weldaad te genieten; ook wierd den kranken / dit bond-teken / met de grootste agting t' hups gebragt. Na dese gehoudene plegtigheyd / deed een der oudsten / voor den Volke / met een verheevene stem een leersaame verklaaringe hunner Wet en plegtigheden / waar mede dit Feest een eynde nam.

Gewoonte van Biegten onder de Americaanen.

Insgelijks hadden d'Indiaanen ook de gewoonte van te Biegten; want in Peru, waren sy in dese meening / dat hen alle wederwaardigheden / en ook krankheden / om hunne sonden over quamen. Op dat sy dan voor de sonden mogten genoeg doen / deden sy de offeringen. Hier nevens ook hunne sonden / mondelijk / voor Biegt-vaders van hooge en geringe staat belijdende; eenige misdaaden wierden den oversten voorgedraagen / en somtijds ook swaar gestraft; als besonderlijk van die arm waren / en de Biegt-vaders niets te geven hadden. Ook wierd dit ampt van Biegt te hooren / onder eenige Vrouwen geoeffent. Insgelijks hield men 't voor een grove misdaad / wanneer yemand selfs d'aller-geringste sonde verswieg: men wichelde door het lot / of het besien der ingewanden sommiger dieren: vond men yemand schuldig / van yets verswegen te hebben / de straf was / van met een steen eenige slagen op de rug te ontfangen: tot hy alles quam te belijden: waar na hy boete moest doen / tot eyndelijk het of-

offer hem ontſlaging gaf. Sodanig Biegten geſchiede gemeenlijk / wanneer hun wijf / Kinderen / of hunne Land-heeren en den Inga ziek waren: voor de laatſte Biegteden alle ſijne Onderdaanen. De Biegt-vader was gehouden de geheyme ſaaken te verſwijgen / behalven / wanneer den een den anderen omgebragt had: als mede het ſteelen / eens anderen wijf nemen / vergiftige krupden te gebruyken / en andere misdaaden meer. Ook hield men 't voor een groote misdaad / wanneer men hunne Goden geen eer beweeſ / hunne Feeſten niet vierden / van den Inga petſ quaads dagt / en hem niet gehoorſaamde. Dog innerlijke gedagte Biegte men niet. Den Inga Biegte alleen voor de Son / als willende ſulks den Viracocha overdraagen / om hem die te vergeven: en gebiegt hebbende / begaf ſig na de Rivier / om te baden / menende hier door van ſijn ſonde geſuyverd te zijn; in het water zijnde / ſpraak hy alduſ: ik heb de Son mijne ſonden beleden / deſe Rivier ontfange de ſelven / en voere die in Zee / op dat ſy noopt weer verſchijnen. Inſgelijks baden ſig ook alle anderen / en moeſten ſig na hunne afwaſſing door eenen bultenaar / of een van natuure gebrekkelijk menſch / met netelen / laaten geeſelen. Wanneer een ſijner Kinderen afſtervende / wierd voor een grooten Sondaar gehouden / onder voorgeven / dat het ſijne misdaads ſchuld was / dat de Soon voor de Vader ſtierf.

Biegt van den Inga.

Der Japoneeſen Biegt beſchreeven.

Dewijl wy nu alhier van het Biegten der Indiaanen handelen / agten wy goed / ook petſ van der Japonpeeſen Biegt hier in te laſſen / alhoewel ſulks tot d'Ooſt-Indiſe ſtoffe is behoorende. In Ocaca vind men eenige bovenmaate hooge ſteenrotſen / waar van ſommige der ſelver toppen / 200 vademen hoog zijn: onder deſe is 'er een / ſodanig overhangende / dat 'er de Pelgrims of Xamabuxis, ſodanig / voor ſidderen / dat hen de hapren te berge rijſen / als ſy die komen te beſchouwen. Op deſe overhangende ſpitſe / ſtaat een door konſt gewrogt werk-tuyg / zijnde van pſer / en 3 of 4 va-

de-

demen lang; aan 't eene eynde is hangende een gewigt / en aan 't andere / na buytenwaarts / een Evenaar; welker schaalen so groot zijn dat 'et een Man in sitten kan; de Goquis dan / dat hunne Paapen zijn / laaten eene deser Pelgrims in eene der schaalen sitten / waar na sy de Evenaar door het gestelde werk-tuyg / door een rad na buyten winden / sulks dat de selve / met den boete doender / t' eenemaal in de lugt hangen blijft; desse schaal dan aan d'andere zijde van den Evenaar hangende / en geen tegengewigt / tegens den in d'andere schaal sittende Pelgrim hebbende / so rijst die so hoog dat hy aan het werk-tuyg stupt / terwijl d'ander geheel na de laagte sakt. Dit geschied zijnde / roepen de Goquis van de stotg tot hem / dat hy sijne sonden belijden sal / 't sy dat sy in woorden / werken of gedagten bestaan; 't welk met sodanig een luyde stem verrigt word / dat het aan de bystanders sulks genoeg konnende hooren / stoffe tot lachen en tot sugten gaf. Op elke misdaad / die dan desen Pelgrim belijd / daalde d'andere ledige schaal allenks; en hy alle sijne sonden beleden hebbende; wierden beyde de Schaalen gelijk bevonden. Dit nu aldus verrigt hebbende / so keerd de Goquis het rad / sulks dat het werk-tuyg met den Evenaar wederom na binnen gewonden wierd: op dat die geene sig gebiegt hebbende / uyt de Schaal komt; en een ander sig wederom daar in set; die op deselve wijse Biegten moet. So egter pemand sijn misdaad verswijgen wil / dan gaat de bovenste ledige Schaal / niet na ondere; en wanneer de selven / op aanmaaning / de waarheyd niet bekent / dan slaat hem de Goquis uyt de Schaal / dat hy aanstonds te pletteren in de diepte neder-stort. Dog de Pelgrims draagen wel sorg / dat sy openhartig Biegten; dewijl 'et hy na niemand uyt de Schaal gewonnen word; welke Biegt-plaatse Sangenotocoro genoemt is.

En sulks seldsaam door een Weegschaal verrigt.

Ook hadden de Mexicaanse Afgods-paapen een gewoonte van Salving / op dese wijse; sy bestreyden

Mexicaanse Paapen hunne inwijinge.

trouwen? Hun begeeren dan verſtaan hebbende/nam hy een eynd van 's Bruyds ſluyer / en van gelijken van 's Bruydegoms mantel of ombang-kleed/ bond die te ſaamen / en gelepde hen aldus gebonden na huys; alwaar een onſteeken vuur-ſtee was / om 't welke ſy ſeve maal gaan moeſten; waar na ſy by elkander gingen neder-ſitten/ ſijnde dus hun Huwelijk geſlooten; en men regte dan groote gaſterijen aan. Wierd dit Huwelijk door 't eene of andere geval wederom vernietigt / ſo deelden ſy / en elk nam ſijn aangebragte goed weder na ſig; behoudende verders de Man de Soonen / maar de Vrouw de Dogters / en wierden aldus geſchepden; doch mogten peder na ſijne gelegenthepd / wederom aan een ander trouwen; maar de geweſene gehuwden was het op ſekere Lijf-ſtraffen verboden / oopt wederom eenige huwelijks-werken met elkander te verrigten.

Eer wy dan de Feeſten en Tempel-gebruiken der Americaanen beſlupten / en tot andere ſtof overgaan / ſullen wy nog pets melden / hoe de Americaanen, in het reeds beſchreeven hooge Feeſt in Wintermaand / en ter Krooning van den nieuwen Inga, gebruykelijk / een groot getal Schapen en Lammeren offerden / en door welriekend hout verbrandeden / daar en boven ook nog veele andere Schapen / goud en ſilver toebrengende / voegden ſy 'er 3 gewrogte Beelden der Sonne / nevens 3 van den Donder / als Vader / Soon en Broeder / by; die ſy ſeyden de Son en Donder te hebben. Dit nu waren valſe voorbeelden der waare Drieenigheyd / die ſy waanden hier door uyt te druk-ken; welker 3 Beelden der Son / als Apointi, Churiunti, en Intiquaoqui, beteekenende: de Vader en Heere de Son / de Soon Son / en Broeder Son / genoemt wierden / gelijk ook de 3 beelden Chuquulla, ſijnde de God / die ſig in de Lugt-geweſten onthield / van waar de Donder / Regen en Sneeuw voort komt. Dusdanig wierd mede te Chuquiſaca den Afgod Tangatanga aangebeden / wien ſy gelijk drie in een / en een in drie be-

Valſe naboorſinge der drieenigheyd onder de *Americaanen* geoffert.

begreepen. Behalven dit Feest / vierden sy noch elf andere / als op yeder Maand een ; wanneer 'er 100 Schapen van verschepde koleuren geoffert wierden ; hebbende noch ontallijke buyte gewoone Feesten ; waar onder ook het Jubel-feest / waar van noch koztelijk pet te melden staat. Na het Feest van Vitzliputzli , vierden sy het andere groote Feest Tetzcatlipuca, dat in Bloey-maand / en alle vier jaaren eens gehouden wierd ; geevende dan volkomen Afslaat en vergeevinge der misdaaden ; op den 19 der selver Maand / offerde men de slaaven / die dat jaar / de agting der Goden gedzaagen hadden. d'Oude kleederen der selver bewaarde men gelijk Mis-gewaaden en Heyligdommen. Op dien dag liet sig den Opper-Tempel-Doogd gelijk den Afgod gekleed / sien / hebbende in de handen eenige bloemen / nevens een klepn steene pijpje van een heldze toon / blaasende na alle de vier gedeeltens der Weereld ; also hy d'afwesende daar dooz aanlokte en opwekte ; vervolgens hy een wepnig aarde genomen hebbende at het selve ; 't welk van de byweesende gevolgt wierd ; die dan ter aarde neder vielen / en de Magt / Wind en Duysterniſſe aanbaden ; onder smeeking / dat sy hen niet verlieten / nog het leven benamen : maar een eynde wilden maaken / van de magt / die sy hadden. Onder dit blaasen van dit pijpje / so gevoelden de Dieven / Overspeelders / Hood-slaagers en andere quaad-doenders / sodanig een ontroering in hun gemoed / dat sy hunne misdaaden bekenden en hunne Goden baden / dat sy niet openbaar wierden ; beschzepende de selven / en offerden veel Wierook ter versoeninge der Goden. Wanneer d'Oozlogs-Helden dit pijpje hoozden / baden sy insgelijks / de Son en andere Goden / dat sy hen sterkte ten overwinning hunner vpanden verleenen wilden ; waar mede sy ter verheerlijking der offerhanden veele gevangenen magtig mogten wozden. Dese plegtigheden wierden 10 dagen na elkander ter gemelden Feest gehouden ; en dat in sodanig een overvloed / waar

Verscheydene Feesten beschreeven.

van reeds veele gemeld ſijn / dat het voȝder verhaal daar van / den leſer meer verdelen / dan vermaken ſou.

Der *Americaanen* Seden, Staatkunde en Regeringe beſchreeven.

Nademaal wy dan van der Americaanen Godsdienſt / eeniger maten gehandelt hebben / ſo ſullen wy voȝder hunne Seden / Staat-kunde en Regering beſchȝiven; en dat ten dien eynde: op dat men de valſe en opgevatte waan; als of deſen Land-aard een woeſt en onverſtandig Volk / ſelfs ſodanig / dat ſy de naam van menſchen te voeren / niet waardig waren / tegenga.

Deſe onſe voȝ-hebbende ſtoffe nu / ſullen wy met d'afdeelinge hunner tijden / by hen gebruykelijk / beginnen / waar upt men hun beſchaafd verſtand in deſe / onder andere ontdekken kan. De Mexicaanen deelden hunne jaaren in 18 Maanden / tellende aan yeder der ſelve 20 dagen / geſamentlijk 360 dagen jaarlijks uptmaakende. d'Andere vijf overige dagen / wierden noopt getelt: maar voȝ ledige en overſchietende dagen gerekend. In deſe deeden ſy niets / maar namen hun vermaak / 't ſy in wandelen of andere vermaakelijkheden. De Prieſters waren onder deſ ook hunne dienſten en offeringen ſtaakende; dog deſe dagen verſcheenen zijnde / begoſt men wederom te tellen / en het jaar te berekenen. d'Eerſte Maand / nam ſijn aanvang / wanneer de bladeren wederom groenden: houdende hun Nieuwe-jaar op den 26 dan Spȝokkel-maand. Ook had yeder Maand ſijne beſondere naam / afbeeldſel en teken / die gemeenlijk van de voȝnaamſte Feeſten in de ſelve Maand gevierd / afkomſtig waaren / als mede dan de verandering het jaar als dan mede brengende. Yeder week wierd op 13 dagen gerekend: ook deelden ſy het jaar in vier deelen / en ſullig onder vier tekenen / en yeder jaar met een bygevoegt teken / als het eerſte een Huys / het tweede een Konijn / het derde een Riet / en 't vierde een Vuur-ſlag; op welke wijſe ſy die ook waren afbeeldende; en de jaaren / waar in ſy waren / noemden: rekenende op ſo veel huyſen / vuurſlagen / ra-

Afdeelinge der jaargetijden onder de *Mexicaanen* aangetoond.

raden / gebeurden dese en geene saaken. Men weete ook / dat sodanig een rad een seker tijd-jaar / van vier weeken begreep: welker yeder week 13 jaaren had / maakende te samen 52 gemeene jaaren. In 't midden van 't rad tekenden sy een Son / waar uyt vier lijnen getrokken waren / welken yeder aan den omtrek van 't rad reykte / so dat het selve in vieren deelden verdeeld was. Yeder deel had sijne besondere koleur / als groen / blaauw / rood en geel; welker vier deelen / in nog 13 deelen / nevens de tekens / als 't huys / konijn / riet / en vuurslag verdeeld zijnde / yeder sijn jaar bediede: aan de rand tekende men de geschigten van 't selve jaar; gelijk dan / het jaar / toen de Spanjaarden in Mexico quamen / dus / en besonderlijk den Mark-graaf Cortes, die 'er d'eerste was / in een rood kleed / afgetekent staat.

Ten eynde der 52 jaaren / waar mede het rad besloten wierd / gebruykten sy een seldsaame plegtigheyd: sy braken in den laatsten nagt alle hunne vaten en potten / doofden hunne ligten uyt / onder voorwendsel / dat met het besluyten van het rad / de weereld vergaan sou; dat dog eyndelijk op sodanig een tijd geschieden moest / als toen verscheenen was; over sulks agte men dan het kooken en eeten voor onnoodig: egter hielden sy de gantse nagt goede wagt / om te sien of 't ook dag wilde worden. Wanneer dan den Dageraad wederom te voorschijn quam / speelden sy op Trommelen en andere blaas-tuygen / voorgeevende / dat de Goden de tijd nog 52 jaaren verlangden; begosten aldus wederom op een nieuw rad te rekenen / en haalden het vuur van de Priesters / kogten vaten en potten en alles wat sy nodig hadden; welker eerste dag sy door een ordentlijken omgang ter danksegging vierden.

Egter waren de Peruaanen hier in nog verstandiger / als tellende jaarlijks so veele dagen / als wy / deelden het jaar ook in 12 Maanden / of Maane-schijnen; so dat sy de 11 overige dagen mede onder d'andere verdeelden. Op dat sy nu

Als mede de jaar-reekeningen der *Peruaanen* gebruykelijk.

een ſekere jaar-rekeninge hielden / ſo gebruykten ſy deſe orde: op het gebergte rondom Cuico, alwaar des Konings Hof-houding en de grootſte Heyligdommen van Peru waren / ſtonden 12 kolommetjes in ſodanig een afſtand / dat ſy peder / de ſtand der Son / by beurte van Maanden / aanweeſen / en Succanga genoemd wierden; waar door ſy alle Feeſten / de tijd van ſaapen / maapen en andere diergelijke dingen vonden. Aan deſe Sonne-kolommetjes offerden ſy na orde / hebbende een peder Maand ſijn beſondere naam / en eygen Feeſt. Men maakte ook een begin van 't jaar in Loumaand / gelijk wy; 't welk egter namaals van den Inga Pachacuto veranderd / en in Winter-maand / wanneer de Son de Tuyder-keerkring bereykte / geſtelt wierd; ſy hadden geen weken noch Schrikkel-jaaren / dat egter van eenigen vermeld word.

d'Indiaanen ſonder letteren, behalven de Japoneeſen en Chineeſen.

De Indiaanen hebben eertijds letteren noch geſchrift gebruykt / behalven de Japonneeſen en Chineeſen, die Beeld-letteren voor deſelve hadden; en vermits wy onder d'Indiaanen, niet alleen die / van Peru en Nieuw-Spanje verſtaan / maar ſelfs een gedeelte van Japon, en China, ſo ſullen wy ook pets van hunne geſchriften melden.

Merk-letteren by de Chineeſen gebruykelijk beſchreeven.

Deſe Indiaanen hebben geen ſeker getal van letteren gelijk een A / B / C / maar ſchrijven in beeld-letteren / en geven ook geene reden daar door te verſtaan / gelijk wy: want ſy gebruyken niet dan de betekeniſſe der dingen en ſaaken / als van de Son / het vuur / van menſchen / Been en diergelijken. Alhoewel nu de Chineeſen een byna oneyndelijk getal van merk-letteren hebben / die alle onderſcheyden zijn / ſo konnen egter hunne ſchriften van een peder geleeſen en verſtaan worden / gelijk by ons de getallen der tel-konſt. Want de merk-letter in 't getal agt / betekent in andere taalen mede het ſelve / niet tegenſtaande de Franſen het duys / en de Spanjaarden wederom anders uytſpreeken. Gelijk nu de Chineeſe dingen als oneyndig zijn / ſoo ſijn ook de verbeeldingen waar mede ſy die uyt-

uptbeelden onepndig / en moet pemand / die in China leeſen wil / ten minſten 85000 merk-letteren kennen ; maar die egter volkomen geleerd wil zijn / die moet 'er wel 120000 kundig weſen ; waar mede wel 10 jaaren / ſo wel in dagen als nagten verſleeten worden / eer men deſe merk-letteren alle begrijpt / en deſe taal kundig word.

Al die geenen die deſe merk-letteren verſtaan / worden in hooge ampten geſtelt / en voor de geleerſte lieden gehouden ; om ſulks nu de kinderen te leeren / moeten ſy ſig ſo wel by nagt als dag laaten oeffenen ; waar toe ſy in de ſchoolen ſtrengelijk aangepoort worden ; noemende men de ſelve der Mandarijnen Taal / waar mede men dikmaal gedurende ſijn leven in 't leeren beſig is. Taale der *Mandarijnen.*

Seldſaam is 't ook / dat / ſchoon ſy in ſpraak van elkander verſchillen / en by eenige Landſchappen als onverſtaanbaar zijn / ſy egter in geſchriften elkander verſtaan konnen ; gelijk 't by de Chineeſen en Japonneeſen blijkelijk is : want wanneer ſy ſpreeken ſouden / wat ſy leeſen / ſy ſouden niet verſtaan worden / wat daar mede betekend word. Chineeſe Druk-konſt.

Inſgelijks ſo ſijn de merk-letteren van China, en der ſelver boeken / als door de gantſe weereld beroemt / hunne Drukkerpen beſtaan in merken / die ſy in houte plaaten ſnyden ; en konnen daar van ſo veel doen Drukken / als men by ons met de kopere plaaten doet. Vraagd men nu / hoe ſy hunne meening door merk-letteren konnen te verſtaan geven ? dewijl men met een ſelvige merk-letter geen verſchepdene ſaaken kan uptdrukken / nog het geval der koppel- en deel-woorden / die men anders in alle taalen heeft / kan onderſchepden. Hier op berigten wy : dat ſy 't ſelve met ſekere ſtippen / ſtreepjes / of andere aantekeningen doen / om het onderſchepd daar door aan te wijſen. Egter valt het hen ſwaar / vreemde en onbekende ſaaken of naamen in hunne taal upt te drukken : vermits ſy hier toe nieuwe vindingen nodig hebben ; om die door nieuwe merk-letteren te doen verſtaan. Deſe taal nu houd / alleen in ſig / hunne geſchie-

denisſen / Hertens / Burgerlijke Regten / Seden / Verdigtſelen en andere ſpreek-wijſen. Ook verſtaan ſy pets van de Starre-kunde / en ſijn tamelijke krupd-kenners en beſpeders van de ſelve; ſchrijven met penceelen / en hebben veele van ſodanige boeken / dog niet net geſtelt. Sy beminnen ook de Schouw-ſpeelen / die ſomtijds 10 of 12 dagen aan een gehouden worden; terwijl dan de eene party het ſijne vertoonende is / ſlaapen de andere: in welker vertoomingen ſy verhandelen ſedelijke ſaaken / ten goede voorbeelden; dog ſijn allerwegen met Heydenſe geſchigten geciert.

Chineeſen beminnaars van Schouw-ſpeelen.

Mexicaanen wiſſe van opteekeninge hunner geſchigten.

De Peruaanen aangaande / hadden voor der Spanjaarden aankomſt / gants geen geſchriften nog letteren / merk- nog beeld-tekens; dog de Mexicaanen hielden egter hunne Oud-heden in gedagten; inſgelijks hielden ſy rekening van alle hunne ſaaken ſo van Vreede / Oorlog als de Regering aangaande. Dit hadden ſy alles / door overlevering; bewaarden 't onder hen ter heyliger gedagteniſſe; en dat van den eenen nakomeling tot den anderen. Wat hen dan ontgaan wilde / quam hen weder te binnen / door eenige merkbeelden; gelijk ook by de Mexicaanen plaats had.

Quipos gedenk-tekenen.

Dog meeſt door Quipos, ſijnde eenige gedenk-tekens in ſnoeren beſtaande / hebbende verſcheyde knoopen / en ſijn veel-verwig / om 't onderſcheyd der ſaaken daar mede aan te wijſen. 't Is by na ongelooflijk / hoe veele hunner ſaaken ſy hier door gedagtig wierden: want alles wat ons de boeken der Geſchiedeniſſen / Wetten / Plegtigheden / en andere handelingen voorſtelden / dat deeden ook deſe Quipos gants volmaakt. Sy hadden bundeltjes van groote en kleyne knoopen / nevens geſtrikte draaden van verſcheydene koleur; ſulks ſy / gelijk wy door 24 letteren / veele en ontallijke woorden / uytdrukken / door hunne knoopen alles gemakkelijk wiſten aan te wijſen; eenigen leerden ook door verſcheydе ſteenen / bidden; en wiſten op een peder hoof-deel des geloofs / een beſondere ſteen te gebruyken. Van gelijken konden ſy ook met

de

de graanen van Mais, veel beter reekenen / dan wy met de getallen. Insgelijks staat aan te merken / dat de Chineesen niet in regte regels / maar van boven nederwaarts / of in 't ronde schrijven: want dewijl het geene letteren / maar gantse woorden zijn / en een peder merk een saak op sig selven beteekent / so is 't voor hen onnodig; 't selve aan elkander te schrijven. In tegendeel so schrijven de Mexicaanen van onderen opwaarts: maar wanneer sy hunne jaar-reekeningen hielden / en hunne raden beschreven dan maakten sy hun begin in 't midden / alwaar de Son geteekent stond; gaande dan van daar voort / als in het jaar waar in sy waren / of tot den omtrek van 't rad. Goede Rekenaars.

Nu lust het ons verder de Regering deser Landaart in te sien; sulks men ook door hun bestier en wijse van beheersching / afneemen kan / wie onder dese Indiaanen de barbaarste zijn: want hoe toegevlijter sy waren / hoe veel te meer sy voor goedaadiger geagt wierden / des te minder opgeblaasenthepd lieten sy blijken; dit veroorsaakte / dat sodanige Koningen en Vorsten / sig geringer aanstellende / ook sagtmoediger Regeerden: nademaal sy erkenden / dat sy uyt rede der gemeene natuur / hunne Onderdaanen niet alleen gelijk / maar sig ook wel nedriger hielden: om dat hen de sorge der gemeene nutte aanbevolen was. Onder de Barbaars-gesinden gedoogt het sig in tegendeel; hunne regeering was tyrannig / want de Vorsten op een onmenschelijke wijs / met hunne onderdaanen handelende / begeerden voor Goden geëerd te worden: dit was de rede waarom veele Indiaanse Volkeren / geene Koningen noch Vorsten dulden willden: maar hebben als vrye en ongedwonge geleeft; behalven alleen / dat sy in Oorlogs-tijden een Overste verkoren; wien sy so lange den Oorlog duurde / gehoorsaamden; waar na sy wederom sig hun oude vryheyd aanmatigden. Der *Americaanen* wijse van Regering beschreeven.

Op dese gemelde wijse / wort het meerendeel van America geregeert / sulks 'er / geene eygentlijke Koningrijken noch schoone Overheerde Land-

ſchappen zijn / nog geduurige Koningen en Vorſten. Alhoewel het waar is / dat men 'er eenige Volkeren / ſommige Heeren en voornaame perſoonen vind / die onder de Gemeente voor Koningjes gehouden worden / gelijk in het Landſchap Chili de Auricaanen en die van Tucapel, en andere; die de Spanjaarden eenige jaaren wederſtand boden. So was 't ook in de Landſchappen Granada, Guatimala, Florida, Braſilien en in d'Eylanden Licon, Philippines en andere groote en magtige Landen gelegen. Maar onder deſen / heerſt eene noch grooter dwingelandy: want vermits ſy geen Opper-hoofd erkennen / ſo regeren ſy en gebieden peder voor ſig; waarom het 'er ook niet anders toegaat / dan dat het peder goed dunkt. Sy oefenen geweld / handelen onbillijk / en wie de magtigſte is / voert het gebied. In Ooſt-Indië heeft men wijdluftige en gewel-daadige Koningrijken / als Siam, Biſnaguar en andere. Nog China overtreft in groote en magt alle d'andere / wiens Koningen na hun voorgeven / meer dan 2000 jaaren ſouden geregeert hebben / dat hun goed beſtier verooſaakt heeft. In America of Weſt-Indië, heeft men noopt meer dan twee beſtandige Koningrijken gevonden / namentlijk dat van Mexico in Nieu-Spanje, en d'Ingas in Peru. Men kan egter niet wel ſeggen / welke van deſe twee de magtigſte zy. In gebouwen en grootsheyd van hof / overtrof Motecuma die van Peru. In Schatten / Rijkdommen / groote des Koningrijks en Oudheyd gingen de Ingas de Mexicaanen te boven. In Oorlogs-ſaaken / als Helden-daaden en Overwinningen / ſijn ſy gelijk. Egter is 't ſeker / dat beyde deſe Koningrijken / voor alle andere Indiſe Heerlijkheden / in welgemanierdheyd en ſtaatkunde / den voor-rang verdienen / als ook in vermogen en rijkdom / maar beſonderlijk in Afgoden-dienſt en bygeloof.

Niet meer dan twee beſtandige Koningrijken, als die van *Mexico* en *Peru* gevonden.

Schoon nu beyde deſe rijken in veele elkaander gelijk waren / ſo was de voorm of wijſe van Regering ſeer verſchepden: want / daar de Mexicaanen voor keur

ſteur hun Rijk ſagen beſtiert / deden de Peruaanen 't ſelve in hun naaſte Konings-bloed overgaan. Om nu van beyde deſe Koningrijken pets te handelen / ſo ſullen wy van 't Rijk der Ingas in Peru beginnen.

Wijſe van navolgingе in het Koningrijk Peru beſchreeven.

Wanneer dan den Regeerende Inga in Peru ſturf / volgde hem ſijn wettelijken Soon / by ſijn eygen Suſter geteelt: want deſe Ingas hielden 't voor een grootsheyd / hun eygen Suſter te Huwelijken / hebbende nevens deſe noch andere Vrouwen ten bysſaapſters. Nog de Koning eenen Broeder hebbende / ſo had die den voor-rang voor den Soon / van wien het namaals op ſijn Neef / of Broeder als eerſte Konings Soon / overging. Het ſelve regt in erffenisſen hadden insgelijks de groote Heeren in hunne Ampten. In 't begraaven der Koningen hield men ſeer veele plegtigheden en pragtige uytvaarden. 't Stond de volgende Koning niet toe den overledenen ſijne ſchatten te erven / maar wierden nevens ſijne ganſe Hof-houding ſijne Kapelle toegeëygend; moetende de nieuwe Koning / een nieuwe Hof-houding opregten / en 't goud / ſilver en alles van nieuws wederom vergaderen; 't welk de oorſaak is / dat 'er in Peru ſodanig een onemdelijken ſchat gevonden is: vermits een peder der Ingas altoos tragte ſijne Hof-houding te verbeteren / en ſijn ſchat te doen vermeerderen.

Het teken van d'overdragt des Koningrijks / was een roode wolle quaſt / die in ſijnte de Sijde overtrof; deſe quaſt / die den Koning voor 't midden ſijns voor-hoofds hing / was niet geoorloft te dragen dan hy alleen. d'Andere Heeren hadden een diergelijke ter zijde na 't Oor.

Het teken van overdragt, een quaſt zijnde.

Wanneer nu de Koning deſe quaſt ontfing / hield men een heerlijk Feeſt en Offering; hier toe gebruykte men goude en ſilvere Vaten / nevens een meenigte Lakenen van Cumbi: insgelijks veelerley Zee-ſchulpen / en koſtelijke pluymen / nevens 1000 veel-koleurige Schapen / en ſulks alles ten offer. d'Opper-prieſter nam dan nevens andere Prieſters een Kind onder de agt jaaren oud / hiel-

den 't ſelve den geagten Afgod Viracocha voor / en ſpraaken: Heere, dit offeren wy u: op dat gy ons in ruſte behoud; ons in onſen Oorlog byſtand doet; dat gy onſen Vorſt den Inga in ſijne aanwaſſende grootheyd en ſtaaten wilt bewaaren; dat hy in alles mag gelukkig zijn; dat gy hem verſtand, en wijsheyd verleene, om ons wel te beſtieren. By deſe plegtigheyd en huldiging des Konings / bevonden ſig dan de meeſte Volkeren ſijns rijks; de Onderdaanen beeden hunne Inga groote eere aan; waaren hem diermaaten gehoorſaam / dat men nooit eenige muyterp tegens hem gewaar wierd. Dus heerſte de Inga niet alleen in groot geſag / maar oeffende ook geregtigheyd; en liet niemand eenig geweld noch onregt geſchieden. Ook ſtelden hy in verſcheyde overheerde geweſten ſijn Land-voogden / en andere Onder-Koningen / die een goede ſtegeeringe hielden; ſig in 't dronken drinken niet te buyten gingen; noch ook niemand in eenig graan van Mais beledigden. Men weerde dus ook de ledig-gangers / door die aan werk te helpen; doende hen de ſtraaten ſchoon / en de wegen / met een onvermoeyden arbeyd / maken en onderhouden. Wanneer men een Landſchap veroverde / verwoerde men de voornaamſte dier Volkeren met ſig ten hoof; in welker plaatſe men ſijn eygen Land-aard / van d'oudſte geſlagten volgden. De misdaaders / als ook die / die 'er bewuſtheyd van hadden / wierden ſtrengelijk geſtraft.

Afdeelinge door den *Inga* onder ſijne onderdaanen gemaakt.

Inſgelijks deelde d'Inga ſijne Onderdaanen ſodanig af / dat hy hen geſamentlijk genoeg beſtieren kon; alhoewel ſig ſijn rijk omtrent 1000 mijlen uytſtrekte. Want naauwelijks had men een Landſchap bemagtigt / of men ſchikte de onderdaanen in ſekere afdeelingen; maakende ſodanige rotten / dat 'er over 10 / eene wierd geſteld / en over 100 of 1000 ook eene / die over hen het gebied had; hoog over deſe alle wederom eenen beſonderen Landvoogd / uyt het geſlagte van den Inga; wien ſy alle onderdaanig / en van alle hunne verrigtingen / rekening te doen ſchuldig waren. Deſe Landvoog-

hoogden quamen jaarlijks van 't hof te Cuſco, om in peders aanvertrouwde Landſchap / het Gerecht te houden / de ſchattingen in te vorderen / en heerden op 't hooge Feeſt van Raime wederom na Cuſco ten Hoof.

Het gantſe Rijk wierd in vier afdeelingen gedeelt / en ſulks na de vier wegen / die van Cuſco af gingen. Deſe vier afgedeelde Landſchappen ſtrekten ſig na de vier geweſten der Weereld / namentlijk / Colla-Suyo na 't Zuyden / Chincha-Suyo na 't Noorden / Conde-Suyo na 't Weſten / en Ande-Suyo na 't Ooſten. In alle deſe afgedeelde Geweſten / ſonderde men den Volke in tweederlep ſoorten / als over en onder: wanneer 'er eenige afvorderinge van belaſting geſchieden ſou / wierd te voren d'afdeeling gemaakt / hoe veel peder Rot of Landſchap verſchaffen moeſt / dat alles na 't vermogen der Landen verdeelt wierd.

Peru in vier deelen afgedeelt.

Verdeelinge onder de gedaane belaſtinge gebruykelijk.

Wanneer 'er 100000 Schepels Mais moeſten opgebragt worden / verſchaften het eene Landſchap een tiende / het andere een ſevende / en wederom een ander een vijfde deel; dat dan onder de Rotten verdeelt wierd. Dusdanige rekeningen maakten hen de Quipocamayos, of reken-meeſteren der reken-kamer / die door hunne draaden en knoopen wiſten te berekenen / wat een peder voor ſijn deel op te brengen had.

De gebouwen van Veſtingen / Tempels / Weezen / Luſt-hupſen en diergelijken / die d'Ingas maken lieten / waren van eenen onbedenkelijken arbeyd: want men vind 'er ſteenen van ſodanig een groote / dat men 'er voor verſet ſtaat / hoe deſelve gehouwen en opgebouwt zijn: dewijl ſy 'er geen yſere werktuygen toe gebruykt hebben / nog ook van gevaarlijks verſten ſijn geweeſt om op te voeren: egter vind men 'er dir ſeer aardig bearbeyd en op elkander gevoegt ſtaan / ſulks men d'afſchepding op vele plaatſen naauwelijks kan ſien. Aan de muuren der Veſting van Cuſco, vind men ſteenen meer dan 30 voeten lang / 18 breed en 6 dik / te weſen; die egter ſonder werk-tuygen op elkander gebouwt leg-

Gebouwen in *Peru*.

leggen. Alhoewel nu deſe ſteenen na geene winkel-haak gehouwen / en ſy elkander in groote ongelijk zijn / ſo voegen ſy ſig egter ſo wel op een ander / ſonder eenige vereeniging van kalk / dat men 'er ſig over verwonderen moet. Dit nu alles bewerken ſy door een magt van Volk / door den Inga van aller-wegen daar toe ontboden ; welken deſe ſteenen op elkander ſluytende / bewerken / en de ſelven dikmaal op een ander leggende moeten paſſen en meten / tot ſy wel komen te voegen. Schoon nu deſe gebouwen groot waren / ſo ſtonden ſy egter ſeer qualijk geſchikt en verdeelt / gelijk andere gebouwen der Barbaaren. Aan de ſelve wiſten ſy ook geen verwulfſels te maken ; hadden mede geen kennis van kalk nog Cement te bereyden ; alſ 't ſelve eerſt van de Spanjaarden geleert hebbende.

Een berg van bieſen gemaakt.

Niet tegeſtaande wiſten ſy over den arm / of uytwatering van het ongrondelijke Meer Chicuito in Collao, een brug van gevlogte bieſen meer dan 300 voeten lang / konſtig op te maken ; overtreffende ſelfs die van hout of ſteen gebouwt waren.

Schatten en Rijkdommen van den Inga.

De ſchatten van den Inga, wierden voor een onnoemelijken rijkdom geagt : want / ſchoon niemand van hen / de nagelate ſchatten ſijner voorſaten erfde / ſo hadden ſy egter allen den rijkdom hunner Landſchappen in hunne magt : dit verooraakten den grooten overvloed van Goud / Silver / Lakenen en Vee. Maar / nog grooter was hun magt / over 't beheerſchen / van hunne ontelbare onderdaanen / die hun Koning in alles / een gewillige gehoorſaamheyd toeſtonden. Wanneer men uyt een ander geweſt yets dierbaars magtig wierd / was ſulks voor den Koning ten beſten ; gelijkerwijs het Landſchap Chicha, hem het welriekende hout verſchafte. De Lucayas leverde dappere poſtloopers / die de draag-ſetels droegen / en in dag en nagt 50 Spaanſe mijlen weg-ſpoeyden. De Clumbibilcas ſonden danſſers en diergelijken. Ook onderhield den Inga de goud- en ſilver-mijnen waar uyt hy een onnoemelijken ſchat vergaderde. De Landen / gelijk ook alle d'inkomſten van vrugten en

en andere wierden in drie deelen afgedeelt; 't eerſte was onder den Gods-dienſt behoorende; het tweede den Inga, als ſijne gunſtelingen / de Heeren / beſettelingen der Steden en de Soldaaten en Dienſtaren; het derde egter behoorde onder de gemeene Landſchappen; of nu deſe drie afdeelingen elkander gelijk waren / kan men niet eygentlijk weten. Deelinge der Landen en Vrugten.

In d'eygen Landen van den Inga, bouwde een peder / ſonder onderſchepd / deſe bewerkers trokken hunne Feeſt-kleederen aan / ſongen liederen ter eeren van den Inga en de Guacas, hebbende ſo lang dien arbepd duurde / hun onderhoud van den Inga, of ſijn Soon / of de Guacas, wiens Landen dan bearbepd wierden. d'Ouden / Swakken / als ook de Weduwen / waren van deſen arbepd vry; ook gaf den Inga het derden deel der Landen / aan den gemeenen Volke; dog aan niemand in eygendom; al ſo 'er ſonder beſondere begunſtiging van den Inga, niets in eygendom beſeten wierd; ſchoon ſelfs de Landen van hunne Vooz-ouders afquaamen; ſo dat 'er niemand pets van deſe Landen ten erfdeel vermaken mogt; maar jaarlijks wierd het onder d'Onderdaanen uptgedeelt / en aan een peder ſo veel gegeven / als hy ter onderhouding / van Vzouw en Kinderen nodig had: 't eene jaar deelde men hen meer dan 't andere toe; na maté / van den aantal hunes hupsgeſins quam elk ſijn geſtelde maat te genieten. Wat men dan ſodanig ten deel verkreeg / was vry van eenige ſchatting: dog in deſ ſelfs plaats was men verpligt / de Landen van den Gods-dienſt / en die van den Inga, te bouwen en in te oegſten: dog ſo het een onvzugtbaar jaar was / wierden alle behoeftige / van d'opgelegde vzugten genoegſaam verſegt. Vrijwillige dienſt deſer Land-aard. Sijn alle Leen-lieden van den Inga.

Inſgelijks deelde den Inga het Vee; men telde het aan beſondere plaatſen / als een gedeelte vooz de Guacas, ook mede vooz den Inga, en vooz peder Stad. De Kudden van den Inga, als mede van de Guacas waren de groo- Deelinge van 't Vee.

ſte /

ste / en die van de gemeente was kleyn. Ook wierd 'er door den Inga seer naauw agt genomen op 't Vee / als eene rijks-schat; geene wijfjes mogten geoffert / gedood of ter jagt gevangen worden. Al wat schurft wierd / moest men levendig begraven / op dat geen andere aangesloken nog besmet wierden. 't Gesonde wierd geschoren / en des selfs wolle / de Kinderen om te spinnen en andere te weeven / na sekere mate / toegereykt; wordende die geenen streng gestraft / die nalatig in dien arbeyd waren. Door den Inga, wierd een sekere soort van wolle bereyd / waar van men de Cumbi maakte; welke Lakenen aan weersijde bereyd wierden. Een andere soort Abasca genoemt / was slegt en grof / en mede seer overvloedig. 't Overige der Wolle / wierd in de bewaar-plaatsen opgeslooten / tot men 't noodig had.

Hand-werk-oeffeninge der *Indianen*.

Ook had desen Land-aard de gewoonte / van de jeugd eenig hand-werk tot hun gebruyk nodig / te leeren. Dus konden sy dan hunne Lakenen en stoffen tot eygen kleeding maken; hunne Landen bouwen; als ook hunne Huysen / tot welken arbeyd de Vrouwen behulpsaam waren: vermits sy niet teder opgevoed wierden. Wat nu niet tot menschelijk onderhoud nodig was / maar alleen in eenige cieraaden bestont / daar van had elke soort sijn besondere Werk-meesters / als Goud- en Silver-smeden / Schilders / Potte-bakkers / ook Reken-meesters / Speel-lieden en diergelijken. Egter gebruykten de Heeren besondere Arbeyders en Werk-meesters / van welker bewerking onder de gemeene lieden / niets voor viel; also dese alles selfs quamen te verrigten / wat sy in hunne huysselijke bestiering noodig hadden. Ook waren sy van een gematigd leven / schuuwende de hovaardy en quaade begeertens. Schoon sy slegte kleederen droegen / so hadden sy in de selven egter een groot onderscheyd; als besonderlijk wat sy op 't hoofd quamen te setten: want eenigen hadden gebreyde of geweeve vrongen / door een gevlogten / ande-

Als mede hunne Seden en Wijse van Leven beschreeven.

ten

ren kleyne hoedjes / als hooge en ronde bonetten / sommigen wederom als 't buytenste van een seef / en veele andere diergelijken ; hier op wierd mede een strikt gebod gestelt / sulks dat niemand den dragt van sijn Land veranderen mogt / schoon men sig in eens anders Land bevond : op dat men des te beter den Land-aard onderschepden kon.

In gemeene Regt- en Huwelijk-saaken / gedroegen sy sig aldus : so wanneer pemand sig in den Oorlog of andere besigheden van sijn Ampt / lofelijk gequeeten had / kreeg hy ter vergelding 't sy een Landschap / 't Regt van Wapenen / of de keur van eene Vrouw / uyt het geslagte der Ingas, te Huwelijken. Daar en tegen strafte men ook d'ongehoorsaamen / en misdaaders seer strengelijk. Moord / Dief-stal / Overspel / en Bloedschande / verdiende de dood ; egter hielt men / verscheyde of veele Wijven te hebben / voor geen Egt-breuk ; ook niet wanneer eene deser Wijven / by een ander gevonden wierd ; maar dit was Overspel / als pemand by eens anderen Egte wijf te doen had ; van welk pedet noopt meer / dan een ten Huwelijk nam / dat door een besondere plegtigheyd op dese wijse geschiede : de Bruydegom vervorgde sig ten hupse van de Bruyd / om haar met hem te nemen / dreed haar dan een Otoja, of schoen aan / die boven open is ; was nu de Bruyd noch Maagd / so was 't een schoen van Wolle : dog niet / eene van biesen gemaakt / moetende alle andere Vrouwen de Bruyd eeren. Gemeene Regt en Huwelijk-saaken.

Wanneer de Man sturf / moest de Vrouw een gants jaar rouw dragen / en ook niet eerder Trouwen. Den Inga volvoerde aan sijne Land-voogden en Kapiteynen door eygener hand hun Trouw. Maar dese wederom / vergaderden in hunne Steden de Jonge-manschap en Jonge-dogters op eene sekere plaats / gaven een peder eene ten Vrouwe ; bekragtigende het Huwelijk door gemelde Plegtigheyd. Wanneer nu sodanig een Vrouwe by eens anders Man gevonden wierd / was de straffe aan beyde de Over-speelders / de dood ; was 't dan Staat der Weduwen.

dat

dat de Man ſijn Over-ſpelig-wijf haar misdaad vergaf / ſo wierd ſy egter geſtraft / doch niet met de doodt. Gelijke Regts-pleeging / hield men ook over ſaake van Bloed-ſchande / als met Moeder / Groot moeder / Dogter of Kinds-kinderen / maar andere Bijndſchap aanbelangende / wierd toegelaten / ſo dat niet dan d'eerſte graad van Maagſchap / bupten geſlooten was. Niemand dorſt onderſtaan ſig met ſijn Suſter te Huwelijken / al ſo men 't niet voor wettig hield. Maar Topa Inga Ypanguy is d'eerſte geweeſt / die ſijn eygen Suſter ten Wijve naim / en 't aldus in gewoonte bragt. Gevende egter een Wet / daar nevens / dat ſig niemand / behalven de Ingas, met ſijne Suſter Huwelijken ſou.

Afkomſte der *Ingas* nageſpeurt.

Men heeft dan ook upt laſt van Koning Philippus in Spanje, met alle mogelijken vlijt nageſpeurt / hoe verre den afkomſt der Ingas, der ſelver Gods-dienſt en regten herkomſtig waren; maar men kon door gebrek van nagelate Schriften / weynig daar van ontdekken; egter heeft men upt hunne Quypos of Regiſters ſo veel konnen bemerken / dat de Regering der Ingas, niet boven 400 jaaren ſtand gehouden had. Hun afkomſt wordt gevonden upt de Valeyen van Cuſco, die vervolgens alle Landſchappen / nu Peru genoemt / in namen / namentlijk van Quito af / tot aan de grenſen van Rio de Paſto, ten Noorden en Zuyden / tot aan Chili, dat ſig in de langte omtrent 1000 Spaanſe mijlen uptſtrekt: doch in de breete ſtrekt het ſig ten Weſten / tot aan de groote vlakte ns / en de gebergtens Andes geheten / ſijnde naauwelijks 100 mijlen. d'Ingas overtreffen alle Volkeren van America, niet alleen in hunne Staatkunde en Regering / maar ook nog veel meer in dapperheyd der Wapen-handel; alhoewel de Cannaris, dien de Spanjaarden tegen hen hulp verſchaften / hen nooyt hebben willen wijken.

Waarom ſig d'*Ingas* de Regeringe der Landen aangematigt hebben.

De rede waarom de Ingas de Regering aan hen getrokken / en de Landen verovert hebben / is / dat ſy voor gaven dat na de Sond-vloed / waar van

van alle d'Americaanen, een verscheyde kennis hebben / de weereld door d'Ingas wederom is vermeerdert gewoorden. Want seven waren 'er uyt het hol Pacaritambo gekomen / die de weereld weder deeden voort-teelen: om welkereden men hen billijk als de regte Voor-ouders en Voort-planters gehoorsaamen moest: waar by sy ook nog bewaren / dat sy alleen de regte wetenschap besitten / hoe men de Goden dienen / en hen eeren moet. Waarom 'er ook te Cusco, als een heylig Land aangemerkt / meer dan 400 Bede-huysen / en aller-wegen omtrent de selve veele gehepmenissen / te vinden waren.

D'Eerste van / die men voor hun Inga in den beginne gehouden heeft / is Mangocapa geweest / van wien sy voorgeven / dat hy uyt het hol Tambo, seß mylen van Cusco gekomen is / en dat hy aan twee der voornaamste geslagten van d'Ingas, hun oorsprong gegeven heeft; als d'eene geweest zynde / Hanan Cusco, en d'andere Urin Cusco. Van d'eerste sonden de Land-heeren afkomstig zyn / die de Landen verovert en besiert hebben. D'Eerste en 't hoofd dese geslagts was Ingaroca genoemt / die / schoon hy geen groot Heer was / heeft egter goude en silvere Baten gebruykt / en aanbevolen / dat men alle syne schatten / den Uytvaard syns Lichaams / en ter onderhouding van syn Hof-gesin / na syn dood / aanleggen sou. Van waar dan het klegt afkomstig is / dat d'Ingas; hunner Voor-saten goederen niet erven / maar dat een yeder sig van nieuws / in alles versorgen moet; ten tyden van desen Ingaroca gebruykten sy goude Afgoden.

Mangocapa die d'eerste der *Ingas* ingestelt heeft.

Ingaroca de eerste *Inga*.

Na hem volgde / Yaguarguaque, anders bloed-schryer gesagt / die een hoogen ouderdom bereykte. Eenmaal van syne vyanden overwonnen synde / segt men / dat hy van spyt bloed souds geweent hebben; waar af hy dan dien naam verkreeg. Van hem is het geslagt Accailli Panaca afkomstig.

Doot *Yaguarguaque* gevolgt.

Dese is van syn Soon Viracocha Inga, in de

Na hem *Viracocha*

Regering gevolgt / die seer rijk was / en veele groote Baten van goud en silver maken liet. Van hem rekent sig / het geslagte Caccopanaca. Sijn Lichaam liet Gonsalvus Pizarrus, wegens den grooten schat / door swaare Martelingen den Indiaanen aangedaan / naspeuren / en gevonden hebbende / verbranden. Oog de Indiaanen namen d'asse / bewaarden die in een Pot / deeden met de selve groote offeringen / tot eyndelijk Polus de selve / nevens andere Lichaamen der Ingas, door seldsame listen / d'Indiaanen ontweldigde. Hier door wierden hen veele Afgoderyen ontnomen / die sy anders met dese Lichaamen / die gebalsemt waren / bedreven. Dese Viracocha was by d'Indiaanen niet al te seer gelieft / om dat hy de naam van hun God Viracocha voerde; doch hy verontschuldigde sig / onder voorgeven / dat hem sulks door Viracocha in een droom bevolen was.

Vervolgens *Pachacuti Inga Yupanguy.*

Hem volgde in de Regering Pachacuti Inga Yupanguy, een grooten Overwinnaar en Stigter van alleen-heerschende Landen; hy heeft 60 jaaren Geregeert / en kreeg in den aanvang sijner overwinningen het geluk / dat eene sijner oudste Broeders / die de keur / in den Oorlog / by 't leven / en met bewilliging / sijns Baders / deelagtig wierd / in eenen slag / met de Changis gehouden / geslagen wierd / en aldus met weynig Volk weederom aftrok. De jongste Broeder Inga Yupanguy dit siende / dagt nu selfs Borst te sullen worden / gebruykende de volgende list: als dat Viracocha hem / als hy alleen / en niet wel te moede / was / aanspraak / en sig beklaagde / dat men niet tegenstaande / hy een algemeen Heer en Schepper van alles was / die den Hemel / de Son / de menschen en al 't andere geschapen / en in sijn geweld had / hem egter sijne verepste eer niet gaf: maar selfs de Menschen / Son / Donder en andere Schepselen gelijk stelde; die van niemand hun kragt en werkinge dan van hem alleen hadden: waarom hy dan liet weten: dat men hem / die in den Hemel was / Viracocha Pachayachachic,

Gelegentheyd van de aankomst sijner Regeringe.

dat

dat algemene Schepper geſegt is / noemen ſou. Om nu dit geloof te geven / ſeyde hy: alhoewel hy alleen was / ſo wilde hy onder deſen naam het Volk aanmanen / om de Changis, ſchoon die veele waren / t' overwinnen / en hem mede ten Hoogſt verheffen / ook genoegſaam Volk toe ſenden; dat aldus geſchiede: hy onder deſen naam een meenigte Volks vergaderende / wierd Overwinnaar / maakte ſig ſelven ten Hoogſt / ontnam ſijnen Vader en Broeder / die hy in een ſlag overwon / alle hunne Majeſteyt / ſtelde ſig in de Regering / Overwinnende inſgelijks de Changas. Na deſe erlangden ſege / beval hy / dat men de God Viracocha, voor een algemeen Heer houden / en de Son / Donder en alle andere Schepſels-beelden onder hem ſtellen ſou. Alhoewel hy vervolgens voor de Son / en Donder en andere Guacas ſekere Landen en Vee / affonderde / ſo deed hy egter geen de minſte aanwijſing voor Viracocha, ſeggende: dewijl hy een algemeen Heer en Schepper was / dat hy niets ten onderhoud nodig had. Toen hy de Changis had verſlagen / ſoude hy tot ſijn Soldaaten geſegt hebben: dat ſy den ſegen niet waren magtig geworden / ſonder bystand van eenige Mannen / die hem Viracocha toegeſonden had; deſe waren voor niemand dan van hem alleen geſien / en namaals in ſteenen verandert. Waarom hy dan een hoop ſteenen / upt het Gebergte ſoeken liet / deed die ten Godsdienſt opregten / offerde voor / en bad de ſelve aan; en voerde eenige ook naderhand met groote eerbiedigheyd mede in den Oorlog; als meenende daar door een ſegen t'erlangen. Inſgelijks liet hy ook een groot goude Beeld vervaardigen / ſettende het in een ſtoel van ſuyver goud. Sijn Lijk reeds 80 jaaren in ſijn Graf-ſtede gelegen / is geheel onbeſchadigd / en als gebalſemd / van den Regts-geleerde Polus te Cuſco gevonden / en na Totocache gevoerd.

Geraakt door liſt op den troon.

Na deſen Inga volgde Topa Inga Yupanguy, en na hem ſijn Soon / van de ſelve Naam; die het Geſlagte Apoc Aillo geſtigt heeft.

Topa Inga Yupanguy hem gevolgt.

In na deſe Inga Guainacapa.

Nu volgde in de Regering Inga Guainacapa, betrekkende / een rijk en dapper Jongman / die ook met deſe hoedanigheden / meer dan eenige ſijner Voorſaten en Nakomelingen / is begaaft geweeſt: want hy was verſtandig / en ſtelde in alle ſijne Staaten goede orde. In Krijgs-ſaken was hy dapper / moedig en gelukkig; ſulks hy dikmaals Overwinnaar wierd / en ſijn Rijk meer dan alle ſijne Voor-ſaten uitbreide. Hy ſturf in 't Koningrijk Quito, 400 mijlen van ſijn Hof gelegen / dat hy eben te vooren bevogtigd had. Sijn Lijk geopend zijnde / begroef men / volgens ſijn laſt / het Ingewand nevens het Hart te Quito, maar ſijn Lichaam in den wijd-beroemden Tempel te Cuſco. Van veele aanſienlijke eer-gedenkeniſſen / ſo van beſtraate Wegen / Gebouwen / Veſtingen / Slooten en andere Uitmuntende werken / droeg hy de naam als Stigter. Hy nog in 't leven zijnde / wierd als een God geëert; dat aan ſijne Voor-ſaten nooyt was gebeurd. Toen hy geſtorven was / doode men 1000 menſchen van ſijne Hof-bedienden / die hem in 't ander leven dienen ſouden. Deſe ſtorven alle vrywillig; en boden ſig nog meer aan hun leven op te offeren; ook waren ſijne ſchatten by geene der Koningen in rijkdom te vergelijken. Toen de Spanjaarden hoyt na ſijn dood / in 't Land quaamen / wende men alle vlijt aan / om deſe ſchat te verbergen: maar eyndelijk Attabaliba gevangen zijnde / bragt men van 't ſelve een groot gedeelte te Caxamalca, om tot ſijn los-geld te verſtrekken. Men ſegt dat hy omtrent Cuſco, meer dan 300 Kinderen en Kindskinderen nagelaten heeft. Sijn en ſijns Moeders gebalſemde Lichaamen / verſond Polus na Lima, om d'Afgoderij daar door te eerder af te ſchaffen.

Wederom gevolgt door Tito Cuſſy Gualpa, mitsgaders Guaſcar Inga genoemt.

Na deſe Guainacapa; volgde ſijn Soon Tito Cuſſy Gualpa, daar na Guaſcar Inga genoemt; wiens Lichaam / door bevel des Overſte van Attabaliba verbrand wierd. Deſe Attabaliba mede een Soon van Guainacapa, ſtelde ſig / terwijl hy ſijn ver-

verblijf te Cuſco had / tegen ſijn Broeder / trok met een magtig Heyr tegen hem te velde / ſulks ſijne Bevelhebbers Quiz Quiz en Chilicuhima, de Broeder Guaſcar Inga binnen Cuſco gevangen namen; alhoewel hy voor den regten Heer en Koning erkent en aangenomen was; des wegen veele ſijner Onderdaanen / maar beſonderlijk ſijn Hofgeſin / ſig ſeer beſwaard vonden; deſe ſig in dit gevaar ſiende / deeden veele offeringen / alſo ſy ſig niet ſterk genoeg vonden om hun Vorſt te verloſſen: want de Bevelhebbers die Guaſcar gevangen bekomen hadden / waren hen te magtig; waar by nog quam / dat Attabaliba met ſijn magtig Heyr was naderende: eyndelijk de party van Guaſcar ſig voor deſe magten / veel te ſwak ſiende / offerden voor Viracocha, als algemeenen Schepper / en baden: dewijl ſy hun Vorſt niet ſagen te verloſſen / dat hy dog by ſtand van den Hemel hen ſenden wilde: op dat ſy hunnen Koning mogten redden.

En na deſe Attabaliba.

Midlerwijl men dusdanig een vertrouwen / in de verrigting hunner offerhanden ſtelde / ontving men tijding / dat een Volk over Zee gekomen was / die Attabaliba gevangen hadden. Dewijl nu de Spanjaarden, die Attabaliba te Caxamalca gevangen hielden / ſeer weynig in getal waren / en dat ſulks ter ſelver tijd gebeurde / toen d'Indiaanen, voor Viracocha offerden / ſo noemden ſy de Spanjaarden, Viracochas, als gelovende / dat ſy van dien God geſonden waren; weshalven ſy noch heden dien naam ſouden behouden hebben / indien ſy ſig ſelfs / die niet / door quaad gedrag hadden onwaardig gemaakt. Gelijk dan het geval wilde / dat / toen de Spanjaarden aldaar aanquaamen / deſe twee Broeders in twiſt waren; insgelijk / wierden / de Spanjaarden voor een Hemels Volk gehouden; anders was 't hen onmogelijk geweeſt / Peru te bemagtigen.

Toen nu deſe twee Gebroeders van kant waren / heeft Mangocapa, derde Soon van Guaina-capa de Regeering aangevaard; en de Stad Cuſco,

En eyndelijk Mangocapa.

ſco, die Franciſcus Pizarrus reeds bemagtigd en ingenomen had / ſeer benauwende / heeft egter eyndelijk ſonder pets te verrigten / wederom moeten afwijken / om ſig na Vilcabamba in 't gebergte te begeven; alwaar de Nakomelingen der Ingas tot op Amaxo ſig onthielden; welke van de Spanjaarden gevangen / en op de markt te Cuſco geregt wierd; 't welk d'Indiaanen ſeer tegen de borſt was / te moeten ſien / dat hun natuurlijken Vorſt / dus openlijk ten ſchandaal wierd omgebragt. Waar na vervolgens alle de Navolgers der Ingas gevangelijk vervoert zijn. Behalven een Soonsſoon van Guainacapa, die ſig liet Doopen / en de Spanjaarden, tegen ſijn Broeder Mangocapa, ter hulp quam; waar voor hy quam te genieten vrylijk de Valeyen van Yucay te mogen bewoonen; en andere dingen / die namaals ſijn Dogter van hem over Erfde. Dus heeft dit magtige Koningrijk Peru, ſijn ondergang gehad.

Oorſprong des *Mexicaanſen* Koningrijks beſchreeven.

Nu leyd ons d'orde / om van den oorſprong / nevens den rang van navolging / en de hoedanigheyd des Mexicaanſen Rijks / te handelen / en dat geene noytelijk aan te merken / waar in der ſelver meeſte belangen gelegen ſijn. Men kan dan als in den aanvang upt hunne Regering en goede geſtelde orde / ligtelijk beſpeuren; dat ſy ſeer ſtaatkundig geweeſt ſijn. Van d'eerſte Koning Acamapich, tot den laatſten Motecuma de tweede van dien naam / heeft noopt pemand het Rijk ten Erfdeel beſeten: maar ſy ſijn alle / door de keur daar toe verheven. De Gemeente gaf d'eerſte ſtem / die dan door de voornaamſte ingebragt wierd.

Des ſelfs Koningen door de keur des Rijks aangeſtelt.

Ten tijden van Iſcoalt, de vierde / heeft men 'er vier Keur-Vorſten aangeſtelt / die nevens twee Vorſten onder Mexico ſtaande / als die van Tezcuco en Tacuba eenen Koning verkieſen ſouden. Gemeenelijk viel dan de keur op jonge bejaarden / dewijl ſodanige Koningen / den Oorlog best konden voeren. Dit was nu de rede waarom ſy Koningen van die waardigheyd begeerden / welken

tot

gelijk beleefd te zijn / d'Ouders te eeren / te dienen en gehoorsaam te weſen. Men leerde hen ook ſingen / danſſen en den wapenhandel oeffenen; men verſtrekte hen harde Slaap-plaatſen / en gemeene of ſlegte ſpijs: op dat ſy in der jeugd ſig tot moeyelijkheden en ten arbeyd gewennen mogten / en niet dartel wierden.

Voor de Kinderen der Edellieden byſondere Schoolen opgeregt.

Maar de Kinderen der Edellieden / waren in beſondere ſchoolen / wierden wel van hunne Ouders gehoed; dog oude en erbaare Mannen aanbevolen / die hen niet alleen in Burgerlijke ſeden / en deftigheyd onderweſen / en optrokken: maar ook tot kuyſheyd / matigheyd / vaſten / en alle deugden vermaanden. Sy wierden ook in 't arbeyden en ſwaare dingen te tillen geoeffent. Onder deſe onderwijſing / gaf men agt / waar toe ſy genegen waren; vond men hen ten Oorlog genegen en bequaam / ſy wierden met onderhoud van ſpijſe en andere behoorſten / onder de Soldaaten geſonden / om aldaar t'ervaaren / hoe 't onder hen toeging / en wat voor armoede daar geleden wierd. Men lepde hen ook een ſwaren arbeyd op / op dat ſy te bequamer onder de Krijgs-benden aangenomen wierden. Sy moeſten ook ſomtijds geladen na 't leger gaan / en met een teken van eer wederkomen; hier door begaven ſy ſig ook wel te verre van de weg af / ſo dat ſy gevangen / of ook wel gedood wierden. Bevond egter den Leer-meeſter / dat eenigen geen luſt ten krijg / maar in Tempeldienſten hadden / ſy wierden na verkregen Ouderdom / upt de Schoolen in de Cellen des Tempels gebragt; alwaar men hen de geeſtelijke teekenen aantrok. Hier vonden ſy dan wederom hunne Prieſters / hen in alle plegtigheden onderwijſende / tot ſy eyndelijk ook Prieſters wierden.

Danſſeryen en andere oeffeninge des Lighaams onder de *Mexicaanen* gebruykelijk.

Nademaal de vermakelijkheden en tijd-verdrijven / ten deelen tot afwiſſeling van andere beſigheden en behoorlijke tijden waar genomen / mede niet onprijſſelijk zijn / ſo agten wy het gebruyk der Mexicaanen dies aangaande / inſgelijks gedenkens waardig te weſen: hunne Danſſerpen wa-

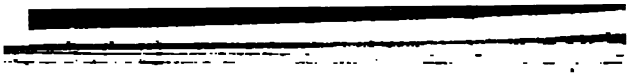

tot de Oorlogen bequaam waren. Wanneer de keur van eenen Koning geschieden sou / hield men 'er twee Feesten / 't eene aangestelt / wanneer de Koning sijne Regeering aanvaarde / en dat op dese wijse: men ging onder besondere Pleytigheden na den Tempel / offerde boven de Vuur-pannen / die men Godlijke noemde / en steets met vuur voor 't Autaar des Afgods stonden. Hier na deed men eenige Vertoogen / Vers-gewijsen uptgesprooken; waar van men groot werk maakte.

't Andere Feest wierd gehouden ter tijd van de Krooning; eer egter de Koning gekroont wierd / moest hy voor af een Veld-slag gewonnen hebben / en eenl aantal gevangenen mede voeren; die men d'Afgoden offerde; dit geschiedende / quam hy met een groote pragt sege-praalende / en wierd Vorstelijk ontfangen; so wel van de Tempeliers / die hem / door een deftigen omgang / onder 't singen en 't gelupd van Speel-tuygen / quamen ontmoeten / als van sijne Hovelingen / die hem insgelijks ontfingen: de Koninglijke Kroon nu / was van vooren gelijk een Mijter / dog agter omgeboogen; sulks die niet gants rond was / maar 't voorste deel hooger / spitser uptgestrekt. De Vorst van Tezcuco had de voor-rang / met eygener hand de Koning te kroonen.

De Mexicaanen waren hun Koning seer getrouw en gehoorsaam. In den aanbang was hun Hof-houding gematigd / dewijl sy niet seer vermogende waren; maar toen sy in magt en vermoogen toenamen / wierden sy ook daagelijks pragtiger.

Na den Koning / hadden sy besondere trappen van Eer-tijtels / onder de Heeren en Edellieden: op dat peder weten mogt / wien men de grootste eer bewijsen sou. Na het Koninglijke / waren d'Ampten der vier Keur-Vorsten / die gemeenlijk upt 's Konings Broeders / of van sijn Maagschap / daar toe verkoren wierden. Dese noemde men Atlacohecalcatls, betekenende / Prinsen

Ampten en waardigheden na den Koning beschreeven.

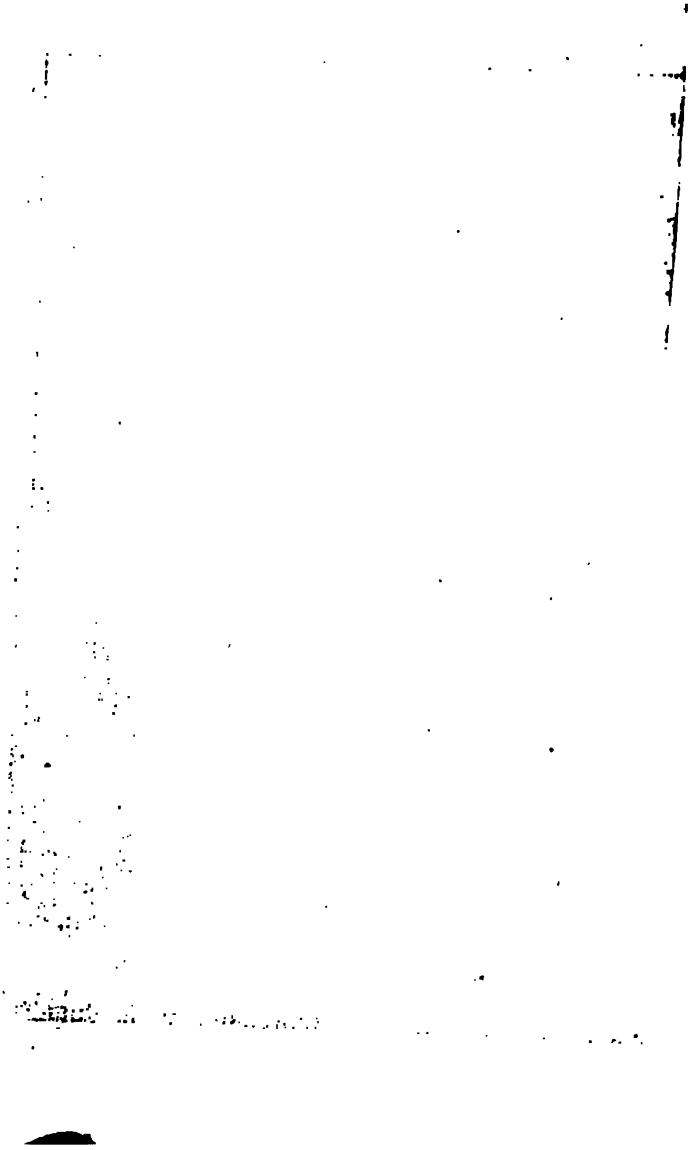

waren ſo veelerlep dat ſy peder in 't beſonder niet konnen beſchreeven worden; deſe geſchieden egter alle na een ſeker gelyd / en geſtadige maat / die ſy ſeer langſaam ter beweeging bragten. Ook Danſten ſy door Mommerpen / dan gelyken den eenen op des anderen ſchouderen / op uytgeſpanne koorden / en diergelyken; en de meeſte deſer Danſſerpen / dienden ter eeren hunner Afgoden. Onder dit Danſſen / ſpeelden ſy op veelerlep ſpeeltuygen / als Fluytjes / Trommels en Kromhoorns: ſingende ook geſamentlyk daar onder; 't welk van eenigen in Verſen voor af geſchieden de door anderen in 't ſluyten beantwoord wierd. Sy deden ook veel proeven van baardigheyd / in 't klimmen / buytelen / ſpringen / ſwaare gewigten te draagen / en ſlagen te konnen uytſtaan; die genoeg waren om 't ſeer te breken / en diergelyken. By eenige vermakelyke Danſſerpen / liet ſig dikmaals de Koning ſelfs vinden / en wierden gemeenlyk op de binne-plaatſen des Tempels / en in 's Konings Paleys gehouden / met de grootſte welgemaniertheyd en orde. Dit ſy dan genoeg van der Mexicaanen Seden / Regering en Staat-kunde: vervolglyk ſullen wy dan ook mede van hun Oorſprong / volg-tyd der Regeering / en gedenkwaardige Daaden / ſo veel mogelyk ten korſten handelen.

Der *Mexicaanen* oorſprong beſchreeven.

In Nieuw-Spanje woonde eertyds een geſlagte / Otomeyes genoemt / Arme en gemeene Lieden zynde / die ſig aan woeſte plaatſen onthielden: de wyl nu dit Volk boven anderen / Staat-kundig was / ſo noemde men hen Navatlacas; deſe waren uyt verre afgelegene Geweſten / uyt het Noorden gekomen / alwaar men nu / Nieuw Mexico ontdekt heeft; en ſulks uyt twee Land-ſchappen / het eene Atzlan, of plaatſe der Reygers geſegt; en 't andere Teuculhuacan, of 't Land der geenen / die Godlyke Groot-vaders hebben / genoemt. In deſe Land-ſchappen waren de Navatlacas woonende / hebbende hunne Akkers / Goden en Gods-dienſt / en een goede Staat-kunde onder hen ten gebruyk.

Van de *Navatlacas* afkomſtig.

Deſe

En waren in ſeven geſlagten afgedeelt.

Deſe Navatlacas waren in ſeven Stam-hupſen afgedeelt / een peder ſijn beſonder beſit van Landen hebbende / waar in ſy ſig onthielden. Hun oorſprong ſchilderen ſy upt een hol afkomſtig af / onder voorwendſel / dat ſy upt ſeven holen quaamen / om Mexico te bewoonen. Vallende na onſe rekening in 't jaar 820 / wanneer ſy eerſt upt hun Land vertrokken zijn. Deſen Upt-togt had een langſame ſpoed / geduurende na 't bevel hunner Goden 80 jaaren / niet tegenſtaande ſy 't in een Maand hadden konnen verrigten. Middelwijl doortrokken ſy de Land-ſchappen / hen van hunne Goden aangeweſen; ſloegen ſig daar neder / bebouwden en beſaayden de ſelven; vonden ſy dan beter Landen / ſy verhupsden van daar; egter moeſten eenigen daar verblijven / als beſonderlijk de oude / kranken en vermoepden.

Eerſte *Suchimilcos.*

Deſe gemelde ſeven geſlagten / togen geſamentlijk upt; d'eerſte waren de Suchimilcos, ſoo veel geſegt / als 't Volk der Bloem-Akkers: welken / aan de Zuyd-ſijde van 't groote Meyr van Mexico een Stad na hun naam genoemt bouwden.

Tweede *Chalcos.*

Lang hier na bouwde het tweede geſlagt Chalcas genoemt / of 't Volk der Maanden / eene Stad na hunne naam; en deelden hunne Land-paalen met de Suchimilcos.

Derde *Tepanecas.*

Het derde geſlagt / de Tepanecas, of 't Volk van de Bruggen / bebouwde en bewoonde / den Oever van 't gemelde Meyr ten Weſten; en vermenigvuldigende / wierden in 't korr ſeer magtig.

Vierde *Culhua.*

Na hen waren de vierde Culhua geheten; betekenende het kromme Volk / die Tezcuco bewoont hadden; deſe waren wel beſpraakt / en lieftallig in ſeden.

Vijfde *Tlatluicas.*

Het vijfde geſlagt waren de Tlatluicas, of 't Volk van 't gebergte / en d'aller onwiendelijkſte van allen. Toen deſe de Landen rondom het Meyr beſet vonden / vertrokken ſy na d'andere ſijde van 't gebergte / vindende een groot en vrugtbaar Land / en bouwden 'er veele en groote vlekken: hunne Hoofd-ſtad noemden ſy Quahunachua, betekenende / een plaats alwaar het geſchreeuw der Arenden gehoort word;

en

heeden het Mark-graafſchap genoemt. Het Sesde Tlaſcaltecas.
de alſ de Tlaſcaltecos, of 't Volk des broods;
e trokken over 't gebergte Oost-waarts / quaa-
en tot aan het Sneeuw-gebergte / by den be-
emden Vuur-berg / tuſſen Mexico en de Los
ngelos gelegen; vonden aldaar ſchoone gelegent-
den; verbreydende / ſig verre van een / en bouw-
n verſcheyde Steden en Plekken: noemende hun
and-ſchap en Hooft-ſtad Tlaſcala. Dit geſlagt
voegde ſig tot de Spanjaarden, met wiens hul-
ſy deſe Land-ſchappen bemagtigden; waar o-
t ſy nog heden by van belaſtingen zijn. Toen
ſe Volkeren / deſe Landen eerſt bevolkten / hiel-
n ſig de Chichimecas, die deſelve bewoonden
ruſt / ſonder ſig tegen hen aan te kanten: maar
ſcheenen hen ſeer vreemd / ſo dat ſy uyt verbaaſt-
yd en verwondering / ſig in de holen der Steen-
tſen verbergden. Maar d'andere Volkeren /
n d'andere ſijde van 't Sneeuw-gebergte woo-
nde / wilden de Tlaſcaltecas niet dulden / maar Reuſen door de Tlaſcaltecas overwonnen, en liſt daar in gebruykt.
ſtonden hun Land te beſchermen; en alſo ſy
uſen waren / maakten ſy toeleg om deſe Vreem-
lingen geweldaadig te verdrijven; doch wierden
ey liſt van de Tlaſcaltecas overwonnen: deſe
aakte dan een valſe Vreede met hen / nodigden
ſelven te gaſt / en maakten goede cier: alſ ſy nu ſig
l geſoopen hadden / en broolijk waren / namen
Tlaſcaltecas hunne wapenen / beſtaande in groo-
knotſen en houte ſwaarden: en overvielen de
uſen / met hulpe van eenige gewapenden / die ſig
rſteken hadden. De Reuſen ſig van hunne wa-
nen ontroofd ſiende / rukten van de naaſten boo-
en eenigen takken / ſonder de minſte arbeyd:
aar de Tlaſcaltecas, in de wapenen en op hun
ede zijnde / overweldigden / en verſloegen de
euſen / dat 'er niet een over bleef. Na deſe Over-
inning / hebben de Tlaſcaltecas, alſ mede de an-
re geſlagten / in volle Vreede de Landen beſ-
n. Ook hielden deſe ſes geſlagten een onderlinge
ede vrindſchap / Huwelijken onder elkander / en
elder de Landen vreedſaamelijk onder hen: pe-

der

der was besig in eeren sijn staat upt te breyden/ en berugt te maaken; tot sy seer vermenigvuldigd en magtig gewoorden zijn. Als nu de Chichimecos sulks sagen / wierden sy (die te vooren seer woest waaren) tammer en sedelijker / begonden sig te kleeden / en met de lieden om te gaan / tot sy eyndelijk voor sig Oversteng verkooren / en een goede Staat-kunde allenks invoerden.

Mexicanen het sevende geslagte.

320 Jaaren / waren 'er nu van den uptrogt deser Volkeren verloopen / dat sy Nieuw-Spanje, bebouwt / bewoont / en het Land in een goede Oyde van Staat-kunde gebragt hadden; toen sijn die upt het sevende Hol of geslagte overgekomen / waar van de Volkeren van Mexico afkomstig zijn: dese toogen gelijk de anderen / voor de Landschappen Aztlan en Teculhuacan, sijnde een staatkundig en strijdbaar Volk. Desen baden den Afgod Vitzliputzli aan; die dan door eene God-spraake / hen belasteden / upt hun Land op te breeken / onder belofte van hen tot Oversten en Heeren / over alle de Land-schappen / die de ses geslagten bebouwd hadden / te sullen maaken; en wilde hen ook intrupmen / een Land / hebbende overvloed van gouds / silver / gesteentens / plupmen / en kostelijke kleederen.

Gelegendheyd tot hunne uytrogt gegeven.

Op dese toesegging trokken sy upt; hadden hun Afgod by sig / die vier der voornaamste Priesters / in een kas van bieſen gewrogt / droegen. Dese Priesters dan / kreegen openbaaringen / wat hen op de Kepse ontmoeten sou / en hoe sy sulks voorkomen moesten; insgelijks wegens hunne Wetten / Gods-dienst / en Plegtigheden ten offer: sulks sy genoodsaakt waren alles te gehoorsaamen. Desen Afgod was dan hun weg-wijser / hen leydende werwaarts sy te Kepsen hadden; ook waar sy vertoeven moesten aantoonende; dat door de Priester gehoorsaamt wierd. Wanneer sy dan aan een bestemde plaats quaamen / bouwden sy voor hunnen Afgod / in 't midden hunnes Legers een Hutte / en setteden hem op een Autaar; waar na men de Akkers beploegde en besaapden tot hun onderhoud. Trokken sy dan ver-

Den Afgod Vitzliputzli geleyder der Americaanen.

verder vooꝛt / men liet 't geſaapde op de Velden agter / ten dienſt der ouden / kranken en vermoeyden / die ſy vꝛywillig agter lieten / op dat alle de Landen / dooꝛ hunne Volkeren mogten bewoont blijven. Dit geſlagte nu / onder hunnen gelepder en Overſte Mexii, (waar van namaals het Volk / Land-ſchap en Stad / Mexico ſoude genoemt zijn) trok allenks vooꝛt / houdende ſig aan verſchepde plaatſen onderwegen op / quam eyndelijk na veele uptgeſtaane gevaaren / te Mechoacan, willende ſig aldaar geheelijk nederſlaan. Maar hunne God-ſpꝛaak keurde ſulks af; men verkreeg egter nog / dat 'er eenige agter gelaten wierden / dit vꝛugtbaar Land te bebouwen. Dit geſchiede dan aldus: wanneer ſig nu een gedeelte des Volks / ſo manneliik / als Vꝛouwelijke geſlagts / in het ſchone Mepꝛ Pazcuaro, waren badende / wierd hen upt laſt des Afgods de kleederen ontnomen / waar mede men ſonder gewag te maken / vooꝛt trok; toen nu de agter gelaatenen ſig met baden genoegſaam verquikt hadden / en upt het water komende / hun kleederen niet vonden / als ſiende ſig dus van d'andere bedꝛoogen / ſo wierden ſy verbaaſt / en klaagden over hun ongeval; vattende hier upt ſodanig eenen haat / tegen hen op / dat ſy hunne dꝛagt en ſpꝛaak veranderden. Blijkende alſo / dat de Mechacaanen de Mexicaanen ſeer vpandig waren / toen de Mechacaanen den Marki-graaf van Dale over ſijne overwinningen / de Mexicaanen beteugelt hebbende / geluk quamen wenſchen.

Mexii hunnen Overſte en Geleyder.

De *Mechacaanen* ſig badende verlaaten.

Deſe Land-ſchappen Mechoacan en Mexico, ſijn meer dan 50 mijlen van een gelegen; tuſſen deſe legt Malinalco, mede dooꝛ eenige agtergelatenen bevolkt. Toen nu de Mexicaanen, van wegen de ſieken / ouden en vermoeyden / die ſy aller-wegen moeſten agterlaten / ſeer verſwakt waren / ſo wilde ſy ſig te Tula wederom ſo lang ophouden / tot ſy ſterker wierden; alhier wierd hen dooꝛ de God-ſpꝛaak belaſt / een Rivier af te dammen: op dat het water over een groote vlakte heen vloeyde. Naauwelijks was dit geſchied / of 'er ontſtond een groot

der was besig in eeren sijn staat upt te breyden/ en berugt te maaken; tot sy seer vermenigvuldigd en magtig gewoorden zijn. Als nu de Chichimecos sulks sagen / wierden sy (die te vooren seer woest waaren) tammer en sedelijker / begonden sig te kleeden / en met de lieden om te gaan / tot sy eyndelijk voor sig Oversteng verkooren / en een goede Staat-kunde allenks invoerden.

Mexicanen het sevende geslagte.

320 Jaaren / waren 'er nu van den uptogt deser Volkeren verloopen / dat sy Nieuw-Spanje, bebouwt / bewoont / en het Land in een goede Oyde van Staat-kunde gebragt hadden; toen sijn die upt het sevende Hol of geslagte overgekomen / waar van de Volkeren van Mexico afkomstig zijn: dese toogen gelijk de anderen / door de Landschappen Aztlan en Teculhuacan, sijnde een staatkundig en strijdbaar Volk. Desen baden den Afgod Vitzliputzli aan; die dan door eene God-spraake / hen belasteden / upt hun Land op te breeken / onder belofte van hen tot Oversten en Heeren / over alle de Land-schappen / die de seß geslagten bebouwd hadden / te sullen maaken; en wilde hen ook intrupmen / een Land / hebbende overvloed van goud / silver / gesteentens / plupmen / en kostelijke kleederen.

Gelegendheyd tot hunne uyttogt gegeven.

Op dese toesegging trokken sy upt; hadden hun Afgod by sig / die vier der voornaamste Priesters / in een kas van bieſen gewrogt / droegen. Dese Priesters dan / kreegen openbaaringen / wat hen op de Reyse ontmoeten sou / en hoe sy sulks voorkomen moesten; insgelijks wegens hunne Wetten / Gods-dienst / en Plegtigheden ten offer: sulks sy genoodsaakt waren alles te gehoorsaamen. Desen Afgod was dan hun weg-wijser / hen leydende werwaarts sy te Reysen hadden; ook waar sy vertoeven moesten aantoonende; dat door de Priester gehoorsaamt wierd.

Den Afgod Vitzliputzli geleyder der Americaanen.

Wanneer sy dan aan een bestemde plaats quaamen / bouwden sy voor hunnen Afgod / in 't midden hunnes Legers een Hutte / en setteden hem op een Autaar; waar na men de Akkers beploegde en besaapden tot hun onderhoud. Trokken sy dan ver-

verder voort / men liet 't geſaapde op de Velden agter / ten dienſt der ouden / kranken en vermoeyden / die ſy vrywillig agter lieten / op dat alle de Landen / door hunne Volkeren mogten bewoont blijven. Dit geſlagte nu / onder hunnen gelepden en Overſte Mexii, (waar van namaals het Volk / Land-ſchap en Stad / Mexico ſoude genoemt zijn) trok allenks voort / houdende ſig aan verſchepde plaatſen onderwegen op / quam eyndelijk na veele uytgeſtaane gevaaren / te Mechoacan, willende ſig aldaar geheelijk nederſlaan. Maar hunne God-ſpraak keurde ſulks af; men verkreeg egter nog / dat 'er eenige agter gelaten wierden / dit vrugtbaar Land te bebouwen. Dit geſchiede dan aldus: wanneer ſig nu een gedeelte des Volks / ſo mannelijk / als Vrouwelijke geſlagts / in het ſchone Mepz Pazcuaro, waren badende / wierd hen uyt laſt des Afgods de Kleederen ontnomen / waar mede men ſonder gewag te maken / voort trok; toen nu de agter gelaatenen ſig met baden genoegſaam verquikt hadden / en uyt het water komende / hun kleederen niet vonden / als ſiende ſig dus van d'andere bedroogen / ſo wierden ſy verbaaſt / en klaagden over hun ongeval; vattende hier uyt ſodanig eenen haat / tegen hen op / dat ſy hunne vraagt en ſpraak veranderden. Blijkende alſo / dat de Mechacaanen de Mexicaanen ſeer vyandig waren / toen de Mechacaanen den Marki-graaf van Dale over ſijne overwinningen / de Mexicaanen beteugelt hebbende / geluk quamen wenſchen.

Mexii hunnen Overſte en Geleyder.

De *Mechacaanen* ſig badende verlaaten.

Deſe Land-ſchappen Mechoacan en Mexico, ſijn meer dan 50 mijlen van een gelegen; tuſſen deſe legt Malinalco, mede door eenige agtergelatenen bevolkt. Toen nu de Mexicaanen, van wegen de ſieken / ouden en vermoeyden / die ſy aller-wegen moeſten agterlaten / ſeer verſwakt waren / ſo wilde ſy ſig te Tula wederom ſo lang ophouden / tot ſy ſterker wierden; alhier wierd hen door de God-ſpraak belaſt / een Rivier af te dammen: op dat het water over een groote blakte heen vloeyde. Naauwelijks was dit geſchied / of 'er ontſtond een groot

groot Meyr uyt / omlopende het groote gebergte Coatepec, om welke sy veelerley boomen waren plantende. In het Meyr onthield sig eene meenigte van Vis / en op de boomen allerley vogelen; hierom / en om dat sy het Reysen moede waren / en dese Landen hun wel gevielen / so bestonden sy aldaar te bouwen / om niet verder te trekken. Weshalven den Afgod sig vertoorende / en dreygde de Priesters met de dood / gaf ook bevel de Dam wederom weg te graaven: op dat de Rivier weder sijn gang kreeg: gaf ook te kennen / dat d'ongehoorsaamen / in de volgende nagt / na verdiensten souden gestraft worden / gelijk ook geschiede. Want 's morgens vond men de schuldigen dood. Alle dese waren de borst opgesneeden / en het hart uytgerukt; waar door sy dan verstonden / hoe hun Afgod wilde gedient zijn: weshalven men namaals / wanneer men hem offeren sou / de menschen de borst op snee / om 't hart daar uyt te rukken. Na dese Straf-daad / trok men volgens bevel wederom voort / tot sy omtrent een mijl van Mexico, te Chapultepec quamen; welke plaats seer vermaakelijk en vermaart was. In dit gebergte versterkte sig de Mexicaanen, uyt vreese / voor d'andere Volkeren / dese Landen bewoonende; die hun ten vyand waaren; als besonderlijk dewijl eenen Copil, uyt nijd tegen de Mexicaanen, de nabuurige Volkeren ophitste / om de Mexicaanen gewaapender hand aan te tasten en te verdelgen; dat ook onderstaan wierd; midlerwijl gemelde Copil, het op eenen berg / midden in 't Meyr Acopilco gelegen / ontweek; denkende aldaar te vertoeven / tot de Mexicaanen uytgeroept waaren. Maar de Mexicaanen overvielen hem / door den raad hunner God-spraak / op 't onversienste; sijn hart / bragt men voor den Afgod / dat belast wierd in het gemelde Meyr te werpen; waar van namaals / volgens hun voorgeven / de Boom Tunall: sou voort gekomen / en ter selver plaatse / de Stad Mexico gebouwt zijn. Vervolgens bestreeden hen de Chalcas met eenige andere Volkeren;

Hunne wijse van offeren afkomstig beschreeven.

waag-

waagden tegens de Mexicaanen eenen Veld-slag / waar in hun Overste Vitzilovitzli sneuvelde: dog verkreegen eyndelijk d'Overwinning / als makende hen door 't midden huns vyands slag-orde / eenen weg / en trokken dus na Atlacuyavaya, tot in de Vlekken der Gulhuas; hier versterkten sy sig wederom; en wierden namaals door hunne vyanden niet meer bestreden.

Na dese / sonden de Mexicaanen, uyt last hunnes Afgods / Gesanten aan de Heeren te Culhuacan, versogten Landen / alwaar sy bouwen en woonen mogten. Desen wesen hen na Tiaapan, meenende / dat sy aldaar / door de meenigte van Slangen en andere dieren / die uyt het gebergte derwaarts quamen / souden moeten sterven / en dus verdelgt worden. Hunne God-spraak egter / ried hen dit in te willigen / en gaf hen onderrigt / dese dieren hun vergift af te setten / om sonder eenig letsel ten spijse te gebruyken. Die van Culhuacan sulks vernemende / en siende / dat sy de Landen bebouwden / opende voor hen de Stad / handelden en maakten onderlinge vrindschap met hen. Der Mexicaanen Afgod / gaf nu wederom aan sijn Priesters in een God-spraak te kennen / dat men hier / niet moest blijven / maar aftrekken / en selfs door den strijd andere wegen soeken; daar en boven moesten sy een Wijf / die de Godinne der Twee-dragt was / tot Moeder van Vitzliputzli stellen / gevende hier toe dese aanleyding: men soude 's Konings Dogter te Culhuacan tot een Koninginne der Mexicaanen en Moeder hunnes Afgods versoeken. De Koning sulks gevallende / gaf hen sijn Dogter gekroont en cierlijk gekleed. Maar door last van desen moordadigen Afgod / wierd dese seer wreedelijk gedood; sulks men haar vilde; wiens huyd men een jongeling nevens haare kleederen aantrok; stelde also 's Konings Dogter by hun Afgod; wijdende haar voor Koninginne en Moeder der selve in; baden haar aan / en sy noemden haar hunne Groot-moeder; dog hier mede nog niet vergenoegt zijnde / versogten daar en

De *Culhuacaners* wijsen de *Mexicaanen*, bedrieglijk eene verblijf plaatse aan.

Ontmenschde daad gepleegt.

boven haar Vader / om te komen / ſijne Dogter als Godinne aan te bidden. De Koning met veele geſchenken en bygelepde manſchap komende / wierd in een donkere Kapelle / voor den Afgod en ſijn Dogter gebragt: hy dan de Wierook op de Vuur-pannen geſtroopt hebbende / ſag door 't ligt der vlam / de huyd ſijns Dogters / en merkende het bedrog en den gruwel-daad / ging al weenende van daar / viel eer-lang met een vertoornd gemoed / de Mexicaanen aan; ſulks ſy te rug gedreven / tot aan den Oever van het Meyr moeſten wijken; daar ſy by na alle genoodſaakt wierden om te verdrinken. Egter ſtelden ſig de Mexicaanen tot tegenweer / beſchadigden hun vyand / verlieten den oever / en quamen gantſs afgemat en nat / door 't Meyr; de Vrouwen en Kinderen beklaagden ſig tegen hunnen Afgod / die haar in deſen noot gebragt had.

Eerſte ſtigtinge en opbouwinge van *Mexico* beſchreeven.

Toen 't nu eyndelijk ſo verre quam / dat de Mexicaanen, als onmagtig ſijnde / om verdere omwegen te doen / en ſig niet in ſtaat bevonden / om grooter moeyelijkheden uyt te ſtaan. So geheurden 't / dat eenige Oude Prieſters / door een van dieſen digt bewaſſen wilderniſſe gingen / en ten eynde des ſelve / aan een klaar water quamen / 't welk hen nevens bomen / beemden / viſſen / en alles wat hen voor de oogen quam ſchoen wit en ſilveragtig te ſijn; hier over ſig verwonderende / erinnerde ſy ſig de God-ſpraak / die hen ſulks ten teken gegeven had / dat men in ſodanige plaatſen / ſijn verblijf nemen ſou; alwaar ſy dan over andere Volkeren als Heeren ſouden heerſſen; deſe heerde dan al weenende van vreugden met die gewenſte tijding / tot hunne Lands-genoten. In de volgende nagt / beval den Afgod Vitzliputzli eene der Oude Prieſters in den droom / dat ſy in het Meyr een Tunal-boom ſoeken moeſten / die uyt een ſteen gegroept / en ter plaatſe daar het hart / van Copil verwoyen lag / te vinden was. Op deſe boom ſouden ſy een ſeer ſchoone Arend vinden / ſig altoos daar onthoudende / en die ſijn voedſel van

van andere ſchoone Vogelen ſogt. Dit ſou dan hen het teken zijn / van de plaats / alwaar ſy ſig een Stad konden bouwen / alle anderen te boven gaande / die door de geheele weereld berugt ſou zijn. 's Morgens de gemelde Prieſter / dit den Volke voordragende / wierden ſy des wegen ſeer verheugt / dat ſy eenpaarigljk beſloten / de gemelde plaats te ſoeken; togen dan in ſulk vertrouwen voort / en deelden ſig aan wederſijde door de wilderniſſen der bieſen van 't ſelve Meyr / ſo dat ſy nog den ſelven dag aan 't witte water / dat egter nu bloed-rood was / aan quamen. Toen ſy dan lang gints en herwaarts geſogt hadden / ſagen ſy eyndelijk de Tunal-boom, upt eenen ſteen opgewaſſen / alwaar ſy een Arend met uptgeſtrekte vleugelen / ſig ſijne Oogen na de Son wendende / in vonden ſitten; in 't midden van de ſelve had hy een neſt gemaakt van ſchoone witte / rode / geele / blaauwe en groene vederen / hebbende in ſijne klaauwen een ſchoone vogel. Als nu de Mexicaanen deſe vogel ſagen / en d'aanwijſingen van de Godſpraak kenneljjk wierden / vielen ſy geſamentlijk op hunne knyen / en beweſen den Arend groote eere: deſe Arend nepgde mede ſijn hoofd / en ſag hen alle aan. Hier op dankten ſy hun Afgod Vitzliputzli, als hunnen algemeenen Vader / die hem altoos de waarheyd voorſegt had; weshalven ſy namaals deſe plaats Tenoxtitlân noemden; en voerden ook deſen Arent op een Tunal, die in ſijne klaauwen een vogel hield / in hun Wapen. Den volgenden dag bouwden ſy by den Tunal een ſlegte Kapelle / alwaar ſy hun Afgod ſo lange plaatſten / tot ſy een Heerljjken Tempel volbouwt hadden. Hier na togten ſy van hunne na-gebuuren / voor Vis / Voſſchen / en Garnaat / als mede Ganſen / Teelingen en andere Water-Vogels / die ſy in het Meyr vingen / een meenigte hout / ſteen en andere bouw-ſtoffen / tot het bouwen hunner Stad van nooden ſijnde. Toen ſy dan met het bouwen beſig waren / bevgal hunnen Afgod aan eene der Prieſters / de

Verdeelinge in gebuurſchappen in 't bouwen der Stad aanbevolen.

Gemeente vooꝛ te ſtellen / dat ſy het midden gedeelte vooꝛ de plaatſe des Tempels ſouden overlaten / waar om heen een yeder Heer nevens ſijn Maagſchap en Vrienden / ſig in vier vooꝛnaame Gebuurſchappen afdeelen ſou / en bebouwen dan yeders aangedeelde plaats na ſijn goed-dunken: insgelijks ſouden ſy een yeders plaats / in verſcheydene Straaten afdeelen / alwaar men de Goden / die hen aangetoont wierden / ſou eeren. Dit nu alles verrigt wooꝛdende / ſo wierden ſy in d'afdeeling der Straaten en Wijken on-eens / als meenende eenigen / dooꝛ hun ouden afkomſt / dat men hen wegens hunne verdienſten / meerder en beter verſien moeſt; en vermits ſy het vooꝛ een verſmaadheyd op namen / en ſig met hunnen aanhang / tegens d'anderen aankantende / ſijn langs den Oever van 't Meyꝛ vooꝛtgetrokken / en hebben / in een opgeſhoogt Land / Tlatellulco genoemt / ſig met ter woon begeven: van waar ſy d'andere Mexicaanen geduurig ſodanig een overlaſt aan deeden / dat deſe eyndelijk beſloten vooꝛ ſig eenen Koning te verkieſen; dog niet dat die uyt hen ſoude verkieſbaar weſen / om geen twiſt onder hen te voeden. Alles nu rijpelijk overwoogen hebbende / was men op middelen bedagt / om met den Koning te Culhuacan ſig te verſoenen; die ſy dooꝛ zijns Vooꝛ-faten Dogter t' ontlijven / ſeer vertoorent hadden; ſy verkooſen dan tot hunnen Koning Acamapixtli / een Soon van een vooꝛnaam Mexicaans Vooꝛſt; wiens Moeder de Dogter van den Koning te Chulhuacan was: men ſond dan Geſanten / die hem het Koningrijk / nevens bygevoegde dierbaare geſchenken opdraagen / en hunne belangen in een aanſpraak alduſ te kennen geven ſouden. Groot-magtig Heer, wy de *Mexicaanen* uwe Onderdaanen en Dienaaren, die in de Woeſtijnen der bieſen woonen, en van alle Volkeren der weereld verlaten zijn, verſoeken gants ootmoediglijk: dewijl het Land, waar in wy ons onthouden, onder uwe beheerſchinge gelegen is, dat gy ons, uw en onſes Kinds-kind

Oneenigheyd over d'uytdeelinge.

En ſcheyding der *Mexicaanen*.

Acamapixtli eerſte Koning der *Mexicaanen*.

Aca-

Acamapixtli tot eenen Heer en Koning geven wil: op dat wy een Hoofd hebben mogen, die ons geleyde, gebiede, te regt ſtelle, en onderwijſe, hoe wy een wel geordent Leven voeren; en die ons beſchutte voor alle vyanden, om de ſelven tegenſtand te konnen bieden; hier tegen willen wy hem gehoorſaamen en onderwerpelijk zijn; en ſulks te meer, dewijl hy van den Koninglijken Stam van *Culhuacan*, en der *Mexicaanen* afkomſt is. **De Koning aanſtondſ bevroedende / dat hy / om met ſodanig een kloekmoedig Volk als de** Mexicaanen, **te doen te hebben / en een verbond met hen aan te gaan / geenen geringen ſteun vinden ſou / ſtond hen hunne begeerte toe / ſeggende:** wanneer ſy een Vrouwe wederom verſogt hadden, ſoude hy 't afgeſlagen hebben, als gedenkende de geledene hoon, hier vooren beſchreeven. **En vervolgde met te ſeggen:** ga heen mijn Kind, dient uwen God, wees ſijn Stede-houder, Regeer de Schepſelen, waar door wy leven, van den Heere des daags, des nagts en der winden. Ga en ſy een Heere der wateren en des Lands, welke de Volkeren de *Mexicaanen* beſitten: **d'Afgeſanten bedankten den Koning / namen afſcheyd / en voerden hunnen jongen Koning / nevens ſijne Koninginne in grooter eeren na** Mexico; **hier wierd hy van een yeder wel ontfangen / en in een nog ſeer gering Pallejs geleyd / doch in een Koninglijken ſetel geſet / wierd van een oud Redenaar aldus verwellekomt / en begroet:** Mijn Soon, onſen Heere en Koning, ſy in deſe onſe Arme Wooning en Stad wellekom; wy, in deſe wilderniſſen van Bieſen, Arme Nakomelingen van uw Vaders, en Groot-Vaders Maagſchap, ſijn lijdende, wat ons den Schepper ten laſten legt. Zijt dan een Voorſtander en beſchermer deſer *Mexicaanſe* Volkeren, als uyt den Saade onſes Gods dien grooten *Vitzliputzli*, in wiens Naame u mede de Beheerſching opgeoffert word. 't Is u niet onbekent, dat wy hier Vreemdelingen zijn, des weeten wy ook niet, wat ons in 't toekomende gebeuren mogt; waar uyt dan

Word te *Mexico* ontfangen.

wel af te nemen is, dat gy u alhier, niet een volkomene ruſt moet voorſtellen, maar tot een nieuwen en aangevaarden laſt, komt in te wikkelen; als ſullende met onſe nabuuren genoeg te doen hebben: en als een Dienaar moeten zijn, van alle uwe Onderdaanen, die van d'aangrenſende Volkeren gehaat en beſtreden worden: deſen nu moeten tot vrinden gemaakt, en vreede met hen onderhouden worden; dewijl wy in hunne Landen woonen. Welke uptgeſpzookene rede / namaals op de nakomelingen / ſodanig is overgebzagt / dat ſy nog dagelijks als een heylige leſſe / upt den mond van de Mexicaanen ter geheugeniſſe gedagt wozd. Na epndiging deſer gemelde rede / bedankte de Koning hen vooz de gedaane geluk-wenſing / deed geloſte / ſijn vlijt aan te wenden / om ſozge vooz hen te dzaagen: en te beſchermen na ſijn vermogen. Hier op wierd nu de huldiging volbzagt en beſwooren / en de Koning dooz een kroone op de wijſe van de Venetiaanſe Dozſten gekroont.

Niet tegenſtaande nu de verkieſing van deſen nieuwen Koning in den aanvang ſo wel gelukte / dat ſy in kozte / een gematigde Staat-kunde / en wijſe van beſtiering magtig wierden; egter bleven ſy met hunnen Koning onder de Tepanecas hunne vpanden Cijnsbaar; en dewijl de Koning deſer gemelde Volkeren / vooz de magt der Mexicaanen, die dagelijks aanwaſſende was / bedugt wierd / ſo ſtond hy telkens na hun bederf: wendende vooz / dat de jaarlijkſe ſchatting te wepnig was; dies hadden ſy hem vooztaan te leveren / nog eenige boomen ten timmer-hout / nodig in ſijn Stad. Deſgelijks een dzijvend Akker met rijpe Aard-vzugten / welken ſy hem jaarlijks te water leveren moeſten: wilden ſy dit nu niet gehoozſaamen / ſy hadden van hem alle vpandſchap / en hunne gantſe verdelging te verwagten. De Mexicaanen ſig vertoorenende over deſe onbillijke afvozderingen / welken hen onmogelijk ſchenen / verkreegen dooz hunnen Afgod Vitzliputzli, een ver-

Seldſaame ſchattinge door de Mexicaanen opgebragt.

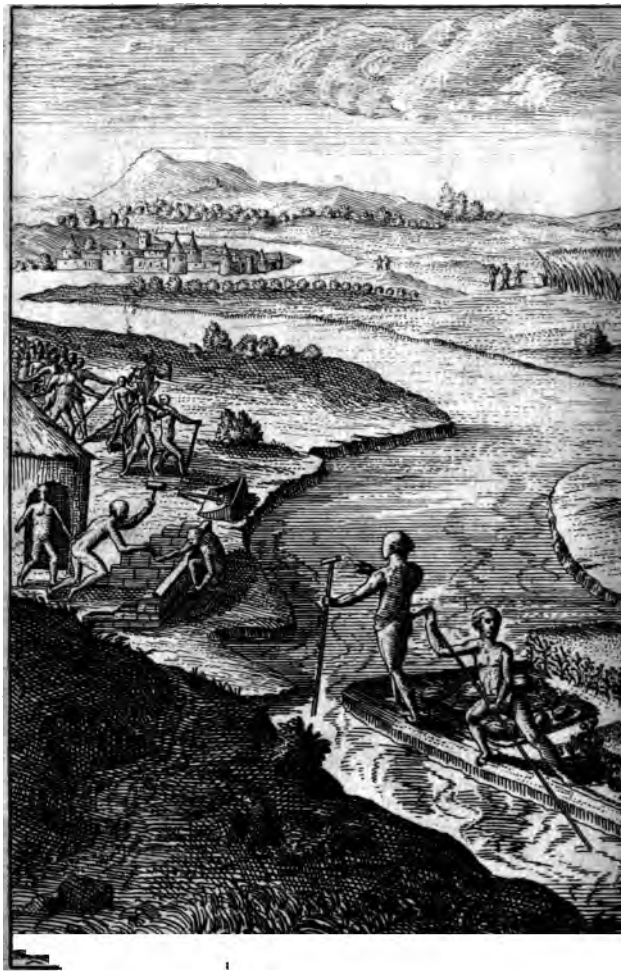

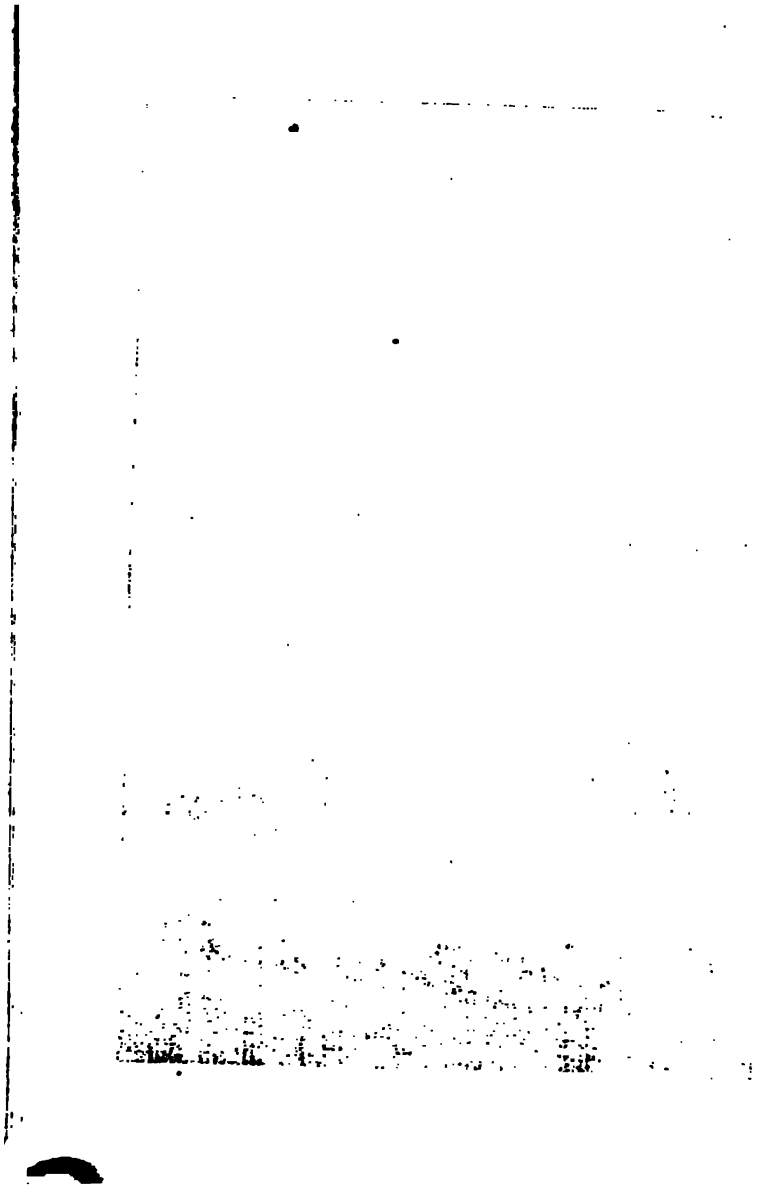

vertrooſtende raad / om het geëyſte op te bringen; ook hoe ſy ſulks ſouden in 't werk ſtellen: men liet dan de grond van deſe Akkers / door aan een geblogten bieſen te water brengen / aarde daar op werken / om het ſelve tot het beſaayen der vrugten bequaam te maaken; dat dan ter beſtemder tijd / Mais, Axi, Blitum, Tomates, Friſolen, Chias, Kawoerden en veele andere gewaſſen / voort bragt; en met de grootſte verwondering / aan die van Tepanecas gelevert wierd. Maar deſe Koning liet niet na / als ſiende / dat de Mexicaanen, door hulpe hunner Goden / alles konden verrigten / van hen in 't volgende jaar te belaſten / dat ſy hem op deſen Akker een broeyende Gans en Kiekgee ſouden brengen / die in het aankomen de jongen voort bragten. Dit nu wierd van de Mexicaanen, mede door aanwijſſing hunner God-ſpraak uytgevoert; ſo dat deſe gebroeyde eyeren gekipt wierden: toen ſy het Land van Aſcapuzalco genaakten. Hier over nu de Koning ſig ſeer verwonderende / ſeyde tot ſijne onderdaanen: dat deſe daad der Mexicaanen hem onmenſchelijk ſcheen; en wilden ſy dus in 't aanleggen van hun verſtand voort gaan / ſo ſouden ſy nog tot Heeren over alle Volkeren worden; hun opgelegde ſchatting trok men egter niet in: maar ſy moeſten die ten teken van dienſtbaarheyd / nog omtrent 50 jaaren draagen. Ter ſelver tijd nu ſtuurf Koning Acamapixtli, na dat hy de Stad Mexico met veele gebouwen / ſtraten en waterleydingen vermeerdert / en genoegſaam met allerley leef-togt verſien had. Hy regeerde ſeer koſtlijk den tijd van 40 jaaren; op ſijn ſterf bedde / niet tegenſtaande hy Soonen had / ſtelde hy egter de keur / aan de Mexicaanen om eenen Koning / na hun wel gevallen te kieſen; en bekommerde ſig ſeer over de Cijns-baarheyd tot nog toe hen opgelegt. Ten laatſten / beval hy hen ſijne Vrouw en Kinderen / en eyndigde ſijn leven / met de hoogſte ſmerte ſijner Onderdaanen.

Na de Lijk-plegten ter begrafenis van den Ko-

ning / vergaderden de Mexicaanen ter keure van eenen anderen ; ſoo dat men na veele gehoudene raads-pleging / om de loflijke regeering van den Overleden Koning / ſijn Soon Vitzilovirzli tot Koning verkoos : men ſette hem dan de Koninglijke kroon op / ſalfde hem met de Godlijke ſalve / waar mede hun Afgod ook gewoonlijk geſalft wierd. Men deed ook een vertoog / door een deftige redenvoering : waar in men den Koning aanmoedigde / om ſijn Onderdaanen te doen ontſlaan / van de hen opgelegde Cijns-baarheyd. Op dat ſy nu dus van de te veel drukkende ſchattingen mogten ontſlagen worden / ſo verſogten ſy door hunnen Koning die nog ongehuwt was / Koning Aſcapuzalcos Dogter ten Huwelijk ; daar in bewilligt wierd. Toen nu deſe / namaals een Soon baarde / verſogten de Mexicaanen , Koning Aſcapuzalco, hem eenen dapperen naam te willen geven / met ſmeking hen van de Cijns-baarheyd te ontheffen. Deſe Koning noemde dan ſijn Dogters Soon Chimalpopoca, betekenende / een rookend Schild : en de jaarlijkſe Schatting egter / ontheefte hy met bewilliging ſijner Raaden / ſo verre / dat ſy voortaan maar twee Ganſen / nevens eenige Vis / ten teken hunner Cijns-baarheyd leveren ſouden ; levende dus onderling in goeden Vreede. Niet lang egter was dit van duur / als ſtervende de Koninginne in weynig jaren / en niet lang daar na de Koning ; na dat hy 13 jaaren loflijk geregeert / en niet meer dan 30 jaaren bereykt had.

Vitzilovirzli tweede Koning der *Mexicaanen.*

Chimalpopoca derde Koning der *Mexicaanen.*

Op dat nu de Mexicaanen , de vrindſchap van Koning Aſcapuzalco onderhielden / ſo verkoren ſy / hun Overledenen Konings Soon Chimalpopoca, tot hunnen Koning / niet tegenſtaande hy / niet meer dan 10 jaaren oud was ; men gaf hem by de Krooning de Koninglijke teekenen / als boog / pijl en ſwaard / na hun gewoone wijſe in de handen. En vermits de Mexicaanen een groot gebrek aan water leeden / nadien hun Meyr moeraſſig / en over ſulks het water ondrinkbaar was / ſo ſonden

ſy

ſy na hun Konings Gzoot-vader / om de lepdingen het gebzuyk van 't water te Chapultepec, maar een myl van Mexico gelegen / te verſoeken. Dit wierd hen geerne ingewilligt. Toen ſy egter dit water met ſeer groote moepte Stad-waarts leyden wilden / en daar toe water-gooten van Sooden van aarde / nevens eenig paal-werk gemaakt hebbende / welken over 't Meyz gelepd moeſten wozden / ſo bzaaken de Gooten / ſo dat het water wederom troebel en ondzinkbaar wierd. Hier na verſogten ſy van den gemelden Koning / dog dooz hardet woozden / mogelyk met voozdagt / om met de Tepanecas te bzeeken: voozwendende / dewyl ſy het water niet konden genieten / alſo de waterlepdingen t'onbzuykbaar waren: dat hy hen dan ſou hout / kalk / ſteen en werk-lieden laaten toekomen / op dat ſy een beſtandige water-lepding mogten verbaardigen / die hen goed water verſchafte. De Koning dit al te gebiedend verſoek / qualyk nemende / ſag ſulks dooz een al te trots voornemen van Onderdaanen / tegens hunnen Oppermagt / aan; en dooz ſyne Raaden ſig geſtyft ſiende / liet hen dit antwoozd wederom toekomen: Gy, Bewoonders van 't Land der Bieſen, wat laat gy u voorſtaan? men ſal u in 't korte doen verſtaan, wat men van uwe handeling te agten heeft, dus ſult gy nu eerlang uw hoogmoed beſnoeyt ſien. Men liet ook aanſtonds op Lyfſtraffe verbieden en openlyk uptroepen: dat niemand met de Mexicaanen eenigen omgang verder hebben ſou / en nog minder ſig in hunne Stad verboegen / nog hen ook in de hunne / eenigen roegang verleenen. De Koning inſgelyks ſiende / dat ſyn Raad en Gemeente / een toeleg maakte / om de Mexicaanen te verdelgen / verſogt / dat men dooz af den jongen Koning hem mogte in handen ſtellen / als dan konden ſy 't na hun welgevallen / met de Mexicaanen ſchikken. Veele die met den jongen Koning mede-lyden hadden / ſtemden met den Koning dog de twee voornaamſte waren 'er tegen / als het ſelve dooz een

Gelegentheyd ten Oorlogge-geven.

ſchadelijk voorſtel agtende: want / ſchoon Chimalpopoca, aan Moeders zijde / hen vermaagdſchapt was / ſo ſoude hy egter / na hun meening / meer na de Vaderlijke party hellen; derhalven beſloten ſy eenpaariglijk hem van 't leven te beroouen. Dit nu ging de Koning te Aſcapuzalco dier maaten aan 't hart / dat hy van hart-ſeer kranck wierd / en kort daar na ſijn leven eyndigde. Hier op beraaden ſig de Tepanecas niet lange / maar ſmeeden deſe verraderij tegens hem: men nam waar / dat de Koning op een ſekere nagt / binnen Mexico, ſonder Lijfwagt / in ſijn Pallejs was gaan ſlaapen; ſulks ſy hem / ſonder ondeſat te worden / behendig vermoorden. 'S Morgens dan / wanneer den Mexicaanſen Adel / na gewoonte hun Koning wilden begroeten / en hem dus vermoord en dood vindende / ſo maakten ſy van verbaasthejd een groot gerugt / greepen de wapenen op / om den dood hunes Konings te wreeken. Toen ſy dus als verwoed ſonder eenige orde liepen / quam hen een der voornaamſte Ridders te gemoet / en beſtond hen door deſe rede op te houden. Werwaarts loopt gy? ô *Mexicaanen!* laat af, en weest geruſt; en ſteld vaſt by u, dat al 't geene, men dus onbedagtelijk onderſtaat, ſelden een goed eynde bereykt; wilt u dan hier mede trooſten, ſchoon onſen Koning door Moorders handen ſijn leven heeft afgelegt, dat egter, der *Mexicaanen* Edel-bloed, nog niet t'eenemaal geplengt zy. Wy hebben immers nog Soonen van den overleden Koning onder ons, waar mede wy het ſelve verhopentlijk konnen uyt voeren, 't geen wy met hunnen Vader ſouden hebben onderſtaan. Derhalven wilt ſo veel gedult hebben, dat gy eerſt eenen anderen Koning verkieſt, die uwen aanvoerder zy, en u tegen uwen Vyand een moedig harte inboeſeme. Door deſe en diergelijk een aanſpraak / lieten de Mexicaanen hun voornemen vaaren / en beeden de Lijk-pligten hunes vermoorden Konings; hier toe nodigden ſy de Heeren van Tezcuco en Culhuacan; aan welken ſy de gruuwelijke daad der

Aſcapuzalco Koning der Tepanecas ſterft van droef heyd. En den Mexicaanſe Koning vermoord.

der Tepanecas verhaalden / en bewoogen hen tot medelijden; egter begeerden sy van hen geen hulpe / also sy gesint waren deſen Moord-daad selve te wreeken: maar versogten alleen / dat sy hen niet tegen wilden zijn.

De Tezcucos en Culhuacans vonden in deſen voorslag genoegen / boden hen de handeling wegens hunne behoeften aan; so dat sy so te water als te Lande / sig van alle hunne benodigtheden / konden versorgen. Ook versogten de Mexicaanen dat sy nog eenige tijd by hen bleven / om een andere Koning te helpen verkieſen; gelijk geschiede.

Hier op vergaderden sy den Rijks-raad en Ridderschap / ter keure van eenen anderen Koning: na alvooreng d'oudſte Redenaar deſe aanspraak verrigt had. U, ô gy *Mexicaanen!* ontbreekt het ligt der oogen, maar niet des harte. Want of gy schoon verloren hebt, dien, die u ten ligt en geleyder verſtrekte, so is egter u *Mexicaanen* nog het herte overig, waar door gy u selve in staat kont stellen, om dit gebrek, ten vollen te herstellen. Zie dan toe, onder u sult gy genoegsaam, 't sy een, twee of meerder dappere Vorsten en Soonen des Konings *Acamapixtli*, konnen beschouwen, uyt deſen verkieſt u eenen na u genoegen. Zijt gedagtig, dat de Son sig maar voor eenen kleynen tijd verbergt, die eerlang wederom in vollen glans te voorschijn komen sal, *Mexico* is door den dood van uw Koning als verduyſtert geworden. Daarom doet de Son weder verschijnen; verkieſt u uyt deſen, eenen Koning; op wien gy uwe oogen slaat, en uw harte geneygt vind; laat het die zijn, als van uwen God *Vitzliputzli* verkooren. Toen deſe Redenaar sijn aanspraak geëyndigt had / beſloot men met een pederg bewilliging / dat Iscoalt hung eerſten Konings Acamapixtlis Soon ten Koning soude verkoren worden; onaangeſien / dat hy van een Slavin als onwettig geboren was / so wierd hy egter door sijn welgemanierthejd en dapperheyd / waar mede hy alle d'anderen overtroffen

Iscoalt verkiede Koning der *Mexicaanen.*

ten Koning voorgeſtelt / en met de gewoonlijke plegtigheden gekroont. Waar na hem den Heidenaar wederom / ſijn laſtig ampt indagtig maakte.

Oorlog tuſſen de *Mexicaanen* en *Tepanecas*.

Midlerwijl beſloten de Tepanecas, alle de Mexicaanen upt te roepen / en t'eenemaal te verdelgen / ten welk een eynde ſy dan groote bereidſelen maakten. Egter dagt den Nieuwen Koning van Mexico met den Oorlog een aanvang te maken / om ſijne vpanden voor te komen: toen dan de geneente ſag / dat hun vpand hen in magt verre te boven ging / ſo wierden ſy ſlaauhartig; den Koning ſmeekende / ſodanig eenen gevaarlijken Oorlog niet t'ondergaan / die ten verderve van Stad en lieden mogt ſtrekken; men gaf dan deſe voorſlag / dewijl den tegenwoordigen Koning te Aſcapuzalco barmhartig was / ſo ſoude men van hem de Vreede verſoeken / hem hunnen dienſt aanbieden / en daar nevens bidden / dat hy hen upt deſe Vieſen-velden wilde redden / en een ander Land onder ſijn geſag in rupmen: op dat ſy als onder eenen Heere ſtonden. Om dit dan te beter verſtellig te maaken / ſoude men hun God op ſijn draag-ſetel mede voeren: op dat hy hunne voorſpreeker mogt zijn. Dit nu van veele van den Adel begunſtigt wordende / ſo wierd ſulks in deſer voegen beſloten: dat men des Afgods ſetel verwaardigen / en ſig ten optogt gereed ſou houden: als wanneer het quam te gebeuren / dat 'er eenen jongeling Tlacaelilel genoemt / ſig op deed / ſijnde een Neef van den Koning; welke met een onverſaagt gemoed ſepde: wat wil dit? ſijt gy uytſinnig? ſullen wy ons ô *Mexicaanen!* door kleynmoedigheyd, aan *Aſcupuzalco* op genade overgeeven? Geenſins. Verſogt daar op den Koning / een beter middel te ſoeken / op dat ſy hunne eer bewaarden / en niet ten ſchande / ſig in 'g vpands magt begaven. De Koning Iſcoalt ſijn Neefs verſtandige rede in overweginge nemende / hield ſijn geneente op / om te ſien of men ergens een bequamer middel vinden kon; oordeelende dan het

het raadſaamſt /. om het gemoed hung vpands / eerſt dooz een geſantſchap te bepzoeven ; dog ſig hier toe / niemand willende gebzupken laaten / ſo bood ſig den gemelden jongeling daar toe aan / ſchoon ſulks niet ſonder lebens gevaar kon volboert wozden. Niet tegenſtaande de Mexicaanen dit alles dooz een vermetele ſtouthepd hielden / ſo beſloot egter de Koning deſen jongeling af te ſenden / om 's Konings en der Aſcapuzalcos mening te ondertaſten ; als willende liever ſijns Heers leven daar aan waagen / dan d'eere ſijner Lands-genooten. Hier op begaf ſig Tlacaellêl derwaarts / quam rot dooz de bupten-wagten / die bevel hadden alle Mexicaanen, die men mogt aantreffen / om te bzengen : hp nu bewoog hen / dooz ſijne beſondere begaafthepd / dat ſp hem dooz hunnen Koning bzagten. De Koning over deſe ſig verwonderende / hoozde ſijn aanbzengen ; en verſtaande / dat de Mexicaanen dooz eerlijke middelen den Bzeede ſogten / gaf hem dan ten antwoozd : dat hp 't met ſijne Raaden / dies aangaande overleggen ſou / en hun den volgenden dag ſijn meening doen verſtaan. De jongeling dus lang verſekering vooz ſijn Perſoon verſoekende / dat hem geen leet geſchieden mogt / wierd hier in van den Koning afgeſlagen / als hem geen verſekering konnende geven : maar moeſt ſig ſelve ten beſten bewaren : hier op begaf ſig Tlacaellêl wederom na Mexico, na dat hp de wagten belooft had wederom te komen. Dat ook geſchiede : want de Koning te Mexico hem bedankende vooz ſijne trouwe dienſten / ſond hem ook andermaal derwaarts om 't antwoozd af te halen. Middelwijl wierd nu de Koning te Aſcapuzalco van de ſijnen ten Oozlog aangeſet / ſulks hp / niet tegenſtaande hp het liever tot een Bzeede ſag / genoodſaakt wierd / den Mexicaanen den Oozlog aan te ſeggen ; en den Afgeſant ontquam het / dooz aanwijſing van den Koning / dooz een kleyne deur ; ſoude anders van de wagten in ſtukken gehouwen zijn.

Tlacaellêl cenen trouwen Afgeſant.

Toen nu de Mexicaanen verſtonden / dat hen

den

den Oorlog aangeſegt was / vervoegden ſy ſig na hunne gewoone verſaagthepd / tot hunnen Koning / verſogten upt de Stad te mogen vertrekken / als gevende gantſelijk den moed verloren. Dog de Koning hen een mannelijk hart inboeſemende / verpligte ſig / ſo wanneer men de nederlaag kreeg / ſouden ſy hem ter wraake dooden / en ſijn vleeſ upt duple Pannen eeten; hier tegen verbonden ſy ſig / ſo men den ſegen erlangde / wilden ſy hem en alle ſijne naſaten Cijns-baar zijn; ſijn Huyſen en Landen Bouwen / ſijn Wapen- en Krijgs-ruſting navoeren / en alleſ doen / wat gehoorſame onderdanen ſchuldig zijn. Dit verdrag nu tuſſen den Koning / Edellieden en Gemeente opgeregt; ſo maakte hy Tlacaellèl tot ſijn Veld-Overſte / ſtelde de dapperſte tot verdere Bevelhebbers aan; maakte twee Slag-ordens / waar van d'eerſte en moedigſte den aanval doen ſouden / terwijl d'andere ſig by den Koning ſtil hielden / tot ſy de eerſten ſagen door den vpand dringen. Midlerwijl ſy dus in goede orde voort trokken / ſo wierd de Koning te Aſcapuzalco, hen eerlang gewaar / en viel aanſtondſ met de grootſte hevigheyd de Stad upt. Deſe waren met koſtelijke Wapenen van Goud / Silver / en daar nevens met ſchoone plumen verciert. Iſcoalt dan / met een ſoort van een Trommel op ſijn rug draagende / gaf het teken van den aanval. Aanſtondſ maakte men een Veld-geſchrey; welk woord was Mexico, Mexico, terwijl men de Tepanecas aanviel; niet tegenſtaande ſy nu in getal ongelijk waren / egter braken de Mexicaanen d'orde hunner vpanden / ſo dat ſy na hunne Stad moeſten wijken. Midlerwijl liet ſig de hinderlaage / die de Mexicaanen gelegt hadden / ſien / volgde de vlugtende tot in de Stad; doodende volgens bevel hunnes Konings / al wat ſy magtig wierden: hier mede ſig niet latende genoegen / ſo jaagden ſy ook die geenen na / die 't in de Woeſtijnen en op 't Gebergte ontweken waren; alleſ omdrengende / wat ſy agter-haalden. Eenigen / deſer gevlugte Tepanecas; op het Gebergte ont-

Slag tuſſen de Mexicaanen en Tepanecas.

De Mexicaanen overwinnaars.

ontweken / wierpen hunne Wapenen neer / baaden om genade / en boden aan / hun Land te bouwen / als ook hout / steen en kalk te leveren / nevens onderwerping / van hen voor hunne Heeren te erkennen. Hier op schonk hen de Koning het leven / na dat sy hunne onderwerping door eenen Eed bevestigden. Dus begaven sy sig dan wederom na Aſcapuzalco, en de Mexicaanen met eenen rijken buyt na Mexico. Den volgenden dag / wierd het verdrag door den Koning op nieuws bevestigt / en vervolgens de Stad en 't Land-schap Aſcapuzalco onder hen verdeelt. Het eerſte gedeelte verkreeg den Koning / het tweede den Veld-heer Tlacaellél, en het derde de Edelen en andere / die hen Ridderlijk gequeeten hadden. Ook gaven sy gemeene Landen onder hunne nagebuuren te Mexico ; om hunne offeringe ten Gods-dienſt te verrigten. Hoedanige uytdeelingen sy vervolgens altoos met de veroverde Land-ſchappen gehouden hebben. Deelinge der buyt.

Deſe Overwinning / baarde de Mexicaanen nog meerder vyanden ; namentlijk de Heeren te Tacuba en Cuyoacan ; deſen waaren by d'overige te Aſcapuzalco ſteeds beſig / om hen van de Mexicaanen wederom afvallig te maaken / willende sig wegens hun verlies wreeken ; doch deſe sig te ſwak bevindende / dorſten niets onderſtaan : maar de Cuyoacaaners, der Mexicaanen Wijven / warmeer sy te markt quaamen / aan houdende / en haar als ook haare Mannen met ſmaad bejegenende / ſo verbood de Koning te Mexico , ſijne Onderdanen / alle gemeenſchap met de Cuyoacaanen, en men mogt niemand van hen binnen Mexico laaten komen. Hier op beſtonden de Cayoacaanen den Oorlog aan te gaan / 't welk door liſt / en door een trotſe verſmaading ondernomen / en alduſ uytgevoerd wierd. Sy nodigden de Mexicaanen op eene hunner voornaamſte Feeſten / na dat sy hen door goede ſpijſe onthaalt / en sig onderling door danſſerpen vermaakt hadden / ſo lieten sy ten laatſten / Vrouwen kleederen in plaats van Der Cuyoacanen liſtigen aanlag ten Oorlog.

Feeſt-

ſtrupten op-diſſen / dwongen de Mexicaanen de ſelven aan te trekken / om daar mede na Mexico te keeren : en dat onder verwijting / dat ſy uyt Vrouwelijke vreesagtigheyd / geen Oorlog dorſten ondergaan ; niet tegenſtaande ſy 'er genoegſaame redenen toe hadden. Dit wreekten de Mexicaanen, ſo men ſeyde / dat ſy hen eene nog ondragelijker ſmaadheyd aan deeden / maakende een rook in de Poorten van Cuyoacan, waar van ſommigen hunner ſwangere Wijven eenen miſval kreegen / en veele menſchen ſiek wierden. Ten laatſten borſt het in een openbaaren Oorlog uyt: ſy trokken wederſijds te Velde / leverde elkanderen Slag / waar van de Mexicaanen door de dapperheyd van hunnen Veld-heer Tlacaellel, Overwinnaars wierden ; laatende ſijn Koning met die van de Cuyoacaanen kampen. Hy daar en tegen / nam met eenige dappere Soldaaten eenen omweg / greep de vpanden van agteren aan / en verſloeg hen dat ſy genoodſaakt wierden na hunne Stad te wijken ; en dewijl ſy ſig in een Tempel redden wilden / ſo ſloeg hy met drie ſijner Soldaten door hunne Troepen / quam hen dus voor / nam den Tempel in / ſtak deſelve in brand / en dwong ſijne vpanden in 't Veld te wijken ; ſulks dat ſy een groote nederlaag kregen / en de vlugtende tot op 10 mijlen nageſet wierden ; de agterhaalden / wierpen hunne Waapenen neder / ſloegen hunne handen te ſaamen / en gaven ſig aan de Mexicaanen op genade over; baden om vergevinge / dat ſy de Mexicaanen als Wijven geagt hadden ; en boden ſig tot Slaaven aan ; indien ſy maar in genaade mogten aangenomen worden. Na deſe bevogten ſegen / keerden de Mexicaanen met een grooten bupt / van Goud / Silver / Juwelen / Plumen / Stoffen / Waapenen en een menigte Gevangenen / wederom na Mexico. In deſen Slag / na dat die van Culhuacan ſig dapper geweert hadden / als de Mexicaanen ter hulp gekomen zijnde: ſo wierden ſy met Mexicaanſe Veldteekens beſchonken / op hunne zijde gehouden / en tot

Slag waar in de *Mexicaanen* overwinnaars worden.

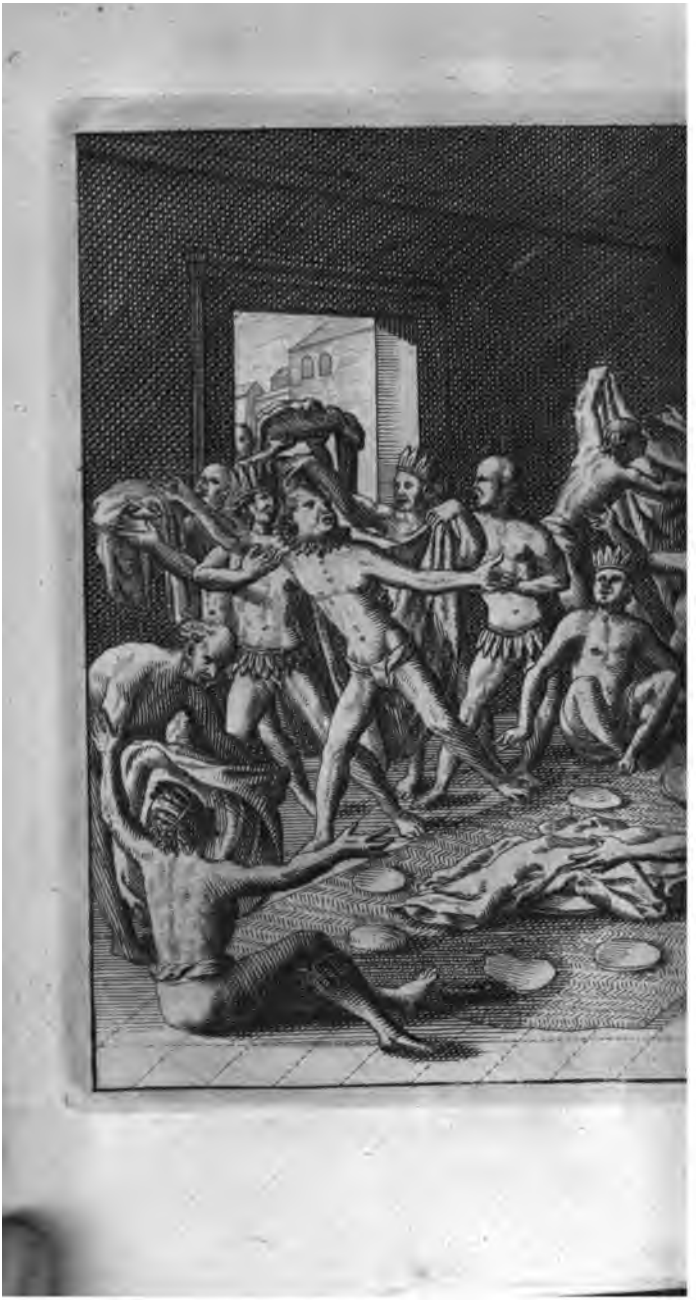

tot verdere dapperheyd aangemaant.

Met gelijker manhaftigheyd / hebben ook de Mexicaanen, namaals de Suchimilcos, als d'eerste der seven geslagten zijnde / overwonnen / en dus verre gedwongen / dat sy van hunne Stad / als vier mijlen tot Mexico strekkende / een bestraten weg moesten maaken. Toen dan de Cuytlavacanen en Tezcuconers, de Mexicaanen mede bestrijden wilden / so wierden sy gelijk d'anderen door een Veld-slag ter gehoorsaamheyd van 't Mexicaanse Rijk / gebragt: doch vermids sig de Koning der Tezcuconers gewillig overgaf / so maakte de Koning van Mexico, den selven tot Opperraad; welk gebruyk namaals / in diergelijke gevallen in agt genomen wierd. Toen nu de Koning Iscoalt 12 jaaren met groot geluk geregeert had / so wierd hy krank en sturf. Hy droeg het Rijk aan Tlacaellêl op; die egter beter oordeelde Koningen te maaken / dan selfs Koning te zijn / gelijk wy hier na verstaan sullen.

Suchimilcos ingelijks van hen overwonnen.

Als mede de *Cuytlavacaanen* en *Tezcuconers*.

De keur eens nieuwen Konings / gelijk gesegt is / stond aan de vier Keur-vorsten / en twee Koningen / so te Tezcuco en Tacuba; dese ses liet Tlacaellêl, als in grooten aansien zijnde / vergaderen / met welken hy wegens de keur eens Konings sig beraaden wilde; als wanneer Motecuma een-parig verkoren wierd. Toen nu dese keur een peder wel geviel / so wierd 'er een groot Feest aangeregt. Men voerde de Koning met groot gejuyg / na den Tempel / en voor de Godlijke Vuur-pannen; men sette hem op een Koninglijken Troon: hier volbragt de Koning veele offerhanden van Tijgers / nevens veel Wild-braad; trok ook bloed upt sijn Oren / wangen en scheenen; waar na de Priesters / Oudsten en Bevelhebbers / hun aanspraak deeden / en wensten hem gesamentlijk geluk. Hier op wierden veele heerlijke Gasterijen / en Dans-speelen aangestelt; ook voerde men ten desen Konings tijde in: dat hy na het Feest der krooning / selve een Oorlog aangong / om gevangenen ten offer mede te voeren; 't welk dan dese

Motecuma tot vijfde Koning der *Mexicaanen* gekoren.

Koning volbragt / vermits hy sijne vyanden de Chalcos bevorloogde / en een goed aandeel der selver magtig wierd. Hoe om die gantselijk voor dese tepse / onder sijn geweld te brengen / scheen ondoenelijk. Na de krooning toog de Koning mede uyt om andere Land-schappen te bemagtigen / en gebruykte hier in t'elkens den raad van Tlacaellel, wien hy / gelijk billijk was / seer beminde. Maar de Koning kreeg tegens de Chalcos veel werks / die / hem seer hard vielen / te beteugelen: als worstende onder anderen mede sijnen Broeder gevangen. Die van Chalcos wilden hem dan tot hunnen Koning maken / en boden hem de kroon seer onderdanig aan. Niet tegenstaande hy 't hen t'elkens afsloeg / so bleven sy egter by hun voornemen; so dat hy eyndelijk sig dusdanig verklaarde: wanneer sy hem tot hunnen Koning wilden maken / so souden sy op de markt een hooge mast op regten / op welks boven eynde een staan-plaats gemaakt was / waar op hy staan kon; dit lieten dan de Chalcos vervaardigen / in meening dat hy sig dus verklaaren sou. Vergaderden sig ook op de markt / verwaarts de gevangene Mexicaanen gevoert wierden / tot welken des Konings Broeder dese woorden sprak: ô gy dappere *Mexicaanen!* dit Volk wil my tot hunnen Koning verheffen, maar de Goden sullen 't nooyt toelaten, dat ik een Verraader mijns Vaderlands worde: hierom wil ik u onderrigten, dat gy u liever dooden laat, dan tot uwe Vyanden over te gaan. Dit gesegt hebbende / wierp hy sig van boven neder / en viel te pletteren. Onder dit te aanschouwen / wierden de Chalcos sodanig vertoornt / dat sy alle de gevangene Mexicaanen met Spiesen doorstaken / seggende: dat het een verbitterd en boos Volk was / wiens hartten verbasterd waren. Eerlang nu trok de Koning Motecuma met alle sijn magt tegen hen op / om hun gantse Koningrijk te verderven; hy veroverde ook het Sneeuw-gebergte; overheerschende de Landen tot aan de Noord-Zee: als ook eenige Land-schappen

Motecumas Broeder betoont een loflijken daad.

Der *Mexicaanen* togt tegens de *Chalcos* en anderen. Vercoveren

Koning volbragt / vermits hy sijne vyanden de Chalcos beoorloogde / en een goed aandeel der selver magtig wierd. Dog om die gantselijk voor dese reyse / onder sijn geweld te brengen / scheen ondoenelijk. Na de krooning toog de Koning mede uyt om andere Land-schappen te bemagtigen / en gebruykte hier in t'elkens den raad van Tlacaellêl, wien hy / gelijk billijk was / seer beminde. Maar de Koning kreeg tegens de Chalcos veel werks / die / hem seer hard vielen / te beteugelen: als wordende onder anderen mede sijnen Broeder gevangen. Die van Chalcos wilden hem dan tot hunnen Koning maken / en boden hem de kroon seer onderdanig aan. Niet tegenstaande hy 't hen t'elkens afsloeg / so bleeven sy egter by hun voornemen; so dat hy eyndelijk sig dusdanig verklaarde: wanneer sy hem tot hunnen Koning wilden maken / so souden sy op de markt een hooge mast op regten / op welks boven eynde een staan-plaats gemaakt was / waar op hy staan kon; dit lieten dan de Chalcos vervaardigen / in meening dat hy sig dus verklaaren sou. Vergaderden sig ook op de markt / werwaarts de gevangene Mexicaanen gevoert wierden / tot welken des Konings Broeder dese woorden sprak: ô gy dappere *Mexicaanen!* dit Volk wil my tot hunnen Koning verheffen, maar de Goden sullen 't nooyt toelaten, dat ik een Veraader mijns Vaderlands worde: hierom wil ik u onderrigten, dat gy u liever dooden laat, dan tot uwe Vyanden over te gaan. Dit gesegt hebbende / wierp hy sig van boven neder / en viel te pletteren. Onder dit te aanschouwen / wierden de Chalcos sodanig vertoornt / dat sy alle de gevangene Mexicaanen met Spiesen doorstaken / seggende: dat het een verbittert en boos Volk was / wiens harten verbasterd waren. Eerlang nu trok de Koning Motecuma met alle sijn magt tegen hen op / om hun gantse Koningrijk te verderven; hy veroverde ook het Sneeuw-gebergte; overheerschende de Landen tot aan de Noord-Zee: als ook eenige Land-schappen

Motecumas Broeder betoont een loflijken daad.

Der *Mexicaanen* togt tegens de *Chalcos* en anderen. Veroveren

pen aan de Zuyd-Zee / gelegen: ſulks de Koning te Mexico een ſeer magtig Vorſt wierd. Dit nu alles geſchiede door raad en hulpe van Tlacaellel, die onder anderen ook in bedenken gaf: om het Land-ſchap Tlaſcala niet in te nemen: op dat het ſelve als hun aangrenſende vyand bleef / waar door de jonge Manſchap gelegenthepd behield / ſig in de Wapenen te oeffenen; en dat ſy ook ſteets gevangenen ten offer hebben konden. Ook ſtelde deſen Koning in alles goede orde / als ſtigtende Regt-banken / Tempel-vergaderingen / en de daar toe aangeſtelde Regters en Raads-heeren; ſulks ſy hy na die in Europa gelyk ſcheenen. Inſgelyks wierd ook het Koninglyke Hof in grooter aanſien gebragt: want hy vermeerderde ſyne Hof-bedienden / en hield eenen grooten ſtaat. Van gelyken namen ook de openbare Gods-dienſten toe; het getal der Kerken-bedienden / als ook deſ ſelfs plegtigheden / wierden vermeerdert; als mede den grooten Tempel van Vitzliputzli gebouwt. In d'Inwyding van deſen Tempel / offerde de Koning ontallyke menſchen / dien ſy in verſchepde Oorlogen gevangen hadden. Eyndelyk toen hy 38 jaaren loflyk geregeert had / ſtarf hy; ſyn navolger was hem mede in geluk en dapperhepd gelyk. veele Landſchappen.

Na de dood en begraavinge van Motecuma, lepde men de keur op Tlacaellel toe / op wien ook alle de ſtemmen eenparig vielen. Doch hy weygerde ſodanig een eere aan te neemen; met een deftige rede / voor wendende: dat het meerder tot 's Rijks nutte was / dat hy 's Konings Steedehouder en mede-helper bleef / gelyk hy dus verre had waar genomen; men ſoude egter niet twyffelen / of hy was daarom niet te minder / ten nutte van 't Rijk / genegen / als of hy hun Koning gekroont was. Dit nu was een voorbeeld / diergelyk wepnig gevonden wierd; dat men den arbeyd en laſt eens Koningryks op ſig nam / en d'eer en hoogſte magt bleef weygeren aan te vaarden. Toen nu Tlacaellel deſe keur t'eenemaal afſloeg / Na de dood van *Motecuma* valt de keur op *Tlacaellel*, doch ſlaat ſulks af.

moeſten de Keur-voꝛſten ſig beraden tot eenen anderen over te gaan; en dewijl Tlacaellêl ſijn ſtem aan den nagelaaten Soon des Koningꝛs / Ticocic gaf / ſchoon hy nog ſeer jong was / ſo vielen hem dan eyndelijk de Keurvoꝛſten toe / en verkoren hem ten Koning; gingen aanſtondꝛs tot de gewoone plegtighepd over; dooꝛ-booꝛden hem de Meus / en beeden 'er ten cieraad eene Eſmeraud in ſetten. Hy wierd egter ſijn Vader en Booꝛ-faten ongelijk / en booꝛ eenen vertſaagden Koning gehouden. Want toen hy tegens een afballigen vpand te velde trok / verlooꝛ hy meer van de zijnen / dan hy van ſijne vpanden gevangen nam. Dus keerde hy dan wederom / en gaf booꝛ: als bzengende een aantal vpanden / die ten offer by ſijne kroonung nodig waren; dus wierd hy dan met groote pzagt gekroont. Maar de Mexicaanen waren niet wel met hem genoegt / ſulks hy in 't vierde jaar ſijner Regering ſtarf: waar dooꝛ men beſloot / dat hy dooꝛ vergift was van kant geholpen. Waar in nu deſen Overleden Koning gebzekkig was / dat wierd dooꝛ ſijn Bzoeder Axayaca, die na hem Koning wierd / vergoed.

Ticocic tot ſeſde *Mexicaanſe* Koning verkoren.

Axayaca ſevende Koning der *Mexicaanen.*

Omtrent deſe tijd / wierd Tlacaellêl, al tamelijk Oud / ſo dat men hem in gewigtige ſaaken / op een ſetel / na den Raad moeſt dzaagen. Hy dan krank gewoꝛden zijnde / wierd van den nieuw verkooren Koning beſogt; die nog niet gekroont zijnde / ſeer weende; alſo 't hem te dugten ſtond / ſijne en 's gantſen Koningrijks Vader / te verlieſen. Tlacaellêl dan / beval hem ſijne Kinderen / als beſonderlijk ſijnen Oudſten Soon / die hem in d'Oꝛlogen dapper gequeeten had. De Koning niet alleen belovende opſigt op hem te neemen / maar beſchonk ook aanſtondꝛs ſijnen Soon met 's Veldheers Wapen / 't welk ſijn Vader Tlacaellêl ſo wel gviel / dat hy van vzeugden ſijn leven eyndigde.

Tlacaellêls dood.

Deſe Tlacaellêl, die te Mexico geboren was / heeft dooꝛ ſijne naarſtighepd veel toegebzagt tot het deftig opbouwen der Stad / als mede tot der ſelver

ber groote Rijkdom / waar dooz ſy een magtig Koningrijk / gelijk gewozden is: weshalven de Mexicaanen hem ook vooz hunnen ſtigter / van den welſtand des Rijks hielden; ook deed men zijne begraavenis met ſodanig een pzagt / als nog oopt een Koning was aangedaan.

Hier na ſtelde deſen verkooren Koning / om ſijn krooning na gewoonewijſe te bevozderen / tegen het Landſchap Teguantepec een Veld-togt aan; doende een geweldigen ſlag: alſo ſig alle de Gebuurſchappen ſig tegen hem vergaderd hadden. Veld-togt tegens Teguantepec.

Op dat nu deſen verkooren Mexicaanſe Koning overwinnaar wozden mogt / ſo gebzuykten hy deſe krijgs-liſt: na dat hy den eerſten aanval gedaan had / veynsde hy te vlieden / waar dooz hy ſijne Vpanden in een hinderlaag lokte / alwaar hy veele Soldaaten verburgen / en onder ſtroo bedekt had. Deſe bzaaken tijdig op / en den Vpanden / tuſſen beyde ſtaande / onderſcheppende / verſloegen veele van hen; namen de Stad in / verwoeſtende die nevens den Tempel; d'omleggende nagebuuren ſtraften ſy hevig / en keerden ten laatſten na Guatulco, een beroemde Zee-haven aan de Suyd-Zee gelegen; en van daar met een grooten buyt / na Mexico, alwaar den Koning by de offering ſeer pzagtig gekroont wierd; alſo een yder verlangde den ſelven te ſien. Vervolgens deed Koning Axayaca veele andere Veld-togten; waar in hy groote overwinningen behaalde. Altoos hield hy ſig in 't heetſte van't gevegt / voerde ſijn manſchap dapperlijk aan / deed ſelfs den aanval; wozdende dus van ſijn Volk vooz een onverwinnelijk Veldheer gehouden. Ook liet hy ſig niet vergenoegen / vzeemde Volkeren te bedwingen: maar bzagt ook de ſijnen / die eertijds afgevallen waren / en ſig een eygen Stad / Tlatellulco genoemt / gebouwt hadden / wederom onder ſijn gehoozſaamheyd. Dog vooz af ſond hy tot hen / en liet hen vziendelijk vermaanen / ſig niet van hem te ſcheyden: want alſo ſy van een bloed afkomſtig waren / ſo behoozden ſy ſig wederom te onderwerpen / en den Ko- Krijgs-liſt van den nieuw verkoren Koning der Mexicaanen.

Koning te Mexico voor hunnen Oorſt te erkennen.

De Koning van *Mexico* uytgedaagt ten ſtrijd.

d'Overſte te Tlatellulco, gaf hier op een trotſe antwoord; daagde de Koning van Mexico ten ſtrijd; liet een gedeelte ſijner manſchap / ſig onder de bieſen verſteeken / met laſt / ſig toe te maaken / ten ſpot der Mexicaanen, gelijk als Eenden / Zwaenen / Vogelen / Vorſchen / en andere vergiftige dieren in Zee; verhoopende dus de Mexicaanen met liſt te verraſſen / wanneer ſy over 't Meyr trocken.

Zegen der *Mexicaanen* op hun Vyanden bevogten.

De Koning Axayaca d'uytdaaging van ſijn Opand verſtaan hebbende / en mede van hun toeleg verſtendigt zijnde: ſond de Soon van Tlacaellél, als ſijn tegenwoordige Veld-overſte / met een gedeelte Volks voor uyt / met laſt / hem in de hinderlaag te overvallen. Middelerwijl trok hy ſelve / langs een ongewone weg na Tlatellulco. Hier aangekomen / daagde hy den Overſte / die hem ten kamp-gevegt genodigt had / uyt; onderwijlen hielden ſig de Legers ſtil / om te ſien / wie van hen / overwinnaar wierd. Toen nu dit kampgevegt een wijltijds geduurt had / en de Koning van Mexico ſijn Opand ſeer veel te doen gaf / ſo keerde eyndelijk den Overſte hem de hielen; waar door ook verooraakt wierd / dat door ſijn vlugt / inſgelijks ſijne krijgs-magt vlugtig wierd / die dan van de Mexicaanen agtervolgt wierden: welken ſeer verwoed op hen in ſloegen. d'Overſte Tlatellulco vermeende ſig op den Tempel te redden: maar moeſt dulden / dat hy van den Koning van Mexico gevolgt / aangegreepen / en van den Tempel af geworpen wierd; ſulks hy te pletteren viel; hier na wierd de Stad nevens den Tempel in brand geſtoken. Middelerwijl had 's Konings Veld-overſte / ſig mede aan die geenen gewrooken / die ſig op hoope van hem te verraſſen / in de bieſen verborgen hadden: deſen nam hy eer niet in genade aan / voor dat ſy ſodanig een gelyd maakten / als die beeſten doen / welker gedaante ſy hadden aangenomen: ſulks ſy hun ſelven ten ſpot moeſten

zijn:

zijn: dat ook der Mexicaanen Koning seer wel geviel; heerende wel vergenoegt na Mexico. Men hield desen Koning / voor eene der besten: dog hy heeft egter maar 11 jaaren geregeert / en sturf. Gelijk nu dikmaals gemeld is / soo verkooren de Keur-vorsten van Mexico eenen die hen geviel: namen dan 's Koninggs bloed niet in agt / maar wierpen de keur op Autzol, die in dapperheyd niet minder dan d'andere Koning was: waar in ook de Mexicaanen seer groot genoegen namen; want hy was niet alleen een dapper Held / maar ook seer sagtmoedig en vriendelijk / dat in een Beheerscher verepst word. *Autzol* agtste Koning der *Mexicaanen.*

Den Veld-togt / dien hy tot het Feest zijner krooning voornam / was tegen die te Quaxutatlan: om dat sy sijn Hof-meester / en andere Amptenaren / die de schattingen vergaderden / en na Mexico brugten / overvallen / en eenen oproer verwekt hadden: hier om nam hy voor / sodanig een moedwill te straffen / en hen wederom te doen gehoorsaamen. Hy had met hen veel moeyte / alsoo sy sig begaven / op een hoek Lands / sig in een Meyr uytstrekkende / werwaarts de Mexicaanen hen niet konden bykomen. Op dat nu de Koning hen bedwingen mogt / soo bedagt hy eenen nieuwen vond: hy liet te water een soort van een Eyland maken / worpende van takken van boomen met aarde opgevult / aan een gewrogt; hier mede genaakte hy de Vyanden / leverde hen slag / en overwon hen na sijn begeren. Dus keerde hy dan al Segenpraalende / met een grooten rijkdom / wederom na Mexico, en liet sig na de gewoonte kroonen. Zijnen Veld-togt tegen *Quaxutatlan.* En keerd als Overwinnaar.

Dese Koning nu / vermeerderde het Mexicaanse Rijk door verscheyde Veld-togten / wel 300 mijlen verre tot aan Guatimala. Hy was niet min mild dan groot; wanneer men hem de opgelegde schatting bragt / so liet hy het Volk ter sekere plaatse vergaderen / en den selven derwaarts brengen / uytdeelende allerley leef-togt / en kleederen aan den Armen; en onder de Bevelhebbers en Sol- Dese Koning seer vrygevig, verrigt veele saaken ten gemeene nutte.

daaten / mildelijk goud / ſilver / geſteente / plu-men en andere hoogwaardige dingen ſchenkende: ſulks hy een peder beſchonk / na dat hy pets dap-perlijks had uptgevoert. Inſgelijks verrigte hy ook veel ter gemeene nutte / als laatende verſche-de oude gebouwen afwerpen / en nieuwe in des ſelfs plaatſe bouwen. En nademaal de Stad Mexico groot gebrek aan vers water had / het Mer te moeraſſig zijnde / ſo liet hy dan / van Cuyoacan af / eene waterleyding / die genoegſaam water tot Mexico verſchafte / en dan vervolgens ſig in 't Mer ontlaſte / maken. Deſe deed men ook door veele plegtigheden inwyen / ſo dat de ſelve van de Prieſters bewierookt wierd. Eenigen offerden Quartels / en beſtreeken den Gever deſer Water-leyding door hun bloed. Andere ſpeelden op blaas-tuygen / om het gewenſte water t'ontfangen / ter-wijl den Opper-prieſter ſig als een Water-godin bekleed had.

Dit water nu na Mexico vlietende / bragt ſo-danig een overvloed by / dat dyna de Stad over-ſtroomt wierd ; waar door een gedeelte der ſelve verwoeſt / doch egter door den Koning met groote moeyte / herſtelt wierd ; ſo dat naderhand / 't wa-ter allerwegen deſe Stad omcingelde / en deſ te ſterker maakte. Na dat dan deſe Koning / mede 11 jaaren geregeert had / ruymde hy door de dood het Rijk / den laatſten / en allernagtigſten Koning der Mexicaanen in.

Motecuma legende Koning der Mexicaanen.

Deſe dan door de keur der gemelde Vorſten tot Koning aangeſteld / was Motecuma de tweede. Een Heer van weynig woorden / doch ter verwon-dering van een peder / wanneer hy in den Raad quam te ſpreeken. Eer hy Koning wierd / was hy inſgelijks in groote agting. Hy onthield ſig gemeenlijk aan een beſondere plaats / in den groo-ten Tempel van Vitzliputzli, alwaar hy veele verrigtingen met zijn Afgod had / houdende ſig gelijk een Gods-dienſtig Man. En dewijl hy van een Adelijk Geſlagte / en dapper van gemoed was / en het oog van een peder op hem viel / ſo wierd

hy

hy dus ſonder eenige wederſtrevinge verhoren. Toen men hem de tyding van ſijn verheffing tot de kroon bragt / verburg hy ſig in den Tempel: vermidts hy den ſwaaren laſt der Regering aanmerkte / of de Heerſching / na vermoeden / niet agtede. Hy van daar gehaald ſijnde / wierd met vreugden na de vergadering gelepd ; de Keur-vorſten beweſen hem alle eere / onder 't voordragen van de gevallene keur ; waar op hy aanſtonds / door Wierook / ſijne Goden offerde ; en na 't gebruyk / bloed uyt Oren / Wangen en Scheenen perſte. Hy dan met de Koninglyke cieraaden aangedaan / en 't onderſte deel van ſijn Neus doorboord hebbende / alwaar men den Eſmeraud hing / wierd na den Troon gelepd / om aan te hooren de redenen van gelukwenſching / van den Koning te Tezcuco en anderen gedaan ; hier op bedankte hy hen / en agte ſig ſodanig een hooge waardigheyd onwaardig ; maar naauwlyks de Regeering aangevaart hebbende / liet hy wel haaſt ſijn hoogmoed blyken: als bevelende / dat ſig niemand om eenig ampt te bekleeden / van den gemeenen Volke / ten Hoof verdoegen ſou ; miſpreeſ ſulks in ſijne Voorſaten / dat ſy ſig van lieden van gemeene ſtaat / hadden laten dienen : begerende / dat alle de Heeren en Edellieden / ſig te Hoof onthouden ſouden / om d'Ampten ſijner Hof-houding ſelver te bedienen. Is hoogmoedig.

Toen hem ſulks van een oud Man in grooten aanſien zynde / ontraaden wierd / ſeggende ſig wel te moeten voorſien : dewyl 'er veel onheyl ſoude uyt ontſtaan konnen: alſoo hier door de Gemeente ſig dus verſmaad ſiende / van hem afgetrokken wierd ; gaf hy ten antwoord : dat hy dit ſogte ; alſo het ſijn begeeren niet was / dat den Adel / ſig onder de Gemeente ſou vermengen ; gelyk dus verre geſchied was ; en oorſaak had gegeven / dat de Koningen ſijne Voor-ſaaten / in geen aanſien waren ; dus onttrok hy dan alle de gemeene Lieden de Ampten / en gaf deſelven aan ſijne Ridders en Edellieden. Verwerpt een goeden raad.

Veld-togt ter krooning aangeſtelt.

Dit verrigt hebbende / ſo nam hy den Veld-togt ter plegtigheyd van ſijnen krooning voor / en by middel 'er een Land-ſchap aan de Mooy-Zee gelegen / tegen hem opſtond / ſo trogt hy een uytgeleſen manſchap by een / en toog derwaarts: welken Togt gelukte hem ſo wel dat hy een groot Land-ſchap bemagtigde / en de hoofden der muytelingen ten hoogſten ſtrafte. Trok verders met een aantal gevangenen ten offer / te rug; en wierd ſeer prachtig ontfangen; latende ſig verder van ſijne Heeren en Edelen dienen / dat by geen zijner Voor-ſaten geſchied was.

Zijne Krooning volbrokken.

Hier op wierd dan het Feeſt ſijner krooning / te Mexico met een groote pragt / ſo van Schouw-ſpeelen / danſſerpen en andere vreugde teikenen gehouden; men bragt hem groote ſchattingen uyt alle Land-ſchappen / komende ſodanig een toeloop van Volkeren van allerwegen by een / als nog ooyt by eene der krooningen geſchied was; ſulks dat de aangrenſelingen quamen om deſe pragt te beſchouwen. De Koning dit vernemende / gaf laſt / de Vreemdelingen te huys-veſten / en wel t'onthalen; liet hen verders de beſte plaatſen verſchaffen: op dat ſy de Schouw-ſpeelen / en de plegtigheden van hun Feeſt / te beter konden ſien. Ook quam hem de Koning als vermomt by nagt beſoeken / ſig mede onder de Speelders vermengende.

's Konings al te trotſen hoogmoed beſchreven.

Deſe Koning nu / wilde ſig hoog geagt / en ſelfs als een God aangebeden hebben; niemand uyt de Gemeente / vermogt hem / by verbeurte zijns levens / onder d'oogen ſien: nooyt ging hy te voet / maar wierd altoos door ſijne Edelen / in een draagſetel op hunne ſchouderen gedraagen; wanneer hy uyt de ſetel trad / ſpreyde men een koſtelijk Tapijt onder ſijn voeten; voor de tweedemaal trok hy nooyt eenig kleed aan / at nog dronk ook niet meer dan eens uyt een ſchotel of drink-vat / maar moeſt altoos met pets nieuws gedient worden; wanneer hy 't eenmaal gebruykt had / ſchonk hy 't aan ſijne bedienden / om hun ſtaat

ſtaat daar mede te houden. Hy wilde ook ſyne Wetten / ſupverlijk onderhouden hebben ; en geſchiedde 't dat hy van een overwinning upt den Oorlog / of van een andere gedaane Reyſe wederom quam / ſo vernyde hy ſig wat te willen vermaaken ; gaande onbekend / om te ſien wat 'er onder ſijne onderdaanen om ging ; die ſig dan ergens in vergreep / ſtrafte hy ſonder genaade. Insgelijks onderkroop hy de Regters en andere Rimptenaaren / of ſy ſig ook door giften beſteken lieten / of eenige onregtvaardige ſaken handhaafden ; vond hy dan pemand ſchuldig / de ſtraffe des doods was ſijn lot ; hy verſchoonde niemand ; 't ſy Heeren / of Maagſchap ; ſelfs niet ſijn Broeder ; moetende die / die gefondigt had / het beſuuren met de dood. Hy hield met ſijne Hovelingen weynig gemeenſchap / liet ſig ſelden ſien ; als ſig in ſijne kamer houdende / en beraadde ſig over nodige Rijks-ſaken. Behalven nu / dat hy een geſtreng Regter was / ging hy ook voor een dapper Krijgsman / was gelukkig / en dikmaals overwinnaar / waar over hy ſeer hoogmoedig wierd. Hy hield een hups / waar in allerley Viſſen / Vogelen / Gedierten en Vee onderhouden wierd / waar toe hy veele Menſchen om de ſelven op te paſſen / onderhield. Bemerkte hy / dat men eenige ſoort van Viſ / Vogelen of woedende Dieren / niet konde in 't leven houden / ſo liet hy de ſelven in koſtelijke ſteen / ſilver of goud upthouwen / en naabootſen. Hy hield ook een beſondere wijſe van leven ; had beſondere Paleyſen en Hupſen / eenige tot Luſt- en andere tot Treur-hupſen verſtrekkende ; ſommige wederom waren Regt-hupſen / waar in verſchepdene wooningen / ten dienſt der inwooners / geſchikt waren.

Na dat nu Motecuma veele jaaren met groot geluk geregeert had / wierd hy ſeer hoogmoedig / ſulks hy ſig voor een God eeren en aanbidden liet. 't Gebeurde dan in 't veertiende jaar ſijner Regeering / zijnde in den jaare 1517. dat de bewooners der Zee-kuſten / die onderhoorig van Motecuma waren / In den Jaare 1517. der Spanjaarden eerſte aanren /

komst beſchreven.

ren / eenige Spaanſe Scheepen in de Noord-Zee ontdekten / waar over d'Indiaanen ſeer verwonderd waren: ſonden dan eenige Canoas na die Scheepen / met Leef-togt en andere waren / vernemende wat Volk ſy waren / om den Leef-togt aan hen te verhandelen. De Spanjaarden ontfingen deſe Indiaanen in hunne Scheepen / verhandelden voor hun Leef-togt / eenige koralen van verſcheyde koleur / die d'Indiaanen voor ſijne geſteentens aanſagen: ook berigten ſy de Spanjaarden, hunne Konings magt / en verſogten te vertrekken / om hunnen Vorſt / de verkreegene geſteentens te leveren. Waar nevens de Spanjaarden hen beloofde / hun Koning aan te ſeggen / dat ſy hem voor het tegenwoordige niet beſoeken konden: dog waaren van gedagten in korten wederom te komen.

Met deſe tijding quamen d'Indiaanen te Mexico, en bragten op een doek afgeteekent / wat ſy geſien hadden / als de Scheepen / der ſelver toerusting / en der Spanjaarden geſtalte; waar over de Koning Motecuma, ſeer verbaasd wierd; verbiedende hen deſe tijding niet te verbreyden. Den volgenden dag ſijn Raad by een vergaderd / en hen de geteekende doek / nevens de koralen getoond hebbende / beraadſlaagde men wat hier in te doen was: men beſloot / aan de Zee-kuſten goede wagt te houden / om tijdelijk de weet te hebben / wanneer 'er pets voorvallen mogt.

Tweeden aankomſt der *Spanjaarden.*

In 't volgende jaar / namelijk in den aanbang van 1518 quam de Mark-graaf van Valen nevens Don Ferdinand de Cortes, met de Vloot voor de Kuſt ten Anker: dit baarde in Koning Motecuma geen klepne ontſteltenis / zijnde nevens ſijn Raad en onderdaanen / in die meening / dat hun ouden en grooten Heer Quetzalcoal, die geſegt had upt het Oosten weder te ſullen komen / als nu quam aan te landen; want van over lang / hadden d'Indiaanen, elkander wijs-gemaakt: dat hen eertijds een magtig Prins verlaten had / onder beloften van wederom te ſullen komen.

Eyn-

Eyndelijk sond dan de Koning met bewilliging sijner Raaden / vijf aansienlijke Afgesanten met kostelijke geschenken / om hun gewaande Quetzalcoal t'ontfangen: doende desen aanspraak / dat hen niet onbewust was / hoe hun Grooten Heer was aangekomen; over sulks so had sijn dienaar Motecuma hen afgevaardigt / hem t'ontmoeten; met te verklaaren / dat hy sig / als sijn dienaar onderwierp. *Motecuma send Gesanten aan de Spanjaarden.*

Ferdinand de Cortes, het aanbrengen deser Gesanten / door het middel van een Indiaansen Tolk met hen derwaarts gekomen / die midlerwijl de Spaanse spraak geleert had / verstaande / agte dit geval hem dienstig om onder den schijn deses selfs / binnen Mexico te komen; dus dan liet hy sijn verblijf-plaats verwaardigen / waar in hy sig met een groote pragt vertoonde / en de Gesanten voor hem komen liet. Dese Gesanten dan / bewesen hem hy na Godlijke eere / seggende: sijn dienaar Motecuma, liet hem begroeten; die dus verre / als sijn Stedehouder geheerst had; en nu / als wetende dat Quetzalcoal aangekomen was / gelijk hy voor veele jaaren belooft had; so leverden sy hem de kleederen / die hy gewoon was te dragen / toen hy nog by hen was; en boden hem de selve / nevens andere geschenken / aan te nemen. Cortes dan dese geschenken aannemende / gedroeg sig als of hy die geene was / waar voor men hem hield. Dese Gesanten hier in genoegen scheppende / als siende sig so vriendelijk ontfangen / vertrokken; midlerwijl liet Cortes, den volgenden dag Krijgs-raad houden / waar in besloten wierd: dewijl Motecuma rijk en magtig was / so moesten sy sig by hem in agting brengen: op dat d'Indianen hen voor dappere Helden hielden / en sy also / schoon hun magt wepnig was / mogten gevreest / en binnen Mexico gelaaten worden. Dit nu in 't werk te stellen / liet men al het Geschut op de Scheepen los-branden; waar over d'Indiaanen, als sulks noopt gehoort of gesien hebbende / seer verbaast wierden. Na dese verrigting / epsten de *Der Spanjaarden voornemen.*

Span-

Spanjaarden desen Land-aard ten gevegt: die het af sloegen; dat hen voor een bloohepd / door de Spanjaarden verweeten wierd; hen ook qualijk handelende / en door hunne wapenen / als swaarden / spiessen / hellebaarden en andere / een schrik aanjaagende.

Brengt hem by de *Mexicaanen* in wantrouwen.

Over dese ontmoeting / wierden d'Indiaanen van andere gedagten: seggende / dat hun Grootheer Quetzalcoal niet onder hen kon zijn: maar dat sy als vreemde Goden / en als Vyanden om hen te verdelgen / quamen. De Gesanten dan wederom te Mexico gekomen / en ter selver tijd Motecuma een groot getal menschen offerende / besprengde hen met der selver bloed / in hoope van goede tijding van hen te verstaan.

Hy dan van hen de gesteltheyd der Scheepen / Spanjaarden en hunne Wapenen verstaan hebbende / was seer ontstelt / so dat hy na lang beraad / hulpe by sijne Wiggelaars sogt / die sig onmagtig vindende / de Koning berigt deeden / dat dese Vlootelingen meer dan menschen waren: dewijl hunne besweeringen en Wiggelaryen / hen geen schade deeden. Hier op veynsde sig Motecuma, als een goed genoegen in der Spanjaarden aankomst hebbende; sond ook allerweegen door sijne Landschappen / beveelen af / dat sijne Onderdaanen / dese Hemelse Goden / dus in sijn Rijk gekomen / dienen en gehoorsaam wesen souden; maar desen / door dien last / waren seer t'onvreeden / als besonderlijk dewijl de Spanjaarden, seer navorsten na de wijse der Regeering / en de Schatten hunnes Konings.

Motecuma sig hier over mede niet weynig bekommerende / wierd ook van zijne Wiggelaars geraden / sig te verbergen; als wilden sy hem ten versekerde plaatse brengen / daar hem niemand ontdekken sou. Maar de Koning sulks te veragtelijk oordeelende / besloot dese vreemde gasten af te wagten / schoon 't hem sijn leven kosten mogt; vertrok eyndelijk uyt sijn Koninglijk Paleys / en begaf sig in een ander huys / om de Goden in 't Paleys te doen vernagten.

Toen

Toen nu vervolgens Motecuma verſtond / dat de Spanjaarden met de Tlaſcalas, ſijne vpanden / een verbond hadden aangegaan / waar toe ook ſijne vrienden te Cholola aangeſogt wierden / dagt hy hen te bedriegen: ſond dan eene zijner voornaamſte Heeren / met zijn wapen en Koninglijke teekenen tot hen; deſe ſou ſig vervoerden Motecuma te weſen. Dog ſulks wierd door de Tlaſcalas aan Cortes ontdekt / die derhalven dit bedrog aan Motecuma ten hevigſte verwijten liet.

De Koning ſig hulpeloos door ſijne Wiggelaars ziende / ſtond ſeer verſlagen. Eyter wederom moed vattende / ſeyde hy ſig ſelven: wat ſtaat my nu te doen / dewijl nog de Goden / nog mijne Vrienden / my ter hulp willen komen? dat ik dan beſluyte / 't ga hoe het wil / niet te vlugten / nog my te verbergen / nog pets / als verſaagt zijnde blijken laate: jmmers 't is het werk der Ouden en Kinderen bevreeſt te zijn / die ſig niet verweeren konnen.

Toen nu de Marckgraaf Mexico naderde / trok hem Motecuma, uyt de noot een deugd maakende / om hem t'ontfangen / te gemoed; wordende dus in ſijn Koninglijk gewaad / door vier aanſienlijke Heeren op hunne ſchouderen gedraagen / terwijl hem een verhemelte van gout en pluymadje / boven 't hoofd gehouden wierd.

De Marckgraaf *Cortes* van *Motecuma* ontfangen.

Sy elkander naauwlijks ontmoet hebbende / klom Motecuma van ſijne Setel af / en ſy verwelkomden elkander; waar by Cortes betuygde / niet gekomen te zijn / om hem ſijn Rijk t'ontweldigen: hier op wierd hy van Motecuma na ſijn Paleys geleyd / terwijl hy ſelf ſig in een ander huys ontſield. Midlerwijl lieten ook dien nagt de Spanjaarden hun geſchut los-branden / ten teken hunner vreugden; dat d'Indiaanen te meer verbaaſen deed. 's Anderendaags / liet de Marckgraaf Cortes, de Koning nevens ſijne andere Heeren / in eene groote Saal vergaderen / ging in een ſtoel ſitten / en liet hen voordraagen: dat hy van een Groot Heer en Vorſt was afgeſonden / om aan deſe Land-ſchappen / alle weldaad te bewij-

ſen;

sen; hoe wel 't hem door sijne Vrienden de Tlascalas geklaagt was / hoe de Mexicaanen hen altoos veel leeds hadden toegevoegt; derhalven begeerden hy te weten / wie hier aan schuldig mogt zijn / om hen gesamentlijk te vereenigen: op dat sy voortaan elkander geen schade souden toevoegen. Hy was dan ook van meening sig onder de Tlascalas te houden / sonder yemand te beledigen / en soude hen des nood zijnde / alle hulpe bewijsen.

Motecuma door Cortes gevangen.

Wanneer dit Motecuma nevens d'andere Heeren verstond / waren sy wel genoegt / gelijk sy uyt de Vrindschap / die sy de Spanjaarden bewesen / genoegsaam blijken lieten. Dog sulks was niet lang van duur / also beyde dese Land-aarden / een onderling wantrouwen schepten; en vermids sig dan Cortes versekerde / so deed hy Motecuma gevangen nemen / en in ketenen sluyten.

Cortes geduurende zijn vertrek om eenige onlust te stillen, laat Motecuma in handen zijner bedienden.

Dog 't geval wilde / dat Cortes eerlang / wegens d'ontijdige onlust / door den aankomst / van Pamphilus de Narves, te Vera Cruz verwekt / vertrekken moest: om d'ontstaane Oproer te stillen; dus wierd dan de gevangenen Motecuma in handen sijner bedienden overgelaaten / die op verre na / met hem / ter bescheydentheyd niet omgingen; waar uyt vervolgens sodanig een ongenoegen ontstond / die niet ligtelijk wederom gestilt wierd.

Alvaradas ploegt verdere vyandlijkheden tegen de Mexicanen.

In 't af zijn nu van Cortes, nam sijn Stedehouder Alvaradus voor / om de Mexicaanen te straffen; liet dan veele van d'Eedellieden in eene hunner dansseryen / die ten Hoof gehouden wierden / dooden; hier over desen Land-aard Oproerig wordende / greepen de Wapenen op / en bestonden hen te wreeken. Sy quamen 's Konings Paleys besetten / agtende hun verlies niet / dat sy door het geschut leeden; dus hardnekkig dan bleeven sy eenige daagen / en onttrokken de Spanjaarden hunnen Leeftogt / verweerden sig ook met Steenen / Werp-spiessen en Swaarden / op hunne wijse gewrogt.

Toen

Toen men dus met de Spanjaarden te bevegten beſig was / bragten ſy den gevangenen Motecuma nevens eene ſyner voornaamſte Heeren op het plat van 't Paleys / wordende door twee Soldaaten met Schilden bedekt / die hen gelepden / en beſchutten moeſten. De Mexicaanen dan hun Vorſt ziende / hielden ſig ſtil / terwyl Motecuma door den gemelden Heer / hen toeroepende / dus aanſprak: men ſoude ſig bedenken / en de Spanjaarden niet beoorlogen: want vermids hy / als hunnen Koning gevangen was / gelyk ſy ſagen / ſo konde het hen niet veel nuts verſchaffen. Dit van een kloekmoedigen jongeling / Quycuxtemoc genoemt / en door hen als Koning opgeworpen zynde / gehoord wordende / ſo riep hy wederom Motecuma te gemoet: dat men hem / als een verſaagd menſch / niet meer gehoorſaamen wilde: maar eer ſtraffe na verdienſten toevoegen ſou; noemende hem tot meerder verſmaading / een Verwyfde; waar op men met pylen op hem begon te ſchieten / dat door het beſtormen van alle kanten wederom gevolgt wierd.

Quicuytemoc onder de *Mexicaanen* voor Koning opgeworpen.

Alvaradus en d'andere Spanjaarden ſig dusdanig in gevaar ziende / deeden ſulks aan Cortes ten ſpoedigſten weeten. Deſe door ſyne dapperheyd / de ſaaken van Narvas eerlang ten eynde gebragt / begaf ſig met het meeſte ſyner man-ſchap in allen ſpoed na Mexico, verboefde tot op den vierden dag / wanneer de Mexicaanen, gewoon waren ſig ſtil te houden. Door dit middel nu geraakt hy / door liſt en geweld tot de ſynen / in 't Paleys; waar in ſig de Spanjaarden verſterkt hadden; die hier over verheugt / andermaal hun Geſchut losbranden. Nademaal nu d'Indiaanen hartnekkig hen te bevegten voort voeren / en door geene middelen te ſtillen waren / en de Spanjaarden ook gebrek aan Leef-togt leeden / ſo wierd Cortes met de ſynen gedwongen / en beſloot / by nagt het heymelyk t'ontvlugten: des liet hy eenige houte bruggen over twee verbaarlyke Water-ſtroomen ſlaan / en brak ter midder-nagt op.

Cortes zyne wederkomſt om den onluſt te ſtillen.

Dog vind ſulks te vergeefs.

Vlugt heymelijk uyt *Mexico*.

Toen nu de Spanjaarden over het eene water gekomen waren / wierden sy van een Indiaans Wijf ontdekt; welke riep / dat de Spanden t'ontvlugten; waar op d'Indiaanen by een ruksten / en de Spanjaarden so geweldig aanvielen / eer sy over het tweede water komen konden / dat 'er omtrent 300 verslagen wierden. Anderen die hunne bekomene schatten meenden te bergen / kreeg men gevangen; wordende op eene wreede wijse / hunne Goden opgeoffert: en Motecuma vond men dood gestoken; sulks hem dus / sijne begaane Tyrannye betaalt geset wierd. Sijne Begraavenisse was niet Koninglijk; selfs gunde men hem geen eere / van een gemeen man: maar wierd versmadelijk als een wild dier weg geworpen. Egter so had eene sijner dienaren met des selfs Lijk so veel medogen / dat hy 't tot asse verbrande / en de selve op een veragte plaatse verburg.

En krijgt de nederlaag.

Motecuma gedood.

En armelijk begraaven.

Midlerwijl nu / so ontquamen 't de Spanjaarden op eene seldsaame wijse / zijnde op een bergje / alwaar heden / drie mijlen van Mexico een Kapelle gesien word / ter selver gedagtenis aldaar gebouwt; dus verre volgden hen d'Indiaanen steeds na / hielden de Spanjaarden geduursaam in onrust / en moesten de selven den honger gevoelen / also 'er weynig van de Mais en anderen Leef-togt / meer overig was. Toen sy eyndelijk by hunne Vrienden te Tlascala quamen / wapende sy hun wederom / sulks sy den Oorlog weder hervatten deeden; men bestreed dan de Mexicaanen, so wel te water als te Lande / tot sy door behulp van eenige roerbarken / die Cortes op het Meyr liet maken / en na meer dan 60 gehoudene slagen / op den 13 van Oegstmaand 's jaars 1521. de Stad Mexico bemagtigden. De laatste Koning door de Mexicaanen opgeworpen / wierd met een groot baartuygh waar mede hy t'ontvlugten wilde / gevangen genomen / en nevens andere groote Heeren voor Cortes gebragt. Hy voor den Mark-graaf staande / rukte sijn Hoofd uyt / seggende tegens Cortes: tot dus verre heb ik mijne Onderdaanen / na vermo-

Cortes hervat wederom, om de *Mexicaanen* te bestrijden.

En word de Stad *Mexico* magtig.

Krijgt de laatste Koning der *Mexicaanen* gevangen.

gen

n beschermt / nu ben ik 't niet meer schuldig: rhalven neem dese mijne Pook / en wild my door-ten. Maar Cortes antwoorde: dat hy niet sint was hem te doden; en dat het mede sijn eening niet was geweest / hem eenig leet toe te egen; hadden sy dus lang veel geleden / sulks as hunne groote hartnekkigheyd te wijten: want en konde sig wel erinneren / hoe dikmaal hen nne Vrindschap aangeboden was. Vervolgens t men alle de gevangenen wel onthaalen. Dit nu kortelijk de geschiedenis / van den Oor-ronk / Afkomst / Wasdom / Regeering en gant-n Ondergang / van 't Mexicaanse Koningrijk / vens andere Rijken in dese beschreeven.

Zijne gedraagsaamheyd tegens gevangenen beweesen.

E Y N D E.

REGISTER,

Der voornaame ſaaken in deſe Reys begreepen.

Aanſpraak der *Mexicaanen*, tot hunnen eerſten *Koning*, 148
——— antwoord van hem daar op, 149
——— aan de *Mexicaanen*, 154 155
Aard-beving in *Chili*, 50
Aarde en *Zee* onder een maken te ſamen een ronde kloot, 2
——— hangt in de Lugt, 3
Acamapixtli eerſte Koning der *Mexicaanen*, 148
——— doed belofte van hen te beſchermen, 150
——— ſterft, en laat de keur van een Koning te verkieſen, aan ſijn onderdaanen, ſchoon hy Soonen heeft, 151
Afgod (*Vitzliputzli*) der *Mexicaanen*, 85
——— hoedanig (87) ſy hem Feeſt houden, 104
——— hun weg-wijſer, 142
——— wonderlijk in ſijn openbaringen, 145, 151
Afkomſt der *Ingas*, 128
Alvaradus handeld wreedelijk tegen de *Mexicaanen*, 176
America by geval gevonden, 10
——— heeft geen middelandſe Zeën, 31
——— nog niet geheel ontdekt; 46
Americaanen geloven een *God* en *Schepper* aller dingen. 84
——— bewijſen Eer áan *Son* en *Maan* &c. ook aan hunne afgeſtorvene Kouingen, 86
——— geloven een vergelding van goed en quaad, ibid.
——— doen als hun Koning geſtorven is ſijn Amtenaren ſterven, om hem in d'andere Wereld te dienen, ibid.
——— hoedanig ſy de geſtorvenen handelen, 87
——— maken ſig om kuys te ſijn, tot voor-teling onbequaam, 97
——— offeren vrugten, dieren, en menſchen, 98
——— krijgen een affchrik van menſchen te offeren, 103
——— hebben een nabootſing van de Drie-eenheyd, 112
——— geven aflaat en vergeving van miſdaden, 113
——— hoedanig hun Regering, 119
Amtenaren in het *Mexicaanſe* Hof, 136
Ariſtoteles heeft beter bevatting, dan *Auguſtinus*, van de hoedanigheyd des Aard-kloots, 2
Aſcapuſalco Koning der *Tepanecas* ſterft van droefheyd, 154
Autzol Koning der *Mexicaanen*, doed een *Eyland* in een *Meyr* maken, 167

B

Baden tot afwaſſing der miſdaden, 111
Balſem-Bomen, 71
Berg daar Silver in is, wel 1624 ellen diep, 54
Beſchryving van de Straat *Magellanes*, 32
Beſoar-ſtenen in de maag eeniger beeſten in *America*, 81
——— oorſaak en kragt der ſel-

ven, 82
Beuſelingen der *Indiaanen*, wegens den oorſprong van 't menſchelijk geſlagt, 14
Beweging der *Zee*, vergeleken by kokend water in een ketel, 34
Bewijs van *Auguſtinus* dat de uytgeſtrektheyd des Aard kloots nier rond is, 4
Biegte der *Americaanen*, 107
——— van de *Inga*, 108
——— der *Japoneſers*, ibid.
Bladen van een Boom dienſtig om op te ſchrijven, 65
——— voor geld gebruykt, 66
Bloem-gewaſſen in *America*, 70
Bloem waar in de martelingen van *Jeſus* uytgebeeld ſijn, 71
Boete der *Americaanen*, 96
——— beſtaande in een ſeer ge ſtreng leven, 97
Boom, verſcheyde dingen verſchaffende, 67
Boom-wol, hoedanig waſt, 68
Boomen in *Peru* draagende aan de eene ſijde op 't eene half-jaar, en aan d'ander ſijde op 't ander half jaar vrugt, 75
Broeder van *Motecuma* tot Koning verkoren helpt ſig om hals, 162
Brood gebakken van gedroogde *Walvis-vlees*, 37
——— van *Wortelen*, 62
Brug van *Bieſen* wel 300 voeten lang, 124

C.

Cacao een vrugt in *America*, 66
Ceder-bomen hun hout tot timmerhout, 73
Chineeſen beminnen de Schouſpeelen, 118
——— ſchrijven van boven nederwaards of in 't rond, 119
Chocolade van *Cacao* gemaakt, 66
Coca een *Americaanſe* vrugt, ibid.
——— de blaadjes van deſe boom voor geld gebruykt, ibid.
Cocos Indiaanſe *Palm-boom*, 69
——— draage alle maand vrugt, ibid.
——— in *Peru* hoedanig, 70
Cortes (*Ferdinand*) bediend ſig van der *Indiaanen* waan-geloof, 173
——— neemd *Motecuma* gevangen, 176
——— genoodſaakt voor de *Indiaanen* te vlugten, 177
——— draagd ſig goed-dadig tegen de gevangenen, 178
Couchenille een boom gewas, 68
Cu een Tempel van *Vitziliputzli* te *Mexico*, hoedanig, 92
Culhuacaners ſoeken de *Mexiaanen* te bedriegen, 145
Cuſco een Stad in *America*, heeft het gantſe jaar deur druyven, 74

D.

Dag in *Peru* begind als 't in *Spanje* middag is, 47
Danſeryen der *Mexicaanen* ſeedelijk, 139
Driederhande ſoort van Dieren in *America*, 75
Drie-eenigen Afgod der *Americaanen*, 112
Druk-konſt der *Chineeſen*, 117
Duykers na Paarlen, duyken wel 12 vademen diep, 66
——— moeten kuys en maatig zijn, 61

E.

Erſte bewoonders van *America* bygeval daar gekomen, 10
——— ſtigting van *Mexico*, 146
——— Koning hoedanig verwelkomt, 149
——— aankomſt der *Spanjaarden* tot *Mexico*, 171
Eſmerauden dienden tot pilaaren van de Hoofd-kerk te *Cordua*, 60
——— overvloed in *America*, ibid.
Ethiopien heeft geen reegen, 22
Eudoxus vlugtig, vaard uyt de *Arabiſe Zee*, en komt tot *Cadez*, 6

F.

Feeſt ter eeren een *Afgod*, 90
——— houding der *Mexicaanen*, 104
Fonteyn van heet water in *Peru* dat tot ſteen hard word, 39
——— van *Pick* of *Bitumen* Jodenlijm, ibid.
——— welks water in *Sout* veranderd, ibid.

G.

Garcees (Hendrik) *Portugees* eerſte vinder van 't *Quik-Silver*, 59
't *Gebergte Potoſi* in *Peru* heeft overvloed van Silver, 55
Geen kruyden dan *Genber* in *Hiſpaniola*, 65
Geſtrenge kuysheyd der *Americaanen*, 97
Gods-dienſt der *Americaanen*, 84
Goede ſeden der *Mexicaanen*, 138
Goud by een yegelijk geagt, 52
——— behalven by die van *Florida*, ibid.
——— en *Silver* word in woeſte en onvrugtbare Landen gevonden, 53
——— ſekere ſoort Greyn-goud genoemd behoefd niet geſuyverd te worden, ibid.
——— overvloed in *Peru* en *Chili*, ibid.
——— met Silver en Koper gemengd, 54
Groot getal Merk-letteren der *Chineeſen*, 117
Groote ſteenen aan de Veſting te *Cuſco*, 123
Guajacan hout ſo ſwaar als Yſer, 72
Guacas Afgods-beelden der *Americaanen*, 87
Guainacapa Inga, laat meer dan 300 kinderen en kinds kinderen na, 132
——— op ſijn dood laaten ſig wel 1000 Hof-bedienaars vry willigelijk doden, om hem in 't ander leven te dienen, ibid.

H.

Hanno Karthager van *Cadez* tot aan 't eynde van *Arabia* omgevaren, 6
Hay (Vis) heeft een mes, haak, en een ſtuk van een Oſſen hoofd met een hoorn in ſijn rop, 35
Hoe de wilde dieren in *America* ſijn gekomen, 77
Holle-boom ſeer groot, 73
——— kon 1000 menſchen beſchaduwen, 74
Hout ſo hart en vaſt als Yſer, 72

J.

Jaar-rekeneng der *Peruaanen*, 115
Jagen der *Americaanen* ter eeren hun Afgod, 90

Japo-

Japoneeſers hoedanig ſy Biegten, 108
Indigo uyt blaaderen van bomen bereyd, 68
Ingaroca de eerſte *Inga*, 129
d'*Ingas* in *America* hadden hunne Vaten, Draagſetels en Beelden van Goud, 53
——— trouwen hunne Suſters, 121
——— hun Afkomſt, 128
——— en liſt der ſelven, 130
Iſcoalt vierde Koning der *Mexicaanen*, 155
——— ſterft na dat hy 12 jaaren gelukkiglijk geregeerd, en het Rijk aan *Tlacaellèl* opgedraagen had, 161

K.

Kinderen geofferd als 'er een Koning in *America* ſturf, 86
Klooſters in *America* hoedanig, 94
——— van Vrouwen, en ook van Mannen te *Mexico*, 96
Kloofter maagd onkuyſheyd begaande wierd levendig begraaven, 95
Konings dogter gevild, 145
Koning der *Mexicaanen* vermoord, 154
Kroning der Koningen doed menſchen offeren, 161, 170

L.

Landſchap in *America* daar het nooyt Reegend, Donderd, Haageld, &c. 43
Letteren onder de *Indiaanen* niet gebruykt, dan by de *Japoneeſen* en *Chineeſen*, 116
Levens-wijs der *Peruanen*, 121, 126
Lijk van leeker *Inga* 80 jaaren begraven, onbeſchaadigd gevonden, 131
Look word van de *Indiaanen* ſeer begeerd, 65

M.

Magneet, Zee-naald, Kompas, by de ouden eertijds niet bekend, 9
Mais Indiaanſe Tarw, waar en hoe het waſt, 61
——— dranck daar uyt gemaakt, 62
Manguey een wonder boom, 67
Mangocapa eerſte inſtelder der *Ingas* in *Peru*, 129
Meer-katten, 80
——— der ſelver loosheyd, 81
Meyr op de toppen der bergen, 38
——— in *Mexico* van ſout en verswater, ibid.
Merk letteren der *Chineeſen*, 116
——— beelden by de *Mexicaanen*, in plaate van gedenk-ſchriften, 118
Mexico, 38
Mexicaanen gaan de *Peruaanen* in Afgoden-dienſt te boven, 85
——— offeren menſchen, 100
——— gebruyken de oorlogs gevangenen daar toe, 101
——— hoedanig de menſchen offering, 102
——— feeſt houding, 104
——— ſalving en beſmering, 109
——— jaar rekening, 114
——— het vergaan der weereld by hen ook geloofd, 115
——— doen de jeugd in goede ſeden onderwijſen, 137
——— in ſeven *Stam-huyſen* afgedeeld, 140
——— door God ſpraaken onder-

weſen, 143
—— volgen de ſelven gelukkiglijk, 146
—— worden een plaats aangeweſen om een Stad te bouwen, 147
—— verkieſen een Koning, 148
—— krijgen raad van hun Afgod, 151
—— verkieſen een tweede, en derde Koning, 152
—— lijden gebrek aan waater, 153
—— hun Koning vermoord, 155
—— worden in verlegendheyd gered, 157
—— overwinnaars, 158
—— veroveren veel Landſchappen, 162
—— eeren *Cortes* de Mark graaf als een *Goddelijk* Afgeſant, 173
Mijn-ſtoffen in *America*, 51
Moes-kruyden, 63
Motecuma negende Koning der *Mexicaanen*, verbergd ſig in den Tempel om geen Koning te ſijn, 169
—— word hoogmoedig, 170
—— verkeerd onbekend onder ſijn Onderdaanen, 171
—— laat ſig als een *God* eeren, ibid.
—— ſend Geſanten aan de *Spanjaarden*, 173
—— ontfangd de *Mark-graaf Cortes*, 174
—— offerd menſchen, ibid.
—— word van *Cortes* gevangen genomen, 176
—— ſpreekt ſijn onderdanen aan, 177
—— doodgeſtoken en armelijk begraven, 178

O.

Oeſters om de paarlen gevangen, 60
Offerhanden der *Americaanen*, 98
Onderſoek hoe de menſchen in *America* ſijn gekomen, 8
—— de wilde dieren, 11
—— wegens de winden, 15
Oorſprong der vuurbergen, 49
—— der Aard beving, ibid.
—— van 't *Mexicaanſe* Rijk, 134, 139
Opper-paap der *Mexicaanen*, hoedanig, 101
Ophir van waar Salomon goud ontfing, is niet *Weſt-* maar *Ooſt-Indién*, 7
Oude Kerken Leeraars hebben gedoold, omtrent de bevatting van den Aard klood, 1
—— ontkenden dat 'er over de Noorder keer-kring menſchen woonden, 5
—— namen op Zee hun kours na de vlugt der Vogelen, als ſy niet wiſten waar land te vinden was, 10
Over-togt der *Indiaanen* over de Rivieren, 41

P.

Paarlen waar en hoe bekomen, 60
Paraguaanen woonen drie maanden in hunne *Canoas*, wegens het overloopen der Rievier *Paraguay*, 20
Peru heeft de Lente-tijd, als 't in *Europa* ſomer is, 18
—— overvloed van Goud en Silver, 52
—— van Waarſeggers en Wig-

ge-

gelaars, 111
Peruanen hun Regering 121
——— wat ſy door offerhanden van hun God verſoeken, 122
——— ſtellen duyſentſte, hondertſte, en tientſte mannen tot Overſten, ibid.
——— hun ſchatting, 123
——— gebouwen ſonder Yſerwerk, ibid.
——— leen-lieden van den *Inga*, 125
——— mogen geen dieren dat wijfjes ſijn dooden, 126
——— ſtraf pleging der miſdaden, 127
——— doen de lighamen der afgeſtorvene *Ingas* groote eer aan, 130
Pijn-appels, 63
Plato maakt gewag van de nieuwe Wereld, 6
Platanus (Palm-boom) des ſelfs nuttigheyd, 65
Plegtigheden des Huwlijks, 111
Prieſters der *Mexicaanen* hun bedieninge, 93
——— der *Indiaanen* weten de Sondaars hunne misdaaden te doen belijden, 113
Punchao een Afgod de *Son* toegewijd, 91

Q.

Quetzaalcoalt Afgod der *Mexicaanen*, 89
Quik-ſilver waar en hoedanig, 57
——— ſuyverd het goud en ſilver, 58
——— in rook en damp veranderd, vald wederom neder en blijft *Quik*, ibid.
——— van wie eerſt gevonden, 59

R.

Regering der *Mexicaanen*, 133
Regts-pleging der *Peruanen*, 127
Reys te Land van 18 mijlen vereyſt te water 1800 mijlen in *America*, 31
——— *Ooſt-waard* en *Weſt-waard* na *China* verſchild een dag in de rekening, 46
Reuſen door de *Tlaſcaltecas* overwonnen, 141
Rijkdom der *Ingas* van *Peru*, 124

S.

Sajnos wilde Verkens in *America*, 77
Saſſaparilla haar wortelen geneeſt de Pokken, 40
Seldſaame ſchatting der *Mexicaanen* opgebragt, 150
Silver in het gebergte *Potoſi*, des Konings van *Spanjen* inkomſt daar af, 55
——— hoedanig gegraven en geſuyverd, 57. 59
Sijde-teeld in *America*, 75
Slag-regens door de hette der *Son* veroorſaakt, 21
Sneeuw op het gebergte ſwart, 40
Spanjaarden voor een Hemels Volk gehouden in 't bemagtigen van *Peru*, 133
——— maaken ſig ontſaggelijk door het geſchut, 175
Spijs der Afgoden, 95
Staat-kunde der *Americaanen*, 114
Steen-rots in een Rivier, heeft warme baden, 38
Steen van water uyt een *Fonteyn* geworden, 39
——— met Goude aders, 53
Straat Magellanes, 31
——— des Winters onbevaarbaar.

baar, 33
Suyker op *St. Domingo*, 75

T.

Taal der *Mandarynen* by de *Chineeſen*, 117
Tempel der Afgoden, 91
—— daar aller Land-ſchappen Goden geplaatſt en van elk geëerd worden, ibid.
Tempel-gebruyk der *Peruanen*, 103
Tempel-wijing doed menſchen offeren, 163
Tepanecas vermoorden der *Mexicaanen* Koning, 154
—— geven ſig aan'hen over, 160
Tercatlipuca Afgod der *Mexicaanen* hoedanig, 88
Thaloc een Afgod in *Mexico*, ibid.
Thoſi een Afgodin, 89
Tlacaellèl een Jongeling red de *Mexicaanen*, 156
—— getrouw en dapper, 157
—— tot Veld-overſte gemaakt, 158
—— weygerd Koning te zijn, 161, 163
—— ſterft in vreugde, 164
Tunal een gewas in *Nieuw Spanjen* *Cochenille* voortbrengende, 68
Tweede aankomſt der *Spanjaarden* in *Mexico*, 172

V.

't VEe onder de *Peruaanen* verdeeld, 125
Verkieſing der Koningen in *Mexico*, 134
Verſcheyde Feeſten der *Americaanen*, 113
Vicunnas de nuttelijkſte dieren in *America*, 78
—— hebben in ſig de *Beſoar-ſteenen*, 79
Vis welke ſijn jongen levendig voortbrengd, 35
—— heeft een ſtuk van een oſſehoofd en Yſer in ſijn rop, ibid.
—— *Walvis* genaamd, hoedanig in *Weſt Indien* gevangen worden, 36
Viſſery der *Indiaanen*, 37
Vitziliputzli Afgod der *Mexicaanen*, 85
—— hoedanig met Feeſt-houding geëerd word, 104
—— geeft verſcheyde openbaringen aan de Prieſters, 142
—— doed 's Konings dogter wreedelijk dooden, 145
Vogelen in *America*, 82
—— ſuyveren de ſtraaten der Stad van vuylnis, 83
Vrugten in *America*, 61
Vuur-bergen, 47
—— een van 30 mijlen in omtrek, 48
—— oorſaak van deſelven, 49

W.

Waan-geloof doed eenigen ſig kleeden met de huyden van gewilde menſchen, 90
Waarom het water der Zee, van de hette der *Son*, ſo warm niet word als de Aarde, 24
Walvis kan van een man in *Weſt-Indien* gevangen worden, 36
—— ſtukken daar van gedroogd worden tot meel en brood bereyd, 37
Water heet, en ys koud, naaſt elkander gematigd van de *Inga*, 39
—— beek ſwart, en rood als bloed, 40
—— uyt een boom vloeyende, word tot wijn, als 't gekookt is, 67

Weeg-ſchaal tot de *Biegt* der *Japoneſers* gebruykt, 108
Weſt-Indien eertijds na by, of vaſt aan de oude Land kuſt geweeſt, 12
Wilde Koeyen en oſſen om de huyd gevangen, 76
Winden op de groote Zee, houden eene kours, 28
—— hebben hunne werking op der menſchen lighaam, 29
—— doen geſonde menſchen ſterven, 30
Wijſe van *Regering* der *Americaanen*, 119
—— van offeren der *Mexicaanen*, 144
Wortelen tot brood gemaakt, 62
Wreedheyd der *Spanjaarden*, oorſaak van de weynige inwoonders van *America*, 45

Y.

Yaguarguaque de tweede *Inga*, ſou van ſpijt bloed geweend hebben, 129
Yupanguy Inga, helpt ſijn Vader en Broeder door liſt en geweld, van, en ſig ſelf op den Troon, 131

EYNDE.

Berigt voor den Boekbinder waar de Figuuren moet ſtellen.
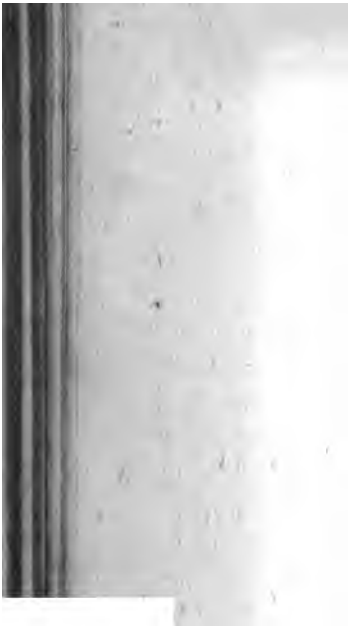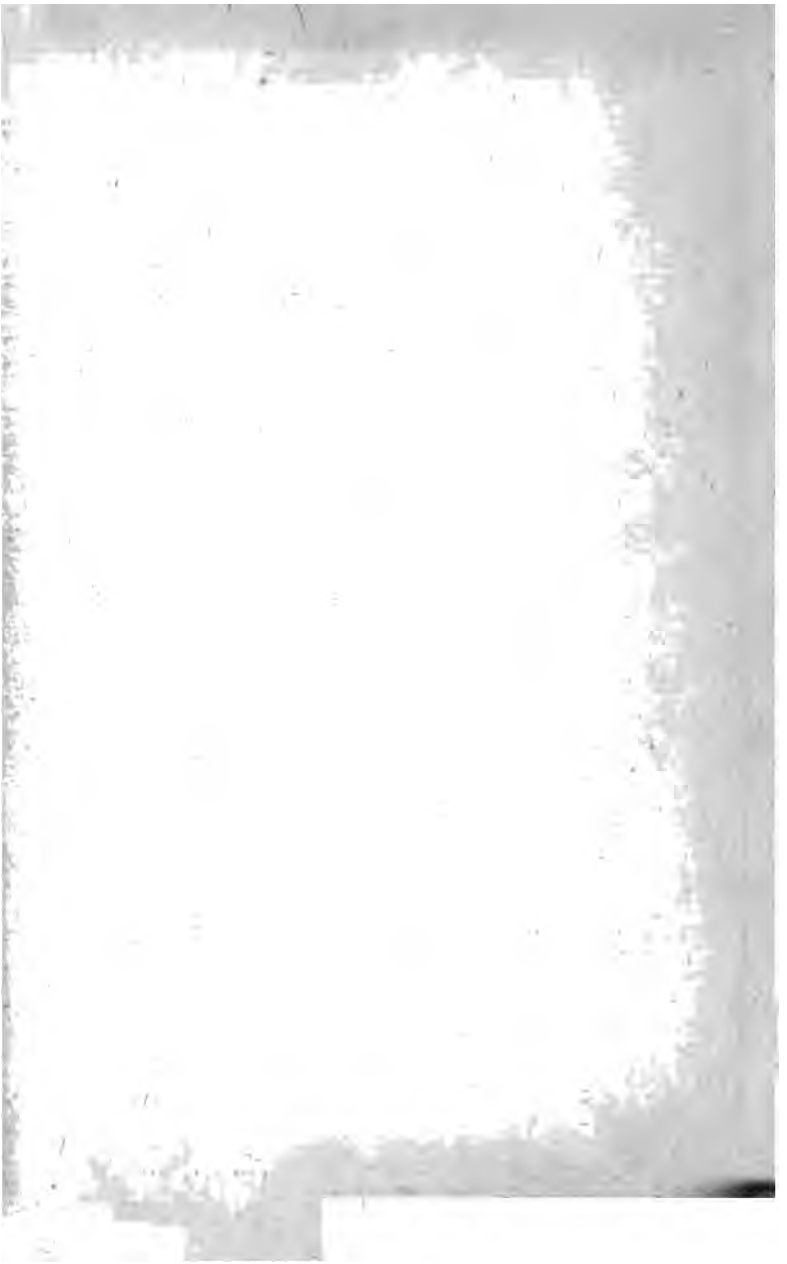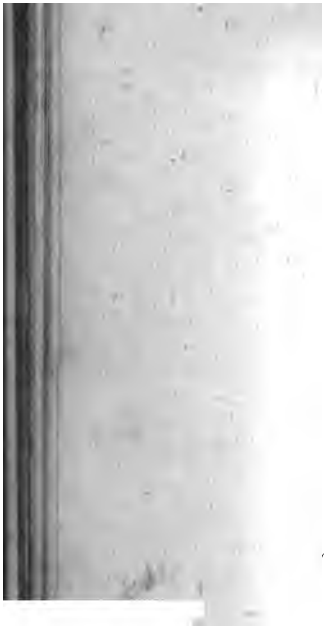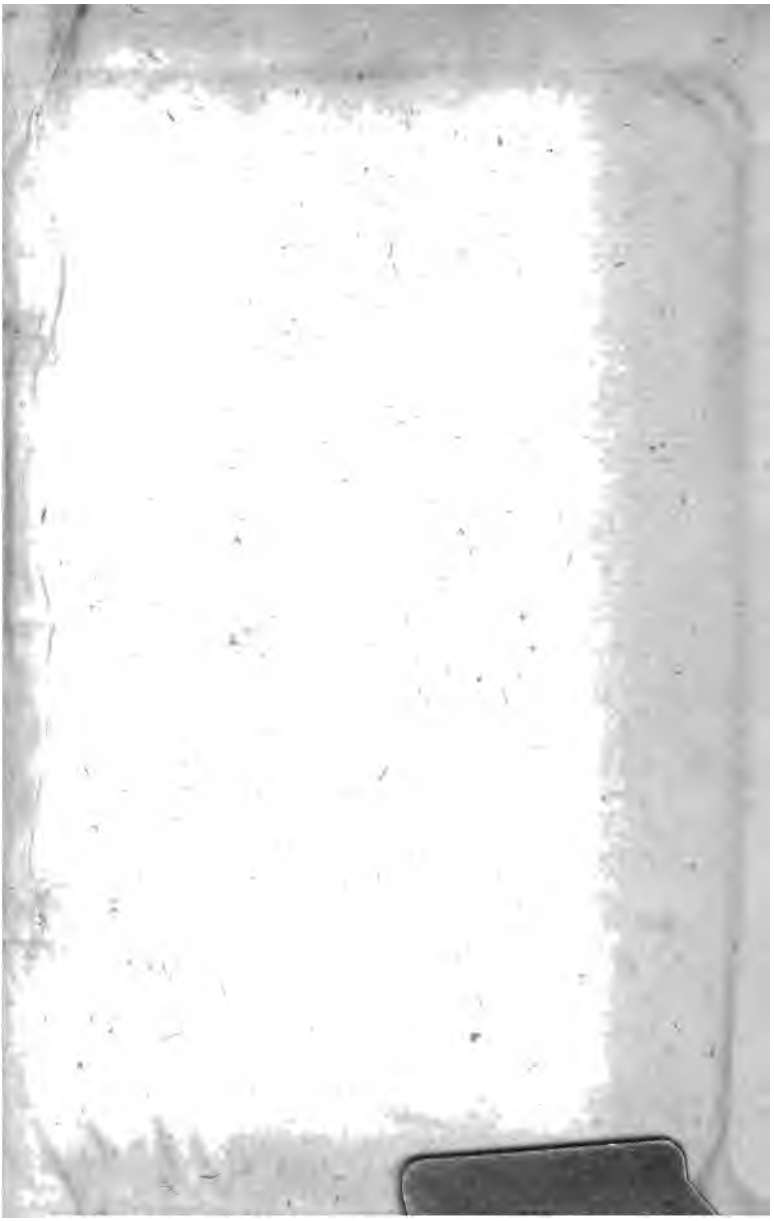
(*a*) tegen pagina 37
(*b*) —— 41
(*c*) —— 56
(*d*) —— 80
(*e*) —— 86
(*f*) —— 90
(*g*) —— 97
(*h*) —— 102
(*i*) —— ibid.
(*k*) —— 109
(*l*) —— 135
(*m*) —— 139
(*n*) —— 141
(*o*) —— 151
(*p*) —— 160
(*q*) —— 162